Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de
Consiliul Naţional
pentru
Studierea Arhivelor Securităţii

Culte religioase
în
România comunistă

Anul IX, nr. 1-2 (17-18)/2016

Editura CNSAS
Bucureşti
2017

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul IX, nr. 1-2 (17-18)/2016

ISSN: 1844-6590

Coperta: **Cătălin Mândrilă**
Machetare computerizată: **Liviu Ţăranu**
Rezumate și corectură text în limba engleză: **Raluca Toncu**

Editura Consiliului Naţional
pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

II. Bibliografii

III. Recenzii. Note de lectură

SUMMARY

I. Research

II. Bibliographies

Argument

În continuarea inițiativei lansate public de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, odată cu apariția numărului 13 (Anul VII, nr. 1/2014) al revistei „Caietele CNSAS", care a fost dedicat problematicii „Cadrelor Securității", inițiativă consolidată prin finalizarea numărului 16 (care reunește studii despre „Reeducare și Propagandă"), supunem atenției cititorilor un nou op tematic, cu titlul „Culte religioase în România comunistă".

Într-o structură pe care ne-am dorit-o cât mai echilibrată, acesta include studii despre un număr important de culte care sunt reprezentate în țara noastră (după ordinea apariției în revistă): Evanghelic, Musulman, Stilist, Greco-Catolic, Romano-Catolic, Unitarian, Ortodox, Reformat, Penticostal. Doi dintre autori ne oferă, de asemenea, interesante bibliografii de specialitate. În acest fel, numărul 17-18 al „Caietelor CNSAS" continuă, valorificând materialele arhivistice preluate masiv, între timp, de către instituția noastră de la foștii lor deținători, culegerea de studii *Partidul, Securitatea și Cultele, 1945-1989,* editată sub egida CNSAS și în coordonarea colegului nostru Adrian Nicolae Petcu, la Editura Nemira (2005, 430 p.).

Desigur că nicio culegere de acest tip nu poate epuiza complet tematica abordată, însă își propune să lanseze cât mai multe „provocări" științifice și teme a căror cercetare să continue ulterior. În acest sens, ne face plăcere să anunțăm faptul că acele culte religioase care nu se regăsesc în paginile prezentului număr (în principal deoarece autorii interesați au considerat că cercetarea lor nu putea fi definitivată în timp util) vor fi abordate în studii ce vor apărea în numere viitoare ale revistei. Sperăm noi, cât mai curând!

Identificarea în arhivă, dar și publicarea documentelor de interes pentru istoria cultelor religioase și a minorităților etnice din România este unul din domeniile de maximă preocupare pentru CNSAS, implicit pentru Serviciul Cercetare, Editare din cadrul acestuia, dar și pentru numeroși cercetători acreditați. Astfel, următorul număr tematic pe care îl pregătim (și care dorim să fie încheiat chiar în acest an) va fi dedicat minorității evreiești din România.

În vederea acoperirii cât mai exhaustive a tuturor aspectelor istoriei recente, așteptăm cu interes, la fel ca și până acum, studii de valoare propuse de colaboratori externi, care vor fi în continuare publicate, în limitele tematicii și a spațiului (destul de generos) pe care îl avem la dispoziție.

Silviu B. Moldovan

I. Studii

Valentin **VASILE**

Supraveghere, imixtiune şi control asupra Bisericii Evanghelice CA în primele două decenii postbelice

Surveillance, Intrusion and Control Exerted over the Evangelical Church A.C. Throughout the First Two Post-War Decades

Evolution in post-war Romania involved social, economic, political and spiritual transformations. The German minority, namely the Transylvanian Saxon branch, supporter of the Evangelical Church of Augustan Confession, was caught in the middle of those sudden changes, of the avalanche of restrictive measures imposed on certain categories of people, especially on citizens with different religious options, at the time when ethnic groups were subject to all kind of constraints.

Church played a decisive role in the existence of Transylvanian Saxons in times of distress and the political regime needed to subordinate it by putting pressure on parishioners.

Our work focuses on the means of surveillance, intrusion and control exerted by the state through its two loyal institutions: the Ministry of Religious Affairs and the State Securitate. The author displays briefly the most relevant actions undertaken by the above-mentioned institutions, light being shed on the informative-operative surveillance of the Evangelical Church throughout the first two post-war decades.

Etichete: Biserica Evanghelică, episcop, organizații religioase de tineret, rețea informativă, inspector de culte

Keywords: Evangelical Church, bishop, religious youth organizations, informative network, inspector in charge with religious issues

Motto:

Trebuie păstrată cu orice risc tradiția bisericii,
care corespunde tradiției istorice a poporului săsesc.
Cu ajutorul lui Dumnezeu vom trece peste toate aceste grele încercări.
Friedrich Müller – Langenthal,
discurs la o slujbă de hirotonisire (1951)

Studierea fenomenului religios din anii regimului totalitar postbelic reprezintă un panel distinct şi din ce în ce mai exhaustiv în câmpul cercetării istorice, sociologice şi ecleziastice post-decembriste. Pe acest palier al preocupărilor de restituire a trecutului recent bazat pe argumente şi interpretări ştiinţifice riguroase se încadrează şi Biserica Evanghelică C.A. (Confesiune Augustană), reunind majoritatea covârşitoare a populaţiei săseşti din Transilvania, precum şi comunităţi maghiare şi slovace.

Explorarea universului spiritual şi practicile specifice minorităţii mai sus-menţionate pot explica, fie şi parţial, evoluţiile înregistrate în prima perioadă a statului totalitar (1948-1964). Biserica Săsească Evanghelică C.A. şi-a asigurat continuitatea istorică şi prin eforturile episcopului Friedrich Müller (a deţinut funcţia clericală între anii 1945-1969)[1]; astfel, pornind de la acest aspect, întreaga analiză este construită pe baza faptelor, evenimentelor şi acţiunilor consumate în timpul conducerii lui Müller.

Plecând de la nevoia de cunoaştere a unor mecanisme aplicate în organizarea vieţii confesionale posteriori celui de Al Doilea Război Mondial, prezentul studiu îşi fixează următoarele obiective: să precizeze organizarea vieţii spirituale, rolul Bisericii Evanghelice în cadrul comunităţii săseşti, acţiunile şi metodele folosite de Ministerul Cultelor şi Securitatea Statului, instrumente ale aparatului politic, pentru controlarea respectivului cult.

Scurt istoric al Bisericii Evanghelice C.A.

Coloniştii saşi au reprezentat un model atât în ceea ce înseamnă viaţă economico-socială, cât şi cea spirituală. Dacă în primele veacuri pe meleagurile transilvane, germanii erau credincioşi romano-catolici,

---

[1] Din seria lucrărilor şi studiilor biografice sau de activitate profesională, amintim următoarele titluri: Ulrich Andreas Wien, *Kirchenleitung über dem Abgrund. Bischof Friedrich Müller vor den Herausforderungen durch Minderheitenexistenz, Nationalsozialismus und Kommunismus*, Böhlau Verlag, Köln-Weimar-Wien, 1998; Ulrich Andreas Wien, *Friedrich Müller-Langenthal: Leben und Dienst in der evangelischen Kirche in Rumänien im 20. Jahrhundert*, Neuauflage mit Vorwort , Bildteil und Ergänzungen des Autors, Monumenta Verlag, Sibiu-Hermannstadt, 2002; Hannelore Baier, *Bischof Friedrich Muller als Politiker (Bishop Friedrich Mueller as a Politician)* in „Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde" (Journal for Transylvanian Studies), 2/1993, pp. 168-174.

opţiunile s-au schimbat odată cu pătrunderea ideilor protestante propovăduite de adepţii lui Martin Luther.

Prin intermediul umanistului Johannes Honterus, temele teologice luterane au fost împărtășite de saşi, creându-se contextul apariţiei unei noi biserici. Din 1550 Biserica Evanghelică C.A. (Confesiune Augustană) a cunoscut consacrarea oficială și a avut cei mai numeroși credincioși în comunităţile germane din spaţiul românesc. Noua identitate confesională s-a produs pe parcursul mai multor decenii şi a cuprins câteva etape distincte. Prima a fost despărţirea jurisdicţională de Biserica Catolică și secularizarea domeniilor Episcopiei Catolice de la Alba Iulia; a doua fază a cuprins alegerea episcopului Bisericii protestante săseşti şi, mai apoi, mărturisirea de credinţă *Formula pii consensus inter pastores ecclesiarum Saxonicarum* prezentată la Sinodul de la Mediaş (1572)[2]. Astfel, Biserica Evanghelică reprezintă un cult istoric, având o influenţă substanţială în habitudinile sașilor și, chiar, generând modele de organizare socio-ocupaţionale printre celelalte naţionalităţi.

Registrul informaţional nu ar fi complet fără a menţiona adeziunea unei părţi semnificative a minorităţii maghiare la propovăduirea ideilor reformatoare, având ca efect coagularea unei noi religii. Luteranismul, în forma iniţială, pornind de la ideile lui Martin Luther au adunat laolaltă maghiari și saşi, însă pe măsură ce învăţăturile calviniste au devenit dominante s-a produs despărţirea celor două ramuri protestante (luterană și calvinistă) din Transilvania (Sinodul de la Aiud, 1564). Majoritatea maghiarilor, împărtăşind teologia lui Jean Calvin, au devenit credincioși ai Episcopiei Reformate a Ardealului, doar un număr redus au rămas luterani. Pe acest fond, micile comunităţi evanghelice din jurul Braşovului au fost încorporate în Episcopia Luterană a sașilor. Disputele doctrinare și combaterea reciprocă dintre şcolile teologice luterane au dominat perioada 1550–1580 și de abia în a doua jumătate a secolului al XVII-lea s-a încheiat procesul de luteranizare a bisericii săseşti[3]. Confesionalizarea a fost împlinită prin integrarea dogmatică a comunităţilor maghiare din

[2] Mircea Gheorghe Abrudan, *Identitatea confesională a sașilor ardeleni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea* în „Anuarul şcolii Doctorale, Universitatea Babeş-Bolyai, Facultatea de Istorie și Filozofie", vol. VI, Cluj-Napoca, 2012, pp. 187-188.

[3] Edit Szegedi, *Naşterea și formarea identităţii confesionale în Transilvania: între exigenţe teologice și constrângeri politice* în „Studia Universitatis Cibiensis, Series Historica", tomul 6/2009, p. 136.

Ţara Bârsei şi a domeniului Branului, revenite Braşovului din 1650, având efecte, inclusiv, în plan social[4].

Pe lângă cele două comunităţi etnice (săsească şi maghiară) s-a mai adăugat şi cea slovacă; în 1747 s-a consemnat înfiinţarea primei comunităţi luterane slovace la Mocrea, jud. Arad[5]. Dualismul austro-ungar a avut consecinţe și asupra jurisdicţiei religioase din Ardeal, astfel, parohiile din zona Braşovului, cele din Banat şi Crișana au trecut sub oblăduirea Bisericii Luterane din Ungaria (1887). După înfăptuirea României Mari (1 decembrie 1918), credincioșii luterani maghiari și slovaci au pus bazele Bisericii Evanghelice Sinodo-Presbiteriană, azi sub denumirea de Biserica Evanghelică Luterană.

Noua configuraţie politico-administrativă instaurată în 1867 a produs o scădere semnificativă a rolului sașilor în această sferă; aceştia au fost obligaţi să caute soluţii alternative. Ca orice grup minoritar, unitatea este un element definitoriu, iar factorul de stabilitate și continuitate este reprezentat de biserică. În acest context, Biserica Evanghelică C.A. și-a însușit rolul de conducător al vieţii culturale şi economice, îndeosebi la sate. Astfel, s-au înfiinţat cooperative meşteşugărești sub directa coordonare a preoţilor, iar în timpul episcopului Georg Daniel Teutsch (1867-1893) dezvoltarea sistemului de învăţământ săsesc a atins un nivel foarte înalt.

Influenţa bisericii și a preoţilor evanghelici s-a menţinut până la prăbușirea monarhiei austro-ungare, însă prin noile reaşezări politico-statale de la sfârşitul Primului Război Mondial s-a produs un nou transfer de putere. Prin crearea Partidului German („Deutsche Volks-Partei"), conducerea politică a germanilor a fost preluată de noua formaţiune; ulterior, sub influenţa Partidului Naţional Socialist din Germania s-a trecut la înfiinţarea de noi organizaţii [„Deutsche Partei" prezidată de Fritz Fabritius (fost căpitan în armata austro-ungară) și „Deutsche Volkspartei" diriguită de dr. Bonfert Alfred și Gust Waldemar].

Pe parcursul anilor 1933-1934 o parte dintre preoţii evanghelici luterani au aderat la ideile promovate de respectivele entităţi politice. Situaţia s-a schimbat după anul 1935, când liderii politici, influenţaţi de extremiştii Dr. Bonfert și Waldemar Gust, au trecut la agresiuni deschise asupra conducerii bisericești, în special contra episcopului dr. Viktor

[4] *Ibidem*.

[5] Gheorghe Dušan Vanko, *L'udovít Boor și Ivan Bujna – personalități ale slovacilor evanghelici din România în secolul XX* în „Revista Bistriței XXVI/2012", p. 264.

Glondys, precum şi contra funcţionarilor bisericeşti (preoţi, curatori, vicari etc.). Răspunsul Bisericii s-a concretizat prin excluderea tuturor funcţionarilor bisericeşti, membri ai „Deutsche Volkspartei”. Național-socialiştii, în contra-partidă, au impus tineretului german participarea la diverse activități cultural-recreative și muncitorești desfășurate în timpul sărbătorilor religioase; măsura era întărită de boicotarea participării la serviciul divin și educația în spirit antireligios.

În 1938 cele două formaţiuni au fuzionat, rezultând „Deutsche Volksgemeinschaft in Rumänie” sub conducerea lui Fritz Fabritius. Organizaţia politică germană a intrat într-o nouă fază odată cu instalarea lui Andreas Schmidt. Acesta a reorganizat complet comunitatea germană, înlocuind toate organele de conducere și schimbând denumirea de Comunitate Germană (Volksgemeinschaft) în Grupul Etnic German (Deutsche Volksgruppe in Rumänien). În toamna anului 1941, școlile luterane împreună cu averile bisericești au fost preluate de GEG și s-a trecut la ofensiva împotriva preoţilor de confesiune augsburgică. Pe acest fond, Friedrich Müller, vicar episcopal, a contraatacat prin trimiterea de circulare și manifeste precizându-se pericolul reprezentat de GEG[6].

Conducerea GEG a primit dispoziţii din Germania pentru a încheia un compromis cu Biserica Evanghelică, inclusiv primirea școlilor confesionale, fapt materializat prin semnarea Convenţiei generale pentru reglementarea raportului respectivei biserici faţă de GEG la 11 august 1942. Pe lângă enunțarea libertății cultului, prevederea cea mai importantă se referea la trecerea în proprietatea Grupului Etnic a cca 50% din proprietățile mobile și imobile ale bisericii[7]. Friedrich Müller, cunoscut opozant, a fost trimis în Germania, sub pretextul găsirii unei soluții de compromis între cele două entități, fără a se obține un rezultat concret. Scopul era altul; în perioada absenței vicarului episcopesc s-a efectuat reorganizarea școlilor confesionale în funcție de interesele GEG. Pe acest fond, singura opțiune a vicarului era adoptarea unei atitudini duplicitare, atât de preamărire a regimului hitlerist, cât și a subminării poziției deținute de episcopul Wilhelm Staedel.

Cine era Friedrich Müller?

S-a născut în 28 octombrie 1884 în Valea Lungă, Sibiu, din părinţi săraci; a rămas orfan la o vârstă fragedă și a fost crescut de Karl Jickely,

---

6 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3369, vol. 3, f. 321.

7 Dumitru Șandru, *Biserica din România 1944 – 1948* în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1 (18)/1998, p. 220.

totodată, asigurându-i suportul financiar pentru studii. A absolvit Liceul evanghelic din Sibiu și a urmat cursuri universitare la Cluj, Lepzig, Viena și Berlin. A fost admis în corpul profesoral secundar (1911), ulterior, fiind hirotonit preot (1913). Activitatea didactică a continuat în paralel cu cea ecleziastică (prim paroh al parohiei evanghelice din Sibiu) și menționăm: profesor la Liceul „Honterus" din Brașov (1913-1917), director al Școlii normale evanghelice din Sighișoara (1917-1922) și consilier școlar la Consistoriul bisericii evanghelice din România (1922-1928). În 1932 a candidat la postul de episcop, fiind ales Glondys (decedat în 1949); în 1938 a devenit vicar episcopal, însă preotul Müller nu era mulțumit. Pe fondul intruziunilor politice s-a hotărât înlocuirea lui Glondys, astfel încât, vicarul, teoretic, avea șansa de a fi ales episcop. Rezultatul alegerilor i-a fost favorabil preotului Wilhelm Staedel, sprijinit de GEG și Andreas Schmidt[8].

În octombrie 1944 Staedel a fost forțat să demisioneze, fiind înlocuit abuziv, conform documentelor de arhivă, de către Viktor Glondys; în februarie 1945 Friedrich Müller, sprijinit de Ghiță Pop (ministrul Cultelor și Artelor), a fost ales episcop; învestirea oficială s-a produs la 18 iunie 1945. Din acel moment, noul episcop a devenit principalul factor de conducere în sânul comunității săsești, slăbită și, implicit, extrem de vulnerabilă în fața decidentului politic.

Includerea Bisericii Evanghelice în acțiunile GEG nu au rămas fără efecte; în contextul conlucrării deja amintite, subsecretarul de stat al poliției, generalul Virgil Stănescu, a cerut Comisiei române pentru aplicarea armistițiului, din cadrul Președinției Consiliului de Miniștri cu adresa nr. 24058/24 decembrie 1944, desființarea cultului pe motiv că s-ar fi subordonat programului politic și ideologic al Partidului Național Socialist German, dar solicitarea a primit aviz negativ din partea Ministerului Cultelor (martie 1945)[9]. Cu toate acestea, presiunile asupra Bisericii Evanghelice Luterane erau departe de a fi încheiate.

Organizarea și activitatea Bisericii Evanghelice CA

În conformitate cu noua lege a cultelor adoptată în august 1948, Biserica Evanghelică Regnicolară CA a fost organizată în baza „Statutului Organic al Bisericii Evanghelice CA din România" (Decretul-Lege nr. 627/14 iunie 1949). Centrala, adică corpul reprezentativ suprem, era

---

[8] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 236853, vol. 1, f. 12.

[9] *Apud* Dumitru Șandru, *op.cit.*, p. 220.

denumită „Consistoriul Superior" (Landeskonsistorium) cu sediul la Sibiu. Organele supreme ale Bisericii erau: Episcopul (capul Bisericii), vicarul episcopal (locţiitorul episcopului în treburile preoţeşti) şi curatorul Bisericii sau prim curator (primul demnitar laic) cu rolul de a-l reprezenta pe episcop în relaţia cu autorităţile administrativ-politice și în problemele educaţionale și culturale.

Biserica traversa o perioadă de criză cauzată de obligativitatea de a suporta majoritatea cheltuielilor privind întreţinerea bisericilor şi a şcolilor confesionale. În plus, o mare parte dintre imobilele Bisericii ocupate de GEG, în urma preluării de către „Comisariatul General pentru administrarea bunurilor fostului grup etnic german", au trecut în proprietatea statului.

De asemenea, posesiunile agricole ale Bisericii și ale sașilor au fost afectate de deciziile politice. Prin reforma agrară din 23 martie 1945 biserica a pierdut 5.578 ha dintr-un total de 9.331 ha, în timp ce populaţia germană în proporţie de 98% a fost deposedată de pământuri (217.965 ha din cele 222.518 ha deţinute anterior); toate exproprierile au fost realizate fără despăgubiri[10].

Pe lângă aceste greutăţi, Biserica mai avea o sarcină foarte grea și anume ajutorarea enoriașilor nevoiași. În urma plecării bărbaţilor în armata germană, în anul 1943, și, mai apoi, deportările în URSS la munca de război, în anul 1945, multe familii au rămas fără sprijin, iar Biserica nu avea resurse financiare și alimentare pentru a suplini lipsurile curente.

Totuși, ajutoarele umanitare n-au întârziat să apară; astfel, în 1946, Crucea Roșie Română, Crucea Roșie Internaţională de la Geneva, Comitetul Mondial al Bisericilor din Geneva și Legaţia Suedeză au expediat Bisericii Evanghelice CA importante cantităţi de alimente (făină și mălai, conserve de lapte condensat, conserve de carne, zahăr, cacao), îmbrăcăminte și încălţăminte[11].

Încă un aspect notabil a fost soarta şcolilor săseşti; acestea erau organizate şi dirijate de către Biserică, numărând 12 şcoli medii (pedagogice, licee, gimnazii). Scopul declarat era de „a educa oameni credincioși în spiritul Evangheliei". După cum s-a amintit unităţile şcolare au fost transferate în patrimoniul GEG (1942-1944), ulterior revenind sub oblăduirea cultului evanghelic. Ce trebuie consemnat este direcţia

[10] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 236853, vol. 3, f. 70.
[11] Idem, fond Documentar, dosar nr. 3369, vol. 3, f. 294v.

imprimată de episcopul Müller, fiind sugestive îndemnurile: „să evităm contaminarea tineretului prin comunism” și „să păstrăm unitatea germană”[12]. De remarcat că, poziția prelatului evidenția refuzul conformismului și al propagării unei ideologii politice totalitare.

Soarta școlilor confesionale a fost pecetluită prin adoptarea reformei învățământului din 3 august 1948, iar unitățile de învățământ săsesc nu au făcut excepție (preluarea acestora de către stat, corpul didactic remunerat exclusiv din bugetul statului, elevii beneficiau de învățământ gratuit și au fost încadrați în rândurile pionierilor sau UTM-iștilor). Antinomia dintre șeful Bisericii Evanghelice CA și regimul politic proaspăt instaurat urma să cunoască nenumărate momente tensionate pe toată perioada episcopatului acestuia (1945-1969).

Pe cine se baza episcopul (numărul de credincioși și efectivele clerului), obiectivele liderului religios și relațiile acestuia cu organele politico-administrative, precum și acțiunile statului pentru cunoașterea realităților dinăuntrul Bisericii sunt reconstituite în partea cea mai consistentă a studiului de față. Numărul credincioșilor luterani și al clericilor a cunoscut modificări deloc insignifiante pe fondul convulsiilor cauzate de evoluțiile politico-militare posterioare actului de la 23 august 1944. Datele statistice sunt relativ reduse și fără a avea posibilitatea de a le infirma sau confirma; așadar, conform surselor arhivistice, la 19 iulie 1950, la nivelul întregii țări, existau 282 de parohii și 178 de preoți[13]. Alte date, culese de la Ministerul Cultelor, menționează existența a 200.769 de credincioși, fiind arondați la 304 parohii (1951)[14]. Noi informații au fost furnizate pe parcursul anului 1964 și precizau numărul parohiilor, al preoților și al credincioșilor, înregistrat la 31 decembrie 1962, astfel: 301 comunități bisericești, 218 posturi de preoți din care 204 ocupate, 183.677 enoriași[15]. Cultul evanghelic luteran german era concentrat în 10 districte (Sibiu, Mediaș, Agnita, Rupea, Brașov, Sighișoara, Sebeș, Bistrița, Banat, București), iar organizarea și coordonarea acestora nu era facilă, așa cum s-ar fi crezut. Episcopul Müller a trebuit să acționeze în conformitate cu rigorile vremii, dar, mai ales, a reușit să-și atingă principalul țel: unitatea comunității. Care au fost măsurile și cum au fost transpuse în practică?

---

[12] *Ibidem*, dosar nr. 1852, vol. 8, f. 7.
[13] *Ibidem*, dosar nr. 3369, vol. 3, ff. 24-34.
[14] ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, inventar 3323, dosar nr. 5/1951, f. 92.
[15] *Ibidem*, dosar nr. 21/1964, f. 99; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1861, vol. 1, f. 33.

În primul rând, pe baza experienţelor anterioare, a cerut ferm ecleziasticilor să nu se implice în politică. Astfel, în zilele de 11-12 iunie 1950, cu ocazia ședinței Consistoriului superior, episcopul interpretând art. 28 din Confesiunea de la Augsburg a subliniat că: „Biserica nu trebuie să aibă nimic comun cu viața politică”[16]. Poziția de neutralitate și lipsa de implicare în jocurile politice s-a constatat în toate luările de poziție din perioada episcopatului; această atitudine a fost folosită de aparatul represiv şi dezvoltată cu ajutorul unor elemente din sânul comunităţii germane, așa cum se va preciza în ultima parte a prezentului studiu (supraveghere și imixtiune).

În al doilea rând, s-a preocupat de menţinerea tradiţiilor săseşti, de la organizarea vieții spirituale până la cea socială. Din punct de vedere cultic, Biserica funcţiona în baza Legii cultelor și a Statutului organic aprobat prin decretul Consiliului de Stat nr. 627/14 iunie 1949. Ceea ce reţine atenţia este faptul că, din patru în patru ani, se organizau alegeri pentru organele de conducere bisericești. Miza era mare, atât pentru cler (îndeosebi pentru episcop), cât şi pentru puterea politică a vremii (încercarea de a subordona biserica prin intermediul unor interpuși). Structurile de conducere, în funcţie de importanţa decizională, erau următoarele:

a) **Prezbiteriul**, fiind format din paroh, curatorul comunităţii bisericești și din membrii aleși, al căror număr se stabilea în proporţie cu mărimea parohiei (art. 27). Membrii prezbiteriului se alegeau direct de către credincioși, în comunele rurale până la 500 de enoriași, sau de către adunarea generală a reprezentanţilor comunității bisericești, în orașe și în comune rurale cu peste 500 credincioși (art. 30);

b) **Adunarea generală a reprezentanţilor comunităţii bisericeşti** se compunea din paroh, curatorul comunității bisericeşti şi dintr-un număr de membri aleși în raport cu mărimea parohiei (art. 49);

c) **Consistoriul districtual** avea în componenţă decanul districtului, curatorul districtului bisericesc, precum și nouă membri aleși de către congresul bisericesc (trei clerici și șase laici, între care și o femeie (art. 64);

d) **Consistoriul superior** reprezenta forul suprem de conducere al Bisericii evanghelice și era alcătuit din episcop, curatorul general, vicarul episcopal și nouă membri, dintre care trei clerici (art. 87).

[16] Idem, fond Informativ, dosar nr. 236.853, vol. 1, f. 19.

Dacă episcopul reuşea să-şi impună favoriţii, așa cum se întâmpla în mod curent, atunci își optimiza activităţile și, totodată, își îndeplinea obiectivele. Cu toate acestea, nu era suficient un consistoriu fidel, deoarece trebuia organizată judicios atât activitatea religioasă, cât şi cea intra-comunitară. Prin termenul „intra-comunitar" se are în vedere asociaţiile tradiţionale de pe lângă biserici, desfiinţate după Al Doilea Război Mondial.

Tot acum, preoţii evanghelici au trecut la o acţiune propagandistică de reorganizare a credincioșilor germani în jurul bisericilor luterane, prin reînfiinţarea organizaţiilor religioase de tineret „Bruderschaft" (băieţi) şi „Schwesterschaft" (fete), iar în cazul celor căsătoriţi „Nachbarschaft" (1950-1951).

Rolul lor s-a dovedit inconturnabil în prezervarea unităţii minorităţii germane de confesiune augustană; prin intermediul acestor structuri a fost cooptată majoritatea populaţiei săsești active, iar prin caracterul preocupărilor i-a imprimat acesteia o stare de dependenţă faţă de Biserică, izolând-o de influenţele politice. Tipurile de activităţi practicate erau: curăţirea bisericii și a mormintelor, programe artistice și religioase desfășurate de echipele culturale bisericești, manifestări în cadrul căminelor culturale (piese de teatru, orchestre, coruri, dansuri etc.), participarea la munci obștești; de precizat că, prezenţa era obligatorie, iar absenţele erau sancţionate financiar[17]. Acţiunile enumerate consacrau obiectivele enunţate, în mod repetat, de către reprezentanţii cultului: păstrarea unităţii germane indiferent de categoria socială, sex sau convingeri politice (esenţială era menţinerea credinţei protestante); menţinerea neutralităţii politice; evitarea căsătoriilor mixte; conştiinciozitate la locul de muncă; participarea regulată la slujbele religioase și participarea la treburile din parohie.

În urma măsurilor luate de împuterniciţii Departamentului Cultelor sau/şi a organelor de Securitate, care au cercetat în câteva locuri situaţia organizaţiilor de tineret, ridicând evidenţele, statisticile etc., unii dintre preoţi au încetat a mai lucra cu tineretul sub formă organizată. Episcopul Müller a reacţionat vehement și a depus eforturi susţinute pentru funcţionarea respectivelor asociaţii, bazându-se pe art. 5, capitolul II din Statutul Organic, care indica: „Se va îngriji de educaţia morală și religioasă a tinerimii în cadrul Bisericii Evanghelice CA din RPR după

[17] Idem, fond Documentar, dosar nr. 1861, vol. 1, ff. 47-48.

învăţăturile şi tradiţiile ei cu respectarea Decretului nr. 177 din 1948”[18]. Într-un raport-sinteză, întocmit de Ministerul Cultelor, se aprecia că la finele anului 1960 erau lichidate aproape în întregime organizaţiile de tineret şi rămăseseră doar cele de vecinătăţi, apreciindu-se cum acestea „au repercusiuni nefavorabile pentru biserică, dar slujeşte intereselor noastre”[19].

Vecinătăţile (Nachbarschaft) cuprindeau bărbaţii căsătoriţi şi erau denumite numeric şi topografic (ex. vecinătatea nr. 1 „cea de lângă biserică”, vecinătatea nr. 2 „cea din strada de jos” în comuna Petreşti, Alba). Principala sarcină era întărirea conceptului de întrajutorare prin participarea la diverse lucrări edilitare particulare, organizarea unor serbări şi petreceri, precum şi a funeraliilor membrilor comunităţii; din punct de vedere organizatoric, conducerea era schimbată anual sau cel mult la doi ani, venind la rând fiecare cap de familie, bărbat, să fie „tată de vecinătate”. Vecinătatea se gospodărea să crească animale, să adune de la fiecare familie vin şi alte băuturi, urmând a fi folosite la masa comună din „cârnelegi” (perioada dintre Anul Nou şi începutul postului de Paşte), la nunţi şi la alte petreceri. De menţionat este faptul că la masa comună (petrecerea vecinătăţii) participau doar adulţii căsătoriţi, până la vârsta de 40 ani, iar tineretul avea petreceri separate, organizate de Buderschaft şi Schwestersacht. Asociaţiile mai sus-menţionate se conduceau după legi nescrise, transmise pe cale orală de la o generaţie la alta[20].

Supraveghere, imixtiune şi control

Supravegherea, *imixtiunea* şi *controlul* sunt activităţile recurente din timpul episcopatului lui Friedrich Müller; respectivele acţiuni nu au reprezentat apanajul exclusiv al conducerii Bisericii, dimpotrivă, fiind puse în aplicare de două entităţi ale regimului politic: Ministerul Cultelor şi Securitatea Statului.

Care a fost rolul fiecărei instituţii?

Ministerul Cultelor reprezenta instituţia laică însărcinată să organizeze şi dirijeze viaţa cultică din România şi, totodată, să informeze structurile de conducere statale cu privire la fenomenul religios. Influenţa respectivului organism administrativ-politic era semnificativă, aşa cum

[18] *Ibidem*, f. 171.
[19] ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor, inventar 3323, dosar nr. 24/1960, f. 209.
[20] *Ibidem*, dosar nr. 56/1960, f. 70.

reiese nemijlocit din eforturile ministrului Ghiţă Pop în alegerea lui Friedrich Müller, ca episcop al Bisericii Evanghelice CA (1945).

Instaurarea puterii totalitare roşii a marcat o reaşezare în ceea ce a însemnat viaţă religioasă în România postbelică. Prin adoptarea Legii cultelor (1948) şi reorganizarea Ministerului Cultelor s-a marcat stabilirea controlului deplin asupra vieţii spirituale. Unul dintre propagatorii noii orientări a fost împuternicitul de Culte; noul funcţionar, chiar şi în lipsa experienţei sau a pregătirii profesionale, trebuia să fie activ în teritoriu şi să contribuie major la limitarea vieţii confesionale.

Împuterniciţii de culte erau trimişi în teritoriu conform împărţirii administrative şi trebuiau să colaboreze cu alte organe ale statului pentru a-şi îndeplini obligaţiile. Astfel, direcţiile regionale şi birourile de Securitate erau adesea vizitate de respectivii inspectori în încercarea de a obţine date de interes. De remarcat că, invariabil, colaborarea se dovedea sublimă, însă lipsea cu desăvârşire întrucât ofiţerii de Securitate nu ofereau aproape nimic. Lucrurile s-au schimbat spre finele anilor 1950, când nevoia de relaţionare şi de conjugare a eforturilor comune era stringentă; astfel, Securitatea se implica în numirea inspectorilor teritoriali, o parte din cei numiţi fuseseră ofiţeri ai structurilor informative, iar Ministerul Cultelor consimţea la încadrarea lor. Târgul era reciproc avantajos; una dintre părţi primea informaţii despre poziţiile duşmănoase ale diverşilor clerici şi credincioşi, iar cealaltă avea date cuprinzătoare despre activitatea diverselor culte şi secte.

Obiectivele muncii specifice erau următoarele: organizarea şi desfăşurarea conferinţelor de orientare cu clericii şi unităţile administrative cultice de la nivelul cel mai de jos; atragerea clericilor în activităţile organizate de reprezentanţii regimului politic; limitarea acţiunilor de catehizare; manifestările anarhice ale fostelor asociaţii religioase şi solemnităţile liturgice în spaţiul public (hramuri, sfinţiri de biserici, procesiuni sau pelerinaje); patrimoniul cultelor, care consta în averea funciară, bunurile de ordin cultural, precum bibliotecile care nu trebuia să conţină literatură religioasă, colportajul sau construcţiile bisericeşti care nu întruneau condiţiile legale de construcţie/reparaţie[21].

Prin Hotărârea Consiliului de Miniştri din 1 ianuarie 1953 s-a dispus înfiinţarea posturilor de inspectori raionali, iar la 11 martie 1953,

---

[21] Adrian Nicolae Petcu, *Împuternicitul de culte, între conformism şi asigurarea libertăţii religioase,* în „Caietele CNSAS”, nr. 1-2(11-12)/2013, p. 19.

noul ministru al Cultelor, Petre Constantinescu-Iaşi, stabilea atribuțiile respectivilor împuterniciţi în mai multe puncte, dintre care reținem: supravegherea și controlarea activității cultelor; neamestecul organelor locale în chestiunile dogmatice şi canonice ale cultelor; studierea cererilor referitoare la deschiderea de noi comunităţi şi case de rugăciuni; antrenarea clerului în acţiunile de susţinere a activităţilor economice; cunoașterea și limitarea manifestărilor culturale (hramuri, pelerinaje, sfinţiri etc); combaterea atitudinilor duşmănoase faţă de regim[22].

Identificarea mai lesnicioasă a direcţiilor de acţiune ale împuterniciţilor/inspectorilor de culte este posibilă prin consultarea planurilor de muncă trimestriale stabilite de conducerea Direcţiei Împuterniciţilor. Parcurgându-le, se pot observa patru mari linii de activitate: 1. „antrenarea deserventilor de culte în lupta pentru pace, ARLUS şi acţiuni de interes obştesc"; 2. „cunoaşterea manifestărilor şi activității cultelor"; 3. „cunoaşterea bazelor economice ale cultelor"; 4. „îndrumări în legătură cu realizarea planului de muncă".

Cooptarea deserventilor în „sprijinirea activităților de interes obştesc" vizau campaniile agricole, predarea cotelor, creşterea şeptelului, plata impozitelor, transportul lemnelor, sprijinirea GAS, GAC și a întovărășirilor agricole[23]. Manifestările și activitățile desfășurate de culte presupunea întocmirea unor evidenţe cu parohiile şi credincioşii la nivel raional, cunoașterea elementelor dușmănoase și limitarea participării pioșilor la manifestări de amploare, lichidarea mișcărilor anarhice din rândul cultelor, determinarea influenţei exercitată de mediul călugăresc asupra populației învecinate; de asemenea, bazele economice ale diverselor confesiuni trebuia cunoscute și acționat corespunzător (completarea datelor statistice referitoare la patrimoniul cultelor, supravegherea activităților economice din locaşuri, modalitățile de procurare a veniturilor etc.)[24].

Statuarea unor activităţi prioritare ale inspectorilor teritoriali apar consemnate în documentele păstrate în fondul Ministerului Cultelor de la Arhivele Naţionale Istorice Centrale. Astfel, supravegherea activității deserventilor din raioane și comune (preoţi, pastori, prezbiteri) şi, mai ales, atragerea lor în sprijinirea acţiunilor locale (obşteşti, social-culturale, plan de stat etc.) era obligatorie. Pe același palier de acțiune, nevoia

[22] *Ibidem*, pp. 21-22.
[23] *Ibidem*, p. 25.
[24] *Ibidem*, pp. 25-26.

antrenării clericilor în procesul transformării socialiste a agriculturii era vital (capacitatea acestora de convingere a maselor de credincioși să-și înscrie proprietățile funciare în structurile colectiviste); de asemenea, se prevedeau măsuri împotriva celor care îngreunau procesul colectivizării ori se opuneau diverselor iniţiative ale structurilor de partid regionale, raionale sau locale[25].

Cooperativizarea agriculturii dovedindu-se un fenomen ireversibil, preoţii de confesiune augustană nu s-au opus și s-au aliniat cerinţelor; de altfel, împuterniciţii de culte evidenţiau o serie de preoţi evanghelici care desfăşuraseră activităţi concrete. La recomandarea preotului Bruss Hans din Feldioara, raionul Codlea, credincioşii au contribuit prin muncă voluntară la efectuarea lucrărilor de desecare a unor terenuri mlăștinoase de pe raza comunei; preotul Kuno Galter din Cincu, Agnita, locţiitor de decan, a dat o circulară în care îi îndeamnă pe preoţi să sprijine muncile agricole de vară. Preotul Gunesch Johann din Pelişor, raionul Agnita, a sprijinit muncile efectuate în GAC și se afla în relaţii bune cu organele locale şi raionale[26].

Pe lângă problemele referitoare la muncile de interes obștesc sau cele de colectivizare, împuterniciţii raionali elaborau referate asupra desfăşurării conferințelor cultice, avizau numiri şi transferări de personal sau consolidări ori amenajări de stabilimente socio-culturale ale cultelor recunoscute; de asemenea, se monitorizau comportările preoţilor evanghelici CA nou numiţi (în 1960, precum Thalman din Tălmaciu, Thal şi Georg de la Cisnădie), atmosfera din sânul Bisericii şi exploatarea disensiunilor interne. Materialele informative erau bazate pe vizitele efectuate în raioane, cunoscându-se în detaliu aspectele de ordin religios, economic şi social.

Vasile Grigore, inspector raional, după efectuarea unei vizite în parohia evanghelică CA Codlea, consemna: „Se remarcă atitudinea pozitivă a preotului faţă de îndeplinirea unor sarcini obşteşti şi nu a avut manifestări duşmănoase. Catehizarea copiilor nu este impusă, nu se face o mobilizare concretă, nu se ţine evidenţa participărilor şi se respectă reglementările în vigoare. [...] La biserică se fac reparaţii arhitectonice cu banii Direcţiei Monumentelor Istorice. În anul 1959 s-au alocat 50.000 lei, iar anul acesta este prevăzută aceeași sumă, însă momentan lucrarea este

[25] ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor, inventar 3323, dosar nr. 12/1958, vol. 1, ff. 229-230.
[26] *Ibidem*, dosar nr. 83/1959, ff. 9, 53, 61.

sistată. Bugetul parohiei este de 132.130 lei, între care 11.400 salariul preotului, 79.000 contribuţie benevolă, 4.900 donaţii, 5.200 ofrandă de sărbători, chirii 11.500, alte venituri 1.000 lei, chirii restante 2.172 lei, cont la CEC în care s-au depus 14.977 lei. Contribuţia benevolă se strânge de către responsabilii de vecinătăţi, eliberându-se chitanţă pentru fiecare sumă încasată individual. Există un singur post bugetar. Numărul credincioșilor de aici este de 3.000. Bugetul este aprobat de episcopie. Încasările se depun zilnic la CEC"[27].

Situaţii similare se înregistrau în majoritatea covârșitoare a parohiilor evanghelice CA; de asemenea, trebuie menţionat faptul că pe lângă participaţiile financiare benevole se adăugau taxa parohială şi contribuţia credincioșilor cu produse agricole. De exemplu, pentru parohia din Apoldu de Sus, se stabilise anual predarea a 50 de foldere (unitate de măsură locală echivalentă cu 20 de litri) de grâu, 150 de foldere de cartofi, 90 de foldere de porumb[28]. Practic, colectările de produse agricole și catehizarea erau două dintre cele mai întâlnite activităţi în toate parohiile Ev. CA, fiind justificate prin „tradiţia cultului".

Ceea ce trebuie semnalat este rigoarea germană în privinţa politicii financiare, clar fixată și respectată, impusă de stat sau organizată confesional. Indicii economici arătau că bugetul parohiei era format din trei părţi majore: prima era reprezentată de sumele furnizate de stat (cel mult 40% din totalul veniturilor), a doua cuprindea conscripţia voluntară a enoriașilor şi a treia se referea la veniturile obţinute din taxe, chirii şi activităţi economice (ultimele două reprezentau peste 60% din totalul veniturilor cumulate pe 12 luni). Respectarea obligaţiilor de către enoriași și comuniunea întreţinută de cler a făcut ca Biserica Evanghelică să fie una dintre cele mai avute comparativ cu alte Biserici, cu excepţia celei Ortodoxe și a celei Romano-catolice.

Preocupările privind dimensiunea economică și viaţa ecleziastică erau definitorii pentru activitatea inspectorilor de culte, dar erau complinite de cunoașterea stărilor de spirit şi valorificarea posibilităţilor de control asupra conducerii cultului evanghelic. Neînţelegerile ivite în sânul Consistoriului Superior trebuiau speculate. Primul pas era cooptarea deservenţilor în diverse activităţi de utilitate socio-economică urmate de întărirea legăturilor dintre clerici și reprezentanţii statului, precum și

[27] *Ibidem*, dosar nr. 29/1960, f. 118.
[28] *Ibidem*, f. 600.

exercitarea unor presiuni constante asupra organizaţiilor de tineret şi a practicii de catehizare. Pe acest fond, în septembrie 1960, se simţea o îmbunătăţire a activităţii şi colaborării cu organele locale ale preoţilor, fiind confirmată de documentele arhivistice: „Dacă înainte nu aveam decât 2-3 oameni de încredere la centru, astăzi putem controla cele mai importante raioane”[29]. La începutul deceniului al șaselea importanţa asociaţiilor de feciori şi fete era mult diminuată, iar la acţiunile de catehizare participau din ce în ce mai puţin copii; în plus, se încurajau căsătoriile mixte, erodându-se unitatea etnică germană.

Una dintre cele mai explicite poziţii ale împuterniciţilor de culte vizavi de Biserica Evanghelică CA reiese din raportul inspectorului de culte întocmit în octombrie 1960. Documentul face referiri la așa-zisa politică reacţionară a episcopului Müller și la modalităţile de contracarare. În acest sens, s-a studiat cu atenţie situaţia din raioanele Sibiu, Rupea și Codlea, căutându-se identificarea preoţilor nemulţumiţi de episcop. Din acest considerent includerea lor în acţiunile îndreptate împotriva conducătorului bisericii nu au cunoscut dificultăţi; în ansamblul măsurilor de îndepărtare a lui Friedrich Müller, respectivii clerici trebuia să le insufle sacerdoţilor neutri convicţiunea despre nevoia schimbării la vârful Bisericii Evanghelice, să-i izoleze pe cei fideli episcopului, iar la alegerile organelor de conducere să susţină candidaţi „progresiști”[30].

Activitatea corpului de împuterniciţi ai cultelor s-a desfășurat planificat şi a produs rezultate pozitive așa cum rezultă din raportul sinteză al împuternicitului de culte din regiunea Stalin, redactat la 6 ianuarie 1961. Planurile de muncă erau concepute de fiecare împuternicit raional, însă din cauza inexistenţei unor obiective comune, secţiile regionale elaborau planuri trimestriale cu probleme de urmărit obligatorii pentru toţi funcţionarii cultici din teritoriu. Ceea ce se evidenţiază în cadrul raportului este succesul înregistrat în campania împotriva episcopului Müller şi reţinem: „În ciuda sforţărilor pe care le depune episcopul pentru a ţine la distanţă clerul de noi și de a-și impune punctul de vedere, am reușit ca în anul 1960 să alegem la Agnita un decan loial statului în persoana preotului G. J., decorat cu stema RPR, să-l ajutăm pe decanul K. B. să fie ales prim-preot în orașul Rupea, în Brașov să fie ales

[29] *Ibidem*, f. 95.
[30] *Ibidem*, ff. 105-106.

prim-preot K. W., toţi loiali statului şi potrivnici politicii reacţionare a episcopului. Astăzi aproape 70% din clerul cu influenţă este în mâna noastră, iar din cele 6 decanate, 4 sunt influenţate de noi. La acest rezultat am ajuns lucrând direct cu preoţii şi consilierii personal. Această activitate a făcut-o numai împuternicitul regional, ţinând seama de gingăşia problemei şi de faptul că orice greşeală ducea la informarea episcopului Müller despre activitatea care se duce în sânul bisericii lui”[31].

Analiza textului sugerează influenţa certă a funcţionarilor din Departamentul Cultelor în cadrul Bisericii Evanghelice, însă succesele lor sunt discutabile. Rezervele nu există vizavi de fapte, ci mai degrabă asupra factorilor care au contribuit la reuşitele împuterniciţilor de culte. În primul rând, inspectorii de la Departamentul Cultelor aveau conexiuni cu structurile informative sau chiar proveneau din rândurile acestora şi, în al doilea rând, contactele cu ecleziasticii luterani erau facilitate şi de activităţile a priori desfăşurate de organele de Securitate.

Pornind de la aceste consideraţii putem preciza rolul Securităţii în viaţa cultică săsească din timpul episcopatului lui Friedrich Müller. Structurile informative sunt obligate prin însăşi existenţa lor să descopere toate acele fapte şi să culeagă informaţiile, care prezintă interes pentru conducerile politice. Aservirea serviciilor informative este o practică recurentă, iar în perioada regimului totalitar „vasalitatea” lor este cvasi-generală.

Pe palierul acţiunilor informativ-operative din primul deceniu de „democraţie-populară” s-au aflat şi cele referitoare la culte şi secte în ansamblul lor. Mai mult, s-au deschis dosare de obiectiv, dosare de urmărire informativă sau penale în problema denumită „Culte-secte” (în privinţa cultului evanghelic au fost deschise dosare de obiectiv în problemele: „Activitatea asociaţiilor religioase de tineret”, „Comunitatea evanghelică şi cultul evanghelic luteran din România”, „Cultul Evanghelic Luteran CA German”).

Activităţile organelor informative au fost îndeplinite de Direcţia de Contraspionaj la începuturile Securităţii (Biroul 4 cu organele sale regionale), ulterior fiind executate de ofiţerii din cadrul Direcţiei a III-a, Serviciul 4 (descoperirea şi lichidarea grupărilor duşmănoase şi a elementelor, care desfăşurau activităţi de subminare împotriva regimului

[31] *Ibidem*, dosar nr. 24/1960, f. 208.

democrat din RPR sub masca cultelor și sectelor), Biroul 3 (activitatea dușmănoasă dusă de sectanți și clerul protestant).

La nivelul Bisericii Evanghelice Regnicolare de Confesiune Augustană interesul structurilor de intelligence s-a materializat prin începerea urmăririi informative individuale asupra celor mai importanți deservenți. Personalitatea cea mai marcantă a mișcării religioase evanghelice a fost episcopul Friedrich Müller-Langenthal.

Raionul de Securitate Sibiu a deschis un dosar de urmărire informativă (DUI) pe numele lui Friedrich Müller în luna mai 1951; motivul începerii acțiunii de supraveghere era constituit de existența unor înscrisuri (articole și luări de poziție în spațiul public în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial), prin care își manifesta adeziunea vizavi de politica hitleristă. Cu toate că, structurile Securității Statului dispuneau de trei informatori pe linia problemei evanghelice luterane germane, în mediul episcopului nu era dirijat nici un informator, deoarece nu existau posibilități de abordare sau colaborare, obiectivul în cauză fiind foarte precaut și retras. În respectiva problemă mai exista și un al patrulea informator, respectiv „Prietenul", care nu era agreat de șeful Bisericii întrucât era cunoscut ca o persoană cu vederi „progresiste". Totuși existau unele așteptări, fiind recrutat informatorul „Oltul" (prin „metoda convingerii"), curatorul Bisericii Evanghelice, iar pe baza unui plan minuțios se avea în vedere câștigarea încrederii episcopului și furnizarea unor date utile muncii de securitate de către noul agent.

Chiar și în cazul în care s-a reușit convingerea unei persoane din siajul lui Friedrich Müller, informatorul „Terente", secretarul general al Bisericii Evanghelice, rezultatele au fost slabe. Recrutat prin constrângere, agentul era considerat nesincer și cu atitudine duplicitară (suspicionat că se consulta cu episcopul asupra informațiilor pe care să le dea omului de legătură)[32]. Episcopul era perceput ca un adversar al noii orânduiri politice și un element cu o influență covârșitoare asupra naționalității germane din România. Pe baza acestor constatări se urmărea clarificarea problemei, fie prin „aducerea la ascultare" cu ajutorul rețelei informative sau prin colaborarea cu organele informative, fie prin compromiterea acestuia și îndepărtarea de la conducerea Bisericii.

Acțiunile coordonate de episcop, între anii 1945-1952, erau departe de a indica o eventuală asociere cu conducerea politică a vremii; mai mult,

[32] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1852, vol. 7, f. 583.

prin invocarea unor prevederi canonice a interzis cu desăvârşire amestecul ecleziasticilor în politică şi nu era dispus să sprijine în vreun fel Comitetul Antifascist German (organism girat de noii guvernanţi şi considerat a fi un element reprezentativ al minorităţii germane în relaţia cu statul român). Diferendele cu respectiva organizaţie politică, considerată „unealta” aparatului represiv, s-au escaladat în anii următori, iar şeful Bisericii Evanghelice nu voia să piardă primatul conducerii saşilor. Un episod al înfruntării dintre cele două tabere a fost cazul curatorului general Wilhelm Bruckner, ales în urma şedinţei Consistoriului Superior din 9 octombrie 1949, aflat în situaţia de a demisiona din funcţie (12 noiembrie 1949) din cauza presiunilor exercitate de un grup format din opt aşa-zişi „muncitori” (membri ai CAG); în pofida protestelor vehemente ale episcopului, Ministerul Cultelor a refuzat să recuze demisia forţată a curatorului ales[33].

Şicanele şi „loviturile” primite de episcop nu l-au dezarmat, ci dimpotrivă, la 14 iunie 1951, şi-a precizat univoc poziţia: „Muncitorii saşi şi mai ales ţăranii îşi iubesc Biserica şi resimt atacurile împotriva ei ca lovituri. Cauza naţională a saşilor este indisolubil legată de Biserica Evanghelică; Comitetul Antifascist German neţinând seama de acest fapt nu va putea să cucerească masele. De altfel, rolul CAG trebuie să se limiteze la acela de apărător al germanilor faţă de organele de stat care în unele regiuni mai sunt încă nedrepte faţă de populaţia săsească şi şvabă. [...] În Ardeal, Biserica va constitui şi pe viitor un punct de concentrare al saşilor”[34].

Disputa cu Comitetul Antifascist avea o dublă însemnătate: pe de o parte, era miza conducerii comunităţii săseşti, iar pe de altă parte, implicarea sau refuzul amestecului în viaţa politică. Evoluţiile ulterioare au arătat că poziţia episcopului s-a întărit în raport cu forţele contestatare. Voinţa clericului s-a transpus prin emiterea unei circulare către preoţii din subordine, prilejuită de alegerile prezbiteriilor din 1951, cerându-le să evite alegerea în forurile bisericeşti a credincioşilor, deja implicaţi politic.

Episcopul a susţinut constant neamestecul cu puterea laică şi a interzis, în mod repetat, preoţilor antrenarea în activităţi politice (fie şi participarea în aşa numitele comitete pentru pace de la începutul anilor

[33] ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor, inventar 3323, dosar nr. 6/1950, f. 68; ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 236853, vol. 1, f. 26.
[34] *Ibidem*, ff. 19-20.

1950). „Conciliatorismul" şi „colaboraţionismul" fiind termeni inexistenţi în vocabularul lui Friedrich Müller era limpede pentru organele informativ-operative că nu s-ar fi creat o punte de legătură. În aceste condiţii trebuia elaborat un plan care să-l excludă din viaţa comunităţii săsești. Se căutau fapte incriminatorii și acestea nu au întârziat să apară. Astfel, pe lângă interzicerea fermă în activităţi politice, fără a se constitui într-o infracţiune, se discuta despre unele acte instigatoare. La începutul anului 1952 a fost semnalat că ar fi cerut unui număr de trei curatori de parohii, dar și mai multor ţărani colectiviști să nu predea cotele obligatorii ori să protesteze vizavi de unele măsuri luate de reprezentanţii Ministerului Cultelor din Sibiu; de asemenea, exercita presiuni morale împotriva preoţilor care manifestau tendinţe de „colaborare sinceră cu regimul"[35].

Totuşi, câteva presupuse atitudini provocatoare erau insuficiente pentru a-l înlătura și se cerea elaborarea unui plan de măsuri riguros; recomandarea era sugerată de directorul DGSS, Gheorghe Pintilie, în urma studierii dosarului înaintat la 18 ianuarie 1952 (s-a restituit Direcţiei regionale Stalin, având aprobarea de principiu). Măsurile şi acţiunile propuse au fost reunite într-un plan de combinaţii pentru îndepărtarea episcopului Müller şi introducerea agenturii de Securitate în posturile de conducere ale cultului evanghelic. Planul de acţiune prevedea mai multe faze graduale de compromitere; în prima instanţă, informatorul „Müller Ioan", cunoscând activitatea episcopului, întocmea o scrisoare de demascare, evidenţiind trecutul fascist al acestuia până la 23 august 1944 și unele atitudini luate împotriva încadrării clerului evanghelic în lupta pentru pace. Scrisoarea era verificată de conducerea regionalei de Securitate Stalin înainte de a fi trimisă spre publicare. Următorul pas echivala cu remiterea misivei ziarului „Neuer Weg" (oficiosul Comitetului Antifascist German), urmând a fi publicată și, în acest fel, erau demascaţi preoţii luterani, consideraţi duşmani ai poporului. De precizat că, respectivul ziar publica, încă din anul 1947, articole defăimătoare la adresa șefului Bisericii Evanghelice.

A doua fază, însemna mobilizarea informatorilor din agentură pentru a urmări starea de spirit creată în rândul preoţilor şi credincioșilor şi, de asemenea, erau convocaţi la sediul Serviciului raional de Securitate Sibiu o parte dintre clericii și laicii apropiaţi de Müller pentru declaraţii;

[35] *Ibidem*, vol. 3, f. 232.

intimidarea celor audiaţi era una dintre metodele preconizate în obţinerea de mărturii compromiţătoare, dar şi exprimarea unor desolidarizări faţă de activitatea prelatului. A treia fază presupunea convocarea Consistoriului Superior, unde erau discutate două posibile scenarii. Primul se referea la retragerea sau demiterea episcopului, fără a se proceda la arestarea imediată a deserventului; al doilea, în cazul refuzului sau a unui vot împotriva excluderii, se trecea la reţinerea acestuia pe baza probelor existente. De menţionat că probatoriul, în mare parte, era bazat pe activitatea publicistică de la „Kirchliche Blatter” (1942-1944), din care rezulta „sprijinul activ și deschis al hitlerismului”[36]. Totodată, succesiunea urma să fie asigurată de agentul „Prietenul” (recrutat la 14 iulie 1951)[37].

La 20 martie 1952, Serviciul regional care se ocupa de cultele protestante („problema 343”) a trimis conducerii centrale planul detaliat de combinaţii în vederea îndepărtării episcopului. Aşteptările lucrătorilor Securităţii au fost neîmplinite, întrucât factorii decizionali nu au dat nici un răspuns.

De ce nu s-a acţionat şi care au fost resorturile amânării deciziei?

Coincidenţă sau întâmplare, în aceeaşi zi, în care planul organelor de Securitate din regionala Stalin era expediat la București (20 martie 1952), episcopul Müller intra în audienţă la prim-ministrul Dr. Petru Groza. Vizita, sub pretextul acordării unui sprijin financiar, nu a fost una de curtoazie, întrucât, se poate afirma că episcopul a obţinut ori i s-a reconfirmat sprijinul unuia dintre cei mai importanţi conducători ai vremii. La înapoierea în Sibiu a răspândit zvonul că existenţa Bisericii era grav ameninţată, deoarece cercurile extremiste din Guvern hotărâseră desfiinţarea Bisericii Evanghelice din România prin unirea ei cu Biserica Ortodoxă. Un alt aspect deloc neglijabil era și nuanţarea poziţiei vizavi de viaţa politică; dr. Petru Groza l-ar fi sfătuit să-și revizuiască atitudinea pentru că altfel ar fi suportat consecințe[38].

Chiar dacă episcopul nu a avut informaţii concrete referitoare la planurile Securităţii, totuşi, a avut suficiente date care l-au determinat să

---

[36] *Ibidem*, ff. 119-120.

[37] Agentul fusese recompensat pentru aportul informativ cu sumele de 4.000 lei vechi (octombrie 1951) şi 200 lei noi (1952) și își prin semnarea unei declaraţii de loialitate îşi reafirma „prietenia faţă de regimul nostru, că va lupta pentru pace şi pentru realizarea socialismului în RPR şi că înţelege să suporte orice consecinţe dacă se va abate de la această linie” (*Ibidem*, f. 163).

[38] *Ibidem*, f. 162.

acţioneze preventiv. Astfel, la 8 martie 1952, episcopul i-ar fi spus preotului H. (informatorul „Prietenul"): „Ştiu că, capetele roşii (Rothköpfe) pregătesc o spărtură a Bisericii Evanghelice. Ministerul Cultelor pregăteşte ceva în sensul acesta şi a vorbit cu cineva despre asemenea planuri. Persoana aceasta a avut însă remuşcări religioase şi m-a înştiinţat"; deopotrivă, bănuielile episcopului erau îndreptate şi asupra interlocutorului, spunându-i: „Eu ştiu că d-ta împreună cu învăţătorul Klops şi cu alţii strângeţi declaraţii pentru a mă îndepărta", şi nu se înşela[39].

În pofida presiunii crescânde exercitată de aparatul politic, prin intermediul Ministerului Cultelor şi Direcţiei Generale a Securităţii Statului, Biserica Evanghelică şi credincioşii acesteia nu aveau de gând să renunţe la valorile spirituale şi preocupările socio-culturale care le asigurau unitatea etnică. Influenţa bisericii era atât de covârşitoare încât lucrătorii Securităţii se aflau în imposibilitatea de a desfăşura eficient munci specifice.

În activitatea lor zilnică, desfăşurată în satele cu populaţie săsească, sectoriştii raioanelor din regiunea Stalin s-au izbit de unitatea minorităţii germane; în fiecare sat, acţiunile de polarizare ale etniei erau înfăptuite de Biserica Evanghelică. Multe dintre încercările de recrutare ale ofiţerilor de informaţii au eşuat din cauza refuzului celor recrutaţi de a servi material compromiţător despre conaţionali, în baza conduitei rezervate impusă de Biserică (circulare, conferinţe cu preoţii sau discuţii particulare prin care s-a trasat respectiva atitudine)[40].

Dacă în privinţa marii mase a saşilor era improbabilă racolarea semnificativă de agenţi, mai multe şanse erau în cazul deservenţilor cultului evanghelic luteran. Astfel, în paralel cu supravegherea episcopului, s-au dus acţiuni susţinute de diversiune în rândul preoţilor (indiferent de felul cum erau recrutaţi, prin convingere sau şantaj) în scopul destrămării unităţii Bisericii. Cei vizaţi de structurile informative exercitau un minimum de influenţă la nivelul cultului, prin poziţiile deţinute în structurile de conducere; se urmărea atragerea la colaborare, în special, a membrilor Consistoriului Superior şi a decanilor districtelor evanghelice.

[39] *Ibidem*, ff. 162, 169.
[40] *Ibidem*, f. 166.

Dintre clericii racolaţi numai doi au constituit o miză deosebită pentru Securitate; primul avea numele de cod „Prietenul", iar al doilea „Nikodemus". „Prietenul" a fost recrutat la 14 iunie 1951 „prin convingere", urmărindu-se furnizarea de informaţii din mediul episcopului, precum şi din cel al preoţilor subordonaţi agentului şi, totodată, asigurarea unei ascensiuni spre conducerea Bisericii[41]. Preotul colaborator, făcea parte din Comitetul regional de luptă pentru pace (structură a CAG), efectua propagandă favorabilă respectivei organizaţii în rândul ecleziasticilor şi publica frecvent articole cu conţinut „progresist" în ziarul „Neuer Weg". Atitudinea progresistă, de susţinere a aparatului politic, l-au ţinut departe de episcop, fără a îndeplini unul dintre obiectivele esenţiale ale Securității (câștigarea încrederii înaltului prelat). La scurt timp de la racolare a furnizat informaţii (verbale) despre manifestările duşmănoase subtile ale episcopului Müller, sesizând influenţa profundă imprimată în rândul sacerdoţilor şi saşilor din Ardeal.

Pe fondul ambițiilor agentului de avansare ierarhică, Securitatea şi-a exprimat disponibilitatea de a efectua toate demersurile spre a-i netezi calea spre vârful Bisericii, însă clericul era neîncrezător. De altfel, în caracterizările ofițerilor structurilor de intelligence era considerat slab, nehotărât şi deloc dispus să se confrunte direct cu episcopul; teama de excludere din rândul organelor de conducere centrale şi pensionarea timpurie constituiau un scenariu plauzibil ce putea fi înfăptuit de vlădica aflată în funcţie. Cu toate că nu era elementul cel mai dârz în producerea schimbării episcopului, informatorul „Prietenul" era valabil prin prisma funcţiei deţinute în Consistoriul Superior, capacitățile de influențare a preoţimii şi a populaţiei, reprezentând o soluţie agreată pentru instalarea unui nou lider religios (aservire completă faţă de organele de Securitate)[42]. Interacţiunea s-a încheiat în urma decesului preotului H., consemnat la 7 februarie 1962.

În paralel cu informatorul „Prietenul" s-a efectuat, prin metoda atragerii la colaborare, recrutarea agentului „Nikodemus" (acţiune începută la 21 octombrie 1959 şi finalizată la 27 aprilie 1960). Acţiunea de cooptare s-a produs pe fondul creşterii unui curent oponent episcopului, ce trebuia preluat şi extins. Preotul G. era recunoscut cu păreri potrivnice şi se aprecia că era util în demersurile de îndepărtare ale lui Friedrich

---

[41] Idem, fond Microfilme Rețea/Sibiu, dosar nr. 2534, rola 50, f. 3.
[42] *Ibidem*, ff. 8, 16-17.

Müller. Contribuţia informativă a noului recrut se dovedea minoră, deoarece materialele furnizate se refereau la activităţi curente ale preoţimii, fără valoare operativă și care nu reprezentau motive pentru deschiderea de acţiuni sau demascări. Chiar şi în condiţiile prezentate s-a considerat oportună menţinerea în legătură pentru înlăturarea episcopului și crearea unui Consistoriu Superior format din elemente noi. Planurile structurilor informative au fost dejucate de însuși „Nikodemus"; acesta s-a deconspirat pe fondul unor acţiuni eşuate din cauza stărilor frecvente de ebrietate și a incapacității de organizare și îndeplinire a unor sarcini informative[43].

Reţeaua informativă constituită pe lângă episcopul Müller a cuprins și alţi agenţi, cum ar fi: „Oltul" (curator; recrutat „prin convingere" în 1949), „Arz Mihail" (preot), „Crinul" (preot), „Popescu Emil" (preot), „Popescu Ion" (protopop), „Dârlos" (preot), „Albescu" (prim-paroh), „Neumann A." (preot), „Hans Martin" (preot; „agent nesincer", atașat de episcop), „Nicolau" (preot; recrutat în 1961 și abandonat în 1963, dovedind „nesinceritate în colaborare și poziție dușmănoasă"; în 1966 a fost ales vicar episcopal și era considerat succesorul lui Müller) ș.a.

Un caz aparte l-a constituit preotul din parohia Homorod-Racoş, racolat la 13 mai 1952. Metoda folosită pentru recrutare reconstituie, fie și în mod particular, presiunea enormă exercitată asupra elementelor reprezentative ale comunității săsești. Sus-numitul a fost răpit de pe stradă în oraşul Stalin şi dus la sediul regionalei de Securitate Stalin şi anchetat timp de 24 de ore. În faţa avalanșei de întrebări cu privire la instigarea populaţiei săseşti din parohia pe care o conducea, și-a recunoscut vinovăţia. Astfel, prin intermediul femeii de serviciu, a răspândit în localitate o serie de manifeste prin care anunţa că apa din fântâna GAC-ului era otrăvită. „După ce am obţinut materialul dorit de la el, i-am arătat că forurile noastre conducătoare au hotărât ca sus-numitul să fie condamnat foarte aspru în baza materialului existent, pentru că el însuși a recunoscut că este un dușman de moarte al socializării agriculturii. Imediat ce i-am adus la cunoştinţă aceasta, s-a constatat pe faţa lui o transformare totală, în sensul că se gândea că va fi condamnat și ce se va întâmpla cu familia lui. [...] După toate acestea, văzând starea morală foarte deprimată a sus-numitului, l-am întrebat cum vede el că s-

[43] *Ibidem*, dosar nr. 2785, rola 55, ff. 36, 38.

ar putea reabilita dacă am presupune că nu va fi judecat. La această întrebare s-a schimbat și a început să vorbească: eu voi căuta ca în toată activitatea mea să demasc orice uneltire a acelora care ar încerca să lovească în regim; aceasta dacă se poate o voi face dându-vă sprijin dvs. [...] Astfel, exploatând starea lui morală fricoasă, de teamă, cât și faptul că a recunoscut faptele lui dușmănoase, am trecut la recrutare”[44]. Contribuţiile acestuia au fost neglijabile în ansamblul informaţiilor şi a măsurilor adoptate împotriva superiorului ierarhic.

„Blitzkrieg-ul” pentru înlocuirea episcopului s-a încheiat lamentabil, iar lupta tindea să devină una „de poziţii”; prin urmare, trebuia reconsiderată strategia. Organele de Securitate mizau pe schimbarea componenței Consistoriului Superior cu oameni favorabili noului regim politic și, astfel, „problema Müller” se rezolva în interiorul Bisericii. Misiunea suplimentară a Securității, pe lângă cea de supraveghere și informare, era de sprijinire a unor candidaţi care le puteau îndeplini obiectivele. Astfel, ţintele vizate erau reprezentanţii aleşi în adunarea obştească a comunelor şi adunarea districtului bisericesc (decanul, curatorul şi membrii consistoriului districtual). Ultimul organism era hotărâtor, pentru că alegea deputaţii ce urmau a fi trimiși să voteze noul for de conducere al Bisericii Evanghelice. De altfel, s-a conceput un plan de acţiune cu 12 puncte. Dintre cele mai importante prevederi, reţinem: aflarea timpurie a numelor de pe lista episcopului și deschiderea de dosare personale; întocmirea unei liste secrete cu candidaţi loiali noului regim politic (aceştia urmau să provină din rândurile preoţilor, intelectualilor, ţăranilor colectiviști, muncitorilor) și includerea a doi preoţi între candidaturile lui Müller; desemnarea a trei-patru oratori, neincluşi pe liste, care să ţină discursuri înflăcărate despre noile realităţi politico-economice şi sociale; exprimarea opiniilor preoţilor aflaţi în competiţie cu şeful Bisericii; exercitarea de presiuni crescânde asupra ţăranilor şi muncitorilor de pe lista episcopului, încât aceştia să-şi anunţe retragerea, în plenul şedinţei, descompletând formula propusă de conducătorul Bisericii Evanghelice[45].

Contextul favorabil fusese creat încă din 26 august 1953, în urma discuţiilor purtate între dr. Petru Groza (preşedintele Prezidiului MAN), Petre Constantinescu-Iași (ministrul Cultelor) și episcopul Friedrich

[44] Idem, fond Documentar, dosar nr. 13079, f. 183.
[45] *Ibidem*, dosar nr. 1852, vol. 7, ff. 26-29.

Müller, când s-a hotărât organizarea alegerilor organelor inferioare înaintea celor privind componenţa Consistoriului Suprem. Episcopul s-a văzut obligat să redacteze Circulara nr. 1911, prin care se anunţa calendarul scrutinelor (primul tur se desfăşura în 4 octombrie 1953). Pe fondul unor rezultate nescontate, ministerul de resort a înștiințat conducerea Bisericii Evanghelice CA (23 octombrie 1953) de contramandarea tuturor alegerilor programate; în plus, a comunicat că toate rezultatele pentru „adunarea generală a reprezentanților comunității bisericești" și pentru alegerea „delegaților pentru congresul bisericesc districtual" erau anulate. Toate sforţările pişpecului luteran au fost în zadar, iar presiunea politică se resimţea acut.

Împuternicitul ministerului Cultelor acţiona pe lângă decanii districtelor bisericeşti, revocându-i din funcţii pe cei consideraţi potrivnici, deşi nu fuseseră numiţi, ci aleşi de comunităţi; aceeaşi metodă urma să fie aplicată și membrilor congresului general bisericesc. Episcopul a încercat contramandarea dispoziţiei, însă zadarnic. Noile termene au fost fixate pentru 10 ianuarie, 31 ianuarie şi 21 februarie 1954.

Atenţia structurilor informative s-a îndreptat, totodată, spre alegerea consistoriilor districtuale și a celui superior. S-a reușit influenţarea alegerii unor decani ai Consistoriilor districtuale aflaţi în relaţii de colaborare cu Securitate ori în divergenţe cu episcopul Müller [Districtul Sibiu: informatorii „Nikodemus" ales decan (la momentul alegerii nu era în relaţii directe de colaborare cu Securitatea) şi „Oltul" (curator); Mediaş: agentul „Popescu Ion" (ulterior, abandonat pentru „rea credinţă"); Agnita: preot Graeser Edmund (adversar înverșunat al episcopului); Stalin: preot Schön Fritz, decan (anunţa că va colabora cu guvernul şi se afla în dispute cu Müller; cu toate acestea, peste ani s-a dovedit unul dintre preoţii cei mai atașaţi episcopului); Sebeş: preot Klaster Ludwig, decan (adversar notoriu al episcopului)][46].

După numărătoarea voturilor, la sfârşitul zilei de 22 februarie 1954 în Consistoriu Superior au fost aleși următorii: informatorul „Oltul" (curator general), „Prietenul" (vicar episcopesc), Schön Fritz (membru cleric), Klaster Ludwig (cleric), informatorul „Popescu Ion" (cleric) plus șase membri laici. Alegerea membrilor s-a efectuat sub influenţa informatorului „Prietenul", având suportul agenţilor „Popescu Ion" și „Oltul".

[46] *Ibidem*, ff. 446-456.

La alegerile din anii următori s-au elaborat planuri de măsuri mai elaborate, dar în esență se fixau următoarele sarcini: întocmirea de tabele de către organele Departamentului Cultelor, care cuprindeau membri ai congreselor districtuale evanghelice, urmând a fi verificaţi, studiaţi şi unii recrutaţi; realegerea decanilor și a curatorilor districtuali ce se aflau în diferite forme de colaborare cu Securitatea; aplicarea unor măsuri prin care cei consideraţi apropiaţi episcopului nu trebuia realeşi; în ultimul caz, se recomanda crearea unei atmosfere negative în rândurile preoţilor care susţineau un candidat potrivnic acțiunilor statului și astfel se putea renunţa la propunere (împuternicitul regional de culte era obligat să contacteze preoţii, adversari declaraţi ai decanului, pentru a-i convinge să susţină o altă nominalizare; în situaţii speciale, reprezentantul Ministerului/ Departamentului Cultelor urma să discute personal cu clericul duşmănos şi să-l determine să-și retragă candidatura).

Din analiza problemei „Naţionalişti germani" împreună cu cea „evanghelică luterană – germană" rezulta că în activitatea „naţionalist-șovină" în rândul minorității săsești un rol deosebit era jucat de deservenţii cultului evanghelic aflaţi sub conducerea episcopului Müller-Langenthal. Tradiția organizării activităților culturale și social-educaţionale era favorabilă Bisericii; astfel, clericii au acţionat atent şi persistent asupra tinerilor, incluzându-i în organizaţiile de tineret „Bruderschaft" și „Schwesterschaft", iar adulţii în „Nachbarschaft".

Pentru că nu se putea exercita controlul asupra acestor structuri era nevoie de găsirea unor soluţii alternative. Un prim pas a fost contestarea legalității, fiind cel mult tolerate; în acest context, episcopul a dispus redenumirea lor și transferul unor activități în cadrul „Jungenstunden" (Orele cu tineretul), „Orele de studiere a Bibliei cu credincioșii" etc. Noua împrejurare era defavorabilă preoţilor. De altfel, este cunoscut cazul „Konrad Möckel", din Brașov, arestat și acuzat de educaţie naţionalistă în timpul orelor cu tineretul (1958).

Planul pentru desființarea acestor organizații și scoaterea tineretului și a credincioșilor de sub influenţa Bisericii conţinea următoarele acțiuni: „demascarea organizațiilor create ilegal și interzicerea cu desăvârşire a unor asemenea practici; eliminarea din statutul cultului evanghelic a prevederilor referitoare la tradițiile Bisericii asupra moralei credincioșilor; desființarea treptată a „orelor de studiere a Bibliei cu credincioșii"; intensificarea acțiunilor de cooptare în organizațiile UTM și de Pionieri pentru a se reduce numărul

confirmărilor; organizarea de excursii, programe cultural-artistice în timpul catehezelor”[47].

Presiunea organelor Statului era resimţită acut în anii celei de a doua represiuni (1958-1964) la nivelul întregii ţări şi asupra unor categorii largi socio-ocupaţionale. Minoritarii germani nu au făcut excepţie; în plus, eforturile Bisericii Evanghelice de a menţine saşii uniţi contravenea intereselor politico-administrative ale epocii.

Pe fondul insatisfacţiilor duse în munca informativ-operativă a Securităţii, atât la palierul conducerii Bisericii, cât şi în privinţa membrilor Consistoriului Superior şi a decanilor de districte, s-a decis lărgirea bazei operative şi monitorizarea prezbiteriilor.

Extinderea muncii informative la nivelul parohiilor era impusă de necesitatea unor rezultate pozitive şi a unor schimbări reale în sânul comunităţii evanghelice CA. Membrii prezbiteriului îndeplineau diferite sarcini concrete, ca de exemplu: „tată de fecior” sau „tată de fete” care conduceau organizaţiile de tineri; responsabilul cu „vecinătăţile” (Nachbarschaft) se ocupa cu organizarea credincioşilor adulţi; responsabil financiar etc. Prin respectivii enoriaşi, aleşi dintre cei mai disciplinaţi şi fanatici, se urmărea „menţinerea unităţii săseşti în jurul bisericii” şi de aici interesul în atragerea la colaborare.

Prin noua strategie se urmărea preluarea controlului asupra Bisericii luterane „de jos în sus”; influenţarea adunărilor parohiale se răsfrângea asupra congresului bisericesc (includea reprezentanţi clerici şi laici din fiecare district) şi, mai apoi, asupra decanilor şi consistoriile districtuale şi Consistoriului Superior. Fiecare structură de conducere clericală trebuia să conţină cât mai mulţi colaboratori ai serviciilor secrete şi, astfel, se puteau transpune în practică interesele statului. Toate eforturile organelor de intelligence şi ale Cultelor vizau instaurarea controlului deplin asupra Bisericii luterane CA, iar obiectivul era realizabil numai prin înlăturarea episcopului Friedrich Müller. Funcţia de episcop este pe viaţă, iar înlocuirea acestuia se realizează numai în urma unei cereri speciale din partea Consistoriului Superior. Din acest motiv recrutarea şi, ulterior, alegerea cât mai multor informatori în respectivul organism facilita atingerea cauzei.

Chiar şi în anii ’60 ţelul era departe a fi îndeplinit; exemple ale insuccesului organismelor statului în exercitarea unei autorităţi complete

[47] *Ibidem*, ff. 539-540.

asupra Bisericii Evanghelice luterane s-au consemnat atât la alegerile din 1962, cât și la cele din 1966. Influenţa în nominalizarea candidaţilor pentru diversele poziţii de conducere era decisivă; din acest considerent, organele Departamentului Cultelor au făcut presiuni semnificative asupra conducerii cultului de a-i remite lista cu cei înscrişi pentru consistoriile districtuale. Numai cei agreaţi de reprezentanţii statului primeau dreptul de a participa la alegeri, cu respectarea principiului democratic, fiind acceptate două candidaturi pentru fiecare post; rezultatele urmau să fie previzibile.

Dacă se confirmau calculele făcute de structurile informative, atunci o parte importantă a alegătorilor ce urmau să voteze membrii Consistoriului suprem erau interpuşi ai Securităţii. În practica alegerii Consistoriului Superior există metoda propunerilor de candidaţi înaintea organizării alegerilor și popularizarea lor în rândul clericilor și enoriașilor. În această situaţie autoritatea episcopului este covârșitoare; acesta împreună cu apropiaţii săi propun o listă în care se regăsesc o parte dintre membrii adunării sau cei care aspiră la accesul în respectiva structură, toţi fideli șefului Bisericii. De altfel, despre confruntarea dintre cele două tabere, documentele Securităţii menţionează existenţa a două curente: primul, „naţionalist-şovin”, cu tendinţe de izolare, condus de episcopul Müller (cuprindea pe decanii Schön Fritz, Wagner Wilhelm și Weingärtner Ernest, Nösner Friederich, Galder Heinz, Wilhelm Thal ș.a.), iar al doilea, „loial faţă de stat”, număra pe agenţii „Nikodemus”, „Arz Mihail”, „Müller” şi „Oltul”. Rezultatele nu au fost mulţumitoare, întrucât Friedrich Müller și-a menţinut majoritatea în cadrul organului de conducere colectivă. Un nou episod al luptei pentru putere în sânul Bisericii luterane s-a consumat pe parcursul anului 1966.

La 13 martie 1966 s-au desfăşurat alegeri districtuale, iar episcopul prin intermediul clericilor și credincioșilor de încredere a convins electorii să aleagă candidaţii propuşi de acesta; și era doar primul pas în „curăţirea” conducerii luterane de informatori ai Securităţii. Episcopul avea nevoie de susţinere necondiţionată din partea clericilor și enoriașilor și pentru a fi convingător a reiterat o parte din acţiunile recurente ale aparatului politic: „Se încearcă imixtiuni în treburile interne bisericești din partea unui „curent stângist” din București și încercările de promovare în ierarhia bisericească a unor elemente atașate statului, dispuse să admită amestecul

statului în biserică”[48]. Adeziunea a fost completă, iar la alegerile decanilor și consistoriilor districtuale s-a obținut o nouă victorie episcopală.

La 1 iunie 1966, Gheorghe Moldovan, împuternicitul raional de culte, i-a comunicat curatorului general al Bisericii Evanghelice, restabilirea în funcția de protopop a preotului Hans Gunesch și invalidarea alegerilor de la Agnita (Departamentul Cultelor nu le confirmase)[49]. Succesul deplin s-a consemnat la 14 noiembrie 1966, când propunerile lui Friedrich Müller prezentate sub deviza „oameni atașați Bisericii” și care „să nu fie agenți ai Securității” au fost votate cu o majoritate covârşitoare. La finele alegerilor, elementele apropiate Departamentului Cultelor sau Securității Statului nu au fost alese sau realese; de exemplu, informatorul „Oltul” (cu un aport informativ scăzut și neregulat) a fost înlocuit în funcția curator de general (sub motivul nefrecventării cu „regularitate” a serviciilor religioase) de către Hochmeister Albert. În contrapartidă, reprezentanții Cultelor cereau să nu fie recunoscute alegerile lui Binder Hermann (vicar episcopal) și Hochmeister Albert (curator general).

Izbânda a fost facilitată de fostul decan Fritz Schön, preot din Hărman, omul de încredere al lui Müller. Acesta a contactat toți decanii și mai mulți delegați la congres, indicându-le linia de urmat (se amintea de lista lui „Schön”), iar în relațiile cu organele Departamentului Cultelor s-a arătat sfidător și a susținut că alegerile urmau să fie libere[50].

Răspunsul autorităților de resort s-a transpus prin refuzul recunoașterii alegerii a trei protopopi (Rehner Hermann, protopop la raionul Agnita, acuzat de legături cu GEG și care manifesta rezerve față de regimul politic; de asemenea, evita colaborarea cu organele locale și arăta pasivitate pe linia acțiunilor sociale; Klein Albert, protopop la raionul Sebeș, a făcut parte din conducerea GEG, fiind inspector în învățământul școlar confesional; nu conlucra cu organele locale și era interesat de activizarea vieții religioase; Weingärtner Gotthilf, protopop la protopopiatul București), precum și a curatorului general (Hochmeister Albert) considerat prea bătrân pentru exercitarea funcției (76 de ani la data alegerii)[51].

---

[48] *Ibidem*, vol. 8, f. 131.
[49] ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, inventar 3323, dosar nr. 7/1966, ff. 127-129.
[50] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1852, vol. 8, f. 144.
[51] ANIC, fond Ministerul Cultelor și Artelor, inventar 3323, dosar nr. 7/1966, f. 166.

Episcopul insista pentru Weingärtner, dar era dispus să accepte organizarea de noi alegeri în raioanele Agnita și Sebeș. Departamentul Cultelor a recunoscut noua componență a Consistoriului Superior, însă persista în refuzul admiterii noului curator. La finele notei întocmite de Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, la 15 martie 1967, se inserau următoarele concluzii: Efectuarea de alegeri în protopopiatele Agnita şi Sebeş, la Bucureşti urma să se recunoască alegerea lui Weingärtner în lipsa altor preoţi care ar fi putut îndeplini respectiva funcție. O situație aparte se înregistra în cazul curatorului, întrucât nu i se reproșa vreo activitate ostilă, ci numai pasivitate; aşadar, erau necesare noi măsuri pentru a se refuza confirmarea şi, astfel, s-a elaborat un scenariu cuprinzând două variante. Prima, se referea la identificarea de materiale compromiţătoare, iar a doua, o temporizare de câteva luni pentru a-l determina pe episcop să renunţe la candidatul ales[52]. Deznodământul este unul previzibil; sforţările autorităților n-au avut efect și, în final, s-a recunoscut alegerea lui Albert Hochmeister.

Episcopul Müller şi-a menţinut câteva principii aproape nealterate, indiferent de presiunile din interiorul sau din afara Bisericii, și anume: evitarea angajamentelor de ordin politic și menținerea rolului de prim organizator al vieţii socio-economice a minorităţii săseşti. La nivelul întregii mişcări religioase nu există îndoieli în privinţa subordonării acesteia factorului politic, însă nu pot fi omise atitudinile și acțiunile potrivnice manifestate deschis sau discret, individual sau colectiv, de diferite culte. În acest registru s-a încadrat şi Biserica Evanghelică prin intermediul episcopului, care nu a ezitat să se opună imixtiunii consistente în actul de conducere al cultului.

Lupta pentru supremaţie în sânul Bisericii a generat nenumărate confruntări, dar, de fiecare dată, Friedrich Müller a rezistat. În cele din urmă, se poate considera că toleranța reciprocă s-a instaurat între cele două tabere, evident în anumite limite şi cu un preţ consimţit de actanţi.

Concluzii

Biserica Evanghelică, în anii tulburi de la sfârșitul războiului, și-a asumat rolul de conducător al minorităţii germane, comunitatea săsească. Biserica păstorită de Friedrich Müller a fost singurul organism care a luptat pentru menținerea unităţii enoriașilor săi și, totodată, pentru

[52] *Ibidem*, f. 169.

supraviețuirea spirituală. Episcopul a oferit nenumărate exemple de tărie în fața presiunilor exercitate de comuniști, prin cele două instituții atât de mult contestate, îndeplinindu-și misiunea de salvgardare asumată. Cum era văzută Biserica Evanghelică aflăm dintr-un document al Securității: „constituie o piedică principală în democratizarea sașilor din RPR, această stare de fapt fiind încurajată de episcopul Müller" și astfel „reeducarea și ruperea populației germane de sub influența reacțiunii burgheze și a fascismului este îngreunată"[53].

Mai mult, în primele două decenii postbelice s-a întreținut amenințarea desființării cultului și s-au efectuat nenumărate injocțiuni asupra clerului evanghelic de confesiune augustană. Chiar și în condițiile unui regim totalitar de esență stalinistă, Biserica Evanghelică CA și-a păstrat individualitatea, iar această poziție i-a fost asigurată de episcop.

Cum a reușit să-și prezerve funcția Friedrich Müller?

Episcopul, ales pe viață în 1945, a beneficiat de câteva împrejurări favorabile; în primul rând, a reprezentat persoana cea mai indicată în preluarea conducerii Bisericii și, neoficial, în cârmuirea sașilor în ultimul an de război și primul an de pace. Al doilea motiv a fost schimbul de putere, trecerea de la democrație la un stat totalitar, care nu a „destructurat" unitatea germană. Stângăciile politice, a se vedea sprijinirea CAG, i-au consolidat locul în cadrul comunității germane; de asemenea, conexiunile prelatului cu nomenclatura centrală i-au adus anumite garanții, cu prețul sprijinirii tacite a campaniilor politice la nivel regional sau local (vezi colectivizarea agriculturii).

Un alt aspect relevant este situația Bisericii Evanghelice; cultul este național și nu se află într-o relație de dependență față de o biserică occidentală. Așadar, pericolul spionajului se restrângea doar la naționaliști ori la cei emigrați în RFG sau Austria, fenomen mult mai lesne de controlat.

Cu toate acestea, șeful Bisericii Evanghelice nu ar fi rezistat dacă nu acționa preventiv, decis ori cu prudență în momentele-cheie. Conjuncturile avantajoase s-ar fi încheiat odată cu depistarea vulnerabilităților de către Securitate sau Departamentul Cultelor. Ambivalența statului era omniprezentă și, prin urmare, nu s-a renunțat la ideea înlocuirii lui Friedrich Müller. Lucrătorii Securității au întreprins

[53] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1852, vol. 7, f. 554; Idem, fond Informativ, dosar nr. 236853, vol. 1, f. 29.

mai multe acţiuni prin care să atingă obiectivul trasat, mai precis: obedienţa Bisericii Evanghelice; scopul era realizabil prin impunerea unei conduceri clericale aservite și aderarea necondiţionată la măsurile partidului unic. Disfuncţionalităţile constante în munca Securităţii, de la supravegherea bazei operative până la imposibilitatea de a câștiga informatori sinceri sau capabili, au contribuit suplimentar la conservarea funcţiei lui Müller.

O componentă esenţială în păstrarea rangului de episcop l-a avut atât populația săsească, prin reprezentanţii ei în structurile de conducere ale bisericii, cât și preoţii evanghelici, majoritatea încredinţaţi de misiunea de conducător a întregii comunităţi a superiorului ecleziastic; susţinerea majorităţii covârșitoare a grupului etnic german, ramura săsească, nu trebuia minimalizată în contextul unei înlocuiri nefundamentate. Cele 301 comunităţi şi 187 de preoţi (1966) nu erau de neglijat în economia unei îndepărtări forțate a episcopului.

Libertatea de exprimare și de acțiune a confesiunii nu a depășit cadrul legal stabilit, iar structurile statului n-au ezitat să încerce să speculeze orice neînţelegere în interiorul acesteia. Fixarea unor repere și „decriptarea" mesajelor și înțelegerea acțiunilor din „anii întunecaţi" ai regimului totalitar (1948-1964) contribuie la reconstituirea unei perioade a istoriei contemporane pe cât de recentă, pe atât de controversată. Studiul a adus în prim-plan câteva aspecte notabile din cadrul „relațiilor" Bisericii Evanghelice cu Securitatea, Ministerul/Departamentul Cultelor și chiar membri ai aparatului politic executiv. Tradiţiile respectivului cult istoric au avut de înfruntat presiunile politice, dar fără să-i fi fost influențate major structurile organizatorice; printre cei care au păstrat continuitatea, fiind o pavăză în calea ingerinţelor de tot felul, s-a numărat și episcopul Friedrich Müller – Langenthal.

Melek **FETISLEAM**

Rolul clerului musulman în susținerea mişcării naționale tătare din România în perioada interbelică

The Role of the Muslim Clergy in supporting the National Movement in Romania in the Interwar Period

The most representatives of the Muslim clergy in Romania have contributed to the affirmation of the identity of the Tatar community in the interwar period-by supporting cultural publications by the formation of associations, youth organizations, all with the aim to awaken the cultural life of this ethnic group. Their activity was closely monitored by Securitate and Tatar leaders were tried and convicted of nationalist activity.

Etichete: religie, viață culturală, publicații, identitate
Keywords: religion, cultural life, publications, identity.

Problematica minorităţilor naţionale a reprezentat un obiectiv de maximă importanţă pentru fosta Securitate, şi toate structurile Ministerului de Interne au urmărit îndeaproape evenimentele din interiorul comunităţilor etnice, activităţile informativ-operative asupra „naţionalităţilor conlocuitoare"[1] fiind una din „liniile de muncă" urmărite în mod constant. În studierea minorităţii tătare din România, prin prisma acestor documente, aspectele decelate pot fi grupate pe mai multe paliere: cel religios este surprins într-un bogat fond documentar[2] (problema musulmană, a cultului musulman), cel care surprinde activitatea partidelor şi a organizaţiilor politice din perioada interbelică în Dobrogea[3], la care se adaugă dosarele de anchetă penală ale unor membri remarcabili din comunitate[4]. Fondul documentar privitor la cultul musulman cuprinde numeroase materiale: dări de seamă, planuri de măsuri, sinteze asupra activităţii religioase, date referitoare la Seminarul Musulman din Medgidia (istoricul instituţiei,

[1] Termenul utilizat în epocă pentru a denumi minorităţile naţionale.
[2]ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2877, vol. 2, ff. 2-11; Idem, dosar nr 14427, ff. 1-21; Idem, dosar nr. 14718, ff. 22-328.
[3]Idem, dosar nr. 10323, vol. 5, ff. 34-53.
[4]Idem, fond Penal, dosar nr. 1172, vol. 1, ff. 2-480; vol. 2, ff. 2-122; vol. 4, ff. 1-264; vol. 6, ff. 28-312; vol. 7, ff. 7-469.

tabele cu personalul, cu elevii şi profesorii), la evidenţa clerului (muftii, hogi, muezini).

În prezentarea noastră, vom urmări, în baza documentelor consultate, organizarea cultului musulman din România, Instituţia Seminarului Musulman şi rolul elitelor în apariţia, susţinerea mişcării naţionale tătare, denumită în fondul C.N.S.A.S. „curentul naţionalist tătar în rândul populaţiei de origine tătară" din România ce avea ca scop „lupta pentru eliberarea Crimeii şi formarea unui stat independent tătar"[5].

În perioada stăpânirii otomane, cultul islamic era dominant în Dobrogea, toate oraşele şi localităţile importante aveau propriile edificii musulmane, şcoli şi cimitire, precum celelalte grupuri religioase. Musulmanii din Dobrogea au creat, în interiorul Imperiului Otoman, numeroase instituţii islamice: moschei, medrese, cadiate (tribunale și notariate) *mekteb-i subyan* (şcoli primare religioase) precum și o cultură tradiţională turco-islamică. Această situaţie s-a menţinut timp îndelungat, chiar şi în primii ani după încorporarea Dobrogei între graniţele statului român (1878).

Până în anul 1878, turcii și tătarii constituiau majoritatea populației Dobrogei, după cum indică recensăminte ale vremii, dar, alături de musulmani trăiau români, bulgari, ruși, greci, armeni, evrei, germani. Într-un tabel statistic secret obţinut de consulatul francez din Tulcea, populaţia totală a Dobrogei de nord era de 225.753 persoane, dintre care 126.924 erau musulmani - 48.784 turci,71.146 tătari şi 6.994 circazieni, iar 46.504 români, 30.237 bulgari, restul fiind evrei, greci, armeni, ruşi şi germani[6]. Acest recensământ a fost realizat în primăvara anului 1878 de autorităţile române, după cum precizează consulul francez, pentru a estima populaţia Dobrogei înainte de încorporarea acesteia în termenii Tratatului de la Berlin[7].

După 1878, când Dobrogea a trecut sub administraţia românească, populaţia musulmană a traversat o perioadă bulversantă din cauza transformării sale, peste noapte, din majoritară în minoritară într-un stat neislamic. În anii imediat următori și mult timp după

---

[5]ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 210 814, vol. 1, f. 312.
[6] Kemal H. Karpat, *Urbanismul otoman: Emigrația din Crimeea spre Dobrogea și întemeierea orașului Medgidia (1856-1878)* în vol. *Tătarii în istorie și în lume*, coord. Tahsin Gemil, Editura Kriterion, București, 2003, p. 228.
[7] *Ibidem*.

aceea, o bună parte din musulmanii dobrogeni a ales să emigreze în Turcia pentru a-și păstra identitatea religioasă. De altfel emigrarea tătarilor şi a turcilor a fost o chestiune îndeaproape monitorizată de organele Ministerului de Interne (este vorba de ceea ce organele de urmărire au numit *curentul de emigrare)*[8].

În anul 1913, sudul Dobrogei - adică cele două judeţe, Durostor și Caliacra au fost integrate României, ceea ce a însemnat creșterea comunității musulmane la un număr de aproape 300.000 locuitori[9]. România a căutat să atragă această populație de partea ei prin adoptarea unor legi care erau menite să o protejeze (Legea organică a Dobrogei-1880, legi ale educației în 1890, 1924, 1925 cu prevederi speciale pentru şcolile musulmane).

În ceea ce priveşte cultul musulman, acesta dispunea în anul 1909 de 300 moschei în judeţele Constanța şi Tulcea, în care slujeau 107 hogi, 100 imami, 81 muezzini şi 30 kaimi. Musulmanii din Dobrogea au fost sub jurisdicţia religioasă a *Şeyhül-Islamului* de la Istanbul până în anul 1924 când Mustafa Kemal Atatürk a desființat Califatul. Conducerea superioară a musulmanilor dobrogeni era asigurată de cele două muftiate aferente judeţelor Constanţa şi Tulcea. Ulterior, după încorporarea Cadrilaterului, s-au mai adăugat încă două muftiate - la Silistra şi Caliacra. Pentru gestionarea problemelor cultului musulman, în anul 1920 s-a înființat instituția *Baş Mufti*-ului (Muftiul şef, Marele muftiu, echivalent cu Episcopatul) iar primul *baş mufti* a fost numit hogea din Medgidia, Etem Cut Mola, absolvent al Seminarului Musulman, seria 1906. „Scopul creării Baş Muftiatului de către Statul Român era acela de a coordona activitatea tuturor clericilor musulmani. Odată cu încadrarea cultului musulman definitiv în statul român, acesta îşi stabileşte statutul, făcându-şi un regulament de organizare şi administrare a Comitetelor musulmane din România”[10].

---

[8] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 210 814, vol. I, f. 294; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 10 323, vol. 5, f. 35, ff.50-53.

[9] Kemal H. Karpat, *Introducere. Povestea unei instituții și amintirile unui fost elev,* în volumul *Seminarul Musulman din Medgidia. Documente și Memorie, The Muslim Seminary of Medgidia. Documents and Memory*, Adriana Cupcea, Manuela Marin, Metin Omer (eds.), Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale, Cluj-Napoca, 2016, p. 18.

[10] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14427, f. 5.

Din dorinţa de a-şi reglementa situaţia religioasă , etnicii turci şi tătari au organizat mai multe Congrese: primul Congres al musulmanilor dobrogeni din cele patru judeţe: Constanţa, Tulcea, Durostor şi Caliacra (teritorii încorporate în urma Tratatului de Pace de la Bucureşti, care a pus capăt celui de-Al Doilea Război Balcanic) s-a desfăşurat între 21-23 noiembrie 1913[11]. La acest Congres, s-au pus în discuţie probleme privind educaţia în limba turcă, organizarea comunităţii musulmane prin crearea „episcopatului musulman” la Constanţa-Baş Muftiatul, constituirea de tribunale civile musulmane la Bazargic şi Turtucaia, înfiinţarea Seminariilor Musulmane la Silistra şi Bazargic (după modelul celui de la Medgidia). În urma dezbaterilor, participanţii la Congres nu au fost de acord cu înfiinţarea unui Baş Muftiat (păstrându-se, în continuare, vechea organizare - câte un muftiat pentru fiecare judeţ). În schimb, s-a admis crearea de noi cadiate, adică tribunale civile musulmane în localităţi din Cadrilater[12].

Al doilea Congres al musulmanilor a avut loc la 21 iulie 1919, la Constanţa, cu participarea etnicilor tătari şi turci din cele patru judeţe ale Dobrogei[13]; în cadrul acestei întruniri s-au dezbătut evenimentele curente din viața religioasă a comunității și a fost afirmată „voinţa nestrămutată de-a rămâne pentru vecie nedespărţiţi de patria românească”, protestând împotriva încercărilor de a răpi vreo fâșie de teren din sudul Dobrogei[14].

Un Congres important pentru comunitatea musulmană din Dobrogea s-a desfăşurat din iniţiativa muftiului din Bazargic, profesor la Seminarul Musulman din Medgidia, Halil Fehim în anul 1921, la Bazargic. La Congres au fost prezenţi muftiii din cele patru judeţe, participanţii au adoptat numeroase iniţiative precum: constituirea unor Comisii pentru problemele religioase, culturale, sociale ale etnicilor musulmani și un proiect cu 71 de puncte pentru viitorul

[11] Stoica Lascu, *Prezenţe ale turco-tătarilor în viaţa spirituală a Dobrogei (1913-1915)*, în vol. *Tătarii în istoria românilor*, Constanţa, 2004, p. 17.

[12] *Congresul Musulmanilor din Dobrogea la Constanţa*, în „Seara”, IV, nr. 1.316, 23 noiembrie 1913, p. 2.

[13] Valentin Ciorbea, *Aspecte privind poziția populației musulmane la sfârșitul Primului Război Mondial față de problemele Dobrogei*, în vol. *Tătarii în istorie și în lume*, coord. Tahsin Gemil, Editura Kriterion, București, 2003, p. 246.

[14] „Farul”, 1 (1919), nr. 83 din 23 iulie.

comunității (care nu s-a materializat)[15]. Și după anul 1921 au avut loc întruniri ale clerului musulman, fără însă, a se încheia cu reglementări oficiale. Abia la 22 aprilie 1928 a apărut în „Monitorul Oficial”, Legea pentru regimul general al cultelor, care a prevăzut cadrul legislativ al constituirii Comunităţilor pentru fiecare grup religios. În acest context, s-au pus bazele Comunităţilor Musulmane în mai multe localităţi: din datele puse în circuitul ştiinţific, amintim că, la 1 septembrie 1929, s-a înfiinţat Comunitatea Musulmană din Constanţa[16], iar, la 29 aprilie 1931, Comunitatea Musulmană din Medgidia[17]. În documentele de constituire se precizează statutul Comunității, menit a reglementa modul de administrare a bunurilor comunității, modalitatea de alegere a Comitetului de conducere şi funcţionarea lui. Potrivit statutului, Comunitatea Musulmană avea menirea „de a reprezenta membrii şi de a le apăra interesele în faţa tuturor autorităţilor publice, de a întreţine geamiile şi şcolile existente, precum şi de a subvenţiona şi de a crea noi instituții culturale, religioase, economice și de asistență socială”[18].

Cadiatele, adică tribunalele și notariatele islamice, au existat pe teritoriul Dobrogei încă din perioada Imperiului Otoman, cu scopul de a reglementa problemele juridice ale conaţionalilor. După 1878, administraţia românească din Dobrogea a păstrat această instituție, dar i-a limitat atribuțiile, strict la problemele civile și religioase intracomunitare. În art. 39 din Legea privind drepturile juridice din 30 martie 1886, se prevede ca în orașele Constanța și Tulcea să se înființeze două cadiate teritoriale. După încorporarea Cadrilaterului, au luat ființă cadiate și în localitățile Silistra, Turtucaia, Bazargic și Balcic, după cum le-a reglementat actul juridic din 26 iulie 1921, art.95[19]. Pe lângă fiecare muftiat funcţiona câte un cadiat, instanţa

[15]Müstecib Ülküsal, *Dobruca ve Türkler*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Ankara, 1966, p. 132.

[16] Arhiva Muftiatului Cultului Musulman din România, dosar nr. 1/1929-1930, f. 1.

[17] Virgil Coman, *Repere arhivistice privind Comunitatea Musulmană din Medgidia, în perioada interbelică*, în vol. *Moștenirea istorică a tătarilor*, coord. Tahsin Gemil și Nagy Pienaru, Editura Academiei Române, București, 2012, pp. 421-436.

[18]ANIC, Direcţia Județeană Constanţa, fond Tribunalul Județean Constanţa, dosar nr. 1218/1931, ff. 6-8.

[19]ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14427, ff. 6-10.

judecătorească musulmană, care avea în competenţă soluţionarea neînţelegerilor dintre etnici. Cadiatele au existat până la 1 aprilie 1935, conform Legii asupra organizării judecătoreşti din Dobrogea din anul 1886 care stipula: „Pentru afacerile dintre mahomedani relative la organizarea familiei, la puterea părintească, la căsătorie, divorţ şi succesiuni, se instituie în oraşele Tulcea şi Constanţa, câte un tribunal mahomedan, care va judeca, conform legilor şi usurilor musulmane. Părţile însă, prin comun acord, sunt libere a supune şi aceste afaceri jurisdicţiunei de drept comun, care va judeca litigiul conform legilor şi usurilor mahomedane”. Ultimul cadiu al judeţului Constanta a fost Izet Baubec, acesta a funcţionat din anul 1919 până la desfiinţare[20].

Învăţământul islamic în Dobrogea a fost atestat încă din secolul al XIII-lea, după cum reiese din impresiile călătorului otoman Evliya Çelebi: la Silistra existau 40 de şcoli pentru copii mici, o medrese şi se dădeau lecţii publice în fiecare geamie[21], 11 şcoli pentru copii funcţionau la Bazargic[22], 3 medrese erau la Babadag şi 20 şcoli pentru copii[23]. Numărul instituţiilor de învăţământ din perioada otomană, în Dobrogea, nu poate fi precizat cu exactitate, informaţii relevante găsim la Müstecib Ülküsal: „învăţământul primar (*mekteb-i subyan*) era obligatoriu şi gratuit, fiecare părinte trebuia să îşi înscrie copilul de 6 ani la cursurile ţinute într-o încăpere de lângă geamie. Aşezarea instituţiei şcolare lângă geamie nu era întâmplătoare, pe lângă orele de curs, elevul deprindea şi primele lecţii de religie islamică”[24]. În ceea ce priveşte învăţământul gimnazial, *Rüştiye*, acestea se găseau în oraşele mari precum Constanţa, Medgidia, Bazargic, Silistra, Tulcea. Medresele - colegii de învăţământ religios - se găseau pe întregul teritoriu dobrogean, iar altele au luat fiinţă şi din iniţiativă privată, după cum completează acelaşi autor: Haci Abdussah Efendi a înfiinţat o medresea la Topraisar înainte de războiul din 1877, Kurt Seyit Efendi a deschis o medresea la Valu lui Traian, care a funcţionat până în anul 1885, la Constanţa a funcţionat o medresea sub îndrumarea unui hoge venit

---

[20] *Ibidem*, f. 6.
[21] Evliya Celebi, *Seyahatname* în *Călători străini despre ţările române*, vol. VI, Partea a II-a, volum îngrijit de Mustafa Ali Mehmet, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 370.
[22] *Ibidem*, p. 377.
[23] *Ibidem*, p. 392.
[24] Müstecib Ülküsal, *op.cit.*, p. 108.

din Bulgaria[25]. Toate aceste instituţii de învăţământ au funcţionat individual, fără să fie racordate, însă, la un sistem educativ unitar.

Unul din primele documente despre viaţa religioasă din Dobrogea este *vakıf*-ul (fundaţia pioasă) lui Gazi Ali Paşa din *evasıt Rebi ül-evvel* 1019 (5-14 mai 1610)[26]. Aceasta este data când a fost autentificat actul destinat de Gazi Ali Paşa, conducător militar otoman, construirii și întreţinerii unei *külliye* (complex) în orașul Babadag, ce se constituia din medrese, geamie, azil dar și mausoleul fondatorului. Această fundație era compusă din circa 8000 ha de teren arabil, pășuni, păduri și luciu de apă. *Vakıf*-ul reprezintă o componentă a sistemului juridic-administrativ și a structurii sociale ale statelor musulmane[27]. Instituţia *vakıf*-ului preconiza datoria musulmanilor avuţi de a-şi consacra, o parte din bunuri, unor acte de binefacere, în folos public (cultură, învăţământ, sănătate, administraţie). Cele mai multe *vakıf*-uri, ca fundaţii pioase islamice, au fost destinate construirii și (sau) întreținerii unor moschei și a altor lăcaşuri de cult musulmane, ale colegiilor de învățământ superior islamic (medrese) și bibliotecilor, spitalelor[28].

Cea mai veche fundaţie pioasă islamică despre care avem ştiri precise este *vakıf-ul* lui Gazi Ali Paşa, iar în testamentul acestuia - despre care există informaţii suficiente în arhive - se precizează: „prin testament, Gazi Ali Paşa înzestrează moscheea de la Babadag care îi poartă de altfel și numele, cu toate terenurile, pădurile precum și bălţile comunelor Zebil (Sebil Ilyas) şi Eraclie (Heracle), arătând în mod amănunţit atribuţiunile şi îndatoririle fiecăruia precum şi modul lor de salarizare şi cuantumul salariilor fiecăruia. Ţinând seama de faptul că, până la acea dată, nu au existat şcoli teologice pentru pregătirea personalului deservant, tot personalul clerical era adus din

[25] *Ibidem*, pp. 109-110.

[26] Tahsin Gemil , „Vakıfuri otomane fondate pe teritoriul României", extras din volumul *Faţetele istoriei. Existenţe, identităţi, dinamici. Omagiu academicianului Ștefan Ștefănescu*, Ed. Universității București, 2000, p. 195.

[27] *Ibidem*, p. 193.

[28] Tahsin Gemil, *op. cit.*, p. 195. Conceptul de *vakıf* a desemnat iniţial actul juridic de constituire a unei fundații pioase apoi s-a extins și la obiectul donației, sumă a bunurilor mobile și imobile care erau destinate folosinței unei categorii sociale expres menționate. *Vakıf*-ul se afla sub administrația unui epitrop (*mutevülli*)", pp. 194-195;

Turcia"[29]. Colegiul islamic(medrese) de la Babadag a fost fondat în 1610 prin donaţia testamentară a lui Gazi Ali Paşa şi a funcţionat în această structură până în 1880, când a devenit, prin Legea de organizare a Dobrogei (9 martie 1880, art. 21), Seminarul Musulman:

„Se va înfiinţa în oraşul Babadag un Seminar Musulman cu menirea de a forma capii moscheelor şi a preda principiile religiunii musulmane. Această şcoală se va întreţine de la stat"[30].

Pe baza unei înţelegeri între administraţia *vakıf*-ului şi prim-ministrul de atunci, Ion Brătianu, din anul 1881, cele 7000-8000 ha, care constituiau bunurile fundaţiei pioase a lui Gazi Ali Paşa au trecut în patrimoniul statului român, în schimbul obligaţiei acestuia de a prelua toate obligaţiile *vakıf*-ului, inclusiv întreţinerea medresei. Seminarul Musulman, instituţie de învăţământ gimnazial şi superior confesional, a fost organizat iniţial după modelul medreselor din Imperiul Otoman şi şi-a început activitatea în anul 1889 la Babadag, sub conducerea lui Demirgean Efendi, fiind recunoscut „ca şcoală de stat, trecut sub supravegherea şi îndrumarea precum şi subvenţionarea statului român. Din 1889, timp de 3 ani, până ce a fost mutat la Medgidia, Seminarul a funcţionat după un vechi regulament alcătuit la data înfiinţării"[31].

În anul 1901, Seminarul s-a mutat de la Babadag la Medgidia, atât ca urmare a deplasării centrului economic al provinciei, dar şi la solicitarea lui Ibrahim Themo, unul din liderii de marcă ai Asociaţiei „Junilor Turci"din România care a devenit ulterior profesor la Seminar[32]. De numele doctorului Ibrahim Themo se leagă numeroasele iniţiative de modernizare a instituţiei-este vorba de dotarea planului-cadru al Seminarului cu un *curriculum*, care să permită atât formarea personalului clerical dar şi pregătirea de învăţători, deci imprimarea unui caracter laic, modern Seminarului Musulman din Medgidia, dimensiune pe care dr. Themo a păstrat-o şi a susţinut-o pe tot parcursul vieţii sale.

---

[29] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2877, vol. 2, f. 2.
[30] Alexandru Alecu, *Istoricul Seminarului Musulman din Medgidia* în „Analele Dobrogei", vol. I, 1928, p. 181.
[31] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14718, f. 23.
[32] Tahsin Gemil, *Asociaţia din România a Junilor Turci*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A. D. Xenopol" VII, 1970, Iaşi, p. 190.

Mutarea de la Babadag la Medgidia a fost un moment important în existenţa acestei instituţii de învățământ și în evoluția comunităților tătară şi turcă. Acest Seminar a adus o schimbare majoră în viaţa populaţiei musulmane, a dat un impuls de înnoire vieţii intelectuale şi religioase, precum şi o convieţuire mult mai realistă cu autorităţile române. După ce Seminarul a fost instalat la Medgidia, a început să crească numărul elevilor, ca apoi, din rândurile lor să fie recrutaţi viitorii hogi şi învățători ai populaţiei musulmane din Dobrogea. „După anul 1912, absolvenţii Seminarului Musulman, pe lângă funcţiunile de hogi și învățători, au solicitat, făcând demersurile necesare, ca și din rândurile lor să fie numiţi cadii sau muftii, titluri ce până atunci erau rezervate numai celor veniţi din Turcia sau cu studii în Turcia"[33].

Curriculum-ul stabilit pentru elevii Seminarului Musulman din Medgidia permitea ca absolvenţii să aibă o pregătire multilaterală, echivalentă cu instrucția din oricare liceu sau şcoală normală din România, având în plus studiul limbii arabe şi turce. De altfel, autorităţile turceşti au cerut clarificarea statutului acestei instituţii, după cum atestă un document oficial: este vorba de demersul consulului Turciei, care a solicitat, la 11 februarie 1928, de a fi informat grabnic despre „gradul studiilor Seminarului Musulman din Medgidia, comparativ cu celelalte şcoli din ţară"[34]. În răspunsul primit la 18 februarie 1928, i s-a precizat diplomatului că: „Seminarul Musulman din Medgidia este cotat, întru toate, ca şcoală secundară a statului"[35].

Absolvenţii Seminarului au ocupat posturi superioare de muftii și prezidenţi ai tribunalelor musulmane, iar alţii și-au completat instrucţia la Istanbul, devenind, ulterior, profesori la Seminar. Personalul didactic al instituţiei se alcătuia din profesori români de cultură generală, precum Alexandru Alecu, Mircea Dragomirescu, Gheorghe Popescu Ciocănel, Petre Dragoş, Vasile Vasilescu, Ion Anghel sau etnici turco-tătari ca Mehmed Niyazi, Habib Ilmi, Gafar Memet și mulţi alţii.

În instituţia amintită, se realiza pregătirea de hogi și învățători pentru şcolile în limba turcă iar eforturile autorităţilor române au avut ca finalitate armonizarea relaţiilor interetnice, astfel încât absolvenţii

[33]ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14718, f. 25.
[34]ANIC, Direcția Județeană Constanța, fond Prefectura, jud. Constanța, 1/1928.
[35] *Ibidem,* f. 35.

să fie bine pregătiţi profesional dar şi buni cetăţeni români. Dintr-un articol publicat în revista „Analele Dobrogei", în 1928, fostul director al Seminarului, Alexandru Alecu scria că populaţia turco-tătară a început să își trimită copiii la şcolile publice cu mai multă bunăvoință și că „s-a apropiat foarte mult de sufletul românesc"[36].

Curriculum-ul Seminarului a fost adaptat, în deceniile următoare, în raport cu spiritul vremii, astfel încât a fost introdus studiul limbilor străine (la început franceza, urmând germana) apoi au fost incluse noi discipline precum astronomia, chimia, metodica, didactica, istoria pedagogiei. Eforturile de modernizare a Seminarului au debutat cu iniţiativele lui Spiru Haret şi au fost înlesnite de reformele lui Mustafa Kemal Atatürk în Turcia. Am în vedere adoptarea alfabetului latin, laicizarea învăţământului și a culturii, europenizarea vestimentaţiei, toate aspecte novatoare promovate și în instituţia Seminarului[37].

Seminarul era socotit „forul cel mai indicat și competent cu dezlegarea chestiunilor musulmane din Dobrogea, iar rolul său benefic a fost reliefat intr-un memoriu al conducerii Asociaţiunii Absolvenţilor Seminarului Musulman (datat 28 februarie 1938) adresat prefectului"[38].

Instituţia a pregătit, decenii întregi, învăţători de limbă turcă şi hogi, devenind un simbol al identităţii turco-tătarilor din Dobrogea. Seminarul Musulman din Medgidia a fost laboratorul de idei al mişcării naţionale a tătarilor, iar de aici, importanţa pregătirii tinerilor şi organizarea unei vieţi culturale, cu sprijinul absolvenţilor celei mai importante instituţii de învăţământ pentru musulmanii din România.

Un rol extrem de important în desfășurarea mișcării naționale a tătarilor din România a fost cel al elitelor locale - intelectualii formaţi la Seminarul Musulman din Medgidia, învățători sau hogi în orașe, comune sau sate cu populație musulmană: acestora le-a revenit misiunea de a întări solidaritatea etnicilor tătari și de a păstra trează conștiința apartenenței etnice prin asociaţii culturale care au promovat istoria, folclorul autohton și creaţiile literare ale comunităţii.

[36] „Analele Dobrogei", p. 184.
[37] Mehmed Ali Ekrem, *Din istoria turcilor dobrogeni*, Editura Kriterion, București, 1994, p. 151.
[38] ANIC, Direcția Județeană Constanța, fond Prefectura jud. Constanța, dosar 18/1938, ff. 165-166.

Prima inițiativă de constituire a unei Asociații a Absolvenților de Seminar datează din 1911 iar la 2 ianuarie 1912 aceasta a devenit entitate juridică[39]. Dintre obiectivele acesteia spicuim: combaterea fanatismului și a analfabetismului populației musulmane, ridicarea nivelului de educație și a sentimentului patriotic în rândul musulmanilor din Dobrogea, dreptul de a fi numiți ca muftiu, cadiu al absolvenților de Seminar(drept care până atunci fusese rezervat celor cu studii teologice în Turcia), salarizarea preoților absolvenți de Seminar în echivalență cu cei din Seminarele românești. Inițial, Asociația a avut 28 membri iar reorganizarea a avut loc în 1922 și cea mai importantă, în anul 1929, când, numărul celor înscriși în Asociație reprezenta 2/3 din totalul celor 85 de absolvenți. Reorganizarea din 1929 a fost consistentă, cu această ocazie s-au trasat noi obiective, cele mai multe fiind de natură culturală.

La 10 decembrie 1929, organizația a apărut într-o nouă formă și substanță - „Asociația Absolvenților Seminarului Musulman din Dobrogea"[40]. În statutul Asociației, cu sediul la Constanța, se specifică scopul preconizat: „de a dezvolta, în marginile puterilor ei, viața culturală a membrilor săi, organizând biblioteci, excursii, societăți corale, reviste, ziare, tipografii, bănci etc., ajutând orice manifestare culturală și artistică și îndemnând populațiunea musulmană spre luminarea ei prin conferințe publice și predici religioase, susținute de membrii asociației"[41].

Asociația era condusă de un Comitet în fruntea căruia s-a aflat muftiul județului Constanța, Nuri Resul. Pe lista membrilor fondatori ai Asociației Absolvenților Seminarului Musulman se regăsesc și fruntași ai mișcării naționale tătare precum: Negip Hagi Fazâl, Abdula Ibadula, ș.a.

Peste doi ani, în februarie 1931, prin grija aceluiași promotor, muftiul Nuri Resul, s-a constituit „Asociația Preoților Musulmani din Dobrogea". Menirea și obiectivele Asociației, care a avut ca prim

---

[39] „Anuarul Seminarului Musulman din Medgidia pe anul școlar 1930-1931", Institutul de Arte Grafice al Ziarului „Dobrogea Jună", Constanța, p. 12.

[40] ANIC, Direcția Județeană Constanța, fond Tribunalul Constanța, dosar D 1148/1929, f. 3.

[41] Extras din statutul Asociației Absolvenților Seminarului Musulman din Dobrogea, (ANIC, Direcția Județeană Constanța, fond Tribunalul Constanța, dosar nr. 1148/1929, f. 5).

preşedinte pe Sadâc H. Septar, sunt expuse în actul ei constitutiv. Ţelul principal era „de a lupta pe toate căile legale pentru ridicarea nivelului moral şi intelectual al populaţiei musulmane. Modalităţile de împlinire ale acestor deziderate sunt expuse în articolul 3, litera b din statut, al cărui conţinut este identic cu cel consemnat în statutul Asociaţiei Absolvenţilor Seminarului Musulman din Dobrogea”[42].

Primele manifestări ale sentimentului apartenenţei de neam, deşteptarea conştiinţei naţionale la etnicii tătari din Dobrogea, au fost cultivate la Seminarul Musulman, îndeosebi de profesorul de limba şi literatura turcă, poetul naţional al tătarilor, Mehmed Niyazi, după cum reiese dintr-un material de urmărire: „seriile 1934, 1935, 1936, 1937 erau sub influenţa unui curent naţionalist, infiltrat în ei probabil de fostul profesor de limba şi literatura turcă Memet Niyazi care în 1931 moare. Ei erau stăpâniţi de o idee, ideea unei eliberări a Crimeei”[43]. Într-un alt document, un plan de măsuri datat 24 ianuarie 1955, se precizează următoarele:

„Primii aderenţi ai curentului naţionalist tătar se găsesc din rândul elevilor de la Seminarul Musulman din Medgidia, viitori preoţi ai cultului cât şi burghezia tătară, ce, pe de o parte adera la curentul naţionalist tătar iar, pe de altă parte, se încadrează în partidele aşa zis istorice din ţara noastră. Elevii Seminarului Musulman din Medgidia, aderenţi ai curentului naţionalist tătar, înfiinţează, în acest scop, o asociaţie, denumită „Asociaţia Absolvenţilor Seminarului Musulman”.

În perioada interbelică s-a coagulat un nucleu de intelectuali idealişti tătari care au iniţiat numeroase activităţi culturale (publicaţii, asociaţii culturale, conferinţe) menite să trezească conştiinţa etnicilor tătari, afirmarea acestei comunităţi în plan cultural, social iar, în context mai larg, aveau în vedere susţinerea realizării unui stat independent în Crimeea. Mişcarea naţională tătară a fost atent monitorizată de organele de urmărire care au constatat în numeroase materiale informative[44]: „curentul naţionalist tătar era susţinut şi canalizat în slujba celor care luptau împotriva Uniunii Sovietice şi care spuneau că prin înfrângerea acestei ţări, se formează un stat naţional

---

[42]ANIC, Direcţia Judeţeană Constanţa, fond Tribunalul Judeţean Constanţa, dosar 1184/1930, f. 4.
[43]ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14718, ff. 34-35.
[44]ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 11324, ff. 192-202; dosar nr. 10323, vol. 5, ff. 34-54; Idem, fond Informativ, dosar nr. 210814, vol. I. ff. 335-389.

tătar separat de Uniunea Sovietică. Acest curent a fost introdus in rândurile populaţiei musulmane tătare de către fostul Ministru de Război şi de Externe în Guvernul provizoriu al Crimeei în anul 1917, în perioada revoluţiei, avocatul licenţiat la Sorbona în Franţa, Seit Amet Geafer, actualmente în Turcia. Acesta se decretează șeful suprem al Tătarilor din toate ţările"[45]. În România, Geafer Seidamet a venit de mai multe ori și a sprijinit întemeierea Comitetului pentru Crimeea: conducătorul acestui Comitet a devenit Mustegep Hagi Fazâl, avocat, fost elev al Seminarului Musulman din Medgidia: „În România, acest Comitet își începe activitatea prin 1926-1927 când vine în Constanța Geafer Seidamet"[46]. Activitatea Comitetului a avut în vedere întemeierea unor publicaţii cu caracter cultural, înfiinţarea unor formaţiuni culturale şi artistice menite a sprijini trezirea unui sentiment naţionalist în rândul populaţiei tătare, crearea unor organizaţii de tineret. Îndeplinirea acestor acţiuni s-a realizat graţie implicării active a elitelor comunităţii, cei mai mulţi fiind absolvenţi ai Seminarului. Aceştia au avut un rol extrem de important în formarea unei conştiinţe colective puternice: este vorba de ceea ce Jose Forné a numit „construcţia naţională care presupune un actor principal, elitele, apoi receptaculul-populaţia unui teritoriu, catalizatorul-problemele socio-economice ale acestei populaţii şi un ansamblu de repere materiale şi simbolice care creează o identitate colectivă"[47]. În Europa Centrală şi de Est, din cauza întârzierii economice, categoria sociala a elitelor a fost eterogenă după cum Bernard Michel a identificat cinci categorii care au participat la construcţia identităţii colective din aceste zone: nobilimea, clerul, ţărănimea, burghezia și intelighentsia[48]. Cu excepţia ţărănimii, celelalte categorii sociale reprezentau elitele care au fost puternic interesate în coagularea sentimentului solidarităţii colective.

Din rândul absolvenţilor de Seminar s-au ridicat cei mai mulţi fruntaşi ai mişcării naţionale tătare: Memet Halim Vani, Negip Hagi

---

[45] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14427, f. 9.
[46] Idem, fond Informativ, dosar nr. 210814, vol. I, f. 389.
[47] Jose Forné, *Les nationalismes identitaires en Europe.Les deux faces de Janus*, Paris, Editions l'Harmattan, 1994, p. 81.
[48] Bernard Michel, *Nations et nationalismes en Europe Centrale XIXe-XXe siècle*, Paris, Aubier, 1995, p. 142.

Fazâl, Sebat Husein, Tasin Ibraim, Ali Osman Becmambet, Abdula Ibadula, Irtsmambet Iusuf ș.a.

Pentru a analiza mişcarea naţională tătară din România, vom folosi conceptele şi analiza istoricului Miroslav Hroch relativ la formarea naţiunilor mici din Europa: este vorba de cele trei stadii în dezvoltarea mişcărilor naţionale, care cumulează atât apariţia ideologiei, cât şi manifestarea politică, concretizată în apariţia unei mişcări naţionale de masă. Prima etapă (faza A) se caracterizează prin începuturile „trezirii conştiinţei naţionale", marcată prin sporirea interesului acordat elementelor comune de identificare din interiorul grupului precum: limba, cultura, istoria – o atitudine de luminare a celor mulţi din partea intelighentsiei ce încearcă să conserve elemente ale unei culturi naţionale pe cale de dispariţie. Trecerea la cea de-a doua etapă (faza B) are în vedere difuzarea atitudinilor patriotice în rândul maselor – o etapă decisivă în formarea naţiunilor mici, marcată de procesul de închegare a conștiinței naționale. În fine, cea de-a treia etapă, faza C este etapa naționalismului politic matur și se desăvârșește cu apariţia statului naţional[49]. În cazul naţiunilor mici, cea mai importantă este etapa a doua, a cultivării sentimentului naţional în rândul maselor, iar pentru comunitatea tătară din România, acesta a fost rolul învăţătorilor şi al hogilor, cei care au iniţiat în localităţile unde au activat, organizaţii culturale prin intermediul cărora s-a reînviat folclorul autohton, poezia obiceiurilor, creaţiile literare specifice care au pus în valoare specificul naţional.

Activitatea absolvenţilor de Seminar, învăţători şi hogi, de deșteptare a conștiinței etnicilor tătari a declanșat ceea ce organele de urmărire au numit „problema mahomedană", respectiv „o serie de manifestări antidemocratice ale deservenţilor acestui cult. Acestea dovedesc că duşmanul de clasă şi sub această mască desfăşoară activitate împotriva regimului nostru"[50]. Din dosarul de urmărire a cauzei extragem motivele: „în cadrul războiului antisovietic, sub influenţa clericilor de vârf au exercitat în rândul populaţiei mahomedane curentul naţionalist șovin, propagat de burghezia tătară fugită de regimul sovietic şi adăpostită în Turcia-Istanbul. În timpul

[49] Miroslav Hroch, *Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of The Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations*, Cambridge University Press, 1985, p. 23.
[50]ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 14718, f. 327.

regimului burghezo-moșieresc din România iau ființă în localitățile cu populaţie tătară o serie de comitete ce susţineau şi propagau ideile naționaliste”[51]. Mai mult, se continuă „cu anul 1943 când aderenţii curentului naționalist tătar înființează Comitetul de Ajutorare al Crimeii, compus în mare majoritate de hogi cu scopul găzduirii elementelor contrarevoluţionare [...]”[52].

Clerul musulman a sprijinit întreaga activitate a Comitetului pentru Crimeea, un exemplu grăitor in acest sens fiind cel al cadiului din Silistra, Feuzi Ismail, absolvent al Seminarului Musulman din Medgidia-seria 1913, care s-a implicat activ și a inițiat apariţia publicaţiei „Bora” (Viscolul”) la 1 martie 1938. Subintitulată „Revistă literară şi ştiinţifică”, „Bora” a apărut în 12 numere între 1938 și iunie-iulie 1939. Încă din primul număr, editorul precizează scopul acestei reviste:

„Prin prezenta publicaţie, dăm posibilitate tinerilor înzestraţi cu darul de a scrie frumos și simțit, să se afirme energic pe tărâmul literaturii noastre, valorificându-și realele lor însușiri. Cât privește partea ştiinţifică, revista noastră va publica interesante studii etnografice, istorice, geografice, fiind, în același timp, ecoul tuturor manifestărilor noastre culturale”[53].

Situaţia tătarilor crimeeni din Dobrogea este atent analizată in paginile publicaţiei „Bora”: „turco-tătarii n-au uitat niciodată patria lor de baştină, şi în literatura lor populară, cu un caracter optimist în trecut și care, în ultimii 90 de ani a luat un aspect elegiac, se oglindește duioasa nostalgie a sufletului lor extrasensibil, după plaiurile verzi, apele cristaline, dealurile acoperite cu viţe, munţii înalţi, cerul de azur pe care a fost nevoit să le lase, trebuind să aleagă între viaţa liberă și sclavie”[54].

Publicaţia „Bora” a menţinut trează conştiinţa etnicilor tătari: „turco-tătarii au încă vie în mintea lor imaginea scumpă a Crimeei și au aspirat și continuă să aspire cu ardoare la libertatea ei, asupra căreia au drepturi sfinte, atât istorice cât si etnice (82% din populaţia peninsulei sunt tătari)”[55]. Mai mult, editorul Feuzi Ismail adresează un apel

---

[51] *Ibidem*, f. 321.
[52] *Ibidem*.
[53] *Cuvânt înainte,* în „Bora” (Viscolul), Silistra, anul I, martie 1938, no. 1, p. 1.
[54] *Sfaturi și păreri,* în „Bora” (Viscolul), Silistra, anul I, mai 1938, no. 3, p. 2.
[55] *Ibidem.*

elitelor comunităţii: „Intelectualitatea noastră de elită, cu care poate să se mândrească orice stat occidental, trebuie să pornească o viguroasă acţiune pentru deșteptarea naţională a turco-tătarilor, așa cere ritmul vremii, şi, dacă rămânem un pas în urma celorlalte neamuri, pierdem enorm, zeci de ani de sforţări zadarnice. Sincronismul, mersul în aceeași cadenţă cu popoarele civilizate asigură întotdeauna laurii succesului, în toate domeniile activităţii omeneşti. Şi noi, trebuie să ţinem seama de regulile impuse de această lege inflexibilă [...] Populaţiunea turco-tătară, pentru a putea să continue gloriosul capitol înscris de marii ei strămoşi în istorie universală, trebuie să aibă o nemăsurată încredere în capacitatea voinţei şi energiei sale şi să cultive idealul moştenit de la părinţii ei”[56].

În documentele consultate, am identificat numeroase organizaţii culturale locale iniţiate de învăţătorii sau hogii din localitate, ceea ce susţine amploarea mişcării naţionale tătare din perioada interbelică. Dimensiunea culturală este cea mai evidentă, pentru mişcarea naţională tătară: toate eforturile învăţătorilor din satele şi comunele locuite de tătari de a promova tradiţiile, obiceiurile, literatura orală și cultă autohtonă, au dus la o puternică solidaritate colectivă care a clădit o conştiinţă identitară modernă.

Contextul istoric frământat de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a spulberat iluziile a acestei generaţii de „idealişti” – cei mai mulţi dintre fruntașii tătari au fost aduși în fața instanţelor de judecată, au fost învinuiţi de „înaltă trădare” şi aruncaţi pentru ani grei în temniţă. În rechizitoriul din 27 februarie 1953, întocmit de către Procuratura Militară Teritorială Bucureşti se precizează următoarele: „încă de mulţi ani în regiunea Constanţa au luat fiinţă organizaţii naţionaliste tătare care aveau drept scop lupta pentru eliberarea Crimeei și formarea unui stat independent tătar. Până în anul 1943, aceste organizaţii aveau doar un caracter cultural, se făceau serbări, se ţineau conferinţe cu subiecte menite să ţină trează conștiinţa populaţiei tătare din Dobrogea în lupta pentru eliberarea Crimeei. După această dată, aceste organizaţii s-au transformat în comitete de ajutorare a crimeenilor”[57].

Este vorba de un lot de inculpaţi, cei mai mulţi fiind absolvenţi ai Seminarului (Irtsmambet Iusuf-absolvent al Seminarului Musulman,

---

[56] *Ibidem.*

[57] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 1172, vol. 2, f. 5.

hoge și învățător, Mustegep Husein, absolvent de Seminar, Memet Mendu, Ali Osman Becmambet, absolvent al Seminarului Musulman, hoge și învățător, Memet Alim Vani, absolvent al Seminarului din Medgidia, învățător, om de cultură tătar, Abdula Teofic Isleam, Şerafedin Ibraim, Sultan Fazâl - soţia lui Negip Hagi Fazâl (torturat și ucis de Securitate în anul 1948), Salia Mendu, Nazif Geanacai, absolvent de Seminar, hoge și învăţător, Geafar Iusuf, absolvent de Seminar, hoge și învăţător, Sabi Veli Abdula, hoge, Amet Mustafa, Malic Cadâr, Enan Curtmola, hoge, Căruntu Ştefan[58].

La 12 februarie 1953 , la sediul Securităţii Statului Constanţa, s-a întocmit procesul-verbal care încheia cercetările cu numiţii Irstamambet Iusuf, Mustegep Husein, Memet Mendu, Ali Osman Becmambet, Memet Alim Vani, Abdula Teofic Isleam,Serafedin Ibraim, Sultan Fazal, Salia Mendu,Nazif Geanacai, Geafer Iusuf, Saib Veli Abdula, Amet Mustafa, Malic Cadâr, Enan Curtmola și Căruntu Ştefan „care se fac vinovaţi de participare și constituire în organizaţii contrarevoluționare - mișcarea națională tătară care a desfășurat o propagandă pentru aşa-zisa Eliberare a Crimeei și formarea unui stat independent tătar,colectare de bani, alimente și găzduire a elementelor naţionaliste crimeene care au colaborat cu trupele germane în timpul războiului și se aflau fugiţi pe teritoriul ţării noastre precum și acţiune de spionaj dusă în favoarea serviciului de spionaj turc”[59].

Prin sentinţa nr.179 a Tribunalului Militar Teritorial Bucureşti din 11 martie 1953 s-a decis condamnarea lui Irstmambet Iusuf și Mustegep Husein la muncă silnică pe viaţă pentru crimă de înaltă trădare, la 10 ani degradare civică, confiscarea averii personale și la câte 10 ani detenţiune simplă pentru delictul contra siguranţei unui stat străin. Acuzatul Memet Mendu a primit aceeași pedeapsă, Ali Osman Becmambet 20 de ani de muncă silnică, Mehmet Alim Vani, 15 ani detenţiune simplă, Abdula Teofic Isleam, 12 ani detenţiune simplă, Sultan Fazâl (soţia lui Negip Hagi Fazâl-executat în 1948) 8 ani, Geanacai Nazif la 5 ani detenţiune simplă, Amet Mustafa și Enan Curtmola la câte 10 ani, Saib Veli Abdula și Malic Cadâr la câte 7 ani, Şerafedin Ibraim și Ştefan Căruntu au primit câte 10 ani detenţiune simplă[60].

---

[58] *Ibidem*, vol. 1, ff. 2-242.
[59] *Ibidem*.
[60] *Ibidem*, ff.59-65.

Andreea **PETRUESCU**

Mișcarea stilistă în Basarabia, 1935-1936. Cauze și soluții. Perspective locale

Stylist movement in Bessarabia, 1935-1936. Causes and solutions. Local perspectives

The following article deals with the problems that the Romanian church and state authorities faced during the implementation of a calendar reform in Northern Bessarabia in the interwar period. Large parts of the orthodox rural population rejected this reform and started to build their own separate church. The article analyses the organization of the campaign against the so called Old Calendarists, started in January 1936, with a focus on the role of local actors, such as church and state representatives. It argues that state and church institutions on the village level were too weak to implement the calendar reform and as the movement against the new calendar was increasing, these institutions did not cooperate in a sufficient way to implement the reform. Although there were disagreements between the local clergy and the gendarmerie regarding the causes for the failure of the reform, both parts agreed 1936 upon the necessity of an armed intervention in the areas with a large Old Calendarist population.

Etichete: România, perioada interbelică, reforma calendarului
Keywords: Romania, inter war period, calendar reform

Implementarea reformei calendaristice[1] în Biserica Ortodoxă Română (BOR), în octombrie 1924, în contextul modernizării României Mari, a fost respinsă de o mare parte a populației rurale din estul țării, împotriva acesteia formându-se o mișcare cunoscută sub numele de „mișcarea stilistă". Reforma care consta în introducerea unui calendar îndreptat, asemănător celui gregorian, reprezenta o încercare de modernizare simbolică a țării și de poziționare a acesteia alături de țările vestice[2]. Pentru BOR reforma însemna, așa cum nota Gurie Grosu în 1924, faptul că și biserica se aliniază din punct de vedere calendaristic la standardele științifice, dar fără ca aceasta să imite vreun comportament

[1] Aici termenul de reformă folosit în sensul utilizat de către B.O.R. de „îndreptare a calendarului".

[2] Florian Bichir, *Ortodocșii de lângă noi: studiu istoric și canonic al Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi din România; documente inedite din Arhivele Securității*, Timișoara, Mirton, 2011, pp. 46-47.

din țările vestice: „Unii zic ca noi ne-am lua după nemți. (...). Noi nu ne luăm după nimenea, ci voim să fim în adevăr, ca semnele calendarului nostru să corespundă, să fie unite cu semnele cerului, și rămânem cu calendarul ortodox, pravoslavnic bisericesc, fără cele 13 zile cu care ne-am depărat de semnele cerului”[3].

În Basarabia reforma a avut o însemnătate și mai mare pentru că ea semnala o delimitare clară a ortodoxiei din Basarabia față de Biserica Ortodoxă Rusă, care nu a acceptat reforma[4]. Cu timpul acceptarea reformei calendaristice în Basarabia a devenit sinonim cu acceptarea bisericii naționale și a statului român.

Reforma, puțin explicată preoților de rând și populației rurale, a fost înțeleasă de o parte dintre aceștia ca o metodă ascunsă de catolicizare. Dimensiunile fenomenului nu sunt însă deloc de neglijat. În 1936 jandarmeria a înregistrat peste un milion de stiliști[5]. Majoritatea acestora proveneau din nordul Moldovei și Basarabiei, centrele mișcării aflându-se în județul Neamț și în special în județele din nordul Basarabiei (Bălți, Hotin și Soroca).

Despre dinamica mișcării și scopul urmărit de stiliști se poate constata că stilismul a cunoscut în perioada interbelică două forme de manifestare: stilismul pasiv, care a dominat până prin 1930 și stilismul activ, din 1930 până în 1936[6]. Primul se remarcă prin faptul că țăranii, care au respins reforma calendaristică, mergeau la biserică doar în zilele de sărbătoare pe stilul vechi. Cea de-a doua formă de manifestare împotriva calendarului îndreptat, numită de contemporani și „stilismul agresiv”[7], a constat practic în organizarea unei biserici separate de BOR, care s-a definit prin folosirea calendarului iulian. Stiliștii nu au reușit însă să formeze o instituție bisericească cu structuri bine definite. În faza cea mai evoluată a mișcării, 1935-1936, aceștia erau organizați la nivel de sat în comitete stiliste, care aveau sarcina de a organiza o comunitate stilistă în satul respectiv. Comitetele stiliste țineau legătura între ele, însă o ierarhie și o conducere concretă asupra tuturor stiliștilor nu poate fi stabilită.

---

[3] „Luminătorul”. Revista Bisericei din Basarabia, 1924, nr. 25, pp. 1-4.

[4] Michail Voctryšev, *Patriarch Tichon. Moskva: Molodaja Gvardija*, 2009, p. 282; Edward E. Roslof, *Red Priests: Renovationism, Russian Orthodoxy and Revolution, 1905-1946*, Bloomington: Indiana University Press, 2002, pp. 155-156.

[5] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 18.1936, ff. 173-176.

[6] Idem, inv. nr. 64.1936, ff.3-15.

[7] „Luminătorul”. Revista Bisericei din Basarabia, 1936, nr. 12, p. 755.

Scopul celor mai multe grupuri stiliste era acela de a fi recunoscuți ca și asociațiune religioasă legală. Acest lucru se va întâmpla pentru două grupuri doar în 1946, dar la numai doi ani aceste autorizații de funcționare legală le-au fost retrase[8]. După acțiunea centralizată de suprimare a mișcării stiliste din toamna anului 1936, se revine la stilismul pasiv, rapoartele Jandarmeriei arătând că în ciuda măsurilor de suprimare a mișcării stiliste, țăranii refuză să accepte reforma calendaristică[9].

În puținele studii despre mișcarea stilistă au fost analizate în special aspecte de ordin teologic, relația dintre stiliști și BOR, dar și istoria stiliștilor în perioada comunistă[10]. Studii legate de începutul mișcării, de evoluția acesteia și de politica statului față de stiliști în perioada interbelică lipsesc însă. Ele sunt necesare pentru că mișcarea stilistă a avut în perioada interbelică o dinamică a ei proprie și tot în această perioadă a atins cea mai mare extindere. Fenomenul stilist a reprezentat de asemenea un factor relativă instabilitate pentru autoritățile române din nordul Basarabiei, iar modul în care comunitatea stilistă se dezvoltă și comunică cu reprezentanții statului influențează procesul de integrare și de dezvoltare a satelor din acea regiune ca parte a României Mari.

---

8 ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 012388, vol. 10, ff. 121-122; dosar nr. 015887, vol. 2, f. 55.

9 ANIC, fond Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, 83.1937, f. 35. Și episcopul de Bălți, Tit Simedrea, semnala faptul că stilismul pasiv este foarte răspândit printre locuitorii din nordul Basarabiei. El a venit cu propunerea ca Ministerul Cultelor să dea ordin ca „sărbătorile bisericești să fie introduse în legea repaosului duminical” astfel că populația stilistă va fi obligată să nu lucreze în zilele de sărbătoare după calendarul nou – ANIC, fond MCA, 134.1937, ff. 120-122.

10 Cele mai importante lucrări istorice despre Mișcarea Stilistă aparțin lui Radu Petre Muresan, *Stilismul în România (1924-2011),* Sibiu, Editura Agnos, 2012; Florian Bichir, *Ortodocșii de lângă noi: studiu istoric și canonic al Bisericii Ortodoxe de Stil Vechi din România; documente inedite din Arhivele Securității,* Timișoara, Editura Mirton, 2012. Alte contribuții importante se găsesc în următoarele studii: Alberto Basciani *La difficile unione. La Bessarabia e la Grande Romania 1918-1940*, Prefazione di Keith Hitchins, Roma, Aracne (2007); Boris Buzilă, *Din istoria vieții bisericești din Basarabia: 1812-1918, 1918-1944,* București, Fundația Culturală Română (1996); Hans-Christian Maner, *Multikonfessionalität und neue Staatlichkeit. Orthodoxe, griechisch-katholische und römisch-katholische Kirche in Siebenbürgen und Altrumänien zwischen den Weltkriegen (1918-1940),* Stuttgart, Steiner (2007).

În acest studiu urmărim să înțelegem felul în care decizia de „stăvilire a mișcării stiliste”, așa cum a fost ea numită în documentele oficiale, a fost luată și rolul pe care actorii regionali l-au jucat în acest proces. Decizia finală de suprimare a mișcării stiliste a aparținut Ministerului de Interne și a fost luată în septembrie 1936, după luni întregi de discuții referitoare la cele mai potrivite măsuri pentru a rezolva odată pentru totdeauna problema stilistă. La aceste discuții au participat și actorii locali, care erau practic cei mai buni cunoscători ai fenomenului stilist, reprezentanți ai Bisericii și ai Jandarmeriei din nordul Basarabiei. În acest context ne interesează ce explicații au adus clericii și jandarmii din nordul Basarabiei pentru eșecul reformei calendaristice și ce soluții au propus pentru implementarea ei. Există diferențe în explicațiile aduse de către autoritățile eclesiastice pentru eșecul reformei față de explicațiile autorităților administrative? Și cum au influențat intervențiile actorilor regionali luarea deciziei finale împotriva mișcării stiliste?

Se pornește de la premisa că explicațiile autorităților eclesiastice din județul Bălți diferă mult de cele ale jandarmilor, fapt care a îngreunat într-o oarecare măsură o colaborare a celor două instituții întru rezolvarea problemei stiliste. Ca și principali răspunzători pentru implementarea reformei, preoții nu-și vor asuma responsabilitatea pentru un eșec, probabil sancțiunile de la centru fiind prea mari. Jandarmeria, pentru a se poziționa mai bine față de autoritățile centrale, va căuta să sublinieze vina exclusivă a clericilor pentru dezvoltarea curentului stilist. Toate aceste neînțelegeri sau conflicte de interes, vor juca un rol mai puțin important în 1936 când mișcarea stilistă crescuse atât de mult, încât părea că stiliștii preiau conducerea bisericească peste satele din nordul Basarabiei, ambele părți ajungând la un consens pentru rezolvarea chestiunii stiliste.

În acest sens o analiză a corespondenței dintre jandarmeria locală și clericii ortodocși din nordul Basarabiei cu autoritățile centrale de la începutul anului 1936 ne va ajuta să înțelegem punctele de vedere a ambelor părți în chestiunea stilistă și să reconstruim felul cum acțiunea de stăvilire a fost organizată. Această corespondență conține printre altele și două rapoarte în care clericii și jandarmii explică mișcarea stilistă, prezintă cauzele care au dus la formarea ei și propun soluții pentru rezolvarea crizei pe plan religios și social generată de reforma calendarului. Documentele redau perspectiva asupra mișcării stiliste a acelora care se confruntau zilnic cu stiliștii și marchează începutul unei ample dezbateri la centru pe această temă. Desigur că la momentul

redactării documentelor problema calendarului nu era o noutate pentru autoritățile centrale, pe parcursul celor 12 ani de la introducerea calendarului îndreptat atât jandarmii cât și clericii din nordul Basarabiei au informat în nenumărate rânduri autoritățile superioare de mișcarea stilistă și felul în care decurge dezvoltarea ei. În toți acești ani nu s-au luat însă măsurile necesare pentru a atenua acest conflict.

La începutul lui 1936 inițiativa de rezolvare a chestiunii stiliste vine de la centru, Ministerul de Interne dând semnale clare că intenționează să rezolve chestiunea stilistă. De ce această inițiativă vine doar în 1936 și nu mai repede, nu poate fi stabilit cu certitudine, există însă câteva indicii care ar putea explica această mobilizare târzie a autorităților centrale. Doar la începutul lui 1936 au fost publicate primele statistici cu numărul stiliștilor, până în acel moment autoritățile centrale neavând informații concrete cu privire la dimensiunile fenomenului stilist. Un alt indiciu este faptul că în anul 1935 satele din nordul Basarabiei au fost măcinate de conflicte sângeroase între Jandarmerie și stiliști. Despre frământările religioase ale populației rurale din Basarabia[11] scriind chiar și presa internațională, oarecum sub o formă de reproș la adresa statului român că nu poate aduce stabilitate în acea regiune. În acest context Ministerul de Interne se mobilizează și cere explicații și propuneri pentru soluționarea chestiunii calendarului.

Poziția Jandarmeriei din nordul Basarabiei față de mișcarea stilistă

La începutul lunii februarie 1936, ministrul de Interne sesizează pe șeful Inspectoratului General al Jandarmeriei, general Barbu Pârâianu „să studieze chestiunea calendarului și să prezinte un plan de punere la punct a situației din nordul Basarabiei”[12], regiunea cu cei mai mulți stiliști[13]. În urma ordinului ministrului de Interne, Jandarmeria din județul Bălți[14] formulează un raport asupra situației stilismului din nordul Basarabiei, raport pe care îl trimite Ministerului de Interne la sfârșitul lunii februarie[15].

[11] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015283, f. 35.
[12] Idem, dosar nr. 015854, f. 35.
[13] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 18.1936, ff. 173-176.
[14] Idem, inv. nr. 24.1935, ff. 249-250.
[15] Idem, inv. nr. 60.1936, ff. 261-265.

După cum se va vedea, acest raport al Jandarmeriei va influența politica centrului față de stiliști. Deși au existat încercări ale țăranilor de a comunica direct cu diferiți miniștri, aceste încercări au eșuat de cele mai multe ori pentru că stiliștii nu au avut la dispoziție căi de comunicare directe cu centrul[16]. Puținele cazuri în care autoritățile de la București au luat inițiativa de a discuta direct, prin trimiși speciali, cu stiliștii n-au adus rezultatele dorite[17]. Jandarmii și preoții erau un fel de intermediari între stiliști și autoritățile centrale.

Conform Jandarmeriei din județul Bălți există trei „cauze îndepărtate"[18] care au dus la formarea mișcării stiliste: „1) Lipsa totală de pregătire a populației pentru aplicarea stilului nou din partea clerului și a corpului didactic. 2) Propaganda din partea grupărilor politice, exploatând nepriceperea și neînțelegerea populației asupra calendarului nou. 3) Lipsa totală de interes general din partea membrilor clerului – care călăuziți numai de interese personale, acceptau cerințele enoriașilor de a oficia slujba atât pe stilul nou cât și pe cel vechiu"[19]. Pe lângă aceste cauze îndepărtate există și două „cauze apropiate"[20] și anume: „toleranța nesancționării preoților stiliști și Legea Cultelor, prea tolerantă, fără a

---

[16] O formă răspândită printre populația rurală de a comunica cu autoritățile centrale era prin intermediul petițiilor, plângerilor și memoriilor, aceasta fiind o practică des întâlnită și înainte de 1918 - Corinne Gaudin, *Ruling peasants. Village and State in late Imperial Russia.* DeKalb: Northern Illinois University Press, 2007, p. 54. Și stiliștii au adresat organelor superioare diferite plângeri. Numim aici cazul unei plângeri a stiliștilor împotriva Jandarmeriei din județul Bălți adresată Ministrului de Interne, Ion Inculeț – ANIC, IGJ, inv. nr. 60.1936, f. 45. Ministrul de Interne dă ordin Jandarmeriei locale din județul Bălți, adică „părții acuzate", să ancheteze plângerea stiliștilor. Jandarmeria respinge acuzațiile aduse de către stiliști iar cazul este închis – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015854, f. 33.

[17] În august 1935, Ministerul Cultelor și Artelor trimite o delegație în satele stiliste din județul Bălți pentru „a sta de vorbă cu stiliștii". Trimișii Ministerului încercând să stea de vorbă cu conducătorul stiliștilor „au fost împiedicați de țărani, în special de femei, care auzind de sosirea autorităților s-au adunat în fața casei, neadmițând accesul în locuință (...)." – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015283, f. 20.

[18] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 24.1935, f. 249.

[19] *Ibidem*, f. 249.

[20] *Ibidem*, f. 249v.

prevede sancțiuni contra colportorilor și a fețelor bisericești ce se constată a tolera și a aduce știrbiri prin propagandă la religia oficială a statului”[21].

Așadar pentru jandarmeria locală principalii vinovați de criza provocată de reforma calendaristică sunt clericii ortodocși și legile statului care acordau o toleranță religioasă prea mare. În raport accentul cade însă pe rolul preoților în introducerea reformei, rol pe care aceștia nu și l-au asumat așa cum ar fi trebuit. Aceștia nu numai că nu au pregătit populația pentru adoptarea reformei dar au mai și profitat de pe urma confuziei generate de aceasta, oficiind slujbele religioase după ambele calendare pentru a încasa mai multe taxe de la enoriași. Acuzațiile jandarmeriei la adresa clerului se bazează pe propriile cercetări ale jandarmilor, iar când se face referire la preoții ortodocși, se vorbește în termeni totali despre aceștia. Ori se știe bine că lucrurile au fost diferite: mulți preoți din Basarabia nu au acceptat reforma calendaristică, alții au acceptat-o dar ea a fost respinsă de către majoritatea enoriașilor și au existat și cazuri, în special la orașe, în care și preoții și populația au fost de acord cu reforma[22]. Este greu de stabilit câți preoți au acceptat reforma și câți au respins-o, însă prin critica adusă preoților Jandarmeria semnalează un aspect important: reforma a fost respinsă de mulți dintre cei ce erau răspunzători pentru implementarea ei.

Mai departe raportul Jandarmeriei arată că toate aceste cauze au dus treptat la „întronarea anarhiei”[23] în satele din nordul Basarabiei. Stiliștii și-au dezvoltat aproape nestingheriți organizația, câștigau tot mai mulți aderenți în detrimentul bisericii naționale. Pentru restabilirea ordinii și autorității în stat Jandarmeria propune o combinație de măsuri care presupunea în primă fază intervenția armatei și a jandarmilor pentru arestarea stiliștilor șefi, urmată de o campanie religioasă pentru introducerea calendarului îndreptat. De tolerarea stiliștilor sau de încercări mai puțin agresive de reintegrare a lor în BOR nu mai poate fi în 1936 vorba: „Propunem: arestarea cu ajutorul unei forțe armate puternice a agitatorilor stiliști, trimiterea apoi de echipe de propagandă, emisari ai

[21] *Ibidem*.

[22] Despre rolul esențial al preoților în reforma calendaristică și relațiile dintre aceștia cu sătenii a scris Ernest Bernea în cercetările pe care le-a efectuat în satele din nordul Moldovei sub îndrumarea lui Dimitrie Gusti, citat din: Andreas Saurer, *Modernisierung und Tradition: das rumänische Dorf 1918 – 1989*. Sankt Augustin: Gardez Verlag, 2003, p. 192.

[23] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 24.1935, f. 250.

religiei oficiale, care prin predici si dovezi, a spulbera mentalitatea de astăzi a populației nedumerite și nu în ultimul rând sancționarea cu caterisirea a tuturor preoților oficiali”[24] care cer bani pentru oficierea slujbelor și/sau oficiază slujbe religioase pe stilul vechi.

Jandarmeria pare hotărâtă să preia chestiunea stilistă în subordinea ei, iar dacă autoritățile centrale întârzie în luarea acestor decizii se va pune în joc soarta națiunii și a ortodoxiei în nordul Basarabiei: „Dacă autoritățile eclesiastice nu se sesizează și nu iau măsuri să ni se dea nouă [jandarmeriei] mână liberă. Altfel rezultatul va fi, că în curând nu vom mai avea în aceste trei județe ale Sectorului 1 [Bălți, Hotin, Soroca] nici un creștin, iar acei ce se vor mai găsi, vor fi numai dintre acei ce vor serba după stilul vechi. Această stare nu se mai poate tolera. Credința trebuie apărată chiar cu sabia, căci așa s-a apărat în toate timpurile”[25].

Șeful Jandarmeriei trimite raportul Ministrului de Interne, Ion Inculeț, și insistă ca „autoritățile bisericești, judiciare și cele administrative”[26] să coopereze întru rezolvarea problemei stiliste.

Clericii ortodocși din Județul Bălți: reacția la raportul Jandarmeriei și poziția lor față de mișcarea stilistă

Reacțiile clericilor din județul Bălți la acuzațiile aduse de către jandarmeria locală nu au întârziat să apară. La 31 Martie 1936, 67 de clerici din județul Bălți s-au întâlnit pentru a discuta „chestiunea stilismului” care după spusele lor amenința „nu numai biserica dar mai ales unitatea statului român”[27]. Este pentru prima oară de la reforma calendaristică când reprezentanți ai bisericii ortodoxe din acest județ se întâlnesc pentru a discuta strict problema stilistă. În urma acestei întâlniri clericii

[24] *Ibidem*, f. 250.

[25] Declarația aparține șefului Sectorului Informativ al Jandarmeriei din județul Bălți, Manoil Alexandru – ANIC, fond IGJ, inv. nr. 17.1935, f. 18. Ca șef al sectorului informativ, Manoil Alexandru era un bun cunoscător al mișcării stiliste, el fiind direct responsabil de culegerea de informații despre problema stilistă. În acțiunea de arestare a capilor stiliști din Basarabia acesta s-a aflat la conducerea trupelor jandarmeriei și pentru curajul arătat și efortul depus a fost distins cu ordinul„Bărbăție și credință I”- ANIC, fond IGJ, inv. nr. 18.1936, f. 139.

[26] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 60.1936, f. 264.

[27] Idem, fond Ministerul Justiției - Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, f. 218.

înaintează un memoriu autorităților centrale în care prezintă cauzele mișcării stiliste, urmările mișcării pentru biserica și stat și măsurile care trebuie luate pentru soluționarea problemei calendarului. Se poate observa că memoriul are o structură asemănătoare cu raportul jandarmeriei, chiar și sursele cu ajutorul cărora clericii își susțin argumentele sunt constituite din rapoartele jandarmeriei și a altor organe de siguranță. Acestea sunt interpretate însă de clerici într-un mod diferit.

Ca și primă cauză pentru dezvoltarea mișcării stiliste clericii îi numesc pe țărani care cu „spiritul lor conservativ"[28] resping tot ceea ce este nou, cu frica că aceste înnoiri le modifică tradițiile. Acest argument implică indirect o scuză pentru neputința preoților de a implementa reforma calendaristică. Altfel spus: chiar dacă preoții au dorit să introducă calendarul nou în viața bisericească, aceștia s-au lovit de conservatorismul populației rurale. Argumentul că prin păstrarea calendarului vechi se păstrează o tradiție, era argumentul cel mai des întâlnit printre stiliștii de rând. Din propriile declarații ei „țineau sărbătorile pe stil vechi" pentru că așa au „apucat de la părinți și de la strămoși"[29]. Asocierea calendarului îndreptat cu catolicismul reprezentând doar unul dintre motivele invocate de stiliști pentru respingerea reformei, motiv întâlnit mai ales printre călugării și preoții stiliști. În comparație cu jandarmeria preoții iau în considerare în explicațiile lor și viziunea țăranilor asupra reformei și arată că aceste convingeri statul nu le poate schimba după interesele proprii și cu eforturi minime.

O a doua cauză pentru răspândirea stilismului o reprezintă activitatea „agenților asociației minoritarilor ruși din Basarabia" care „sub masca stilismului" propagau „ideile lor subversive (...)"[30]. Mesajul transmis de clerici este unul destul de transparent. Despre activitatea clerului basarabean, responsabil cu explicarea reformei enoriașilor, nu se face în memoriu nicio precizare. Se subliniază însă că acei preoți care au susținut stilismul erau de origine rusă și activau în diferite organizații ale minoritarilor ruși. Activitatea acestor preoți este însă prin rapoartele

[28] *Ibidem*, f. 218.

[29] Declarațiile stiliștilor de acest fel s-au păstrat pentru stiliștii care au fost implicați în diferite procese, în urma conflictelor avute cu jandarmeria. Deși declarațiile stiliștilor sunt de obicei foarte scurte, ele oferă anumite informații interesante, precum motivul pentru care sunt stiliști. ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015259, f. 193.

[30] ANIC, Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, f. 219.

jandarmeriei și siguranței bine documentată. Pe scurt: preoții ortodocși care activau în asociația minoritarilor ruși, aproximativ cinci la număr, au încercat reorganizarea bisericii ortodoxe din Basarabia sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Ruse din afara Rusiei[31]. Acești preoți, majoritatea refugiați în anii '20 din Uniunea Sovietică, au activat la orașe și numai după ce bisericile lor au fost închise (1934-1935)[32], doi dintre ei s-au refugiat în satele basarabene, unde s-au alăturat stiliștilor[33]. Așadar reprezentanții uniunii minoritarilor ruși au intervenit târziu în mișcarea stilistă, în 1935, când majoritatea satelor din județul Bălți sărbătoreau numai după calendarul vechi. Trebuie ținut cont și de faptul că acești preoți, ca de altfel majoritatea stiliștilor nu se foloseau de nici un mijloc modern de propagandă. În afară de predicile ținute regulat și de câteva „broșuri stiliste" nu se cunosc alte mijloace de propagandă stilistă[34].

Dar potrivit clericilor din județul Bălți cauza cea mai importantă a reprezentant-o „activitatea unor politiciani și toleranța organelor administrative"[35]. Prin acțiunea unor politicieni se face referire la

---

[31] ANRM, fond nr. 680, inv. nr. 1, dosar nr. 3651, vol. 1, f. 3; ANIC, fond Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 82.1935, f. 45.

[32] În noiembrie 1934 poliția locală din orașul Tighina a închis casa de rugăciune a preotului Andrei Ivancenco. Acesta este trimis pentru doi ani la închisoare - ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015283, f. 21; la scurt timp, în decembrie 1934, este închisă casa de rugăciune din Chișinău unde își desfășurau activitatea patru preoți ruși. Preotul Vladimir Poleacov este trimis la închisoare, iar împotriva celorlalți poliția începe o anchetă – ANIC, fond DGP, inv. nr. 68.1926, f. 198.

[33] Din propriile declarații unul dintre preoții ruși, Nicolai Climovici, începe să lucreze la rugămințile stiliștilor pentru aceștia în 1935 - ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 105509, vol. 2, ff. 486-497. Părăsește în august 1935 satele stiliste după o încercare eșuată a jandarmeriei din județul Bălți de a-l aresta – ANIC, fond DGP, inv. nr. 49.1935, f. 115.

[34] Stiliștii au lăsat foarte puține urme scrise. Jandarmeria a identificat până în 1936 doar cinci broșuri pe care stiliștii le foloseau în propaganda lor: „Apărarea și răspuns categoric împotriva clevetirilor aduse pe nedrept monahilor și creștinilor ortodocși cu calendarul vechiu", „Părăsiți calea răutăților", „Minciunile de la Maglavit", „Răsturnarea noului calendar" și „Calendarul stilist " – ANIC, fond MCA, inv. nr. 87.1936, f. 22. Toate acestea constituiau „programul" scris al mișcării stiliste. Importanța lor era cel mai probabil foarte redusă, având în vedere că cei mai mulți țărani din satele din nordul Basarabiei nu știau să scrie și să citească.

[35] ANIC, fond Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, f. 219.

activitățile partidului Ligii Apărării Național Creștine (LANC), partidul cu cea mai vastă activitate și susținere în satele din județul Bălți în anii 1930[36]. În campaniile electorale, începute la sate în 1934-1935, reprezentanți ai partidului promiteau țăranilor reintroducerea calendarului vechi[37].

Mai departe, prin toleranța stiliștilor de către autoritățile administrative clericii consideră că atât Jandarmeria cât și Prefectura ar fi făcut prea puțin pentru a împiedica dezvoltarea mișcării stiliste, ba chiar mai mult i-ar fi tolerat pe stiliști în detrimentul bisericii naționale. Când susțin acest lucru clericii dau exemplu așa numita întâlnire dintre stiliștii din județul Bălți și Carol al II-lea, din iunie 1935, care ar fi fost posibilă numai cu sprijinul Jandarmeriei. În timpul vizitei în Basarabia a lui Carol al II-lea, jandarmeria informată că stiliștii urmăresc să-l aștepte pe rege în gara din Fălești pentru a-i înmâna o plângere, nu ar fi făcut nimic pentru a împiedica planul stiliștilor. Așa zisa întâlnire era rememorată în sate de către stiliști ca și una dintre cele mai mari realizări ale mișcării iar pentru preoții ortodocși, fără a verifica informațiile sau să discute chestiunea cu jandarmeria, era o dovadă clară că autoritățile locale îi susțin pe stiliști. Se observă tendința clericilor de a se prezenta ca și victimă a stiliștilor și a aparatului administrativ.

Rapoartele jandarmeriei despre vizita regelui prezintă o cu totul altă versiune: tocmai că se știa de intenția unor grupuri de stiliști de a se adresa regelui, șeful Jandarmeriei personal s-a ocupat de organizarea pazei gărilor unde puteau să vină stiliștii[38]. Pe tot traseul, trenul regal a fost păzit de soldați iar în gări au fost plasate detașamente de 500 și 1500 de jandarmi. În gara din Fălești unde ar fi avut loc întâlnirea dintre stiliști și rege, trenul regelui a staționat exact 5 minute, și a fost păzit de 500 de jandarmi. Jandarmeria nu a semnalat nici un incident și nici o întâlnire între rege și stiliști[39].

Clericii mai oferă și alte exemple în care jandarmii i-ar fi tolerat pe stiliști, fără să ofere însă o bază solidă de dovezi. Dacă jandarmeria a ajutat în vreun fel pe stiliști este prin faptul că aceasta nu dispunea de resursele și de pregătirea necesară pentru a-i ține pe țărani sub control. Într-un raport despre starea jandarmeriei din județul Bălți în anii 1934-

[36] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 24.1935, f. 268; IGJ, inv. nr. 17.1935, f. 172.
[37] Idem, inv. nr. 24.1935, ff. 268-271.
[38] Idem, inv. nr. 7.1935, f. 60, ff. 82-83.
[39] Ibidem, f. 77.

1935 se prezintă starea dezolantă în care aceasta se afla în acea parte de țară[40]. Centrul mișcării stiliste din Basarabia, satul Albineț din județul Bălți, a dispus de un control permanent al Jandarmeriei doar de la 1 martie 1936[41], când a fost înființată o secție unde activau în permanență 6 jandarmi. La un sat de 1.200 de locuitori[42] cu o populație în continuă creștere datorită centrului stilist, jandarmii nu reușeau să facă față la toate problemele cu care erau confruntați. De o toleranța a stiliștilor de către jandarmii activi în județul Bălți nu poate fi vorba, ci mai mult de neputința jandarmeriei de a rezolva conflictul religios.

În ceea ce privește urmările mișcării stiliste pentru biserică acestea sunt redate sub forma unui apel: „Biserica Ortodoxă din pricina toleranței arătate acțiunei stiliste de organele administrative, este persecutată iar viața slujitorilor și credincioșilor se aflǎ în pericol”[43]. Pentru statul român urmările sunt și ele grave, deoarece stiliștii sunt greu de integrat în structurile administrative și juridice, iar autoritățile centrale greșesc când „afirmă că chestiunea stilului este o chestiune pur bisericească, ea fiind în primul rând o chestiune de stat, care privește ordinea și siguranța publică”[44].

Măsurile propuse de către clerici vizează în special conducătorii stiliști. Aceștia cer intervenția Jandarmeriei pentru arestarea tuturor celor care joacă un rol important în mișcare dar și a celor care „batjocoresc sf. Biserică și pe clerul ei“[45]. Măsurile trebuie să fie luate imediat pentru că „mișcarea se întinde și nu-i exclusă posibilitatea ca la un moment dat, aceasta să degenereze într-o alta și mai gravă și de altă natură. (...) Părerea noastră este că locuitorii întrecând granița unei simple propagande pentru

[40] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 64.1936, f. 121; Studii importante despre Siguranța în Basarabia aparțin lui Pavel Moraru, *La hotarul românesc al Europei. Din istoria Siguranței generale în Basarabia: 1918-1940,* București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2008. Pentru studiul de față este însă nevoie de cercetări mai detaliate pentru a stabili cât de eficient a lucrat Jandarmeria în Basarabia.
[41] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015854, f. 41, f. 43.
[42] Sabin Manuilă, *Recensământul General al Populației din 1930*, vol. II, *Neam, Limbă Maternă, Religie,* București, Editura Institutului Central de Statistică, 1938, p. 48.
[43] ANIC, fond Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, f. 220.
[44] *Ibidem*, f. 226.
[45] *Ibidem*, f. 227.

stilul vechiu, au trecut la acte de dezordine care trebuie reprimate și sancționate cu asprimea legilor“[46].

Este foarte important de precizat că memoriul clericilor din județul Bălți prezintă numai poziția numai unui grup de clerici din Eparhia Hotin-Bălți asupra reformei calendaristice. Aceștia se aflau probabil sub influența noului episcop de Hotin-Bălți, Tit Simedrea, care odată numit la conducerea eparhiei (în decembrie 1935) s-a implicat activ alături de autoritățile administrative în rezolvarea problemei stiliste[47]. Alți preoți din aceeași eparhie dar și din eparhia vecină cereau în aceeași perioadă revenirea la calendarul îndreptat sau folosirea ambelor calendare în funcție de dorințele țăranilor[48]. De exemplu, predecesorul lui Tit Simedrea, Visarion Puiu, primul episcop al eparhiei Hotin-Bălți (1923-1935)[49], a cerut în mai multe rânduri Sfântului Sinod să se revină în Basarabia la calendarul vechi. Într-o intervenție din 1929 episcopul explică necesitatea anulării reformei prin neputința clerului de a implementa reforma[50]. Se mai menționează aici și planul unui grup de preoți care auzind și ei ca și stiliștii de vizita lui Carol al II-lea în Basarabia au pregătit un memoriu în care îi cereau acestuia reintroducerea calendarului vechi în biserica din Basarabia[51].

Autorii memoriului de față nu tratează problema călugărilor și călugărițelor din cadrul BOR care au respins reforma și au devenit

---

[46] *Ibidem*, f. 224.

[47] Tit Simedrea s-a remarcat prin faptul că, imediat după numirea sa la conducerea Eparhiei Hotin-Bălți, a organizat diferite întruniri la care împreună cu autoritățile locale din județul Bălți s-a discutat „posibilitățile de stăvilire a mișcării stiliste”– Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, 98.1936, f. 12. Stiliștii reacționează la politica noii conduceri împotriva lor prin scrisori de amenințare cu moartea la adresa lui Tit Simedrea – ANIC, fond IGJ, inv. nr. 26.1935, f. 200.

[48] Eparhia Chișinăului, *Lucrările Adunării eparhiei Chișinăului. Sesiunea 18-21 iulie 1935*, Chișinău, Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia, 1935, p. 66.

[49] Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din Pribegie (1944-1963)*, Pașcani, Moldopress, 2002, p. 13.

[50] Visarion Puiu, *Glas în pustie, vol. I (Îmbunătățiri bisericești întârziate*). Chișinău, Cartea Românească, 1931, p. 65.

[51] În notele informative ale Jandarmeriei nu menționează cine au fost acești preoți ortodocși, ci doar arată măsurile care au fost luate pentru a împiedica apropierea populației de rege - ANIC, fond IGJ, 7.1935, f.70.

conducătorii spirituali ai multor grupări stiliste[52]. Explicațiile aduse de clerici pentru eșecul reformei sunt menite să îi scuze de orice vină în această chestiune. Ori faptul că preoții basarabeni nu au fost uniți în privința acestei reforme a influențat decisiv implementarea ei.

Schimbul de replici dintre șeful Jandarmeriei din Bălți și clericii din județul Bălți nu se oprește aici. În aprilie 1936 acesta respinge acuzațiile aduse de către clerici precum că jandarmii i-ar fi tolerat pe stiliști și își păstrează poziția fermă că preoții ortodocși din acea parte de țară au gestionat prost chestiunea calendarului: „este știut și bine constatat că, una din cauzele care a determinat dezvoltarea stilistă pe întreg teritoriul Basarabiei a fost și este lipsa de conștiinciozitate a clerului“[53]. Potrivit lui, de la introducerea calendarului și până în 1936 Jandarmeria a raportat toate activitățile stiliștilor și abuzurile preoților ortodocși în această chestiune, atât ministerelor cât și forurilor superioare bisericești, fără a se lua vreo măsură[54]. Șeful Jandarmeriei locale prezintă în acest raport și un plan mai concret pentru diminuarea mișcării stiliste: „o acțiune izolată, dusă numa într-un singur punct, nu ar avea rezultatul dorit, problema trebuind a fi atacată deodată în toate comunele și satele din județul Bălți, unde sunt înființate paraclise (...) pentru aceasta ar necesita un efectiv de 1500 de jandarmi și câteva echipe de gaze. Operația va începe deodată în aceeași zi în toate punctele unde sunt paraclise (...). Distrugând focarul din județul Bălți, desigur că nu se va distruge definitiv propaganda stilistă; însă ea nu va mai lua forma de astăzi, care amenință desființarea bisericilor oficiale, trecând peste autoritatea de Stat, sfidând Legile Țărei și chiar punând în discuție persoana M.S. Regelui Carol II-lea, cum este cazul”[55]. La numai o lună distanță de la primul raport din 1936 se poate observa că măsurile propuse împotriva stiliștilor implică o forță armată mai mare.

Odată ajuns la Ministerul Culturii și Artelor memoriul clericilor este trimis mai departe Ministrului de Interne, care este îndemnat să ia

[52] Despre activitatea în mișcarea stilistă a „călugărilor vagabonzi”, așa cum erau numiți călugării care au părăsit sau au fost forțați să părăsească mănăstirile din cauză că au respins reforma calendaristică, a scris într-un raport către Sfântul Sinod – ANIC, fond Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, ff. 80-81.

[53] ANIC, fond IGJ, inv. nr. 25.1935, f. 116.

[54] *Ibidem*.

[55] *Ibidem*.

„măsurile necesare, ca Prefectura Județului Bălți și Legiunea de Jandarmi să asigure liniștea populațiunei și respectul legilor de apărarea Statului”[56]. Patriarhul Miron Cristea intervine și el acum în această corespondență și cere ajutor statului întru rezolvarea problemei stiliste. Prin scrisori adresate Primului Ministru și Ministrului de Interne patriarhul atrage atenția că: „problema stilistă, departe de a fi numai o problemă de natură pur bisericească, ea constituie în primul rând o chestiune de stat, privind ordinea și siguranța publică. Căci, în afară de aspectul unei propagande inofensive pentru stilul vechi, dezordinea și anarhia prind rădăcini pe zi ce trece printre locuitorii basarabeni (...). Biserica prin clericii ei face toate sforțările pentru a stăvili această mișcare pe teren bisericesc; însă cât timp statul nu-i vine în ajutor, impunând respectul față de legi și autoritate, ridicând de prin sate pe toți agitatorii stiliști, truda Bisericii va fi zadarnică. Ba mai mult. Încurajați de faptul că nu se ia nici o măsură contra lor, acești agitatori devin agresivi și periculoși siguranței și vieții preoților misionari și celorlalți credincioși (...)“[57].

Ministerul de Interne nu aplică de îndată măsurile propuse dar informează că se „examinează noui măsuri pentru încetarea definitivă a acestei stări de lucruri“[58]. Marea acțiune de „stăvilire a mișcării” a fost una amplă și a început la 6 luni după intervențiile făcute de către Jandarmerie și preoții din județul Bălți. În acest timp relația dintre Jandarmerie și Biserică la nivel local, nu s-a îmbunătățit, fiecare păstrându-și poziția în chestiunea calendarului[59]. Din corespondența păstrată la ministere pe această temă reiese însă că acești actori locali nu vor mai juca un rol important pe parcursul următoarelor luni. Reprezentanți la nivel regional, precum Episcopul de Bălți, Tit Simedrea, împreună cu Patriarhul conduc alături de Prefectul de Bălți, Emanoil Catelly și șeful Jandarmeriei, Barbu Pârâianu, campania împotriva stiliștilor pe lângă ministere iar accentul cade nu atât pe cauzele mișcării stiliste, cât pe măsurile ce trebuie să fie luate împotriva stiliștilor[60].

Toate disensiunile dintre Jandarmerie și BOR au fost aplanate după ce acțiunea de suprimare a mișcării stiliste a fost încheiată, în octombrie 1936, inițiativa de reconciliere aparținându-i patriarhului Miron

---

[56] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015261, f. 237, f. 632.
[57] *Ibidem*, f. 201.
[58] ANIC, Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, ff.31-33.
[59] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015261, ff. 232-233.
[60]ANIC, fond DGP, inv. nr. 49.1935, f. 197.

Cristea. Acesta îi trimite șefului Jandarmeriei o scrisoare prin care îi mulțumește pentru sprijinul acordat în „desființarea cuiburilor de agitație stilistă, și arestarea capilor acestor agitatori săi și internarea lor (...)“[61]. Conform Patriarhului mai mult ca niciodată Jandarmeria trebuie să sprijine Biserica întru făurirea idealului național. Scrisoarea impresionează prin tonul umil și prin poziția adoptată de patriarh. Tot despre rolul Jandarmeriei acesta scrie: „apreciind în justa lor valoare ordinele înțelepte date de Domnia Voastră de la Centru, în această chestiune [chestiunea stilistă], tactul și concursul domnilor ofițeri în a executa aceste ordine precum și eroismul trupei, care a dat și contribuția regretată de toți a câtorva vieți și vrednici ostași, Sf. Sinod și-a exprimat la adresa Domniei Voastre, a colaboratorilor neobosiți ai Domniile Voastre și a trupei, cele mai călduroase mulțumiri. Mulțumim și în viitor să stați în ajutorul Bisericii naționale ortodoxe române, asigurându-i prin organele Domniei Voastre ordinea și liniștea turburată de agenții inconștienți, puși în slujbă streină de neamul și aspirațiile noastre naționale.

Dealtfel, ținem să vă aducem la cunoștință, că nu ne-am îndoit niciodată de bunele Domniei Voastre sentimente față de Biserica noastră dat fiind cunoștințele excepționale de frumoase ce le avem atât despre Domnia Voastră personal cât și despre distinșii colaboratori ce-i aveți în conducerea Jandarmeriei (...)“[62].

Acțiunea împotriva stiliștilor s-a desfășurat întocmai cu măsurile propuse de Jandarmerie și de clerici, poziția actorilor locali având astfel un rol hotărâtor în acest proces. Cu ajutorul Armatei și a Jandarmeriei au fost închise toate casele de rugăciune și bisericile stiliste iar membrii stiliști activi în mișcare au fost arestați[63]. În satele stiliste s-a organizat în lunile următoare o campanie religioasă și culturală care consta în predici și șezători la care țăranilor li s-au explicat necesitatea reformei calendaristice[64].

Concluzie

Revenind la întrebarea de la începutul articolului cu privire la rolul pe care reprezentanții Bisericii și Jandarmeriei, la nivel local, l-au jucat în

---

[61] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 015261, f. 945.
[62] *Ibidem*, f. 945.
[63] ANIC, fond, Ministerul Justiției-Direcția Judiciară, inv. nr. 98.1936, ff. 1-6.
[64] ANRM, fond 1217, inv. nr. 1, dosar nr. 690, ff.32-96.

procesul de „stăvilire a mișcării stiliste”, se poate concluziona că intervențiile acestora prin rapoartele trimise la centru au influențat decisiv felul cum stiliștii au fost percepuți de către autoritățile centrale. Desigur sprijinul pe care jandarmii și clericii din județul Bălți l-au primit din partea superiorilor lor a întărit și mai mult poziția acestora la centru. Analiza a arătat clar că nici o parte nu dorea să-și asume vina pentru eșecul implementării reformei calendaristice, atât clericii cât și jandarmii insistând ca autoritățile centrale să intervină prin forță armată pentru rezolvarea acesteia.

Din modul în care a fost gestionată problema calendarului de către autoritățile statului se pot trage câteva concluzii generale cu privire la modernizarea țărănimii și la ritmul dezvoltării instituțiilor statului român în Basarabia, în perioada interbelică. Explicațiile aduse și reproșurile pe care jandarmii le-au făcut Bisericii, și invers, pentru eșecul reformei arată de fapt că instituțiile statului erau în curs de consolidare în nordul Basarabiei. Nu este greșit dacă se afirmă că și mobilizarea târzie a autorităților centrale este o consecință a gradului slab de dezvoltare a administrației românești în nordul Basarabiei.

Emanuel Apostol **COSMOVICI**

„Lichidarea" Bisericii Greco-Catolice din România în 1948. Răspunsul Episcopatului[1]

Attempts to "Liquidate" the Greek Catholic Church in Romania. The Reaction of the Episcopate

Files that had not been investigated before, focusing on the "liquidation" of the Greek Catholic Church in Romania, were discovered between 2012 and 2014 at the Central Historical National Archives, at the CNSAS archives and at the archives of the Council of Alba County.

Those files included: "The Unification File – no. 5459" issued by the General Directorate of People's Security; the Archives of the Metropolitan Church in Blaj that had been considered lost until then and the Archives of the Administrative-Political Division of the Central Committee of the Romanian Communist Party. Thus we are provided with a detailed image of the sequence of the orders that formed the "Plan for the return of the Greek Catholic Church to Orthodoxy".

The first part of the article displays the Stalinist method of "liquidation through unification" of the Greek Catholic Church in Soviet Ukraine. Stress is laid sequentially on several events: the moment when Romania received the Soviet order on the liquidation of the Uniate Church, the set up of a Commission for "unification" directed by the Organizational Division of the Central Committee of the PMR; the planning and coordination by the respective Commission, within two months, of a "bottom up" assault, in three stages, against all the Greek Catholic communities in Transylvania. Light is shed on some orders related to the set up of the district commissions (called "initiative committees") that were supposed to reach the areas with Greek Catholic population and gather signatures attesting people's "transition" to orthodoxy and the takeover of the Greek Catholic churches as a consequence. The author emphasizes the whole succession of government provisions and circular secret orders of the Securitate that were supposed to "facilitate" the conversion of 100% of the population. Divisions of the PMR were involved in the process, as well as the Securitate, the Military Police, the Ministry of Cults, the Ministry of Information, the Prefect's Offices, the local government, etc.

The second part deals with the reaction of the Greek Catholic episcopate, of the priests and worshippers in front of the assault launched against their Church.

The article does not overlook the death of each of the seven Greek Catholic bishops whose beatification files are now in Rome.

---

[1] Studiul de față este o variantă îmbunătățită a comunicării ținute de subsemnatul la simpozionul care a avut loc la 23 noiembrie 2013, în Bazilica San Bartolomeo all'Isola Tiberina, din Roma, cu titlul generic: „Fede e martirio: testimonianza di fede della Chiesa Greco-Cattolica Romena durante la persecuzione comunista".

Etichete: „unificarea” religioasă, desființarea Bisericii Greco-Catolice, episcopat greco-catolic, persecuție religioasă, Vasile Aftenie, Valeriu Traian Frențiu, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Iuliu Hossu.

Keywords: religious “unification”, liquidation of the Greek Catholic Church, Greek Catholic episcopate, religious persecution, Vasile Aftenie, Valeriu Traian Frentiu, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Alexandru Rusu, Ioan Balan, Iuliu Hossu.

Ca membru al Postulaturii Cauzei de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici morţi în faimă de martiri, voi prezenta în cele ce urmează o sinteză documentată asupra suprimării Bisericii Greco-Catolice din România. Această sinteză a devenit posibilă după ce Postulatura a identificat, între 2012-2014, patru arhive neexploatate până acum pe tema persecuţiei împotriva Bisericii Greco-Catolice. Acestea sunt: Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Secţia Administrativ Politică, cercetată la Arhivele Naţionale Istorice Centrale din Bucureşti (ANIC); Dosarul „special” nr. 5459 de la DGSP, „Unificarea Bisericii Greco-Catolice cu cea Ortodoxă”, constituit din circa 20 de dosare aflate în aceeași arhivă ANIC, fondul Direcţia Generală a Poliţiei; Arhivele Direcţiilor regionale de Securitate care au aplicat ordinele „lichidării” pe teren, păstrate în Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii[2]; Arhiva Cancelariei Mitropolitane din Blaj – propriu-zis, arhiva martirilor, aflată în prelucrare la Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale[3].

De asemenea, de mare ajutor au fost documentele din trei Arhive ale Vaticanului (prezentate mai jos cu numele actuale): „ACO” (Congregazione per le Chiese Orientali) [Congregaţia pentru Bisericile Orientale]; „AES” (Archivio Storico della Seconda Sezione - Rapporti con gli stati - della Segreteria di Stato) [Arhiva Istorică a celei de a doua Secțiuni - Raporturi cu Statele - a Secretariatului de Stat] – numele

[2] E vorba de un număr relativ mare de dosare aflate în ACNSAS, fondul Documentar, provenite de la cele cinci foste Direcții regionale de Securitate ale Transilvaniei: Timișoara, Sibiu, Oradea, Brașov, Cluj.

[3] Această arhivă, despre care s-a crezut că a fost „arsă şi aruncată pe râul Târnava” în 1948, a reapărut azi, cel puţin fragmentar, în Arhiva Serviciului Județean Alba a Arhivelor Naţionale, în fondul „Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate”. În continuare, acest fond va fi menţionat prin „ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate” şi uneori prin „Arhiva Blajului”.

anterior, foarte cunoscut, al acestei arhive fiind AA.EE.SS. și „ASV", Archivio Nunziatura Romania (Archivio Segreto Vaticano), [Arhivele Secrete ale Vaticanului, fondul Nunțiatura Apostolică din România][4].

Prin coroborarea noilor informații din aceste arhive au putut fi dezvăluite: planificarea „lichidării" Bisericii Unite, coordonarea și desfășurarea acestei „operațiuni" pe teren, precum și răspunsul Bisericii[5].

Doresc să menționez, de asemenea, că întreaga cercetare care a stat la baza acestui studiu a fost făcută în cadrul și sub egida acestei Postulaturi, unde a existat motivația de a dezvălui persecuția, „Odium fidei" (ura împotriva credinței), precum și răspunsul celor șapte Servi ai lui Dumnezeu și al întregii Biserici Greco-Catolice din România[6].

Structural, articolul este împărțit în două mari capitole, care privesc evenimentele din două unghiuri diferite, dar complementare: (I) acțiunea persecutorului și (II) răspunsul episcopatului greco-catolic, precum și al întregii Biserici Greco-Catolice.

---

[4] Paginile din toate aceste dosare nu sunt numerotate. Digitizarea documentelor din Arhivele Vaticanului necesare acestei cauze de beatificare a fost făcută de părintele protopop Cristian Sabău.

[5] Postulatura este recunoscătoare istoricilor și cercetătorilor care au identificat aceste noi arhive sau secțiuni de arhive, punându-i-le apoi la dispoziție sub formă digitală: Dr. Claudiu Secașiu și Dr. Sergiu Soica (pentru Arhiva CC al PCR-Secția Administrativ Politică), Dr. Ilarion Țiu (pentru Dosarul „special" al Securității nr. 5459, „Unificarea Bisericii Greco-Catolice cu cea Ortodoxă", de la ANIC, fond DGP), Ing. Cornel Pop (pentru dosarele Direcțiilor regionale de Securitate care au aplicat „unificarea" pe teren), precum și Dr. Alexis Dimcev și Viviana Dimcev (pentru Arhiva Blajului).

[6] Având în vedere că Postulatura Cauzei de beatificare a episcopilor greco-catolici a intrat în posesia multor dosare noi din arhivele menționate, chiar și după desfășurarea simpozionului de la Roma din 23 noiembrie 2013, în cadrul articolului de față am completat informația prezentată cu ocazia simpozionului. Îi mulțumesc părintelui postulator al Cauzei de beatificare a episcopilor greco-catolici, Vasile Man, vicerector al Colegiului Pontifical „Pio Romeno", pentru lectura atentă a acestui articol și pentru observațiile sale, care au permis o mai bună structurare a materialului prezentat. Le mulțumesc părintelui Cristian Langa și lui Luc Verly pentru lectura atentă făcută acestui articol, în care am integrat observațiile lor. Luc Verly este și traducătorul în limba franceză al acestui text. Îi mulțumesc profesorului Ovidiu Bozgan pentru volumele din bibliografie pe care mi le-a pus la dispoziție. De-a lungul cercetării întreprinse pentru sinteza de față m-am putut orienta și baza pe rezultatele obținute și publicate de domnia sa.

I. „Lichidarea” Bisericii Greco-Catolice din România în 1948

După cum se va arăta în continuare, termenul „lichidare” a fost folosit de sovietici; termenul de „unificare” a fost folosit de către Securitate, conform experienței sovietice: „lichidare prin unificare”; iar termenii „întoarcere”, „revenire” au fost folosiți pe teren, în „chemările” adresate credincioșilor greco-catolici. În realitate cele trei exprimări mistificau o unică realitate: suprimarea unei Biserici creștine din ură împotriva credinței.

Persecuția împotriva Bisericii Catolice de ambele rituri din România (1944-1989)

Trebuie reamintit faptul că, în anul 1948, România era „practic o ţară ocupată de sovietici, care aveau aici Armata Roşie, consilieri, agenţi NKGB/MGB, societăţi mixte (sovrom-uri), iar liderii politici români nu întreprindeau nici o acţiune fără avizul prealabil al Kremlinului”[7].

În ceea ce-i privește pe sovietici înşişi, la 2 martie 1945 Stalin şi Molotov i-au ordonat lui G. G. Karpov, șeful Consiliului pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului al URSS, „să schiţeze o «instrucţiune» pentru un atac global asupra Bisericii Catolice și pentru creşterea rolului Bisericii Ortodoxe în lupta anticatolică”[8]. Așa a început atacul împotriva Bisericii Greco-Catolice din Galiţia, concomitent cu atacul împotriva Bisericii Greco-Catolice din Ucraina Transcarpatică. Suprimarea Bisericii Greco-Catolice din Galiţia a durat un an (2 martie 1945-8 martie 1946). Motive politice externe și

[7] Arhivele Naţionale ale României, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român (*în continuare ANR, *Stenograme),* vol. I (1948), studiu introductiv de Ioan Scurtu, Bucureşti, 2002, p. V.

[8] „A comprehensive attack on the Catholic Church and on enhancing the Russian Orthodox Church's role in the anti-Catholic struggle”. Acest document se află în GARF (Arhivele de Stat ale Federaţiei Ruse), fond 6991, op. 1 (o colecţie de documente), ff. 2-7, citat în [Gen.] Ivan Bilas, *Represyvno-karal'na systema v Ukraïni, 1917-1953,* vol. 1 (Suspil'no-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz), Kyïv, 1994, pp. 310-311. Informaţia este preluată din lucrarea: Bohdan Rostyslav Bociurkiw, *The Greek Catholic Church and the Soviet State (1939-1950),* Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton - Toronto, 1996, p. 104, nota 2.

interne au întârziat suprimarea Bisericii Greco-Catolice din Ucraina Transcarpatică până în august 1949.

Rezultă că, încă din martie 1945, ocupantul sovietic ar fi putut declanșa același gen de „atac" coordonat și împotriva Bisericii Catolice de ambele rituri din România. Dar sovietizarea României s-a făcut pe etape.

În lumina documentelor disponibile azi, în arhive se pot distinge:

a) *O persecuție inițială „ascunsă"*, mai mult sau mai puțin vizibil îndreptată împotriva Bisericii Catolice, care a lovit și a măcinat această Biserică (din septembrie 1944 până la 21 februarie 1948, dată de la care Gheorghiu-Dej a atacat în mod deschis Vaticanul).

b) *O persecuție inițială „deschisă"* împotriva întregii Biserici Catolice, de ambele rituri (21 februarie 1948 - 26/27 septembrie 1948), combinată cu măsuri care au lovit în toate cultele și în întreaga societate civilă.

c) *Operațiunea de „unificare", adică de „lichidare" a Bisericii Greco-Catolice prin „unificarea" ei cu Biserica Ortodoxă*[9]. Această operațiune a început tot după 21 februarie 1948 și s-a desfășurat în paralel cu persecuția inițială „deschisă" împotriva Bisericii Catolice și a avut următoarea evoluție:

c.1 *Lansarea, la nivelul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, a ordinelor sovietice* pentru „unificare" – acestea au devenit active imediat după 21 februarie 1948.

c.2 *Declanșarea scenariului de tip sovietic al „unificării" prin „calda chemare" a mitropolitului ortodox Nicolae Bălan* pentru *„întoarcerea"* greco-catolicilor la Biserica Ortodoxă, „chemare" ce a avut loc la 15 mai 1948 la Blaj.

c.3 *Planificarea unui „asalt" pe teren* în toate localitățile cu credincioși greco-catolici, planificare făcută la nivelul Comitetului Central al Partidului Comunist Român începând cu 28 august 1948.

c.4 *Asaltul propriu-zis*, desfășurat în trei etape, care a început în noaptea de 26/27 septembrie 1948 și a durat până la 1 decembrie 1948 (asaltul a durat deci două luni).

[9] „Operațiunea de unificare" este o expresie utilizată, printre altele, în procesul-verbal din 27 octombrie 1948 al „întrunirii colectivului de la Ministerul Afacerilor Interne" care a hotărât arestarea tuturor episcopilor greco-catolici. În acel proces-verbal scrie: *„primele două etape ale operațiunii de unificare au reușit"* (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 45, ff. 41-44).

c.5 *Arestarea tuturor episcopilor greco-catolici* la mijlocul acestui interval de două luni, în zilele de 27-29 octombrie 1948.

c.6 *Scoaterea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice* la 1 decembrie 1948.

d) *În ceea ce privește Biserica Romano-Catolică*, planul sovietic nu a fost de lichidare totală, ci de luare sub control.

Astfel, imediat după „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice au început o serie de diversiuni care urmau să ducă la crearea unei biserici romano-catolice autocefale, „naţionale”, „democratice” etc. Pe parcurs au fost arestaţi toţi episcopii romano-catolici[10], toţi vicarii generali în funcţie şi toţi substituţii clandestini care nu au colaborat cu Securitatea. Proiectul bisericii catolice autocefale a eşuat în jur de 23 aprilie 1951, când a fost schimbat și ministrul Cultelor, Stanciu Stoian[11].

Dar diversiunile au continuat. Securitatea a urmărit un nou obiectiv, care a fost atins în toamna anului 1952 prin impunerea câte unui vicar general obedient (în condiţii de cvasilegitimitate canonică[12]) în cele două dieceze romano-catolice care mai erau recunoscute de stat.

e) *Persecuţia a continuat* în mod activ și cu măsuri dure de represalii împotriva Bisericii Romano-Catolice și împotriva Bisericii Greco-Catolice, aflată în clandestinitate după 1 decembrie 1948. „Măsurile” luate împotriva Bisericii Greco-Catolice în cei 45 de ani de comunism continuă să fie în parte efective și în zilele noastre.

În acest studiu vom detalia doar acţiunile care au dus la „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice.

---

[10] Au existat două excepţii: ÎPS Alexandru Cisar și PS István Fiedler (pensionar), care au avut domiciliu obligatoriu.

[11] Stanciu Stoian a fost ministru al Cultelor între 30 decembrie 1947-23 aprilie 1951 (cf. Adrian Nicolae Petcu, *Ministerul Cultelor şi slujitorii altarului în anii „democraţiei populare”,* în „Pro Memoria”, nr. 3/2004, Bucureşti, p. 300).

[12] La București și la Alba Iulia au fost lăsaţi în libertate doi *ordinarii substituţi* clandestini, Hieronymus Menges, respectiv Kovács Béla, asupra cărora Securitatea a exercitat presiuni pentru numirea câte unui vicar general, Traian Jovanelli, respectiv Adorján Károly, după care ambii *substituți* au ajuns, mai curând sau mai târziu, la închisoare.

Persecuţia iniţială „ascunsă", asimilabilă opresiunii comuniste generalizate (septembrie 1944-21 februarie 1948)

Loviturile se succedau neîncetat. Poate că cea mai exactă descriere a lor este cea dată cu ocazia unui discurs pronunţat de prepozitul capitular al Mitropoliei Greco-Catolice de Alba Iulia și Făgăraș, canonicul Victor Macavei, la 16 martie 1946, în faţa Sinodului electoral de la Blaj: „Să ne dăm seama că ofensiva pentru distrugerea Bisericii noastre, pentru măcinarea ei, încetul pe încetul, continuă mai persistentă ca oricând și să recunoaștem sincer că face progrese"[13].

Documentele din Arhiva Blajului dezvăluie: licenţieri (concedieri) masive de canonici și de preoţi (pentru așa-zise „economii bugetare"), pensionări obligatorii ale canonicilor, arestări fără niciun motiv juridic ale preoţilor greco-catolici, faptul că nu se recunoșteau și nu erau finanţate parohiile noi, exproprieri şi naţionalizări ale clădirilor, fondurilor bisericești, proprietăţilor etc., strict necesare funcţionării Bisericii, interzicerea presei catolice, cenzurarea abuzivă a circularelor episcopale, imixtiunea tot mai pronunţată a statului în învăţământul confesional, în gestiunea bunurilor Bisericii și multe altele.

Aceste măsuri au fost continuate și în timpul persecuţiei iniţiale „deschise", în paralel cu lansarea și desfășurarea „operaţiunii de unificare".

O altă acţiune îndreptată contra Bisericii Unite a fost blocarea numirii unui nou mitropolit[14]. Astfel, la 2 octombrie 1946, guvernul român a transmis Nunţiului Apostolic Andrea Cassulo că nu-l va recunoaște ca mitropolit al sediului mitropolitan de Alba Iulia și Făgăraș pe episcopul Alexandru Rusu, ales cu majoritate de voturi în sinodul electoral care avusese loc la 15-16 martie 1946 la Blaj, și pe care Sfântul Scaun era dispus să-l numească[15].

---

[13] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită de Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3/1948, f. 251.

[14] Scaunul mitropolitan de Alba Iulia și Făgăraș devenise vacant odată cu moartea mitropolitului Alexandru Nicolescu la 5 iunie 1941. Din cauza războiului și a ocupării Transilvaniei de nord de către Ungaria horthystă, în urma Diktat-ului de la Viena (30 august 1940), alegerea unui nou mitropolit al Arhidiecezei de Alba Iulia şi Făgăraş s-a amânat până la încetarea războiului.

[15] În scrisoarea sa din 4 noiembrie 1946, protocol 8050/46, monseniorul Domenico Tardini, secretar al Congregaţiei pentru Afacerile Ecleziastice Extraordinare, îl informează pe Cardinalul Eugèn Tisserant, secretarul Congregaţiei Bisericilor Orientale, că, la 2 octombrie 1946, Nunţiul Apostolic

Declanșarea persecuției inițiale „deschise" - 21 februarie 1948

În URSS, ziarele sovietice începuseră să atace Vaticanul încă din ianuarie 1945, afirmând că ultimul mesaj de Crăciun al lui Pius al XII-lea era pro-german și anticomunist[16].

În România, atacul deschis împotriva Vaticanului a fost amânat până după lichidarea oricărei opoziții politice interne, mai exact până în toamna anului 1947, când Andrei Jdanov, al treilea secretar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, la Conferința de informare a partidelor comuniste de la Szklarska Poręba din Polonia, din 22-27 septembrie 1947, a prezentat lumea ca fiind divizată în „două lagăre – lagărul imperialist și antidemocratic, care are ca scop principal instaurarea dominației mondiale a imperialismului american și zdrobirea democrației, și lagărul antiimperialist și democratic, care are ca scop principal surparea imperialismului, întărirea democrației și lichidarea resturilor fascismului"[17]. Începuse „războiul rece".

După conferința de la Szklarska Poręba, în presa românească, aflată sub strict control guvernamental, au început atacuri tot mai insistente împotriva Vaticanului. Se poate considera că declanșarea oficială a persecuției „deschise" împotriva Bisericii Catolice în România a fost marcată de discursul lui Gheorghiu-Dej de la 21 februarie 1948, cu ocazia Congresului de constituire a Partidului Muncitoresc Român: „În întreaga lume clerul catolic ascultă de ordinele Vaticanului, a cărui furibundă activitate reacționară și pro-imperialistă este bine cunoscută. [...] Noi credem că această atitudine a clericilor catolici, potrivnică intereselor întregului popor, inclusiv ale credincioșilor catolici, nu poate

---

Andrea Cassulo fusese convocat de secretarul general al Ministerului Afacerilor de Externe Român, Victor Brabețianu, care i-a spus că l-a văzut cu o zi înainte pe președintele Consiliului de Miniștri, Petru Groza, de la care a primit următorul răspuns privitor la acceptarea de către guvernul român a numirii PS Alexandru Rusu ca mitropolit*:* „[Dl. Groza] nu și-a dat acceptul, spunând că asupra persoanei prelatului nu avea nimic de obiectat, însă pentru atitudinea lui politică îi pare rău că nu-i poate da aprobare" (ACO, dosar nr. 367/1941, fasc. I-Nomina del Metropolita in succesione al Mons. Nicolescu).

[16] Bohdan Bociurkiw, *The Greek Catholic Church...*, pp. 96-97.

[17] *Declarația [...] asupra situației internaționale,* în ziarul „Scânteia", joi, 9 octombrie 1947, seria III, anul XVI, nr. 941.

lăsa indiferent nici clerul bisericii ortodoxe şi nici pe credincioşii aparţinând bisericii catolice"[18].

Astfel, la 21 februarie 1948 Biserica Catolică a fost acuzată fără drept de apel. Pentru guvernul comunist nu mai exista nici o „înţelegere" posibilă: Stalin decisese că Vaticanul se află în slujba imperialismului american.

„Lichidarea prin reunificare" – modelul sovietic aplicat în Ucraina

După ani de cercetări în arhivele secrete sovietice şi în altele, reputatul profesor de origine ucraineană Bohdan Bociurkiw şi-a elaborat lucrarea *The Ukrainian Greek-Catholic Church and the Soviet State (1939-1950)*[19]. Din lucrarea lui Bociurkiw se poate observa că toate acțiunile strategice, precum şi cele de detaliu utilizate pentru „lichidarea" Bisericilor Greco-Catolice din Galiţia (Unirea din 1596) şi din Ucraina Transcarpatică (Unirea din 1646), se regăsesc şi în „lichidarea" Bisericii Greco-Catolice din România. Evenimentele din Ucraina sovietică ne oferă cadrul și cheia de înţelegere a „operaţiunii de unificare" din România.

Astfel, ţarii Rusiei suprimaseră de mai multe ori, din motive politice (cu intenţia de a-i rusifica pe ucraineni), Biserica Greco-Catolică Ucraineană din teritoriile anexate de Rusia în diverse perioade. Au fost astfel mai multe „reunificări", toate impuse cu forţa, dintre care le menţionăm pe cea din 1793, sub Ecaterina a II-a, pe cea din 1839, sub Nicolae I, şi pe cea din 1875, sub Alexandru al II-lea. La „reunificarea" din 1839 au existat trei episcopi trecuţi la Ortodoxie, iar Sfântul Sinod i-a primit pe „convertiţi" în Biserica Ortodoxă Rusă. Nu putem menţiona aici suferinţele, arestările și operațiunile militare care au însoțit aceste „reunificări".

Stalin a utilizat scenariul „reunificării"[20], deja probat în istoria Rusiei, pentru propriile sale interese: atât în intenţia de a-i sovietiza pe

---

[18] *Raportul politic al Comitetului Central la Congresul Partidului Muncitoresc Român, 21 februarie 1948*, în vol. Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Articole și cuvântări", Bucureşti, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, pp. 145-146.

[19] Bohdan Rostyslav Bociurkiw, *The Greek Catholic Church and the Soviet State (1939-1950),* Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Edmonton - Toronto, 1996.

[20] Fiind mai multe „reveniri" la Ortodoxie de-a lungul istoriei Rusiei, în URSS s-a folosit termenul de „reunificare". În România s-a folosit în documente sintagma „unificarea celor două biserici".

ucrainenii din noile granițe, după acapararea de noi teritorii la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, cât și pentru a suprima o puternică instituție religioasă care-și manifesta independența față de puterea totalitară bolșevică și depindea jurisdicțional de Scaunul Apostolic al Romei.

„Reunificarea" sovietică a fost făcută pe fondul unei uri doctrinare, marxiste, împotriva credinței. Pentru a sugera amploarea acestei lupte împotriva credinței și Bisericii, vom menționa că „după ani de teroare antireligioasă stalinistă, patriarhatul Moscovei fusese redus în septembrie 1939 la patru episcopi activi (din 130 în 1914), [...] și la aprox. 100 de biserici în funcțiune în întreaga URSS (în comparație cu un total de 54.174 biserici și 25.593 de capele în 1914)"[21].

Am vorbit mai sus despre ordinul lui Stalin din 2 martie 1945, pentru „schițarea unei «instrucțiuni» în vederea unui atac global împotriva Bisericii Catolice". În acest sens, la 14 martie 1945, Karpov a supus spre aprobare lui Stalin, Molotov și Beria așa-numita „Instrucțiune nr. 58"[22], care avea 10 pagini. După ce a citit instrucțiunea, la 16 sau 17 martie 1945, Stalin a scris pe ea: „Tovarășe Karpov: sunt de acord cu toate măsurile, Stalin"[23].

Patru ani mai târziu, după încheierea „reunificării", același Karpov a trimis, la 24 septembrie 1949, o scrisoare secretă adresată lui Stalin, Molotov, Malenkov, Voroșilov și Suslov: „Consiliul pentru Afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse raportează că instrucțiunile guvernamentale privitoare la lichidarea unirii bisericești, adică a Bisericii Greco-Catolice, au fost executate. Biserica Unită, care a existat în cele cinci regiuni ale RSS U[crainene] (L'viv, Drohobych, Stanislav, Ternopil' și Transcarpathia) și care era subordonată Papei de la Roma, a fost lichidată în luna august a acestui an, prin reunificarea ei cu Biserica Ortodoxă Rusă.

[Problemei] lichidării uniunii [bisericești] i s-a dat o mare atenție din partea Consiliului de Miniștri al RSS U[crainene], din partea Comitetului Central al Partidului Comunist (Bolșevic) U[crainean] și

[21] Cf. B. Bociurkiw, *The Greek Catholic Church...*, pp. 58-59.

[22] *Ibidem*, p. 104. Vezi și Giovanni Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia. Dalla Rus' di Kiev alla Federazione Russa*, [Biserică și Imperiu în Rusia. De la Rusia kieveană la Federația Rusă], Jaca Book, Milano 2011, p. 445. În lucrarea lui Codevilla se găsesc informații complementare cu privire la „lichidarea" Bisericii Greco-Catolice din Ucraina, Bielorusia, Transcarpathia, Slovacia și România.

[23] B. Bociurkiw, *The Greek Catholic Church...*, p. 104.

personal din partea tovarăşului N. S. Hruşciov. Măsuri majore şi esenţiale au fost executate de către organele MGB ale URSS"[24].

Iată că, în această scrisoare, se vorbeşte deschis despre ceea ce se întâmplase de fapt în Ucraina: „o lichidare prin reunificare", mai exact „lichidarea Bisericii Greco-Catolice din cinci regiuni ale Ucrainei prin reunificarea ei cu Biserica Ortodoxă Rusă". De asemenea, se vede cine a executat lichidarea: secretarul general al Partidului Comunist Ucrainean, Comitetul Central al Partidul Comunist Ucrainean, guvernul RSS Ucrainene și MGB-ul (Poliţia politică).

Ordine sovietice de „abolire a uniației"
în România (după 21 februarie 1948)

Primul document identificat până acum care transmite probabil, în maniera acelor ani, ordinul sovietic[25] de „lichidare" a Bisericii Greco-Catolice din România este un raport din Arhiva CC al PCR, de 42 de pagini dactilografiate, intitulat „Situaţia cultelor din România – poziţia lor politică internă și externă", semnat autograf, imediat după 21 februarie 1948, de noul ministru al Cultelor, Stanciu Stoian. În documentul respectiv se pot vedea exprimări cu rază de acţiune strategică, proprie sovieticilor. Iată câteva pasaje semnificative: „Statul Român are tot interesul ca să rezolve grabnic problema uniaţiei[26] la noi şi să încurajeze poziţia Ortodoxiei pe o linie democratică, și mai ales pe o linie de front a întregii ortodoxii din statele democrate din răsăritul și sud-estul Europei. Ar fi un front care, pe planul acesta religios, s-ar putea apropia de frontul democratic dus pe plan pur politic. [...] Lucrul acesta a fost deja realizat în Ucraina Subcarpatică unde, în martie 1946 uniaţia a fost abolită, ucrainenii uniţi trecând la Ortodoxie.

[...] [Greco-catolicii] sunt un element de dezbinare în sânul populaţiei românești și de atașament la politica Vaticanului. În Uniunea Sovietică, în Ucraina Subcarpatică, uniaţia a fost tocmai pentru aceea

---

[24] *Ibidem*, p. 229. Copia către Hruşciov a acestei scrisori, împreună cu plicul lui Karpov (8 octombrie 1949), sunt conservate în Arhiva TsDAHOU [Arhiva Centrală de Stat a Asociaţiilor Civice din Ucraina], fond 1, opys 23, sprava 5667, ff. 321-324.

[25] În Arhiva CNSAS nu s-au descoperit ordine sovietice explicite.

[26] Uniaţie, uniatism=termen cu conotaţie peiorativă utilizat de adversarii unirii Bisericilor Orientale cu Biserica Romei.

abolită în martie 1946. E cazul să reexaminăm și noi problema, după cum e cazul să reexaminăm și chestiunea Concordatului”[27].

Cu o lună mai târziu, la 27 martie 1948, același ministru al Cultelor, în calitate de şef al unei delegaţii a Bisericii Ortodoxe Române cum era prezentat în epocă, s-a aflat la Kiev, unde a primit de la Pavlo Hodchenko, omologul său, ministrul Cultelor din RSS Ucraineană, „o carte cuprinzând documentele cu privire la procesul de trecere la Ortodoxie a uniților din Galiția și Ucraina [Transcarpatică]”[28].

Cine a pus în aplicare „lichidarea prin unificare” în România?

După cum se va vedea în continuare, pentru „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice a fost nevoie de intervenția unor structuri teritoriale care să atingă toate județele Transilvaniei și să ajungă în fiecare localitate cu greco-catolici. Au fost implicate structurile dependente de Partidul Comunist, Ministerul Cultelor, al Informațiilor, al Afacerilor Interne, Securitatea, Jandarmeria. Au fost folosiţi funcţionari, al căror salariu depindea de stat.

Pentru coordonarea eficace a acestui uriaș angrenaj interministerial, la 29 august 1948 s-a constituit o Comisie sub controlul Biroului Politic al CC al PMR, care a avut ca sarcină planificarea asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice. În Arhiva CC al PCR s-au păstrat două procese-verbale și mai multe ordine ale acestei comisii. Facem observația că, în ceea ce privește Biserica Romano-Catolică, deși se vorbește în mai multe rânduri de alcătuirea unui „plan concret de acțiune”[29] sau a unui „organ special la Securitate”[30], nu s-au identificat încă ordine atât de explicite cum au fost cele necesare pentru „lichidarea” Bisericii Greco-Catolice.

Măsurile planificate de Comisia CC al PMR în vederea „operațiunii de unificare” (v. Tabelul sinoptic nr. 1, la data de 29 august 1948) au fost puse în aplicare de diverse organe ale puterii comuniste, prin intermediul

---

[27] ANIC, fond CC al PCR-Secția Administrativ Politică, dosar nr. 76/1949, ff. 33, 40.

[28] *Ibidem*, dosar nr. 22/1948, ff. 1-2 (nota unui informator din delegația Bisericii Ortodoxe adresată ministrului de externe român, Ana Pauker).

[29] Vezi intervenția lui Iosif Chișinevschi în ședința Secretariatului CC al PMR din 12 martie 1949, cf. ANR, *Stenograme,* vol. 2 (1949), p. 191.

[30] Vezi intervenția Anei Pauker în ședința Secretariatului CC al PMR din 10 noiembrie 1949 (cf. *Ibidem*, p. 550).

instrumentelor specifice lor: decrete sau legi emise de guvern sau parlament; dispoziţii şi comunicate ale Ministerului Cultelor; ordine circulare ale Ministerului de Interne și ale Securităţii (Direcţia Generală a Securităţii Poporului); acţiuni pe teren ale Direcţiilor regionale de Securitate (inclusiv ale unităţilor în subordine din regiuni, orașe etc.), ale trupelor de Securitate și ale Jandarmeriei.

Securitatea a executat aceste ordine prin: pregătirea de materiale „compromiţătoare", intimidări, ameninţări, supravegheri, arestări, tortură ș.a., așa cum rezultă, de exemplu, din cele 50 de scrisori adresate episcopului Suciu de către preoţii din Arhieparhia de Alba Iulia și Făgăraș. Scrisorile, inclusiv ciornele de răspuns ale episcopului, s-au păstrat în ultimul dosar al Arhivei Blajului, dosar nr. 3597/1948, care conţine 128 de file.

Iată că, în România, autorităţile care au planificat, cât şi cele care au executat „operaţiunea de unificare" sunt aceleaşi cu autorităţile echivalente din Ucraina sovietică. Lucrul acesta a fost confirmat și de Servul lui Dumnezeu, episcopul Ioan Suciu, în ultima sa scrisoare adresată Nunţiului Apostolic în România la 18 octombrie 1948, cu nouă zile înainte de arestare: „Excelenţă Reverendissimă, [...] Persecuţia este violentă și generală, dar nu peste tot cu aceeași cruzime. Cine lucrează pentru a constrânge la apostazie? Organele administrative ale Statului, Siguranţa Generală[31] și Partidul Comunist"[32].

Desfășurarea persecuţiei iniţiale „deschise" împotriva Bisericii Catolice de ambele rituri din România, în paralel cu declanșarea „operaţiunii de unificare" a Bisericii Greco-Catolice cu Biserica Ortodoxă (21 februarie 1948 - 26/27 septembrie 1948)

Prezentăm în continuare, într-un tabel sinoptic, succesiunea legilor şi a evenimentelor din cadrul persecuţiei iniţiale „deschise". Unele dintre aceste legi aveau o rază de acţiune generală, asupra tuturor cultelor. Altele au avut în vedere strict Biserica Catolică. Prin efectul lor,

[31] La 30 august 1948 a fost constituită Direcţia Generală a Securităţii Poporului (Securitatea), care a înlocuit Direcţia Generală a Poliţiei de Siguranţă (Siguranţa). Pentru un timp, populaţia a continuat să folosească denumirea de „Siguranţă".

[32] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III (v. un larg extras din această scrisoare în cap. „Etapa a II-a a asaltului: mărturia episcopului Ioan Suciu" din studiul de faţă).

toate aceste legi și evenimente au pregătit „asaltul" împotriva Bisericii Greco-Catolice, apoi „atacul" împotriva Bisericii Romano-Catolice.

Insistăm asupra terminologiei folosite: pentru Biserica Greco-Catolică vom utiliza termenul „asalt", care a fost folosit chiar de Gheorghiu-Dej pentru un asemenea tip de operațiune (v. nota 240); pentru Biserica Romano-Catolică vom utiliza termenul „atac", folosit chiar de Stalin (v. ordinul lui Stalin din 2 martie 1945, din primul capitol al studiului de față).

Deoarece în perioada persecuției inițiale „deschise" au existat și momente strict legate de declanșarea și de planificarea „operațiunii de unificare" a Bisericii Greco-Catolice cu Biserica Ortodoxă, aceste momente au fost introduse în tabelul sinoptic sub titlul generic: „Operațiunea de unificare".

Tabelul sinoptic nr. 1

Data	Legi, evenimente	Elemente anticatolice ale legii sau ale evenimentului
21.02. 1948	Discursul lui Gheorghiu-Dej – atac împotriva Vaticanului	La Congresul de constituire a Partidului Muncitoresc Român, Gheorghiu-Dej a lansat un atac deschis împotriva Vaticanului[33]. Acest atac a fost repetat, cu expresii acuzatoare și profund nedrepte la adresa Vaticanului și a Sfântului Părinte, și în zilele de 26 martie 1948[34] și 9 aprilie 1948[35].

[33] *Raportul politic al Comitetului Central la Congresul Partidului Muncitoresc Român, 21 februarie 1948*, în vol. Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Articole și cuvântări", București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, pp. 145-146 (v. și extrasul din acest discurs care e prezentat mai sus, în cap. „Declanșarea persecuției inițiale *deschise*: 21 februarie 1948").

[34] *Cuvântarea rostită în fața alegătorilor din București în ziua de 26 martie 1948*, în vol. Gheorghe Gheorghiu-Dej, „Articole și cuvântări", București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1951, pp. 180-181.

[35] *Raport asupra proiectului de Constituție făcut în fața Marii Adunări Naționale, 9 aprilie 1948*, în *Ibidem*, pp. 199-200.

07.03. 1948	Publicarea proiectului noii Constituţii[36]	
13.04. 1948	Constituţia din 1948[37]	„Art. 27, al. 3. Nici o confesiune, congregaţie sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreţine instituţii de învăţământ general, ci numai şcoli speciale pentru pregătirea personalului cultului, sub controlul Statului."
22.04. 1948	„Operaţiunea de unificare": Pregătirea unei „chemări" către greco-catolici	Pregătirea acestei „chemări" pentru revenirea greco-catolicilor la Ortodoxie s-a făcut probabil cu ocazia unei convocări „neaşteptate" la 22 aprilie a mitropolitului ortodox al Ardealului, ÎPS Nicolae Bălan, la Gheorghiu-Dej, la primul ministru şi la ministrul Cultelor[38].

[36] „Scânteia", seria III, an XVII, nr. 1066, 8 martie 1948.
[37] „MO", partea I A, anul CXVI, nr. 87 bis, 13 aprilie 1948, pp. 3379-3385.
[38] În Arhiva CNSAS există patru note informative provenite de la trei informatori, care permit să se tragă concluzia probabilă că Gheorghiu-Dej însuşi i-a dat această misiune (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5331, vol. 2, ff. 153-155, 162). Iată un extras dintr-una din aceste note informative: „Cu greu am putut afla motivul venirii sale [IPS Nicolae Bălan] în Bucureşti, deşi mie, azi, mi-e foarte apropiat. [...] În aceste audienţe a discutat cu Dl. Gheorghe Gheorghiu Dej şi cu Dl. Petru Groza legea Cultelor şi problema catolicismului, pe lângă alte probleme religioase. Cu acest prilej mi-a spus că el este şi azi acelaşi adversar al catolicismului cum a fost toată viaţa sa prin fapte, prin scris şi prin cuvânt. De aceea se pune la dispoziţia guvernului şi Dlui. prim-vicepreşedinte Gheorghiu-Dej pentru combaterea catolicismului şi a altor probleme puse de guvern, fiind convins că îşi serveşte ţara, neamul şi Biserica Ortodoxă" (*Ibidem,* f. 155).

15.05. 1948	„Operaţiunea de unificare”: „Chemarea” de la Blaj a mitropolitului ortodox al Ardealului, ÎPS Nicolae Bălan, adresată greco-catolicilor	La data de 15 mai 1948 a fost declanşată în mod public „operaţiunea de unificare”, deşi nu toţi şi-au dat seama de acest lucru. Prezent la Blaj cu ocazia aniversării centenarului Adunării Naţionale de la Blaj de la 3/15 mai 1848, mitropolitul ortodox al Ardealului, ÎPS Nicolae Bălan, a acceptat rolul (dat, după toate aparenţele, de secretarul general al Partidului Comunist Român, Gheorghe Gheorghiu-Dej) de a lansa o „chemare” către greco-catolici: „Habsburgii au rupt naţia noastră din Ardeal în două ca să ne slăbească şi să ne poată mai uşor stăpâni. [...] Îndrept către voi, cei pe care interese străine v-au amăgit, despărţindu-vă de maica voastră cea bună, Biserica Ortodoxă, o chemare caldă, de părinte, să vă întoarceţi acasă”[39].
06.06. 1948	„Operaţiunea de unificare”: „apelul” noului patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Justinian Marina, adresat greco-catolicilor	Trei săptămâni mai târziu, cu ocazia instalării canonice, la 6 iunie 1948, a noului patriarh ortodox, Justinian Marina, şi acesta a lansat un mesaj asemănător, „o caldă rugăminte” „către clerul greco-catolic [...] şi către românii greco-catolici”: „Ce s-a urmărit prin actul politic al unirii cu Roma? În primul rând s-a urmărit o spărtură sufletească în sânul neamului nostru pentru ca să-l stăpânească şi să-l exploateze mai uşor şi, în al doilea rând, s-a urmărit deznaţionalizarea românilor. [...] Ce ne mai desparte? Nimic altceva, decât credincioşia pe care încă o mai acordaţi cu supunere Romei! Întoarceţi-vă această credincioşie către Biserica neamului nostru, a strămoşilor noştri şi ai voştri”[40]. După 15 mai 1948, presa, aflată sub control guvernamental, a început să publice

[39] „Universul”, nr. 113, anul al 65-lea, miercuri 19 mai 1948, pp. 1, 3.
[40] *Ibidem*, nr. 131, anul al 65-lea, miercuri 9 iunie 1948, p. 3.

		aproape zilnic atacuri împotriva Bisericii Unite[41], iar Securitatea a sondat, prin informatori, atitudinea preoţilor şi a poporului cu privire la cele două „chemări părinteşti”.
17.07. 1948	Denunţarea Concordatului[42]	Concordatul cu Sf. Scaun a fost denunţat unilateral, fără preaviz, de către statul român.
03.08. 1948	Decretul nr. 175 pentru reforma învăţământului[43]	„Art. 35. Toate şcolile confesionale sau particulare de orice fel devin şcoli de stat”. Art. 37. Cei care, indiferent prin ce mijloace, vor zădărnici sau vor încerca să zădărnicească aducerea la îndeplinire a art. 35 din legea de faţă, se vor pedepsi cu 5-10 ani muncă silnică și confiscarea întregii averi”. Acest decret furniza baza legală pentru confiscarea bunurilor școlilor naţionalizate (v. Decretul nr. 176 din aceeași zi).
03.08. 1948	Decretul nr. 176 pentru trecerea în proprietatea statului a bunurilor legate de	„Art. 1. [...] Toate bunurile mobile şi imobile ce au aparţinut bisericilor, congregaţiilor, comunităţilor religioase [...], conform articolului 35 din Legea

[41] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. I. (v. capitolul „Campanie de presă după „chemarea” mitropolitului Nicolae Bălan și *chemarea* Patriarhului Justinian – Episcopatul se alertează”).
[42] Decretul nr. 151 pentru denunţarea Concordatului încheiat între România şi Sf. Scaun la 10 mai 1927 şi ratificat prin legea din 12 iunie 1929 („MO”, partea I A, anul CXVI, nr. 164, 19 iulie 1948, p. 5964).
[43] *Ibidem*, nr. 177, 3 august 1948, pp. 6322-6324.

	școlile confesionale naţionalizate[44]	învăţământului public de stat [v. mai sus], trec în proprietatea statului".
04.08. 1948	Decretul nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase[45]	Decretul reglementa raporturile cultelor cu statul, pe baza controlului total al activităţii religioase de către regim. Articolul 22 punea condiţia existenţei a minimum 750.000 de credincioşi pentru crearea unei dieceze. Articolele 36-39 reglementau chestiunea trecerii de la un cult la altul. Planul de „lichidare" a Bisericii Unite a avut ca principal instrument tocmai tehnica „trecerilor" de la un cult la altul. Aceeaşi tehnică fusese folosită de sovietici, încă din toamna anului 1945, în Ucraina Transcarpatică. Astfel, art. 37 din Legea cultelor prevedea: „Dacă cel puţin 10% din numărul credincioşilor comunităţii locale a unui cult trec la alt cult, comunitatea locală religioasă a cultului părăsit pierde de drept o parte din patrimoniul său, proporţională cu numărul credincioşilor care au părăsit-o, și această parte proporţională se strămută tot de drept în patrimoniul comunităţii locale a cultului adoptat de noii credincioși. Dacă cei care părăsesc comunitatea locală alcătuiesc majoritatea, biserica (locașul de închinăciune, casa de rugăciuni), cum și edificiile anexe, aparţin de drept comunităţii locale a cultului nou adoptat, cealaltă avere cuvenindu-se celor două comunităţi locale în proporţia arătată la alineatul precedent. Dacă cei trecuţi de la un cult la altul reprezintă cel puţin 75% din numărul credincioşilor comunităţii locale a cultului părăsit, întreaga avere se strămută de drept în patrimoniul comunităţii locale a

[44] *Ibidem*, pp. 6324-6355.
[45] *Ibidem*, nr. 178, 4 august 1948, pp. 6392-6396.

		cultului adoptat, cu drept de despăgubire pentru comunitatea locală părăsită"[46]. Articolul 41 al legii prevedea: „[...] Cultele religioase din străinătate nu vor putea exercita jurisdicțiunea asupra credincioșilor din cuprinsul Statului român". Într-un raport către Congregaţia pentru Afacerile Ecleziastice Extraordinare, Nunţiul O'Hara prezenta această lege astfel: „[...] În toată istoria, ar fi greu să se găsească un document care să distrugă în mod mai arbitrar şi mai complet structura dogmatică şi canonică a acestei Biserici [Catolice]. [...] Nouă dintre măsurile preconizate de lege sunt absolut ireconciliabile cu dogmele, canoanele şi tradiţia Bisericii"[47].
29.08. 1948	„Operațiunea de unificare": prima ședință a Comisiei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român pentru „unificare"[48]	În „Darea de seamă" a acestei ședințe se arată că, din Comisia Comitetului Central al PMR, au făcut parte: I. Olteanu de la Direcţia Organizatorică a CC al PMR; Stanciu Stoian, ministrul Cultelor; Marin Jianu, ministrul adjunct la Ministerul de Interne; D. Mihalache, reprezentant al Ministerului Informaţiilor (care răspundea de cenzură). Pe parcurs, au participat cu „îndrumări" Iosif Chișinevschi și Vasile Luca, membri ai Biroului Politic al CC al PMR. Darea de seamă nu vorbește explicit de rolul acestei Comisii, arătând doar că „s-a luat în discuție planul Ministerului Cultelor în vederea unificării" (care este probabil planul general în trei etape prezentat mai jos sub titlul „Planul general al asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice din România"). Comisia a elaborat apoi un set de

46 *Ibidem.*

47 ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III (Raportul nr. 2167 din 20 octombrie 1948, intitulat „The Schism of Cluj", p. 7 din raport, care a fost adresat de Mons. O'Hara, Nunțiul Apostolic în România, lui Domenico Tardini).

48 ANIC, fond CC al PCR-Secția Administrativ Politică, dosar nr. 11/1948, ff. 1-3.

		„măsuri pe linie administrativă”: a dispus reducerea numărului de dieceze și eparhii catolice (ca o consecință a art. 22 din Legea Cultelor), precum și pregătirea pensionării episcopilor rămași fără dieceze. Pentru episcopul Suciu, care nu se încadra în vârsta de pensionare, s-a decis „revocarea” recunoașterii de către guvern a funcției sale de Administrator Apostolic al Mitropoliei Blajului. Scopul urmărit prin aceste „revocări” ale episcopilor a fost clar exprimat: „Aceste prime măsuri urmează să fie luate pe cale administrativă, și vom avea ca rezultat reducerea numărului episcopilor şi deci şi reducerea forţei lor propagandistice pe teren”[49]. În darea de seamă se afirmă în continuare că „După aceste măsuri luate pe linie administrativă, urmează începerea acţiunii propriu-zise de unificare [de «lichidare» a Bisericii Unite] pe teren”. „Acţiunea trebuie începută imediat, concomitent în toate judeţele, ceea ce comportă o cunoaştere cât mai precisă a atmosferei în masă, a atitudinii preoţilor care urmează să înceapă acţiunea”. La data ţinerii şedinţei, în darea de seamă se arată că se cunosc doar patru preoţi dispuși să sprijine „unificarea”[50]. „Informaţiile asupra atmosferei fiind vagi, [...] comisia n-a putut să ia o hotărâre concretă în vederea începerii acţiunii, fără o prealabilă informare cât mai exactă asupra stării de spirit, în mijlocul maselor şi clerului catolic, în legătură cu această problemă”. Ministerul Cultelor urma „să facă rost de o statistică” privind populația greco-catolică din fiecare comună și din fiecare județ. Adjunctul ministrului Afacerilor Interne,

[49] *Ibidem*, f. 2.
[50] *Ibidem*.

		Jianu, şi-a luat angajamentul „să culeagă de urgenţă datele în acest sens", și anume „pe care preoţi, protopopi sau episcopi am putea conta că vor merge alături de acţiune şi care sunt cei mai periculoşi"[51].
04.09. 1948	„Operaţiunea de unificare": anularea recunoașterii ca administrator apostolic a PS Ioan Suciu[52]	În Galiţia (Ucraina), operaţiunea de „reunificare" a început cu arestarea episcopilor greco-catolici, după o perioadă de intensă propagandă împotriva Bisericii Unite. Spre deosebire de aceasta, în România, episcopii greco-catolici n-au fost arestaţi de la începutul asaltului (în trei etape) pentru „lichidarea" Bisericii, ci au fost mai întâi revocaţi din funcţiilor lor de către guvern, cu câteva săptămâni înainte de începerea asaltului. PS Suciu, fiind administrator apostolic al Mitropoliei Blajului, care reunea toate celelalte eparhii greco-catolice din Transilvania, a fost revocat primul. În continuare, chiar din primele zile ale asaltului, toţi episcopii au fost blocaţi la reşedinţe.
După 04.09. 1948	„Operaţiunea de unificare": referat de răspuns după prima ședinţă a comisiei CC al PMR pentru „unificare"[53]	„Referat" nesemnat de 21 de pagini, nedatat, redactat între 4-17 septembrie 1948, intitulat: „Referat privind unirea greco-catolicilor cu biserica ortodoxă română". În acest document se prezintă „atmosfera" privitoare la unificare. Se indică o listă cu mai multe zeci de orașe și de comune ostile unificării. Lista localităţilor favorabile conţine doar 7 nume. Se menţionează explicit că acestea sunt localităţi în care preoţii au de fapt conflicte cu episcopii. În același referat s-au luat în discuţie diverse variante de aplicare a măsurilor prevăzute în Instrucţiunea pentru Etapa I.

[51] *Ibidem*, f. 3.
[52] Decizia ministerială nr. 33.847 din 3 septembrie 1948 a fost publicată în „MO", partea I B, nr. 205 din 4 septembrie 1948, p. 7338.
[53] ANIC, fond CC al PCR-Secţia Administrativ Politică, dosar nr. 50/1949, ff. 1-21.

		Citām câteva paragrafe din acest referat: „Când se va socoti potrivit, se va trece pe teren. Se vor alege atunci, dintre preoţii favorabili, unul de judeţ, care, însoţit de una-două persoane laice cu autoritate, vor merge din preot în preot ca să semneze un act prin care se deleagă acesta, ca să ia parte la o consfătuire ce ar urma să aibă loc la Cluj. Cel delegat trebuie ales cu grijă. În delegaţia dată, s-ar arăta că la Cluj urmează să se **discute**[54] invitaţia la revenire. Din listele pe care le posedăm până acum avem 19 astfel de preoţi, în 10 dintre cele 23 de judeţe ale Ardealului și Banatului. Trebuie găsit și pentru celelalte judeţe. După această lucrare, delegaţii judeţeni se vor întruni a doua zi chiar la Cluj, pentru consfătuire. Aici ei vor discuta scurt şi vor semna apoi o declaraţie de unire (revenire). Actul va fi însă din vreme și bine studiat pentru a nu lăsa loc nici la discuţii multe și nici la interpretări. Actul următor va fi predarea documentului revenirii la Ortodoxie către Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române. Suntem de părere că și acest lucru să se facă fără a lăsa timp mult la mijloc. În vederea acestui lucru, poate că ar fi necesar ca să se convoace cel puţin sinodul permanent al Bisericii Ortodoxe Române, adică Patriarhul și mitropoliţii. Ei ar primi în mod solemn pe reprezentanţii Bisericii Greco-Catolice reveniţi la Ortodoxie, după care vor face, la o biserică din Bucureşti, şi o slujbă religioasă”[55].
13.09. 1948	„Operaţiunea de unificare”: a doua şedinţă a	La această şedinţă s-a făcut planificarea pe zile a Etapei I a asaltului împotriva Bisericii Unite, „în urma

[54] Subliniere în textul original dactilografiat.
[55] *Ibidem*, ff. 19-20.

	comisiei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român pentru „unificare"[56]	îndrumărilor date de tov. [Vasile] Luca". Această planificare a avut în vedere și a precizat Instrucțiunile pentru Etapa I a asaltului împotriva BRU (prezentate mai jos, în capitolul „Etapa I a asaltului: pregătirea acțiunii, obținerea semnăturilor de delegare pentru o consfătuire care a avut loc la Cluj la 1 octombrie 1948, primirea la Patriarhie, la București"). Cităm câteva momente ale planificării menționate în „raportul" acestei ședințe: „Între 14-23 Sept. 1948 se vor forma colective pe județe care vor conduce operativ acțiunea. Răscolirea terenului pentru a găsi preotul catolic-unit ce va fi delegat la consfătuirea din Cluj. Se va completa dosarul cu informații complementare [probabil „compromițătoare", v. mai jos] în legătură cu acțiunea"[57]. „Joi 16 sept[embrie] se va publica pensionarea episcopilor catolici-uniți și punerea în vedere acestora că nu mai pot funcționa sub nici o formă. Se vor lua măsuri pentru a nu se putea deplasa. Vor fi anunțate toate autoritățile". Vineri sau sâmbătă 17-18 septembrie, chemarea episcopului Hossu la minister pentru a fi șantajat în vederea „revenirii" la Ortodoxie. „Între 26-27 septembrie, luni și marți, dacă se poate într-o singură zi, se va face strângerea de semnături pentru delegarea unui preot pe județ, care va lua parte la consfătuirea de la Cluj". Consfătuirea de la Cluj va avea loc la 1 octombrie, iar duminică, 3 octombrie, se va face primirea solemnă a delegaților de către Patriarhie. „După 3 octombrie, intrarea în

[56] *Ibidem*, dosar nr. 11/1948, ff. 4-7.
[57] *Ibidem*, f. 5.

		acţiune a Bisericii Ortodoxe”. Va urma „trecerea la efectuarea revenirii greco-catolicilor la Ortodoxie jos, în masă”.
17.09. 1948	Decretul nr. 243 pentru fixarea numărului eparhiilor (diocezelor, superintendenţelor) cultelor religioase (Decretul nr. 1594 al Ministerului Cultelor)[58]	„Art. I. Numărul eparhiilor (diecezelor, superintendenţelor) cultelor religioase din RPR se fixează după cum urmează: a) Cultul ortodox român 17 eparhii; b) Cultul greco-catolic 2 eparhii; c) Cultul romano-catolic 2 eparhii [...]”. Acest decret desfiinţa trei din cinci eparhii greco-catolice și trei din cinci dieceze romano-catolice. Episcopii catolici au fost puși brusc în faţa unei situaţii imposibile. Ei erau și rămâneau episcopi în faţa Sfântului Scaun, dar nu mai aveau eparhii și nici drept de semnătură (după punerea în retragere din oficiu). Guvernul le-a cerut apoi cu insistenţă episcopilor rezidenţi, încă recunoscuţi de guvern, PS Iuliu Hossu, PS Márton Áron și PS Anton Durcovici, să organizeze viaţa viitoarelor eparhii, ceea ce era cu totul necanonic. În documentele din Arhiva Blajului se poate vedea cinismul cu care Ministerul Cultelor cerea, în ultimele luni înainte de declanșarea asaltului, situaţii după situaţii, „ocupând” astfel Episcopatul în zilele „operaţiunii de unificare”.
17.09. 1948	Decretul Ministerului Cultelor, nr. 1596. „Punerea în retragere din oficiu” a episcopilor catolici care nu mai aveau dieceze[59]	„Prezidiul Marii Adunări Naţionale a RPR [...], având în vedere dispoziţiile art. 1 din Decretul nr. 1594 din 1948, pentru fixarea numărului eparhiilor (diocezelor, superintendenţelor) cultelor religioase; Având în vedere dispoziţiunile art. 8 din Legea nr. 166 pentru punerea în retragere a membrilor clerului tuturor cultelor, decretează: Art. 1. Următorii chiriarhi se pun în retragere din oficiu: [...] b) Din cultul greco-

[58] „MO”, partea I A, anul CXVI, nr. 217, 18 septembrie 1948, p. 7679.
[59] *Ibidem*, p. 7684.

		catolic (român unit): 1. IPS Dr. Valeriu Traian Frenţiu, 2. PS Dr. Ioan Bălan 3. PS Dr. Alexandru Rusu; c) Din cultul romano-catolic: 1. IPS Dr. Alexandru Cisar, 2. PS Dr. Augustin Pacha". În ceea ce-l privește pe episcopul diecezei romano-catolice de Satu Mare - Oradea, Dr. Janos Scheffler, acesta nu intra în categoria celor ce puteau fi pensionaţi, şi nici nu fusese încă recunoscut de guvern, conform Legii cultelor. De aceea, PS Scheffler a fost pur și simplu informat că, prin decizia ministerială nr. 35.419[60], precum și prin scrisoarea explicativă a aceluiași minister, ambele semnate de Stanciu Stoian, funcţia pe care o îndeplinește „de fapt" în dieceză încetează, invocându-se art. 21[61] și 22[62] din Legea cultelor.
26/27.09. 1948	Începutul asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice	Asaltul a durat două luni, de la 26/27 septembrie 1948 până la 1 decembrie 1948. El va fi prezentat în capitolele următoare și în Tabelul sinoptic nr. 2.

Planul general al asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice din România

În Arhiva Ministerului Cultelor, Direcţia Studii, s-au păstrat trei documente, îndosariate unul după altul, care se referă explicit la așa-numitele „Faza I", „Faza II" și „Faza III" ale operaţiunii de „trecere" a Bisericii Greco-Catolice la Ortodoxie. În studiul de faţă am numit aceste

[60] Decizia nr. 35.419/1948 a fost publicată în *Ibidem*, nr. 216 din 17 septembrie 1948.

[61] Art. 21 din Legea Cultelor avea următorul cuprins: „Şefii cultelor, precum și mitropoliţii, arhiepiscopii, episcopii, superintendenţii, administratorii-apostolici, vicarii-administrativi şi alţii, având funcţiuni asemănătoare, aleşi sau numiţi în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective, nu vor fi recunoscuţi în funcţiune decât în baza aprobării Prezidiului Marii Adunări Naţionale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor".

[62] V. *Tabelul sinoptic nr. 1*, la data de 4 august 1948.

documente înseriate cu un nume generic comun: „Instrucţiuni pentru Etapele I/II/III ale asaltului împotriva BRU”[63].

Titlurile care figurează la începutul fiecăruia dintre cele trei documente nu oferă o idee clară asupra conţinutului, așa cum se întâmplă și cu celelalte documente ale Securităţii din această cauză, care se intitulează, de exemplu: „proces-verbal”, „referat”, „dare de seamă”, „situaţia trecerilor la ortodoxism” etc., și care nu lasă să se întrevadă că acestea ascund ordine pentru „lichidarea” BRU.

Cele trei „Instrucţiuni pentru Etapele I/II/III ale asaltului împotriva BRU” sunt nesemnate și nedatate. După conţinut și stilul afirmaţiilor, pare evident că la redactarea lor au participat atât Ministerul Cultelor, cât și Securitatea.

Putem considera că cele trei „Instrucţiuni” reprezintă planul general al asaltului împotriva BRU. Într-adevăr, după cum se va vedea în continuare, toate măsurile ordonate de Comisia CC al PMR, care a condus „unificarea” pe teren, sunt concordante cu aceste „Instrucţiuni”, le precizează și stabilesc pe zile calendarul executării diverselor „acţiuni”.

Pentru prezentarea asaltului împotriva Bisericii Române Unite vom proceda, metodologic, astfel:

În capitolul de faţă *Planul general al asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice din România* vom descrie mai întâi cele trei etape ale asaltului folosind propriile formulări ale celor trei „Instrucţiuni”.

În capitolul *Desfășurarea pe teren a asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice din România (26/27 septembrie - 1 decembrie 1948)* vom prezenta apoi, sub formă de tabel sinoptic, desfășurarea efectivă, pe teren, a asaltului. Se va vedea astfel ce „perfecţionări” au fost aduse planului general, în urma rezistenţei Episcopatului, a preoţilor şi a credincioșilor greco-catolici.

Ordinele din timpul asaltului sunt numeroase, uneori se repetă, alteori se completează parţial, și utilizează de cele mai multe ori formulări eufemistice, care ascund realitatea. Prezentările rezumative pe care le vom face în continuare, atât „instrucţiunilor”, cât și ordinelor din timpul asaltului nu pot epuiza subiectul.

[63] Termenul de „fază” este folosit doar în aceste instrucţiuni. În rest, documentele Securităţii utilizează termenul „etapă”.

Etapa I a asaltului: pregătirea acțiunii, obținerea semnăturilor de delegare pentru o consfătuire, care a avut loc la Cluj la 1 octombrie 1948, primirea la Patriarhie, la București (14 septembrie - 3 octombrie 1948). Instrucțiuni pentru Etapa I a asaltului împotriva BRU[64]

Documentul are patru pagini și este intitulat: „Planul concret pentru revenirea Bisericii greco-catolice la Ortodoxie (Faza I: 14 septembrie - 3 octombrie)". După cum se vede, planul atacă pe față o întreagă Biserică. Nu se mai vorbește de trecerea unor credincioși de la un cult la altul, cum se menționa în Legea cultelor (art. 36-39). Capitolele planului sunt:

1. Organizarea structurilor teritoriale care vor fi vizibile în timpul „operațiunii de unificare": coordonatorul activității, împuterniciții corespunzători eparhiilor greco-catolice care vor fi lichidate, comitetele județene (pentru fiecare dintre cele 23 de județe ale Transilvaniei), plus cei 38 de „delegați", fixați dinainte, care urmau să participe la „consfătuirea" de la Cluj.

2. „Activitatea de pregătire a consfătuirii de la Cluj". Cităm câteva instrucțiuni: „În ziua convocării, membrii comitetului județean restrâns își împart între ei munca și dau imediat unuia dintre ei sarcina de a merge, împreună cu delegatul preoților [greco-catolici] și însoțitorul lui, în județ, pentru strângerea semnăturilor de la preoții [greco-catolici] favorabili revenirii la Ortodoxie".

La același punct se menționează și o acțiune concomitentă de infiltrare în sate: „Acțiunea de pătrundere și organizare în toate parohiile greco-catolice. Se va face tot în zilele de 27-28-29 septembrie a.c., în paralel cu acțiunea de strângere a semnăturilor, dirijată de comitetul județean. Totul va avea loc treptat, fără zgomot, cu vigilență, preîntâmpinând orice turburări, supraveghind elementele dușmănoase, pregătind terenul pentru susținerea acțiunii de revenire la Ortodoxie și de susținere a preoților semnatari, în primul rând a delegaților"[65].

3. „Consfătuirea de la Cluj". Cităm câteva instrucțiuni: „Se citește proiectul de proclamație a revenirii la Ortodoxie și se pune la vot. Semnarea apelului de toți delegații prezenți. Se citește proiectul de apel către cler și credincioși și se aprobă".

---

[64] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, dosar nr. 3/1948, ff. 124-127.

[65] *Ibidem,* f. 124.

4. „Prezentarea delegaţilor la Patriarhia Bisericii Ortodoxe la Bucureşti".

5. „Pregătirea şi realizarea revenirii la Ortodoxie pe teren". La acest punct se vorbeşte (deşi foarte în trecere) despre comitetele parohiale care urmau să intre în acţiune de-abia în etapa a II-a a asaltului, pentru a obţine semnături de trecere de la locuitorii greco-catolici: „Pregătirea terenului în fiecare parohie greco-catolică prin comitetele respective, în vederea revenirii la Ortodoxie. Se trece la munca serioasă de lămurire imediat după 1 octombrie".

Pe teren, „comitetele judeţene" (menţionate la punctul 1 de mai sus) s-au constituit sub controlul Securităţii, care le-a numit „comisii de acţiune". Acestea erau formate aparent din persoane „străine de autorităţi". Astfel, în raportul Serviciului Judeţean de Securitate Satu Mare adresat Direcţiei Regionale de Securitate Oradea se arată: „Avem onoarea a Vă raporta că, în cursul nopţii din 26 spre 27 Septembrie 1948, a fost constituită de către tov. Roman Aurel, delegatul Comitetului Central al Frontului Plugarilor[66], venit din Bucureşti, Comisia de acţiune pentru unificarea Bisericilor Greco-Catolice şi Ortodoxe pe judeţul Satu Mare"[67]. Roman Aurel a fost unul dintre cei cinci membri (câte unul pentru fiecare eparhie greco-catolică) ai unui „colectiv central" desemnat cu ocazia celei de-a doua şedinţe, din 13 septembrie 1948, a Comisiei CC al PMR pentru „unificare". Aceşti cinci membri, deputaţi ai Marii Adunări Naţionale, strict încadraţi de Securitate, trebuiau să pară că reprezintă societatea civilă.

Pentru a le obţine semnăturile pe „delegaţii", preoţii au fost şantajaţi cu materiale „compromiţătoare". În acest sens, un raport „strict secret" al Securităţii Satu Mare, adresat Securităţii Oradea, este elocvent: „Avem onoarea a Vă raporta totodată că, materialul compromiţător în contra preoţilor greco-catolici, care este prelucrat cu succes de această comisie [de acţiune], a fost furnizat de acest Serviciu de Securitate şi predat prin tov. Roman Aurel"[68].

[66] Partidul condus de Petru Groza şi aliat al PMR.
[67] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1222, vol. 2, ff. 109-110.
[68] *Ibidem,* f. 110.

Etapa a II-a a asaltului: operațiuni pe teren pentru „trecerea" fiecărui credincios greco-catolic la Ortodoxie (3 - 21 octombrie 1948). Instrucțiuni pentru Etapa a II-a a asaltului împotriva BRU[69]

Documentul are trei pagini și este intitulat: *„INSTRUCȚIUNI pentru împuterniciții eparhiali – (Faza a II-a: 3-21 Octombrie)".* Capitolele planului sunt:

1. „Împuterniciții". Se stabilesc împuterniciţii pentru cele cinci mitropolii/episcopii ortodoxe din Transilvania, care urmau să integreze pe foștii greco-catolici.

2. „Desăvârșirea acțiunii de până acum". Citâm câteva instrucţiuni: „Supravegherea celor ce n-au aderat, în special a şefilor sau a instigatorilor, care ar încerca turburări sau să semene îndoială. Culegere de informaţii cu privire la impresia făcută de adunarea[70] de la Cluj și de festivităţile de la Bucureşti. Întărirea comitetelor judeţene și parohiale şi intrarea lor în acțiune. Supravegherea activității lor, în mod atent, în orice moment".

3. „Acțiunea pentru perioada 3-21 octombrie a.c.". Se dau, printre altele, instrucţiuni asupra modului în care vor fi abordaţi locuitorii pentru a semna „trecerea": „Adunările parohiale, cu [ocazia] slujbei la biserică, pentru trecerea credincioșilor greco-catolici la Ortodoxie, în fiecare sat, se pregătesc cu grijă, izolându-se potrivnicii și organizându-se temeinic ceilalți. Adunarea trebuie să fie cu bună dispoziție sufletească și disciplinată. De preferință, adunările se vor face duminică, 10 octombrie, joi, 14 octombrie (Sfânta Paraschiva) şi duminică 17 octombrie. Dacă însă

---

[69] ANIC, fond CC al PCR-Secția Administrativ Politică, dosar nr. 15/1948, ff. 1-3, precum şi Idem, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 3/1948, ff. 128-130.

[70] După cum se vede, a existat o anumită fluctuație în denumirea întrunirii de la Cluj a celor 38 de preoţi la 1 octombrie 1948. Securitatea a început prin a-i spune „consfătuire". Clerul greco-catolic, neştiind exact despre ce era vorba, i-a spus „congres", „adunare" sau chiar „conciliabul". Securitatea din teritoriu folosea în rapoartele sale cuvântul „sinod". În cele din urmă, Securitatea a adoptat termenul „adunare". Confuzia aceasta este explicabilă, deoarece în fond era vorba de o falsă consfătuire, de un fals congres, de un fals sinod, de o falsă adunare. Iar cei 38 de preoţi participanţi nu se reprezentau decât cel mult pe ei înșiși, fiind desemnați și constrânși de Securitate să participe. Chiar dacă ar fi avut efectiv delegaţie de la 423 de preoţi (terorizaţi, după cum se ştie, pentru a semna, şi dintre care marea majoritate a retractat oficial semnătura), nici atunci n-ar fi reprezentat Biserica Greco-Catolică.

terenul e pregătit, se poate face şi în altă zi. Se va avea în vedere faptul că e bine ca până la 21 octombrie [1948] să se facă toate adunările"[71].

4. „Încheierea fazei 3-21 octombrie". Se arată că s-au prevăzut pentru 21 octombrie 1948 slujbe în toate bisericile din ţară pentru „reîntregirea" bisericii și o adunare într-un oraș ardelean (încă neidentificat la acea dată).

Constituirea comitetelor judeţene și parohiale menţionate la punctul 2 s-a făcut sub controlul Securităţii. Structurile acestea au atins întregul teritoriu al Transilvaniei. Ele au fost: comitetul central de iniţiativă – comitetele judeţene[72] – comitetele de plasă şi comitetele comunale. Alături de comitetele de acţiune locale, au fost mereu prezenţi, „ca din întâmplare", jandarmi și ofiţeri de Securitate.

Spaţiul nu ne permite să prezentăm în detaliu reacţia impresionantă a oamenilor atunci când au înţeles că sunt siliţi să treacă la Ortodoxie. În unele sate s-au retras de la adunări în tăcere. În altele, s-au strâns în jurul preoţilor. Au tras clopotele în semn de alarmă. Au făcut noaptea gărzi pentru apărarea preoţilor. Sunt sate unde ţăranii au venit cu furci, seceri şi ciomege. În multe localităţi au cerut să li se arate listele de „trecere" falsificate[73]. În alte localităţi, cum ar fi Armeni/Sibiu, sute de credincioși au semnat liste în care au declarat că ei au fost și rămân greco-catolici[74].

În perioada de obţinere a semnăturilor de la credincioși, episcopii greco-catolici au fost blocaţi în reşedinţele lor.

[71] Idem, fond CC al PCR-Secţia Administrativ Politică, dosar nr. 15/1948, f. 3.

[72] În procesul-verbal din 2 octombrie 1948 redactat cu ocazia formării comitetului de plasă Marghita este menţionată delegaţia primită de la „Comitetul greco-catolic [sic!] de iniţiativă judeţean Bihor" (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1222, vol. 2, f. 115). În procesul-verbal din 10 octombrie 1948 redactat în comuna Andrid, jud. Sălaj, se vorbeşte despre „Comitetul de lămurire a populaţiei locale" (*Ibidem*, dosar nr. 12.572, vol. 1, ff. 97-100).

[73] După cum se poate vedea în dosarele Securităţii, asemenea revolte au avut loc, printre altele, în localităţile: Bixad, Cămârzana, Trip, Moişeni (toate din Ţara Oaşului), în Văşad/Bihor, Băla/Mureș, Băiţa/Mureş, Groşi şi Lăpuşul Românesc (Maramureş), Voivodeni/Reghin.

[74] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3597/1948, ff. 91-95.

Etapa a III-a a asaltului: „lichidarea" în forţă a „ultimelor comune care au mai rămas" netrecute[75] *(21 octombrie - 1 decembrie 1948). Instrucţiuni pentru Etapa a III-a a asaltului împotriva BRU*[76]

Documentul are şase pagini și este intitulat: *„DESĂVÂRȘIREA - Revenirea greco-catolicilor la BOR (Faza a III-a)"*. Capitolele planului sunt:

Capitolul A. Se detaliază, până la precizarea numelor de persoane, organizarea structurilor la nivelul Ministerului Cultelor, la nivelul comitetelor așa-numite eparhiale (corespunzătoare eparhiilor ortodoxe care încorporaseră greco-catolici), precum și la nivelul a 21 de comitete judeţene. Se vorbește apoi de „comitetele parohiale de iniţiativă", care urmează să se transforme în consilii parohiale.

După cum se observă, prin aceste structuri a fost acoperit întreg teritoriul pe care existau biserici greco-catolice. Procesele-verbale din dosarele fostei Securităţi arată că, în momentele în care comitetele parohiale acţionau pe teren, pe lângă autorităţile locale (reprezentanţi ai prefecturilor, subprefecturilor, precum și primari, notari comunali, etc.), apăreau și câte un reprezentant al Securităţii și/sau al Jandarmeriei.

Capitolul B. Acţiunea pe teren. Se insistă pe cunoașterea situaţiei în orice moment, a incidentelor petrecute, a „persoanelor care sunt prietene sau dușmane", cerându-se date asupra lor. Se cere aflarea tuturor „mijloacelor de rezistenţă" ale Bisericii Unite. Se ordonă „neutralizarea și izolarea elementelor dușmănoase". „Neutralizarea" însemna arestarea preoţilor și a laicilor „instigatori". Menţionăm aici că, în momentele cele mai tensionate de revoltă ale unor sate întregi, Securitatea din București nu se alarma, ci comanda intrarea Securităţii locale în sate, anchetarea populaţiei, identificarea „instigatorilor", arestarea și trimiterea lor în tribunalele militare.

Ca element principal în acţiunea de pe teren se insistă pe „continuarea înscrierii celor ce trec la Ortodoxie: cei cu peste 75% [să ajungă] până la 100%, cei cu peste 50%, pentru a atinge mai întâi 75% și a prelua toată averea parohială, cei sub 50%, pentru a atinge 50%, spre a lua biserica și apoi a continua. Cea mai mare grijă la parohiile care nu au trecut încă în număr suficient, pentru a avea cel puţin 50% și apoi 75%"[77].

---

[75] ANIC, fond CC al PCR-Secţia Administrativ Politică, dosar nr. 16/1948, f. 2.
[76] Idem, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, dosar nr. 3/1948, ff. 131-136.
[77] *Ibidem*, ff. 134-135. Privitor la aceste procente, v. art. 37 din Legea Cultelor, prezentat în *Tabelul sinoptic nr. 1* la data de 4.08.1948.

Se vede foarte clar că obiectivul acţiunii de „unificare" (de „lichidare") era preluarea tuturor bisericilor greco-catolice, concomitent cu obligarea fiecărui credincios greco-catolic de a semna „trecerea". Privitor la aceste semnături de trecere, se ştie ce consecinţe are pentru psihicul unei persoane semnarea unui angajament cu Securitatea. Această tactică de a obliga întreaga populaţie greco-catolică să semneze „trecerea" este specifică planului stalinist aplicat în Ucraina Transcarpatică şi în România.

Se cere apoi „mobilizarea de preoţi [ortodocși] voluntari care să meargă pentru un timp în satele unde lipsesc preoţi sau în punctele mai grele". Într-adevăr, în dosarele Securităţii există două note informative (din 11 și 22 octombrie 1948), care arată că patriarhul Justinian s-a întâlnit personal cu ministrul Cultelor pentru a stabili lista a 100 de preoţi ce urmau să fie detașaţi în parohiile greco-catolice rămase fără preoţi[78].

Se arată de asemenea că *„la 1 decembrie* [1948] *acțiunea comitetelor* [va fi] *definitiv încheiată, cu toată consecința legală".* Într-adevăr, la 1 decembrie *[1948]* urma să fie emis Decretul nr. 358/1948 care a constatat încetarea existenţei Bisericii Unite.

Capitolul C. Presă și publicații. Se cere Securităţii să ţină dosare la zi cu tot ce s-a publicat în ţară și în străinătate și cu „tot ce s-a vorbit la posturile de radio".

Capitolul D. Măsuri administrative. Aplicarea articolelor 37, 38, 39 (privitoare la „treceri") din Legea cultelor și prelucrarea dispozițiilor Ministerului Cultelor din 6 și din 28 octombrie 1948.

Tot ca „măsură administrativă", se stabilește arestarea episcopilor și preluarea catedralelor într-o perioadă în care Biserica Unită era încă perfect legală, folosindu-se următoarea „formulare": „reglarea situaţiei Episcopatului, cu administrația lui bisericească și averile". Arestarea episcopilor nu era justificată nici măcar prin mecanismul trecerilor la alt cult. În „fişa personală", redactată de Securitate la moartea episcopului Vasile Aftenie, se menționează: „A fost arestat la 28 oct. 1948, împreună cu ceilalţi episcopi greco-catolici din R[epublica] P[opulară] R[omână], arestarea lor fiind ca măsură preventivă luată de Guvern, în urma unificării bisericii greco-catolice cu cea ortodoxă"[79].

---

[78] Idem, fond DGP, dosar nr. 124/1948, f. 31 şi *Ibidem*, dosar nr. 75/1948, f. 261.
[79] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 154.136, ff. 150-151.

În realitate, nu numai în etapa a III-a, dar şi în etapa a II-a, începând chiar din 3 octombrie 1948, lucrurile s-au desfăşurat cu mare brutalitate, astfel încât, pe teren, ambele etape pot fi considerate ca fiind de „lichidare" a parohiilor. Acest aspect este confirmat de scrisorile de protest ale episcopilor greco-catolici, de cele 50 de scrisori, menţionate deja, ale preoţilor, care au fost salvate în Arhiva Blajului și chiar de ordinele circulare ale Securităţii.

Desfășurarea pe teren a asaltului împotriva Bisericii Greco-Catolice din România (26/27 septembrie - 1 decembrie 1948)

În *Tabelul sinoptic nr. 1*, prezentat mai sus, desfăşurarea evenimentelor s-a oprit la data de 26/27 septembrie 1948, când a început asaltul împotriva Bisericii Greco-Catolice.

Tabelul sinoptic nr. 2, de mai jos, prezintă pe scurt, în ordine cronologică, desfășurarea pe teren a celor trei etape ale acestui asalt. Având în vedere că toate evenimentele cuprinse în acest tabel, fără nici o excepţie, au avut în vedere „lichidarea" Bisericii Greco-Catolice, n-a mai fost necesar să evidenţiem în mod deosebit vreun eveniment sau altul ca făcând parte din „Operaţiunea de unificare".

După cum se va vedea în acest tabel, dispozițiile și ordinele secrete pentru „urgentarea" trecerilor sunt comasate înaintea duminicilor de 10 și 17 octombrie, când planul prevedea „trecerea" greco-catolicilor la Ortodoxie, imediat după liturghiile duminicale.

Tabelul sinoptic nr. 2

Data	Evenimente, ordine, decizii	Detalii
26/27.09. 1948	*Etapa I a asaltului împotriva BRU*	Obţinerea, prin constrângere și violenţă, a semnăturilor cât mai multor preoţi pentru delegarea unor participanţi, stabiliţi dinainte de Securitate, la „consfătuirea" de la Cluj de la 1 octombrie 1948 (v. Instrucţiunile pentru Etapa I a asaltului împotriva BRU la capitolul cu acelaşi titlu). În unele cazuri, obţinerea semnăturilor s-a prelungit până la 30 septembrie 1948. Preoţii au fost abordaţi de cele mai multe ori noaptea.

01.10. 1948	Consfătuirea de la Cluj a celor 38 de preoţi greco-catolici „delegaţi”	Cei 38 de preoţi[80] „au hotărât” „reîntoarcerea lor în sânul Bisericii Ortodoxe”[81], semnând în acest sens o proclamaţie[82], precum și un apel[83] către cler şi credincioşi, cerându-le „să le urmeze pilda”. Toate documentele au fost redactate dinainte și întreaga desfășurare a „consfătuirii” a fost strict regizată de Securitate[84].
După 1.10. 1948	Constituirea comitetelor de „inițiativă” (la nivel de plasă[85])	Comitetele „de inițiativă” județene și de plasă urmau să coordoneze constituirea comitetelor comunale pentru „lămurirea” populației greco-catolice.
03.10. 1948	Primirea celor 38 de preoţi „delegaţi” de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române	„Duminică, 3 octombrie a. c. [1948], la orele 9 dimineața, a avut loc în sala sinodală solemnitatea primirii delegației de 36 protopopi și preoți greco-catolici din județele Ardealului și Banatului, veniți să prezinte Sfântului Sinod și IPSS Patriarh Justinian proclamația de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe Române, votată în Adunarea de la Cluj din 1 Octombrie a. c. [...]

80 Intenţia Comisiei CC al PMR a fost ca la consfătuirea de la Cluj să fie prezenţi 38 de preoţi „delegaţi” – o replică la cei 38 de protopopi care au semnat declaraţia de unire la sinodul convocat de episcopul Atanasie Anghel în luna octombrie a anului 1698. Doar că sinodul din 1698 a fost întregit cu preoţi şi cu câte 2-3 fruntași din fiecare parohie. La hotărârile sinodului au aderat astfel 2270 de parohi și fruntași, care au făcut pe rând profesiune de credință catolică (cf. Zenovie Pâclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2006, pp. 104-107).
Există mărturii după care în sala de la Cluj n-au fost prezenţi decât 36 de preoţi. Nu încercăm să clarificăm aici acest aspect, care nu a putut schimba desfășurarea evenimentelor.

81 „Universul”, nr. 230, anul al 65-lea, duminică, 3 octombrie 1948, p. 1.

82 *Ibidem* nr. 232, miercuri, 6 octombrie 1948, pp. 1-2.

83 *Ibidem*, p. 2.

84 Vezi, printre altele, *Tabelul sinoptic nr. 1,* intrarea: după 4.09.1948, instrucțiunile din Referatul de răspuns după prima ședință a Comisiei CC al PMR: „Actul [Apelul/Proclamația de la Cluj] va fi însă din vreme şi bine studiat pentru a nu lăsa loc nici la discuţii multe şi nici la interpretări”.

85 Plasă=subdiviziune a unui judeţ în vechea împărţire administrativă a ţării (DEX).

		Luând cuvântul, [...] după ce a făcut un istoric al despărțirii Bisericii Ortodoxe din Ardeal, IPSS Patriarhul Justinian a spus: «În numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vă declar că iau act cu mare bucurie sufletească de proclamația și hotărârea voastră și că vă primim cu brațe părintești și cu inimă caldă în staulul sfânt și în pășunea noastră duhovnicească»"[86]. La orele 10.45 s-a format un cortegiu spre Biserica „Sf. Spiridon Nou", unde s-a oficiat o slujbă religioasă. „Părintele protopop Aurel Brumboiu, secretarul Adunării de la Cluj, a citit proclamația [celor 38/36 de preoți de la Cluj], după care părintele Gh. Vintilescu, directorul cancelariei Sf. Sinod, a dat citire actului sinodal de acceptare a proclamației de revenire în sânul Bisericii Ortodoxe Române a celor 423 de canonici, protopopi, profesori și preoți greco-catolici. În acest act se arată că membrii Sinodului Permanent al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu IPSS Patriarhul Justinian, în ședință solemnă de primire a delegației celor 36 preoți greco-catolici, au stabilit refacerea unității de credință și primirea în sânul Bisericii Ortodoxe Române a tuturor celor ce vor dori să rupă legăturile cu Biserica Romei"[87]. În cuvântarea care a urmat, patriarhul a făcut un nou apel solemn: „Reveniţi în sânul Bisericii Ortodoxe mame, urmând pilda dată vouă de marele număr de preoţi care s-au reîntors în rândurile noastre"[88]. După cum se poate vedea, există o diferenţă între termenii folosiţi în actele Securităţii și termenii folosiţi în „chemările părintești" de la 15 mai 1948, de la 3 iunie 1948, precum și cei folosiţi în

[86] Ziarul „Universul" nr. 232, anul 65, miercuri, 6 octombrie 1948, pp. 1-2, extras din articolul: „Festivitățile religioase de duminică – Solemnitatea primirii delegaților de protoierei și preoți uniți în Biserica Ortodoxă Română și a consfinţirii reîntregirii bisericii românești din Ardeal".
[87] *Ibidem*, p. 2.
[88] *Ibidem*.

		apelul preoţilor de la Cluj de la 1 octombrie şi în apelul patriarhului de la 3 octombrie 1948 la Bucureşti. Astfel, Securitatea foloseşte termenul „unificare", în timp ce apelurile către popor s-au făcut cu termenii: „întoarceţi-vă acasă", „întoarceţi fidelitatea acordată Romei către Biserica neamului", s-a hotărât „reîntoarcerea în sânul Bisericii Ortodoxe" şi „reveniţi în sânul Bisericii Ortodoxe". Prin termenii „întoarcere, revenire, reîntoarcere" se sugera doar „repararea" despărţirii din 1700. În timp ce Securitatea, prin termenul de „unificare", urmărea obiectivul stalinist de „lichidare a Bisericii Greco-Catolice prin «unificarea» cu Biserica Ortodoxă".
03-21.10. 1948	*Etapa a II-a a asaltului împotriva BRU*	Operaţiuni pe teren pentru „trecerea" fiecărui credincios greco-catolic la Ortodoxie (v. Instrucţiunile pentru Etapa a II-a a asaltului împotriva BRU).
06.10. 1948	Prima dispoziţie a Ministerului Cultelor	Având în vedere că episcopii, preoţii şi poporul greco-catolic nu au vrut să treacă la Ortodoxie (fapt dovedit din plin de rapoartele Securităţii), persecutorul a schimbat din mers „regulile jocului", pentru a „facilita" aşa-zisele „treceri". Astfel, Ministerul Cultelor a dat patru dispoziţii, iar Securitatea a dat trei ordine circulare secrete, pe care le putem numi astăzi „criminale", deoarece încălcau pe faţă cele mai elementare drepturi ale omului. Toate aceste ordine sincronizate ale Ministerului Cultelor şi ale Securităţii sunt reflectarea directă, punct cu punct, a „măsurilor" decise de Comisia pentru „unificare" a CC al PMR în timpul atacului pe teren. Iată un extras din prima dispoziţie a Ministerului Cultelor: „Declaraţia de părăsire a unui cult se poate face şi individual, şi în grup de mai multe persoane deodată"[89]. Prin aceasta, listele puteau fi mai uşor falsificate.

[89] „Scânteia", nr. 1242, seria III, anul XVIII, din 6 octombrie 1948, p. 3. Pentru a identifica cele patru dispoziţii ale Ministerului Cultelor date în etapele II şi III ale

10.10.1948	Zi prevăzută pentru „treceri"	Prima duminică prevăzută pentru „trecerile" la Ortodoxie
14.10. 1948	Primul ordin circular al Securității (Nr. 132/51971)	În avans cu două zile față de o dispoziție în același sens a Ministerului Cultelor, din 16 octombrie 1948, se ordonă să fie luate „măsuri" contra preoților și canonicilor care vor sluji în parohii rămase fără preoți. Mai concret, se ordonă ca jandarmii să aresteze, „în modul cel mai discret", „preoții [greco-catolici] care circulă fără rost dintr-o comună într-alta"[90]. Deci Biserica nu mai putea avea nici un fel de canale de comunicare.
15.10. 1948	Noi instrucțiuni pentru Etapa a II-a a asaltului împotriva BRU[91]	Documentul, aflat în Arhiva CC al PCR, are 3 pagini și este intitulat: „Situația trecerii la ortodoxism a greco-catolicilor din Ardeal la data de 15.X.1948". Prezentăm pe scurt conținutul acestuia: 1. Se stabilesc detaliile „sărbătoririi actului reîntoarcerii în Biserica strămoșească" la 21 octombrie 1948, la Alba Iulia. 2. Se constată existența unei „contra-ofensive a catolicilor": rezistența episcopilor, care „fac presiuni" asupra preoților prin „anatemizări"; preoții care sunt împotriva „unificării" „au început să adune iscălituri de la preoți și credincioși că, cu orice sacrificiu, nu vor părăsi catolicismul". „O serie de preoți au ținut cuvântări în biserici contra acțiunii de trecere la Ortodoxie, [...] iar după ce au terminat slujba au fugit din comună, lăsând impresia că o să fie arestați și persecutați de către organele aparatului de stat pentru aceste atitudini ale lor". De aceea, se decid mai multe măsuri, dintre care menționăm: 1. „Ministerul Cultelor va da o decizie prin care să interzică preoților [greco]-

asaltului împotriva BRU, am pornit de la rezultatele cercetării lui André Kom publicate în studiul „Unificarea Bisericii Unite cu Biserica Ortodoxă Română în 1948" (http://ebooks.unibuc.ro/istorie/religie/unificarea%20bisericii.htm, consultat la 1.08.2015).

90 ANIC, fond DGP, dosar nr. 122/1948, f. 142.

91 Idem, fond CC al PCR-Secția Administrativ Politică, dosar nr. 16/1948, ff. 1-3.

		catolici care nu au trecut la Ortodoxie să mai facă liturghie în bisericile din satele unde credincioșii au trecut la Ortodoxie. [...] Ministerul de Interne va supraveghea și trimite la urmă [formulă codificată pentru „va aresta"] pe toţi preoţii care se vor deplasa în alte sate, ieşind din reşedinţa lor, împiedicând astfel propagandiștii catolici să treacă din sat în sat". După cum se poate vedea, ordinul respectiv al Securităţii fusese dat deja cu o zi înainte, adică la 14 octombrie 1948. 2. „Patriarhul Justinian va da o dezlegare de orice jurământ făcut de către preoţi faţă de episcopii uniţi, precum şi dezlegare de anatemizarea făcută de către aceşti episcopi". 3. Urmează, negru pe alb, ordinul: „Operaţiunea de trecere pe teren continuă până în data de 21 luna curentă, până la care dată noi sperăm să fie trecuţi majoritatea [credincioșilor greco-catolici la Ortodoxie], urmând ca după aceasta să fie lichidate şi ultimele comune care au mai rămas", care nu vor să treacă.
15.10. 1948	A doua dispoziţie a Ministerului Cultelor	Proporţionalitatea „trecerilor" se calculează numai după numărul capilor de familie[92]. Se încălca astfel dreptul soţiei, a bunicilor, a fiilor de a avea o opinie independentă.
16.10. 1948	A treia dispoziţie a Ministerului Cultelor	„[...] Nici un preot a cărui biserică este atribuită, conform legii, cultului la care au trecut credincioșii săi, nu mai poate sluji în această biserică. De asemenea, niciun preot nu poate funcţiona sau servi credincioșii din alte parohii decât dacă posedă actul de numire a chiriarhului său și recunoașterea de către Ministerul Cultelor"[93].
16.10. 1948	Al doilea ordin circular al Securităţii (Nr. 13/51172-S[ecret])	„Întocmirea unor dosare complete [pentru a putea fi trimise în justiţie] împotriva preoţilor care, pretextând antiunificarea, duc agitaţie împotriva regimului"[94]. Deci fidelitatea faţă de propria Biserică era echivalată cu o acţiune contra regimului.

[92] „MO", partea I A, nr. 242 din 18 octombrie 1948, p. 8314.
[93] ANIC, fond Ministerul Afacerilor Interne-Direcţia Administraţiei Generale de Stat, Serviciul Direcţiei Administraţiei de Stat, dosar nr. 63/1948, f. 103.
[94] Idem, fond DGP, dosar nr. 129/1948, f. 78.

17.10.1948	Zi prevăzută pentru „treceri”	A doua duminică prevăzută pentru „trecerile” la Ortodoxie.
21.10. 1948	*Etapa a III-a a asaltului împotriva BRU*	„Lichidarea” comunelor care nu au trecut (v. mai sus această expresie la sfârșitul textului de la „Noile instrucțiuni pentru Etapa a II-a a asaltului” - 15.10.1948).
22.10. 1948	Ordinul de arestare a episcopului I. Suciu	Pe memoriul adresat autorităților de către episcopul Ioan Suciu la 12 octombrie 1948, ministrul adjunct de interne, Marin Jianu, a dat o rezoluție manuscrisă, la 22 octombrie 1948, prin care a luat decizia arestării episcopului Suciu[95]. Arestarea a avut loc la 27 octombrie 1948, la Blaj, la ora 15.00[96]. Acest prim ordin de arestare va fi urmat de arestarea simultană a tuturor celorlalți episcopi la 29 octombrie 1948. Așadar operațiunea de arestare a episcopilor greco-catolici a fost declanșată în prima zi a etapei a III-a a asaltului împotriva Bisericii Unite (etapa „lichidării”). Până la această dată, atacul pentru „lichidarea” Bisericii Unite se făcuse cu episcopii aflați oficial în stare de „libertate”, deși în realitate fuseseră blocați la reședințe.
25.10. 1948	Dispoziții, la nivelul prefecturilor, pentru preluarea „imediată” a	Văzând că, nici cu dispozițiile Ministerului Cultelor, respectiv cu ordinele circulare ale Securității, populația și preoții „nu trec” și deci bisericile greco-catolice din sate nu pot fi preluate, Ministerul de Interne a trimis, pe rețeaua prefecturilor, a preturilor și a notarilor comunali,

[95] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5331, vol. 1, f. 202.

[96] Data arestării e preluată din tabelul sinoptic redactat de Pr. Iuliu Rațiu în lagărul de la Căldărușani (ASV, Nunziatura Romania, busta 1 – Nunzio O'Hara). Informația e confirmată și de un martor direct, părintele Ilie Berghezan, în registrul parohiei intitulat „Cartea de aur a bisericii române unite din Ludoș, protopopiatul Sibiu – Însemnări importante”. Părintele Berghezan s-a aflat la Mitropolia din Blaj în 27 octombrie 1948 până la ora 14.00 pentru a putea vorbi cu PS Suciu. Nu a reușit, fiind la rând mulți alții înaintea lui. A revenit a doua zi, când a aflat cu amărăciune că episcopul fusese arestat în după-amiaza zilei anterioare, la 27 octombrie. O copie digitală a registrului se află la Postulatura Cauzei greco-catolice.

	bisericilor greco-catolice și a caselor parohiale din comunitățile care nu au trecut	noi ordine pentru preluarea „imediată" și „hotărâtă" a bisericilor şi a caselor parohiale, eventual cu sprijinul jandarmeriei. S-a identificat o asemenea dispoziţie, nr. 1229, din data de 25 octombrie 1948, transmisă de pretura Reghin tuturor notarilor din comunele aparţinătoare acelei preturi: „Constatăm că nu se aplică dispoziţiile noastre cu privire la trecerea de la greco-catolicism la Ortodoxie. Pentru curmarea acestei stări de lucruri vă invităm pentru ultima dată să procedaţi chiar azi, cu toată hotărârea, la luarea în primire a bisericilor greco-catolice şi a caselor parohiale şi la evacuarea imediată a preoţilor greco-catolici din aceste case. Cereţi concursul jandarmilor acolo unde este nevoie"[97].
27.10. 1948	Ordinul de arestare simultană a tuturor episcopilor greco-catolici în noaptea de 28/29.10.1948	La 27 octombrie 1948, detaliile arestării tuturor episcopilor greco-catolici au fost stabilite de către o comisie formată din: ministrul de Interne, ministrul Cultelor, directorul general al Securităţii şi doi ofiţeri superiori din trupele de Securitate. În procesul-verbal redactat cu această ocazie[98], motivele declarate pentru arestare au fost: „reședințele episcopale și catedralele sunt puncte primejdioase de agitaţie"; „enoriașii și bisericile trecând la ortodoxism, nu mai pot funcționa catedralele sau reședințele episcopale". La această şedinţă, ministrul de Interne a hotărât: „În noaptea de 28/29 octombrie [1948] vor fi ridicaţi toţi bandiţii [canonici și preoţi cu responsabilităţi] care sprijină activitatea foştilor episcopi (maximum 40 persoane) şi vor fi duşi într-o mănăstire [ortodoxă] sub pază; vor fi chemaţi la București cei 4 episcopi[99], vor fi arestaţi și duși la aceeași mănăstire, arătată mai sus; în ziua de 29 octombrie comisiile de preluare, pregătite de Ministerul Cultelor, vor proceda, simultan, la preluarea reședințelor episcopale și a catedralelor".

[97] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 197, vol. 1, f. 466. Vezi și capitolul „Etapa a III-a a asaltului: Mărturia Protopopului Alexandru Todea".
[98] Idem, fond Documentar, dosar nr. 45, ff. 41-44.
[99] Vezi mai jos explicaţia pentru această cifră.

		Dintre cei patru episcopi „chemaţi" la Bucureşti, trei au fost aduşi în stare de arest cu dubele Securităţii, şi anume episcopii Valeriu Traian Frenţiu, Ioan Bălan şi Alexandru Rusu. Al patrulea, episcopul Hossu, venise la Bucureşti cu avionul pentru a preda ministrului Cultelor, la 28 octombrie 1948, împreună cu episcopul Márton Áron, proiectul de statut al Bisericii Catolice, astfel că a fost arestat la Bucureşti în noaptea de 28/29 octombrie 1948. Episcopul Ioan Suciu fusese deja arestat la 27 octombrie la Blaj. Episcopul Vasile Aftenie şi protopopul Tit Liviu Chinezu, care locuiau în Bucureşti, în casa parohială a bisericii Sf. Vasile de pe str. Polonă, au fost arestaţi în aceeaşi noapte de 28/29 octombrie.
27.10. 1948	Al treilea ordin circular al Securităţii (Nr. 13/55.843)	Acest ordin a fost dat ca urmare a interceptării circularei nr. 3350/1948 din Eparhia de Maramureș, care cerea de urgență preoților și credincioșilor să semneze liste în care ei afirmă că sunt și vor rămâne greco-catolici, „chestiunea fiind vitală pentru Biserică"[100]. În mod cinic, Securitatea a considerat că asemenea acţiuni „silesc populaţia să iscălească liste nominale antiunioniste, siluind libertatea religioasă constituţională, săvârşind deci abaterile încadrate în art. 327, 345, 351, Cod Penal. Treceţi imediat la descoperirea, arestarea şi cercetarea vinovaţilor"[101].
28.10. 1948	A patra dispoziţie a Ministerului Cultelor	În primul rând, dispoziția pregătește Decretul nr. 358/1948 de suprimare a Bisericii Unite afirmând: „Trecerile în discuţiune fac să dispară comunitatea greco-catolică locală chiar şi dacă există credincioşi izolaţi. Actul unirii în sine, ca urmare a unei mişcări de mase, **poate** [subliniere în original] constitui un element de fapt al constatării dispariţiei cultului greco-catolic". În plus, se iau următoarele măsuri: În cazul trecerilor greco-catolice la ortodoxism, în momentul de faţă ele se fac în grup [adică numai în grup]; „unde trecerile la ortodoxism reprezintă

[100] *Ibidem*, dosar nr. 1222, vol. 2, f. 141.
[101] ANIC, fond DGP, dosar nr. 122/1948, f. 113.

		un procent de cel puţin 75%, comunitatea locală greco-catolică nemaiavând virtualmente existenţă şi rămânând doar credincioşi izolaţi ai cultului, comunicarea declaraţiilor nu se mai poate face şi acestea vor fi înaintate conform comunicatului dat de Minister, Ministerului Cultelor”[102].
01.12. 1948	Decretul nr. 358/1948, care a constatat „încetarea existenței” Bisericii Greco-Catolice[103]	Decretul nr. 358/1948 afirmă în art. 1: „În urma revenirii comunităţilor locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român și în conformitate cu art. 13 din decretul nr. 177 din 1948, organizaţiile centrale şi statutare ale acestui cult, ca: Mitropolia, Episcopiile, capitlurile, ordinele, congregaţiunile, protopopiatele, mânăstirile, fundaţiunile, asociaţiunile, cum şi orice alte instituţii şi organizaţiuni, sub orice denumire, încetează de a mai exista”. Cu alte cuvinte, suprimarea Bisericii s-a făcut pe baza a două motive afirmate în decret: 1. guvernul a retras recunoașterea Bisericii Greco-Catolice pe motive „bine întemeiate”, dar nemenționate (cf. art. 13 din Legea cultelor); și 2. asaltul „de jos în sus” asupra tuturor bisericilor greco-catolice (așa-zisa „revenire” a comunităților locale) a dus la dispariția întregii Biserici Greco-Catolice. În art. 2 al decretului se precizează că întreaga avere a Bisericii Unite, „cu excepția expresă a averii fostelor parohii”, va fi „luată în primire imediat” de către Stat. În ceea ce privește „averea fostelor parohii” (biserici, casele parohiale, precum și alte averi), acestea „aparțineau” deja „de drept [sic!] comunității locale a cultului nou adoptat”[104].

[102] Idem, fond Ministerul Afacerilor Interne, Direcţia Administraţiei Generale de Stat, Serviciul Direcţiei Administraţiei de Stat, dosar nr. 63/1948, f. 93.
[103] „MO”, anul CXVI, partea I A, nr. 281, 02 decembrie 1948, p. 9563.
[104] Cf. art. 37 din Legea cultelor, redată în *Tabelul sinoptic nr. 1*, la data de 4.08.1948.

Mărturii

Prezentarea „tehnică” a ordinelor „unificării” nu lasă să se întrevadă suferința care a însoțit executarea acestor ordine. Ca să nu mai vorbim de faptul că există o prăpastie între formulările birocratice, neutre, eufemistice ale ordinelor și realitatea executării lor pe teren. Pentru a acoperi măcar în parte această lipsă, vom insera în continuare trei mărturii, fiecare acoperind câte una dintre cele 3 etape.

Etapa I a a asaltului: mărturia părintelui Coriolan Tămâian. Prezentăm un rezumat al mărturiei adresate Nunțiaturii Apostolice la 30 septembrie 1948 de către părintele Coriolan Tămâian, rectorul Academiei Teologice din Oradea. Părintele Tămâian descrie traseul complet care l-a dus, într-o primă fază, la semnarea delegației pentru conferința de la Cluj de la 1 octombrie 1948: 1. chemarea telefonică la prefectură la 27 septembrie 1948; 2. întâlnirea la 28 septembrie cu persoana însărcinată cu strângerea semnăturilor; 3. după refuzul de a semna, părintele Tămâian ajunge la prefect; 4. după refuzul de a semna, este dus în fața unui comisar al Securității. În toate întâlnirile anterioare (punctele 2-4) a fost avertizat că refuzul de a semna va duce la „consecințe incalculabile, [...] grave și inimaginabile” pentru el; 5. după refuzul de a semna este dus la Direcția Securității, unde este percheziționat și i se ridică toate obiectele personale. I se redactează fișa de arestat; 6. este dus într-o sală, în fața unui reflector puternic, unde se aflau 9 anchetatori și Directorul Securității; 7. în prima fază i s-au adus acuze imaginare (a ascuns oameni, a făcut un pact cu legionarii, spionajul Bisericii Catolice etc.); 8. ancheta a continuat cu presiuni – aluzii la moarte, deportare etc.; 9. a fost introdus într-o carceră, cu posibilități foarte reduse de mișcare, fără lumină și fără geamuri. I s-a adus în două rânduri un terci extrem de piperat, necomestibil. Noaptea, deasupra carcerei s-au auzit în permanență zgomote puternice, ca și cum ar fi avut loc mișcări de trupe. Gardienii au fost foarte neomenoși; 10. în seara zilei următoare, 29 septembrie, a fost readus în aceeași sală de anchetă, unde a fost amenințat cu mai multă vehemență. A fost adus într-o stare în care „aproape că nu mai știa ce face”; 11. în această stare a fost dus din nou la prefectură, unde a afirmat verbal credința în „Sfânta Biserică Catolică și Apostolică” și și-a scris numele, fără a semna, declarând că este forțat să o facă fără a-și da liberul consimțământ.

Raportul se încheie astfel: „Dumnezeul cel milostiv și conștiința mea văd ce am făcut și cum am făcut și sunt convins că niciunul dintre confrații mei nu a semnat instigat (indus) de semnătura altora, ci numai sub presiune și amenințare. În ceea ce mă privește, voi încerca să fac ce am spus și să repar (îndrept) greșeala mea cât mai repede cu putință și în măsura posibilului, arătând tuturor retractarea semnăturii și neaderarea mea la așa zisul congres nefericit”[105].

Într-adevăr, după retractarea publică a semnăturii, părintele Tămâian a fost încarcerat la Sighet împreună cu episcopii. Eliberat în octombrie 1955, a fost rearestat la 4 septembrie 1958 sub acuzația de uneltire și condamnat la 25 de ani de temniță grea. După eliberarea din 1964, a continuat lupta în clandestinitate în Eparhia de Oradea. A murit la 20 mai 1990[106].

Etapa a II-a a asaltului: mărturia episcopului Ioan Suciu. La 18 octombrie 1948, episcopul Ioan Suciu se adresa cu toată libertatea Nunțiului Apostolic printr-o scrisoare în care descria felul în care se făcea „trecerea” la Ortodoxie. Extragem câteva paragrafe: „Excelență Reverendissimă, În toiul unei furtuni de neimaginat, luptând zi și noapte pentru a-i susține pe preoți și pe credincioși, mi-a fost imposibil să fac o dare de seamă asupra evenimentelor. (Ne miră că Radio Vatican tace. E posibil să nu fi avut nici o informație despre ce se întâmplă? Probabil). Persecuția este violentă și generală, dar nu peste tot cu aceeași cruzime. Cine lucrează pentru a constrânge la apostazie? Organele administrative ale Statului, Siguranța Generală[107] și Partidul Comunist. Ce mijloace folosește? **Minciuna** – [...] Alt mijloc este **violența morală**, amenințări de tot felul: cu moartea, deportarea, persecuții continue, imposibilitatea de a mai trăi. Violențe **fizice**: foarte mulți preoți au fost închiși, mulți se află și acum în carceră (un dulap construit în beton amestecat cu sare), în umezeală permanentă, în frig și întuneric, fără hrană etc. [...] În foarte multe parohii preoții lipsesc din pricina persecuției. Stau ascunși. Alții au fost dați afară din casa parohială în mod ilegitim. Rătăcesc urmăriți de poliție. Fiii lor sunt aruncați în stradă, cu amenințarea față de cei care ar

[105] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. I.
[106] Informații preluate dintr-un articol de pe internet: http://www.memoriarezistentei.ro/coriolan-tamaianu-canonic, autor Cristina Pușcaș.
[107] În realitate Securitatea (v. și nota 30).

îndrăzni să-i adăpostească. Între timp preotul se află în închisoare. În multe sate au luat bisericile, făcând imposibilă celebrarea Liturghiei. [...] Situația reală cu greu o putem aprecia acum. Listele pentru schimbarea cultului sunt pline de falsuri (sunt trecuți până și evrei, ortodocși, reformați) pentru a obține un anumit număr, pentru a putea justifica în mod legal preluarea bisericii și a casei parohiale. [...] E un mare haos, înșelăciune, ademeniri și dezorientare, din imposibilitatea [în care mă aflu] de a comunica cu preoții. Iată ce am putut scrie în grabă din absoluta lipsă de timp. Numele și alte indicații mai concrete le las pentru altă dată"[108].

Etapa a III-a a asaltului: Mărturia Protopopului Alexandru Todea. La data redactării raportului său adresat Nunțiului Apostolic[109], protopopul Reghinului, părintele Alexandru Todea (viitorul cardinal), era ascuns la familia Macarie, după ce evadase de la Securitate la 14 octombrie 1948[110]. Fiica gazdelor, Ana Macarie, era funcționară la pretura[111] Reghin. Pe toată perioada asaltului pentru lichidarea Bisericii Unite, Ana Macarie a făcut copii de pe ordinele și rapoartele mai importante pe această temă de la pretură și le-a predat protopopului Todea[112].

Pentru a dovedi cele afirmate în raportul său, părintele Todea a inserat fragmente din corespondența oficială adusă de Ana Macarie. Pentru „fapta" descoperită, Ana Macarie a primit o condamnare de 25 de ani de temniță grea[113].

Extragem în continuare câteva fragmente din raportul de 21 de pagini manuscrise ale protopopului Alexandru Todea, numit: „Raport despre desfășurarea persecuției religioase în protopopiatul Reghin, din Arhieparhia de Alba-Iulia și Făgăraș, cu reședința în Blaj, în timpul anului 1948, cu ocazia barbarei suprimări a Bisericii Române Unite – Greco-

---

[108] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III.

[109] *Ibidem*, fasc. V – martie-aprilie 1949.

[110] Cf. ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 197, vol. 1, f. 467 (declarație din anchetă a părintelui Todea).

[111] Pretura=în vechea organizare administrativă a României era o instituție în care își exercita funcția un pretor.

[112] Informații preluate din declarația dată de Ana Macarie în anchetă, la Securitate, la 15 februarie 1951 (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 197, vol. 1, f. 460).

[113] *Ibidem*, vol. 2, f. 66, unde se află un extras din Sentința nr. 104 din 15 februarie 1952 dată de Tribunalul Militar București, Secția a II-a, Dosar nr. 3/1952.

Catolică – din România” şi care se referă la etapa a III-a a asaltului împotriva BRU: „[...] La 28 octombrie 1948, cu nr. 913/948, notarul îi comunică pretorului[114]: «La ordinul Domniei Voastre, am onoarea să raportez rezultatul adunării generale ţinute în ziua de 27 octombrie 1948 în Filpişul Mare. S-a depus tot efortul pentru convingerea celor prezenţi, care au fost foarte puţini, înştiinţându-i personal că cel ce e împotriva deciziilor democratice e considerat ca duşman al R.P.R., apoi am explicat semnificaţia trecerii de la cultul greco-catolic la cultul ortodox. Drept rezultat, Vă fac cunoscut că au trecut 4 persoane».

La 29 octombrie 1948, notarul îi trimite pretorului următorul proces-verbal: «Proces verbal redactat azi 29 octombrie 1948, la primăria comunei Filpişul Mare, în adunarea generală. Obiectul: Explicarea trecerii credincioşilor de la cultul greco-catolic la cultul ortodox.

La adunarea generală ţinută în această seară... din partea cetăţenilor din această comună au fost prezenţi doar o singură persoană. De unde – şi aceasta e convingerea noastră –, continuă notarul rezultă că locuitorii acestei comune nu vor în niciun fel să se supună directivelor şi ordinelor guvernului nostru democratic, deşi au fost de nenumărate ori anunţaţi prin sunetul trompetei».

În ciuda acestei minunate atitudini a credincioşilor, scrie în continuare părintele Todea, [...] în timpul desfăşurării acestei drame spirituale, preotul Damian Emil a fost aruncat în închisoare şi, la sfârşit, în urma procesului verbal [prezentat mai sus], la biroul pretorului, secretarul acestui organ administrativ, împreună cu protopopul schismatic[115] Ciceu, au redactat un proces verbal de predare-primire a bisericii, în care au scris: «(...) În acelaşi timp constatăm că toată parohia, cu toată populaţia, au trecut la cultul ortodox, şi anume într-un procent de 100%». Apoi, scrie părintele Todea, [reprezentanţii autorităţilor locale] au semnat, falsificând numele membrilor echipelor, care, cu toată decăderea lor morală, nu îndrăzniseră să redacteze minciunile incalificabile. Am copia falsului şi a falselor procese-verbale şi sunt şi martori oculari.

Această procedură imorală a fost aplicată la nu mai puţin de 95% dintre parohiile protopopiatului, cu dureroasa diferenţă că unii preoţi, în

[114] În vechea organizare administrativă a ţării, şef al administraţiei şi al poliţiei într-o plasă, care reprezenta aici puterea centrală.
[115] Înainte de Conciliul Vatican II (1962-1965) catolicii foloseau în mod curent termenii „schismatic” şi „schismă” cu referire la confesiunea ortodoxă.

ultimele momente ale luptei, au cedat lupilor pentru a nu fi evacuați din casele parohiale și aruncați în închisoare.

[...] Cu privire la parohia Voivodeni, primarul, notarul și șeful jandarmilor îi scriu pretorului: «Ne-am dus să luăm biserica, etc., ... pr. Ioan Șerban nu s-a opus, dar populația – circa 150 de persoane, majoritatea femei – adunată la fața locului s-a opus cu exasperare, mergând în fața Bisericii și, în felul acesta, am fost împiedicați să executăm ordinul de a lua în primire Biserica, fiind amenințați de poporul adunat acolo». Din totalul de 645 de credincioși, au semnat 5, după cum reiese din raportul comisiei, trimis pretorului cu Nr. 836/948. În falsul proces verbal scrie că toți credincioșii, 100%, cu recunoștință, au trecut la cultul ortodox.

Preotul Racoțian Ioan din Cașva, deja condamnat și eliberat la termen – pe 26 noiembrie 1948 – refuzând să semneze, a fost aruncat din nou în închisoare.

[...] În parohia Teleacul nu a semnat nimeni, nici măcar membrii echipelor [însărcinate cu „lămurirea" credincioșilor]. În cele din urmă, i-au invitat la primărie pe toți cei care vor semințe de grâu și, după ce au semnat cu numele lor, le-au spus că acest lucru e valabil și pentru trecerea la cultul ortodox. Preotul Crișan Mihail a dispărut – se comportă ca un adevărat soldat al lui Cristos.

În parohiile din Mura Mare și Mura Mică unde este un preot minunat – Partenie Grama – nimeni nu a semnat apostazia și toată familia se comportă minunat, în timp ce preotul – 65 de ani – stă ascuns, iar fiul său Octavian Grama, preot în Reghin, se află în închisoare.

[...] Dar toate Bisericile greco-catolice au fost prelevate, toate familiile preoților au fost evacuate din casele parohiale și, pentru fiecare parohie, s-a făcut – s-a fabricat – procesul-verbal în care se afirmă că credincioșii au trecut 100% la cultul ortodox.

În această confuzie, unii preoți, dezorientați și speriați, au început să facă aranjamente pur omenești, cum că în acest fel parohia va fi mai ușor salvată, au cedat și au semnat apostazia. Sărmanii, nu erau pregătiți pentru această sfântă oră și au pierdut ocazia de a fi, în înțelesul deplin al cuvântului, *Alter Christus* sub greutatea crucii pe calvar", încheie părintele Todea.

II. Răspunsul Episcopatului greco-catolic

În capitolul I analiza a fost focalizată pe acțiunea persecutorului. S-a evidențiat astfel mecanismul prin care a fost lichidată (din punct de vedere oficial) în două luni o Biserică unită cu Roma în urmă cu 250 de ani și care avea, conform Anuarului Pontifical din 1948: 1.559.857 de credincioși greco-catolici, 2.438 de biserici, 1.746 de parohii și 1.702 preoți[116].

Episcopii greco-catolici nu au avut cum să cunoască etapele planului care urma să ducă la „lichidarea" Bisericii lor. Ei s-au confruntat direct doar cu acțiunile de pe teren ale guvernului. Atunci când au înțeles că este în joc însăși existența Bisericii, au anunțat fără echivoc că vor rezista până la moarte și au pregătit poporul pentru perioada de persecuție. În acest capitol II, vor fi prezentate sintetic și strict documentat momentele principale ale rezistenței lor.

Acțiunea episcopilor după declanșarea „operațiunii de unificare" la 15 mai 1948, la Blaj

„Calda chemare" a mitropolitului ortodox al Ardealului pentru întoarcerea credincioșilor greco-catolici la Biserica Ortodoxă ar fi trecut practic neobservată, cunoscută fiind poziția lui ostilă din perioada interbelică împotriva Bisericii Unite. Dar campania de presă aproape zilnică ce a urmat „chemărilor" mitropolitului Ardealului și a patriarhului a dat evenimentelor adevărata lor semnificație. Episcopii au reacționat la mai multe niveluri, după cum se va vedea mai jos.

Campanie de presă după „chemarea la întoarcere". Episcopatul se alertează

Această campanie de presă a dezvăluit adevărata semnificație a celor două „apeluri părintești". În acest sens, iată un extras din raportul nr. 1808 adresat la 3 iunie 1948 de secretarul Nunțiaturii, Mons. Guido del Mestri, lui Domenico Tardini, secretar al Sacrei Congregații pentru Afacerile Ecleziastice Extraordinare: „[...] Observ că de aproape trei săptămâni, însă mai ales după alegerea de Patriarh a mitropolitului [Moldovei] Justinian, ziarele din București publică aproape în fiecare zi

---

[116] *Annuario Pontificio 1948,* Roma, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1948, pp. 156, 180, 196, 241, 247. Deoarece în *Anuarul pontifical* din 1948 lipsește cifra numărului de biserici din Eparhia de Oradea, am aproximat în minus acest număr, punându-l egal cu numărul de parohii, adică 187 biserici.

articole de propagandă pentru întoarcerea la schismă a Uniților. Anexez, sub formă de exemplu, traducerea primelor două dintr-o serie de articole de acest tip scrise de vicarul Mitropoliei de Suceava, episcopul Emilian Antal”[117].

În fața acestei campanii de presă, PS Rusu, episcop de Maramureș, l-a întrebat în scris pe episcopul Suciu, tot la 3 iunie 1948, dacă a dat o ripostă invitării „cinice și insolente, făcute chiar la Blaj, și [anume, chiar] pe Câmpia Libertății”[118] de către ÎPS Nicolae Bălan.

La aceasta, episcopul Suciu a răspuns la 15 iunie 1948: „[...] Pe durata zilei de 3/15 mai a. c. nu mi s-a oferit nici o ocazie publică, nici nu mi-am putut-o afla sau crea spre a răspunde invitației făcute într-un moment și loc unde nu se putea riposta decât după program[ul stabilit de guvern]. Crezusem într-o vreme că ar fi fost bine să merg la Sibiu și, într-o conferință - două în biserică să răspund invitației. Am socotit totuși, după alura pe care o iau lucrurile, că răspunsul trebuie să-l dea ierarhia Bisericii Române Unite, și [nu] unul dintre ierarhi”[119].

Conferința episcopală greco-catolică de la Oradea - 17 iunie 1948

La 17 iunie 1948 a avut loc o conferință episcopală greco-catolică la Oradea, în care s-au discutat „chemările” celor doi ierarhi ortodocși. S-a hotărât redactarea unei „scrisori colective” către tot poporul greco-catolic prin care să se arate importanța unirii de la 1700, precum și redactarea unui memoriu către autorități. În memoriu, episcopii „constată cu durere că împotriva Bisericii noastre s-a pornit, din partea Bisericii Ortodoxe, o acțiune cu gândul de a o desființa. [...] Unele declarații semioficiale au stârnit anumite îngrijorări, [...] dând prilej la greșită interpretare din partea unor organe subalterne. [...] Credem că ar fi o adevărată crimă a dezlănțui o luptă religioasă peste tot și mai ales între frați”[120].

Până la apariția „scrisorii colective” trei dintre episcopi au adresat scrisori circulare lămuritoare protopopiatelor din eparhiile lor, după cum urmează:

1. PS Ioan Suciu le-a recomandat protopopilor, prin circulara nr. 113 din 3 iunie 1948, 12 măsuri de luat în noua situație. Încă din primul

---

[117] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. I.

[118] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 2137/1948, f. 17.

[119] *Ibidem*, f. 17v.

[120] *Ibidem*, dosar nr. 3556/1948, ff. 13-15.

paragraf, episcopul a anunţat: „S-a pornit o campanie de atac din partea Bisericii Ortodoxe împotriva Bisericii Române Unite. Semnalul a fost dat la Blaj, pe Câmpia Libertăţii, de Mitropolitul Ortodox al Sibiului”[121]. La punctul 4 al circularei el cere: „La nici o violenţă nu se va răspunde cu violenţă, dar se va apăra credinţa cu tărie creştină: dacă e nevoie, de mucenic”. La punctul 11, episcopul Suciu insistă: „Preoţii vor purta de grijă ornatelor şi cărţilor liturgice, să le aibă totdeauna la dispoziţie, să nu fie lăsate acolo unde uşor pot fi înstrăinate”[122].

2. PS Ioan Bălan a prezentat, în circulara nr. 2200 din 7 iulie 1948, istoria unirii din 1700: „Actul Unirii religioase cu Biserica Romei a fost un act sublim religios, care face mare cinste Clerului şi poporului român din Ardeal”[123].

3. PS Valeriu Traian Frenţiu a arătat, în circulara din 19 iulie 1948: „La 3-15 mai, IPS Mitropolit de Sibiu ne-a făcut o aşa-zisă invitare frăţească ca să călcăm cuvântul dat de strămoșii noștri și să rupem sigiliile actului de unire. Dar aceasta a fost o insultă la adresa noastră, ca și cum noi am fi inconştienţi şi nu am fi din convingere catolici. Dacă ar fi fost ceva serios, s-ar fi adresat nouă, Arhiereilor”[124].

Scrisoarea colectivă a Episcopatului. Răspunsul episcopilor la măsurile care urmăreau dezorganizarea Bisericii

Scrisoarea a fost emisă la 24 iulie 1948, fiind semnată de toţi episcopii. Titlul ei complet este: „Către clerul și credincioșii Bisericii Române Unite – Cuvânt de mărturie pentru ceasul de faţă”. Acesta a fost

[121] În epocă se utiliza des formula „Mitropolitul ortodox de Sibiu” pentru a desemna pe mitropolitul ortodox al Ardealului, cu reședința la Sibiu.

[122] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2615, vol. 3, ff. 29-30 – pentru copia circularei făcute de Securitate, precum și ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 2091/1948, ff. 1-2, pentru ciorna originală. Toate scrisorile circulare menţionate în acest capitol au fost identificate în diverse arhive, în felurite forme, și anume: copii ale Securităţii, cu lecturi greșite, traduceri în italiană la Nunţiatură a originalelor românești (uneori cu anumite scăpări de traducere) și câteodată ciornele originale din ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate. Echipa Postulaturii a efectuat o laborioasă muncă editorială pentru a obţine texte cât mai apropiate de originalele care, de multe ori, nu s-au salvat.

[123] Arhiva Eparhiei de Lugoj, Fond Ioan Bălan (necatalogat).

[124] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 2734/1948, f. 2.

ultimul mesaj comun al Episcopatului greco-catolic adresat preoţilor şi poporului înainte ca guvernul să înceapă asaltul pentru lichidarea Bisericii Unite. Documentul a fost interzis de cenzură şi a fost difuzat într-un număr restrâns de parohii, Securitatea fiind în alertă pentru a intercepta curierii care o vor distribui. Scrisoarea colectivă a Episcopatului a fost identificată azi în patru copii distincte ale Securităţii[125].

De asemenea, încă din timpul persecuţiei iniţiale „ascunse", toţi episcopii au cerut neîncetat, în scris, autorităţilor să revină asupra măsurilor abuzive care s-au succedat, fără un moment de pauză, mai ales în 1947 şi 1948 (v. enumerarea măsurilor în cap. „Persecuţia iniţială „ascunsă"). Originalele sau ciornele acestor scrisori de protest se află în nenumărate dosare ale Arhivei Blajului şi la Arhivele Naţionale ale României – Serviciul Judeţean Cluj, Fondul „149, Eparhia Greco-Catolică de Cluj Gherla 1834-1948".

Intensificarea vieţii spirituale din eparhii

Aceasta a fost o preocupare principală în toate eparhiile pentru pregătirea poporului în vederea vremurilor de persecuţie care se profilau. În acest sens, la Blaj s-au desfăşurat 14 serii de exerciţii spirituale, care s-au adresat pe rând protopopilor, preoţilor şi preoteselor. PS Suciu a cerut protopopiatelor să lucreze pentru adâncirea vieţii spirituale. A adresat o circulară copiilor, cerându-le să se roage pentru păcatele adulţilor. A trimis două importante scrisori de încurajare pentru perioada persecuţiei, adresate preoţilor, respectiv preoteselor.

Iată câteva instrucţiuni pe care le-a dat episcopul Suciu părintelui Iuliu Moga, care trebuia să ţină exerciţii spirituale la Blaj între 26-30 iulie 1948: „Vei accentua asupra păcatului de sminteală a Preotului, mai grozav azi decât oricând, asupra marilor pagube care izvorăsc din el, şi pentru Preot, şi pentru credincioşi, şi pentru Biserică. Vei insista asupra sfinţeniei proprii în credinţa adevărată. Vei da lămuriri asupra comportării în vremile de eventuală prigoană. Vei da cu precizie principii şi cazuistică pentru felul de comportare cu Autorităţile"[126].

Într-un raport din luna august 1948, episcopul Iuliu Hossu

---

[125] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2615, vol. 3, ff. 261-265; *Ibidem*, dosar nr. 1222, vol. 2, ff. 89-94; Idem, fond Informativ, dosar nr. 714, ff. 165-170; ANIC, fond CC al PCR-Secţia Administrativ Politică, dosar nr. 8/1948, ff. 1-6.

[126] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3026/1948, f. 124.

prezintă Nunţiului toate acţiunile întreprinse în 1947 și 1948 „pentru întărirea spiritului de credință în cler și în popor” în vederea „ceasului marii încercări”[127].

Un raport asemănător a redactat viitorul episcop Ioan Ploscaru la cererea Nunţiului Apostolic, la 24 noiembrie 1948. În raport se arată, printre altele, că, „la chemarea Conferinţei Episcopale greco-catolice de la 17 iunie 1948, la Lugoj s-a făcut consacrarea eparhiei către Inima Neprihănită a Mariei, s-a intensificat devoţiunea Orei Sfinte (adorația Sfântului Sacrament) și s-a desfășurat, cu multă pregătire și mare fast, pelerinajul tradiţional cu purtarea icoanei Maicii Domnului de la Scăiuș la Lugoj”[128].

La Oradea au avut loc două serii de exerciţii spirituale anuale în perioada 16-20 august, respectiv 23-27 august 1948. Au participat 80, respectiv 114 preoţi. Exerciţiile au fost ţinute de preotul Francisc Pall, SJ. La sfârșitul exerciţiilor au vorbit PS Frenţiu, apoi PS Suciu[129].

Episcopul Alexandru Rusu i-a pregătit pentru rezistență pe credincioșii veniţi cu miile în centrele anuale de pelerinaj. Între 17-19 și 24-26 august 1948 au fost fixate exerciţii spirituale pentru preoţii din eparhie[130].

Prezentăm în continuare câteva fragmente din scrisoarea pastorală a episcopului Ioan Suciu adresată în secret preoţilor. Textul a fost obţinut prin compararea unei copii a Securităţii (după un original găsit în 1949 în fosta parohie greco-catolică Baciu/Cluj)[131], cu o transcriere a părintelui greco-catolic Victor Lazăr[132], făcută în vremea prigoanei. Pastorala către preoţi și cea către preotese au fost scrise înainte de 20 iunie 1948[133]:

„Veneraţi și iubiţi Fraţi în Domnul,

Auziţi murmur, auziţi mișcându-se turlele? Sună și răsună dangăt greu de clopot, care cheamă Preoţii Bisericii Române Unite la ostășie pentru Isus Hristos, Domnul.

---

[127] ASV, Nunziatura Romania, busta 3 – Nunzio O’Hara.

[128] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III.

[129] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1222, vol. 2, ff. 98-99.

[130] ANIC, fond DGP, dosar nr. 113/1948, ff. 72, 73.

[131] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2615, vol. 3, ff. 249-255.

[132] Dr. M. R. Birtz și alţii, *Fărâme din prescura prigoanei, 1948-1990*, Cluj-Napoca, 2008, pp. 36-42.

[133] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. I (Raport al Monseniorului Del Mestri din 20 iunie 1948 adresat Monseniorului Domenico Tardini).

[...] **În ce va consta proba credinţei?** Ni se va spune să ne lepădăm de Papa, ca să stăm cu poporul (o parte din popor va fi silit la declaraţii de trecere etc. ...) pentru unitate ... etc., Papa, duşmanul democraţiei româneşti ... poporul este străin de Papa ... etc. Se vor aduce legi care împovărează Biserica, o eventuală reducere a episcopiilor...[134]

[...] **Care este poziția noastră?**

1. Într-o luptă pe teren supranatural, când este atacată credinţa, ţinuta noastră, mijloacele de luptă, de rezistenţă și apostolie trebuie să fie supranaturale. Suntem de dinainte niște învinși dacă credem că vom putea lupta cu vicleşuguri, cu calcul de umană prudenţă, cu compromisuri. Trebuie să folosim mijloacele cele peste fire: Sfintele Taine, rugăciunile, jertfele, toate sub flamura Inimii Neprihănite a Sfintei Fecioare, Regină a Apostolilor.

2. [...] În Evanghelie este primatul lui Petru și al succesorilor lui. Așa a construit Isus Biserica Sa: «Ubi Petrus, ibi Ecclesia, ubi Ecclesia, ibi Cristus»[135], unde este El, acolo este Adevărul și Viaţa[136]. [Cuvintele din] Matei 16, 18[137] și Ioan 21[138] sunt actul scris de întemeiere a Bisericii, a Papalităţii religioase, și eu «nu mă rușinez de Evanghelia lui Hristos» (Romani 1, 16). Dacă mă fac vinovat împotriva unui adevăr, dacă tăgăduiesc câteva pagini din Sf. Evanghelie, dacă calc o lege, o poruncă, dacă lepăd o singură pagină din Sf. Carte, dacă împuţinez cu un singur Adevăr Descoperirea, mă fac vinovat de călcarea întregii Evanghelii, de lepădarea credinţei (Iacov 2, 10), căci am subsăpat temeiul care este negreșelnica Autoritate a Cuvântului lui Dumnezeu. Evanghelia nu este lucru omenesc.

[...] În consecinţă: Nu mă voi abate nici o cirtă[139] sau o «iotă»[140] de

---

[134] Acest text este încă o dovadă pentru faptul că episcopul Suciu fusese informat, încă din luna martie 1948, asupra planurilor de „unificare/lichidare" a Bisericii Greco-Catolice. Reducerea numărului episcopiilor a avut loc abia la 17 septembrie 1948.

[135] Afirmaţie a Sf. Ambroziu (*Expositio in Ps.*, XL, § 30).

[136] Citatul e la Ioan 14, 6: „Eu sunt calea, adevărul și viaţa".

[137] „Tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea și porţile iadului nu o vor birui".

[138] Face referinţă la dialogul lui Isus cu Petru după Înviere (Ioan 21, 15-17), când, după tripla întrebare „Mă iubești?", Cristos îi încredinţează lui Petru turma sa.

[139] Vsl. Črŭta=trăsătură, linie; nicĭ o cirtă = nici o iotă, nicidecum, deloc (cf. Aŭgust Scriban, *Dicționaru Limbiĭ Româneștĭ (Etimologiĭ, înțelesurĭ, exemple,*

la Legea lui. [Dacă va fi] interzisă pomenirea Sf. Părinte la Sf. Liturghie, îl voi pomeni totuși mai departe, căci nu vrem prin nici un gest să dovedim lepădarea de credința în Primatul Episcopului Romei, lepădarea de atârnarea de El, atâta vreme cât sunt membru al Bisericii Catolice. În credință nu sunt tranzacții, compromisuri și calcule. Când mi se cere socoteală de ea, o mărturisesc sincer și curajos.

3. A suferi prigoana fizică, morală, socială etc. pentru un adevăr de credință, cu suflet evlavios, înseamnă a fi confesor sau mărturisitor al lui Dumnezeu. Legăturile noastre cu episcopul Romei nu sunt chestiuni administrative, ci dogmatice, adică dispozițiuni și orânduiri divine. A pătimi pentru ele înseamnă a nu te îndoi de Hristos Dumnezeu, înseamnă a nu-l înfrunta cu o lepădare lașă, înseamnă a dovedi iubirea față de El, înseamnă a-l preamări prin pătimirile tale.

[...] **Temeri?** Un lucru este absolut sigur, că nu îngăduie Dumnezeu să fim ispitiți peste puteri (1 Corinteni 10, 13). Încercarea ce s-a abătut asupra noastră este tălmăcirea celor mai mângâietoare pagini ale Sf. Scripturi. «Domnul ne judecă și ne pedepsește, ca să nu fim osândiți împreună cu lumea» (1 Corinteni 11, 32), ne desprinde de cele văzute ca «să avem nădejde în cele ce nu se văd», ca să înțelegem că «nu avem aici cetate stătătoare» (Evrei 13, 14). Căci dacă nădejdea noastră în Hristos este numai pentru viața aceasta, suntem mai de plâns decât toți oamenii (1 Corinteni 15, 19). Firesc lucru este să se poată spune și de noi cum a spus Sf. Pavel: Răpirea averilor voastre ați primit-o cu bucurie (cf. Evrei 10, 34). Slujind lui Dumnezeu cu credincioșie, nu ne va părăsi nicidecum (cf. Evrei 13, 5).

[...] **Ce ne va face familia?** Să nu răspundem chemării dumnezeiescului Împărat: «Soție am luat și nu pot să merg» (Luca 14, 20), ci, aruncând în Domnul grija noastră, s-o lăsăm pe mâna și în mila Aceluia care nutrește crinii câmpului și păsările cerului. Familia sufletelor ne cere urgent și imperios preoția noastră. Când Mântuitorul Isus a așezat pe Simon Petru în fruntea Bisericii, a vrut să ne arate ce poate face un Apostol care a iubit pe Isus, deși legat în căsătorie (doar ni se vorbește de soacra lui).

[...] **La final.** Stați tari în credință. «Misiunea Bisericii în lume este departe de a se fi terminat, ea înfruntă noi îndatoriri. Sarcina misionară pe

---

citațiunĭ, arhaizme, neologizme, provincializme), Edițiunea întîĭa, Iași, Institutul de arte grafice „Presa Bună”, 1939, p. 287.

[140] Referire la Matei 5, 18.

care ne-o încredinţează Providenţa în această oră crucială nu este aceea de a subscrie o pace de compromis cu lumea, ci să întemeiem o pace pentru lume, vrednică înaintea lui Dumnezeu şi a oamenilor» (Papa Pius al XII-lea). Ochii istoriei şi ai veşniciei sunt asupra noastră. De la Fatima şi [de] peste mări, rugi se înalţă pentru Biserica lui Isus în Neamul românesc. Mulţi fii ai Bisericii Ortodoxe aşteaptă acest nimb în jurul frunţii noastre. Doamne, ajută-ne să-ţi fim Mărturii.

Binecuvântarea Domnului cu voi cu toţi, Amin".

Conferințele episcopale din anul 1948

Episcopii catolici de ambele rituri s-au întrunit în conferinţe episcopale pentru a lua poziție, după caz, faţă de acțiunile guvernului. Toate aceste conferinţe s-au încheiat cu memorii de protest. Ne vom referi la conţinutul memoriilor de protest redactate începând cu conferinţa din 28 noiembrie 1947.

La Conferinţa din 28 noiembrie 1947 s-au enumerat 13 puncte, care încălcau libertatea Bisericii în perioada persecuţiei iniţiale „deschise", cerându-se măsuri de revenire.

La Conferinţa din 16-18 martie 1948, în memoriul lor, la punctul 2, episcopii au arătat următoarele: „[În articolul 28, alin. 3 al proiectului de Constituţie, supus discuţiei publice] se interzice existenţa și funcționarea instituţiilor de învăţământ general ale Congregaţiilor și ale Confesiunilor religioase. Cerem asigurarea pentru Culte și Congregaţii religioase, ca să fie menţinut dreptul consfinţit de multe secole, de a deschide și a întreţine instituţii de învăţământ general"[141].

Conferinţa din 17 iunie 1948, singura la care au participat doar episcopii greco-catolici, a fost convocată pentru a se lua în discuţie „chemarea" mitropolitului Ardealului din 15 mai 1948 (de la Blaj), și „chemarea" Patriarhului Justinian din 6 iunie 1948 (de la București). A fost redactat un memoriu (prezentat mai sus în capitolul „Conferinţa Episcopală greco-catolică de la Oradea-17 iunie 1948").

La Conferinţa din 28-29 iulie 1948 episcopii și-au exprimat „durerea pentru denunţarea Concordatului"[142].

[141] Tempfli Imre, *Sárból és napsugárból: Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora 1892-1966 (Din noroi şi raze de soare: Pakocs Károly, vicar episcopal, viața şi epoca – 1892-1966)*, METEM könyvek, Budapest, 2002, p. 962.

[142] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3556/1948, f. 10.

La Conferinţa din 26-27 august 1948 episcopii au protestat faţă de diverse articole ale Legii cultelor, „care sunt incompatibile cu organizarea de drept divin a Bisericii Catolice", precum și faţă de articolele care stânjenesc în multe privinţe însăși libertatea religioasă și libertatea de conștiinţă garantate de lege. Au cerut de asemenea să se revină în cauza școlilor confesionale naţionalizate și a bunurilor aparţinătoare acestor școli (decretele 175 și 176 din 3 august 1948)[143].

Conferinţa din 6-7 octombrie 1948 a fost ultima înainte de arestarea episcopilor greco-catolici. S-au redactat două memorii de protest, unul al întregului Episcopat catolic și unul al episcopilor greco-catolici. Primul a enumerat acţiunile persecutorului „menite să răstoarne așezarea administrativă a Bisericii Catolice [de ambele rituri] și să împiedice sistematic exerciţiul divinei sale misiuni", „lovind calculat milioane de cetăţeni în cele mai intime fibre ale fiinţei lor omenești"[144]. Al doilea memoriu, al episcopilor greco-catolici, poate fi considerat drept un dramatic act de acuzare pronunţat de episcopi cu trei săptămâni înainte de arestarea lor[145].

Vizitele canonice și pelerinajele din anul 1948

Întrucât Episcopatul greco-catolic nu-şi mai putea face auzită vocea prin presa bisericească, prin circularele cenzurate şi nici măcar prin mesageri (urmăriţi în mod special de Securitate), ierarhii au folosit calea vizitelor canonice și a pelerinajelor anuale pentru a vorbi direct poporului. Menţionăm câteva vizite canonice și pelerinaje:

Între 18-25 iulie, episcopul Suciu a plecat într-o vizită canonică în protopopiatul Iernut, judeţul Târnava Mică[146], iar între 21-24 august a făcut o vizită canonică în protopopiatul Sibiu[147].

---

[143] *Ibidem* ff. 77-90. La acea conferinţă episcopală, protestele episcopilor au fost prezentate autorităţilor prin intermediul a trei memorii separate: 1) privitor la Legea Cultelor; 2) privitor la cerinţa guvernului de a se fixa o singură formă de învăţământ teologic; 3) un protest împotriva naţionalizărilor școlilor confesionale și a bunurilor lor.

[144] *Ibidem*, dosar nr. 3597/1948, ff. 67-71 – pentru manuscrisul original; ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III – pentru traducerea în italiană făcută la Nunţiatură.

[145] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3597/1948, ff. 125-128 – pentru manuscrisul original.

[146] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 405, ff. 82-89 și ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3216/1948, ff. 1-4.

La 31 iulie a avut loc un pelerinaj de la Lugoj la Scăiuș (25 km), după care, a doua zi, mii de pelerini au însoțit icoana Maicii Domnului de la Scăiuș până la catedrala greco-catolică din Lugoj. La intrarea în oraș, pelerinii au fost primiți de episcopul Ioan Bălan. Mulțimea prezentă a fost estimată la cca. 12.000 de oameni[148].

Între 14-18 septembrie, din încredințarea episcopului Suciu, au avut loc vizite canonice ale episcopului Aftenie în parohii din districtul protopopesc Mediaș[149].

Între 4-16 septembrie, au avut loc vizite canonice ale episcopului Ioan Suciu în 23 de localități din Câmpia Transilvaniei. Înainte de a încheia întregul program de vizite, episcopul a fost arestat la ieșirea din localitatea Cătina, la 16 septembrie 1948[150]. Iată un extras din procesul-verbal al acestei vizite canonice, atunci când PS Suciu ajunsese la mănăstirea Sânmărtinul de Câmpie (la 8 septembrie 1948): „Zeci de mii de credincioși, 30.000, unii din mari depărtări, au ținut să cinstească pe Sfânta Fecioară la acest așezământ de veche mănăstire. Dealurile și văile Câmpiei [Transilvaniei] vuiau de cântecele mariane. A predicat Excelența Sa și s-au cuminecat mii de credincioși"[151].

Între 29 iunie-14 septembrie, episcopul Iuliu Hossu a participat la pelerinajele anuale din Eparhia de Cluj-Gherla (biserica Calvaria/Cluj, mănăstirea Strâmba/Sălaj, mănăstirea Nicula/Cluj, mănăstirea Lupșa/Alba, mănăstirea Strâmbu/Lăpuș) unde au fost prezenți zeci de mii

[147] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3463/1948, ff. 1-7.

[148] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III, Raportul vicarului general de Lugoj, canonicul Ioan Ploscaru, redactat la cererea Nunțiului Apostolic.

[149] Ciorna scrisorii PS Ioan Suciu adresată protopopului Eugen Ciungan, prin care episcopul a cerut organizarea vizitei canonice a PS Vasile Aftenie, se află în ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3257/1948, f. 1.

[150] Procesul-verbal al vizitei, redactat de un însoțitor al PS Ioan Suciu, a fost confiscat de Securitate cu ocazia arestării episcopului la 16 septembrie 1948, la Cătina. Procesul-verbal se află azi în ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1, vol. 2, ff. 309-316. În Arhivele Vaticanului există și raportul asupra acestei arestări, adresat de episcopul Suciu Nunțiului Apostolic (ASV, Nunziatura Romania, busta 3 – Nunzio O'Hara).

[151] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1, vol. 2, ff. 309-316.

de locuitori din satele aflate în jurul acestor mănăstiri[152].

Între 29 iunie-19 septembrie, episcopul Rusu a participat la pelerinajele anuale din Eparhia de Maramureş (la mănăstirile Bixad, Moisei, Şişeşti) şi a sfinţit biserica din Arieşu de Câmpie[153].

Între 26 septembrie-5 octombrie urma să aibă loc vizita canonică a episcopului Suciu în vicariatul de Făgăraş, dar în noaptea de 27 septembrie episcopul a fost arestat în localitatea Berivoii Mici, în casa părintelui Gheorghe Radeș[154]. Aceasta a fost a doua arestare a episcopului Suciu, după cea din 16 septembrie 1948 de la Cătina (v. mai sus).

Aceste masive participări ale poporului greco-catolic la pelerinajele și la vizitele canonice din timpul persecuţiei sunt încă o dovadă a faptului că „trecerea" la Ortodoxie a fost rezultatul unei „operaţiuni" montate de partidul comunist și de întregul aparat represiv al guvernului.

Episcopul Iuliu Hossu respinge o diversiune a Guvernului

Ministrul Cultelor a lansat la 23 septembrie 1948 o nouă diversiune, „numindu-l" practic pe episcopul Iuliu Hossu ca „șef" al Bisericii Greco-Catolice și cerându-i să soluţioneze, în consecinţă, toate problemele organizatorice și economice care decurgeau din reducerea numărului episcopiilor. Oferta era cinică, ministrul știind bine că în câteva zile urma să înceapă asaltul final împotriva Bisericii Unite. PS Hossu a refuzat în scris această „ofertă", dovedindu-și astfel fidelitatea faţă de Biserică[155].

Acţiunea episcopilor în timpul desfășurării asaltului pentru „lichidarea" Bisericii Greco-Catolice

Documentele pe care le prezentăm în continuare arată că episcopii greco-catolici au reacţionat cu promptitudine în toată perioada asaltului

[152] Iuliu Hossu, *Credinţa noastră este viaţa noastră. Memoriile cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, [Cluj], Editura Viaţa Creştină, 2003, pp. 45-46.
[153] Desfășurarea sfinţirii bisericii din comuna Arieșul de Câmpie este redată de Secretariatul general pentru trupe, Statul major, Secţia a II-a, din Ministerul Afacerilor Interne, într-o notă informativă aflată azi în ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 714, f. 176.
[154] Proiectul vizitei canonice în vicariatul de Făgăraș se găsește în ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3406/1948, ff. 1-3.
[155] *Ibidem*, dosar nr. 3556/1948, ff. 94-96.

împotriva Bisericii Unite, adresându-se atât persecutorului, cât și poporului aflat în derută și care aștepta îndrumări.

Circularele și decretele de excomunicare emise de toți episcopii eparhiali în legătură cu „consfătuirea" de la Cluj de la 1 octombrie 1948 sunt după cum urmează:

Înainte de „consfătuirea" de la Cluj. Doi dintre episcopi, PS Suciu și PS Hossu, au putut afla din vreme că la Cluj urma să aibă loc „o adunare cu scopul de a proclama schisma". Ei au emis imediat avertizări participanților. Astfel, episcopul Hossu a trimis curieri în toate protopopiatele cu circulara sa nr. 4591 din 30 septembrie 1948, în care a scris: „Cu puterea pe care o dețin, ca episcopul locului, aplic pedeapsa excomunicării «ipso facto incurrenda», tuturor celor ce ar lua parte la pomenita adunare. Cei ce, din nefericire, vor fi participat la adunare vor fi declarați nominal excomunicați. [...] În privința celor ce vor fi iscălit declarația de delegație, după dovedirea lor, vom hotărî cum se cuvine"[156].

Episcopul Suciu a reapărut la Blaj într-o mașină a Securității la 30 septembrie 1948, ora 16.15[157], după arestarea de la Berivoii-Mici, jud. Făgăraș, care avusese loc în primele ore ale zilei de 27 septembrie 1948. În aceeași după-amiază de la 30 septembrie el a fost informat despre evenimentele în desfășurare de către protopopul de Aiud, Pr. Nicolae Crețiu. Atunci el a redactat pe loc circulara nr. 3496/1948, pe care Pr. Crețiu a și difuzat-o personal în localitățile aflate între Teiuș și Aiud (26 de km), urmând ca restul circularelor să le trimită pe poștă. Iată un fragment din această circulară: „Cu nespusă durere sufletească, am aflat că ați părăsit credința catolică, lepădând, prin subscriere, soarta sufletului vostru, în mâinile unui preot apostat de la credința adevărată. Ce ați făcut? Faceți negat pe cuvântul lui Dumnezeu? [...] În numele lui Isus răstignit și a jurământului de credință făcut, revino, repară, îndreaptă și păcatul, și rușinea dată"[158].

După „consfătuirea" de la Cluj. Toate eparhiile greco-catolice au difuzat decrete de excomunicare:

---

[156] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 2165, vol. 3, f. 53. Originale se găsesc și în ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, și în Arhivele Vaticanului.

[157] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 1, vol. 2, f. 53.

[158] Idem, fond Documentar, dosar nr. 405, f. 124, unde se află un exemplar original interceptat de Securitate.

În Eparhia de Cluj-Gherla, episcopul Hossu, ca episcop al locului unde s-a desfășurat „adunarea”, a semnat în aceeași zi de 1 octombrie 1948 un decret de excomunicare a participanților la „adunare”, pe care l-a trimis tuturor protopopilor săi, precum și celorlalte eparhii, care aveau datoria canonică de a-l face cunoscut în biserici[159].

În Arhieparhia de Alba Iulia și Făgăraș, episcopul Suciu a emis la 4 octombrie 1948, „cu împovărată inimă și amară jale” o primă circulară (nr. 3496) de excomunicare a patru preoți din Arhieparhie „care au părăsit Biserica Domnului și s-au făcut propagandiști amenințători ai acestei părăsiri”[160]. La 12 octombrie 1948, după ce a aflat din ziare numele participanților la adunarea de la Cluj, PS Suciu a emis un decret solemn (nr. 3543) de excomunicare a șapte preoți din Arhieparhie[161].

În Eparhia de Lugoj, vicarul general Ioan Ploscaru a semnat la 2 octombrie 1948, în numele episcopului Ioan Bălan (pus în retragere din oficiu), un decret de excomunicare a participanților la „consfătuirea” de la Cluj, dar și a tuturor preoților și credincioșilor „care s-ar lepăda și de-aici înainte de Biserica unită cu Roma”[162].

În Eparhia de Oradea, episcopul Valeriu Traian Frențiu a trimis curieri speciali către toți preoții din eparhie cu o declarație intitulată „Mărturisire de credință”, cerându-le preoților să o semneze și să o înapoieze episcopiei. În declarație se condamna „congresul” de la Cluj și se reînnoia credința catolică și susținerea tuturor punctelor dogmatice primite de semnatarii actului de la 1700[163].

În Eparhia de Maramureș, vicarul general Ludovic Vida, „în temeiul îndrumărilor primite de la Excelența Sa Episcopul nostru” (PS Alexandru Rusu era blocat la Cluj) a emis circulara nr. 3270 din 3 octombrie 1948, din care prezentăm un fragment: „Înțelegând că pe preoțimea noastră s-ar fi exercitat anumite presiuni spre a adera la unirea

[159] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3597/1948, f. 52.
[160] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 37, ff. 34, 35. Sub nr. 3496 au fost emise mai multe documente.
[161] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3543/1948, f. 42 (pentru ciorna originală) și ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 405, f. 129, în care se află un exemplar original al acestui decret, interceptat de Securitate.
[162] ANIC, fond DGP, dosar nr. 123/1948, f. 26.
[163] *Ibidem*, dosar nr. 122/1948, f. 77, unde se află o copie a Securității.

cu Biserica Ortodoxă și că unii ar fi chiar consimţit, semnând un fel de declaraţie de aderare în acest sens, așteptăm să ne arătaţi extraurgent, și dacă se poate chiar prin curier special, dacă titularul acelui oficiu [parohial] a semnat atare declaraţii sau dacă eventual a participat la congresul care urma să se ţină la începutul lunii curente la Cluj, fără știrea conducătorilor autorizaţi ai Bisericii noastre greco-catolice, în cauza acestei uniri. Răspunsul ni-l veţi da cu toată preciziunea, știindu-se de pe acum că cei ce ar fi semnat sunt suspecţi de schismă şi întrucât nu ar retracta, în forma ce se va hotărî de cei în drept, semnătura dată, vor rămânea, conform dispoziţiunilor canoanelor, excomunicaţi ipso facto. Baia Mare, din şedinţa ţinută la 1 octombrie 1948, Vicar General, Dr. Vida"[164].

Trebuie menţionat că, prin toată acţiunea lor, dar mai ales prin aceste decrete de excomunicare, cei cinci episcopi eparhiali au înfruntat direct persecutorul. După o asemenea luare de poziție nu putea urma decât arestarea, cu toate consecinţele cunoscute. Aceste documente sunt, aşadar, importante pentru argumentarea martiriului.

Episcopul Suciu răspunde la scrisorile preoților agresaţi de Securitate în timpul asaltului

În timpul întregului asalt împotriva Bisericii Greco-Catolice, toţi episcopii au fost blocaţi în reședințele lor. În aceeași perioadă, la Blaj, PS Ioan Suciu a putut totuși primi zeci de scrisori venite din toată Arhieparhia. În aceste scrisori, conservate azi în ultimul dosar (nr. 3597/1948) al Arhivei Blajului, se vede desfășurarea reală a ceea ce s-a numit „operațiunea de unificare". Iar răspunsurile episcopului dezvăluie pedagogia, pe care o putem numi pedagogia Bisericii, pentru acea perioadă de luptă și de violență împotriva credinței. Episcopul mustră, întărește, laudă – atunci când e cazul – dă curaj, prezintă motivele pentru care trebuie rezistat până la martiriu.

Protestul Episcopatului în legătură cu teroarea dezlănţuită asupra preoţilor

La 4 octombrie 1948, episcopul Hossu, în numele întregului Episcopat, pus în retragere de către Guvern, se adresează autorităților printr-o telegramă: „După izolarea forțată de patru zile, ca singurul

[164] *Ibidem*, dosar nr. 128/1948, f. 177.

Episcop Greco-Catolic rămas în funcţiune, împlinesc sfânta datorie de a Vă aduce le cunoștinţă teroarea dezlănţuită asupra preoţimii Bisericii noastre pentru stoarcerea declaraţiilor de adeziune la părăsirea credinţei și a Vă ruga să interveniţi la forurile competente pentru încetarea presiunii contrare Constituţiei și Legii cultelor. Declaraţiile obţinute pe această cale rămân nule și neavenite”[165].

Memoriile de protest ale întregului Episcopat catolic din România adresate guvernului, din Conferința Episcopală ținută la Nunțiatura Apostolică la 6-7 octombrie 1948

Cele două memorii de protest (v. mai sus capitolul „Conferințele Episcopale din anul 1948”) ale Episcopatului catolic au fost redactate cu ocazia Conferinţei Episcopale de la 6-7 octombrie 1948. La 11 octombrie 1948, episcopul Aftenie a prezentat personal aceste memorii ministrului Cultelor și, cu acea ocazie, a respins încă o dată „oferta” ministrului: „Toţi doresc ca d-voastră să treceţi, împreună cu turma, la Biserica Ortodoxă”[166].

Episcopatul greco-catolic întărește poporul pentru a rezista asaltului în curs împotriva Bisericii Unite

În Mitropolia Greco-Catolică de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul la Blaj, PS Suciu a difuzat, la 5 octombrie, respectiv după 6 octombrie 1948, două scrisori de încurajare adresate credincioșilor și tinerilor[167]. De asemenea, la 17 octombrie 1948, el a făcut un ultim apel către preoţii care „au trecut” la Ortodoxie, arătându-le gravitatea faptului de a părăsi în mod public „Biserica lui Hristos”. În același timp, i-a rugat pe preoţii în

---

[165] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3597/1948, f. 48.

[166] AES, Posizione Romania 209, Raportul nr. 2185 din 2.11.1948 adresat de Mons. O'Hara Monseniorului Domenico Tardini.

[167] Un original al scrisorii adresate credincioșilor greco-catolici a fost interceptat de Securitate și se află azi în Arhiva CNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3692, f. 63. Scrisoarea către tineri s-a conservat în două copii, care se confirmă reciproc în Arhiva familiei Horia și Helga Cosmovici – pentru o copie dactilografiată în limba română din anul 1948 – și ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III – pentru varianta tradusă în italiană la Nunțiatură. Pentru datarea scrisorii către tineri, fraza din text: „Fiii Iscarioteanului sunt scriși în ziare” plasează redactarea acesteia după 6 octombrie 1948, când au fost publicate pentru prima oară în presă numele celor 38 de preoți participanți la „adunarea” de la Cluj (vezi ca exemplu ziarul „Universul”, nr. 232, anul al 65-lea, miercuri, 6 octombrie 1948, p. 2.).

cauză să revoce trecerea. Iar celor care nu aveau puterea de a se împotrivi, le-a spus: „Mai bine fugi, te ascunde, după ce ai pregătit pe credincioși cum să se comporte în așteptarea zilei milei lui Dumnezeu"[168].

În Eparhia de Maramureș, canonicul Ludovic Vida a emis la 6 octombrie 1948, în numele episcopului, o circulară prin care a cerut preoților și credincioșilor să semneze că sunt și vor rămâne greco-catolici[169].

În Eparhia de Oradea au fost difuzate în protopopiate mai multe circulare pomenite deja în articolul de față. Acestea au fost enumerate de părintele Gheorghe Sălăjan într-o anchetă[170] din anul 1955. Printre ele, menționăm: excomunicarea de către episcopul Hossu a preoților greco-catolici participanți la „congresul" de la Cluj, facultățile speciale delegate de episcopul Frențiu, „Mărturisirea de credință" pentru toți preoții eparhiei.

Facultăți extraordinare subdelegate de episcopi protopopilor, respectiv preoților, pentru vremuri de persecuție

Aceste facultăți au fost cerute Nunțiaturii de către episcopul Suciu, în numele episcopilor greco-catolici, la conferința episcopală de la 17 iunie 1948. Facultățile au fost comunicate episcopilor catolici în următoarea conferință episcopală, care a avut loc la Nunțiatură la 28/29 iunie 1948. Deocamdată au fost identificate în dosarele Securității doar facultățile emise în Arhieparhia Blajului[171], în Eparhia de Oradea[172] și în Eparhia de Cluj-Gherla[173].

Episcopii continuă rezistența în fața asaltului

În timpul audiențelor pe care le-au avut, în comun sau separat, la

[168] ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3597/1948, f. 90.
[169] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1222, vol. 2, f. 141.
[170] Idem, FP 678/Bihor, vol. 1, f. 10.
[171] Idem, fond Documentar, dosar nr. 1222, vol. 2, ff. 174-176 – unde se află o copie a Securității. Dr M. R. Birtz et alii, *op. cit.*, publică o transcriere a acestui text confidențial făcută de preotul Victor Lazăr din Bucerdea Grânoasă (jud. Alba) în vremea persecuției.
[172] ANIC, fond DGP, dosar nr. 129/1948, ff. 86-86v – unde se află un original interceptat de Securitate.
[173] *Ibidem*, dosar nr. 122/1948, ff. 209-211 – unde se află o copie a Securității.

primul-ministru și la ministrul Cultelor în zilele de 6, 7, 8 și 9 octombrie 1948, episcopul Hossu și episcopul Rusu au dus o adevărată luptă pentru oprirea terorii, „explicând situația și plângerile Bisericii Greco-Catolice”[174].

Printr-o scrisoare adresată Primăriei Lugoj la 15 octombrie 1948, Ordinariatul de Lugoj contestă semnăturile de „trecere” și respinge posibilitatea luării catedralei[175].

Au fost identificate trei scrisori de protest ale episcopului Suciu adresate la 12, la 14 și la 18 octombrie 1948 autorităților și prefecturii locale[176]. Scrise fără nici un fel de teamă, ele sunt adevărate strigăte de revoltă în fața celor ce se petreceau sub ochii lui.

Ultimele îndrumări ale episcopilor greco-catolici înainte de arestare

După 1 octombrie 1948 Episcopul Suciu a putut ține în catedrala din Blaj, seară de seară, predici curajoase, care au întărit poporul. El a putut să mai trimită, prin curieri, scrisorile sale de încurajare adresate preoților, tinerilor și credincioșilor.

În aceleași zile, el a primit preoți în audiență, la palatul mitropolitan. Chiar în ziua de 27 octombrie 1948, ziua arestării episcopului, părintele Ilie Berghezan, plecat în acea dimineață din Ludoș/Sibiu, sosit cu trăsura la Blaj, a constatat că, la ora 14, coada de așteptare era încă prea mare și a cerut prin secretarul episcopului să revină a doua zi, când a fost prea târziu[177].

Menționăm și scrisoarea-testament a episcopului Hossu trimisă protopopilor la 25 octombrie 1948, din care prezentăm un extras: „De 11 zile mă găsesc din nou în izolare forțată și toți cei ce doresc să mă viziteze

---

[174] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III.

[175] ANIC, fond DGP, dosar nr. 122/1948, f. 86.

[176] Scrisoarea din 12 octombrie 1948 se află în trei arhive: ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3556/1948, f. 26 – pentru ciorna originală; ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 5331, f. 202 – pentru originalul ajuns la Securitate; ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III – pentru varianta italiană tradusă la Nunțiatură. Scrisoarea din 14 octombrie 1948 se află în ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3552/1948, f. 29, pentru ciorna originală, precum și în ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III- pentru traducerea în italiană de la Nunțiatură. Scrisoarea din 18 octombrie 1948 se află în ASJAAN, fond Mitropolia Română Unită Blaj-Acte înregistrate, dosar nr. 3556/48, ff. 27-28, pentru ciorna originală, precum și în ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III, pentru traducerea în italiană de la Nunțiatură.

[177] Informația provine din registrul parohiei Ludoș (v. nota 91).

sunt arestaţi. În această situaţie îmi e peste putinţă să ştiu care este situaţia Diecezei. [...] În acest ceas de încercare pentru Sfânta noastră Biserică vă rog cu toată ardoarea sufletului meu: rămâneţi tari în credinţă. [...] Cuvântul meu e cel pe care l-am vestit în toate satele, dragi sufletului meu, în timpul celor 31 ani de păstorire. Însufleţit de dragostea sufletului meu pentru voi, în numele Domnului nostru Isus Cristos, vă rog să păziţi credinţa, cea mai sfântă comoară a darului lui Dumnezeu"[178].

„Drumul crucii" comun – Moartea episcopilor

După arestarea episcopilor, a început lungul „drum al crucii", comun în anumite perioade, iar în alte perioade, propriu fiecărui episcop în parte.

Cronologie (27/29 octombrie 1948 - 13/16 august 1956)

Traseul comun al acestui „drum al crucii" a fost:

1. (27-29 octombrie 1948)[179], arestarea celor 6 episcopi greco-catolici și a celor 25 de canonici și preoţi, printre care se afla și protopopul Tit Liviu Chinezu (care urma să fie consacrat episcop în lagărul de la Căldărușani).

2. (31 octombrie 1948[180] - 26 februarie 1949), lagărul organizat de Securitate pentru episcopii greco-catolici în vila patriarhului din comuna Dragoslavele, care era un loc greu accesibil în anul 1948, destul de izolat, aflat la distanţa de 143 km de București. Există mai multe documente care

[178] ACO, dosar nr. 382/1948, fasc. III.

[179] Pentru Servii lui Dumnezeu: ÎPS Valeriu-Traian Frenţiu, PS Alexandru Rusu, PS Ioan Bălan, PS Vasile Aftenie, PS Iuliu Hossu, precum și pentru cei 25 de canonici și preoţi (printre care se afla și Servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu) există ordine de arestare, rapoarte din timpul aducerii lor la București, precum și informaţii exacte privind ora arestării și desfășurarea arestării. Acestea din urmă se găsesc în tabelul sinoptic al părintelui Iuliu Raţiu, redactat în lagărul de la Căldărușani și ajuns în mod clandestin la Nunţiatură (ASV, Archivio Nunz. Romania, busta 1 – Nunzio O'Hara).
Din toate aceste documente rezultă că episcopii greco-catolici menţionaţi și cei 25 de canonici au fost arestaţi în ziua de 29 octombrie 1948, între orele 1.00 și 21.00. Pentru data arestării Episcopului Ioan Suciu v. *Tabelul sinoptic nr. 2*, la data de 22.10.1948.

[180] PS Ioan Bălan a fost trimis la Dragoslavele la 2 noiembrie 1948 (ANIC, fond DGP, dosar nr. 122/1948, f. 199). Ceilalţi cinci episcopi au fost trimiși la Dragoslavele la 31 octombrie 1948 (*Ibidem*, f. 198).

arată că decizia de trimitere a episcopilor la vila patriarhului de la Dragoslavele a fost dată de cele mai înalte oficialităţi din Securitate. Biserica Ortodoxă era menţionată în aceste documente cu misiunea de a asigura întreţinerea[181]. Şeful Securităţii din Piteşti, care răspundea de Dragoslavele, a raportat că episcopii se află în „condiţii de închisoare"[182].

3. (30 octombrie 1948[183] - 27 februarie 1949[184]), lagărul organizat de Securitate în mănăstirea ortodoxă Neamţ, din Moldova, jud. Neamţ, pentru cei 25 de canonici și preoţi arestaţi odată cu episcopii.

4. (27 februarie 1949[185] - 24 mai 1950), lagărul organizat de Securitate la mănăstirea ortodoxă Căldărușani (unde au fost regrupaţi episcopii aduși de la Dragoslavele, precum și canonicii și preoţii aduși de la Neamţ). Mănăstirea Căldărușani se află relativ aproape de București (35 km).

5. De la Căldărușani, în încercarea Securităţii de a le monta dosare penale, trei dintre episcopi au fost duși la anchete la Direcţia Generală a Securităţii Poporului, în clădirea Ministerului de Interne. Episcopul Ioan Suciu a intrat în anchetă la 10 mai 1949 și a ajuns la închisoarea Sighet mai târziu decât ceilalţi episcopi, și anume la 26 octombrie 1950[186]. Episcopul Vasile Aftenie a intrat în anchetă la 25 mai 1949. A murit în perioada anchetei la 10 mai 1950 (v. mai jos pentru mai multe detalii). Episcopul Alexandru Rusu a fost anchetat între 2 ianuarie 1950 și 22 mai 1950[187].

---

[181] *Ibidem*, f. 177.

[182] *Ibidem*, dosar nr. 124/1948, f. 208.

[183] Protopopul Tit Liviu Chinezu a fost trimis în lagărul de la Mănăstirea Neamţ la 30 octombrie 1948, împreună cu alţi canonici (*Ibidem*, dosar nr. 122/1948, f. 178). Pentru cei 25 de canonici și preoţi, transferul până la Mănăstirea Neamţ s-a făcut în mai multe transporturi, care au durat între 42 și 53 de ore.

[184] Plecarea de la Neamţ la Căldărușani s-a făcut la 27 februarie 1949 (cf. Tabelul sinoptic al părintelui Iuliu Raţiu).

[185] Episcopii au fost preluaţi de la Dragoslavele, la 26 februarie 1949, ora 5 dimineaţa, și duși în lagărul organizat la Mănăstirea Căldărușani, la 27 februarie 1949, unde au ajuns la ora 3 dimineaţa (Iuliu Hossu, *Memorii...*, p. 156). Canonicii și preoţii de la Mănăstirea Neamţ au sosit la Căldărușani în după-amiaza zilei de 27 februarie 1949 (*Ibidem*).

[186] Conform procesului-verbal de primire nr. 588, semnat de directorul închisorii, Vasile Ciolpan (Arhiva Penitenciarului Baia Mare, Fond Penitenciar Sighet Principal, neprelucrat).

[187] Iuliu Hossu, *Memorii...*, pp. 187, 197, precum și ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.277, vol. 2, f. 54.

Nici unuia dintre ei nu i s-a putut monta o cauză „penală". Încarcerarea celor 6 episcopi și a celor 20 de canonici și preoți greco-catolici arestați odată cu ei la închisoarea Sighet s-a făcut fără procese și fără condamnări.

6. A urmat „plecarea" la penitenciarul Sighet (nume codificat „Dunărea"[188]). În Arhiva Penitenciarului Baia Mare, fond Penitenciar Sighet Principal, neprelucrat, există ordinul Nr. 4/42.055 din 24 mai 1950 pentru transportul și încarcerarea la Penitenciarul din Sighet a 4 episcopi și 21 de preoți greco-catolici (PS Valeriu Traian Frențiu, PS Alexandru Rusu, PS Ioan Bălan, PS Iuliu Hossu și 21 de preoți rămași după ce, la momentul plecării de la Neamț, patru dintre ei au cedat și n-au mai fost duși la Căldărușani). În memoriile sale, PS Hossu arată că plecarea de la Căldărușani către Sighet s-a făcut în ziua de 24 mai 1950, pe la ora 23[189], s-a mers toată noaptea și ziua următoare pe o căldură sufocantă, în dube închise, și s-a ajuns la închisoarea Sighet la 25 mai 1948, la ora 21.00. Aici a fost deținut până la 4 ianuarie 1955[190].

7. (6 ianuarie 1955 - 7 mai 1955), după ieșirea de la Sighet, explicabilă prin „destalinizarea" lui Hrușciov, cei trei episcopi supraviețuitori (PS Iuliu Hossu, PS Alexandru Rusu și PS Ioan Bălan) au fost duși pentru o perioadă de „refacere" într-o locuință conspirativă a Securității, apoi la actualul Spital de Urgență de pe Calea Floreasca din București[191].

8. (7 mai 1955[192] - 14 iulie 1956), domiciliu obligatoriu la mănăstirea ortodoxă Curtea de Argeș pentru cei trei episcopi supraviețuitori.

---

188 Probabil că numele de cod „Dunărea" a fost dat pentru a bloca orice încercare de identificare a penitenciarului Sighet Principal, situat nu la sudul țării, la Dunăre, ci în extremitatea opusă, la frontiera de nord a României, aproape de granița cu URSS.

189 Iuliu Hossu, *Memorii...*, p. 202.

190 Pe fișele matricole penale, postate pe internet de Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc - http://www.iiccr.ro, ale „deținuților Hossu Iuliu Rusu Alexandru și Ioan Bălan" apare sus, în colțul din dreapta, nota manuscrisă: „Plecat din unitate la data de 4.01.955". În memoriile sale, PS Hossu arată că ieșirea de la închisoarea Sighet a celor trei episcopi supraviețuitori, PS Ioan Bălan, PS Alexandru Rusu și el însuși, a avut loc în dimineața zilei de 4 ianuarie 1955 (Iuliu Hossu, *Memorii...*, p. 350).

191 Iuliu Hossu, *Memorii...*, pp. 350-378.

192 La 7 mai 1955, episcopii au fost duși în două ore la Mănăstirea Curtea de Argeș (Iuliu Hossu, *Memorii...*, p. 393). Această dată este confirmată și în ciorna scrisorii

9. (14 iulie 1956[193] - 13/16 august 1956), episcopii supraviețuitori au fost mutați intempestiv în alt domiciliu obligatoriu, la mănăstirea ortodoxă Ciorogârla, aflată la 20 km de București. După aproximativ o lună, cei trei episcopi au fost definitiv despărțiți unul de altul, continuându-și fiecare domiciliul obligatoriu:

PS Alexandru Rusu a fost transferat, la 13 august 1956, la Mănăstirea Cocoș[194], din județul Tulcea (mănăstire izolată, relativ aproape de intrarea în Delta Dunării), de unde a fost rearestat la 5 ianuarie 1957, murind în închisoarea Gherla la 9 august 1963 (v. mai jos capitolul „Mişcarea Petiţionară greco-catolică din 1956").

PS Ioan Bălan a rămas în domiciliu obligatoriu la mănăstirea Ciorogârla până la moartea sa, care a avut loc la 4 august 1959 (v. mai jos capitolul „Ultimii doi episcopi în domiciliu obligatoriu – rezistența lor până la capăt").

PS Iuliu Hossu a fost transferat, la 16 august 1956, la mănăstirea Căldărușani[195], unde a rămas până la moarte, deși formal i se ridicase domiciliul obligatoriu în anul 1967. A murit la 28 mai 1970 (v. mai jos capitolul „Ultimii doi episcopi în domiciliu obligatoriu-rezistența lor până la capăt").

---

adresate de Ep. Alexandru Rusu lui Gheorghe Gheorghiu-Dej la 8 decembrie 1956 de la Mănăstirea Cocoș (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 1, f. 291).

O telegramă din 30 martie 1955 a Direcției Regionale a Securității Pitești adresată Direcției Generale a Securității Poporului - București informează că, la 7 mai 1955, „la mănăstirea Curtea de Argeș se vor stabili un număr de 3 episcopi greco-catolici care au fost repartizaţi de Ministerul Cultelor [sic!]" (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 195.466, f. 197).

193 Plecarea din mănăstirea Curtea de Argeș spre mănăstirea Ciorogârla a avut loc în după-amiaza zilei de 14 iulie 1956, cei trei episcopi ajungând la destinaţie în seara aceleiași zile (Iuliu Hossu, *Memorii…*, p. 432). În scrisoarea adresată canonicului Vida, pe care PS Rusu a scris-o din Curtea de Argeș la 13 iulie 1956, el informează că, a doua zi, toţi trei episcopii vor fi transportaţi, „cu suspectă grabă", la mănăstirea Ciorogârla de lângă București (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 1, f. 264).

194 În ciorna scrisorii redactate la 8 decembrie 1956 la mănăstirea Cocoș și adresată lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, PS Rusu arată că la 13 august 1956 a fost „luat din drumul către o audiență cu ministrul Cultelor" și dus la mănăstirea Cocoș (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 1, f. 291).

195 Iuliu Hossu, *Memorii…*, pp. 437-446.

PS Vasile Aftenie a decedat la 10 mai 1950 în ancheta Securităţii. În „Fișa personală" emisă de Direcţia a V-a (Anchete penale) a Securităţii la 10 mai 1950, redactată de „E[noiu] G[heorghe]/P. E.", se arată: „Susnumitul [Vasile Aftenie] era în curs de cercetări. În ziua de 25 Martie a.c. [1950] i-a paralizat o mână și un picior. În ziua de 27 Martie a.c. a fost internat în Spitalul penitenciarului Văcărești, cu menţiunea să i se dea îngrijire medicală. În noaptea de 9 - 10 Mai a.c., numitul AFTENIE VASILE a sucombat"[196].

Există un martor al momentului accidentului cerebral: Prof. Nicolae Mărgineanu din Cluj, care se afla într-o celulă apropiată de celula episcopului Aftenie. Profesorul Mărgineanu a putut observa cum episcopul Aftenie a fost dus la anchetă și apoi cum s-a întors, apoi știe că s-a culcat imediat pe patul de beton și că a avut un accident cerebral[197].

Înmormântarea s-a făcut în sistemul oficial: primărie, Arhiepiscopia Romano-Catolică, Cimitirul Bellu Catolic. Există o mărturie detaliată, scrisă (1950)[198] și audio (1991)[199], a preotului Ioan Baltheiser, care l-a îngropat fără să cunoască atunci identitatea decedatului.

La deshumare, care a avut loc la 12 mai 2010, antropologii de la Institutul de Antropologie „Francisc J. Rainer" al Academiei Române au precizat că: „femurele și tibiile au fost descoperite în conexiune anatomică și la același nivel, iar ambele rotule erau în conexiune cu tibiile; se poate trage concluzia că defunctul a fost așezat în coșciug așezat pe spate, cu picioarele întinse. De asemenea, s-a putut constata că acesta era îmbrăcat în haine dintr-un material de culoare neagră [...], cu un colar din celuloid, de culoare galbenă (descoperit în zona gâtului) și încălţat într-o pereche

[196] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 154.136, ff. 130-132.
[197] Anton Moisin, *Episcopul Vasile Aftenie. Viaţa și martirizarea lui pentru Cristos*, Sibiu, Imago, 2014, pp. 233-234. Mărturia consemnată de Pr. prof. Anton Moisin aparţine părintelui Emil Puni SJ, care a vorbit personal cu prof. Mărgineanu.
[198] ACO, dosar nr. 692/1948, Raportul părintelui Baltheiser a fost anexat scrisorii nr. 3331, din 28 iunie 1950, a Nunţiului Apostolic, Mons. O'Hara adresată Cardinalului Tisserant.
[199] Arhiva Ghika de la Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, fondul audio Aurora Sasu, înregistrare din anii '90 a părintelui Ioan Baltheiser. Secvenţa care descrie înhumarea este cuprinsă între minutele 9.15 și 17.57 ale înregistrării. Pentru scrierea corectă a prenumelui părintelui, am utilizat forma *Ioan,* după cum rezultă din înregistrare, și nu *Iohannes* așa cum apare în diverse articole.

de bocanci militari din piele, fără șireturi [...]”[200].

Din cauza foamei, a frigului, a muncii epuizante, a mizeriei, a lipsei totale de îngrijire medicală, au murit la Penitenciarul Sighet Principal trei dintre episcopii greco-catolici: Valeriu Traian Frențiu († 11 iulie 1952), Ioan Suciu († 27 iunie 1953) și Tit Liviu Chinezu († 15 ianuarie 1955). Ei au fost îngropați în Cimitirul Săracilor. Mormintele lor n-au putut fi identificate.

Se poate considera că unul din instrumentele prin care au fost asasinați cu bună știință deținuții politici de la Sighet, și în particular episcopii catolici care au murit la Sighet, este „îngrijirea medicală” acordată de doctorul Iosif Lungu. Cercetările istoricului Andrea Fürtös au adus lumină în acest caz[201].

Atât PS Iuliu Hossu[202], cât și Pr. Alexandru Rațiu[203], cât și PS Ioan Ploscaru[204] arată că medicul Lungu nu a consultat niciodată vreun deținut bolnav, nu le-a extras dinții care-i dureau, n-a efectuat niciun tratament, îi lăsa pur și simplu să moară, răspunzând invariabil: „Să lăsăm natura să lucreze”.

Pentru a ascunde această crimă e probabil că Securitatea a lansat în decembrie 1953 un zvon legat de Dr. Lungu, după care acesta n-ar fi fost medic și ar fi furat actele unui medic decedat în războiul antisovietic, în Crimeea. Pe parcurs, ar fi fost descoperit, anchetat și condamnat. Zvonul e redat identic de Pr. Alexandru Rațiu[205] și de PS Ioan Ploscaru[206]. Documentele nu confirmă însă acest zvon. Iosif Lungu era într-adevăr doctor[207].

---

[200] *Episcopul greco-catolic Vasile Aftenie (1899-1950) – 60 de ani de la trecerea în eternitate – Rapoartele asupra deshumării osemintelor sale 12-14 mai 2010*, Vicariatul de București, Galaxia Gutenberg, 2012, p. 30.

[201] Andrea Fürtös, Muzeul Memorial din Sighet, *Personalul administrativ al penitenciarului Sighet (1950-1955) Profiluri umane,* http://www.historica-cluj.ro/anuare/AnuarHistorica2007/24.pdf, pp. 413-414 (consultat la 1.06.2015).

[202] Iuliu Hossu, *Memorii...*, pp. 226, 298.

[203] Alexandru Rațiu et al., *Memoria închisorii Sighet,* Fundația Academia Civică, editor Romulus Rusan, 2003, p. 129.

[204] Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare,* Timișoara, Signata, 1993, p. 171.

[205] Alexandru Rațiu et al., *Memoria închisorii Sighet,* p. 129.

[206] Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare,* p. 171.

[207] Iosif Lungu s-a născut la 4 decembrie 1910 la Iași, a absolvit în 1938 Facultatea de Medicină a Universității din Iași. În mai 1947 și-a schimbat numele din Ludescher în Lungu. În luna iunie a fost repartizat la Spitalul Sighet ca medic

Se știe că Marin Jianu, ministru adjunct de Interne, a dat comandantului închisorii, Vasile Ciolpan, ordinul verbal de a camufla mormintele morţilor de la închisoarea Sighet și de a nu le face certificate oficiale de deces[208]. Se poate considera, cu mare probabilitate, că tot el a dat doctorului Lungu ordinul de a nu-i trata pe deținuți.

În acest sens, Părintele Alexandru Rațiu încheie capitolul îngrijirii medicale din Sighet astfel:

„Întrebare: Nu existau medicamente în România, care să ajute pe bolnavii din închisoarea Sighet?

Răspuns: Existau, însă ordinul de sus, de la [Ministerul de] Interne, era să nu fie ajutați, adică să moară"[209].

PS Valeriu Traian Frențiu a murit la 11 iulie 1952[210], ora 18.20, la

---

secundar la secţia maternitate, iar din 1948 a trecut la secţia de chirurgie. Membru PCR din 1945, a devenit, doi ani mai târziu, secretarul organizației de bază din Spitalul Sighet (AANP, fond Cadre, dosar nr. 561, citat în, Andrea Fürtös, *Personalul administrativ al penitenciarului Sighet (1950-1955),* p. 413).
A fost angajat, începând de la 1 mai 1950, cu jumătate de normă ,,ca medic consultant la penitenciarul Focșani *[probabil că această angajare în orașul Focșani, aflat la mare distanță de Sighet, trebuia să ascundă misiunea secretă a doctorului Lungu]* cu serviciul la penitenciarul Sighet, cu un salariu de 11.600 lei", conform Deciziei nr. 578 din 1 iulie 1950, semnată de Marin Jianu, ministrul adjunct de Interne (*Ibidem,* p. 413). La 1 decembrie 1953 doctorul Iosif Lungu a fost transferat la Penitenciarul Raional Sighet, iar în luna iulie 1955 a solicitat trecerea în rezervă din rândul cadrelor MAI pentru a rămâne la Spitalul din Sighet ca ,,medic chirurg, specialist în obstetrică-ginecologie, spre a putea da un randament mai mare" (AANP, fond Cadre, dosar nr. 561, f. 414).

[208] AANP, fond Cadre, dosar personal Vasile Ciolpan, nr. 1302, f. nepag.

[209] Alexandru Rațiu et al., *Memoria închisorii Sighet,* p. 129.

[210] Deși pe „Actul de moarte" nr. 125, redactat la Primăria Sighet de-abia în anul 1957, în prezența unui ofițer de Securitate, figurează ca zi a decesului Episcopului Frenţiu ziua de 12 iulie 1952, ziua reală este 11 iulie 1952, așa cum arată memoriile Episcopului Iuliu Hossu (*Memorii...*, p. 306) şi mărturia părintelui Coriolan Tămâian (citată în: Pr. prof. Anton Moisin, *Episcopul român unit Valeriu Traian Frențiu*, Imago Sibiu, 2002, p. 10). Ambii au fost martori *de visu.* Iuliu Hossu precizează că moartea a survenit într-o vineri, care cădea atunci, într-adevăr, pe 11 iulie, zi în care Episcopul Frențiu s-a spovedit. El se spovedea de obicei sâmbăta. Dar acum era urgență. Apoi a murit la ora 18.20 în aceeași zi. Ora exactă s-a putut citi pe ceasul turnului bisericii catolice din Sighet, care se întrezărea prin geam.

vârsta de 77 de ani în celula 44, et. 1. A rămas în celulă cu ceilalţi episcopi până în ultima clipă.

Cauza imediată a morţii este descrisă de episcopul Hossu: „De la o vreme, fratele Valeriu nu mai putea coborî [din pat] fără sprijin. La coborâre și la urcare îl ajuta fratele Cori; picioarele i se umflau tot mai mult, au început să se umfle și mâinile, și mai târziu urca umflătura de la picioare mai sus, până la brâu; [...]”[211]. Aceleași informaţii le oferă și părintele Coriolan Tămâian[212].

Din partea Postulaturii, l-am rugat pe medicul internist Dr. Yves Nicolae Cernea să comenteze numărul relativ mare de note informative și de mărturii cu date despre starea de sănătate, până în ajunul morţii, a celor șapte Servi ai lui Dumnezeu[213]. În ceea ce privește moartea episcopului Frenţiu, doctorul apreciază că nu se poate ști azi care a fost cauza retenţiei de lichid în organism, trei motive principale putând fi luate în considerare. Oricum, starea de sănătate a episcopului Frenţiu ar fi putut fi îmbunătățită prin tratament și regim adecvat. Dar fără nici o investigaţie și fără a se încerca vreun tratament, a urmat moartea.

PS Ioan Suciu a murit la 27 iunie 1953, la vârsta de 46 de ani, în celula 44, et. 1, ora 0.40, asistat de ceilalţi episcopi până în ultima clipă[214]. Suferind din tinerețe de colită cronică, pe care reușise să o stăpânească printr-un regim potrivit, în anul 1953, la Sighet, nu mai suporta aproape nici o mâncare, după ce ani în șir i s-au dat alimente total nepotrivite. La un moment dat i s-a aprobat de la București un așa-zis regim, dar nici pe

Episcopii din camera de detenţie nr. 44 au anunţat administraţia de moartea Episcopului Frenţiu după ce au îndeplinit ritualul pentru morţi şi după lăsarea întunericului, după cum și-a amintit Episcopul Iuliu Hossu (*Memorii...*, p. 310). În luna iulie, întunericul se lasă spre ora 22. Pe 11 iulie nu se mai putea face nimic. Nu era nici doctor, nici comandant, nici timp de obţinut semnătura de la doctorul Roxin de la Spitalul Municipal Sighet. De aceea, comandantul nu s-a mai complicat şi a pus data morţii pe 12 iulie. Episcopii au auzit căruţa mortuară în noaptea următoare, 12/13 iulie 1952.

[211] Iuliu Hossu, *Memorii...*, p. 300.

[212] Mărturia părintelui Coriolan Tămâian (Pr. prof. Anton Moisin, *Episcopul român unit Valeriu Traian Frenţiu*, Imago Sibiu, 2002, p. 5).

[213] Dialogul a fost înregistrat la 29.05.2015 (Arhiva Ghika de la ARCB, fond audio Cosmovici).

[214] Mărturia părintelui Coriolan Tămâian (Pr. prof. Anton Moisin, *Episcopul român unit Ioan Suciu*, Sibiu, Imago, 2002, p. 21).

acesta nu-l mai putea suporta. „A murit literalmente de foame". „Pe la miezul nopţii, Suciu începe să recite cu glas înalt şi răspicat «Tatăl nostru», apoi «Născătoare [de Dumnezeu]», după care n-a mai scos un cuvânt. Eu îl întrerupeam: «Staţi, să nu audă gardianul de afară!», că striga cât putea. [...] Episcopul Hossu i-a dat dezlegare sacramentală; eu i-am ţinut într-o mână pulsul şi cealaltă i-am pus-o la piept, la inimă, până când n-a mai bătut inima. Era ora 1 fără 20, în ziua de 27 iunie 1953"[215].

PS Tit Liviu Chinezu a murit la 15 ianuarie 1955, la vârsta de 51 de ani. În anul 1954, „iubitul frate Titu Chinezu slăbea însă mereu; boala de inimă îl chinuia, cu multă durere îl vedeam şezând în pat pentru mai uşoară respiraţie"[216]. Fiind neinvestigat şi netratat de şase ani şi jumătate, i s-a făcut rău la 12 ianuarie 1955 (probabil un infarct miocardic), iar la 15 ianuarie 1955 a fost scos din celula 44 (a episcopilor). „Gardianul l-a transportat împreună cu mine într-o altă cameră, de o persoană, spunând că va fi dus la spital, ceea ce eu am contestat. El s-a prins de mine, de reverul hainei, nu voia să plece. Peste două ore a murit"[217].

În acest interval, a primit dezlegarea sacramentală de la episcopii „măturători" Alexandru Todea şi Adalbert Boros, care au reuşit să intre în celula lui, dând zăvorul la o parte: „Chinezu a observat, a deschis ochii, a zâmbit şi a sărutat crucea asta şi a primit absoluţiune şi a doua zi[218] a murit. [...] A sărutat crucea un, de factum, martir care a murit pentru Biserică: Chinezu. E adevărat!"[219].

Răspunsul episcopilor în perioada „drumului crucii" comun

În acest studiu vom puncta doar câteva aspecte din răspunsul

---

[215] *Ibidem,* pp. 20-21.
[216] Iuliu Hossu, *Memorii...*, p. 345.
[217] Mărturia părintelui Coriolan Tămâian (Pr. prof. Anton Moisin, *A doua serie de episcopi greco-catolici români care au suferit pentru credinţă*, Sibiu, Imago, 2002, p. 2).
[218] Există o aparentă neconcordanţă cu privire la momentul morţii Episcopului Chinezu, aşa cum se vede în cele două mărturii din textul de faţă. În realitate, ele sunt puternic concordante. În condiţiile de la Sighet era extrem de greu să circule o ştire. Şi iată că doi martori confirmă faptul că Servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu a murit la scurt timp după ce a fost dus la izolare.
[219] Arhiva Ghika de la ARCB, fondul audio Aurora Sasu, înregistrarea din anii '90 a Arhiepiscopului Adalbert Boros, minutele 29.47 – 34.28.

episcopilor în perioada „drumului crucii” comun. Începând din momentul arestării și până la moartea fiecăruia dintre cei șapte episcopi, au fost nenumărate momentele în care Servilor lui Dumnezeu li s-a oferit libertatea în schimbul „trecerii la Ortodoxie”. Refuzul lor a fost mereu același: în fața ministrului Cultelor, imediat după arestare; în fața patriarhului (care, la Dragoslavele, a fost însoţit de persoane în civil) [220]; în anchetele Securităţii, la care au fost supuşi episcopii Vasile Aftenie, Alexandru Rusu şi Ioan Suciu; în închisoarea de la Sighet, în fața trimișilor Securităţii; în domiciliile obligatorii, pentru episcopii supravieţuitori; la Mănăstirea Neamţ, între 24 și 25 noiembrie 1949, fiecare dintre cei 25 de canonici și preoţi greco-catolici arestaţi au trecut, unul câte unul, fiecare singur, în fața arhimandritului Teoctist Arăpașu (vicar al Mitropoliei Moldovei), care le-a făcut propunerea de trecere la Ortodoxie. Acest eveniment l-a trăit și protopopul Tit Liviu Chinezu.

La Dragoslavele, după ce patriarhul le-a înmânat Monitorul Oficial cu Decretul nr. 358/1948 (prin care era suprimată Biserica Greco-Catolică), episcopii au redactat și au trimis guvernului un memoriu comun, la 10 decembrie 1948, în care au arătat care sunt motivele de ilegalitate ale acestui decret, chiar în fața Constituţiei și a legilor din acel moment. Ei au cerut repunerea în drepturi a Bisericii Unite[221].

La Mănăstirea Căldărușani au fost consacraţi în secret doi episcopi greco-catolici clandestini (din generaţia a II-a de episcopi greco-catolici), preoţii Tit Liviu Chinezu (la 25 aprilie 1949[222]) și Ioan Chertes (la 25

---

[220] Iuliu Hossu, *Memorii...*, pp. 134-136, 141-145. Patriarhul a fost la Dragoslavele în zilele de 14-15 noiembrie 1948 și 3-4 decembrie 1948, când a adus Monitorul Oficial din 2 decembrie 1948, fiind însoţit de fiecare dată de „civili”. În raportul din 15 noiembrie 1948 al Direcţiei Regionale a Securităţii Pitești adresat Direcţiei Generale a Securităţii Poporului se constată „necesitatea desfiinţării acestui grup compact [al episcopilor], care constituie o singură unitate de gândire și acţiune” (ANIC, fond DGP, dosar nr. 124/1948, f. 123 și *Ibidem*, dosar nr. 126/1948, f. 89).

[221] Acest memoriu se găsește: 1. în traducere franceză în ASV, Nunziatura Romania, busta 1, Nunzio O'Hara; 2. sub formă de manuscris (greu lizibil în anumite porţiuni), postat pe internet: http://remusmirceabirtz.files.wordpress.com/2009/11/balan1.pdf. la pag. 52-54. În manuscris se recunoaște cu certitudine scrisul episcopului Alexandru Rusu.

[222] În raportul său nr. 2582 din 2 mai 1949, adresat cardinalului Tisserant, Nunţiul Apostolic Mons. O’Hara transmite actele consacrării episcopale din lagărul de la Căldărușani a PS Tit Liviu Chinezu, care a avut loc la 25 aprilie 1949. Consacrator a fost ÎPS Valeriu Traian Frenţiu, asistat de PS Iuliu Hossu și PS Ioan Suciu.

decembrie 1949[223]). În răspunsul său de mulţumire adresat Nunţiului Apostolic după consacrare, scris cu creionul, în italiană, pe o mică bucată de hârtie, Servul lui Dumnezeu Tit Liviu Chinezu a afirmat, printre altele: „Îmi ofer viaţa pentru a-l sluji pe Petru cu toată deschiderea şi sinceritatea, pentru a sluji unirii profunde între Îngerii[224] noştri, în vederea marii cuceriri a fraţilor care ne persecută"[225].

Aflaţi în domiciliu obligatoriu la mănăstirea Curtea de Argeş, cei trei episcopi supravieţuitori, PS Iuliu Hossu, PS Alexandru Rusu și PS Ioan Bălan, au redactat, la 23 aprilie 1956, primul lor memoriu comun adresat autorităţilor după ieșirea de la Sighet, pe care l-au difuzat apoi și către credincioşi[226].

Episcopii au fost vizitaţi, cu riscurile aferente, de preoţii cu jurisdicţie[227] din eparhiile greco-catolice, care funcţionau în

Nunţiul consideră că evenimentul „a fost poate unic în istoria Bisericii" (ACO, dosar nr. 689/1948).

[223] În procesul-verbal de interogatoriu din 20 august 1956, „deţinutul Chertes Ioan" descrie consacrarea sa episcopală, care a avut loc în lagărul de la Căldărușani la 25 decembrie 1949. Episcop consacrator a fost ÎPS Valeriu Traian Frenţiu, în prezenţa episcopilor Iuliu Hossu, Ioan Bălan și Alexandru Rusu (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 1, f. 219).

[224] Comparând mai multe bilete transmise pe cale clandestină din lagărul de la mănăstirea Căldărușani la Nunţiatură, se pot descifra mai multe exprimări codificate, utilizate de episcopi și de preoţi. Astfel „Petru" era folosit pentru a indica pe Sfântul Părinte, iar cuvântul „Îngerii" era folosit pentru „episcopi".

[225] ACO, dosar nr. 689/1948, Raportul nr. 2896 din 25 octombrie 1949 adresat de Nunţiu, Mons. O'Hara, cardinalului Tisserant. Copia dactilografiată a biletului episcopului Chinezu este atașată raportului. Originalul manuscris al biletului se află în ASV, Nunziatura Romania, busta 1 – Nunzio O'Hara.

[226] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol 1, ff. 276-286 (unde se află copia Securităţii pentru acest memoriu). Ciorna originală manuscrisă se află în vol. 11 al aceluiaşi dosar.

[227] La 29 iulie 1948 Suveranul Pontif a comunicat, prin Nunţiatura Apostolică din București, tuturor episcopilor din România un decret, cunoscut sub numele de „Nominatio substitutorum", care conţinea o serie de facultăţi speciale pentru timpul când s-ar întrerupe comunicarea cu Scaunul Apostolic. Printre aceste facultăţi a fost aceea a numirii substituţilor. Iată formularea exactă din textul decretului: „Episcopii rezidenţiali să numească în cel mai scurt timp doi preoţi care, atunci când scaunul (episcopal) ar fi în aşa fel blocat din pricina detenţiei, alungării, exilului sau neputinţei Episcopului, încât nu ar putea comunica în mod liber cu cei din dieceză nici măcar prin scrisori, să-și asume conducerea diecezei,

clandestinitate. Ei au gestionat cu mult tact noile jurisdicţii, ţinând seama de faptul că fuseseră împiedicaţi, timp de peste șapte ani, să fie în contact cu eparhiile lor.

„Mişcarea Petiţionară greco-catolică" din 1956

În anul 1956 a existat o „scânteie" de speranţă, care a dus la o amplă mişcare în rândul greco-catolicilor. E vorba de aşa-numita „Mişcare Petiţionară greco-catolică" din acel an, care a fost încurajată explicit de episcopii greco-catolici aflaţi în domiciliu obligatoriu la Curtea de Argeș. În cadrul acestei mişcări, zeci de mii de locuitori de la oraşe şi de la sate şi-au declarat apartenenţa la religia greco-catolică[228].

Mişcarea a culminat cu organizarea unei liturghii greco-catolice, care s-a ţinut în stradă, la 12 august 1956, în piaţa din faţa bisericii Piariştilor din Cluj. Au participat câteva mii de oameni. Cei trei episcopi greco-catolici sprijiniseră ideea ca preoţii și credincioșii să se declare

---

urmându-şi unul altuia, în ordinea stabilită de Episcopii înşişi. [...] Acela care îşi va asuma conducerea diecezei, ca mai sus, să se îngrijească, dacă este posibil, să comunice cât mai curând Scaunului Apostolic asumarea îndatoririi şi să numească imediat un preot care să-i urmeze la rându-i celui deja ales". Un original al acestui decret s-a găsit la percheziția făcută la 18 martie 1957 în cele două camere în care locuise Episcopul Alexandru Rusu, aflat în „domiciliu obligatoriu" la Mănăstirea Cocoș (Tulcea), de unde a fost arestat la 5 ianuarie 1957. Exemplarul se găsește azi în ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 11, ff. 33-41. Decretul a fost publicat și în volumul Tempfli Imre, *Din noroi și raze de soare*, pp. 963-969, cu o traducere din latină de Prof. Francisca Băltăceanu.

Toţi episcopii și-au numit substituţi. Măsura era legată prin Secretul Pontifical. Cu toate acestea, Securitatea a reușit să afle, în majoritatea cazurilor, care sunt substituţii, și i-a arestat. La ieșirea lor din închisoarea Sighet, episcopii greco-catolici s-au aflat faţă în faţă cu deţinătorii clandestini ai jurisdicţiei din fiecare eparhie, care se transmisese de la substitut la substitut, pe măsura arestării acestora.

[228] Conform unei statistici a Ministerului Cultelor din 15 septembrie 1956, numărul total al semnăturilor ar fi fost de 20.308. Profesorul Ovidiu Bozgan a demonstrat că această cifră este mult subevaluată (cf. Ovidiu Bozgan, *Mişcarea petiţionară greco-catolică din 1956,* în vol. „Studii de Istoria Bisericii", sub redacţia lector univ. Ovidiu Bozgan, accesibil online:
http://ebooks.unibuc.ro/istorie/religie/miscarea%20petitionara%20greco2.htm]
(consultat la 26.05.2015).

greco-catolici, dar nu au avut în vedere organizarea unei liturghii în piața publică, fapt care i-ar fi expus inutil pe credincioși și pe preoți.

Rearestarea, condamnarea și moartea Servului lui Dumnezeu Alexandru Rusu († 9 mai 1963) la penitenciarul Gherla

Aflat la Mănăstirea Cocoș în DO, episcopul Alexandru Rusu a fost arestat pentru a doua oară. De la 5 ianuarie 1957 a fost anchetat la Securitatea din Cluj și a fost implicat în lotul legat de liturghia publică din 12 august 1956 din piața bisericii Piariștilor. A fost condamnat la temniță grea pe viață de Tribunalul Militar al Regiunii a III-a Cluj, prin Sentința nr. 1201/957, pentru „înaltă trădare”, întrucât „a desfășurat o acțiune de instigare pe linia cultului greco-catolic”[229].

După proces, episcopul Alexandru Rusu, ajuns la vârsta de 73 de ani, a fost nevoit să suporte din nou calvarul anilor de temniță. A trecut prin penitenciarele Gherla (13 mai 1957 – 12 iulie 1958), Pitești (13 iulie 1958 – 5 iunie 1960), Dej (6 iunie 1960 – 17 ianuarie 1963), Gherla (18 ianuarie – 9 mai 1963)[230].

La 30 iulie 1963 a fost adus într-una din camerele spital (8 - 12) ale închisorii Gherla. Aici a fost văzut zilnic de medicul deținut Dr. Tiberiu Turculeț. A murit la 9 august 1963, la ora 17.00, la vârsta de 79 de ani. Cauza morții, declarată în procesul-verbal constatator, semnat de medicul director al „Spitalului Formațiunii 0606 Gherla”, Dr. Baumgarten Sandor, este: „abces renal drept cu flegmon perinefretic drept” [231].

Redăm o sinteză din două înregistrări făcute în anul 2013 cu doctorul Tiberiu Turculeț (născut în jud. Iași, în 1925), căruia i-am prezentat fotocopiile procesului-verbal constatator al morții episcopului Rusu și alte acte din dosarul său de la CNSAS. Folosim exclusiv cuvintele doctorului: „Eu, ca medic deținut, aveam, bineînțeles, aceeași situație ca orice deținut. [...] Ieșeai din camera ta de deținut, îți luai trusa, te duceai cu sergentul respectiv, te aducea din nou în camera ta și cu asta s-a terminat povestea. O dată pe zi. Și [bolnavii] erau singuri în rest.

[229] Informațiile provin din AANP, Fișa de încarcerare nr. 18/1957, citat în Andrea Dobeș–Fürtös, *Episcopul Alexandru Rusu și regimul comunist (1945–1963)*, în „Revista Arhivei Maramureșene”, nr. 1/2008, Baia Mare, pp. 88-106.
[230] *Ibidem.*
[231] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 15, f. 91.

[Cu privire la programul doctorului Baumgarten:] De unde să-i știu programul lui? Venea în fiecare zi în locul unde era camera de truse și spunea: ce bolnavi sunt, ce ... cutare? Raport de gardă? Sigur.

[Eu știu că episcopul Rusu] a avut starea aceea febrilă, care nu a putut fi rezolvată cu antibiotice. [...] L-am văzut cu câteva ore înainte [de moarte]. Adică, azi l-am văzut și a doua zi nu mai era. [...] El a fost internat pe 30 [iulie], pe 9 [august] a murit. Au fost opt zile. În opt zile nu se poate pune diagnostic de flegmon. [...] Flegmonul renal este în afara rinichiului, nu afectează propriu-zis rinichiul, ci zona din afara rinichiului, și dacă cumva acest flegmon, și probabil că așa a fost, este situat anterior, poți apăsa acolo cât vrei, că bolnavul nu simte durere, decât numai dacă e situat posterior. Asta e foarte rar. Și a fost probabil un flegmon perirenal anterior, că nu se simțea, eu l-aș fi simțit, înțelegeți?

[Episcopul Rusu] a stat prea puțin în spital ca, până la urmă, să stabilim ce este. A murit foarte repede, a murit în febra aia... El a murit printr-o pioemie, așa se cheamă asta... septicopioemie. Adică puroiul care pleacă în sânge din flegmon și care dă moartea. Acesta a fost diagnosticul de autopsie[232].

Din toate datele, eu acum aflu pentru prima dată că Mons. Rusu a avut flegmon renal. Diagnosticul nu-l știam pentru că nu-l știa decât medicul oficial, și medicul oficial era Baumgarten. [...] Baumgarten era un individ de bună credință.

Să vă spun de ce e important. Pentru că, dacă se știa, se putea opera și putea scăpa. [...] Nu s-a putut diagnostica, e foarte greu de diagnosticat clinic[233].

[...] Condițiile obișnuite erau groaznice. [...] Era un WC deschis, se așeza fiecare, erau treizeci de indivizi, fiecare venea la rând, om după om. În permanență era ocupat. [...] Ce apă, dom'le? Veneai cu o ceșcuță de apă pe care o aveai. A fost fără aer. Gândiți-vă că a trăit atâția ani fără aer, fără alimentație, cu miros, lipsă de orice, peste care s-a supraadăugat vârsta, s-a adăugat fragilitatea. Zi de zi, aceeași mâncare ani de zile, nu puteai să

---

[232] În mărturia sa, Dr. Turculeț arată că la Gherla exista un autopsier medic. În dosarul de încarcerare al PS Rusu (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 15) nu există nici un document explicit de la autopsie. Probabil că rezultatul autopsiei era inclus în procesul-verbal de constatare a morții.

[233] Doctorul Yves Nicolae Cernea ne-a confirmat faptul că, în condițiile normale de spitalizare din acei ani, cauza infecției s-ar fi putut descoperi prin analize paraclinice, s-ar fi putut face o incizie cu drenare și nu s-ar fi ajuns la moarte.

stai culcat, trebuia să stai în picioare tot timpul… plus pedepsele pentru lucruri pe care ei le considerau grave.

[…] Moartea lui nu a fost moarte naturală, el a murit de această boală… Stabilirea tanatogenezei e clară în cazul lui. Boala survenea la un organism slăbit de închisoare. La el nu au fost 15 ani de închisoare obișnuită.

[…] El era foarte, foarte liniștit. Impresia pe care mi-a făcut-o… Era un tip puțin distant. […] Eu v-am spus, era un om foarte serios, puțin sever, foarte coerent. Avea, cum să vă spun, avea o tărie, așa am impresia, cum mi-a rămas. Ținută ireproșabilă"[234].

PS Ioan Bălan, aflat în DO la mănăstirea ortodoxă Ciorogârla, i s-a cerut, chiar cu câteva zile înainte de moarte (căzuse de mai multe ori, pierzându-și cunoștința), să „treacă la Ortodoxie" pentru a fi lăsat să meargă acasă în vederea unui tratament, ceea ce el a respins imediat, folosind chiar o exprimare ușor ironică. Iată relatarea către Securitate a unui informator: „[La 10 iulie 1959] eu am încercat să-i demonstrez că este necesar să se declare de acord cu situația Bisericii și să adere la Ortodoxie, dar Bălan I[oan] a ripostat imediat spunând că e posibil ca după un an să se desființeze și biserica ortodoxă și atunci se face de rușine, ajungând din nou în aceeași situație.

Menționez că un timp ne-am plimbat prin curte, unde se afla profesorul Ionescu de la Patriarhie, care se ocupa cu studii. Acesta, de asemenea, l-a sfătuit pe Bălan I[oan] să facă trecerea pentru că astfel va fi lăsat să se ducă acasă. Bălan Ioan i-a răspuns că va vedea el ce va răspunde când va fi întrebat"[235].

Episcopul Ioan Bălan a murit la 4 august 1959, la ora 2.00, la mănăstirea Ciorogârla, în urma unui accident cerebral care s-a extins foarte repede. Cu ultimele puteri, s-a dat jos din pat pentru a se putea spovedi la părintele Francisc Zudor, care a fost de față în acele momente[236].

---

[234] Arhiva Ghika de la ARCB, fond audio Cosmovici, două înregistrări audio din vara anului 2013, cu Dr. Tiberiu Turculeț, una la telefon și una la domiciliul doctorului.

[235] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 1, ff. 78-79.

[236] A se vedea mărturia părintelui Francisc Zudor, în Anton Moisin, *Cei șapte episcopi greco-catolici români care au pierit în detenție sub prigoana comunistă,* Cluj, Editura Viața Creștină, 2010, pp. 181-182.

Înmormântarea s-a făcut la cimitirul Bellu Catolic. La 8 octombrie 2013 s-a făcut deshumarea.[237] Pe oasele craniului s-au găsit urme ale țuchetului roșu de episcop. Pe piept s-a descoperit o decorație sub formă de cruce, de pe vremea Papei Leon al XIII-lea, pe care i-o pusese părintele Zudor cu ocazia înmormântării.

Preasfințitului Iuliu Hossu în Domiciliu Obligatoriu i se ridicase domiciliul obligatoriu de la mănăstirea ortodoxă Căldărușani în luna iulie 1964. Dar el a cerut ca noua adresă să fie reședința sa episcopală din Cluj, de pe str. Moților nr. 26. Din acest motiv, Ministerul Afacerilor Interne a revenit, la 31 iulie 1964, asupra ridicării DO și a dispus ca episcopul să rămână în continuare cu DO pe termen nelimitat, în cadrul mănăstirii Căldărușani[238].

În anul 1968 se împlineau 50 de ani de la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, când episcopul Hossu a jucat un rol important. Era de așteptat ca presa internă și internațională să vorbească despre Iuliu Hossu, care se afla în DO De aceea, autoritățile comuniste au decis, pentru a doua oară, „să se ridice restricţiile domiciliare numitului Hossu Iuliu, de la data de 30 dec. 1967”[239]. Iată reacţia episcopului, conform unei note informative: „În ziua de 13 apr. 1968, orele 17-19, sursa[240] l-a vizitat la Căldărușani pe episcopul greco-catolic Hossu Iuliu. Sursa fusese rugată de Dogaru [preşedintele Departamentului Cultelor] să-i comunice lui Hossu că i-a fost ridicat «DO» și că de-acum se va mai putea mişca pe la rude, prin Bucureşti.

Hossu mai întâi a mulțumit politicos pentru atenție, i-a mulțumit și Patriarhului [pentru o carte trimisă], iar despre DO [știind că nu i se va aproba să se întoarcă la reședința sa episcopală din Cluj, Calea Moților 26] a spus: Aceasta este un paliativ. Eu am un singur domiciliu, în Cluj, Calea Moților 26. Oriunde mă va duce în altă parte eu mă consider deținut și, la rândul meu, mă postez în poziție protestatară, de permanent protest

[237] Episcopia Greco-Catolică de Lugoj, *Episcop Ioan Bălan (1880-1959) – Exhumarea și depunerea în Catedrala greco-catolică din Lugoj,* Tipografia Surorilor Lauretane, Baia Mare, 2014, *passim*.
[238] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 5, f. 4.
[239] Idem, fond Penal, dosar nr. 15.342, f. 30.
[240] Un informator al Securității.

împotriva crimelor staliniste şi a rănirii Constituţiei prin nerecunoaşterea Bisericii mele în toate drepturile dinainte de 1948"[241].

În intervalul cât a fost singur în DO, episcopul Hossu a trimis autorităţilor mai multe memorii, care au rămas fără răspuns[242].

La 19 martie 1969, datorită unui nou context internaţional, începuseră convorbiri cu Vaticanul în încercarea de a normaliza situaţia Bisericii Catolice din România. În acest cadru, Monseniorul Giovanni Cheli a primit acceptul Departamentului Cultelor de a-l vizita pe episcopul Iuliu Hossu la Căldăruşani şi de a-i transmite invitaţia Sfântului Părinte de a veni la Roma pentru a fi creat cardinal. Dar condiţia impusă de Guvern era ca episcopul să rămână apoi la Roma. Răspunsul acestuia, redat de Mons. Cheli, a fost următorul: [Episcopul Hossu] îi mulţumea din inimă Sf. Părinte pentru că s-a gândit la el, însă simţea că nu trebuie să se despartă de turma lui... catolicii ar fi considerat plecarea sa ca o trădare de la lupta cea bună pe care a dus-o până atunci... şi de aceea era decis să rămână la Căldăruşani până în ziua în care Biserica Unită ar învia, sau până la moarte"[243].

Monseniorul Cheli l-a întrebat atunci dacă n-ar accepta purpura în caz că s-ar putea evita să plece din ţară. Episcopul s-a gândit un moment şi a răspuns că şi într-un asemenea caz el simte, în conştiinţă, că trebuie să refuze... pentru că această eventualitate n-ar fi fost un bine pentru Biserică[244].

---

[241] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, f. 344. În dosarul de la CNSAS lipseşte continuarea acestui document.

[242] Conform unui răspuns dat Securităţii de către Secţia Scrisori şi Audienţe de la CC al PCR, au fost adresate autorităţilor statului memorii din partea episcopului Iuliu Hossu la: 11 octombrie 1965, la 15 decembrie 1966 şi la 8 decembrie 1967 (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, f. 357). Un ultim memoriu a fost adresat lui Nicolae Ceauşescu la data 29 octombrie 1968, după cum rezultă dintr-o scrisoare a episcopului Iuliu Hossu, recopiată în luna august 1969 de părintele Ioan Bota, aflat în vizită la Căldăruşani (Iuliu Hossu, *Memorii...*, pp. 26-29). Cu mai puţin de 3 luni înainte de moarte, în dialogul purtat cu episcopul Márton Áron, episcopul Hossu arată că n-a primit niciun răspuns la niciunul din memoriile adresate autorităţilor (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, ff. 35-37).

[243] AES, Posizio Romania 290, Data del documento *Marzo 1969,* N. di protocollo *1630/69*.

[244] *Ibidem.*

Refuzul de a deveni cardinal, atunci când Biserica lui era persecutată, a impresionat puternic întreaga lume creștină. Iată o afirmaţie în acest sens, într-o scrisoare a episcopului Ioan Ploscaru: „Ep[iscopului] I. Hossu i-am scris adeseori. Când am auzit că a refuzat invitaţia de a pleca la Roma pentru a fi numit cardinal i-am scris că mi-a făcut o mare bucurie. Dacă ar fi acceptat, ar fi fost un semi-fugar, privând pământul patriei de osemintele sfinte ale unui martir”[245].

Episcopul Hossu a murit probabil în urma unui accident tromboembolic pulmonar[246], la Spitalul Colentina (București), în salonul 226, unde a fost adus de la Mănăstirea Căldărușani. Moartea a survenit la 28 mai 1970 la ora 9.15.[247].

Cu ultimele puteri, a avut o discuţie la 26 mai 1970 cu istoricul Ion Dumitriu-Snagov, care a redactat apoi două manuscrise în care a fixat acele momente. Vorbea cu greu, șoptit, între lungi momente de tăcere. Redăm un extras: „Iată, dragule, ne întâlnim și-n ceasul fericirii! Domnul mă cheamă din mijlocul neamului, din mijlocul credincioșilor. El a hotărât să sfârşească totul aici şi să înceapă dincolo. N-ai să mai ai cui fluiera pe sub fereastră. N-ai să mă mai găsești la Căldărușani. Nu uita că ai o singură iubire: neamul! Neamul și biserica! Să apăraţi fiinţa neamului. Să păstraţi pe Dumnezeu în inimi. Pentru El şi pentru oile lui am dat totul! Pentru oile... [...] De-i ajunge la Sfântul Părinte, sărută-i inelul și-i spune... Spune-i că Domnul a hotărât să mă ia dintre oile mele. Din mijlocul neamului. Spune ... că neclintit ... Spune... și fii binecuvântat, fiule...”[248].

Ion Dumitriu Snagov continuă: „De-aici n-a mai putut vorbi. S-a stins treptat în puteri și a tăcut. [...] La discuţia avută de mine cu

[245] Scrisoare a episcopului Ioan Ploscaru către prof. Dr. Ștefan Manciulea din data de 5 septembrie 1974 în Ioan Mitrofan, *Gânduri împărtășite*, vol. 1, Blaj, 2002, p. 88.

[246] Părerea doctorului Cernea: prezumtiva cauză a morţii a fost un accident trombo-embolic, probabil pulmonar.

[247] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 5, ff. 31-36, unde se află o notă informativă în care se vede că episcopul Hossu a fost internat la spitalul Colentina cu două săptămâni înainte de moarte și se descriu apoi toate momentele, până la moarte, respectiv la înmormântare.

[248] AES, Posizio Romania 290 B, 1970-1971.

episcopul Iuliu Hossu au fost de față: Angelin Maria și Gabriela Banciu din București. Ion Dumitriu, 26 mai 1970"[249].

Concluzii

„Lichidarea" Bisericii Greco-Catolice din România în anul 1948 poate fi privită în analogie cu un atac de infanterie în localități. Trebuiau asaltate toate centrele „de jos" ale Bisericii, adică toate parohiile greco-catolice, precum și bisericile lor, pentru a se putea apoi justifica suprimarea prin lege „a organizațiilor centrale și statutare ale acestui cult".

Acest mod de a acționa a fost numit de comuniști „de jos în sus"; el trebuia să reprezinte o materializare a voinței „poporului", dincolo de orice legalitate „de tip burghez". Nu mai vorbim de faptul că un asemenea mod de a privi lucrurile era în totală contradicție cu structura ierarhică a Bisericii, așa cum a fost ea întemeiată de Hristos. La fel cum, în fazele inițiale de sovietizare ale României, au fost asaltate primăriile[250], prefecturile, proprietățile din toată țara, *„de jos în sus"*, la fel au imaginat sovieticii suprimarea Bisericii Greco-Catolice din România.

Spre deosebire de scenariile utilizate în Galiția, respectiv în Ucraina Transcarpathică, în România persecutorul a început prin a afișa o fațadă de „legitimitate" în primele etape ale „operațiunii de unificare", după cum urmează:

1. „Chemarea" de la Blaj, de la 15 mai 1948, a mitropolitului ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, precum și „chemarea" patriarhului, de la 6 iunie 1948, au „legitimat" o intensă propagandă guvernamentală pentru revenirea la Ortodoxie, precum și constituirea unor „comisii județene de acțiune" care au trecut, începând cu noaptea de 26/27 septembrie 1948, la preoții greco-catolici din sate și au „obținut" un număr de semnături de delegare pentru cei 38 de participanți la consfătuirea de la Cluj de la 1 octombrie 1948.

2. Proclamația și apelul de la consfătuirea de la Cluj, precum și „ratificarea" la București de către patriarhul Justinian și Sinodul

---

[249] *Ibidem.*

[250] Cităm o formulare în acest sens a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 25 februarie 1948: „În acțiunea de expropriere, Partidul nostru a pus pentru prima oară piciorul la sate și a început ofensiva de democratizare de jos, asaltul pentru curățirea aparatului administrativ, prin înlocuirea primarilor etc." (ANR, *Stenograme,* vol. 1 (1948), București, 2002, p. 384).

permanent al Bisericii Ortodoxe Române a hotărârilor de la Cluj au „legitimat” constituirea, sub controlul Securității, la nivelul întregii Transilvanii, a unor „comitete greco-catolice [sic] de inițiativă” (judeţene, de plasă şi comunale), care au intrat în fiecare parohie și au „abordat” fiecare credincios greco-catolic în parte pentru „obținerea” semnăturilor de „trecere” la Ortodoxie.

3. Conform Legii cultelor, art. 37, atunci când cei care au părăsit comunitatea locală greco-catolică au depășit procentul de 50%, biserica și edificiile anexe au intrat „de drept” în proprietatea comunității locale a cultului nou adoptat (fie că aceasta exista deja, fie că era nou constituită prin „treceri”).

Aceleași evenimente sunt prezentate în Memoriul episcopilor greco-catolici redactat la Curtea de Argeș, la 23 aprilie 1956, astfel: „**Conciliabulul secret de la Cluj**, din 1 octombrie 1948, în care 36 de preoţi – care s-au proclamat cu de la sine putere «delegați» și «mandatari» ai întregii preoţimi greco-catolice – au fost aduși să declare «rupte peceţile» unirii bisericești cu Sf. Scaun al Romei, a fost urmat, după două zile, de ceremonia fastuoasă de la Bucureşti, în care **Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române** a ratificat hotărârile, zise «istorice», ale celor câțiva preoţi minori, intimidaţi ori uitaţi de sine, de la Cluj. Aceste două acţiuni iniţiate, îndrumate şi controlate de aproape de organele puterii de Stat, au fost socotite temeiuri de drept suficiente pentru a se porni apoi, tot din partea puterii de Stat (Ministerul Cultelor și cel pentru Afacerile Interne) acţiunea mai mare de trecere în masă la Ortodoxie a celor aproape un milion și jumătate de credincioși greco-catolici.

Având binecuvântarea dată, cu mână largă, de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, aparatul de Stat, pus în mişcare în acest scop, a dus această lucrare, cu o uimitoare repeziciune, la îndeplinire”[251].

În realitate, preluarea bisericilor nu s-a putut executa prin scenariul „trecerii” voluntare a credincioșilor cu preoţii lor, pentru că multe localități au rezistat, și de aceea Ministerul Afacerilor Interne și Securitatea au intervenit în forță, trecând peste orice considerent legal (Constituția și Legea Cultelor nu permiteau o asemenea „operațiune”) și peste orice pseudo-„legitimitate” afișată până atunci. Pentru aceasta, s-au

[251] Memoriul episcopilor greco-catolici redactat la Curtea de Argeş, 23 aprilie 1956, punctul 2, a se vedea în ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 13.278, vol. 1, ff. 276-286 (copia Securităţii pentru acest memoriu). Ciorna originală manuscrisă se află în vol. 11 al aceluiaşi dosar, ff. 15-31.

pus în aplicare dispozițiile Ministerului Cultelor și ale prefecturilor, precum și ordinele circulare secrete ale Securității pentru „facilitarea" trecerilor. S-a declarat despre fiecare localitate, în mod fals, că au fost treceri de peste 75%, mergând până la 100%. Laicii considerați „instigatori" ai rezistenței, precum și preoții rezistenți au fost arestați, s-au folosit la nevoie jandarmi, în unele locuri au intervenit trupe ale Securității și astfel s-au preluat toate bisericile greco-catolice.

După atingerea acestui obiectiv tactic, putea interveni obiectivul strategic al planului stalinist, anume decretul de scoatere în afara legii a Bisericii Greco-Catolice.

Procedeul prin care a fost lichidată Biserica Greco-Catolică în anul 1948 a fost criminal, brutal și pervers. A fost de fapt o inginerie socială cu grave consecințe pentru toți anii care au urmat.

Cei șapte episcopi greco-catolici morți în închisori sau în domiciliu obligatoriu (forțat) au răspuns personal chemării lui Hristos, făcând prin sacrificiul lor un dar neprețuit întregii Biserici Greco-Catolice. Dacă unul singur dintre ei ar fi „trecut" la Ortodoxie (și știm azi că această noțiune este un eufemism pentru acțiunea de „lichidare" a Bisericii Greco-Catolice) s-ar fi dat o aparentă legitimitate „unificării". Dar nici în Ucraina, și nici în România, nu a existat nici un singur episcop care să-și trădeze credința!

Prin moartea lor martirică, cei șapte Servi ai lui Dumnezeu: Valeriu Traian Frențiu, Iuliu Hossu, Alexandru Rusu, Ioan Bălan, Vasile Aftenie, Ioan Suciu și Tit Liviu Chinezu au asigurat Bisericii lor dreptul de a afirma că ea n-a încetat niciodată să existe.

Fie ca sacrificiul lor, odată cunoscut, să contribuie la renașterea spirituală a întregului popor creștin din România.

Janos **PAL**

Educația religioasă unitariană în primele două decenii ale sistemului socialist de stat (1945-1965)

Unitary Religious Education In the First Two Decades of the State Socialist System (1945-1965)

The end of the Second World War resulted in the establishment of a totalitarian system of state socialism in Central and Eastern Europe. Starting with 1945 power was also taken over in Romania by a form of state administration that wanted the realization of a society without social classes through the creation of the new man. Power attempted to achieve this anthropological revolution by breaking down the old state and social institutions, as well as by subjecting, controlling and restructuring to a homogeneous mass of society. The methods of this transformation process were extremely varied, and by the liquidation of personal autonomy and spontaneous action constrained individuals into social, political, and conceptual frameworks on the world dictated by ideology.

In the present paper we will follow and present from the perspective of ecclesial religious education the first two decades of this homogenization policy, considering the following aspects: the church strategy after the annihilation of confessional education, preservation of the parishioners / society, the results of the homogenization policy.

Etichete: educație religioasă, Biserica unitariană, școală
Keywords: religious education, Unitarian Church, school

Introducere

Sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial a avut ca rezultat instalarea în Europa Centrală și de Est a unui sistem totalitar, a socialismului de stat. Începând cu anul 1945 puterea a fost preluată și în România de o formă de administrație de stat ce dorea înfăptuirea unei societăți fără clase sociale prin crearea *omului nou*. Puterea a încercat realizarea acestei *revoluții antropologice* prin dărâmarea statului vechi și a instituțiilor sociale, precum și prin supunerea, controlarea și restructurarea într-o masă omogenă a societății. Metodele acestui proces de transformare au fost extrem de variate, iar prin lichidarea autonomiei

personale și a acțiunilor spontane a constrâns indivizii în cadre sociale, politice și de concepție asupra lumii dictate de ideologie[1].

În lucrarea de față vom urmări și vom prezenta din perspectiva educației religioase bisericești primele două decenii ale acestei politici de omogenizare, având în vedere următoarele aspecte: strategia bisericească după anihilarea educației confesionale, păstrarea enoriașilor/societății, rezultatele politicii de omogenizare.

Educația confesională unitariană între 1920-1948
(Obiectivele educației bisericești)

După alipirea Transilvaniei la România, politica educațională a Bisericii Unitariene pe lângă propagarea valorilor creștine, a preluat și sarcina cultivării identității naționale maghiare. „Dacă mai există în noi doar un strop de atașament față de credința, limba noastră străveche, atunci trebuie să ne străduim cu toată silința noastră să păstrăm convingerile religioase ale poporului nostru, să cultivăm sentimentul ei moral și cu toate acestea să-i sporim și cunoștințele" – susținea la 14 iulie 1921 Ferenc Bedő, epitrop supraveghetor, la adunarea protopopiatului din comitatul Alba de Sus[2]. Ideile protopopului Gábor Osváth rostite în cadrul aceleiași adunări, susțin această declarație, declarând că, unul din obiectivele centrale ale Bisericii a reprezentat-o păstrarea identității naționale maghiare. „Noi unitarienii, care am venit pe această lume și a fost crescuți într-o atmosferă maghiară, deși am suferit mult, și nu ne găsim patria în țară, nu avem voie, nu putem să devenim demoralizați. Am citit că, cu cât presiunea a fost mai mare, cu atât mai mare a fost și forța de rezistență, cu cât a existat o nevoie mai mare, cu atât a fost mai însemnat și ajutorul, disponibilitatea de sacrificiu. Simțim presiunea și astăzi, pericolul care paște limba maghiară. Trebuie deci să avem un obiectiv comun: să salvăm limba Bisericii, confesiunii noastre, limba maghiară, deoarece Biserica supraviețuiește în limba și credința ei. Astăzi, mai mult ca niciodată, trebuie să înțelegem cuvintele marelui apostol «să nu se intereseze nimeni doar de propriile foloase», ci fiecare să se intereseze de foloasele comunității. Să aducem sacrificii pentru Biserica

[1] Balogh László Levente, *Totalitarizmus és politikai vallások*, in *Kommentárs*, 2011/1, http://kommentar.info.hu/iras/2011_1/totalitarizmus_es_politikai_vallasok (descărcat la 09.10.2014).

[2] *Proces verbal adunare generală*, Alba de Sus, 12.06.1907 – 15.10.1921, Arhivele Parohiei Unitariene din Racoșul de Sus, f. 365.

noastră, pentru supraviețuirea nației noastre maghiare"[3]. În paralel cu valorile creștine, sentimentul misiunii de apărare a identității, de clădire a națiunii a rămas în viață și în perioada imediat următoare celui de Al Doilea Război Mondial. În vederea organizării și asigurării educației confesionale, după alipirea Transilvaniei de Nord la România, în perioada aprilie – septembrie 1945, episcopii și specialiștii în educație a Bisericilor maghiare au purtat discuții în mai multe rânduri cu comisia de educație a Alianței Populare Maghiare. Unul din obiectivele principale a acestor consfătuiri a reprezentat-o crearea unei rețele școlare prin colaborarea confesională, care ar fi fost adecvată pentru a cuprinde grupurile de copii ce urmau a fi școlarizate. Acest lucru este subliniat de planurile conform cărora, în materie de învățământ primar de o importanță strategică, fiecare Biserică trebuia să depună eforturi pentru extinderea și sporirea rețelelor școlare proprii la acest nivel[4]. În spiritul acestei idei tactice, în anul școlar 1945/1946 Biserica Unitariană intenționa să pornească 12 școli primare noi pe lângă cele 33 existente. Aceste planuri de extindere sprijinite și de Alianța Populară Maghiară, au ajuns însă doar în faza de proiect, fără să fie puse în practică, deoarece necesitățile formulate de către Biserici au rămas fără răspuns din partea instituțiilor statului.[5] Dorința de a asigura continuitatea pe planul politicii privind școlile, reiese și din faptul că liderii Bisericilor maghiare au perseverat pe lângă asigurarea educației în limba maghiară în acele regiuni unde existau copii cu limba maternă maghiară de vârsta școlarizării. Veridicitatea acestei

---

[3] *Ibidem,* f. 369. Angajamentul luat de Biserică privind educația în limba maghiară este subliniat de faptul că, după preluarea școlilor cu limba de predare maghiară de către statul român, conducerea Bisericii a dispus înființarea școlilor religioase în acele localități unde încă nu existau. A se vedea: *Procesul verbal al adunărilor Consiliului General al Bisericii Unitariene Maghiare ținute la Cluj în data de 29 și 30 august 1920*, Cluj-Napoca, 1922, p. 41.

[4] „În vederea asigurării educației noastre în limba maghiară, în cursul celor luni grele ale tranziției, aprilie – septembrie 1945, episcopii Bisericilor maghiare și cu conducerea din cadrul didactic, mai târziu cu comitetul Uniunea Populară Maghiară, au ținut nenumărate consfătuiri, discuții, consultări, în special referitor la educația primară-secundară-superioară. [...] În cazul educației primare, dorința principală a fost ca fiecare Biserică maghiară să își extindă școlile confesionale, care din punct de vedere al Bisericii sunt necesare și reprezintă o întărire." Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare [în continuare MUEGylvt.] Consfătuirea epitropilor [Ge.][1946-1947], 3/1/1946.

[5] *Unitárius Közlöny*, 1946/1, p. 6; MUEGylvt. Ge., 3/1/1946.

declarații este susținută de raportul comisiei de educație din anul 1945, conform căruia după respingerea revendicărilor de extindere, Bisericile maghiare și-au concentrat eforturile asupra faptului ca în „școlile primare unde există elevi maghiari, predarea să se facă în limba maghiară”.[6]

În primăvara anului 1945, Dániel Simén, cu ocazia călătoriei întreprinse în cadrul protopopiatului Mureș, a dat asigurări enoriașilor protopopiatului referitor la faptul că poziția Bisericii a rămas neschimbată, adică și de acum încolo va sprijini din răsputeri acele instituții care sunt purtătorii maghiarimii și creștinătății noastre[7].

Pentru efectuarea acestei munci de dublă socializare mai sus amintite, liderii din Cluj ai Bisericii au avut la dispoziție mai multe mijloace: asociații sociale bisericești, literatura bisericească, precum și școlile. Dintre acestea, „sistemul instituțional cel mai sistematic organizat al socializării” școala s-a dovedit cea mai eficientă. Și anume, sistemul școlar a fost în stare să creeze acea structură educațională cu ajutorul căreia a reușit să transmită la modul cel mai uniform acele valori și acea ideologie, în spiritul cărora a dorit să formeze generația nouă[8].

Lichidarea educației confesionale în România

Datorită faptului că ideologia socialistă a visat la o lume și un tip de om total noi față de cele anterioare, a devenit crucial să pună în slujba procesului de transformare a societății această unealtă foarte importantă de formare a societății. Formarea identității pe baze politice ale noilor generații a fost astfel împiedicată de rețelele școlare ce funcționau sub îndrumarea Bisericilor; era nevoie deci de măsuri cu ajutorul cărora educația țării putea fi monopolizată. În vederea centralizării și în acest caz statul a apelat la naționalizare.

Educația confesională a fost abolită prin prevederile articolului 27 ale noii constituții adoptată la 13 aprilie 1948. Conform acestui articol nici

[6] MUEGylvt. Ge., 3/1/1946.

[7] „A declarat că punctul nostru de vedere privind Biserica noastră și situația școlilor confesionale a rămas neschimbat. Suntem extrem de atașați de ele, acestea fiind instituțiile care poartă și realizează valorile noastre, care în calitatea noastră de maghiari și de creștini ne leagă de viața veșnică.” MUEGylvt., Közoktatási Minisztérium és hatóságok. Általános fontosabb ügyek 1941-1948, 70/393/1945.

[8] Szabó Ildikó, *Az ember államosítása. Politikai szocializáció Magyarországon*, Tekinte Könyvek, [Budapest, 1991], p. 56.

o confesiune, comunitate religioasă sau congregația nu avea dreptul să opereze instituții educaționale cu caracter general, ci doar școli specializate în vederea pregătirii personalului bisericesc[9]. Directiva cuprinsă în Constituție a fost pusă în practică prin decretele lege 175/1948 și 176/1948 adoptate la 3 august 1948.

Primul articol al decretului 175/1948, privind reforma educațională, reflecta ideile puterii socialiste privind educația publică. Conform acestui articol, educația publică din Republica Socialistă România are un caracter secular, iar organizarea ei este strict un privilegiu al statului[10]. Reorganizarea pe baze politice a sistemului școlar este întărit și de prevederile celui de al doilea articol al aceluiași decret. Pe lângă eradicarea analfabetismului și extinderea educației asupra tuturor copiilor de vârsta școlarizării, acest articol formulează și anumite obiective ideologice ca educarea poporului în spirit democratic, precum și instructajul pe baze științifice a acelor cadre/profesioniști care sunt potriviți pentru construcția societății socialiste și îndeplinesc cerințele de consolidare a democrației populare[11].

Naționalizarea școlilor private și confesionale a fost prevăzută în articolul 35. Conform acestuia toate școlile private și confesionale devin școli de stat.[12] Cei care au formulat textul acestui decret s-au asigurat ca, procesul de naționalizare să decurgă fără probleme și să nu întâmpine rezistență din partea celor ce administrează aceste școli. În consecință, articolul 37 reiterează că, persoanele care încearcă să împiedice sau împiedică cu orice mijloace implementarea prevederilor articolului 35 vor primi pedepse de muncă silnică de la 5 până la 10 ani și confiscarea tuturor bunurilor.[13]

Detaliile privind naționalizarea au fost prevăzute în decretul 176/1948. În vederea unei mai bune organizări și funcționări a educației publice, precum în vederea *lărgirii și democratizării* educației, primul articol prevede că, toate bunurile mobile și imobile ale Bisericilor, mănăstirilor, comunităților religioase, societăților private, persoanelor

[9] *Constituția Republicii Populare Române 1948*, „Monitorul Oficial”, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948, p. 3381.

[10] *Decret nr. 175 pentru reforma învățământului*, „Monitorul Oficial”, nr. 177 din 3 august 1948, p. 6322.

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem,* p. 6324.

[13] *Ibidem*.

fizice și juridice, care au servit pentru funcționarea școlilor, devin proprietăți ale statului în baza articolului 35 din legea educației publice de stat.[14]

Școlile care urmau a fi naționalizate au fost enumerate în anexa legii. Preluarea bunurilor mobile s-a făcut pe baza unui inventar, iar execuția acestui proces a devenit competența unor persoane numite de către Ministerul Educației Publice. Conform prevederilor decretului trebuia naționalizate toate acele bunuri mobile și imobile care până la data de 1 ianuarie 1948 au servit la întreținerea și funcționarea școlilor, cantinelor, căminelor.[15] Adevărata *capcană* a legii în ceea ce privește instituțiile care operau aceste școli, a fost prevăzută în cel de al doilea articol. Acesta prevede că, toate clădirile cu scopuri educaționale (cu toate bunurile mobile/bunuri) – inclusiv clădirile rezervate personalului educațional și administrativ, căminele, cantinele – intră sub incidența prevederilor primului articol. Tot aici – printre bunuri de naționalizat – sunt categorisite toate sursele de venit ale fundațiilor și alte venituri menite să servească instituțiile școlare.[16]

În vara lui 1948, deci, sistemul educațional bisericesc s-a prăbușit de la un moment la altul. Interzicerea dreptului educațional și de operare a școlilor a fost agravată doar de naționalizarea întregii infrastructuri școlare. Această măsură a puterii însă, a îndeplinit doar parțial obiectivele inițiale, și a lăsat o posibilitate minusculă pentru educația bisericească prin faptul că a permis educația religioasă a copiilor în cadrul bisericilor. În practică acest lucru a însemnat că, munca educațională a fost transferată din scoală într-un alt mediu social, cel al Bisericilor, a fost centralizată aici – astfel difuzarea unei viziuni asupra lumii și a unor valori diferite de cele socialiste oficiale s-a perpetuat totuși.

Educația religioasă între 1945 – 1965
(Organizarea educației în afara școlii)

După 1948, pe lângă activitățile ceremoniale care au reprezentat piatra de bază a vieții religioase, cea mai importantă activitate a

---

[14] *Decret nr. 176 pentru trecerea în proprietatea Statului a bunurilor bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor, ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional*, „Monitorul Oficial", nr. 177 din 3 august 1948, p. 6324.
[15] *Ibidem.*
[16] *Ibidem*, pp. 6324-6325.

prezervării identității religioase/bisericești a reprezentat-o educația morală religioasă. Conducerea bisericii unitariene a acelui timp a fost total conștientă de rolul cheie pe care a jucat-o educația în păstrarea identității și în dezvoltarea bisericii. Acest lucru este susținut și de faptul că, a reacționat imediat la situația creată de naționalizare – fiind chiar prima dintre toate Bisericile[17] - și în circulara emisă la 16 septembrie 1948 a dispus începerea fără întârziere a educației morale religioase[18], iar în data de 25 a cerut un raport în această privință de la toate eparhiile.[19] La data de 20 ianuarie 1949 – până se aștepta adoptarea regulilor organizatorice privind soluționarea problemei – si-a creat cu caracter temporar și organismele de coordonare a educației, iar la 9 iunie cu participarea responsabililor din fiecare protopopiat s-a făcut evaluarea lipsurilor și rezultatelor muncii educaționale.[20]

La 1 iunie 1949, Statutul adoptat de Marea Adunare Națională a încredințat coordonarea activității educaționale Comisiei Educației Morale Religioase (VENB) organizat în baza structurii organizatorice ale Bisericii.[21] La vârful VENB se afla organul central al acestuia, căruia au fost subordonate comisiile din fiecare protopopiat. Puterile acestora din urmă au fost extrem de ramificate. Pe lângă punerea în practică a instrucțiunilor venite din centru, era de competența lor coordonare, verificarea muncii educaționale religioase desfășurate în cadrul protopopiatelor, organizarea pregătirii personalului, oferirea de sprijin, înaintarea propunerilor și sugestiilor privind problemele legate de educația morală religioasă.[22] Membri comisiilor aveau ca sarcini efectuarea controalelor la fața locului și evaluarea experiențelor, precum și soluționarea eventualelor probleme

[17] MUEGylvt. Nb. [Probleme privind comisia de învățământ], 92/753/1950.
[18] *Ibidem*, 29/1030/1949.
[19] *Ibidem*, 92/753/1950.
[20] *Ibidem*.
[21] Până la aprobarea Regulilor organizatorice ale Consiliul Educației Morale Religioase, ce reglementa organizarea și funcționarea acestuia, problema educației a fost temporar reglementată prin hotărârea 29/1949 (20 ianuarie 1949) dat de EKT. Conform hotărârii în cadrul parohiilor organizarea și controlul educației îi reveneau preotului, în timp ce în cadrul protopopiatelor protopopului și persoanei (delegați) numite de EKT. Controlul central a fost asigurat de un comitet alcătuit din trei persoane (Dániel Simén secretar șef, József Ürmösi consilier-delegat, secretar de protopopie), cu președinția protopopului. *Ibidem*, 26/ad29/1949.
[22] *Ibidem*, 31/1225/1949.

în cadrul ședințelor lunare.[23] La nivel de parohii, activitățile de educație morală religioasă au fost efectuate de către comisiile aflate în subordonarea preotului și au avut ca sarcini principale organizarea, supravegherea și coordonarea muncii educative.

Referitor la munca educațională desfășurată în cadrul parohiilor, preotul avea obligația să raporteze de două ori pe an. Prima raportare se făcea la începutul anului școlar referitor la condițiile începutului de an, iar cea de a doua se întocmea după terminarea anului școlar conform unei metodologii elaborate de comitetul central, și se referea la rezultatele anuale. Raporturile sinteză de la sfârșitul anului au fost discutate de adunarea parohiei, apoi au fost înaintate comisiilor protopopiatelor pentru evaluare și verificare. Pe baza acestor rapoarte s-au centralizat situațiile și împreună cu unele propuneri le-au înaintat adunărilor protopopiatelor pentru observații. Rapoartele finale – inclusiv cele ale preoților – au fost prima dată înaintate Consiliului Reprezentanților Bisericești (EKT), iar apoi au fost remise Consiliului General.[24] Înainte ca rapoartele să ajungă la Consiliul General, EKT le predea pentru evaluare și propuneri comitetului central.[25] În soluționarea problemelor educaționale și în elaborarea directivelor de urmărit, acesta din urmă a fost ajutat de consfătuirile VENB anuale, unde au fost cooptați și reprezentanții protopopiatelor.

După 1948, VENB a planificat educația religioasă în jurul a trei piloni: pe lângă *orele de educație morală religioasă* ținute de două-trei ori pe săptămână pentru diferite categorii de vârstă, au înființat instituția *centrului de caritate*[26] și cea a *scolii de duminică pe timp de vară* (din 27 iulie 1950 *educația morală religioasă a celor confirmați*).[27] Prima a fost înființată în locul slujbelor de duminică ținute pentru copii (*școala de duminică*), fiind o oră de religie mai puțin formală (pentru vârstele 7-15), iar cea din urmă a fost înființată în vederea întăririi identității religioase a

[23] *Román Népköztársasági Unitárius Egyház Szervezeti Szabályzata* (Regulamentul organizatoric al Bisericii Unitariene din Republica Populară România), Cluj, s.a., art. 123, p. 28.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, art. 181, p. 41.
[26] Contrar definiției formulei acceptate în Ungaria (centru de caritate: instituție ce oferă sprijin vârstnicilor), aici se referă la o instituție ce servește drept pentru educarea tinerilor (a se înțelege: Căminul iubirii).
[27] Școala de duminică a funcționat și înainte de anul 1945.

generației care a trecut de confirmare (vârstele 15-20). De altfel, au fost elaborate programe diferite pentru fiecare din cele trei forme de educație, însă prevederile acestora nu au fost întotdeauna respectate de către preoți.

Înainte de restricțiile instituite de conducerea de stat, anii școlar au fost deschiși și închiși în cadre festive (slujbe festive), iar la închiderea anului școlar copii au fost evaluați și premiați în public. Este de menționat aici că, în toată perioada cât aceste festivități au fost permise, s-au bucurat de o mare popularitate și au oferit un bun prilej pentru popularizarea educației religioase. Conform indicațiilor VENB predarea a început în toamnă (septembrie) și a luat sfârșit în mai sau în iunie. Copii au fost abordați în luna august, iar pentru a preveni orice încercări de împiedicare, preoții au fost instruiți ca „acolo unde consideră necesar pot cere părinților declarații, în care părinții își exprimă dorința ca, copii lor să primească o educație morală religioasă."[28] Conform circularei EKT din 20 august 1950, activitatea centrelor de caritate „nu se termină cu orele normale de religie, ci conform posibilităților locale continuă tot anul".[29] Perioada de activitate a școlilor de duminică de vară a fost de regulă în lunile de vară și de iarnă. La data de 27 iulie 1950, EKT a dispus ca „decizia pentru perioada în care se va desfășura educația morală religioasă destinată copiilor care au trecut de confirmare să fie transferat în competența comisiilor pentru educația morală religioasă din fiecare protopopiat, care trebuiau să aibă în vedere condițiile locale".[30]

Catehizarea a reprezentat o formă specială – existentă și înainte de 1948 – de pregătire a copiilor pentru confirmare. După expulzarea educației religioase din școli, din punctul de vedere al Bisericii, procesul confirmării a căpătat o importanță și mai mare. Pe de o parte a oferit o șansă pentru corectarea unor lipsuri în educație acumulate din diverse motive, iar pe de altă parte ceremonia confirmării desfășurată într-un cadru festiv în fața unui public numeros, a oferit un bun prilej pentru

[28] MUEGylvt., Nb. 51/661/1950.
[29] *Ibidem*, 53/662/1952.
[30] *Ibidem*, 52/662/1952. Decizia EKT s-a născut din recomandarea VENB conform căreia nu contează dacă educația morală religioasă a celor de vârsta confirmării se face pe timp de vară sa de iarnă, ci faptul că „în măsura posibilităților locale, fiecare preot să asigure continuitatea educării moral-religioase a celor confirmați în baza unui subiect definit."

întărirea și adâncirea experienței sufletești, a identității confesionale.[31] Confirmarea, afirmă Imre Gellérd, reprezintă acel domeniu în care „prestigiul social al vieții noastre bisericești se află pe baze solide, și care datorită acestui fapt oferă un punct de sprijin important cauzei educației noastre”.[32] În raportul său din 2 iunie 1951 și Gyula Orbók, preot din Cioc, vorbește despre rolul constructiv pentru biserică și rolul de întărire al identității a confirmării: „au fost prezenți nu doar unitarienii, ci întregul sat. Este caracteristic faptul că părinții si-au adus și copii școlari și în acea zi tot satul a sărbătorit”.[33] Raportul pe anul 1948/1949 privind educația morală religioasă subliniază faptul că, instituția confirmării oferă o oportunitate excelentă pentru a fi piatra de temelie a educației religioase: „copii și enoriașii sunt foarte atașați de confirmare [...], drept urmare trebuie să se pună un accent mai mare pe pregătirea pentru confirmare”.[34]

De altfel, popularitatea ceremoniei nu s-a diminuat nici în anii care au urmat, și pe durata perioadei analizate de noi, a continuat să joace un rol central în viața comunităților. În raportul protopopiatului de Cluj pe anul școlar 1961/1962 putem citi de asemenea că „elevii și părinții au manifestat un interes mare privind confirmare și aceste ceremonii s-au desfășurat de fiecare dată în fața unei audiențe numeroase și festive”.[35]

(Eficacitatea organizării și factorii care au influențat-o) Raportul central al VENB privind primul an (1948/1949) în care educația religioasă s-a desfășurat în afara scolii nu ne oferă date statistice referitor la numărul copiilor care au participat la aceste ore. Conform informațiilor ce pot fi elucidate din acest raport, rezultatele primului an defalcate pe protopopiate sunt foarte variate: astfel față de rezultatele bune ale protopopiatului de Dăbâca, rezultatele celui de Turda-Arieș au fost considerate mai slabe. Cu toate acestea, câțiva din persoanele care se ocupau de educație în cadrul protopopiatelor și care au centralizat rezultatele parohiilor, susțin că, în ciuda anumitor greutăți semnele referitoare la educație sunt încurajatoare. Imre Gellérd a afirmat că „la început am observat doar rezultatele negative ale noului context. Iar această împrejurare a dat prilej pentru pesimism, mai mult disperare. Mai târziu însă am început să descoperim și rezultatele pozitive și astăzi am

[31] *Ibidem*, Nb. 34a/777/1950.
[32] *Ibidem*, Nb. 36a/871/1950.
[33] *Ibidem*, Nb. 100/530/1952.
[34] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949.
[35] *Ibidem*, Nb. 359/1015/1962.

ajuns în situația în care mulți dintre noi percep noul context al educației drept avantajos."[36] Fenomenul pozitiv de care a vorbit Gellérd a fost menționat și în raportul lui László Lőrincz. El mărturisește că, s-a așteptat ca schimbarea adusă de naționalizare va avea ca rezultat o scădere, din contră, rapoartele ajunse la el reflectă faptul că „în majoritatea localităților s-au schimbat doar împrejurările externe, nu și esența. În domeniul educației morale religioase, în cadrul sălilor de consiliu, birourilor preoților, biserici s-a desfășurat exact aceeași activitate ce s-a desfășurat înainte în școli. Mai mult, preotul din Baraolt a reușit în cadrul orelor de educație religioasă separate să dezvolte relații mai cordiale între elevi și preot. Ceea ce este important, este faptul că, această schimbare nu a adus descurajare, ci entuziasm, nu doar în rândul educatorilor, ci și în rândul elevilor și enoriașilor."[37] Referitor la viitor s-a declarat optimist și lectorul Ferenc Nagy. A considerat că, dacă vor rămâne consecvenți și perseverenți, atunci „putem cu liniște sufletească privi spre viitor, deoarece în acestea se văd valorile noastre scăpărate din trecut."[38]

Suntem de părere că, prognozele optimiste de mai sus au fost confirmate și de cifrele referitoare la anul școlar 1949/1950. După cum reiese și din *Tabelul 1*, în unele protopopiate s-a reușit atingerea unor rezultate ce pot fi calificate relativ bune din punct de vedere al numărului copiilor care au participat la educația religioasă.

Tabelul 1.
Situația anului școlar 1949/1950 privind educația morală religioasă

Nr. curent	**Protopopiat**	**Participanți la educația morală religioasă**		**Neparticipanți la educația morală religioasă**		**Numărul total al copiilor de vârsta școlară**	**Observații**
		Număr		**Număr**			
1.	Turda-Arieș	-		-		-	În lipsa datelor nu s-a efectuat raportul
2.	Alba de Sus	446	8	63	2	507	-

[36] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949.
[37] *Ibidem*.
[38] *Ibidem*.

3.	Trei Scaune	552	7	168	3	720	-
4.	Dăbâca-Cluj	529	4	183	6	712	-
5.	Târnava-Mică	504	2	106	8	610	-
6.	Mureș	-		-		-	În lipsa datelor nu s-a efectuat raportul
7.	Cristuru Secuiesc	-	5	-	5	-	Datorită datelor imprecise nu s-a efectuat raportul
8.	Odorhei	1394	8	378	2	1772	-

Sursa: Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare Nb. 34/651/1950; ibidem Nb. 34a/777/1950.

Tabelul 2.
Situația între anii 1950/1951 și 1956/1957 privind educația morală religioasă

An școlar	**1951**	**1952**	**1953**	**1954**	**1955**	**1956**	**1957**
Număr copii	8345	8101	7785	7481	7062	7070	7039
Numărul celor înrolați	6529 (74%)	6210 (76%)	7009 (90%)	6599 (88%)	6459 (91%)	6442 (93%)	6603 (93%)
Numărul celor evaluați	-	5736 (70%)	6582 (84%)	6598 (88%)	-	-	-

Sursa: Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare Nb. 135/749/1954; ibidem Nb. 218/549/1956; ibidem Nb. 271/688/1957.

Conform datelor noastre acest procentaj de participare destul de bun a rămas constant în anii cincizeci și proporția copiilor participanți la educația religioasă a variat într-un interval corespunzător. În ultima treime a deceniului această tendință – după cum se va vedea – a luat o

întorsătură nefavorabilă, însă în general se poate afirma că, dificultățile rezultate din reforma educației au fost respinse de Biserică cu o eficiență adecvată, și a reușit de la bun început să mobilizeze în mod suficient mijloacele pe care le avea la îndemână (*Tabelul 2*). (sursele noastre nu fac nici o referire privind diferența de 1306 persoane dintre cotele prezentate în tabel. Singurul răspuns la acest fenomen poate fi căutat în procesele demografice negative generalizate din timpul războiului și după).

În legătură cu factorii de fundal ce au influențat participarea la ore putem afirma că, au fost multiple: intervenția autorităților, eficiența și calitatea efortului depus de consiliile parohiale și din protopopiate, dotările, persoana preotului, condițiile infrastructurale, atitudinea părinților, problema ocupării pozițiilor pentru preoți.

Factori asemănători au influențat și evoluția calității și eficienței educației. Dintre factorii inhibitori trebuie subliniată infrastructura parcimonioasă, deoarece naționalizarea școlilor, a caselor de cultură au împiedicat majoritatea parohiilor în a găsi locuri potrivite pentru activitățile educative. Acolo unde parohia nu a dispus de o sală corespunzătoare, predarea s-a făcut în biserică, casa parohială sau în birourile parohiale. Lipsa lemnelor de foc însă, a făcut ca în multe locuri astfel de activități să fie suspendate pe timp de iarnă.[39] Problema lipsei de lemne de foc, devenită cronică în prima perioadă, nu s-a putut rezolva peste tot nici mai târziu: în raportul privind anul școlar 1958/1959 al protopopiatului de Mureș putem citi faptul că, această problemă a dus la perturbări serioase în munca educațională a mai multor parohii.[40] Situația a fost asemănătoare și în ceea ce privește sălile de curs. În unele locuri au reușit să creeze săli corespunzătoare, însă, în cadrul multor protopopiate această problemă s-a dovedit a fi o piedică de neînvins în calea soluționării problemei și în anii următori.[41] Faptul că multe parohii nu au dispus de materiale vizuale, echipamente didactice și nici de manuale sau cărți cu psalmi, au fost în detrimentul calității activității didactice. Desfășurarea acestei activități a fost deranjată și din cauze banale cum ar fi lipsa îmbrăcămintei de iarnă, sau faptul că, elevii făceau naveta în alte localități, tot timpul fiindu-le ocupat de școală.[42]

---

[39] *Ibidem*.
[40] *Ibidem*, Nb. 404/827/1959.
[41] *Ibidem*, Nb. 93/461/1951; *Ibidem*, Nb. 404/827/1959; *Ibidem*, Nb. 409/754/1959.
[42] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949.

Din sursele noastre reiese că, în a doua jumătate a anilor cincizeci aceste neajunsuri infrastructurale au fost ameliorate: în cadrul anumitor parohii au fost construite săli de cursuri separate – dotate cu materiale vizuale didactice – în vederea asigurării condițiilor ideale pentru activitatea didactică.

Cea mai considerabilă problemă, insurmontabilă de altfel, a reprezentat-o piedicile puse de autorități, prezente în mod constant însă cu intensitate variabilă, precum și contra propaganda. Conform datelor raportului cumulator pe anul școlar 1948/1949, organele statului au pus piedici încă de la început în fața educației religioase în afara cadrului școlar. Inițial au încercat să neutralizeze munca educațională a Bisericii cu ajutorul școlilor de stat. Metodele implementate au fost de două feluri: organizarea programelor alternative și obligatorii pentru copii de vârstă școlară, precum pedepsirea și interzicerea participării elevilor la orele de religie.[43]

Factorul puterii și atitudinea ei față de educația religioasă

Procesul de exercitarea presiunii din partea organelor de stat asupra educației religioase a cunoscut trei faze mai mari. Prima perioadă a început în anul 1948 și a ținut până în 1952: a avut ca și caracteristică principală intensificarea acțiunilor de împiedicare.[44] În raportul său din 3 august 1950 privind munca de educație religioasă a protopopiatului de Cristuru Secuiesc, Imre Gellérd a scris următoarele: „Pe parcursul anului școlar mai multe eparhii au suspendat activitatea. Dintre acestea, patru au

---

[43] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949; *Ibidem*, Nb. 92/753/1950; *Ibidem*, Nb. 95/161/1951. La Gălești, sfatul popular și organele școlare au încercat cu forțe unite să împiedice copii să participe la ore. Școala a încercat atingerea acestui scop prin organizarea unor evenimente peste orele de religie, prin prelungirea programului școlar, amenințarea copiilor care au participat la orele de religie, în timp ce sfatul popular prin ocuparea încăperilor destinate acestei activități și amenințarea preotului. Acțiunea lor a fost în mare parte una de succes: au făcut imposibilă munca educațională regulată și continuă, iar potrivit preotului copii au venit doar sporadic la orele ținute în biroul parohial.

[44] *Ibidem*, Nb. 34/651/1950. „Activitatea de coordonare și de control al comisiei centrale de educație morală religioasă au fost suspendate începând cu 1 ianuarie 1950, motivul: din surse confidențiale înalta autoritate a Bisericii a primit rapoarte conform cărora la nivel de parohii și protopopiate este necesară suspendarea temporară a muncii intensive desfășurate de comisia de educație morală religioasă."

fost justificate, în timp ce două nu. *Suspendările activității educaționale au fost mult mai frecvente și mai durabile față de anul precedent*."[45] La 25 noiembrie, László Gombási, preotul din Petroșani își informează protopopul despre faptul că, față de anul trecut „sunt piedicile sunt mult mai mari".[46] Conform raportului privind anul școlar 1951/1952 din protopopiatul de Mureș „îngreunarea condițiilor nu a permis să ținem prezentări în cadrul orelor de religie sau a acțiunilor caritative, cum am procedat anul trecut".[47] La 15 iunie 1952, preotul din Bezidu Nou, Ödön Péter, și-a început raportul prin a sublinia că, predarea „cu greutățile crescute încă din anul precedent, a împiedicat într-o mai mare măsură funcționarea noastră planificată și centrată pe un succes mai mare".[48] Presiunea ce apăsa din ce în ce mai mult asupra educației religioase a fost confirmată foarte convingător și în scrisoarea lui Imre Gellérd din 16 iunie 1952, adresată EKT. În această scrisoare, în numele colegilor, solicită EKT ca, în conformitate cu regulamentul organizatoric să trimită fiecărui preot o dispoziție scrisă care să conțină următoarele: fiecare preot are ca obligație începerea educației, conform regulamentului organizatoric educația religioasă este legală, toate dispozițiile privind educația religioasă apărute până atunci sunt în vigoare. „Situația noastră pretinde în mod urgent să putem invoca o dispoziție nouă – argumenta Gellérd. Deoarece prin invocarea Regulamentului Organizatoric nu suntem în măsură să soluționăm situațiile conflictuale [!]. Fără această dispoziție munca de educație morală religioasă a parohiilor noastre va deveni total imposibilă, drept pentru care rog Consiliul EKT să o transmită cât se poate de urgent."[49] În 1952, deci, situația educației era deja atât de precară, încât majoritatea preoților solicita emiterea unei astfel de dispoziții cu care se pot legitima în fața organelor competente, referitor la faptul că ținerea orelor de religie este obligația lor – este reglementat de legile bisericești.

Prima fază a cruciadei ce a avut drept scop suprimarea educației religioase a ajuns la un punct culminant în anul 1952 prin tăierea drastică

---

[45] *Ibidem*, Nb. 36a/871/1950. (Subliniere de J. P.)

[46] *Ibidem*, Nb. 94/129/1951.

[47] *Ibidem*, Nb. 100/530/1952. Restricțiile au influențat în mod negativ și partea administrativă a educației: în mai multe parohii ședințele cu părinții și adunările comisiei educaționale nu s-au ținut.

[48] *Ibidem*.

[49] *Ibidem*, Nb. 103/733/1952.

a numărului orelor de religie. Sursele noastre au arătat că, în timpul discuțiilor purtate de episcopul Elek Kiss cu ministrul Cultelor la 2-3 iulie 1952, episcopul a încercat să arate interlocutorului său faptul că preoții pot să își îndeplinească atribuțiile referitor la educația religioasă așa cum sunt definite în regulamentul organizatoric doar dacă se pot întâlni cu copii de cel puțin două ori pe săptămână.[50] Conform unei circulare datată 8 octombrie, negocierile episcopului nu s-au soldat cu vreun rezultat, deoarece dispoziția anunța că educația religioasă „se va efectua în toate cazurile duminica".[51] Pe baza datelor mai sus citate ajungem la concluzia că, în 1952 puterea a considerat că a venit timpul ca educația religioasă ce a acoperit toate zilele săptămânii să fie restricționată la o singură zi (duminica) din săptămână. Mai târziu însă acest punct de vedere s-a mai ameliorat, deoarece începând cu anul școlar 1952/1953 orele de religie se puteau ține în două zile, sâmbăta și duminica.

După presiunile exercitate la sfârșitul anilor patruzeci – începutul anilor cincizeci, cu anul 1953 a urmat o perioadă mai relaxată. Sursele arată că în acest interval piedicile puse în fața muncii educative au fost mai rare[52], consiliile de supraveghere din cadrul protopopiatelor ce s-au ocupat de organizarea și implementarea educației putând să își desfășoare activitățile relativ fără probleme; perioada aceasta a fost cea în care mai multe protopopiate raportează o dezvoltare,[53] și tot în această perioadă se preconizează publicarea unei reviste pentru copii.[54]

Această perioadă de relaxare de aproape jumătate de deceniu a fost urmată de o nouă perioadă plină cu restricții. Conform raportului din 3 octombrie 1958 al informatorului Laurențiu Bako, la o adunare a preoților din protopopiatul de Cristuru Secuiesc, Imre Gellérd a dezvăluit că a fost căutat de doi indivizi necunoscuți din partea sfatului popular comunal, care l-au somat să „înceteze activitatea de educație religioasă din protopopiat".[55] Un an mai târziu – deja în calitate de supraveghetor al

---

[50] *Ibidem*, Nb. 99/507/1952.
[51] Arhivele Naționale ale României [în continuare ANR], Fond Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii (1924-1925, 1930-1935, 1937-1963). Inv. 3206. 1953 dos. 100, f. 15.
[52] MUEGylvt. 207/140/1956; *Ibidem*, Nb. 213/233/1956; *Ibidem*, Nb. 216/ad271/1956.
[53] *Ibidem*, Nb. 251/349/1957; *Ibidem*, Nb. 252/367/1957; *Ibidem*, Nb. 262/548/1957; *Ibidem*, Nb. 263/501/1957.
[54] *Ibidem*, Nb. 264/523/1964.
[55] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 3331, f. 70.

educației din protopopiat – își atenționează colegii preoți ca în cadrul activităților educaționale să îndeplinească cerințele dispozițiilor și a legislației și cu orele de religie să nu tulbure activitatea din școli.[56] Condițiile schimbate și reducerea spațiului de manevră a Bisericii pot fi deduse și din declarația consiliului educațional de Cluj, conform căreia în anul școlar 1958/1959 educația „s-a confruntat cu mari greutăți și a rămas mult sub nivelul anilor precedenți”.[57]

Cel de al doilea val de atacuri lansat de conducerea partidului către sfârșitul anilor cincizeci, a vizat destrămarea organizatorică a educației religioase. Referitor la aceasta, în circulara dată de Consiliul Reprezentanților bisericești la 30 aprilie 1960 se pot citi următoarele: „facem apel la toți preoții […] ca în cadrul muncii de catehizare să evite utilizarea oricăror metode școlare, să nu întocmească planuri școlare [!], să nu țină catalog, să nu facă examinări și să evite premierea elevilor, toate aceste metode sunt permise doar în cadrul educației de stat obligatorii”.[58] Preotul Sándor Zoltán din Mărtiniș, a considerat că aceste restricții întreprinse în baza directivelor de partid vor duce la decăderea educației morale religioase, deoarece notarea, examenele și premierea „au reprezentat metode de stimulare a elevilor”. Pe lângă restricțiile metodice și în instrumentele de lucru, se pare că s-a redus și numărul ocaziilor când se puteau ține orele de religie. Preotul consideră că aceste lucruri au devenit posibile datorită faptului că, se organizează evenimente, programe pentru elevi chiar peste orele de religie.[59]

Condițiile foarte aspre de la începutul anilor șaizeci se reflectă în mai multe din sursele noastre. Pe baza acestui tablou se poate afirma că, datorită presiunii intensificate din partea autorităților, educația religioasă bisericească cândva bine organizată a pășit într-o fază a destrămării. În scrisoarea sa din februarie 1962, Sándor Zoltán prezintă următorul tablou privind condițiile din protopopiat: învățătorul claselor întâia și a doua a interzis copiilor să mai participe la orele de religie. În consecință elevii din clasa întâia nu mai participă, în timp ce copii din clasa a treia participă într-un număr foarte mic; cei care participă sunt pedepsiți și amenințați. La 29 ianuarie, sfatul popular l-a atenționat că, în afara bisericii nu are voie să țină orele de religie în alte locații. „În schimb – încheie Zoltán –

---

[56] *Ibidem*, f. 89.
[57] MUEGylvt. Nb. 415/998/1959.
[58] Arhivele Bisericii Unitariene din Mărtiniș, dosar 1960/70, f. 43b.
[59] *Ibidem*, f. 30.

cadrele didactice de regulă interzic copiilor să meargă la biserică, iar cei care totuși merg la biserică sunt luați la întrebări și amenințați cu represalii."[60] Aceste condiții extrem de nefavorabile au fost confirmate și de către protopopul de Odorheiu Secuiesc, Dénes Szász. În cadrul scrisorii adresate EKT prin care își înainta raportul, Zoltán declară că în Mărtiniș „punctul de vedere prezentat devine din ce în ce mai generalizat, iar și din această perspectivă *rolul preotului se reduce cu încetul la zero*".[61] Referitor la eforturile de izolare și suprimare a educației religioase și a activităților religioase în general, putem citi și în rapoartele lui Mihály Török și Árpád Gyulai, preoți din Dârjiu, respectiv din Corund. Din aceste rapoarte întocmite în 1962, respectiv 1963, se poate urmări tendința conform căreia la începutul anilor șaizeci puterea a redus activitatea religioasă a preoților la o singură locație, anume incinta bisericii.[62]

Atitudinea societății/enoriașilor față de educația religioasă

Întrebarea ce se ridică aici, este în ce măsură intervențiile puterii au influențat activitatea educațională din cadrul parohiilor, dacă le-a influențat în orice fel? Răspunsul la prima noastră întrebare poate fi doar afirmativ. Acțiunile restrictive ale puterii au avut un efect direct și au influențat în mod negativ acest segment al vieții religioase. Sursele noastre au arătat că, la sfârșitul anilor patruzeci-începutul anilor cincizeci presiunile intensificate au avut rezultate imediate acolo unde au fost în mod consecvent aplicate. Astfel, de exemplu, în cadrul protopopiatului de Trei Scaune, ca și consecință a intervenției autorităților de stat, performanța anului școlar 1949/1950 a rămas mult sub nivelul celei din anul precedent.[63] Raportul din 3 august 1950, întocmit de Imre Gellérd, confirmă corelația cauză-efect dintre intervenția autorităților și rezultatele activității educaționale. „Numărul celor care au lipsit din cauza convingerilor ideologice și datorită impedimentelor organizatorice a crescut semnificativ." – spune în raport. Tot aici remarcă și faptul că

[60] MUEGylvt. Nb. 358/147/1962.
[61] *Ibidem*, Nb. 358/147/1962. (Subliniere de J. P.)
[62] *Ibidem*, Nb. 366/1019/1962; *Ibidem*, Nb. 266/1173/1963.
[63] *Ibidem*, Nb. 34/651/1950. „În acesta un rol poate avea, și chiar are, contextul general, presiunea din ce în ce mai mare, indiferența, apatia părinților și amenințarea lor, în special în congregațiile din orașe, însă efectul ei se simte destul de mult și în satele noastre, ceea ce ne împiedică pe noi toți în a ridica munca educațională cel puțin la nivelul anului precedent."

„preoții care s-au împotrivit în mod legal «piedicilor«» locale și au luptat pentru ținerea orelor de religiei, nu au pățit nimic până în ziua de astăzi”.[64] Rolul decisiv al atitudinii preoților – pe marginea restricționării orelor de religie – a fost subliniat și de consiliul central educațional. În mod asemănător opiniei lui Gellérd, au constata că, acolo unde preoții și membri consiliilor au tratat problema educației ca una vocațională, nu s-au înregistrat regrese, și au găsit instrumentele cu care au reușit să gestioneze în mod corespunzător problemele ivite datorită noilor condiții.[65] Mai târziu această situație a suferit schimbări semnificative. Către sfârșitul anilor cincizeci, când valul de arestări a ajuns și Bisericile a avut ca rezultat că, toți încercau să se conformeze condițiilor impuse de conducerea de partid, care de fapt în 1960 au dus la destrămarea cadrelor educației religioase organizate. Respectarea strictă de către preoți a condițiilor privind izolarea orelor de religie în biserică, devenite opționale, și reducerea numărului la două zile, au dus la atrofierea muncii de catehizare: a scăzut numărul copiilor care au participat la ore, rolul consiliilor educaționale centrale și ale protopopiilor a devenit una formală, formele educaționale diferite ca metodă s-au contopit, a fost eliminată acea muncă pedagogică organizată care a asigurat paralelismul și care conținea toate acele metode și instrumente ce se foloseau și în cadrul educației de stat. Începând cu anul școlar 1959/1960 au dispărut și rapoartele sprijinite cu date, ce se referau printre altele la infrastructură, administrare, evaluarea muncii educaționale, mai mult nu avem informații nici privind activitatea organizatorică, de supraveghere și de control de până atunci a comisiilor educaționale.

În ceea ce privește atitudinea părinților față de orele de religie, putem afirma că marea majoritate a sprijinit educația religioasă a copiilor lor. Conform lui Béla Nagy, supraveghetor educațional din protopopiatul de Arieș-Turda, „în general se poate afirma că un mai mare procent ai enoriașilor noștri dorește educația religioasă a copiilor, chiar dacă, în unele locuri copii nu puteau participa la educația morală religioasă în ciuda faptului că acest lucru este permis de constituție. […] Atât enoriașii, cât și copii sunt foarte atașați de confirmare […]”[66] László Lőrinczi, supraveghetor din Trei Scaune susține că „nu a dat prilej de descurajare, ci

[64] *Ibidem*, Nb. 36a/871/1950.
[65] *Ibidem*, Nb. 116/781/1953.
[66] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949. „Atât părinții, cât și copii sunt foarte atașați de confirmare” – afirmă altundeva: *Ibidem*, Nb. 34a/777/1950.

entuziasm, atât în rândul educatorilor, cât și în rândul copiilor și enoriașilor. [...] În cadrul discursurilor rostite cu ocazia ceremoniilor de închidere se face referire în mai multe locuri la faptul că noile condiții au transformat atitudinea nu numai a preoților și copiilor față de educația religioasă, ci și a părinților. Unul dintre examinatori (fiind și părinte) a pus următoarea întrebare: «Oare am înțeles că de acum încolo trebuie să ne implicăm mai mult în munca importantă a educației religioase a copiilor noștri?»"[67]. Ferenc Sebe din Dăbâca susține că doar după alungarea educației religioase din școli și-au dat cu adevărat seama că „această muncă este mai importantă decât orice altă muncă, a devenit o problemă existențială, de succesul sau de nereușita ei depinde viața sau pierirea noastră. Experiența zguduitoare a acestei realizări reprezintă într-adevăr un rezultat important, deoarece nu numai noi, ierarhii oficiali și educatorii Bisericii simțim acest lucru, ci și părinții și copii înșiși."[68] Conform raportului întocmit de Imre Gellérd privind anul școlar 1951/1952, cel mai pozitiv lucru este faptul că „interesul manifestat de părinți față de educația morală religioasă este extrem de mare".[69] În raportul său din 6 august 1952 putem citi că, „atunci când nu au avut alte îndeletniciri, copii la îndemnul direct al părinților lor au participat la catehizare".[70] În raportul datat la 15 septembrie 1956 vorbește despre faptul că, există și cazuri când „preotul nu a desfășurat destul de consecvent activitatea de educație morală religioasă, iar enoriașii s-au distanțat de acesta, mai mult l-au luat la întrebări și au solicitat organizarea imediată a educației morale religioase." Tot aici a mai precizat că datorită sarcinilor școlare ale copiilor, participarea la slujbe este problematică, însă părinții „fac tot ce este posibil pentru ca copii lor să participe la slujbele religioase".[71]

Desigur există și exemple negative. Supraveghetorul protopopiatului de Trei Scaune este de părere că printre factorii care împiedică educația religioasă se numără și neglijența, indiferența, nepăsarea părinților;[72] însă putem afirma că atitudinea pozitivă față de această problemă a depășit cu mult atitudinea pasivă. Sebe este cel care

[67] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949.
[68] *Ibidem*, Nb. 92/753/1950.
[69] *Ibidem*, Nb. 93/56/1951.
[70] *Ibidem*, Nb. 101/686/1952.
[71] *Ibidem*, Nb. 332/52/1957.
[72] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949.

menționează într-un raport că, făcând excepție două cazuri, inițiativa prezbiteriului și a părinților a avut succes în cadrul protopopiatului de Dăbâca.[73] Atitudinea pozitivă a părinților este menționată și în rapoartele organelor teritoriale ale Securității. Conform raportului biroului din Cristuru Secuiesc datat 27 decembrie 1948, populația și în special straturile mai avute, au comentat în mod nefavorabil reforma de învățământ, pretinzând că aceste măsuri vor duce la păgânizarea populației, care astfel va deveni ușor de influențat și de manipulat de către sistem.[74]

Centrele de caritate [SzO] și școala de duminică

Spre deosebire de orele de religie, o parte semnificativă a preoților a depus eforturi mai mici pentru organizarea și funcționarea SzO și școala de duminică.[75]

Conform calculelor noastre efectuate în baza datelor – destul de inexacte de altfel – în cadrul anului școlar 1948/1949 în 67% din parohii au reușit să pornească SzO. Dacă din această cifră scădem numărul centrelor de caritate care au operat ocazional, atunci din punct de vedere al eficienței obține un rezultat final destul de slab de 57% (*Tabelul 3*).

Tabelul 3
Tabel privind centrele de caritate din anul școlar 1948/1949

Nr. crt.	**Protopopiat**	**Numărul parohiilor**	**Funcționare regulată**	**Ocazional/ în curs de organizare**	**Nefuncțional**
1.	Turda-Arieș	18 (20)	8	-	10
2.	Alba de Sus	9	3	4	2
3.	Trei Scaune	10	8	-	2
4.	Cluj-Dăbâca	7	7	-	
5.	Târnava	11	8	-	3
6.	Mureș	14 (13)	9	-	5
7.	Cristuru Secuiesc	26 (30)	16	-	10
8.	Odorhei	19	7	7	5

[73] *Ibidem*, Nb. 92/753/1950.
[74] Arhivele Naționale Direcția Județeană Mureș, Fond Inspectoratul județean al Ministerului de Interne Mureș, inv. 1235, dosar nr. 1393, f. 60.
[75] MUEGylvt. Nb. 100/530/1952.

Total	**8**	**114**	**66 (57,89%)**	**11 (9,64%)**	**37 (32,45%)**

Sursa: Nb. 29/1030/1949.[76]

Tabelul 4

Tabel privind centrele de caritate din anul școlar 1951/1952

Nr. crt.	**Protopopiat**	**Numărul parohiilor**	**Funcționare regulată**	**Ocazional/în curs de organizare**	**Nefuncțional**
1.	Cluj	19	3	112	4
2.	Târnava	15	6	4	5
3.	Mureș	13	8	1	4
4.	Sibiu	15	6	8	1
5.	Sfântu Gheorghe	15	9	4	2
6.	Cristuru Secuiesc	18	8	5	5
7.	Odorhei	18	10	8	-
Total	**7**	**113**	**50 (44,24%)**	**42 (37,16%)**	**21 (18,58%)**

Sursă: Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare Nb. 100/530/1952.

Conform datelor privind anul școlar 1951/1952, în comparație de perioada inițială, la începutul anilor cincizeci în domeniul organizării SzO s-a înregistrat un progres. Totodată ne confruntăm și cu o derulare ambivalentă, deoarece în timp ce numărul total al SzO organizate era în creștere, numărul celor au funcționat în mod regulat a scăzut cu 14% (*Tabelul 4*).

[76] Datele protopopiatelor de Mureș și de Cristuru Secuiesc nu sunt exacte. În cazul celui dintâi raportul prezintă cu o parohie mai multă, în timp ce în cazul celui din urmă cu patru mai puține, decât este prevăzut în regulamentul organizatoric.

Restricționarea numărului de ore din 1952 a avut un efect extrem de negativ asupra SzO în plină dezvoltare. Limitarea orelor de religie doar în timpul sfârșitului de săptămână a pus preoții în fața unei alegeri, iar ei au ales orele de religie. Faptul că SzO a pierdut din teren și era în declin este confirmat și de datele din august 1953 ale consiliului central educațional. Conform acestor date numărul SzO ce funcționau în mod regulat a scăzut cu 60% față de anul precedent (*Tabelul 5*).

Tabelul 5
Tabel cu SzO, anii școlari: 1950/1951, 1951/1952, 1952/1953

An	**1951**	**1952**	**1953**	**Scăderea din 1953 față de 1952 (%)**
Funcționare regulată	35	50	30	60%
Total (regulat și ocazional)	96	92	84	9%

Sursa: Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare Nb. 116/781/1953.

Tendința negativă din 1953 s-a continuat și în anul 1954, conform evaluării anuale ale consiliului central educațional, SzO „a dispărut nu doar din rapoartele noastre, ci și din viața educației morale religioase”.[77] Situația nu s-a ameliorat nici mai târziu, din raportul totalizator din 1955 află că, ruptura indusă de condițiile forțate nu a fost remediată, datele furnizate sunt foarte sporadice, în timp ce trei protopopiate nici nu amintesc această instituție.[78]

Un moment pozitiv în viața SzO a survenit în anul 1956. Conform datelor referitoare la acest an, la 73% din parohii SzO funcționau atât ocazional, cât și în mod regulat.[79] Rezultate ceva mai bune au fost atinse în următorul an, când numărul SzO funcționale a crescut la 81%.[80] Este însă important să menționăm aici că, diferența pozitivă dintre cei doi ani este dat de SzO ce au funcționat ocazional: de la 36% din 1956, humărul acestora a crescut la 43% în anul 1957. În acest timp din punct de vedere al

[77] MUEGylvt. Nb. 135/749/1954.
[78] *Ibidem*, Nb. 195/712/1955.
[79] *Ibidem*, Nb. 218/549/1956. Datele nu sunt exacte nici în acest caz, deoarece două parohii nu au furnizat nici o informație referitoare la funcționarea SzO.
[80] *Ibidem*, Nb. 271/688/1957.

celor ce funcționau în mod regulat se înregistrează doar o creștere de 1% (35% în 1956, 38% în 1957). Conform totalizării comisiei de învățământ, în 1958 numărul SzO a atins 90%. Din acest raport incorect formulat, putem trage concluzia că acestea funcționau doar ocazional.[81] Rapoartele din anii următori nu mai conțin nici o informație referitoare la SzO, ceea ce semnalizează că, la sfârșitul anilor cincizeci acest tip de instituție educațională nu s-a mai regăsit printre metodele, instrumentele de lucru ale educației religioase.

Din cele trei tipuri de educație religioasă, cel mai slab organizat a fost școala de duminică. Potrivit surselor noastre în spatele acestui fenomen se afla pe de o parte activitatea autorităților de stat, iar pe de altă parte organizarea defectuoasă. Dat fiind faptul că, educația de duminică viza copii cu vârsta de peste paisprezece ani, o vârstă care a fost și în atenția organizațiilor muncitorești de tineret, această activitate a bisericii a atras atenția autorităților, acestea din urmă declanșând adoptare a unor măsuri de contracarare (organizarea evenimentelor culturale și sportive).[82]

Datorită lipsei de date, școala de duminică pe timp de vară poate fi urmărită mai mult la nivel de tendință. Potrivit informațiilor pe care le avem la dispoziție, organizarea școlii de duminică nu s-a ridicat la nivelul organizării orelor de religie sau a SzO (*Tabelul 6*).

Tabelul 6
Școala de duminică pe timp de vară, anul școlar 1948/1949

Nr. crt.	Protopopiat	Numărul parohiilor	Funcționare regulată	Ocazional/în curs de organizare	Nefuncțional
1.	Turda-Arieș	20	-	-	20
2.	Alba de Sus*	7	7	-	-
3.	Trei Scaune	10	-	-	10
4.	Cluj-Dăbâca	7	4	-	3

[81] *Ibidem*, Nb. 323/655/1958.
[82] *Ibidem*, Nb. 29/1030/1949; Nb. 34/651/1950.

5.	Târnava**	11	5	-	6
6.	Mureș	14	8	-	6
7.	Cristuru Secuiesc	23	21	-	2
8.	Odorhei	19	17	-	2
Total	**8**	**111**	**62 (55,58%)**	-	**49 (44,14%)**

Sursa: Arhivele Bisericii Unitariene Maghiare Nb. 29/1030/1949.

* Raportul amintește de 7 parohii în loc de 9 în Alba de Sus, 14 în loc de 13 în Mureș, 23 în loc de 30 în Cristuru Secuiesc.

** Din restul de 6 protopopiate nu au fost transmise date, ceea ce arată faptul că nici în acestea nu a funcționat școala de duminică.

Referințele mai târzii sugerează că perioada inițială de nivel mediocru nu a fost urmat de nici un fel de dezvoltare, în următorii ani nu s-au furnizat comisiei centrale de învățământ nici atâtea date care ar fi putut sta la baza tragerii unor concluzii generale. În documentul de evaluare a anului școlar 1952/1953 se menționează de exemplu că, în ciuda faptului că s-a înregistrat o oarecare dezvoltare în domeniul școlii de duminică, nu dispun încă de suficiente informații pentru a formula o opinie cuprinzătoare referitor la acest tip de activitate desfășurată în cadrul parohiilor.[83] Până pe la mijlocul anilor cincizeci situația s-a înrăutățit doar: în anul școlar 1954/1955 din totalul de 113 parohii doar în 44, adică doar în proporție de 38,93%, funcționa școala de duminică.[84]

Acest regres de aproape jumătate de deceniu a fost urmat de o creștere vizibilă. În 1955/1956 numărul parohiilor care organizau școala de duminică a crescut la 68%.[85] În anul următor acest procent a devenit constant. Potrivit totalizatorului comisiei centrale educațional în 1955/1956 școala de duminică a funcționat în 70% din protopopiate. Trebuie însă menționat că, în ciuda procentajelor mari, școala de duminică nu a funcționat nici pe departe cu o eficiență corespunzătoare, deoarece după cum evidențiază și rapoartele, timpul destinat educării

[83] *Ibidem*, Nb. 135/749/1954.
[84] *Ibidem*, Nb. 195/712/1956.
[85] *Ibidem*, Nb. 218/549/1956.

celor cu vârsta confirmării s-a restrâns doar pe timpul lunilor de vară și în majoritatea parohiilor numărul orelor alocate a fost minimă.[86]

Către sfârșitul anilor cincizeci, școala de duminică a avut o soartă similară celei a SzO. Începând cu acest moment în raporturile privind educația religioasă nu se mai regăsește această instituție. Putem concluziona deci prin a afirma că, după o funcționare de un deceniu școala de duminică a devenit victima procesului de omogenizare a socialismului de stat și a dispărut în negura timpurilor.

Potrivit mărturiilor surselor, conducerea bisericii s-a folosit de toate mijloacele și metodele în vederea asigurării condițiilor propice pentru desfășurarea educației religioase în mod eficient și nestingherit. A organizat cursuri de pregătire pentru preoți,[87] a încercat obținerea autorizațiilor pentru republicarea manualelor de religie, să furnizeze publicațiile necesare elevilor (psalmi, carte de rugăciune, catehism, premii de cărți, registre necesare pentru administrare)[88] și să ofere cele mai bune sfaturi comisiilor educaționale din protopopiate. Datorită trecerii peste greutățile *locale* sau *speciale*, stabilirea timpului pentru educația religioasă pentru cei confirmați a fost trecută în atribuțiile comisiilor protopopiatelor, în timp ce referitor la tematica de predat a luat în considerare recomandările acestora.[89] O atitudine la fel de deschisă au manifestat și în cazul SzO: planul de muncă a acestora a fost stabilit de către preoți în cadrul adunărilor comisiilor, la fel și metodele folosite pentru popularizarea, organizarea și operarea SzO.[90] În vederea creșterii standardului activității educaționale, pe lângă centru și comisiile din protopopiate au depus un efort considerabil: au organizat cursuri de perfecționare, au emis circulare cu instrucțiuni, au furnizat parohiilor materiale vizuale ajutătoare, planuri de învățământ și de programe, au oferit suport în munca de organizare, au prezentat lecții model pentru preoți, au anunțat proiecte pentru scrieri literare potrivite pentru a ilustra procesul educațional.[91]

---

[86] *Ibidem*, Nb. 271/688/1957. Media orelor ținute în anul școlar 1956/1957 a fost de 11 per protopopiat.
[87] *Ibidem*, Nb. 40/664/1950; *Ibidem*, Nb. 37/654/1950.
[88] *Ibidem*, Nb. 41/665/1950; *Ibidem*, Nb. 36/653/1950.
[89] *Ibidem*, Nb. 52/662/1950.
[90] *Ibidem*, Nb. 53/663/1950; *Ibidem*, Nb. 97/344/1951; *Ibidem*, Nb. 48/656/1950.
[91] *Ibidem*, Nb. 93/56/1951.

În vederea creșterii participării elevilor, la nivel de parohii s-a încercat cooptarea lor prin mai multe metode. La modul cel mai general au utilizat ședințele cu părinții, precum și anunțul în cadrul slujbelor religioase. În foarte multe locuri însă, atât preotul, cât și membrii consiliului educațional au vizitat și personal părinții. La Cluj în munca de recrutare au participat și teologii, tot aici s-au editat broșuri în vederea cooptării mai eficiente a copiilor. Notele de merit, premiile în cărți, organizarea concursurilor la jumătatea și la sfârșitul anului școlar, au servit aceluiași scop. Avem date și referitor la faptul că, în unele cazuri preotul a încercat să țină orele de religie la părinți (în Bihor).[92] Pentru a face mai orele mai atractive, s-au străduit să realizeze săli de curs corespunzătoare și să le înzestreze cu materiale vizuale, pedagogice moderne.[93] Cele mai eficiente metode de popularizare a educației religioase au reprezentat-o serile religioase unde lecțiile model au fost combinate cu prezentări și ședințe cu părinții. Potrivit surselor consultate, această metodă a fost foarte populară în perioada între 1955 și 1958 și s-a bucurat de un succes real și în rândul enoriașilor.[94]

Pe lângă cele mai variate forme și direcții ale educației religioase, în vederea întăririi și adâncirii identității bisericești/religioase ale copiilor au fost organizate și alte tipuri de activități: teatru de păpuși, seri religioase, concursuri (catehism, participare la slujbe), programe festive (sărbătoare comemorativă Ferenc Dávid, festivitatea pomului de crăciun, ziua mamei).[95]

Concluzii

Prin naționalizarea școlilor, precum și prin excluderea educației religioase din școli, socialismul propagator al ateismului a reușit să excludă religia din una din spațiile publice ale societății. Cu toate acestea nu a reușit să închidă cu totul problema educației religioase, deoarece datorită naționalizării această problemă a fost doar transpusă din spațiul școlar într-o altă scenă a societății, cea a parohiilor.

Suprimarea educației religioase în cadrul parohiilor a cunoscut mai multe etape. Primul val mai mare a culminat în anul 1952 și a avut ca rezultate reducerea numărul orelor și restricționarea predării doar la

[92] *Ibidem*, Nb. 92/888/1949.
[93] *Ibidem*.
[94] *Ibidem*, Nb. 1247/343/1957; *Ibidem*, Nb. 249/345/1957; *Ibidem*, Nb. 264/523/1957.
[95] *Ibidem*, Nb. 92/888/1949; *Ibidem*, Nb. 93/461/1951.

sfârșitul săptămânii. Această perioadă de tranziție, relativ stabilă, a fost urmată de o nouă acțiune de represiune, ceea ce pe la sfârșitul anilor cincizeci a dus la destrămarea unui sistem de educație religioasă cât de cât format. Amenințarea copiilor care au participat la orele de religie, interzicerea mobilizării lor și a metodelor și instrumentelor educative utilizate de preoți, la începutul anilor șaizeci au avut un efect negativ asupra acestei forme de activități considerată crucială de către Biserică.[96] Această turnură negativă poate surprinsă în capitolele privind educația morală religioasă din raportul preotului parohiei din Rareș. Referitor la anul 1958 evidențiază încă buna desfășurare a educației religioase, copii participând în mod regulat la ore și nu exista nici un părinte „care să nu dorească educația morală religioasă a copilului său".[97] În schimb raportul privind anul 1961, subliniază deja că, sunt probleme în ceea ce privește participarea la ore, cei de vârsta confirmării nu participă la cursurile de pregătire, deoarece se tem să nu fie „denunțați".[98] Zguduirea sistemului

[96] *Ibidem*, Nb. 229/184/1957. „În general atât conducerea protopopiatului, cât și comisia și preoții sunt conștienți de faptul că, viitorul bisericii noastre, faptul că este viabilă sau nu, înflorește sau nu, depinde de începerea timpurie a educației religioase a copiilor din congregație. Facem eforturi și mai mari pentru ca în acest domeniu să desfășurăm o activitate și mai conștiincioasă." (Gyula Gál, preot din Rimetea, delegat pe probleme de educație, *Ibidem*, Nb. 332/52/1957) „Pentru noi educația reprezintă același lucru ca și ținerea slujbelor la alte confesiuni: este vitală. Prin această educație suntem noi unitarieni, iar neglijarea acestui segment ar însemna suicid. De aceea pentru noi educația trebuie să fie la fel de importantă ca pelerinajul pentru mohamedani, Tora pentru evrei [!], sacramentele pentru catolici sau autoritatea absolută a Sfintei Scripturi pentru reformați. Pentru noi educația reprezintă viața, scopul, inima bătândă, o condiție elementară a existenței [!]. Tot ce în această activitate vitală ne împiedică, înseamnă agresivitate, atentat împotriva noastră, iar noi trebuie să ne luptăm împotriva acestora. A ne lupta pentru educația unitariană este egală cu lupta pentru asigurarea celor mai elementare condiții de viață. Noi trăim în ven [educație morală religioasă] și putem trăi doar atât cât ven trăiește în noi." (Imre Gellérd, *Ibidem*, Nb. 200/969/1955) „[...]chestiunea educației morale religioase reprezintă cea mai importantă chestiune a Bisericii noastre, ceea ce trebuie întreprinsă cu conștiinciozitate de către noi toți, deoarece dacă noi nu educăm enoriași conștiincioși pentru noi înșine, atunci enoriașii noștri vor fi pierduți în favoarea unor secte sau a grupurilor ateiste." (Declarația adunării preoților din protopopiatul de Sibiu, 17 august 1957).

[97] Arhivele Parohiei Unitariene din Rareș, *Historia Domestica*, p. 14.

[98] *Ibidem*, p. 30.

educațional este convingător ilustrată de raportul protopopiatului de Cluj privind anul 1960/1961. Din acest raport de doar unsprezece rânduri reiese că, orele ținute începând cu după amiază de sâmbătă și până în după amiaza de duminică sunt concentrate în special pe învățarea de cântece religioase și pregătirea pentru confirmare.[99] Această realitate este confirmată în raportul lui János Erdő referitor la anul școlar 1964/1965: „Partea cea mai importantă a muncii de catehizare a fost și în anul 1965 confirmarea."[100] Raportul din 15 august 1965 al lui Sándor Lukács preot din Târnăveni, sugerează că educația religioasă se reduce încetul cu încetul la pregătirea în vederea confirmării: „Am oferit educație morală religioasă tuturor elevilor care s-au prezentat la biserică sau la biroul parohial. Această activitate s-a manifestat în special în pregătirea pentru confirmare și în organizarea festivității cu ocazia confirmării."[101]

Este necesar să menționăm aici faptul că, a fost nevoie de măsurile de amenințare și de restricție introduse la sfârșitul anilor cincizeci, deoarece în *cursa liberă* dintre religie și socialism acesta din urmă nu a reușit nicicum să se impună în fața celei dintâi. În memoriile sale, preotul József Nyitrai își amintește în felul următor perioada în care preoții au avut încă posibilitatea organizării educației religioase și stimularea copiilor să participe la ore: „A fost o bucurie să ne ocupăm de copii în biserică. Fiecare a avut o carte cu steluțe. Niciunul nu a vrut să lipsească din Școala iubirii (de la orele de religie, de la slujbele pentru copii). Acele steluțe primite în cărticică din când în când, au fost stele călăuzitoare în Căminul Iubirii. În diminețile când se trăgeau clopotele, pentru câte o stea, din afecțiune, la 7 dimineața toții au fost la biserică. [...] Deși activiștii de partid s-au ocupat destul de frecvent de aceste suflete mici, încercând, fără vreun rezultat, să introducă în conștientul lor superioritatea ateismului. Chiar și copii secretarului de partid încercat, s-au aventurat să vină de fiecare dată, însă lor nu aveam cum să-i dăm caiete cu steluțe, nu cumva să fie prinși de părinți."[102] Chiar dacă în memoriile lui Nyitrai se regăsește o oarecare subiectivitate, ne permite să

---

[99] ANR, Fond: Ministerul Cultelor și Artelor, Direcția Studii (1924-1925, 1930-1935, 1937-1963), inv. 3206, 1961, dos. 57, (90/4), f. 45.

[100] MUEGylvt., Nb. 387/963/1965.

[101] *Ibidem*, Nb. 378/963/1965.

[102] NYITRAI Mózes, *Nyolcvan év*, in: BECZE Márta – KESZEG Vilmos (ed.), *Palástban. Lelkészek szórványban*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2001, pp. 189-476, p. 338.

ajungem la concluzia că pe parcursul anilor cincizeci pozițiile sociale ale educației religioase au fost destul de solide și în special în mediul rural, au reprezentat o parte integrantă din viața de zi cu zi a comunității.

Adrian Nicolae **PETCU**

Spiritualitate creştină vs. legionarism în detenția comunistă. Secvențe de la Tg. Ocna

Christian Spirituality versus the Legionnaire Movement in the Communist Prisons. The Penitentiary from Targu Ocna

Memoirs of former political prisoners, such as the writings of Constantin Voicescu, Aristide Lefa or Ioan Ianolide, offer a lot of information with regard to the wave of Christian spirituality that emerged and developed in the prison for TB patients from Targu Ocna (1950-1954). Christian life was an obstacle to the re-education process initiated by the communist authorities in the penitentiary from Pitesti in 1949. Because many former prisoners from Targu Ocna had refused to get involved in the re-education process and had adopted a Christian life, they were interrogated and sentenced to many years of prison, charged with "legionnaire activity disguised as Christianity".

Our research focuses on the case of priest Viorel Todea, the confessor of several prisoners (Valeriu Gafencu being one of them) and deals with the investigation to which he was subject between 1959 and 1960. The author takes into account documents from the investigation process, testimonies found in the CNSAS archives and confessions of those who survived the communist gulag.

Etichete: Târgu Ocna, reeducare, spiritualitate creştină, activitate legionară sub mască religioasă, Viorel Todea

Keywords: Targu Ocna, re-education, Christianity, legionnaire activity disguised as Christianity, Viorel Todea

Fenomenul mistic creştin în detenţia comunistă este o temă deseori întâlnită în memorialistica foştilor deţinuţi politici şi poate excesiv manipulată ideologic. Nu de puţine ori aspectele de ordin religios din literatura gulagului românesc sunt confiscate într-un registru eminamente politic, consecinţa fiind aceea de subordonare a secvenţei religioase spaţiului ideologic. Intenţionat sau nu, acest tip de hermeneutică apare mai ales dintr-o necunoaștere obiectivă și a unei lipse de analiză pe subiectul amintit în cheia rigorii ştiinţifice.

De aceea, considerăm că un demers de cercetare pe tema descoperirii fenomenului religios în închisoarea comunistă este necesar, mai ales acum când avem la dispoziție un important fond de arhivă creat de fosta Securitate. Ne propunem să începem această cercetare plecând de la tema fenomenului mistic din penitenciarul-sanatoriu de la Tg. Ocna, acolo unde în prima jumătate a anilor `50 s-au aflat deţinuţii politici bolnavi de TBC.

Despre activitatea mistică a deţinuţilor din penitenciarul Tg. Ocna se cunoaște mai ales din lucrările memorialistice scrise de Constantin

Voicescu[1], Aristide Lefa[2] şi Ioan Ianolide[3]. Mărturii importante se găsesc în arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, mai ales în dosarele penale întocmite de fosta poliţie politică împotriva acelora care au iniţiat şi întreţinut acest fenomen mistic în sanatoriul tebeciştilor deţinuţi de la Tg. Ocna[4]. În fapt, este vorba despre procesele care au urmat împotriva celor inculpaţi pentru aşa-zisa conspiraţie legionară din opera de reeducare care culminase în penitenciarul Piteşti (1949-1950).

În demersul de faţă dorim să abordăm cazul preotului Viorel Todea, pornind cu analiza de la dosarul penal în care a fost condamnat în 1960. Altfel spus, urmărind această anchetă dorim să evidenţiem secvenţe privind spiritualitatea creştină în perioada în care preotul V. Todea a fost deţinut în penitenciarul sanatoriu de la Tg. Ocna (1951-1954).

Protagoniştii

La nici un an de la încheierea procesului în care fusese judecat lotul de legionari în frunte cu Valeriu (zis Vică) Negulescu (iunie 1957), în România se declanşa o nouă campanie de arestări şi condamnări, care avea să ţină câţiva ani. În viziunea autorităţilor comuniste, arestările se datorau mai ales activităţii continuate de legionarii care fie fuseseră eliberaţi în anii 1954-1955, fie activau în detenţie sau în alte forme privative de libertate. Această perspectivă se regăseşte tocmai în procesul intentat lotului V. Negulescu, prin care s-a încercat acreditarea ideii că

---

[1] Constantin Voicescu, *Viaţa religioasă în închisoarea Târgul Ocna (1950-1954)*, în „Analele Sighet. Memoria ca formă de justiţie", Bucureşti, Academia Civică, 1994, pp. 183-190. Textul este reprodus în *Părintele Voicescu, un duhovnic al cetăţii*, ed. îngr. de Ioana Iancovescu, Bucureşti, Editura Bizantină, [2002], pp. 36-51. Referiri preţioase la prezenţa lui Constantin Voicescu în penitenciarul Tg. Ocna, inclusiv fragmente din memoriile publicate în „Analele Sighet", a se vedea în compilaţia *Părintele Voicescu…*, pp. 114-130.

[2] Aristide Lefa, *Fericiţi cei ce plâng*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1998, pp. 64-114.

[3] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos, document pentru o lume mai bună*, ediţie îngrijită la Mănăstirea Diaconeşti, Bucureşti, Editura Christiana, 2006, pp. 121-193, 275-289.

[4] Pentru istoria penitenciarului Tg. Ocna, a se vedea Andrei Muraru coord., *Dicţionarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)*, studiu introductiv de Cristina Roman, Polirom, 2008, pp. 490-496; Alin Mureşan, *Penitenciarul Târgu Ocna în perioada comunistă, 1949-1977*, lucrare de disertaţie, coord. prof. dr. Mihai Retegan, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Istorie, iunie 2013, 60p.

reeducarea ar fi rezultatul ordinului trimis din străinătate de Horia Sima către legionarii din ţară aflaţi în închisorile comuniste[5]. Evident că scenariul era absurd, dar tocmai acestei absurdităţi regizată la ordinul partidului i-au căzut victime numeroşi deţinuţi, care fie nu mai împărtăşeau ideile legionare, fie nu aveau cum, în condiţiile de detenţie, să se manifeste în spirit legionar.

Înaintea campaniei de arestări, conform Ordinului nr. 70 din 17 ianuarie 1957 al Ministerului Afacerilor Interne[6], mai ales cei care figurau în evidenţele Securităţii ca „legionari”, aceia care în perioada 1948-1952 fuseseră victimele unor condamnări, chiar și administrative, apoi cei care se aflau în domicilii obligatorii, erau vizaţi într-o vastă operaţiune de urmărire informativă, deoarece se considera că legionarii continuau să activeze împotriva regimului „democrat-popular”.

Astfel, anul 1958 debutează cu declanşarea noului val de arestări şi condamnări, scenariul „conspiraţiei legionare” continuând să fie instrumentat de Securitate, însă de data aceasta cu o amploare fără precedent. Practic, s-a trecut la rearestarea multora dintre cei vizaţi în urmărirea informativă declanşată cu un an în urmă, fie prin trimiterea în locuri de muncă obligatorii[7], fie prin anchetarea și condamnarea lor.

În acest context, autorităţile comuniste au continuat să ancheteze şi să condamne pe aceia, care în perioada reeducărilor, fie fuseseră martori, fie refuzaseră acţiunea de reeducare de la Pitești sau Tg. Ocna. Practic, avem de-a face cu o continuare a proceselor începute cu loturile Eugen Ţurcanu, Tudor Sepeanu şi V. Negulescu[8], însă de data aceasta victime fiind deţinuţii care refuzaseră reeducarea sau aceia dintre reeducaţi care trecuseră în partea adversă a baricadei. Din astfel de

---

[5] În acest sens, a se vedea Alin Mureşan, *Pitești, cronica unei sinucideri asistate*, ed. a II-a, revăzută şi adăugită, Iaşi, Editura Polirom, 2010, pp. 149-155.

[6] CNSAS, *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective şi metode*, Florica Dobre coord., vol. 1 (1948-1967), București, Editura Enciclopedică, 2006, doc. 116, p. 442. „Rezultatele pozitive” erau apreciate de ministrul Alexandru Drăghici în ședinţa din 2-3 decembrie 1957 de analiză a muncii informativ-operative cu directorii din aparatul central și din regiuni ale MAI (*Ibidem*, doc. 116, p. 442).

[7] În acest sens s-a adoptat Decretul nr. 89 din 17 februarie 1958, pentru internarea persoanelor care „prin faptele sau manifestările lor primejduiau ordinea în stat, dacă ele nu constituiau infracţiuni” (Ion Bălan, *Regimul concentraţionar din România, 1945-1964*, Fundaţia Academia Civică, 2000, p. 119).

[8] Alin Mureșan, *Pitești…*, pp. 130-155.

motive, aceştia erau văzuţi ca potenţiali inamici ai regimului „democrat-popular".

Câţiva dintre foştii deţinuţi de la Tg. Ocna, eliberaţi în 1954, erau semnalaţi tot mai mult în anchetele de la Securitate că se întâlneau în diverse ocazii, întreţineau corespondenţă, frecventau așezăminte monahale sau biserici și unii chiar nu ezitau în cercuri restrânse să se manifeste împotriva regimului. De asemenea, existau informaţii că în perioada detenţiei la Tg. Ocna aceștia se dovediseră refractari faţă de reeducare prin manifestarea lor mistică, unii fiind chiar menționați în anchetele proceselor reeducatorilor din anii 1954-1955.

De pildă, unul dintre reeducatori, Nuti Pătrășcanu, arăta în interogatoriile din 5 noiembrie 1954 și 12 decembrie 1955[9] despre activitatea „misticilor" de la Tg. Ocna, declaraţiile lui devenind probe la dosarele care aveau să fie instrumentate de Securitate împotriva loturilor conduse de Ioan Ianolide (1958-1959) și Viorel Todea (1959-1960). Desigur că afirmaţiile lui Nuti Pătrășcanu aveau o foarte mare doză de subiectivism, deoarece alături de un alt reeducat, Eugen Munteanu, vizase începerea demascărilor, iniţiativă care a eşuat în faţa rezistenţei manifestate mai ales de deţinuţii din cercul misticilor în frunte cu Valeriu Gafencu[10].

Din aceste motive, Securitatea a trecut la arestări mai întâi în rândul celor aflaţi în libertate, apoi între cei care se mai găseau încă în detenţie. În ordine cronologică arestările au fost următoarele: Gheorghe Penciu (9 august 1958); Constantin Voicescu, Vasile Petrescu și Aurora Sultaniuc (31 octombrie); Grigore Gladcov (26 noiembrie); Grigore Contra (22 decembrie); Ion Perţa (24 decembrie); Constantin Țoţea și Alexandru Cranciova (25 decembrie); Gheorghe Samuel, George Răzeşu, Justin Paven, George Georgescu, Alexandru Angelescu, Vasile Purice, Eugen Șahan și Constantin Finanţu (30 decembrie 1958); Ștefan Miere (7 ianuarie 1959); Constantin Samargescu (17 ianuarie); Nicolae Floricel (18 ianuarie); Ioan Ianolide (13 martie); Nicolae Grozav și Radu Trifan (24 aprilie); Virgil

[9] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 210-213.

[10] Cf. Mircea Stănescu, *Reeducarea în România comunistă (1949-1955)*, vol. 3 (Tg. Ocna, Ocnele Mari, Canalul Dunăre Marea Neagră), Iași, Editura Polirom, 2012, p. 22; A. Mureșan, *Pitești*..., p. 214. N. Pătrășcanu a fost mutat de la Pitești la Tg. Ocna la 30 mai 1950, deși se pare că nu era bolnav de TBC. În fapt, intenţia responsabililor din Securitate a fost aceea de „a muta" metoda violentă a reeducării în penitenciarul tebeciștilor.

Popa (30 aprilie) și Victor Stoica (2 mai 1959). Capii lotului au fost consideraţi Ioan Ianolide și Constantin Voicescu[11].

Din anchetarea unora dintre aceștia au rezultat și alte persoane care la Tg. Ocna făcuseră parte din cercul misticilor și inevitabil se opuseseră încercărilor de reeducare orchestrate de Nuti Pătrășcanu, Eugen Munteanu și cei din Securitate, în complicitate cu administrația penitenciarului. Așa se ajunge la Viorel Todea, Gheorghe Ardelean, Vasile Gherlan și Ioan Pașca.

Trecutul lor de foști condamnaţi și cunoscuți ca legionari în evidenţele Securităţii erau motivele pentru care împotriva lor se ducea o acţiune informativă de verificare în conformitate cu Ordinul nr. 70 al MAI. Mai mult, împotriva lui V. Todea, acţiunea Securităţii a fost de amploare prin interceptarea corespondenţei, dirijarea de informatori în mediul său, încât pe numele său se strânsese un dosar de urmărire informativă destul de voluminos, dar fără rezultate spectaculoase[12].

Situaţia aceasta a persistat până la 15 mai 1959, când din cercul de cunoscuţi al preotului Viorel Todea din Arieşeni a fost arestat Gheorghe Ardelean[13], deoarece apăruse mai ales în declaraţia lui Justin Paven (21 februarie 1959). La 29 mai au mai fost arestaţi Viorel Todea și Vasile

[11] O cercetare introductivă asupra acestui dosar penal, cu o privire specială pe cazul Ioan Ianolide, a se vedea la Adrian Nicolae Petcu, *Spiritualitate creştină versus legionarism în detenţia comunistă. Studiu de caz: Ioan Ianolide*, în „Tabor”, an IX, nr. 10, octombrie 2015, Cluj, pp. 46-60. O abordare superficială asupra întregului dosar, a se vedea în *Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu, adunate și adnotate de monahul Moise*, Alba Iulia, [Editura Reîntregirea], 2007, pp. 214-222.

[12] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 1, ff. 1-20; *Ibidem*, dosar nr. 154.393, ff. 1-7.

[13] Gheorghe Ardelean s-a născut la 1 ianuarie 1929, la Oradea. La 29 mai 1948, ca student la Facultatea de Ştiinţe Juridice din Cluj, este arestat de Siguranţa comunistă. În 1949 este condamnat de Tribunalul Militar Cluj la 3 ani închisoare corecţională, pentru apartenenţă la „organizaţia subversivă legionară Vulturii Carpaţilor”. Între martie 1949-februarie 1950 a fost în penitenciarul Pitești, apoi ca bolnav de TBC trimis la Văcăreşti, respectiv Tg. Ocna; după ianuarie 1952 a fost mutat în lagărul Ghencea-Bucureşti, spitalul-penitenciar Văcărești, colonia de muncă Bragadiru, de lângă Bucureşti; la 15 august 1952 este transferat din nou la Tg. Ocna; a fost eliberat la 6 iulie 1954 (Idem, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 74, 90-91v).

Gherlan[14], apoi la 21 septembrie Ioan Paşca[15].

Prin ordonanţa de pornire a procesului penal, dată la 15 mai 1959 de către căpitanul Stănculescu Vasile, anchetator în cadrul Direcţiei MAI Oradea, se arăta că Viorel Todea, Gheorghe Ardelean, Vasile Gherlan „şi alţi foşti deţinuţi legionari, [...] în perioada anilor 1948-1954 în timp ce erau deţinuţi în diferite penitenciare au desfăşurat o activitate intensă, organizată legionar, iar în urma instrucţiunilor primite în penitenciare de la unii conducători legionari au continuat această activitate şi după eliberarea din detenţie, prin menţinerea de legături prin corespondenţă sau vizite la domiciliu”[16]. Potrivit ordonanţei, faptele acestora erau încadrate la „uneltire contra ordinii sociale (art. 209, pct. 1)”[17].

Cel mai important actor al anchetei la care vom face referire în demersul de faţă a fost **Viorel Todea**. Acesta s-a născut la 1 iunie 1919, în familia preotului Ioan Todea din Arieşeni, judeţul Turda. După şcoala primară din satul natal, a urmat trei clase la Gimnaziul „Petru Şpan” din Baia de Arieş, continuând la Liceul „Samuil Vulcan” din Beiuş, apoi la

---

[14] Vasile Gherlan s-a născut la 12 februarie 1928, în satul Sohodol, comuna Meziad, judeţul Bihor. În ultimul an de liceu se înscrie în „organizaţia subversivă legionară Vulturii Carpaţilor”, pentru care la 28 mai 1948 este arestat, apoi condamnat de Tribunalul Militar Timişoara la 2 ani închisoare corecţională. În iunie 1949 este transferat la penitenciarul Piteşti. Îmbolnăvindu-se de plămâni, la 30 mai 1950 este mutat cu lotul „piteştenilor” la Tg. Ocna, de unde la 9 martie 1951 se eliberează. Munceşte ca miner la mina de lignit de la Şărmăşag, jud. Sălaj. La prima arestare era student anul I la Politehnica (*Ibidem*, ff. 141-141v, 159; http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/G/G%2003.%20Georgevici%20-%20Ghilus/Gherlan%20Vasile/P1650317.JPG, consultat la 29.09.2015).

[15] Paşca Ioan era un agricultor din comuna Arieşeni, apropiat parohiei la care slujea preotul Viorel Todea; între 1933-1936 fusese casier la primărie, iar între 1936-1939 şi 1945-1948 chiar primar al localităţii Arieşeni; în 1949 a fost arestat de Securitate, anchetat şi judecat în lotul în care se afla şi Viorel Todea; a fost condamnat la 3 ani închisoare corecţională pentru port ilegal de armament, provenit de la soldaţi români din perioada războiului; a executat pedeapsa în arestul Securităţii din Turda, penitenciarul Turda şi la colonia de muncă Peninsula; a fost eliberat la 31 decembrie 1952, dar în aprilie 1953 primeşte domiciliu obligatoriu în comuna Şcheia, regiunea Galaţi, până în februarie 1956; părinţii lui Viorel Todea erau naşii de cununie ai lui Ioan Paşca (*Ibidem*, ff. 190v-191v, 193v).

[16] *Ibidem*, f. 2.

[17] *Ibidem*.

Liceul „Gheorghe Bariţiu” din Cluj, unde a luat bacalaureatul în 1940. După ocuparea Ardealului de nord-vest, în acelaşi an s-a înscris la Academia teologică din Sibiu (pentru doi ani), apoi la Academia din Oradea, care funcţiona la Timişoara, terminând studiile teologice în iunie 1946, la Academia din Cluj, deoarece aparţinea de Eparhia de Cluj[18].

La 9 septembrie 1947 a fost hirotonit preot pe seama filiei Iarba Rea, parohia Gârda de Sus, unde paroh era un frate de-al său (Valer Todea), după ce între 1946-1947, în mai multe rânduri, încercase fără succes să fie ales la parohia Arieșeni. Primarul Ioan Pașca fusese cel care se opusese alegerii sale la Arieșeni. Totodată, în anul școlar 1948-1949 a profesat ca „învățător supleant” la Școala primară din cătunul Iarba Rea, alături de soția sa[19].

În plan politic, în clasa a VI-a de liceu, pe motiv că simpatiza o evreică, a fost exclus din FDC[20]. La 27 decembrie 1942 este reţinut şi trimis în lagărul de la Tg. Jiu, până la 19-20 ianuarie 1943, pe motiv că ar fi continuat activitatea legionară. În evidențele Siguranței era suspectat de participare la asasinatele de la Jilava și că l-ar fi urmărit cu o motocicletă până la Jimbolia pe fostul rege Carol al II-lea, atunci când acesta pleca din țară. În urma verificărilor în evidențele operative ale Siguranței s-a constatat că suspiciunile nu erau veridice, fiind eliberat. În toamna lui 1944 a fost verificat din nou asupra acestor suspiciuni de către Legiunea Jandarmi Turda și lăsat liber[21].

Însă, viaţa sa avea să fie marcată de un eveniment cu totul neașteptat. La jumătatea lunii decembrie 1944, câţiva legionari în frunte cu Pavel Grimalschi au fost paraşutaţi de aviaţia germană în munţii Apuseni. Unul dintre ei a cerut găzduire la Viorel Todea, prezentându-se ca sergent al armatei române aflat în misiune militară secretă. A stat trei zile, apoi a dispărut, pentru ca după 3 săptămâni să se prezinte din nou la domiciliul lui Todea, să-i spună că este legionar paraşutat de aviaţia germană, împreună cu alţi şase camarazi şi, sub ameninţarea pistolului, a cerut să nu fie denunţat autorităţilor, deoarece nu va sta mult, interesul său fiind acela de a recupera lucrurile rămase în munţi. Cu ajutorul unor

[18] Idem, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 2, f. 100.

[19] Ibidem, ff. 4, 30, 58, 91, 100-101; Viorel Todea, *Amintiri din gulagul comunist*, în volumul „Noi nu am avut tinereţe. Cronica rezistenţei anticomuniste, 1945-1989”, ed. a II-a, sub egida AFDPR Alba, Alba Iulia, Editura „Altip”, 2005, p. 151.

[20] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 1, f. 198.

[21] *Ibidem*, f. 191.

localnici, inclusiv al primarului Paşca Ioan, lucrurile au fost aduse din munţi (arme, muniţie, bani etc.) şi ascunse la Corpul de gardă al Bat[alionului] fix din Arieşeni şi în clopotniţa bisericii din Arieşeni. După circa trei luni, o parte a armelor şi muniţiei au intrat în posesia legionarilor paraşutaţi, după ce unele fuseseră însuşite de către alţi localnici. O parte din lucrurile celor paraşutaţi, precum banii şi paraşutele, au fost împărţite între localnicii implicaţi în scopul confecţionării unor cămăşi şi altor piese de vestimentaţie, situaţie care a condus inevitabil la aflarea de către Siguranţă a venirii legionarilor în zona văii Arieşului[22].

Viorel Todea a fost arestat la 1 septembrie 1949, sub acuzaţia: „adăpostire, alimentare a fugarilor politici legionari al căror armament şi material militar le-a ţinut ascunse, iar la cererea lor a fost predat, fără a sesiza autorităţile"[23]. Totodată, era acuzat pentru deţinere de armament. În fapt era vorba de arma de vânătoare primită în 1939 de la fratele său, Diodor Todea, pe care în 1948 o distrusese, pentru a nu fi acuzat de deţinere de arme, păstrând totuşi ţeava în zidul casei parohiale[24]. Cu această ţeavă a fost fotografiat de Securitate la reconstituire[25]. Totodată, Securitatea îl mai suspecta că l-ar fi ajutat pe fugarul Leon Şuşman[26].

O lună a fost deţinut la Securitatea Câmpeni[27], 2-3 luni la Securitatea Turda, apoi în închisoarea din acelaşi oraş. A fost anchetat la Securitatea din Turda până la 15 mai 1950, majoritatea declaraţiilor date de Todea fiind asemănătoare în conţinut. Abia la 22 mai 1950 Securitatea regiunii Cluj cerea aprobarea Direcţiei Generale de Securitate pentru trimiterea în justiţie a lui Viorel Todea, împreună cu Paşca Ioan[28]. La 21 august 1950, Todea a fost încarcerat în penitenciarul din Cluj, pentru a compărea la proces[29].

---

[22] *Ibidem*, ff. 176-176v, 193-195, 215-219; *Ibidem*, vol. 2, ff. 103-104; V. Todea, *Amintiri…*, p. 151.
[23] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 2, f. 85.
[24] *Ibidem*, vol. 1, f. 191.
[25] *Ibidem*, f. 220.
[26] *Ibidem*, vol. 2, f. 101.
[27] V. Todea menţionează în memoriile sale că la Câmpeni a fost ţinut în pivniţa fostului proprietar al localului, unde se stabilise Securitatea abia înfiinţată în localitate (V. Todea, *Amintiri…*, p. 151).
[28] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 962, vol. 2, f. 7.
[29] *Ibidem*, f. 14.

Mai notăm că, în august 1950, Securitatea regiunii Cluj solicita Direcţiei Generale de Securitate să urgenteze trimiterea în judecată a arestaţilor Viorel Todea şi Paşca Ioan, încarceraţi în penitenciarul Cluj, deoarece sunt bolnavi, în special ultimul, care „s-ar putea întâmpla ca mai târziu să nu poată fi dus în faţa instanţelor”[30]. Conform mărturiei sale, Todea se îmbolnăvise încă din timpul detenţiei de la Turda, unde avusese simptome specifice TBC-ului[31].

Părintele Todea nu a fost spitalizat, deoarece a compărut în instanţă. Prin Sentinţa nr. 1280 din 29 septembrie 1950, el a primit o condamnare de 3 ani şi 6 luni închisoare corecţională pentru infracţiunea de „crimă de înaltă trădare prin favorizarea activităţii inamicului”[32]. I. Paşca a primit trei ani închisoare corecţională.

În octombrie 1950, Securitatea Regiunii Cluj a făcut demersuri pentru trimiterea lui Viorel Todea din penitenciarul Cluj la Tg. Ocna, deoarece i se depistase un „TBC pulmonar, fibro-ocazioasă, cavitară”[33].

La 5 octombrie 1950 Viorel Todea a solicitat recurs, care avea să fie respins prin Decizia nr.3535 din 22 decembrie 1950 a Curţii Militare de Casare şi Justiţie[34].

Abia la 18 ianuarie 1951, Viorel Todea a fost mutat la penitenciarul-spital Văcăreşti, apoi la 4 februarie acelaşi an la Tg. Ocna[35]. Despre momentul sosirii sale în penitenciarul tebeciştilor avem chiar mărturia lui: „Am ajuns la puşcăria Tg. Ocna, rânduit la camera 5, cu wc comun cu cei din 4, unde erau repartizaţi cu profil medical «martalogii», adică acei candidaţi la plecarea în veşnicie, iar din 5 se completa în 4. La 5 am zăcărit

---

[30] Idem, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 2, f. 154.

[31] V. Todea, *Amintiri…*, pp. 151-152.

[32] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 962, vol. 1, f. 92.

[33] Idem, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 2, ff. 148-149. Todea mai fusese internat în spitalul din Sibiu, în anul 1941, tot pentru un TBC pulmonar. Din cauza aceleiaşi boli a fost declarat „inapt” pentru serviciul militar (Idem, fond Penal, dosar nr. 962, vol. 1, f. 77; *Ibidem*, vol. 3, f. 24).

[34] *Ibidem*, vol. 1, f. 93.

[35] http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Viorel%20I/P1160171.JPG şi http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Viorel%20I/P1160172.JPG, consultat la 07.10.2015; V. Todea, *Amintiri…*, p. 152.

2 ani și jumătate, cu gândul că, ba azi, ba mâine, trec și eu la 4, dar se vede că Dumnezeu a voit altcumva. La ora aceea toate ușile camerelor se deschideau dimineața și așa rămâneau până seara, deci cei mai sănătoși de pe la etaje veneau la noi rânduiţi şi ne făceau curăţenia cerută, cu fiecare în parte. Aveam un diagnostic grav: bicavitar TBC ulcero-fibroasă și fără pic de streptomicină (deși în libertate era). Am fost în stare de comă luni în şir; mă trezeau, îmbucam ceva lichid şi iar plecam, dar nu înainte de a pronunţa ceva hazliu: odată întrebat cum stau cu o diaree, câte scaune, răspunsul l-aș fi dat scurt: de două ori, o dată ca apa și altă dată mai subţire. Doamna dr. Margareta Danielescu ar fi zâmbit și ar fi zis: «Părintele nu va muri!»”[36]

Tot Viorel Todea a lăsat mărturie despre traiul din penitenciarul Tg. Ocna, unde a jucat un rol important în alinarea sufletească a confraţilor săi de suferinţă: „Încet mi-am revenit. Dar în penitenciar a început un nou curent și aici vreau să arăt componenţa deţinuţilor: toţi îmbolnăviţii de pe la șantiere și pușcării de distrugere a omului, precum a fost cea de la Pitești și majoritatea erau din aceştia în două formaţii: deţinuţi turnători care luaseră parte la încercarea de «spălare a creierului» și cei care scăpaseră cu viaţă. Ofiţerul politic al închisorii a căzut la înţelegere cu turnătorii ca să încerce și la Tg. Ocna o trecere a celor mai înzdrăveniţi prin îngrozitoarele metode practicate la Pitești. S-au făcut pregătiri și când totul a fost pus la punct pentru întrecerea în muncă a «băieţilor» s-a surpat totul, prin voința lui Dumnezeu și liniștea iar a început să coboare în sufletele deţinuţilor, căci fiecare se gândea că-i va veni vremea să treacă și el prin furcile asasinilor. Socotesc faptul că 95% dintre deţinuţi erau credincioși și cum candidaţii la moarte erau mulţi și conştienţi de acest fapt mi s-au adresat mie, că eram cu ei permanent, să îi mărturisesc. Am acceptat și, așa slăbit cum eram, i-am ascultat și fiindcă ar fi dorit să-i și împărtășesc am îndrăznit și cu voia lui Dumnezeu din pâinea și vinul tonic strecurat prin vată, iar pieptul meu Masa Altarului, am săvârşit Sf. Liturghie și așa am avut tot timpul Sf. Împărtăşanie pentru cei care au dorit-o, plecând din lume cu inima împăcată și așa au venit și cei mai puţin bolnavi.

[36] *Ibidem*, pp. 152-153. Potrivit declaraţiei lui Diodor Todea din 9 septembrie 1959 aflăm că Viorel Todea „a fost grav bolnav 2 sau 3 ani, a stat aproape nemișcat în pat în cadrul sanatoriului Tg. Ocna, unde alţii îi dădeau de mâncare în gură; a fost tratat încontinuu cu polivitamine. Tratamentul a fost foarte bun” (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 15.023, vol. 1, f. 21v).

[…] Desigur că de la un timp am fost turnat la ofiţerul politic [Augustin, n.n. ANP] Şleam, care a ordonat câteva percheziţii corporale în toate camerele să găsească Sf. Împărtăşanie la mine sau pe la vecini, dar n-au reușit niciodată. La percheziţie un gardian a văzut cutia respectivă, s-a uitat la mine în ochi, a zâmbit şi mi-a spus: «Fiţi liniştit! Dumnezeu să vă aibă în pază!»”[37].

La 25 februarie 1953, părintele Todea urma să fie eliberat din penitenciar[38]. Însă, la 11 septembrie 1953 a primit Decizia nr. 586 a Ministerului Securităţii Statului, prin care i se fixa o detenţie administrativă pentru colonie de muncă pe o perioadă de 24 luni. Motivul era: „legionar”. În memoriile sale, Todea pune această decizie pe seama răzbunării pe care o manifestase faţă de el ofiţerul politic A. Şleam, care aflase că oferea asistenţă religioasă muribunzilor[39]. Şleam avea informaţii de la unii deţinuţi despre activitatea părintelui Todea în penitenciar. De pildă, într-o notă informativă din 8 august 1953, sursa „Tudorache”, probabil un deţinut reeducat, arăta: „Deţinutul Viorel Todea este un element mistic, care în permanenţă manifestă nemulţumire, afirmând că mor oameni netrataţi de regimul comunist, instigă deţinuţii să ceară hrană mai bună, să ceară colete și medicamente mai multe și de bună calitate; de asemenea, a mai afirmat că nu oarecine poate fi deţinut politic şi ca atare trebuie să fie respectat. Tot acest Todea duce o propagandă mistică legionară. […] Deşi a fost pedepsit, el s-a întărit mai mult şi trece la acţiuni de uneltire duşmănoasă regimului actual. Prin atitudinea lui este periculos, deoarece are puterea convingerii mistice asupra altor elemente mai tinere şi care cad uşor sub influenţa lui, iar pe el îl întrebuinţează vârfurile în acest scop”[40].

Pentru a dovedi poziţia ostilă a preotului Todea şi a celor apropiaţi lui, acelaşi „Tudorache” susţinea că unii medici, precum Mihai Lungeanu, îi determină pe deţinuţii pe care îi are sub tratament „să se manifeste duşmănos şi să aibă atitudini ostile faţă de administraţie; de asemenea ei [M. Lungeanu şi alţii, n.n.] le demonstrează că au fost maltrataţi la canal, la Piteşti; aceasta o fac numai cu scopul de a-i menţine şi consolida pe

[37] V. Todea, *Amintiri…*, p. 153.
[38] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 962, vol. 1, f. 97.
[39] V. Todea, *Amintiri…*, pp. 153-154.
[40] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 1, f. 153.

poziția legionară”[41].

Totuşi, trebuie spus că în perioada detenției administrative a primit dreptul pentru un vorbitor şi un pachet, prilej în care a primit streptomicina salvatoare, probabil ca efect al decesului lui Stalin[42].

În contextul desființării coloniilor de muncă, a fost eliberat la 19 iulie 1954 din acelaşi penitenciar-sanatoriu[43].

La Tg. Ocna, Todea şi Ardelean au făcut parte din grupul misticilor, în timp ce al treilea, Gherlan, din cel al reeducatorilor. După cum vom vedea, Gherlan a fost trimis de Pătrăşcanu să culeagă informații şi chiar să convingă pe unii din grupul celor care nu acceptaseră reeducarea la Piteşti să-şi facă autodemascarea la Tg. Ocna. Numai că acesta, grav bolnav, pentru a avea un sprijin, s-a apropiat de Ardelean (fuseseră colegi de şcoală şi în acelaşi lot)[44], situație care a condus la eşuarea planului inițiat de Pătrăşcanu. Al patrulea, Paşca, după eliberare a devenit un apropiat şi un sprijinitor al parohiei în care slujea preotul Viorel Todea. Însă, pentru antecedentele sale penale din 1950, cei din Securitate considerau că, după eliberare, prin sprijinul acordat preotului Todea, Paşca ar fi continuat activitatea legionară conform instrucțiunilor

---

[41] *Ibidem*, f. 153. Mihai Lungeanu n. 16 aprilie 1924, în familia unui preot din Iaşi; la arestare (1 octombrie 1948) era student anul IV la Medicină; a trecut prin penitenciarul din Suceava şi a cunoscut reeducarea la Piteşti, pe care respins-o, însuşi E. Țurcanu poreclind în batjocură „mănăstirea” spațiul retras în care Lungeanu se afla alături de alți confrați de suferință. În fața violenței din reeducare, Lungeanu a găsit sprijin în credință. În aprilie 1950, Lungeanu este mutat la Tg. Ocna, în lotul cu Eugen Munteanu. Ca şi Aristide Lefa, Lungeanu a fost unul dintre deținuții-medici care au stat la căpătâiul muribunzilor din sanatoriul tebeciştilor. Deşi la 27 septembrie 1952 urma să fie eliberat, a fost „trecut la dispoziția DGSS”. A fost eliberat abia la 27 august 1953. La 9 martie 1955 a fost arestat din nou, apoi condamnat la ani grei de detenție. (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/L/L%2003.%20Luca%20-%20Luzi/Lungeanu%20Mihail/, consultat la 16.10.2015; A. Lefa, *op. cit.*, p. 81; M. Stănescu, *op. cit.*, p. 158; Alin Mureşan, *Piteşti...*, pp. 54-55, 205).

[42] V. Todea, *Amintiri...*, p. 154.

[43] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 1, f. 152; http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Viorel%20I/P1160173.JPG (consultat la 07.10.2015).

[44] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, f. 144v.

primite în perioada detenţiei.

Arestările au continuat în cercul de cunoscuţi şi chiar al rudelor preotului Viorel Todea. Au mai fost arestaţi: fratele lui V. Todea, Diodor Todea (7 septembrie 1959)[45], precum şi apropiaţi de-ai acestuia, învăţătorul Leahu Traian (20 septembrie 1959), Gligor Ioan (4 octombrie 1959) şi Mocanu Vasile (27 septembrie 1959). Ei vor fi anchetaţi în acelaşi timp cu primii (lotul Viorel Todea), deoarece figuraseră în aceeaşi acţiune informativă, conform Ordinului nr. 70 al MAI, intenţia iniţială a anchetatorilor probabil fiind de a-i grupa într-un singur lot. Însă, conform ordonanţei din 26 martie 1960, semnată de lt. maj. Vasile Rusu din Direcţia regională MAI Oradea, cauza a fost disjunsă, pe motiv că Viorel Todea, Gheorghe Ardelean, Vasile Gherlan şi Ioan Paşca se făceau culpabili pentru fapte „care s-au desfăşurat în perioada anilor 1950-1954 şi ulterior acestei date", încadrate în art. 209 („uneltire contra ordinii sociale"). Ceilalţi învinuiţi au fost acuzaţi de fapte desfăşurate „în perioada anilor 1944-1945", prevăzute şi pedepsite de art. 284, pct. 3 („trădare de patrie")[46].

---

[45] Viorel şi Diodor Todea proveneau din familia preotului Ioan Todea, din Arieşeni. Diodor Todea s-a născut la 13 martie 1906, în Arieşeni; a urmat Liceul „Iosif Vulcan" din Beiuş (1915-1923), apoi Academia teologică din Oradea (1923-1926) şi un an la Facultatea de Drept din Cluj; studiile teologice şi le-a continuat încă un an la Academia teologică din Cluj (1928), ulterior ajungând profesor de religie la şcolile secundare din Sighet (1928-1930) şi la cele primare din Alba Iulia (1930-1931); în septembrie 1933 este numit preot în comuna Avram Iancu, până la 1 mai 1949, când se transferă ca paroh la Baciu; în aprilie 1948 a fost condamnat de Tribunalul Turda la 2 luni închisoare corecţională, pentru „sabotaj"; în ancheta Securităţii din 1959 a declarat că nu a făcut parte din Mişcarea legionară, iar din dosarele pe care le-am consultat nu a rezultat acest aspect (*Ibidem*, dosar nr. 15.023, vol. 1, ff. 14-14v; http://ziarullumina.ro/parintele-diodor-todea-in-inchisoarea-comunista-70836.html, consultat la 28.09.2015).

[46] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, f. 3. Dosarul acestora se regăseşte în ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 15.023, vol. 1-5. În fapt este vorba de ajutarea legionarilor paraşutaţi, în frunte cu Pavel Grimalschi, la sfârşitul anului 1944 în zona văii Arieşului. Este vorba de acei legionari care fuseseră ajutaţi şi de Viorel Todea. În cazul lotului Diodor Todea, ancheta a fost condusă de căpitanul V. Stănculescu, de la MAI Oradea, care a considerat că legionarii paraşutaţi avuseseră „misiunea de reorganizare a mişcării legionare" (*Ibidem*, vol. 1, ff. 27, 33). Cei din lotul D. Todea au fost condamnaţi prin Sentinţa nr. 621 din 14 iunie 1960 a Tribunalului Militar Cluj, pentru infracţiunea de „complicitate la trădare

Ancheta

Procesele penale ale celor două loturi constituite din misticii de la Tg. Ocna s-au desfăşurat în locuri diferite, cel în frunte cu Ioan Ianolide la sediul Ministerului Afacerilor Interne-Bucureşti, pe când cel în frunte cu Viorel Todea la Oradea. Apoi, ancheta în cazul Ioan Ianolide s-a desfăşurat între septembrie 1958-august 1959, pe când în cazul Viorel Todea a fost în perioada mai 1959-iulie 1960.

Evident că anchetatorii au pornit cu arestările din grupul V. Todea cel puţin în urma declaraţiilor lui Nuti Pătrăşcanu (1954-1955)[47], mai apoi confirmate de Vasile Petrescu, Justin Paven şi George Georgescu. De altfel, declaraţiile acestora au constituit probe acuzatoare împotriva celor din lotul V. Todea, sub forma activităţii legionare în închisoare și după eliberare.

Precizăm că în analiza asupra textelor de anchetă penală am constatat o utilizare excesivă în consemnarea interogatoriilor de către anchetator a termenului „legionar" şi a atribuirilor de ordin ideologic, politic asupra faptelor menţionate de inculpaţi. Chiar și așa, fragmentele pe care le redăm ne ajută să construim o imagine cât mai elocventă asupra a ceea ce a presupus trăirea religioasă în penitenciarul Tg. Ocna. Iar pentru o înţelegere mai facilă a textelor de anchetă, de multe ori termenul de „legionar" poate fi înlocuit cu cel de deţinut[48].

O primă declaraţie acuzatoare la adresa celor care aveau să constituie lotul Viorel Todea a fost consemnată în interogatoriul din **31 octombrie 1958**, unde Vasile Petrescu arăta că Ioja Sinesie și [Viorel] Todea „s-au ocupat foarte mult de împletirea educaţiei legionare cu cea mistică, în închisoare, pe motiv, așa după cum spuneau ei, că altfel nu

---

de patrie", după cum urmează: Diodor Todea şi Leahu Traian la câte 10 ani muncă silnică şi Ioan Gligor şi Vasile Mocanu la câte 6 ani muncă silnică (*Ibidem*, dosar nr. 15.023, vol. 1, ff. 207-212). Ioan Gligor şi Vasile Mocanu au ieşit la 15 ianuarie 1963 din penitenciarul Dej. Traian Leahu şi Diodor Todea au ieşit la 16 aprilie, respectiv la 3 august 1964, din penitenciarul Gherla (*Ibidem*, vol. 3, ff. 73, 75, 117; *Ibidem*, vol. 4, f. 51).

[47] Tot declaraţiile date de Nuti Pătrăşcanu constituiseră probe ale acuzării în procesul intentat grupului condus de Vică Negulescu (A. Mureșan, *Pitești*..., ed. a II-a, pp. 151, 153).

[48] Facem precizarea că, pentru înțelegerea proceselor verbale de interogatorii am efectuat tacit corecturile care se impuneau.

vom mai putea activa niciodată. De asemenea, ei spuneau că prin împletirea caracterului legionar al organizaţiei cu cel mistic, educaţia legionarilor va fi mult mai puternică şi, în acelaşi timp, după ce vom ieşi în libertate şi vom trece la activitate din nou, în acest fel vom putea atrage de partea noastră şi alţi aderenţi”[49]. Practic, Petrescu sugera adoptarea manifestării mistice ca formă de supravieţuire şi conspirare a legionarilor, în condiţiile declanşării represiunii comuniste. De aceea, în urmărirea informativă Securitatea folosea frecvent acuzaţia de „activitate legionară sub masca misticismului/religioasă”.

Însă, mărturiile foştilor deţinuţi politici vorbesc despre o activitate spirituală la Tg. Ocna şi nicidecum legionară, aşa cum se consemna în anchetele de la Securitate. Alături de mentorul Valeriu Gafencu, activitatea preoţilor se pare că a completat fenomenul spiritual din sanatoriul tebeciştilor: „La început am avut mult respect faţă de părintele Iscu. Dar părintele Iscu a murit la un interval scurt. După aceea n-a fost nici un preot la Tg. Ocna şi mai târziu, poate chiar prin 52 [sic!], a venit părintele Todea. Ceea ce este de remarcat e faptul că părintele Todea a venit cu ceva împărtăşanie în închisoare şi s-a făcut şi spovedirea, s-a făcut şi împărtăşirea chiar acolo, la Tg. Ocna. A fost şi un gardian care ne-a ajutat. Da, a adus Sfânta Împărtăşanie prin părintele Todea. Şi Noul Testament tot aşa a intrat; era hrana noastră de toate zilele; a fost desfăcut în multe fascicole şi a circulat cu mare grijă. Şi afară de noul Testament, au fost numărate alte rugăciuni care au fost învăţate. Au fost compuse foarte multe poezii cu temă religioasă, au fost compuse şi melodii la diverse poezii care se scriseseră în închisoare. Şi asta era o preocupare şi o hrană a noastră de fiecare zi, care ne-a ţinut în viaţă şi ne-a ridicat conştiinţa în toate aspectele”, relatează Aurelian Guţă[50].

---

[49] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 327, vol. 1, f. 204. Părintele Ioja Sinesie a fost închis în penitenciarul Tg. Ocna între 11 februarie 1951-ianuarie 1957, după o detenţie la Aiud şi Baia Sprie. Pentru că în 1955 fusese bărbierit forţat, atunci deţinuţii din Tg. Ocna au iniţiat o revoltă, după ce mai făcuseră o grevă a foamei în iulie acelaşi an, deoarece li se vopsiseră ferestrele de la celule (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/I/I%2002.%20Iladi%20-%20Ionel/Ioja%20Sinesie%20Romul/P1550437.JPG, consultat la 29.09.2015; *Martiri pentru Hristos din România, în perioada regimului comunist*, Bucureşti, EIBMBOR, 2007, pp. 379-380; cf. Andrei Muraru coord., *op. cit.*, p. 493).

[50] *Părintele Voicescu…*, pp. 128-129.

În acelaşi spirit scrie şi preotul Todea în amintirile sale: „Când am sosit la Tg. Ocna a fost o bucurie pentru cei ce mă cunoşteau mai de mult şi m-au rugat să le vin în ajutor la cei ce vor cere, spovedindu-i şi dându-le Sf. Împărtăşanie, mai ales că eram acolo, în vecini, doar treceam din wc şi intram în camera cu gravii. Preoţi eram mulţi, dar nu prea agreaţi, unii din motive de comportare, alţii din motive politice; aşa că mi-am dat seama că, din cauză că nu aparţinusem de nici o culoare politică şi mai ales că eram înţelegător cu tot omul, eram mereu solicitat”[51].

O altă declaraţie, la prima vedere acuzatoare din cauza consemnării tendenţioase a anchetatorului, este în interogatoriul din **21 februarie 1959**, unde Justin Paven vorbeşte despre legăturile avute în detenţie cu V. Todea, cât şi după: „Cu acesta [Viorel Todea, n.n.] m-am cunoscut în anul 1951 în penitenciarul Tg. Ocna. Nu am avut legături cu el în închisoare, însă despre activitatea sa legionară cunosc următoarele: Todea Viorel strângea în jurul său o seamă de deţinuţi cu care purta discuţii cu caracter mistic-legionar, ţinându-le diferite predici. A luat şi el parte la ajutorul legionar organizat în închisoare şi a practicat în mod ilegal spovedania. Todea Viorel şi Ioja [Sinesie] erau consideraţi ca preoţi legionari, iar primul în ascuns oficia diferite slujbe. Cercul lui de prieteni era format în special dintre legionarii originari din Ardeal. Astfel, cunosc că era în relaţii apropiate cu: Ardelean Gheorghe, Moldoveanu Teodor, Tamaş Ioan şi Perţa Ion; iar din Bucureşti cu: Voicescu Constantin, Georgescu George şi Plopeanu Ion.

Din anul 1952 până în 1956 nu am mai ştiut nimic despre Todea Viorel. În cursul anului 1956 am rămas surprins când într-un plic primit de la Ardelean Gheorghe am găsit şi o scrisoare din partea lui Todea Viorel, care mă felicita că urmez teologia şi mă ruga să-i scriu despre foştii colegi de detenţie ce se aflau în Bucureşti[52]. De asemenea, mă ruga să-l ajut în procurarea unor veştminte preoţeşti”[53].

[51] V. Todea, *Amintiri*..., p. 154.

[52] Scrisoarea se regăseşte în dosarul de anchetă, constituind corp delict. Conţinutul nu are nimic de natură politică (ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 254-254v).

[53] *Ibidem*, f. 224v. Justin Paven a ajuns la Tg. Ocna în ziua de 30 mai 1950. El şi-a publicat memoriile, în care se referă însă doar la perioada Jilava-Piteşti (Justin Paven Ştefan, *Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit? Reeducări-camera 4 spital Piteşti*, Bucureşti Editurile Ramida şi Majadahonda, 1996, 75p.).

Întâlnirea a fost prilejuită de vizita lui Ardelean acasă la Paven, în București, în octombrie 1956[54]. Ardelean fusese citat ca martor în procesul intentat lui Eugen Munteanu, lucru care nu s-a mai întâmplat. Munteanu era acuzat, potrivit declaraţiei lui Paven, de „activitate de reeducare legionară". Împreună cu Ardelean, spune Paven într-o declarație, „am studiat posibilitățile de a-l apăra pe acesta [Munteanu, n.n.], hotărând să nege într-un fel sau altul faptele de care se făcea vinovat. Legat de această problemă în mod voit duşmănos, denaturând realitatea, am ajuns la concluzia că activitatea criminală a unor legionari în închisori s-ar datora organelor de stat, și nu spiritului fascist criminal al legionarilor"[55].

Detalii interesante despre activitatea religioasă a părintelui Viorel Todea aflăm și din interogatoriul din **9 martie 1959**, consemnat lui George Georgescu. Acesta l-a întâlnit pe părintele Todea în perioada aprilie 1951-august 1952, în camera nr. 44 a penitenciarului Tg. Ocna, după cum relatează: „Într-o zi Paven Justin a început să mă lămurească asupra importanței spovedaniei și auzind că nu mă spovedisem de multă vreme mi-a recomandat să merg la preotul Todea Viorel să mă spovedesc. În urma acestui fapt m-am prezentat la Todea Viorel şi l-am rugat să mă spovedească. La cererea mea mi-a dat relații despre ce este o spovedanie și cum se procedează în mod concret. Mi-a spus că prin spovedanie se înțelege mărturisirea în fața unui preot a tuturor păcatelor făcute în cursul vieții, pentru iertarea lor. Ascunderea unui singur păcat mi-a spus că ar atrage după sine anularea iertării celorlalte mărturisiri. La întrebarea mea ce este considerat un păcat mi-a răspuns că sunt toate faptele ce contravin Decalogului (cele 10 porunci ale lui Moise). Necunoscându-le l-am rugat să mi le spună, pentru a le învăța. Astfel, învățându-le și făcând legătura între faptele mele şi ele, am stabilit «păcatele» săvârșite, iar după câteva zile i le-am spus lui Todea Viorel. Spovedania aceasta în fața lui Todea Viorel am făcut-o plimbându-ne prin curtea penitenciarului. La sfârșit

[54] După o perioadă scurtă de libertate (eliberat în octombrie 1950), la 19 martie 1955 Eugen Munteanu este arestat din nou, iar în octombrie 1956 condamnat la 20 ani muncă silnică, pentru „crimă de acte de teroare". A murit la 18 ianuarie 1958, în penitenciarul Văcărești (cf. A. Mureșan, *Pitești*…, p. 206).

[55] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, f. 224. În depoziția de la procesul intentat împotriva lui V. Todea, aflat în calitate de martor, Paven a afirmat în legătură cu acest episod: „Când a locuit la mine o zi şi noapte, în discuţiile purtate cu el [Ardelean, n.n.], i-am spus: «Adu-ți aminte de cele spuse de mântuitor [sic!], să fim indulgenţi cu cei care ne prigonesc»" (*Ibidem*, f. 315v).

Todea mi-a recomandat să respect cele «10 porunci» în viitor și să mă spovedesc cu regularitate.

Întrebare: Ce ți-a mai cerut Todea Viorel?

Răspuns: Nu rețin ca Todea să-mi fi cerut și alte lucruri în afară de cele arătate mai sus.

Întrebare: Vorbește mai departe!

Răspuns: În urma discuțiilor avute cu Paven Justin și a recomandărilor făcute de Todea Viorel, cunoscând că legionarul Radu Trifan știa pe dinafară texte din Biblie l-am rugat să-mi scrie și mie pe săpun unele din ele. Mi-a scris în câteva rânduri câteva texte pe care le-am învățat pentru moment, iar ulterior părându-mi-se grele am renunțat să le mai învăț”[56].

G. Georgescu, student la Medicină, trecuse prin reeducarea din Pitești. La venirea sa la Tg. Ocna, potrivit lui Aristide Lefa, „avea o atitudine rezervată și nevoie de ajutorul celor din jur”. Asigurându-l de sprijinul său și că la Tg. Ocna nu se va face reeducare, spune Lefa, „a fost foarte impresionat, i-au dat lacrimile și mi-a spus că pentru el, această zi a fost cea mai fericită din viața sa”[57]. În acest context poate fi înțeles gestul său de a se mărturisi la preotul Todea. Practic, el fusese câștigat de rezistenții din Tg. Ocna.

După declarațiile lui G. Georgescu și J. Paven, Securitatea a trecut la arestările celor care aveau să constituie lotul condus de Viorel Todea. Primul a fost Gheorghe Ardelean, deoarece figura în ancheta Securității ca unul care se aflase în contact direct și în corespondență cu Justin Paven. Primele anchete împotriva lui Gh. Ardelean s-au desfășurat la: **12 mai, 14 mai**, în număr de două (orele 9.30-14.00 și 16.45-22.00), **16 mai**, **18 mai**, **19 mai** și **28 mai**, fiind conduse de locotenentul major Mihuța Nicolae[58].

Interesant este că interogatoriile s-au axat pe tema continuării activității legionare în libertate, începută în detenție la Tg. Ocna, s-au stabilit nume; s-a insistat asupra conduitei pe care legionarii din Tg. Ocna urmau să o adopte în libertate; au fost menționate cazul preotului Viorel

---

[56] *Ibidem*, dosar nr. 327, vol. 3, ff. 319v-320.

[57] A. Lefa, *op. cit.*, p. 77.

[58] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 90-103v. Potrivit proceselor verbale de interogatorii aflate în dosarul penal, anchetatori au fost următorii ofițeri: locotenent major Mihuța Nicolae (12 mai-2 iunie 1959), căpitan Stănculescu Vasile (6 august-4 septembrie 1959) și locotenent major Rusu Vasile (2 aprilie 1960).

Todea, considerat „legionar notoriu", și discuţiile purtate cu el după eliberare, referitoare la „cele trasate" în închisoare; contactele pe care Ardelean le-a reluat, în special prin corespondenţă, cu foști confraţi de suferinţă, precum: Justin Paven, Vasile Gherlan, dr. Constantin Banu[59] sau Viorel Todea. Temele aveau să fie reluate în interogatoriul din **2 iunie 1959**, după ce Ardelean luase la cunoştinţă de ordonanţa de învinuire.

Pentru anchetatorii Securităţii Oradea era clar faptul că la Tg. Ocna se desfăşurase „activitate legionară", sub îndrumarea unor mentori, precum Valeriu Gafencu și Ioan Ianolide. Apoi, conform instrucţiunilor primite în perioada detenţiei, activitatea legionară ar fi fost continuată de către cei care după 1953 se eliberaseră. Pe acest scenariu se va continua anchetarea celor din grupul Viorel Todea, tot aşa cum se procedase deja în cazul celor din lotul Ioan Ianolide aflat la Bucureşti[60].

Inevitabil a urmat anchetarea celorlalte persoane menţionate în interogatorii. Astfel, s-a trecut la arestarea şi anchetarea preotului Viorel Todea.

Primul interogatoriu consemnat lui Viorel Todea este din **30 mai 1959** și luat de locotenentul major Mihuţa Nicolae[61]. De la început Todea a prezentat succint aspecte privind traiul deţinuţilor de la Tg. Ocna, în special despre întrajutorarea celor bolnavi: „În timp ce eram bolnav în camera nr. 5, unde erau bolnavii mai gravi, eram ajutat cu alimente ca: unt, lapte, marmeladă, zahăr de către legionarii deţinuţi, care erau mai sănătoși și puteau mânca mâncare mai grea și care ne aduceau și din

[59] A fost unul dintre medicii care i-au îngrijit pe tebeciştii de la Tg. Ocna. Fusese arestat la 2 iunie 1948 şi internat la Tg. Ocna, la 18 noiembrie 1949. Aflat în Tg. Ocna, la 30 noiembrie 1950 a primit o decizie administrativă de colonie de muncă pentru 24 luni, majorată în 1953 la 60 luni. A fost eliberat la 12 iulie 1954, din Tg. Ocna (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2002.%20Balan%20-%20Barbosu/Banu%20Constantin%20C/, consultat la 16.10.2015).

[60] Lotul în frunte cu Ioan Ianolide a fost judecat la Tribunalul Militar Bucureşti, în august 1959.

[61] Potrivit proceselor verbale de interogatorii aflate în dosarul penal, anchetatori au fost următorii ofiţeri: locotenent major Mihuţa Nicolae (30 mai-19 iunie 1959), căpitan Stănculescu Vasile (28 iulie-29 octombrie 1959) și locotenent major Rusu Vasile (1-2 aprilie 1960). În amintirile sale, Todea spune: „După o lună am intrat în moara altora şi anume doi proaspeţi căpitani Stănculescu Vasile şi Fila Mihai". Aceştia l-au torturat fizic cel mai mult (V. Todea, *Amintiri*..., pp. 156-157).

partea administrației astfel de alimente; tot acești legionari ne mai ajutau spălându-ne lenjerie de corp. Acești legionari renunțau la alimentele de mai sus, pt. a ne ajuta pe noi să ne însănătoșim, acestea constituind nu ajutor legionar sau[62] un gest creștinesc”[63].

După răspunsul dat de Todea privind „legionarii” care îl ajutau, anchetatorul a insistat pe tema ***„activității de îndoctrinare desfășurată de legionari în penitenciarul Tg. Ocna”.*** Todea a răspuns: „Nu cunosc ca în penitenciarul Tg Ocna să se fi dus activitate de îndoctrinare legionară în perioada cât mă aflam eu acolo”[64]. Atunci anchetatorul a întrebat în legătură cu vreo ***„conduită a legionarilor care să fie aplicată după eliberare”***. Todea, la fel de prompt, a răspuns: „În perioada cât am stat în penitenciarul Tg. Ocna nu am cunoștință să se fi stabilit o linie de conduită pentru legionari pe care să o aplice după eliberare”[65].

Însă, ceea ce presupunea „ajutor legionar” în limbajul anchetatorilor era de fapt întrajutorare între deținuții tebeciști, care de multe ori constituia veritabile acte de caritate creștină în penitenciarul de la Tg. Ocna, potrivit mărturiei lui Ion Cazacu: „Am avut între noi pe Gafencu, pe Ianolide, [Alexandru Virgil, n.n. ANP] Ioanid, pe părintele Iscu, pe părintele Todea și mulți alții. Și de aici s-a pornit acea sudare sufletească creștină. Noi făceam ajutor pentru că asta era ceea ce învățasem noi să facem, adică să dai ce poți, să dai fratelui tău ca să-l salvezi. Asta a fost. «Ajută-ți fratele căzut în nenorocire, nu-l lăsa»; asta e formula. Nu spune «ajutor legionar»[66]. Acesta era ajutorul fratelui căzut în nenorocire, nu numai să-i dai de mâncare; [ci] să-l speli, să-l cureți, să-l ajuți, atunci când are nevoie, când era într-adevăr nevoie de tine lângă el”[67].

---

[62] Cuvântul „sau” este scris peste un altul, probabil „ci”. În partea de jos a paginii, acestei modificări îi corespund data de „17 iunie” și semnătura lui Viorel Todea, ambele scrise cu aceeași cerneală. La aceeași dată a fost emisă ordonanța de învinuire.

[63] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, f. 26.

[64] *Ibidem*, f. 26v.

[65] *Ibidem*.

[66] Aici realizatorul interviului induce interlocutorului termenul de „ajutor legionar”, dar, după cum vedem, este combătut.

[67] *Părintele Voicescu...*, p. 126.

În aceeași zi cu părintele Todea a fost arestat Vasile Gherlan. Nu ne propunem să insistăm pe ancheta la care a fost supus Gherlan de către același locotenent major Mihuța Nicolae[68]. Menţionăm faptul că, pe tot parcursul anchetei, Gherlan a fost nevoit să se exprime întocmai cu termenii ceruţi de anchetatori, în interogatorii reluate de mai multe ori, despre o intensă activitate legionară prin îndoctrinare, ţinerea de şedinţe legionare, rememorarea istoriei legionare, cu marile fapte ale căpitanului, cu primirea de instrucţiuni privind perioada de după eliberare şi activitatea de reeducare pe care o abandonase, atașându-se misticilor etc.[69]. Declaraţiile lui Gherlan sunt vizibil contrafăcute de anchetatori, după cum se poate constata chiar din interogatoriul din 5 iunie 1959: „În penitenciarul Tg. Ocna, prin manifestările mele împotriva regimului, prin poziția mea de legionar, prin popularizarea acţiunii de teroare, maltratare, bătăi, pe care o duceau cei din grupul așa-zis reeducat, acţiuni pe care le atribuiam regimului, am desfășurat activitate legionară sub masca reeducării, fără să știm că aceasta este activitate legionară și că aceasta este ceea ce urmărea acest grup”[70].

La **17 iunie 1959**, preotului Todea i s-a adus la cunoştinţă emiterea ordonanţei de punere sub învinuire, sub acuzaţia de „uneltire contra ordinii sociale”, deoarece „în perioada cât se afla în penitenciarul Tg Ocna a desfășurat activitate legionară”, continuată în mod „organizat” și după eliberare[71].

Procedura desfășurării anchetei penale presupunea ca în aceeași zi învinuitului să i se ia o declaraţie de luare la cunoştinţă. Interesant este că abia după două zile se întâmplă acest lucru, ocazie în care Todea de la început susţine: „Nu am cunoştinţă să fi desfășurat nici un fel de activitate legionară, nici în penitenciar și nici după eliberare”[72]. Anchetatorul insistă asupra „activităţii de îndoctrinare legionară” din penitenciarul Tg. Ocna, dar Todea refuză să recunoască ceva.

---

68 Potrivit proceselor verbale de interogatorii aflate în dosarul penal, anchetatori au fost următorii ofiţeri: locotenent major Mihuţa Nicolae (28 mai-29 iunie 1959), căpitan Stănculescu Vasile (23 iulie-7 august 1959) și locotenent major Rusu Vasile (4-30 aprilie 1960).

69 ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 141-143, 145-147.

70 *Ibidem*, f. 148.

71 *Ibidem*, f. 27.

72 *Ibidem*, f. 28.

Pentru a-i smulge răspunsul dorit, anchetatorul îl interoghează asupra activităţii politice din trecut. Todea este lapidar în răspuns, mai ales atunci când anchetatorul se aşteaptă însă să afle despre activitatea lui în FDC. Tactica securistului se prăbuşeşte în momentul în care Todea arată cum în perioada liceului fusese dat afară din FDC, deoarece curta o evreică, iar mai apoi cum în timpul guvernării legionare, apartenenţa la mişcare s-a datorat obţinerii bursei de studii la Academia teologică din Sibiu. În acest fel se încheie interogatoriul[73].

La **25 iunie 1959**, în interogatoriul luat între orele 8.15-11.20, Gherlan vorbeşte din nou despre perioada postdetenţie, susţinând că în penitenciarul Tg. Ocna nu primise instrucţiuni privind continuarea activităţii legionare după eliberare. Anchetatorul insistă cu o declaraţie a lui Nuti Pătrăşcanu în care acesta afirmase: «Gherlan Vasile a fost pregătit de către subsemnatul şi Munteanu Eugen ca să facă tot posibilul să se infiltreze în organele securităţii statului»”[74]. Gherlan răspunde: „Îmi amintesc că Munteanu Eugen ne-a spus odată în timpul cât eram în penitenciarul Tg. Ocna că, dacă nu mai vrem să ajungem în puşcărie [atunci, n.n.] să denunţăm securităţii orice persoană care ar încerca să ne propună să intrăm în organizaţia subversivă, să plătim cotizaţii sau să uneltim împotriva statului”[75]. Astfel, el refuză să recunoască vreo activitate legionară dusă în perioada de după eliberarea din închisoare, chiar dacă i se arată ca probă acuzatoare manuscrisul cu poezii găsit la percheziţia domiciliară. Deşi poeziile nu aveau nici un fel de conţinut politic, din nou lui Gherlan i se consemnează o declaraţie distorsionată: „Prin conţinutul lor exprima[m] revolta pe care o nutream împotriva regimului în acea vreme şi hotărârea de a lupta pentru schimbarea ordinii sociale existente în ţara noastră. Din conţinutul poeziilor mai rezultă denaturarea realităţii socialiste existente în ţara noastră”[76]. Ulterior, în interogatoriul din **29 iunie**, Gherlan vorbeşte despre contactele avute cu foşti deţinuţi, însă nu de natură politică[77]. Practic, acesta începea să retracteze.

Tot la **25 iunie**, ora 11.00, este reluat interogatoriul lui Todea. Anchetatorul îl întreabă despre „activitatea mistică-legionară desfăşurată

---

[73] *Ibidem*, ff. 28-28v.
[74] *Ibidem*, f. 153.
[75] *Ibidem*, f. 153v.
[76] *Ibidem*.
[77] *Ibidem*, ff. 154-155v.

în penitenciarul Tg. Ocna”. Conform procesului verbal, Todea răspunde evaziv: „În penitenciarul Tg. Ocna, în timp ce eu mă aflam acolo, se purtau dese discuţii de ordin teologic la care am participat și eu. Discuţiile purtate de deţinuţi [priveau] deosebirile dintre cultele neoprotestante pe de o parte şi cultele ortodox şi romano-catolic pe de altă parte. În aceste discuţii îmi dădeam și eu cu părerea privind deosebirile dintre cultele de mai sus”[78].

Anchetatorul insistă, dar Todea refuză să mai afirme ceva. Atunci anchetatorul îi prezintă un fragment din declarația lui Paven Justin, în care acesta susţinea: „Todea Viorel strângea în jurul său o seamă de deţinuţi cu care purta discuţii cu caracter mistic-legionar”[79]. Din nou, Todea refuză să recunoască activitatea legionară care i se impută, dar anchetatorul începe să-l întrebe despre relațiile cu persoane întâlnite în penitenciarul Tg. Ocna şi pe care avea să le contacteze după eliberare, precum Gheorghe Ardeleanu. Cu toate acestea, Todea se exprimă lapidar[80], respingând categoric acuzațiile care i se aduceau.

Important este că Todea aminteşte despre discuţiile de ordin teologic ţinute evident cu pastorul lutheran Richard Wurmbrand. Pastorul nu amintește în memoriile sale de vreo discuție purtată cu Todea la Tg. Ocna. În schimb, avem mărturia lui Diodor Todea în interogatoriul consemnat la 14 septembrie 1959, în care spunea despre fratele său că „a stat mult timp de vorbă cu un evreu foarte cult, care a umblat prin mai multe ţări și cu care a discutat despre doctrina creştinismului în mod perseverent. Având fratele meu ferma convingere că l-a convertit pe acest evreu, făcând prin aceasta un titlu de mândrie. Mi-a spus că despre această convertire a vorbit și episcopului [Nicolae, n.n.] Colan de la Cluj, cu ocazia audienței”[81].

Afirmaţia lui Diodor Todea este întărită de o scrisoare a lui Viorel Todea, trimisă în octombrie 1987 către un român din Statele Unite, cu prilejul cununiei unei nepoate a preotului Lazăr Cârja din Turda, un apropiat al său. În acest sens, părintele Todea spunea: „Am rugat-o pe Evelina [nepoata preotului Cârja, n.n.] să transmită pastorului Richard Wurmbrand (am zis vechiului meu amic) că-i doresc multă sănătate și că-l rog să nu uite că ţara noastră i-a fost tată și mamă și ar merita mai multă

[78] *Ibidem*, f. 29.
[79] *Ibidem*.
[80] *Ibidem*, f. 29v.
[81] *Ibidem*, dosar nr. 15.023, vol. 1, ff. 23-23v.

condescendenţă din partea dânsului… Nu ştiu precis ce cunoaşteţi din viaţa acestui om, dar noi doi ne-am aflat bine și după ani de discuţii (nu numai cu mine) l-am determinat să recunoască faptul că Biserica Ortodoxă e religia cu cel mai mult adevăr după cuvântul Sf. Scripturi şi mi-a cerut să-l botez întru legea ortodoxă ceea ce am și făcut prin aprilie 1953. El la acea oră era conducătorul sectei scandinave pentru încreştinarea evreilor din România”[82].

Tot Viorel Todea aminteşte în memoriile sale, apărute în 2005, că R. Wurmbrand purta discuţii cu „tinerii deţinuţi ce se simţeau mai bine și care cunoşteau multă teologie”. Apoi că Gheorghe Ardelean, care primise streptomicina de acasă, dăduse jumătate din doză lui Wurmbrand. De asemenea, vorbeşte despre episodul legat de convertirea lui Wurmbrand: „Prin 1953, Păstorică (aşa-i ziceam noi, cei de pe lângă dânsul) mi-a cerut să-l botez întru Ortodoxie, naş [fiindu-i] dr. Mihai Lungeanu. Zis și făcut. Acum era fratele Valeriu, după numele unuia dispărut din camera 4 cu o lună, două mai înainte, Valeriu Gafencu, căruia Păstorică i-a promis în faţa mea că se va boteza cât mai repede în Ortodoxie, naşul dăruindu-i un medalion de os sculptat de un alt credincios. Medalionul l-a purtat tot timpul cât a mai stat la Tg. Ocna, la gât. Eliberat (nejudecat) a căutat un contact cu Biserica Ortodoxă Română, dar fără rezultate, necrezându-l”[83].

Mihai Lungeanu oferă şi el informaţii încă din 1992, amintindu-şi despre discuţiile teologice dintre Gafencu și Wurmbrand, adăugând că pastorul evreu „până la urmă s-a botezat ortodox, primind numele de Valeriu”[84].

Ioan Ianolide relatează și el asupra acestui episod în memoriile sale scrise în anii '80, dar publicate abia în 2006: „După ce Valeriu a plecat

---

[82] Idem, fond Reţea, dosar nr. 219.740, vol. 2, f. 7.

[83] V. Todea, *Amintiri…*, p. 154.

[84] *Studentul Valeriu Gafencu-Sfântul închisorilor din România, Studiu, mărturii ale camarazilor de suferinţă şi corespondenţă*, coordonator și cuvânt înainte de Nicolae Trifoiu, Cluj, Editura Napoca Star, [1998], p. 101. Informaţia este reluată de Mihai Lungeanu în mărturia dată monahului Moise Iorgovan, în februarie 2005: „În urma celor petrecute sub ochii săi în camera 4, a fost atât de impresionat, încât a cerut să fie botezat în credinţa ortodoxă, alegându-şi numele de Valeriu. Dorinţa i-a fost îndeplinită de unul din preoţii noştri. El a rămas însă în continuare protestant, pentru că apoi nu a spus nimănui că a fost botezat ortodox. Era un om oscilant” (*Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu…*, p. 171).

dintre noi, R.W. mi-a cerut să-l botez ortodox, cu numele de Valeriu. L-am amânat până în vară, ca să-i dau prilej să cugete bine. I-am explicat că nu trebuie să se grăbească, întrucât consecinţele spirituale şi bisericeşti sunt mari. El însă dorea cu ardoare viaţa în Hristos cel Adevărat. Dorea să se mântuiască, fiindcă văzuse aievea cum poate intra un om în Împărăţia veşnică.

În urma stăruinţelor lui, i-am împlinit dorinţa. Datorită prigoanei în care trăiam acolo, nu am făcut public acest act. O anume îngrijorare stăruia în sufletul meu și căutam să-l ocrotesc pe W. Atâta vreme cât am fost împreună, el creştea în adevăr, iubire și smerenie”[85].

În stadiul actual al cercetărilor nu ştim dacă Wurmbrand a primit botezul în Ortodoxie dintr-o convingere sau pentru că rămăsese impresionat de viețuirea creștină a lui Gafencu. Aristide Lefa susține că Wurmbrand „a fost impresionat de moartea lui Valeriu Gafencu, mai ales că a fost alături de el până în ultima clipă și i se putea citi pe figură cât de mult regreta această dispariție”[86].

Dacă botezul în confesiunea creştin-ortodoxă a pastorului luteran Richard Wurmbrand a fost săvârșită de preotul Viorel Todea, evident în condiţiile de detenţie de la Tg. Ocna, naș fiind M. Lungeanu, atunci rolul lui Ianolide a constat în cel de catehizare, ca etapă premergătoare convertirii. Data probabil va fi fost în 1952, „la o lună, două” după moartea lui Gafencu (18 februarie 1952) cum susține Todea, ci nu în 1953, deoarece în februarie 1953 Ianolide era mutat la Jilava, iar în august același an eliberat Lungeanu[87]. De asemenea, Ianolide afirmă că botezul a fost făcut

[85] I. Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*..., p. 191. Tot Ianolide arată în memoriile sale că după plecarea lui R. Wurmbrand în SUA, a căutat să meargă acolo cu sprijinul acestuia. Printr-un român plecat în Statele Unite, Ianolide a reuşit să ia legătura cu Wurmbrand, după cum rememorează: „Prima reacție a fost pozitivă. R.W. mi-a scris chiar două ilustrate, dar apoi brusc a refuzat orice ajutor şi orice contact cu mine. Mi-a comunicat doar scurt că americanii nu mă vor acolo, deoarece sunt «fascist»” (*Ibidem*, p. 193). Fiul pastorului, Mihai Wurmbrand a negat consumarea acestui episod, considerând că este o născocire a foştilor deţinuţi politici, pe care îi consideră „legionari”. Interesant este că, potrivit lui Ianolide, despre botez ştia şi Securitatea, pentru care l-ar fi şi anchetat în 1959 (*Ibidem*, p. 202; http://armoniamagazineusa.com/2011/10/13/marturia-fiului-lui-richard-wurmbrand/, consultat la 12.10.2015).

[86] A. Lefa, *op. cit.*, p. 89.

[87] http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/I/I%2001.%20Ia(n)tropol%20-

în secret, probabil de aceea ştiind doar el, preotul care a săvârşit şi M. Lungeanu, în calitate de naş și medic-deținut care îl consulta zilnic pe Wurmbrand.

La **28 iulie,** Todea este luat din nou la anchetă, de data aceasta însă de căpitanul V. Stănculescu. El vorbeşte despre perioada detenţiei de la Tg. Ocna (februarie 1951-septembrie 1953) şi cum a stat în cele patru celule unde a întâlnit mai mulţi deţinuţi, precum Gheorghe Ardeleanu, Valeriu Gafencu, Radu Trifan sau Ioan Ianolide. Întrebat ce fel de „activitate legionară" a întreţinut în penitenciar, din nou Todea refuză să recunoască ceva, rememorând însă un episod: „Singur, legionarul Bologan Ioan[88], cu care am stat câtva timp în aceeaşi cameră, câteodată, ca din senin, începea să vorbească despre «căpitanul» Zelea Codreanu, despre Moţa şi Marin, amintea despre viaţa acestora. Şi în caz că observa că cineva nu-i dă atenţie sau zâmbeşte, Bologan începea să înjure de dzei. de sfinți și așa ceva"[89].

Deoarece Securitatea considera că grupul lui Ţurcanu făcuse parte dintr-o mare conspiraţie legionară din închisori, atunci anchetatorul încerca să afle de la Todea atitudinea faţă de reeducatori în penitenciarul Tg. Ocna. Todea nu cade însă în capcana anchetatorului, spunând: „După ce am venit la penitenciarul Tg. Ocna[90], într-o după masă, am auzit de la

---

%20Ikrich/Ianolide%20Ioan/P1750868.JPG, consultat la 12.10.2015; I. Ianolide, *Întoarcerea la Hristos*..., p. 192.

[88] Ion Bologan fusese victima reeducatorilor după sosirea „piteştenilor" la Gherla, la 7 iunie 1950 (cf. Alin Mureşan, *Piteşti, cronica unei sinucideri asistate*, prefaţă de Ruxandra Cesereanu, Polirom, 2007, pp. 69-70; Mircea Stănescu, *Reeducarea...*, vol. 3, pp. 90-91, 185). La M. Stănescu apare cu numele de „Bolocan" (*Ibidem*). Acesta ar putea fi Ion I. Bologan, n. 19 aprilie 1910, de profesie muncitor petrolist, arestat în 1947, care a trecut prin coloniile de muncă de la Valea Neagră-Poarta Albă şi penitenciarele Văcăreşti (3 noiembrie 1951) şi Tg. Ocna (14 noiembrie 1951). Aflat în Tg. Ocna, la expirarea pedepsei a mai primit o decizie administrativă pentru 12 luni (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2006.%20Bold%20-%20Bozt/Bologan%20Ion%20I/, consultat la 16.10.2015).

[89] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, f. 30v.

[90] A fost internat la Tg. Ocna, la 4 februarie 1951. (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/T/T%2008.%20Tocaci%20-%20Tolvay/Todea%20Viorel%20I/P1160172.JPG, consultat la 28.09.2015).

etaj, eu fiind la parter, ceva izbituri, parcă spargerea unui geam urmate de strigăte și fluierături; strigăte «să vie securitatea și ajutor». După câteva momente a sosit la fața locului paza și securitatea, după care s-a făcut liniște. În urma acestui fapt, câteva camere au fost izolate. Ce s-a întâmplat acolo eu nu știu. Am auzind vorbind că, într-una din camere ar fi fost o încăierare între un grup de deținuți legionari care ar fi luat la rost un alt grup. În continuare am auzit că unul din acest grup era așa-zis reeducat. [...] Nu am avut cu el nici o legătură. Ei umblau mereu în grup. Eventual dacă mă întâlneam cu vreo unul dintre ei îl salutam cu bună ziua”[91].

Evident că Todea face referire la tentativa de începere a reeducării în penitenciarul Tg. Ocna din după amiaza zilei de 1 mai 1951, moment în care solidaritatea deţinuţilor și-a spus din nou cuvântul. Asupra acestei teme anchetatorul va reveni.

La **29 iulie**, Viorel Todea este anchetat din nou, de data aceasta asupra așa-zisei continuări a activității legionare după eliberarea din detenţie. Întrebarea anchetatorului este tendenţioasă, ca şi cum cei aflaţi în suferinţă, în penitenciar, stabiliseră ca după eliberare să întreţină relaţii de natură politică, iar Todea refuză să recunoască ceva în acest sens, deoarece susţine el contactele au fost întâmplătoare sau ocazionate de diverse evenimente de familie[92].

Nemulţumit de răspuns, la **5 august** anchetatorul revine asupra temei păstrării și cultivării relaţiilor între foştii deţinuţi, insistând asupra relaţiei cu Justin Paven. Însă, de fiecare dată Todea se dovedește extrem de evaziv în răspunsuri, de genul cum s-a reintegrat în preoţie cu sprijinul împuternicitului de culte (aprilie 1955)[93].

În acelaşi spirit, în interogatoriul din **6 august 1959**, Ardelean avea să răstoarne tot ceea ce spusese relativ la „activitatea legionară” depusă în penitenciarul Tg. Ocna: „În timpul cât am stat în detenţie în penitenciarul Tg. Ocna, în discuţiile pe care le-am avut cu o serie de deţinuţi ca: dr. Banu Constantin, medic din Sibiu [sau] Paven Justin, student teolog la Bucureşti[94], hotărâsem ca atât în penitenciar, cât și după eliberare, adică

[91] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 30v-31.
[92] *Ibidem*, ff. 32-33v.
[93] *Ibidem*, ff. 35-36.
[94] Justin Paven a devenit student la Teologie după eliberarea de la Tg. Ocna. Prin urmare, este vorba de o interpolare. Înainte de a ajunge la Tg. Ocna era student anul III la Facultatea de Chimie din București

toată viaţa să trăim o viaţă religioasă; şi această atitudine să servească ca exemplu şi pentru cei care ar avea dorinţa să urmeze o atare viaţă. După ce am ajuns în libertate, prin corespondenţă, am fost întrebat de aceştia în ce măsură am realizat această viaţă. Răspunsurile mele au fost următoarele: în prima perioadă după eliberare, timp în care am stat acasă din cauza sănătăţii, am frecventat destul de des biserica şi am citit câteva cărţi cu conţinut religios. Şi acest lucru le-am comunicat şi lor în scris. Ulterior, căsătorindu-mă, intrând în serviciu şi înscriindu-mă la facultatea de ştiinţe juridice, am abandonat aproape [în totalitate] aceste preocupări, fiind antrenat în obligaţiunile şi greutăţile impuse de noua viaţă. [...] Menţionez că, între timp, într-o oarecare măsură am regretat faptul că am abandonat acea viaţă în întregime. [...] Scopul acestor legături a fost revederea unui prieten, cu care am stat în detenţie şi aceste legături erau întâmplătoare, cu aceia cu care m-am întâlnit; acestea erau ocazionale”[95].

La **10 august** anchetatorul reia interogarea lui Todea asupra „activităţii” din Tg. Ocna. Acesta rememorează relaţia cu Valeriu Gafencu: „La începutul lunii februarie 1951 am fost transferat în penitenciarul Tg. Ocna, unde după scurt timp am făcut cunoştinţă cu legionarul Ardeleanu Gheorghe, care după ce a aflat că am fost legionar şi că sunt preot ortodox m-a prezentat deţinutului Gafencu Valeriu, legionar, deţinut încă din 1941. Făcând cu acesta cunoştinţă, după câtva timp m-a rugat dacă pot să-l spovedesc. Eu i-am spus că nu am condiţiile necesare pentru a oficia o spovedanie, dar el mi-a spus că se mulţumeşte aşa cum se poate. Astfel, eu am acceptat şi într-o zi l-am spovedit. Pe urmă l-am mai spovedit odată înainte de a deceda. În discuţii, Gafencu era preocupat de viaţa sufletească. În anul 1951, cu câteva zile înainte de Paşti, Gafencu m-a rugat ca să rostesc în camera unde era el Evanghelia Învierii şi pentru că nu o ştiam mi-a spus-o el sau dr. Lungeanu Mihail; eu am învăţat-o pe de rost, deoarece era un text scurt, şi în noaptea de Paşti m-au chemat în camera lor, unde am rostit ceea ce am învăţat. Tot deţinutul Gafencu, de Boboteaza anului 1952, m-a rugat ca să fac sfinţirea apei. Eu am făcut aceasta, dându-i apa într-o cană, [iar] el mi-a spus că are de gând să

(http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2005.%20Pavelca%20-%20Petcut/Paven%20Justin/P1760688.JPG, consultat la 28.09.2015).

[95] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 106-106v.

trimită din această apă «sfinţită» şi în celelalte camere, ca să [se] stropească în camere”[96].

Episodul spovedirii lui Gafencu de către Todea se confirmă prin mărturia lui Aurelian Guţă, un alt fost deţinut la Tg. Ocna, din 1992: „[…] Printre noi a fost adus, tot în stare de detenţie, părintele Viorel Todea, originar din judeţul Alba, [încât] fratele Valeriu și-a îndeplinit dorinţa fierbinte de a se mărturisi în faţa preotului. Astfel, şi-a curăţat sufletul şi de neînsemnatele sale greşeli, pe care cei din jurul său nu le-au observat niciodată”[97]. La fel se exprima Alexandru Virgil Ioanid, tot în 1992: „O mare bucurie pentru Valeriu a fost aducerea la Tg. Ocna, ca deţinut, a unui preot, părintele Viorel Todea, care putea administra Sfânta Taină a spovedaniei şi să oficieze în taină Sfânta Liturghie şi slujbe pentru morţi. Avea acum asistenţă spirituală canonică”[98].

Dar spovedirea și împărtășirea lui Gafencu de către preotul Todea nu a fost singura. Din mărturia lui Nicolae Steinhardt, consemnată în „Jurnalul fericirii”, aflăm despre ultimele clipe ale social-democratului Gheorghe Ene Filipescu la Tg. Ocna, relatate de însuși preotul Viorel Todea, pe când se afla deţinut la penitenciarul Gherla (a doua detenţie): „La Tg. Ocna, spital tbc al deținuţilor politici până în 1956, Filipescu își proclamase convingerile socialiste şi atee într-o cameră de tineret legionar. […] I-a fost din ce în ce mai rău-boala evolua repede-şi a pătimit (răsuflarea devenise chinuitoare) până la moarte. […] Înainte de a-și da sufletul-cu greu, fiindcă orice respiraţie ajunsese spasm-, Filipescu l-a îmbrăţişat pe cel care îndeosebi i se devotase, apoi pe toţi ceilalţi, s-a putut spovedi părintelui Todea şi s-a stins împărtășit. După câteva săptămâni a încetat din viaţă și băiatul care-l îngrijise filial”[99].

---

[96] *Ibidem*, ff. 37-37v.

[97] *Studentul Valeriu Gafencu…*, p. 84.

[98] *Ibidem*, pp. 90-91.

[99] Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii*, postfaţă şi repere bio-bibliografice de Virgil Bulat, Rohia, Editura Mănăstirii Rohia, 2005, pp. 141-142. Gheorghe Ene Filipescu a decedat la 21 august 1952, în penitenciarul Tg. Ocna (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/F/F%2002.%20Fiacescu%20-%20Floteanu/Filipescu%20Gheorghe%20Ene/P1380797.JPG, consultat la 9.10.2015). Interesant este faptul că R. Wurmbrand îl descrie nu neapărat ca pe un credincios în faţa morţii, ci drept o persoană care îl considera pe Iisus Hristos „ca pe cea mai importantă fiinţă omenească, dar nu mă pot gândi la El ca la un Dumnezeu”. De asemenea, Wurmbrand susţine: „Ultimele cuvinte mi le-a spus

Față de afirmațiile lui Todea, în ancheta din 10 august, securistul insistă asupra „activității mistico-legionare” din penitenciar. Todea răspunde exemplificând episodul dialogului pe care îl purtase cu un legionar asupra însemnătății zilei de 24 iunie. Chiar dacă părintele Todea arăta că este ziua nașterii „Sf. Ioan Botezătorul, deținutul Plopeanu Ioan susținea cu tărie că de fapt este vorba de data întemeierii «Legiunii Arhanghelului Mihail»”, afirmație care l-a convins pe anchetator să consemneze că în Tg. Ocna „se desfășura o activitate de îndoctrinare legionară”[100].

Anchetatorul continuă cu tema atitudinii lui Todea față de deținuții reeducați. În acest sens, Todea rememorează momentul tentativei de începere a reeducării, în ziua de 1 mai 1951: „[...] În cadrul penitenciarului Tg. Ocna activa un grup de legionari așa-ziși «reeducați» și despre care am auzit că, în urma unui incident, au fost izolați unii dintre ei împreună cu alți deținuți nereeducați. După ce s-a făcut izolarea lor, un deținut sau mai mulți au venit în camera noastră și ne-au spus că s-a luat legătura cu cei izolați nereeducați și s-a stabilit că atunci când reeducații vor începe scandalul cu ei, atunci cei vizați are să strige după ajutor și au cerut ca și noi să acționăm, strigând «să vie securitatea». Noi am motivat că suntem bolnavi și nu putem face acest lucru, dar ei ne-au spus că după ce vom fi sănătoși și nouă nereeducaților ne va veni rândul; așa că mai bine să strigăm ca să eșueze planul reeducaților.

Într-o zi, într-adevăr, s-au auzit strigăte de ajutor și atunci de la noi din cameră a răspuns doar legionarul dr. Mihail Lungeanu. În tot timpul cât am stat eu la secția politici am observat că împotriva reeducaților se duce o activitate de defăimare. Ori de câte ori venea un deținut nou în penitenciar i se atrăgea atenția să aibă grijă ce vorbește arătându-i-se că în cameră se găsește unul sau doi reeducați și aceștia

mie”, eludând astfel rolul preotului Todea. De altfel, Wurmbrand plasează decesul lui Filipescu atunci când „abatele Iscu de la Tismana” încă mai trăia, deși știm că fostul stareț decedase la 26 decembrie 1951 (Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, trad. de Marilena Alexandrescu-Munteanu și Maria Chilian, București, Editura „Casa Școalelor”, 1993, p. 83).

[100] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 38-38v. Potrivit lui A. Lefa, Plopeanu era „șeful echipei de spălători”, caracterizat drept „un om cu suflet deosebit și o putere de dăruire rar întâlnite”, care avea în grijă curățenia rufăriei bolnavilor din sanatoriul Tg. Ocna (A. Lefa, *op. cit.*, p. 97).

furnizează informaţii administraţiei penitenciarului; dacă era posibil i se şi arătau persoanele reeducate"[101].

Anchetatorul a insistat asupra acestui episod, deoarece a fost momentul în care tentativa de reeducare din penitenciarul Tg. Ocna s-a făcut auzită dincolo de zidurile penitenciarului[102]. Pe de altă parte, solidaritatea deţinuţilor care refuzau reeducarea la Tg. Ocna condusese inevitabil la eşuarea acestui plan diabolic al Securităţii[103].

De altfel, Wurmbrand susţine că pe „stadionul din vecinătate se juca un meci de fotbal în cinstea zilei muncii. De aceea, la semnalul începerii reeducării, deţinuţii au început să producă un vacarm demenţial, încât în vecinătatea închisorii oamenii de le evenimentul sportiv au început să se adune. Meciul s-a întrerupt, mulţimea s-a adunat lângă ziduri, dar a fost repede risipită de soldaţi cu patul puştii. Cu toate acestea, ştirea despre revoltă s-a răspândit. [...] Consecinţa a fost că reeducarea a fost prevenită, dar regimul s-a înăsprit"[104].

Episodul a avut urmări nefaste pentru deținuți, deoarece Securitatea a trecut la o anchetă, prin care s-a stabilit că oponenţii reeducării făcuseră „instigare legionară". În anchetă, acestora li s-a imputat faptul că ar fi strigat: „Căpitanu' și Garda! Murim, Căpitanu' și Garda!", când, de fapt, în protestul lor deținuții rostiseră: „Să vină garda! Ajutor, ne omoar-aici!", deci nu „Garda", cu referire la mișcarea legionară, ci garda închisorii[105].

În continuare ancheta de la Oradea se va calchia pe declaraţiile acuzatoare luate lui Nuti Pătrășcanu și Vasile Petrescu, care se aflau la București, în urma interogărilor din procesul penal intentat lotului în

[101] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 39-39v. Detalii a se vedea la A. Muresan, *Pitești…*, ed. a II-a, p. 122.
[102] Episodul detaliat se regăseşte în Aristide Lefa, *op. cit.*, pp. 99-102.
[103] Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos…*, p. 126; A. Mureşan, *Pitești…*, ediţia a II-a, p. 124.
[104] R. Wurmbrand, *op. cit.*, pp. 101-102. Tot Wurmbrand adaugă faptul că în penitenciar „un deţinut şi-a tăiat venele" (*Ibidem*), făcând o confuzie cu o altă tentativă de reeducare, anume cu momentul 26 septembrie 1950 şi fiind vorba de Virgil Ionescu. Nedorita confuzie a lui Wurmbrand se datorează desigur notorietăţii pe care o căpătase gestul de sinucidere al lui V. Ionescu.
[105] Cf. M. Stănescu, *Reeducarea…*, vol. 3, pp. 70-71. La 1 mai 1951 a fost a doua încercare de demascare și ultima de la Tg. Ocna.

frunte cu Ioan Ianolide. Pentru interogarea acestora ofițerul de Securitate V. Stănculescu s-a deplasat personal la București.

La **18 august 1959**, lui N. Pătrășcanu i se ia prima declarație în care vorbește despre rolul lui V. Gherlan în tentativele de reeducare de la Tg. Ocna. Pătrășcanu trecuse de faza anchetelor reeducării și a proceselor prin care pedeapsa capitală îi fusese comutată și probabil se aștepta chiar la o grațiere. De aceea, el a formulat răspunsurile așa cum doreau anchetatorii. La 18 august, el afirma că, „în cadrul activității legionare de așa-zisă reeducare", împreună cu Eugen Munteanu, îl pregătise pe Gherlan ca „informator dublu" și îl dirijase în mediul celor care refuzau reeducarea. După eliberare, Gherlan trebuia să-și păstreze calitatea de informator al Securității, dar totodată să activeze ca legionar. De altfel, Pătrășcanu a afirmat că înainte de eliberarea lui Eugen Munteanu (octombrie 1950) i-ar fi dat acestuia două adrese din București ale unor persoane care să-i facă legătura cu „organizația legionară din afară" și să-i comunice situația unor legionari, inclusiv a lui Gherlan[106]. Deși era fantezistă, declarația lui Pătrășcanu nu făcea decât să confirme scenariul anchetatorilor.

La **20 august 1959**, Pătrășcanu a fost supus unui al doilea interogatoriu, de data aceasta privind activitatea lui Gheorghe Ardeleanu în penitenciar. Evident că interogatoriul consemnat lui Nuti Pătrășcanu abundă în termenul de „legionar", dar trădează atmosfera de misticism care persista în rândul deținuților bolnavi din penitenciarul Tg. Ocna. La întrebarea anchetatorului referitoare la „activitatea legionară" a lui Gh. Ardelean la Tg. Ocna, Pătrășcanu a răspuns: „Stând timp îndelungat în camera 4 parter cu deținutul legionar Gafencu Valeriu, acesta din urmă l-a îndoctrinat pe Ardeleanu cu noile principii de viață legionară denumite, spre a nu se deconspira aspectul lor, «creștin». Astfel, întrucât subsemnatul am făcut de mai multe ori de serviciu în camera nr. 4 am auzit adeseori pe Gafencu Valeriu și Ianolide Ioan cum îl învățau aceste principii pe legionarul Ardeleanu Gheorghe, care l-am văzut chiar scriindu-le pe plăci de săpun. De asemenea, a mai avut discuții mistice religioase cu legionarul Banu Constantin, comparând în mod tendențios anumite pasaje din Biblie cu situația politică din RPR; ca exemplu spuneau că, «așa cum au fost prigoniți creștinii în primele secole, tot așa

---

[106] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 217v-219.

şi legionarii sunt prigoniţi de comunişti pentru credinţa lor creştină, regimul comunist fiind o creaţie satanică».

Ardeleanu Gheorghe a învăţat poezii legionare de Radu Gyr şi l-a învăţat şi pe deţinutul Cârciumărescu[107]. Ardelean Gheorghe, fiind un cunoscător bun al muzicii, după cât îmi amintesc a compus libretul muzical al unui imn al «biruinţei legionare», făcut în versuri de legionarul Gafencu Valeriu. Legionarii, care îşi desfăşurau activitatea sub acoperirea mistică, grup care era condus de Ianolide Ioan şi din care făcea parte şi Ardeleanu Gheorghe, au hotărât încă din penitenciarul Tg. Ocna ca după eliberare să continue activitatea lor prin menţinerea legăturilor personale sau prin corespondenţă.

Legionarii care făceau parte din grupul aşa-zis «creştin» se ajutau unii pe alţii cu alimente şi medicamente. Astfel, Ardeleanu Gheorghe a fost favorizat cu medicamente în dauna altor deţinuţi nelegionari şi în urma recomandaţiei dr. legionar Banu Constantin a primit medicamente de acasă, mai precis 60 gr. streptomicină.

În vara anului 1951, legionarul Ardeleanu Gheorghe reîmbolnăvindu-se, a ieşit la raportul administraţiei, cerând să i se dea permisiunea ca să scrie acasă, pentru a primi medicamente. Cum acest lucru era o favoare, administraţia l-a întrebat dacă el desfăşoară activitate legionară sub masca mistică şi dacă e dispus să demaşte această activitate din secţia politici. Ardeleanu a răspuns că el niciodată nu va da declaraţii despre fraţii lui de suferinţă, preferând mai bine să moară. După reîntoarcerea în cameră a popularizat aceasta în rândul deţinuţilor spre a-şi crea un titlu demn de legionar, spunând că aşa trebuie să se comporte un legionar demn”[108].

În continuarea interogatoriului, anchetatorul întreabă: „Arată care erau acele principii de conduită legionară şi de către cine au fost

[107] Acesta ar putea fi Iacov Cârciumărescu, n. 30 aprilie 1912, avocat, din Bucureşti, arestat la 11 februarie 1950 şi condamnat la 1 an şi 6 luni de Tribunalul Militar Cluj, pentru apartenenţă la „organizaţie subversivă”; după un tranzit la Jilava, la 17 martie 1951 a fost internat la Tg. Ocna; la 17 decembrie 1951 a fost mutat la Jilava, probabil pentru anchete (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%2002.%20Caras%20-%20Cernauti/Carciumarescu%20Iacov/, consultat la 19.10.2015).

[108] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 214v-215v.

compuse?”[109]

Pătrăşcanu răspunde: „Principiile de viaţă legionară au fost emise şi difuzate în forma lor definitivă de către legionarii Gafencu Valeriu şi Ioan Ianolide. Aceştia la rândul lor în parte au fost iniţiaţi de către comandanţii legionari Trifan Viorel şi Marian Ioan, cu care au stat în penitenciarul Aiud din anul 1942 până în 1949. Aceste principii aveau drept scop: menţinerea legionarilor pe poziţia lor fermă, misticismul fiind linia esenţială a organizaţiei legionare; continuarea activităţii legionare în penitenciare şi afară sub o formă mai conspirativă, spre a nu fi descoperiţi de organele de stat; atragerea de noi membri şi încadrarea lor în organizaţia legionară. Aceste principii, la număr vreo 30, din care îmi amintesc următoarele: grupul de principii «Năzuinţe spre înviere» este luat din Codreanu, care spune textual: «Ţelul final al neamului nu este viaţa, ci învierea».

Alt grup de principii «ale dragostei creştine», care trebuie să existe între camarazi, este luat tot din cartea lui Codreanu, «Pentru legionari».

Principiul «rugăciunii», denumit să stăruim în rugăciune, este luat din articolul lui Moţa, «La icoană».

Principiul «elitelor», «trebuie să devenim o elită creştină, o şcoală de educaţie creştină» este luat tot din cartea lui Codreanu.

Principiul «ecumenicităţii» în care hotărârile se iau în mod ecumenic. Aceasta a fost emisă în lagărul de la Carmen-Sylva, în 1936 de Codreanu.

Principiul «ajutorului reciproc» este legea legionară din ajutorul legionar.

Principiul «băii sufleteşti», al mărturisirii unul faţă de alt legionar. Este luat din îndreptarul FDC a lui Gh. Istrate.

Principiul «educaţiei» este primul punct din jurământul gradelor legionare făcut la înmormântarea lui Moţa şi Marin.

Principiul «ascultării creştine» este legea legionară a disciplinei.

Principiul «cunoaşterii» este una din poruncile legionare.

Despre aceste principii îmi aduc aminte”[110].

Nu întâmplător aceste principii sunt enunţate de către N. Pătrăşcanu la cererea anchetatorului, deoarece destul de facil puteau constitui capete de acuzare împotriva celor din grupul condus de Viorel Todea. De altfel, aceste „principii” aflate în copie dactilografiată şi găsite

[109] *Ibidem*, f. 215v.

[110] *Ibidem*, ff. 215v-216.

la percheziţia domiciliară făcută lui Constantin Voicescu au constituit probe acuzatoare atât în dosarul penal întocmit împotriva lotului I. Ianolide, cât și în cel al lui V. Todea[111].

Dar ancheta pe problema principiilor lansate de V. Gafencu la Tg. Ocna constituise o temă şi în interogatoriile luate lui Ioan Ianolide, pornind tot de la afirmaţiile vicioase ale lui Nuti Pătrăşcanu. În confruntarea cu Pătrăşcanu din 17 aprilie 1959, Ianolide afirma: „Aceste principii au un caracter exclusiv creştin şi ele aveau drept scop integrarea omului creştin-ortodox în învăţătura şi dogmatica Bisericii creştine. Ele se refereau şi la cei care nu sunt creştini şi cei ce sunt mai puţin creştini, în scopul de a-i aduce şi pe aceştia pe adevărata linie creştină. [...] Scopul cu care am discutat principii de viaţă creştină cu cei menţionaţi mai sus a fost cunoaşterea de către ei a învăţăturii creştine şi a mijloacelor de purificare sufletească.

Unul dintre grupurile de principii concepute de legionarul Gafencu Valeriu se intitulează «Năzuinţele creştine», compus din 7 puncte. Aceste principii se referă la felul cum trebuie dusă viaţa creştină în cadrul Bisericii pentru a se obţine mântuirea. Unele asemănări între aceste principii şi cele elaborate de Codreanu în lucrările sale se datorează măsurii în care acesta s-a integrat învăţăturii şi dogmei creştine. Acelaşi lucru îl susţin şi în legătură cu celelalte principii elaborate de Gafencu Valeriu, în sensul că şi ele cuprind norme de viaţă creştină, stabilind hotărârile de viaţă personală pe care el şi le-a luat şi care au fost valabile pentru orice creştin.

[...] Recunosc că aceste principii au în parte asemănări cu formulările lui C. Z. Codreanu, ele fiind valabile deopotrivă şi pentru legionari şi pentru nelegionarii care ar fi fost de acord cu ele. Astfel, atât C. Z. Codreanu în lucrările sale, cât şi Gafencu Valeriu în principiile sale vorbesc despre Înviere, cu singura deosebire că primul se referă la învierea neamului românesc făcută în organizaţia legionară, iar Gafencu Valeriu se referă la învierea tuturor neamurilor.

De asemenea, şi unul şi celălalt vorbesc de o şcoală de educaţie creştină. Codreanu vorbeşte despre crearea unei şcoli creştine, unde să intre numai legionarii neamului românesc, pentru a se pregăti în vederea creării statului român legionar, iar Gafencu Valeriu se referă la crearea

[111] *Ibidem*, ff. 220-222. Asupra acestor principii, Constantin Voicescu a fost anchetat la 4 mai 1959, susținând că le învățase în 1953 de la Ioan Ianolide (*Ibidem*, dosar nr. 327, vol. 1, f. 145).

unei şcoli legionare [sic!] cu participarea tuturor neamurilor care acceptă principiile sale, în scopul desăvârşirii lor şi din punct de vedere creştin. Spre deosebire de Codreanu, care accentua numai latura legionară a educaţiei, Gafencu pune pentru prima dată problema şi a desăvârşirii din punct de vedere mistic.

[...] Principiile lui Gafencu Valeriu au numai unele asemănări cu principiile din doctrina lui C. Z. Codreanu, cât şi cu scrierile celorlalţi conducători legionari. Legionarul Gafencu Valeriu a ajuns la concluzia că, în doctrina sa, Codreanu s-a abătut de la adevăratul creştinism, subordonându-l ideii naţionaliste şi politice. Legionarul Gafencu Valeriu în principiile sale se fixează pe un plan spiritual universal, cuprinzând în el toate neamurile. Aceste principii sunt valabile şi pentru legionari, cu condiţia de a şi le însuşi şi accepta în forma în care le-a conceput el"[112].

Despre caracterul non-legionar al principiilor lansate de Gafencu la Tg. Ocna vorbeşte şi Mihai Lungeanu, când se referă la ceea ce presupunea, de pildă, principiul „băii sufleteşti". Mihai Lungeanu îşi aminteşte de un episod legat de Traian Maniu, student medicinist la Cluj, de confesiune greco-catolică, grav bolnav, care îşi avea patul lângă al lui Gafencu, în camera 4. În urma discuţiilor cu caracter duhovnicesc, Gafencu „a iniţiat un lanţ neîntrerupt de rugăciune pentru a fi readus în stare de pocăinţă şi de pregătire, pentru a primi moartea creştineşte. Fiecare dintre noi trebuia să spună un număr de rugăciuni pe zi, timp de şapte zile, psalmul de pocăinţă «Miluieşte-mă Dumnezeule...», pentru Traian Maniu. [...] Înainte de a se începe această lucrare duhovnicească, tot din iniţiativa lui Valeriu Gafencu, Ion Ianolide şi Gicu Jimboiu s-au hotărât ca mai întâi să facem o «baie spirituală». Aceasta a constat în faptul că, în urma unor rugăciuni preliminare, personale, trebuia să ne mărturisim unul altuia păcatele (conform cuvântului din Sfânta Scriptură: «Mărturisiţi-vă unii altora păcatele...», Iacov 5, 16)[113]. Îmi amintesc că m-am mărturisit lui Tică [Constantin Voicescu, n.n.] şi el mie. Ne-am rugat unul pentru altul. Pe atunci încă nu aveam preoţi cu noi.

---

[112] *Ibidem*, ff. 30-32.

[113] Este vorba de Epistola sobornicească a Sfântului Apostol Iacov, capitolul 5, versetul 16 din Noul Testament: „Mărturisiţi-vă aşadar unul altuia păcatele şi rugaţi-vă unul pentru altul, ca să vă vindecaţi. Mult poate rugăciunea dreptului cea lucrătoare" (*Noul Testament*, versiune revizuită şi comentată de Bartolomeu Anania, ed. a II-a, Bucureşti, EIBMBOR, 1995).

După această «baie spirituală» s-a început efectuarea «lanţului de rugăciune» cu Psalmul 50, pentru obţinerea stării de pocăinţă a lui Traian Maniu. Rezultatul a fost următorul: la foarte puţin timp după săvârşirea acestui ciclu de rugăciune, Traian a cerut să se mărturisească la un preot. Tocmai venise un nou lot de deţinuţi bolnavi, printre care era şi părintele Viorel Todea, din regiunea munţilor Apuseni. Deşi Traian era greco-catolic, cum erau şi alţii, a acceptat să se mărturisească şi să ia dezlegare de la preotul ortodox Viorel Todea. Apoi a primit Sfânta Împărtăşanie, introdusă tainic în închisoare. Îmi amintesc, după Sfânta Împărtăşanie, Traian se afla într-o stare de euforie şi-mi mărturisea că simte o stare de bucurie de negrăit. După câtva timp a murit împăcat cu Dumnezeu"[114]. Altfel spus, principiul se aplica acolo unde nu existau clericii care să se roage pentru cei aflaţi în suferinţă, mai ales a celor bolnavi, prin rostire de psalmi şi mărturisire reciprocă (Iacov 5, 13-16).

La 21 august 1959, tot la Bucureşti, orele 7.00-12.40, au fost anchetaţi Vasile Petrescu, care a dat o serie de informaţii denigratoare privind detenţia lui Gherlan la Tg. Ocna[115], şi, între 17.05-21.15, Constantin Samargescu, care a relatat sumar despre relaţiile dintre Viorel Todea şi Valeriu Gafencu[116]. La 22 august Radu Trifan a fost anchetat în legătură cu Gh. Ardelean[117]. Un alt martor a fost Nicolae Petraşcu, comandant al Mişcării legionare, care a fost anchetat de acelaşi ofiţer Stănculescu, la 9 decembrie 1959, la Bucureşti, în legătură cu originea instrucţiunilor lansate de Valeriu Gafencu la Tg. Ocna, însă fără nici un rezultat[118].

La **25 august** este reluată ancheta la Oradea cu interogarea lui Gh. Ardelean. Acesta vorbeşte despre relaţia cu dr. Constantin Banu la Tg. Ocna: „El ca medic făcea diferite tratamente bolnavilor deţinuţi. Mereu

---

[114] *Părintele Voicescu…*, pp. 127-128. Traian Maniu a fost internat în Tg. Ocna la 3 august 1950, şi a decedat la 30 mai 1951. A. Lefa descrie starea medicală extrem de dificilă a lui Maniu, care i-a provocat decesul (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2001.%20Mac%20-%20Mankocs/Maniu%20Traian/P1890188.JPG, consultat la 14.10.2015; A. Lefa, *op. cit.*, pp. 105-106). Ianolide spune că Maniu „a stat o perioadă lângă patul lui Valeriu [Gafencu]", iar „ziua întreagă o petrecea ascultând rugăciuni ori rugându-se singur" (I. Ianolide, *op. cit.*, pp. 148-149).

[115] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 226-227.

[116] *Ibidem*, ff. 233-233v.

[117] *Ibidem*, ff. 228-230.

[118] *Ibidem*, ff. 231-232v.

mă întâlneam cu el sau când venea în camera noastră sau la plimbare în curte. Cu aceste ocazii am avut cu el discuţii pe teme religioase sau de istorie, el fiind un foarte bun cunoscător al problemelor religioase. Pe urmă au avut loc discuţii de ordin sanitar, literar, muzical"[119].

De altfel, legătura cu dr. Banu a păstrat-o și după eliberare, după cum relatează în același interogatoriu: „[În] prima discuţie, și cea mai importantă, am vorbit de sănătate; m-a consultat la plămâni și pe soţia mea care era gravidă. După aceasta m-a întrebat dacă mai trăiesc o viaţă religioasă; eu i-am arătat că în parte am abandonat, la care el mi-a spus: «E păcat să uiţi de Dzeu. și trebuie să frecventezi biserica». [...] Alte discuţii n-am avut decât cu caracter familiar"[120].

În interogatoriul consemnat la **26 august** 1959 anchetatorul îl întreabă pe Ardelean despre episodul în care a refuzat oferta ofiţerului politic de a deveni informator al Securităţii în schimbul primirii streptomicinei salvatoare. La întrebarea anchetatorului: „Ai fost solicitat de cineva să demaști activitatea mistică-legionară a deţinuţilor din acel penitenciar?, Ardelean răspunde: „În luna februarie sau martie 1951, ofiţerul politic al penitenciarului Tg. Ocna m-a chemat la biroul administraţiei și mi-a propus să informez administraţia despre activitatea legionară care se desfășoară în camera nr. 4 parter, obiect[iv]ul fiind legionarul Gafencu Valeriu și să urmăresc fiecare din discuţiile ce le-ar avea acesta; după aceasta mi-a dat termen de gândire o zi.

Reîntorcându-mă în secţie tulburat de această propunere, lucru pe care l-a observat Gafencu Valeriu, şi după mai multe întrebări insistente i-am spus acestuia subiectul conversaţiei cu ofiţerul politic. Gafencu mi-a prezentat acest fapt ca un lucru rușinos și nedemn, sfătuindu-mă să refuz propunerea. Totodată mi-a spus că ceea ce face el nu este activitate legionară, arătând că intenţia administraţiei este de a-l distruge pe el.

A doua zi, am fost la ofiţerul politic, care din nou mi-a propus întrebându-mă dacă m-am decis să accept propunerea lui. Sub influenţa sfaturilor date de Gafencu Valeriu am refuzat propunerea, deşi ofiţerul politic mi-a arătat în faţă pentru acest lucru un pachet cu medicamente și alimente venite de la părinţi. Întors în secţie i-am povestit totul lui Gafencu Valeriu, iar el m-a felicitat pentru această atitudine. Fiind

[119] *Ibidem*, f. 110v.
[120] *Ibidem*, f. 111.

întrebat că de ce am procedat astfel, i-am spus: «Conștiința mea mi-a dictat așa». Despre atitudinea mea, Gafencu Valeriu a vorbit și altora”[121].

La fel se exprima Nuti Pătrășcanu în interogatoriul din 20 august, adăugând că, în cele din urmă, Ardelean ar fi fost favorizat de către administrația penitenciarului pentru primirea streptomicinei de la cei de acasă. Din mărturia lui Ion Popescu, din 1992, aflăm că lui Ardelean „i s-a dat streptomicina fără nici o dificultate. [...] Gh. Ardelean a fost tratat cu streptomicina ce i-a fost dată și s-a însănătoșit, cu toate că era la un pas de moarte înaintea începerii tratamentului”[122]. De asemenea, în amintirile sale, Todea spune: „Cât am stat eu acolo, mai bine de trei ani și jumătate, nu am văzut decât un singur caz care a primit un colet cu 15 grame streptomicină, Ardeleanu Gheorghe, legionar din Beiuș-Oradea, grav atacat de «bacilul Koch», care a făcut un gest de neimaginat: a cedat 5 grame pentru Păstorică [Richard Wurmbrand, n.n.] și culmea au fost ambii salvați din fața morții garantate”[123].

Pe aceeași temă, anchetatorul îl întreabă pe Ardelean despre „principiile de așa-zisă «viață creștină»”, la care acesta răspunde: „Știu că legionarul Gafencu Valeriu, principiile pe care le-a elaborat el, le numea ca fiind unicul scop al vieții unui om adevărat și că aceste principii constituie o normă generală de comportare pentru orice om indiferent de activitatea politică, poziția socială, pregătire intelectuală și că aceste principii ar fi extrase din Evanghelie și Biblie în general”[124].

Se pare că pentru anchetator devenise importantă desfășurarea activității mistice în penitenciar. La **28 august 1959**, părintele Todea era interogat despre „cum decurgea o spovedanie pe care în calitate de preot o făcea în penitenciarul Tg. Ocna”, el afirmând: „După ce deținutul respectiv venea și mă întreba dacă voiesc să-l spovedesc, eu îi spuneam că sunt de acord și mai spuneam că nu știu dacă această spovedanie este valabilă, deoarece nu întrunește condițiile necesare pe care le-am învățat eu în cadrul teologiei. Când mă simțeam mai bine, deținutul ori venea la mine la pat ori ieșeam afară și îl spovedeam în felul următor: De prima dată spuneam câteva rugăciuni, după care deținutul respectiv expunea diferite întâmplări din viața lui socotite ca păcate. Apoi, îl mai întrebam despre unele probleme pe care le credeam că le omisese el, la care dădea

[121] *Ibidem*, ff. 114-114v.
[122] Cf. Studentul *Valeriu Gafencu…*, p. 112.
[123] V. Todea, *Amintiri…*, p. 154.
[124] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 115-115v.

răspunsuri. Pe urmă, îl întrebam dacă se căieşte, pentru păcatele făcute; el răspundea afirmativ şi atunci pe baza Scripturii îl asiguram că Dzeu. îl iartă cu condiţia să nu mai greşească; eventual îl sfătuiam cum să evite comiterea unor păcate. La urmă, dacă era mai sănătos, îl întrebam dacă a dat ajutor pentru cei mai grav bolnavi prin porţia lui de mâncare sau spălatul rufelor. La fel, îl sfătuiam să se comporte frumos, să nu înjure şi dacă deţinutul era legionar îi spuneam ca să se poarte bine că aşa-i stă bine unui legionar şi să ajute pe cei slabi. Cu aceasta se încheia spovedania"[125].

În ultima frază, anchetatorul a considerat că trebuie să introducă termenul de „legionar", pentru ca faptele mărturisite de părintele Todea să capete conotaţia „misticismului-legionar". De altfel, ancheta va căpăta tot mai mult această nuanţă a misticismului de factură legionară şi culpabilizatoare, prin întrebarea anchetatorului: „Deci, dta. în cadrul penitenciarului Tg. Ocna îndemnai legionarii să contribuie la ajutorul legionar. Este adevărat?" Răspunsul părintelui a fost evident afirmativ, după cum se aştepta anchetatorul, care treptat începea să construiască scenariul activităţii legionare a părintelui Todea, punând întrebarea: „De către cine era trasată această linie de conduită legionară în penitenciar?"[126]

Conştient că mărturia îi va fi distorsionată de anchetator în consemnarea interogatoriului, părintele răspunde: „În timp ce am stat în penitenciarul Tg. Ocna, stând de vorbă cu mai mulţi legionari am rămas cu ideea inspirată de ei că a ajuta pe cei mai slabi e lucru creştinesc şi eu ca preot am datoria de a povăţui deţinuţii ca să se facă acest lucru. Iar mai târziu mi-am dat seama că sub această formă se ascundea şi ajutorul legionar. O linie fixă trasată nu exista în această direcţie"[127]. La insistenţele anchetatorului privind responsabilitatea acestui program de întrajutorare, părintele i-a nominalizat pe Valeriu Gafencu şi Ioan Ianolide.

În continuare, anchetatorul l-a interogat pe Todea asupra raporturilor cu Ianolide, acesta spunând: „În discuţii, atât cu Ianolide Ioan, cât şi cu alţii reţin admiraţia lor faţă de spiritul lor de sacrificiu al legionarilor faţă de legionarii mai bolnavi, faţă de deţinuţii de altă culoare politică sau alte naţionalităţi; la fel şi atitudinea lor dârză faţă de administraţia penitenciarului şi a grupului aşa-zis de «reeducaţi». Discuţii directe despre activitate legionară organizată nu am avut cu nimeni, însă

[125] *Ibidem*, ff. 40-40v.
[126] *Ibidem*, f. 40v.
[127] *Ibidem*, ff. 40v-41.

în mod direct mi-am dat seama atunci când Radu Trifan l-a recrutat în organizaţia legionară pe Ionescu-Galbeni şi l-a trimis la mine ca să mă întrebe ce sfat îi dau în legătură cu intenţia lui de a accepta să fie legionar”[128].

Anchetatorul a insistat asupra prezenţei lui Niculae Ionescu-Galbeni la Tg. Ocna, deoarece acesta fusese cel care în ziua de 26 septembrie 1950 alertase pe deţinuţii nereeducaţi de pe etajul 2 (intransigenţi faţă de reeducare), aflaţi la plimbare în curtea interioară a penitenciarului, atunci când l-a găsit în pat pe Virgil Ionescu, cu venele tăiate sub pătură. V. Ionescu încercase să se sinucidă, deoarece nu mai vroia să treacă printr-o altă reeducare, aşa cum o cunoscuse la Piteşti. Practic, strigătele de ajutor ale lui Ionescu-Galbeni au condus la eşuarea unei tentative de reeducare la Tg. Ocna[129].

De altfel, pentru cei din Securitate gestul lui Ionescu-Galbeni avea şi o explicaţie, anume aceea că ar fi fost „recrutat în mişcarea legionară” de către Radu Trifan, pe când se afla în penitenciarul Tg. Ocna. În realitate era vorba de prezenţa lui Ionescu-Galbeni în apropierea celor care refuzau să primească reeducarea şi a celor din cercul misticilor, căutând îndrumări duhovniceşti de la preotul Todea.

Întrajutorarea semenilor, văzută ca „ajutor legionar”, „recrutarea” şi „îndoctrinarea” lui Ionescu-Galbeni şi atitudinea dârză şi solidară faţă de deţinuţii reeducaţi erau considerate de anchetator drept rezultatele instrucţiunilor primite de Viorel Todea de la capii legionari. Pentru gestul său, Ionescu-Galbeni avea să primească în februarie 1953 o condamnare administrativă de 24 luni colonie de muncă[130].

---

[128] *Ibidem*, f. 41.

[129] Aristide Lefa, *op. cit.*, pp. 91-92; M. Stănescu, *Reeducarea*..., pp. 47-48. Aristide Lefa şi Ioan Ianolide au fost cei care i-au convins pe deţinuţi să nu-i linşeze pe reeducatori (*Ibidem*; https://groups.google.com/forum/#!topic/ortodoxia/CoagWHMI_BM, consultat la 29.09.2015).

[130] Niculae Ionescu-Galbeni fusese transferat de la Piteşti la Tg. Ocna în mai 1950. La 4 februarie 1953 a fost trimis la Jilava, Aiud, apoi în colonie de muncă la Ocnele Mari. La motivul condamnării administrative din foaia matricolă este scris: „a participat la organizaţie de tip fascist”, deşi el fusese condamnat pentru activitate în PNŢ (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/I/I%2003.%20Ionescu%20-%20Ionescu-Vornicu/Ionescu-Galbeni%20Nicolae/, consultat la 16.10.2015; Aristide Lefa, *op. cit.*, p. 112).

De aceea, la **29 august**, anchetatorul revine în interogatoriu cu „instrucţiunile" date de Ianolide preotului Todea, privind comportamentul de după eliberare. Todea răspunde: „În discuţiile pe care le-am avut cu deţinutul legionar Ianolide Ioan, acesta mi-a spus că, după ce o să ajung liber să am o comportare de preot adevărat, căci cu cât mă voi ţine mai mult de canoanele Bisericii cu atâta voi fi mai mult stimat de credincioşi, căci preotul care are anumite slăbiciuni nu poate combate slăbiciunile credincioşilor. Nu ştiu precis dacă Ianolide Ioan sau Voicescu Constantin mi-a spus ca după eliberare să caut ca în parohia mea, unde o să funcţionez, să mă înconjor de ce mai buni credincioşi prin însăşi faptele mele ca: milostenie, atenţie faţă de ei şi prin însăşi comportarea mea în viaţa particulară. În această privinţă mi-a arătat ca să aleg elementele care au ceva comun cu mişcarea legionară. În privinţa milosteniei se poate înţelege ajutorul legionar. La fel ei ne-au spus că după ce ne vom elibera să menţinem legătura între noi prin corespondenţă sau dacă e posibil prin vizite şi dacă e cazul să ne ajutăm unul pe altul. În discuţiile [pe care le] avea Ianolide cu unii legionari el nu vorbea în mod direct despre activitate legionară, [ci] numai în mod indirect căutând să acopere această activitate cu misticizmul [sic!] şi pentru aceasta căuta să stea de vorbă mai mult cu preoţi din penitenciar. [...] Trebuia să adun în jurul meu elemente de încredere, în special care au avut contingenţă cu mişcarea legionară şi aceste elemente trebuiau educate în spiritul credinţei religioase, pentru ca în caz de destindere naţională sau internaţională aceste elemente să fie pregătite în vederea reluării activităţii legale într-un partid socialist-creştin"[131].

Constatăm cum, în consemnarea interogatoriilor, din nou, anchetatorul interpolează termenul „legionar" în ultimele fraze, deoarece prima parte a afirmaţiilor lui Todea nu păreau culpabilizatoare şi încadrabile în scenariul infracţional.

În fapt, ce anume făceau aceşti apropiaţi parohiei în care slujea părintele Todea, consideraţi de anchetator „legionari", aflăm din continuarea declaraţiei consemnate: „În activitatea mea am căutat să-i stimulez pe aceia care mi-au dat ajutor la repararea şi împodobirea

[131] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, ff. 41-41v, 43-44. Tema Partidului Socialist (Social) Creştin mai apare în interogatoriul luat lui Todea la 31 august 1959 (*Ibidem*, ff. 45-47, 49-50), fiind vorba de unele discuţii purtate de legionari şi ţărănişti în penitenciarul Tg. Ocna, apoi după eliberare. Nu ne vom apleca asupra acestei teme, deoarece nu priveşte subiectul pe care îl tratăm în demersul de faţă.

bisericii, propunând să fie aleşi în posturi onorifice sau la sfârșitul slujbei îi cinsteam cu câte o prescură"[132].

De altfel, pe tema activităţii de după eliberare, a Partidului Socialist (Social) Creştin şi a relaţiei cu fratele său, Diodor Todea, părintele Todea este interogat în ziua de **31 august** în două rânduri (orele 8.15-14.00 și 18.20-19.55), anchetatorul încercând să obțină mai multe informaţii culpabilizatoare[133].

La **4 septembrie**, orele 8.00-9.45, Gh. Ardelean este luat în anchetă și interogat asupra relaţiile avute cu părintele Todea după eliberare. Învinuitul arată că relaţia era de natură familială, iar discuțiile priveau activitatea parohială de la Arieşeni şi continuarea vieţuirii creştine începută în penitenciar, pe care Ardelean ar fi abandonat-o și pentru care Todea l-ar fi mustrat[134].

Tot la **4 septembrie**, orele 17.45-19.15, apoi la **9 septembrie 1959**, Viorel Todea este anchetat din nou. Mărturiile îi sunt tot mai distorsionate în consemnarea interogatoriului. Se reia perioada post-detenţie a părintelui Todea, căruia, „ieșind dintr-o atmosferă de activitate legionară", îi rămăsese „imprimată această activitate" şi, spune el, „văzându-mă liber, după un timp oarecare de odihnă, m-am gândit ca să continui activitatea legionară în modul în care îmi vor permite împrejurările". Apoi, se consemnează cum părintele Todea a luat legătura cu un alt fost deţinut politic, Paşca Ioan, ar fi depănat împreună în detaliu despre traiul din detenţie şi ar fi iniţiat „ajutorul legionar" în parohie. Afirmaţiile erau plauzibile pentru anchetator, deoarece Paşca avea antecedente legionare[135].

La **10 septembrie**, cu toate interpolările operate în consemnarea interogatoriului, întregul eşafodaj testimonial obţinut de anchetator este însă răsturnat, atunci când Todea vorbeşte despre așa-zisa activitate legionară de după eliberare: „După ce am ajuns în libertate am devenit preot ortodox în comuna Arieşeni, raionul Lunca-Vaşcău, regiunea Oradea. Având un pretext şi anume repararea bisericii, am adunat în jurul meu mai mulţi cetăţeni din comuna Arieşeni, printre care și unii legionari. [...] Și în afară de Purcel Nicodim, cu toţii am avut discuţii separat expunându-le cum am dus-o eu în penitenciarul Tg. Ocna, cum am fost

[132] *Ibidem*, f. 43.
[133] *Ibidem*, ff. 45-50.
[134] *Ibidem*, ff. 117-118.
[135] *Ibidem*, ff. 53-54v.

ajutat de legionari şi am sfătuit pe fiecare să caute să ţină legătura cu mine, să mă ajute pentru terminarea reparaţiilor la biserică. Căci eu văd că ei o duc rău cu impozitele şi cu cotele, că va da Dzeu. şi va veni o vreme când şi alte partide vor fi lăsate să activeze legal; nu le-am arătat ce partid anume. Însă, le-am arătat că, în acel partid ne vom înscrie şi noi legionarii. Totodată le-am atras atenţia fiecăruia să nu spună nimănui ceea ce am discutat cu ei.

Subsemnatul aveam aparat de radio şi mereu ascultam posturile imperialiste, ca Londra, iar ştirile auzite la acest post mai ales despre evenimente internaţionale îi spuneam şi lui Paşca Ioan; el asculta şi făcea unele comentarii în favoarea lui. Împreună cu elementele mai sus arătate, am discutat despre faptul că odată şi creştinii vor veni la putere, adică aceia care cred în Dzeu., nu precum comuniştii care nu cred în Dzeu"[136]. Prin urmare, nu era vorba nicidecum de activitate legionară, ci de umorile preotului Todea şi apropiaţilor acestuia atunci când rememorau traiul din detenţie, ascultau posturile de radio străine şi făceau comentarii pe marginea celor apărute în presă.

Între timp, la **21 septembrie 1959** este arestat Ioan Paşca. El a fost interogat insistent de ofiţerul Stănculescu Vasile asupra evenimentelor din toamna lui 1944 (paraşutarea legionarilor şi ajutarea lor) şi activităţii desfăşurate după eliberarea din domiciliul obligatoriu. Iniţial, Paşca a fost rezervat, apoi a început să vorbească despre contactele avute cu preotul Todea şi participarea în comitetul de refacere a bisericii din Arieşeni[137].

Totuşi, starea de sănătate a lui s-a acutizat în timpul anchetei. Pe certificatul medical din 13 octombrie 1959 se arăta că Paşca suferea de „stomac operat", probabil că înainte de arestare suferise o intervenţie chirurgicală. Însă, Paşca nu a mai apucat să primească sentinţa, deoarece la 20 martie 1960 a decedat[138].

Până în ianuarie 1960, Todea, Ardelean şi Gherlan nu mai sunt anchetaţi, probabil în urma refuzului de a mai face declaraţii. De altfel, poziţia părintelui Todea în anchetă devine şi mai rigidă la **7 ianuarie 1960**, atunci când este interogat de către procurorul militar. Todea îşi menţine cele spuse în legătură cu Partidul Socialist-Creştin, în schimb despre detenţia de la Tg. Ocna face câteva precizări: „În penitenciarul Tg.

---

[136] *Ibidem*, ff. 58-58v. Semnătura părintelui Todea de pe procesul verbal de interogatoriu este vizibil afectată de torturile fizice (*Ibidem*).
[137] *Ibidem*, ff. 192-197.
[138] *Ibidem*, ff. 201, 204-205; Idem, fond Informativ, dosar nr. 146.675, vol. 4, f. 12.

Ocna m-am întâlnit cu Gafencu Valeriu, fost legionar, care mi-a cerut să-l spovedesc şi să-i fac apă sfinţită, lucru pe care l-am făcut. La sărbătoarea de Paşti din 1951, mi-a mai cerut să rostesc pasaje din Biblie în legătură cu învierea lui Hristos, lucru pe care, de asemenea, l-am făcut"[139].

Tot părintele Todea relatează despre episodul discuţiei purtate cu Ionescu-Galbeni, privind compatibilitatea dintre ideologia legionară şi creştinism, idee puţin exagerată, dacă avem în vedere faptul că în Tg. Ocna, aşa-zisa activitatea legionară aşa cum o considera anchetatorul, în realitate era vorba de o vieţuire creştină în condiţii de detenţie. De asemenea, a refuzat să recunoască faptul că în penitenciar ar fi primit „instrucţiuni sau însărcinări" privind comportamentul după eliberare, iar despre reluarea legăturilor cu foşti deţinuţi politici, Todea nu le-a atribuit niciun caracter politic[140].

În acelaşi spirit se exprima Ardelean în interogatoriul din **12 ianuarie 1960**, luat de acelaşi procuror militar. Despre preotul V. Todea, Ardelean spunea: „În timpul cât am stat împreună cu Todea Viorel la Tg. Ocna, ştiu că acesta purta discuţii cu caracter religios cu unii deţinuţi. L-am auzit odată vorbind în mijlocul deţinuţilor din camera noastră de sărbătorile Paştilor"[141].

La întrebarea privind instrucţiunile primite în penitenciar pentru perioada de după eliberare, Ardelean a răspuns: „[...] Am fost de faţă când se duceau discuţii cu privire la activitatea legionarilor, precum şi îndrumările unora dintre aceştia pentru viitor. Cu această ocazie, deţinutul Gafencu arăta că singurul scop pe care trebuie să-l avem este mântuirea sufletului. Pe lângă discuţiile religioase se mai purtau discuţii despre organizaţie legionară, despre ajutorul legionar. Legionarii cei sănătoşi spălau rufele celor bolnavi, la fel legionarii cei bolnavi erau serviţi cu masa la pat. Am văzut, de asemenea, pe Todea Viorel că discuta cu bolnavii, însă nu ştiu precis dacă cu această ocazie îi spovedea sau nu". În continuare, Ardelean face referire la membri ai lotului Ianolide: Paven Justin, Ştefan Miere, Radu Trifan, Vasile Petrescu şi Constantin Voicescu, după care afirmă că în libertate „unele întâlniri cu cei de mai sus au avut un caracter pronunţat religios, iar altele în familie. Cu ocazia întâlnirilor ne informam despre modul de viaţă a altor foşti deţinuţi din penitenciar

[139] Idem, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 1, f. 60.
[140] *Ibidem*, ff. 60v-61.
[141] *Ibidem*, f. 119.

pe care nu-i întâlnisem şi nici nu ştiam nimic de ei”[142]. Chiar şi după luarea la cunoştinţă a ordonanţei de învinuire, Ardelean nu și-a schimbat declaraţiile[143].

Cu astfel de mărturii, ancheta luase o întorsătură total nedorită de anchetatorii Securităţii. Iar șirul mărturiilor nefavorabile anchetei Securităţii avea să continue. În acest sens, la **15 ianuarie 1960**, Gherlan afirma în faţa procurorului militar: „Prin luna iunie 1949 am fost încarcerat în penitenciarul Pitești; am fost încarcerat cu alţi șapte deţinuţi, dintre care trei erau legionari. [...] Aici am făcut cunoștinţă cu legionarul Bâgu Cornel, care a început să-mi vorbească despre reeducare. Această reeducare constă din aceea că fiecare legionar trebuie să se autodemaște pe sine și să demaște și pe alţii care vor nutri sentimente duşmănoase faţă de regim. Șeful acestui grup era legionarul Ţurcanu. Am dat şi eu o declaraţie de autodemascare în care am arătat activitatea legionară pe care am desfășurat-o la penitenciarul Timișoara, atât eu cât și ceilalţi deţinuţi.

În penitenciarul Tg. Ocna am intrat în grupul legionarilor de la reeducare a lui Pătrăşcanu[144], care după ce m-a prelucrat în sensul să se convingă în ce măsură am fost reeducat m-a recrutat ca și agent al lor și m-au trimis într-un grup de legionari reacţionari, adică nereeducaţi ca să culeg date informative cu privire la activitatea acestora şi să încerc să reeduc și eu pe alţii. Nu am depus nici o activitate în acest sens, motiv pentru care întâlnindu-mă întruna din zile cu legionarul Munteanu m-a tras la răspundere pentru motivul că nu desfăşor nici o activitate în cadrul grupului de legionari nereeducaţi.

În perioada cât am stat în penitenciarul de la Timișoara am primit instrucţiuni de la grupul de legionari ca după ce vom ieşi din penitenciar să ne păstrăm credinţa legionară, moralul legionar și ideile legionare, așa cum am fost educaţi, pe când în penitenciarul din Timișoara [sic!, probabil Pitești, n.n. ANP] şi Tg. Ocna am primit instrucţiuni ca după ce vom ieşi din penitenciar toţi legionarii reeducaţi să devenim oameni cinstiţi, să nu mai cădem în greșeală și să devenim oameni pașnici, constructori ai socialismului. În continuare arăt că am mai primit

[142] *Ibidem*, ff. 119v-120.

[143] *Ibidem*, ff. 121-124v.

[144] Ulterior, în cererea de recurs, Gherlan susține că a ajuns la Tg. Ocna în același transport cu Nuti Pătrășcanu, „nefăcând parte din nici un grup și nefiind instruit de nimeni” (*Ibidem*, f. 345v).

instrucţiuni ca după ieşirea din penitenciar elementele duşmănoase să le demascăm organelor de securitate, cât și orice reactivizare în sens legionar să o demascăm autorităţilor.

În penitenciarul Tg. Ocna am ţinut legătura cu deţinutul Ardelean Gheorghe, pe care am încercat, conform sarcinilor trasate, să-l atrag în grupul celor reeducaţi, iar după eliberare, prin anul 1954, m-am întâlnit din nou cu el, însă n-am purtat discuţii de natură politică, ci doar discuţii de natură prietenească”[145].

Interogatoriul consemnat lui Gherlan este contradictoriu, procurorul încercând fără succes să-i smulgă acestuia o serie de mărturii care să-l învinuiască de activitate legionară încă din momentul intrării sale în închisoare, continuând cu reeducarea de la Pitești, detenția de la Tg. Ocna și perioada de după eliberare.

În fapt, la trei săptămâni de la sosirea la Tg. Ocna, Gherlan fusese dirijat de Eugen Munteanu să culeagă informaţii din mediul celor refractari reeducării, ceea ce a și făcut despre Ardelean Gheorghe, Onel Tănase şi Cazacu Ioan, care îi considera pe reeducaţi „criminali şi bandiţi”[146]. Pentru infiltrarea lui Gherlan, Munteanu și Pătrăşcanu simulaseră chiar un incident. O altă misiune primită de Gherlan de la Munteanu şi Pătrăşcanu a fost de a cere lui Stoica Viorel și Stan Aurel să-și facă autodemascarea. Însă, Gherlan a refuzat şi, prin intermediul lui Gh. Ardelean, chiar s-a atașat de grupul misticilor, fapt pentru care a și fost tras la răspundere de către cei doi reeducaţi[147].

Pentru cei din Securitate, mai problematic era însă cazul preotului Todea. Era clar că Viorel Todea respingea categoric scenariul infracțional care i se cerea. Aceeași atitudine o manifestase și în interogatoriul din **1 aprilie 1960**, după ce i se pusese în vedere ordonanţa de învinuire de către un alt ofiţer de Securitate, locotenentul major V. Rusu, astfel încât întreaga tematică a anchetei avea să fie reluată. La întrebarea privind „activitatea legionară” dusă în penitenciarul Tg. Ocna, Todea a răspuns ferm şi concis: „Recunosc faptul că în timpul cât am fost deţinut la penitenciarul Tg. Ocna am purtat cu deţinuţii discuţii cu teme religioase, i-am spovedit și le-am vorbit despre importanţa unor sărbători religioase. Altă activitate în cadrul penitenciarului nu am desfăşurat”[148].

---

[145] *Ibidem*, ff. 160v-161.
[146] *Ibidem*, ff. 144v, 145v.
[147] *Ibidem*, ff. 144v, 146.
[148] *Ibidem*, ff. 63-63v. Semnătura lui Viorel Todea este greu lizibilă.

La întrebarea privind despre continuarea activității legionare după eliberare, Todea a spus: „În timpul cât am fost în penitenciar m-am împrietenit cu mai mulți legionari, așa cum am declarat în procesele verbale anterioare și ne-am înțeles între noi, respectiv am hotărât că după ce ne vom elibera să ținem în continuare legătura între noi; ne-am invitat încă de pe atunci pentru a ne face vizite reciproce”[149]. Anchetatorul nu este convins de răspunsul primit și insistă, iar Todea răspunde: „Țin să precizez că nu am hotărât să ținem legătura între noi, decât să ne întâlnim și să ne scriem pentru a ști unul de celălalt, chestiuni cu privire la sănătate, familie, serviciu și altele, fără să urmărim însă vreun scop bine definit în hotărârea noastră de a ne mai vedea”[150].

Din nou, răspunsul nu este convingător pentru anchetator, acesta devenind chiar obsesiv în privința „activității legionare” depusă de preotul Todea după eliberare. În schimb, cel din urmă afirmă cu tărie: „După eliberarea din penitenciar nu am desfășurat nici un fel de activitate legionară”[151].

Atunci, anchetatorul adoptă strategia binecunoscută, interogându-l pe Todea asupra relațiilor întreținute după eliberare cu legionarii din Tg. Ocna sau chiar cu frații săi. Todea reia relatarea scurtelor sale contacte cu foști confrați de suferință, prezentându-le ca simple întâlniri fără nici o nuanță politică[152].

Obsesia anchetatorului pe tema activității legionare după eliberare continuă să se manifeste în cazul lui Viorel Todea. În acest sens, în interogatoriul din **2 aprilie**, Todea afirmă: „Nu am avut manifestări dușmănoase cu privire la orânduirea de stat din țara noastră”, adăugând că mai făcea comentarii pe marginea celor citite în presă sau a celor ascultate la radio. Atunci anchetatorul îl acuză de nesinceritate, iar Todea răspunde: „Am fost sincer și am declarat numai adevărul”[153]. La fel, Todea nu recunoaște atunci când i se pun în vedere declarațiile unor martori despre vreo „activitate dușmănoasă” în libertate[154].

Chiar dacă interogatoriile consemnate în anchetă erau contradictorii, în concluziile de învinuire din **13 mai 1960** anchetatorii

[149] *Ibidem*, f. 63v.
[150] *Ibidem*.
[151] *Ibidem*.
[152] *Ibidem*, ff. 63v-64.
[153] *Ibidem*, ff. 65-65v.
[154] *Ibidem*, ff. 65v-66v.

creionau o veritabilă conspiraţie mistico-legionară, din care inculpaţii lotului Viorel Todea ar fi făcut parte: „Elementele susmenţionate, vechi legionari, care au mai ispășit pedepse pentru activitatea contrarevoluţionară, din ură împotriva construirii socialismului în ţara noastră şi în urma instrucţiunilor primite de la conducătorii legionari Valeriu Gafencu și Ianolide Ioan, cu care între anii 1950-1954 au fost deţinuţi împreună în penitenciarul Tg. Ocna, au desfășurat activitate legionară organizată atât în timpul cât își ispășeau pedeapsa, cât și după eliberarea lor din detenţie.

Această activitate a lor avea drept scop menţinerea unui moral ridicat la legionarii aflaţi în detenţie, organizarea unor acţiuni de compromitere a statului, cât și menţinerea de legături permanente între toţi legionarii cu care au stat în detenţie la Tg. Ocna, în sensul că și după punerea lor în libertate să activeze organizat, să nu-și slăbească nici unul moralul legionar, să atragă în această activitate şi alte persoane în vederea îndoctrinării lor în spiritul legionar și în vederea întreprinderii de noi acţiuni menite a submina regimul democrat-popular din ţara noastră.

Pentru atingerea acestor scopuri și pentru a conspira activitatea lor dușmănoasă, elementele sus arătate au adoptat tactica de a acționa sub masca misticismului, în care sens au elaborat așa-zisele principii de conduită creştinească, principii după care urmează să se călăuzească fiecare legionar în viaţa socială.

Conform acestor principii, metoda recrutării de noi elemente era următoarea: legionarul trebuia să apară ca un creştin care aplică morala creștină în fiecare împrejurare din viaţă, era unul care își ajuta aproapele, iertător faţă de cei din jur și necruțător cu propria persoană, mergând până la sacrificiu. În felul acesta se sconta pe atragerea a cât mai multe elemente.

De asemenea, în activitatea legionară desfășurată de sus-numiţii învinuiţi la penitenciarul Tg. Ocna, au adoptat și metoda îndoctrinării legionare prin așa-zisele «spovedanii», unde se spunea fiecărui deţinut «fii bun creștin și un bun legionar, să contribui la ajutorul legionar».

Pentru ca această metodă să aibă efect, elementele organizate au și organizat practic «ajutorul legionar» în perioada cât se aflau în detenţie la penitenciarul Tg. Ocna, împărțind medicamente și alimente ce le primeau de acasă prin pachete la legionarii mai slabi din punct de vedere fizic.

După eliberarea lor din detenţie sus-numiţii învinuiţi au menţinut legături în mod organizat prin corespondenţă și întâlniri personale atât

între ei, cât și cu alți foști deținuți până la arestarea lor din 1959. În tot acest timp s-au preocupat și de recrutarea de noi elemente în organizația legionară”[155].

Procesul și detenția

Procesul a început la 9 iunie 1960 și s-a ținut la Tribunalul Militar Timișoara, în deplasare la Oradea. Inculpații și primii martori acceptați și-au susținut depozițiile încă din prima zi. Dintre martori au fost prezenți câțiva din Arieșeni și Șărmășag, care au avut depoziții vagi, cu referire mai ales la unele atitudini ale preotului Todea față de regim. Observăm că depozițiile au un conținut amalgamat, în care răspunsurile la acuzații fie sunt scurte și vagi, fie mai dense și așezate în pagină fără nici o coerență.

În depoziția sa, Todea a precizat despre intrarea în mișcarea legionară, în 1940 și a arătat că după eliberare a avut legături cu foști deținuți, însă nu de natură politică. Despre perioada detenției la Tg Ocna a spus: „L-am cunoscut pe legionarul Gafencu Valeriu. Nu am discutat cu el chestiuni legionare. El mi-a cerut odată să-l spovedesc și eu am făcut aceasta, eu fiind preot. Am mai spovedit și pe alți deținuți. Era obsedat de ideea nemuririi sufletului. Am spovedit și pe alți deținuți, fie legionari sau nu. Conducerea penitenciarului nu știa asta. Nu era voie să fac aceasta. Nu m-am înțeles cu nimeni să menținem legătura după eliberare. [...] În penitenciarul Tg. Ocna nu a fost vorba de ajutor legionar, ci era ajutorare creștină, umanitară. [...] Cu Pașca nu am discutat despre menținerea spiritului legionar. Scrisoarea corp delict de la dosar este a mea, o recunosc, dar ea nu are nici un conținut politic”[156].

La rândul său, Gh. Ardelean a respins orice acuzație de activitate legionară în detenție și după eliberare, spunând: „În detenție am auzit pe Gafencu discutând despre viața spirituală. Nu am primit nici o misiune, ce să fac după eliberare”[157]. La fel s-a exprimat și V. Gherlan[158].

În vederea lămuririi problemei legate de detenția de la Tg. Ocna, atât Viorel Todea, cât și Gheorghe Ardelean au cerut prin avocat citarea mai multor martori, printre care: Ioan Ianolide, Radu Trifan și Niculae Ionescu-Galbeni. Însă, în încheierea din 9 iunie, instanța a refuzat, motivând că demersul era „neconcludent”, deoarece „nu a rezultat că

[155] *Ibidem*, ff. 256-257.
[156] *Ibidem*, ff. 272-273v.
[157] *Ibidem*, f. 274v.
[158] *Ibidem*, ff. 275-275v.

martorii propuși, care au fost într-adevăr în penitenciarul Tg. Ocna, să fi avut legături directe cu cei doi inculpaţi"[159]. În schimb, au fost admiși cei din Arieşeni și Şărmăşag. Totodată, instanţa a dispus chemarea cu „mandat de transfer" a martorilor Nuti Pătrăşcanu, Paven Justin şi Petrescu Vasile[160].

La 6 iulie 1960, procesul a fost reluat cu depoziţiile supliment ale inculpaţilor și ale martorilor acuzării, adică persoane din Arieşeni, dar şi ale lui Justin Paven. Prin urmare, ceilalţi martori audiaţi în anchetă nu au mai fost aduși la proces. Paven a susţinut o depoziţie prin care practic l-a apărat pe Todea, afirmând: „Nu menţin declaraţiile date la anchetă și fac următoarele rectificări: Nu am avut discuţii cu caracter legionar cu Ardelean Gheorghe și nici cu ceilalţi inculpaţi, întrucât nu aveam nici o contingență cu asemenea elemente; tatăl meu a fost persecutat de legionari. Deţinutul Todea, în acel timp, era bolnav şi nu s-a putut ocupa cu ajutorul legionar. Aveam preocupări de ordin pur moral, de conduită în societate în special de căsătorie și ne-am impus ca în viitor să fim severi cu noi înșine și indulgenţi cu cei din jurul nostru. [...] Nu am avut nici o cunoştinţă că inculpaţii s-ar fi organizat să activeze după ieșirea din închisoare. [La Tg. Ocna, n.n.] Todea a stat de vorbă cu deţinuţii, însă discuţiile erau pur religioase. [...] Precizez că dictonul pe care ni-l propusesem nu avea sens politic şi în special acela de a recruta noi membri în mișcarea legionară, aşa cum s-a menţionat în declaraţiile mele de la anchetă"[161].

Abia la 19 iulie 1960 s-a dat Sentinţa nr. 233. Evident că instanţa nu a reținut faptele în conformitate cu depoziţiile din timpul procesului, ci a luat în seamă concluziile de învinuire rezultate din ancheta Securităţii, toţi inculpaţii fiind încadraţi la infracţiunea de „uneltire contra ordinii sociale" în formă agravantă. Viorel Todea a primit 17 ani muncă silnică, Gheorghe Ardeleanu, 15 ani muncă silnică, iar Vasile Gherlan, 16 ani muncă silnică[162].

La puţin timp inculpaţii au luat la cunoştinţă sentinţa, făcând cerere de recurs. În cererea sa, Todea spunea: „În timpul detenţiei mele anterioare de la penitenciarul Tg. Ocna nu am depus nici un fel de activitate politică legionară cu care am fost/sunt acuzat. Ceea ce am auzit

[159] *Ibidem*, ff. 301, 304v.
[160] *Ibidem*, f. 304v.
[161] *Ibidem*, ff. 315-316v.
[162] *Ibidem*, ff. 323-326v.

eu vorbindu-se acolo în sens legionar am fost sincer de la început și am recunoscut așa cum se află declarat în dosar la 1 aprilie 1960. Personal nu am întreprins nimic în scopul de a face activitate politică legionară. Fiind preot mi s-a cerut ajutor duhovnicesc de câțiva muribunzi și bolnavi mai valizi, legionari și nelegionari, pe care i-am spovedit lucru ce acolo se făcea și de către alți preoți și pentru care fapt am fost pedepsit administrativ cu 5 zile izolare la data de 1-5 iulie 1953, iar de atunci și până la eliberare n-am mai făcut lucrul acesta. Am fost acuzat că am sfătuit pe deținutul Petrescu Vasile la spovedanie ca să fie «bun român și bun legionar», ceea ce este o minciună, cerând de la judecător aducerea lui ca martor, dar n-a fost adus.

Am fost acuzat că am primit sarcini politice de la deținutul Ianolide Ioan, ceea ce nu este adevărat și am cerut aducerea lui ca martor, dar n-a fost adus. [...] Ca martor Paven Justin a declarat ca n-am vorbit deținuților decât subiecte teologice.

Tot ce se află în dosar mai mult decât am declarat în fața procuraturii și a anchetatorului penal Rusu Vasile lt. maj., nu corespunde realității.

[...] Nu mi s-a dat dreptul ca să mă apăr la ultimul cuvânt”[163]. De asemenea, Todea a negat veridicitatea declarațiilor celorlalți martori admiși de instanță și a reiterat caracterul nonpolitic al relațiilor avute după eliberarea din închisoare[164].

Ardelean a arătat în cererea sa de recurs că nu s-a ținut seama de depoziția de la proces și nici de declarația dată în fața procurorului și anchetatorului la 21 aprilie 1960, prin care, spune el, „rectificam anumite greșeli strecurate în declarațiile anterioare”. Mai arăta că nici un martor nu a făcut vreo depoziție împotriva sa, că Paven Justin a negat cele declarate în anchetă și că împotriva „declarației mincinoase” dată „din ură personală” de Nuti Pătrășcanu, la fel, nu s-a admis „proba cu martori”. Ardelean mai spunea că nu i s-a dat dreptul de a avea ultimul cuvânt și „la interogatoriul martorului acuzării am fost oprit a pune două întrebări, chiar înainte de a le fi formulat”[165].

Gherlan a arătat și el, în cererea sa de recurs, abuzurile săvârșite de justiție împotriva sa: „Mi s-a reținut învinuirea de crimă împotriva ordinii sociale în baza depozițiilor unui singur martor, Nuti Pătrășcanu, și

[163] *Ibidem*, ff. 341-341v.
[164] *Ibidem*.
[165] *Ibidem*, ff. 343-343v.

acesta decedat, declarațiile lui nefiind confirmate de nimeni absolut și nerecunoscute de mine, nici în fața organelor de anchetă penală, nici în fața instanței; iar martorii pe care i-am cerut mi-au fost respinși.

Nici organele de anchetă, nici instanța nu a ținut cont de contradicțiile cu realitatea ale unor afirmații ale lui Pătrășcanu, care probau caracterul mincinos al depozițiilor sale" și pe care le enumeră în continuare: „Face o seamă întreagă de afirmații, care nu au nici un suport real și nici nu pot fi dovedite nicicum. Astfel, afirmațiile în trasarea sarcinilor după eliberare sunt niște născociri. [...] Mi s-a reținut în actul de acuzare că după eliberarea mea am desfășurat activitate legionară organizată, deși acest lucru nu rezultă de nicăieri. [...] Nu mi s-a permis în fața instanței a veni cu toate probele ce le aveam, pentru a proba netemeinicia declarațiilor lui Pătrășcanu și a-mi dovedi nevinovăția mea. Nu s-a ținut cont de depoziția martorului Tileagă Ion în fața instanței prin care nu are cunoștință de caracterul poeziilor, dar așa i s-a spus să declare"[166].

Cu toate acestea, prin Decizia nr. 867 a Tribunalului Militar Cluj, recursul a fost respins[167].

Viorel Todea a cunoscut penitenciarele de la Oradea și Gherla (6 octombrie 1960), la ultimul „pentru spitalizare"[168]. Înainte de a fi transferat la Gherla, la indicația medicului, la 25 iulie 1960 conducerea penitenciarului Oradea ceruse Direcției penitenciarelor ca Viorel Todea să fie internat în „spitalul Văcărești sau alt spital penitenciar", pentru diagnosticul de „leziuni fibro cazeoase ½ superior pulmonara bilaterală cavitar stg"[169]. În fapt, încă din timpul anchetelor părintele Todea avea simptome specifice TBC-ului. Potrivit amintirilor sale, a fost consultat la Spitalul militar din Oradea[170].

A fost supus la numeroase pedepse atât la Oradea, în timpul anchetelor, cât și la Gherla. Una dintre acestea a fost la 26 septembrie 1960, în penitenciarul Oradea, pentru gestul de a fi ciocănit la ușa celulei nr. 18, „în timp ce mergea la plimbare". Preotul Viorel Todea știa că în acea celulă se afla fratele său, Diodor Todea. Pentru fapta sa, părintele

166 *Ibidem*, ff. 345-345v.
167 *Ibidem*, f. 377.
168 *Ibidem*, vol. 5, f. 11
169 *Ibidem*, ff. 19, 25.
170 V. Todea, *Amintiri*..., p. 157.

Viorel Todea a primit „3 zile izolare"[171].

Vasile Gherlan a cunoscut penitenciarele Oradea, Jilava (19 decembrie 1960) și Aiud (4 iunie 1961). A fost eliberat la 31 iulie 1964, din penitenciarul Aiud[172].

În loc de concluzii

Fie și doar dacă ne propunem să comparăm textele interogatoriilor constatăm că ne aflăm în fața unei înscenări a Securității. Apoi, confruntând aceste documente cu memorialistica foștilor deținuți politici și ținând cont de contextul istoric, ni se creionează un tablou în care Securitatea practic încerca să se răzbune pe cei care fie fuseseră eliberați în anii 1954-1955, fie încă se mai aflau în închisori, pentru faptul că se opuseseră reeducării orchestrate, la ordinul partidului, de responsabili din structurile de represiune și executate cu metode dintre cele mai violente și umilitoare de către deținuții care se considerau reeducați.

Am văzut că practica reeducării prin metoda violentă s-a dorit a fi pusă în aplicare inclusiv la Tg. Ocna. Dar opoziția celor care, în mare parte, cunoscuseră reeducarea de la Pitești s-a remarcat mai ales prin solidaritate. Interesant este că o parte a deținuților refractari reeducării au adoptat o atitudine creștină, în penitenciarul Tg. Ocna înfiripându-se practic un autentic fenomen spiritual. Iar toate mărturiile conduc către ideea că la originea acestui fenomen s-a aflat comportamentul adoptat de Valeriu Gafencu și de apropiații acestuia, ajutat nu de puține ori chiar de preoți deținuți. În fața morții, mulți deținuți cereau să se mărturisească, să se cuminece, să fie alinați sufletește atât de preoții dispuși la misionarism în condițiile de detenție, cât și prin discuțiile purtate cu un V. Gafencu, M. Lungeanu, C. Banu, I. Ianolide sau alții, care considerau că *drumul crucii* este de neocolit, iar opțiunile politice nu-și găsesc locul. Astfel de manifestări evident că erau interzise de administrația penitenciarului, de ofițerul politic și monitorizate mai ales de deținuții-informatori, mare parte dintre ei din rândul reeducatorilor.

De aici a fost doar un pas ca organele de Securitate să eticheteze acest fenomen ca fiind unul „mistic-legionar", să-l catalogheze drept „activitate legionară sub masca misticismului/religioasă", și aceasta încă

[171] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 821, vol. 5, f. 13, 46. El mai încercase să ia legătura cu fratele său la 12 februarie 1960, fiind pedepsit astfel: „I se ia dreptul la pat pe timp de o lună; la fel să fie sancționat cu 12 ore izolator" (*Ibidem*, f. 48).

[172] *Ibidem*, vol. 4, ff. 1-2.

din perioada 1950-1954. De aceea, în anchetele din 1958-1960 Securitatea a considerat că toţi cei care refuzaseră reeducarea o făcuseră exclusiv din cauza apartenenţei politice legionare. Desigur că este greu de făcut o delimitare între manifestarea legionară şi atitudinea eminamente religioasă, dezbrăcată de orice nuanţă ideologică, mai ales că nu toţi cei care făceau parte din „cercul misticilor" se comportau la fel sau aveau aceeași viziune asupra spiritualităţii, așa cum întâlnim la Valeriu Gafencu sau Ioan Ianolide.

De aceea, demersul nostru, de a delimita elementele specifice manifestării religioase de cele politice, legionare, a fost un examen dificil, care a presupus o analiză atentă a textelor de anchetă penală şi a celorlalte documente din arhiva Securității, dar mai ales o confruntare cu izvoarele care ne sunt accesibile.

Denisa **BODEANU**

Starea de spirit a preoțimii din dieceza de Alba Iulia după eliberarea episcopului Márton Áron (ianuarie 1955)

The Mood of the Priests of the Diocese of Alba Iulia After the Release of Bishop Márton Áron (January 1955)

After the annihilation of its political enemies and the abolition of monarchy, the communist regime started the anti-religious persecution in 1948, which affected seriously the Roman Catholic Church. Two dioceses were suppressed, religious orders were abolished, educational, sanitary and charitable institutions were erased, goods were confiscated, the clerics were arrested and a schismatic movement supported by the communists emerged.

The measures taken by the communists did not have the desired result due to the resistance coming from the vast majority of Catholic priests and believers. The communists were forced to release Márton Áron from prison, the bishop of the diocese of Alba Iulia, in order to ensure legitimate leadership of the Catholic Church.

This paper displays the context in which Márton Áron was released from prison and reproduces a document that reflects the mood of the Catholic priests when they found out that the bishop would return in the forefront of his diocese.

Etichete: Biserica Romano-Catolică; Márton Áron; comunism; eliberare; stare de spirit.

Keywords: Roman Catholic Church, communism, Márton Áron, release, mood.

În vara anului 1948, autoritățile comuniste din România au demarat o adevărată ofensivă antireligioasă, care a avut consecințe nefaste pentru toate cultele. Biserica Romano-Catolică a „beneficiat”, însă, la fel ca în URSS, de o „atenție” aparte din pricina mesajului său universalist și a poziției anticomuniste explicite manifestate de Vatican încă din perioada interbelică.

Un prim pas în confruntarea puterii comuniste cu Biserica Romano-Catolică a fost denunțarea Concordatului cu Vaticanul în iulie 1948. La scurt timp după aceea au fost adoptate o serie de legi care puneau bazele noilor relații dintre bisericile din România și stat: Decretul-lege nr. 176/1948 privind reforma învățământului, Decretul-lege nr. 177/1948 privind regimul general al cultelor religioase și Decretul-lege nr. 37/1949 privind organizarea și funcționarea Ministerului Cultelor. Aceste acte normative au furnizat baza legală pentru desființarea școlilor confesionale și confiscarea imobilelor acestora, pentru desființarea majorității

diecezelor catolice (prin Decretul nr. 243/1948 se recunoşteau doar două) și pentru impunerea controlului statului asupra activității Bisericii.

Persecuţiile împotriva Bisericii Catolice au culminat, în perioada următoare, cu decapitarea ierarhiei acesteia, toţi episcopii şi înlocuitorii lor, fideli Vaticanului, fiind arestaţi sau obligaţi să se retragă din funcţii. În anul 1950, statul comunist părea că e gata să câştige bătălia, fiindcă reușise să atragă de partea sa o serie de preoți dispuși la orice fel de compromisuri. Aceștia au organizat la 27 aprilie 1950 o Consfătuire la Târgu-Mureș, unde au luat decizia integrării Bisericii Catolice „în cadrele legale ale statului de democrație populară" și participării active la „lupta pentru pace"[1]. Gruparea preoților „democrați" – intitulată „Comitetul catolic de acțiune" – a elaborat apoi un Statut de organizare și funcționare a Bisericii Romano-Catolice din România, în conformitate cu dezideratele regimului, care, deși a fost aprobat de ministrul cultelor la 4 iulie 1950, nu a fost pus în aplicare niciodată deoarece încălca grav Codul Canonic și ar fi generat revolte în rândul preoților și credincioșilor dacă s-ar fi încercat impunerea sa forțată[2]. La o nouă adunare organizată de „Comitetul catolic de acțiune" în data de 5 septembrie 1950 la Gheorgheni a fost înființată o „Comisie Interimară a Status-ului catolic"[3], cu scopul revitalizării acestei vechi instituții din Transilvania și lărgirii forțate a atribuțiilor sale, astfel încât ea să preia rolul conducător în Biserica Romano-Catolică din România[4].

La 15 martie 1951 a avut loc chiar un Congres al Statusului la Universitatea maghiară din Cluj, dar planurile comuniștilor de a crea o Biserică Catolică naţională au eșuat lamentabil[5]. Motivele ce au stat la baza acestui fiasco au fost, pe de-o parte, lipsa de legitimitate a preoților

---

[1] Comitetul Catolic de Acțiune, *Conferința preoților și credincioșilor catolici de la Târgu-Mureș*, 1950, p. 5.

[2] Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuţia Bisericii Catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, Editura Sylvi, 2000, p. 80.

[3] Statusul Romano-Catolic fusese suspendat provizoriu la 20 august 1948 de episcopul Márton Áron (Marton József, Jakabffy Tamás, *Veacurile catolicismului transilvănean. O istorie a diecezei în imagini*, Cluj-Napoca, Editura Verbum, 2007, p. 91.)

[4] Comitetul Catolic de Acțiune, *Adunarea preoților și credincioșilor romano-catolici din Gheorgheni*, București, 1950, pp. 30-31; Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican...*, p. 83; Marton József, Jakabffy Tamás, *op. cit.*, p. 91.

[5] Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican...*, p. 83.

„democrați”, care fuseseră excomunicați de Sfântul Scaun (decizia fiind popularizată de Radio Vatican) iar pe de altă parte, existența unei conduceri legale a Bisericii, instituite în secret pe baza decretului papal „Nominatio substitutorum” din 29 iunie 1948[6].

Acțiunile preoților „democrați” și absența unui episcop cu autoritate, recunoscut de Vatican, au generat degringoladă în clerul catolic şi au dus la apariţia unor tabere antagonice angrenate într-un conflict deschis, care risca oricând să degenereze. În aceste condiţii, autoritățile române au început să pună problema eliberării din închisoare a episcopului de Alba Iulia, Márton Áron, și a episcopului de Timişoara, Augustin Pacha[7], văzută ca cea mai bună soluţie pentru a asigura buna desfăşurare a vieţii religioase și pentru a reinstaura disciplina în rândul preoţilor. Eliberarea celor doi episcopi a fost decisă efectiv în şedinţa Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 25 mai 1954. Potrivit stenogramei acestei şedinţe, motivul oficial al eliberării a fost acela că cele două dieceze catolice recunoscute de guvern (Alba Iulia și Bucureşti-Iaşi) nu mai aveau titular şi nici unul din preoţii rămaşi în libertate nu puteau să ocupe scaunul episcopal. Liderii comunişti se temeau că, în lipsa unui episcop recunoscut, Vaticanul va

[6] *Ibidem*; Marton József, Jakabffy Tamás, *op. cit.*, p. 91.

[7] Augustin Pacha (26 noiembrie 1870 – 4 noiembrie 1954) a absolvit Seminarul Teologic Diecezan din Timişoara (1889) şi a fost sfinţit preot la 12 august 1893. A fost protocolist episcopal (1894-1896), notar şi apoi referent al tribunalului diecezan (din 1900), secretar episcopal (1901), canonic onorific şi asesor consistorial (1906), cancelar episcopal (1911), administrator apostolic al părţii diecezei de Cenad intrate în componența României (1923), episcop (27 mai 1927). În 1948 a fost pensionat forţat, prin desfiinţarea diecezei pe care o conducea. În 1950 a făcut publică o scrisoare primită de la Vatican, în care era criticată ideologia comunistă. A fost arestat la 17 iulie 1950 şi judecat în perioada 10-17 septembrie 1951, pe motiv că ar fi făcut spionaj în favoarea Vaticanului şi SUA şi ar fi dovedit simpatii naziste. A fost condamnat la 18 ani temniță grea și 10 ani degradare civică. Și-a efectuat pedeapsa în închisorile din Bucureşti şi Sighetu Marmaţiei. A fost graţiat prin Decretul nr. 209 al Prezidiului Marii Adunări Naţionale, publicat în „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române” din 31 mai 1954. S-a întors la Timişoara la 12 iulie 1954 şi a murit în toamna aceluiaşi an (Claudiu Călin, *Procesul episcopului Augustin Pacha și al membrilor Aulei Episcopale Romano-Catolice de Timișoara – portrete și destine din arhivele episcopiei timișorene*, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu coord., „Destine individuale și colective în comunism”, Iași, Editura Polirom, 2013, pp. 111-120).

adopta o soluţie „care să creeze noi conflicte”[8]. Întrucât Augustin Pacha era bătrân și foarte bolnav, în cadrul ședinței menţionate, secretarul general al PMR, Gheorghe Gheorghiu-Dej (care ocupa și funcţia de prim-ministru), a afirmat că „trebuie făcute toate încercările de a găsi o cale de înțelegere cu Márton Áron”, dar a insistat asupra faptului că discuțiile „în nici un caz nu trebuie făcute de organele MAI”, ci „pentru aceasta trebuie desemnaţi oameni care știu să stea de vorbă cu el”[9].

Dacă Augustin Pacha a fost graţiat și pus în libertate la 1 iunie 1954, în cazul lui Márton Áron, Prezidiul Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române a decis suspendarea executării pedepsei abia printr-un decret din 3 ianuarie 1955[10]. Episcopul a fost eliberat efectiv în dimineaţa zilei de 6 ianuarie 1955, însă nu i s-a permis să se întoarcă imediat la Alba Iulia, ci a fost obligat să stea o perioadă în cadrul Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti. Motivaţia acestei decizii a fost, probabil, aceea că autoritățile comuniste intenționau să-i ofere un oarecare confort psihic (în mod cert avea să se simtă mai bine într-un mediu familiar decât în celula unei închisori) pentru a-l determina astfel să fie mai receptiv la „prelucrarea” la care urma să fie supus. Așa cum remarcase Gheorghiu-Dej, având în vedere caracterul puternic al episcopului, era inutil să-l oblige să accepte o colaborare cu autoritățile comuniste. Márton Áron trebuia convins (nu forţat) să facă acest lucru.

Potrivit unei note furnizate Securităţii de informatorul „Kovacs”[11], pe care am descoperit-o în dosarul de urmărire a episcopului Márton Áron din Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, vestea eliberării acestuia a ajuns la Alba Iulia în după-amiaza

[8] Adrian Nicolae Petcu, *Aspecte ale represiunii antireligioase în anii '50. Dosarul 15.563*, în „Pro memoria”, nr. 5/2006, pp. 231-232.

[9] *Ibidem*, p. 235. Printre aceştia s-a numărat, se pare, inclusiv preşedintele Prezidiului Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române, dr. Petru Groza, care a avut două discuţii cu episcopul, în 5 şi 17 iulie 1954 (Ladislau Antoniu Csendes, „*Biserica poate învinge comunismul [...] botezând*” în „Márton Áron. Un episcop catolic pe calea crucii”, Cluj-Napoca, Editura Verbum, 2013, pp. 100-101).

[10] ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 254, vol. 3, f. 142.

[11] Nu avem date certe privind numele real al acestui informator, însă avem convingerea că făcea parte din personalul Episcopiei Romano-Catolice de Alba Iulia.

zilei de 6 ianuarie 1955, orele 15.30. Atunci preotul Andrei Despina[12] din Capitală i-a comunicat telefonic șefului cancelariei episcopale din Alba Iulia, Francisc Zitzmann[13], că Márton Áron a fost pus în libertate în acea dimineață și că este instalat la Arhiepiscopie, „în apartamentul arhiepiscopal, etajul I"[14].

Andrei Despina ar fi vrut să discute și cu vicarul Adorjan Carol[15], însă acesta nu era atunci în incinta Episcopiei, motiv pentru care a convenit cu Francisc Zitzmann ca seara, la orele 21.30, Adorjan să îl sune pe Márton Áron la București[16]. Zitzmann a reușit să discute cu Adorjan abia la orele 20.00, și, potrivit informatorului „Kovacs", când a auzit vestea, vicarul „s-a înbucurat [sic!] foarte mult: a aplaudat, a dansat și a declarat: Acuma eu sunt liber și pot pleca la pensie"[17]. Zitzmann i-ar fi replicat: „Da, da, poți, dar cred că pensia aceasta va fi cam zgomotoasă"[18], o aluzie la faptul că, după revenirea lui Márton Áron în fruntea Episcopiei, era posibil să urmeze represalii la adresa sa.

---

[12] Andrei Despina-Horn, născut la 5 noiembrie 1910 la Pitești, a absolvit Academia Teologică din București și a fost hirotonit la 29 iunie 1939. Și-a desfășurat activitatea în localitățile Cioplea, Râmnicu Vâlcea și București. A ocupat o perioadă funcția de director de studii la Seminarul din București, referent administrativ și econom general la Arhiepiscopia București, vicar la Catedrala Sfântul Iosif din București (1952-1957) și paroh la Ploiești. A fost arestat la 14 iunie 1959. A murit la 22 iulie 1959, în condiții încă neelucidate. A se vedea: http://www.paginiromanesti.ca/2009/07/07/enigme-luate-in-mormant/#.U8j4PoDF89U, accesat la 18.05.2014.

[13] Zitzmann Ferenc (1901-1979) era, în ianuarie 1955, directorul cancelariei episcopale din Alba Iulia. După revenirea lui Márton Áron în fruntea diecezei a fost obligat să părăsească Alba Iulia. Nu deținem mai multe informații cu privire la acesta, întrucât, până în prezent nu am identificat în Arhiva CNSAS un dosar întocmit pe numele său.

[14] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 36.

[15] Carol Adorjan, născut la 12 ianuarie 1893, în Armășeni, județul Harghita. A absolvit Academia Teologică și a fost preot și apoi canonic în cadrul Episcopiei Romano-Catolice de Alba-Iulia. La 10 septembrie 1951 a devenit vicar capitular al Episcopiei de Alba Iulia. Deși a făcut parte din categoria preoților colaboraționiști, în mod surprinzător, a continuat să lucreze în cadrul Episcopiei de Alba Iulia și după revenirea lui Márton Áron (*Ibidem*, vol. 1, f. 229).

[16] *Ibidem*, vol. 144, f. 36.

[17] *Ibidem*.

[18] *Ibidem*.

Seara, la orele 21.40, din biroul episcopal din Alba Iulia, în care se aflau Adorjan Carol, canonicul Peter Anton[19] și Francisc Zitzmann, s-a telefonat la Arhiepiscopia Romano-Catolică de București. Cel care a deschis discuţia a fost Francisc Zitzmann, interlocutorul său fiind, iniţial, Andrei Despina. Convorbirea este redată de același informator „Kovacs" în felul următor:

- „Servus Andrei. Preasfinţitul e acolo?

- Da, vorbeşte.

- Alo, aici Marton Aron.

- Sărut mâna, aici Zitzmann, vă rog să vorbiţi cu vicar general Adorjan Carol.

- Alo, alo, Adorjan vorbeşte, sărut mâna. Mă bucur nemaipomenit auzind vocea excelenţei voastre.

- Servus Carole, trăieşte încă tatăl meu?

- Nu, a murit încă în anul trecut la 27 ianuarie acasă, încă în Sândominic (rai[onul] Ciuc)[20].

- Am gândit de înainte. Ce face verişoara mea, Erzsike? (măr[itată] cu Szasz Iosif, în prezent cu domiciliul [în] Zsombor, pe lângă Aiud, profesor la Școala Agricolă).

- Sunt bine și au un băiat.

- Numai pe unu? Spune la ei că nu sunt mulţumit cu un copil. Rog pe cineva ca să-mi aducă la București lucrările[21] [sic!] mele cele necesare.

- Pot să le aduc chiar eu personal. (A[dorjan])

- Îmi pare bine.

A vorbit la telefon și can[onicul] Peter Anton salutându-l pe episcopul spunând:

- Să fie mărirea lui Dumnezeu, care ne-a ascultat rugăciunile noastre!"[22]

---

[19] Péter Anton, născut la 2 iunie 1880, a urmat studiile teologice la Universitatea Gregoriană din Roma, a obţinut doctoratul în teologie în 1907 şi doctoratul în filosofie în 1908. Hirotonit preot în 1906, a funcţionat ca preot-ajutor la Braşov (1907) şi Cluj (1907-1909), profesor de teologie la Alba Iulia (1909-1920), paroh şi prim-protopop de Braşov (1920-1939), profesor de teologie şi rector la Academia Teologică din Alba Iulia (din 1939), canonic (din 1947), director spiritual (din 1951) (*Ibidem*, vol. 92, f. 157).

[20] Completările din paranteze aparţin ofiţerului de Securitate care a preluat nota.

[21] Sensul corect al cuvântului este „lucrurile". Într-un alt document se precizează, de altfel, în mod concret ce a cerut Márton Áron: „veşmintele episcopeşti şi bani" (*Ibidem*, vol. 144, f. 34).

Într-o notă a informatorului „Vall”, din cadrul Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, se menţionează că cele două discuţii telefonice purtate în după-amiaza și seara zilei de 6 ianuarie nu fuseseră aprobate de Ministerul Cultelor, ele realizându-se exclusiv la iniţiativa preotului Andrei Despina din Capitală[23]. Aflând ulterior de cele petrecute, ministrul a fost extrem de nemulţumit şi doar programul său foarte încărcat l-a salvat pe Andrei Despina de a fi tras la răspundere[24].

După convorbirea telefonică avută cu Márton Áron, Carol Adorjan i-a spus lui Francisc Zitzmann că, în seara de vineri, 7 ianuarie, intenţionează să plece la Bucureşti şi i-a cerut să-l însoţească. În dimineaţa zilei de 7 ianuarie eliberarea episcopului a fost comunicată prin telefon tuturor protopopiatelor catolice, în vreme ce unele dintre parohii au primit informaţia printr-o circulară scrisă[25]. Potrivit informatorului „Kovacs”, vestea eliberării episcopului a provocat atât la Alba Iulia, cât şi în provincie, o bucurie generală[26]. În zilele următoare, numeroase parohii au trimis telegrame în care salutau revenirea episcopului în fruntea diecezei[27]. Cu toate acesta, „Kovacs” remarcă faptul că evenimentul nu avusese drept consecinţă şi o aplanare a conflictului dintre cele două tabere în care se împărţise preoţimea catolică în anii care urmaseră arestării lui Márton Áron. El menţionează că „rezistenţa” (preoţii care nu recunoscuseră conducerea Episcopiei ce fusese impusă de comunişti) a manifestat o atitudine rezervată chiar şi în acest context: „încă nu se prezintă la Alba-Iulia nici în scris, nici personal”[28].

La 7 ianuarie, ora 17.00, inspectorul Vişan Ladislau[29] din cadrul Ministerului Cultelor a telefonat la Episcopia din Alba Iulia şi l-a anunţat

[22] *Ibidem*, f. 36.
[23] *Ibidem*, f. 21.
[24] *Ibidem*.
[25] *Ibidem*, f. 37.
[26] *Ibidem*, f. 38.
[27] *Ibidem*, f. 34.
[28] *Ibidem*, f. 38.
[29] Vişan Ladislau, născut la 3 mai 1918, în Dumbrăveni, judeţul Sibiu; a absolvit Facultatea de Drept. În 1943 a fost încorporat în armata maghiară şi trimis la specializare la Budapesta, apoi pe front. În 1944 cade prizonier în Polonia şi este trimis la muncă în URSS până în 1947, când revine în ţară. S-a înscris în organizaţia de bază a PCR şi a luat legătura cu UPM. În decembrie 1947 judeţeana de partid Târnava Mică i-a încredinţat munca de secretar la Comitetul Naţional pentru Apărarea Copilului. Aici activează până în 1948, când a trecut la organizaţia judeţeană a UPM. În vara lui 1948 e trimis la şcoala de cadre a CC al

oficial pe Francisc Zitzmann că Márton Áron a fost eliberat[30]. De asemenea, i-a cerut să vină împreună cu Adorjan Carol la București în dimineaţa zilei de luni, 10 ianuarie 1955, pentru a discuta cu episcopul, cu menţiunea că de la gară trebuie să se deplaseze direct la Ministerul Cultelor pentru a fi „prelucraţi" înainte de întâlnirea cu acesta[31]. Francisc Zitzmann a replicat că ei au achiziţionat deja biletele și că intenţionează să plece chiar în seara aceea la București.

Consternat, Vișan Ladislau a afirmat că va comunica vestea superiorilor săi și că va reveni cu un telefon peste 20 de minute. Răspunsul a fost dezarmant pentru cei din Alba Iulia: „Dl. Ministru a spus că veniţi numai luni dimineaţa"[32]. Zitzmann i-a transmis lui Adorjan dispoziţia Ministerului Cultelor, fapt care l-a pus pe acesta într-o mare încurcătură.

„Ce să facem acuma?", l-a întrebat el pe șeful cancelariei episcopale. Zitzmann i-a oferit imediat soluţia salvatoare: „Trebuie să plecăm de aici încă azi-noapte, deoarece deja toată lumea are cunoștinţă despre planul nostru și dacă rămânem până la noaptea de duminică vor fi multe comentarii neutile. Vom întrerupe drumul la orașul Stalin și sosim la București numai luni dimineaţa. De la orașul Stalin vom face un vizit [sic!] la prietenul Dvs., protopopul Kovacs Blasim[33] [Bela, n.n.], de la Catalina[34] / Rai. Tg. Secuiesc / și așadar nicăieri nu vom fi suspecţi"[35].

UPM. După finalizarea acesteia a pregătit din București alegerile pe linia organizaţiei în judeţul Târnava Mare, iar după aceea a fost numit activist la CC al UPM, organizaţia București. Din 1951 a activat ca secretar. În primăvara lui 1951 a fost verificat de organizaţia București și a fost scos din evidenţa membrilor de Partid din pricina trecutului său. În 1952 se angajează la Departamentul Cultelor, unde a îndeplinit succesiv diferite funcţii. A avut în subordine problema romano-catolică. În 1975 apare ca îndrumător principal la Direcţia Studii. Potrivit unui document din 1977, el intenţiona să se pensioneze (Idem, fond Reţea, dosar nr. 62.186, ff. 1, 3, 6).

[30] Idem, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 36.

[31] *Ibidem*, f. 37.

[32] *Ibidem*.

[33] Kovács Béla, preot din Covasna, ales la începutul anilor '50 de către ordinarul substitut Jakab Antal drept unul dintre succesorii săi. După eliberarea lui Márton Áron este numit directorul cancelariei episcopale (Marton József, Jakabffy Tamás, *op. cit.*, pp. 95-96).

[34] Astăzi comună în partea de est a judeţului Covasna, aflată la 4 km de municipiul Târgu Secuiesc.

[35] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 37.

Adorjan a acceptat numaidecât varianta propusă de Francisc Zitzmann și, drept urmare, au plecat din Alba Iulia, conform planului inițial, în seara zilei de 7 ianuarie 1955. În Brașov, au întrerupt călătoria, Francisc Zitzmann rămânând în oraș pentru a-l înlocui pe parohul Lörintz Iosif, care era plecat la Ditrău, iar Adorjan Carol mergând la Catalina, la protopopul Kovacs Bela, pentru a observa direct reacția credincioșilor la vestea eliberării episcopului[36].

În dimineața zilei de sâmbătă, 8 ianuarie, Francisc Zitzmann a comunicat telefonic Ministerului Cultelor că sunt la Brașov și că sosesc luni dimineața la București. Cei de la Minister s-au arătat entuziasmați: „Genial, noi nici nu am gândit la soluția aceasta!"[37]

Luni, 10 ianuarie 1955, Adorjan Carol și Francisc Zitzmann au ajuns în Capitală și, așa cum fusese stabilit, de la gară s-au dus direct la Ministerul Cultelor, unde au fost primiți chiar de ministrul Petre Constantinescu-Iași[38]. Acesta le-a spus următoarele: „Regimul nostru, exercitând un gest de pace, a suspendat pedeapsa mai multor condamnați. Între acești oameni este și P[rea] Sf[inția] Sa Marton Aron, cu totul depinde de el cum vrea să se încadreze în viața R[epublicii] P[opulare] R[omâne]. Mergeți și vorbiți cu el și dacă va accepta poate să meargă acasă, ori înapoi..."[39].

În nota dată Securității, informatorul „Kovacs" susține că Márton Áron i-a primit amiabil pe cei doi reprezentanți ai episcopiei și că, în aceeași zi, vicarul Adorjan Carol „a început munca de lămurire" cu episcopul. Inițial, atitudinea lui Márton Áron a fost, se pare, una rezervată, el explicându-i lui Adorjan că după cinci ani și jumătate de

[36] *Ibidem*, ff. 34, 37.
[37] *Ibidem*, f. 37.
[38] Petre Constantinescu-Iași (25 noiembrie 1892–1 decembrie 1977), profesor universitar, istoric, membru fondator al Partidului Comunist din România (1921). Din 1936 a fost arestat de mai multe ori și a fost închis la Doftana, Miercurea-Ciuc și Târgu-Jiu. După preluarea puterii de către comuniști, a avut o ascensiune politică fulminantă. A fost ministru al Informației (de la 6 martie 1945) și ministru al Propagandei (din 5 martie 1946) în guvernul Petru Groza, ministru al Cultelor (28 ianuarie 1953-19 martie 1957), deputat (1946-1975) (Mihnea Berindei, Dorin Dobrincu, Armand Goșu editori, *Istoria Comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, București, Editura Humanitas, 2009, p. 441).
[39] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 37.

detenţie „absolut nu poate să se orienteze"[40], deoarece, în pofida faptului că în ultimul timp a fost bine tratat în închisoare, a fost complet izolat de ceea ce s-a petrecut în exterior, astfel încât nici măcar de moartea lui Stalin nu a putut afla[41]. Márton Áron a mai spus că, la un moment dat, a stat în celulă împreună cu fostul vicar general Sandor Emeric[42], care l-a informat despre evenimentele petrecute până la arestarea lui, însă ce s-a întâmplat de atunci nu mai știe nimic[43].

Spusele lui Márton Áron sunt contrazise însă de informatorul „Vall" din cadrul Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, care susţine că în intervalul 6-9 ianuarie 1955 Traian Jovanelli[44], Andrei Despina şi Vasile Begu[45] ar fi purtat discuţii cu acesta despre situaţia Bisericii Romano-Catolice din România[46]. În lumina acestor informaţii, poziţia adoptată de Márton Áron în discuţia cu Adorjan Carol poate primi două interpretări: pe de-o parte, putem aprecia că episcopul se referea strict la faptul că nu cunoştea amănunte privind situaţia catolicilor maghiari; pe de altă parte ne putem gândi că a ales în mod conştient să se

[40] *Ibidem*, f. 37.
[41] *Ibidem*.
[42] Sándor Imre (1893-1956) prim-protopop de Odorheiu Secuiesc, ordinar substitut în perioada 10 mai 1950-10 martie 1951. A fost arestat la 10 martie 1951 şi a murit în 1956, la închisoarea din Râmnicu Sărat (Marton József, Jakabffy Tamás, *op. cit.*, p. 95).
[43] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 37.
[44] Traian Stanislau Jovanelli (8 decembrie 1890-7 septembrie 1961) a urmat studiile teologice la Roma şi a fost hirotonit la 5 iunie 1914. A fost deţinut politic între 1949-1951, după care, la propunerea autorităţilor comuniste, a fost ales vicar capitular al Arhiepiscopiei de Bucureşti, la 5 aprilie 1951. A fost excomunicat de Sfântul Scaun pentru atitudinea sa colaboraţionistă, dar a fost absolvit de Hieronim Menges (ordinar substitut al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti) şi desemnat ca vicar general al său. A condus Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti până în 1961 (Mircea Birtz, Manfred Kierein, *Alte fărâme din prescura prigoanei (1948-1989)*, Cluj-Napoca, Editura Napoca-Star, 2010, p. 24).
[45] Vasile Begu (28 iunie 1915-17 septembrie 1983) a studiat Teologia la Bucureşti şi a fost hirotonit în 1938. A fost arhivar al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti, preot la Popeşti-Leordeni între 1946 şi 1973, consilier al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti (1947-1959), director al Casei de Pensii a Bisericii Romano-Catolice (1959-1961) (Dănuţ Doboş coord., *Catolicii din Popeşti-Leordeni. Istorie şi credinţă. Monografii*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2007, p. 100).
[46] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, ff. 19-20.

prezinte interlocutorului său ca neştiutor, pentru a-l încuraja să vorbească, iar apoi să analizeze el însuși informaţiile primite, să le coroboreze cu cele obţinute din alte surse și să-și contureze, în final, propria opinie.

Despre venirea lui Adorjan Carol la Bucureşti şi prima convorbire avută de acesta cu Márton Áron a oferit o notă detaliată Securităţii şi informatorul „Lazăr", care lucra în cadrul Ministerului Cultelor: „Vicarul general Adorjan Carol însoţit de Zitzman Francisc, chemaţi fiind de arhiepiscopia București – au venit în București pentru a lua legătura cu Marton Aron. Înainte de a avea întrevederea, vicarul Adorjan a fost primit de către tov[arăşul] ministru al Cultelor, Constantinescu-Iaşi, care l-a încunoștinţat pe Adorjan că Marton Aron a fost pus în libertate și că urmează să stea de vorbă cu el – Marton – pentru a se vedea poziția sa faţă de reglementarea situaţiei bisericii catolice.

Adorjan l-a vizitat luni de la 12-15 pe Marton, cu care ocazie i-a relatat situația prezentă a cultului catolic, cu cele două centre din Bucureşti şi Alba Iulia, apoi Adorjan a pus problema retragerii sale din funcţia de vicar sub motivul că este bătrân şi obosit, la care Marton Aron nu a fost de acord precizând: «Nu se poate să te retragi tocmai acum, vom merge la Alba Iulia şi vom lucra împreună. Am nevoie de tine». Referindu-se la situaţia unor preoţi excomunicaţi, Marton Aron a precizat lui Adorjan că este hotărât ca atunci când va pleca la Alba Iulia să deslege pe toţi preoţii de excomunicare, deoarece el nu poate lucra cu preoţi excomunicaţi. Este decis să se comporte ca un adevărat episcop şi ca un bun cetăţean al ţării. Marton a adăugat: «În închisoare am învăţat foarte mult». Adorjan comunicându-i lui Marton că la episcopia din Alba Iulia funcţionează şi Zitzman Francisc, Pop Iosif[47] şi Pacocs Carol[48], Marton şi-a

[47] Pop Iosif (2 octombrie 1886-6 februarie 1960), vicar capitular al diecezei de Oradea (1952), excomunicat de Sfântul Scaun pentru colaborarea cu regimul comunist. În ianuarie 1955 era rector al Institutului Romano-Catolic din Alba Iulia. După ce a revenit în fruntea Episcopiei, Márton Áron a refuzat să-l menţină în funcţie și a dispus să se întoarcă la Oradea (Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul al VI-lea (1963-1978)*, Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2004, p. 45).

[48] Pakocs Carol (17 noiembrie 1892-1966) a urmat Facultatea de Teologie Catolică din Budapesta (1910-1914). În 1915 a început să lucreze la cancelaria episcopală din Satu-Mare, ocupând succesiv funcţiile de secretar, cancelar și director al cancelariei. Între 1931-1936 a fost preot la Seini, iar între 1936-1940 preot în Baia Mare. A fost deputat în Parlamentul din Budapesta. A fost arestat la 12 decembrie

arătat mirarea, în sensul că el nu a numit aceste elemente la episcopia Alba Iulia. Marton nu a precizat poziția, dacă aceste elemente să rămână sau să plece”[49].

Miercuri, 12 ianuarie 1955, Márton Áron a mers împreună cu Traian Jovanelli și Adorjan Carol la Ministerul Cultelor, unde au fost primiţi de ministrul Petre Constantinescu-Iaşi[50]. Audienţa a durat de la 10.45 la 12.15, iar în privinţa celor discutate găsim detalii în notele informatorilor „Kovacs”, „Lazăr” și „Vall”. Astfel, potrivit primului informator, Márton Áron ar fi spus ministrului că „el nu a cerut și nu cere graţierea, el nu se simte vinovat şi, ca atare, cere reluarea procesului și pronunţarea nevinovăției sale”[51].

Spre deosebire de „Kovacs”, care nu insistă mai mult asupra acestei audienţe, „Lazăr” susţine că acum s-ar fi discutat din nou cu episcopul „unele probleme” pentru a se vedea poziţia acestuia faţă de „clarificarea situaţiei bisericii catolice”[52]. În acest sens, Petre Constantinescu-Iași i-a spus că Ministerul Cultelor își rezervă dreptul de a transfera – bineînţeles, cu colaborarea episcopiei – pe unii preoţi dintr-un loc în altul, dacă va crede de cuviinţă să întreprindă acest lucru[53]. Cum era de așteptat, Márton Áron nu a agreat deloc această idee și a precizat că Biserica Romano-Catolică nu admite amestecul laicilor în rezolvarea unor asemenea probleme[54]. Petre Constantinescu-Iași i-a răspuns că și în trecut Ministerul Cultelor muta preoţii, atunci când dorea să facă acest lucru. Pentru a nu continua controversele în legătură cu acest subiect, Márton Áron a afirmat: „În sfârşit, această problemă se poate rezolva în mod rezonabil și se poate cade la înțelegere”[55]. Totuși, episcopul a ținut să mai

1949, dar a fost eliberat în octombrie 1950, după ce s-a angajat că va sprijini „acţiunea preoţilor catolici de la Târgu-Mureş”. A lucrat ca profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia până în 1956, când a fost transferat la Institutul Teologic Romano-Catolic din Iaşi. La începutul lunii aprilie 1957 a fost arestat pentru a doua oară. După moartea episcopului János Scheffler a ridicat pretenţii la conducerea diecezei de Satu-Mare, dar nu și-a văzut niciodată visul împlinit (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 330.050, vol. 1, ff. 63-70).

[49] *Ibidem*, dosar nr. 261.991, vol. 144, ff. 8-9.

[50] *Ibidem*, f. 37.

[51] *Ibidem*, ff. 37-38.

[52] *Ibidem*, f. 9.

[53] *Ibidem*.

[54] *Ibidem*.

[55] *Ibidem*.

remarce că preoţii care sunt mutaţi „trebuie să fie puşi acolo unde sunt agreaţi de credincioşi, nu cum e cazul protopopului Fodor Iosif din Miercurea Ciuc (despre care îi relatase Adorjan)”[56].

O altă problemă spinoasă abordată de ministru a fost aceea privind obligaţia preoţilor catolici de a-și aduce aportul la „lupta pentru pace”. Surprins, episcopul l-a întrebat: „Cum vine această treabă?”[57]. În acel moment i s-a arătat o circulară a arhiepiscopului Cisar Alexandru[58] referitoare la acest subiect. Márton Áron a citit-o, dar nu a răspuns nimic, ci a cerut să-i fie dată pentru a o studia pe îndelete[59].

Dacă „Lazăr” şi „Kovacs” nu precizează de unde au aflat ce s-a discutat la audienţă, „Vall” afirmă deschis că sursele sale de informare au fost Traian Jovanelli (participant la întâlnire), Francisc Zitzmann (care, în mod cert, obținuse detalii de la Adorjan Carol) și Dumitru Dogaru[60] din

---

[56] *Ibidem*.
[57] *Ibidem*.
[58] Alexandru Theodor Cisar (21 octombrie 1880-7 ianuarie 1954) a urmat cursurile Seminarului Teologic din Bucureşti, după care a fost trimis la Roma pentru studii (1899). Aici a fost sfinţit preot la 6 iunie 1903. Revenit în ţară, a activat ca secretar al arhiepiscopului de Bucureşti, prefect de studii la Seminarul diecezan din capitală, preot la Bărăţia şi în Craiova, director al şcolii „Sfântul Andrei” din Bucureşti (din 1918). A fost numit episcop al Diecezei de Iași la 22 aprilie 1920 și a fost consacrat la 15 august 1920. După retragerea arhiepiscopului Netzhammer de la conducerea Arhidiecezei de Bucureşti, în iulie 1924, a fost transferat la Bucureşti în calitate de administrator diecezan. La 12 decembrie 1924 a fost numit arhiepiscop de Bucureşti şi administrator apostolic *ad interim* al Episcopiei de Iaşi, până la 5 iulie 1925, când a fost numit episcopul Mihai Robu. În decembrie 1948 a fost obligat de Sfântul Scaun să se retragă de la conducerea Arhiepiscopiei de București. În perioada 1949-1953 i s-a fixat domiciliu obligatoriu la Mănăstirea franciscană din Orăştie, de unde, în octombrie 1952 şi iunie 1953, cu aprobare specială din partea statului comunist, s-a putut deplasa la Alba-Iulia pentru hirotoniri de preoţi. Spre sfârşitul anului 1953 i s-a îngăduit să se întoarcă la Bucureşti, unde a decedat la începutul anului 1954. A fost înmormântat în capela catolică a Cimitirului Bellu. A se vedea, http://www.ercis.ro/dieceza/index.asp?pastori=cisar, accesat la 19.07.2014.
[59] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 9.
[60] Dumitru Dogaru s-a născut la 26 octombrie 1907, în Dobrotineţ, jud. Olt. A absolvit Facultatea de Litere și Filozofie (1937) și a activat iniţial ca învăţător, apoi ca profesor în învăţământul secundar. După 23 august 1944 a intrat în PCR. Între 1944-1949 a fost inspector general, apoi director al Direcției Învățământ profesional. La 1 martie 1949 a fost detașat la Ministerul Cultelor, unde a ocupat posturile de inspector, din 1957 secretar general, apoi, din 1970, președinte al

cadrul Ministerului Cultelor. În nota oferită Securităţii, „Vall" vorbeşte la rândul său despre faptul că Márton Áron a ridicat problema „suspendării" pedepsei, arătând că el doreşte „anularea procesului și condamnării sale", în caz contrar neputând „merge la Alba-Iulia să-și ia în primire «scaunul episcopal»"[61].

Pe de altă parte, „Vall" prezintă unele aspecte abordate în cadrul audienţei, care nu sunt menţionate deloc în celelalte note informative, ceea ce ne permite astăzi să avem o imagine mai bine conturată în legătură cu cele întâmplate atunci. Astfel, „Vall" susţine că Márton Áron ar fi spus că „nu se poate pronunţa asupra situaţiei din Ardeal până nu este la Alba-Iulia pentru a «studia» la faţa locului", că îndată ce va ajunge la Alba-Iulia „trebuie să anunţe Vaticanul asupra eliberării sale și luării în posesie a conducerii episcopiei" şi că s-ar fi arătat nemulţumit de recenta arestare (în decembrie 1954) a unor preoţi catolici[62].

Reacţia ministrului în faţa atitudinii curajoase a episcopului este consemnată de informatorul „Kovacs", potrivit căruia acesta „l-a ascultat cu mare răbdare" pe Márton Áron şi „a notat toate", informaţie care se regăseşte iniţial și în nota lui „Vall": „tov. Ministru a fost foarte calm, notându-și doleanţele lui Marton"[63]. Mai târziu, în urma discuţiilor avute cu un personaj influent din Ministerul Cultelor, „Vall" şi-a completat perspectiva: „De la Dogaru ştiu însă că tov. Ministru a fost cam enervat de cererile lui Marton. S-ar fi stabilit ca să fie chemaţi toţi cei care la timpul său au iscălit cererea de graţiere pentru Marton și să-l convingă ei că nu este cazul să fie prea pretenţios şi să se gândească mai puţin la el cât la binele bisericii, al preoţilor și credincioșilor"[64].

În perioada 13 ianuarie–15 ianuarie 1955, Adorjan Carol şi Zitzmann Francisc au continuat discuţiile cu episcopul, dar în documentele fostei Securităţi nu mai găsim amănunte privind temele abordate[65]. Informatorul „Kovacs" arată că, spre finalul intervalului, episcopul le-ar fi spus celor doi: „Să mergeţi acasă că eu voi lupta mai

---

Departamentului Cultelor, până la pensionarea sa în 1975 (Adrian Nicolae Petcu, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenţia Securităţii (1970-1989)*, în „Caietele CNSAS", anul II, nr. 2(4)/2009, București, Editura CNSAS, 2010, p. 73).

[61] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, f. 22.

[62] *Ibidem*.

[63] *Ibidem*.

[64] *Ibidem*.

[65] *Ibidem*, f. 38.

departe singur"[66]. În nota sa informativă, „Vall" remarcă, însă, că „Adorjan devine nervos și plictisit de șederea lui prelungită la Bucureşti. Ar dori să se reîntoarcă la Alba-Iulia. Zitzmann este și el nemulțumit de rolul său – cum s-a exprimat – de «lacheu de lux». A crezut că va participa activ la discuţii, mai ales la Minister"[67].

Existenţa unor tensiuni este confirmată și de informatorul „Lazăr" din Ministerul Cultelor. În cadrul unei discuţii purtate la 21 ianuarie 1955 cu ofițerul său de legătură, locotenent Băneşu Mihai, „Lazăr" i-a adus la cunoștință faptul că Adorjan Carol l-ar fi vizitat înainte de a părăsi Capitala, ocazie cu care s-ar fi arătat „foarte revoltat de atitudinea «încarnată» a lui Marton Aron", deoarece înainte de a se despărţi i-a spus „Cine știe în ce mârșăvii vreţi să mă băgaţi pe mine"[68] și „Cine știe ce prostie aţi făcut la Alba Iulia de nu vă pot suferi preoţii și credincioșii"[69]. Ofiţerul notează la finalul documentului întocmit în urma discuţiei cu sursa sa că: „În sensul celor de mai sus, Adorjan s-a exprimat față de informator cu cuvinte injurioase la adresa lui Marton Aron"[70].

În cele din urmă, Adorjan Carol și Zitzmann Francisc au plecat în seara zilei de sâmbătă, 15 ianuarie, din Bucureşti și au ajuns la Alba Iulia în dimineața zilei de duminică, 16 ianuarie 1955, orele 9.15[71]. Faptul că episcopul nu a revenit împreună cu ei a dat naştere imediat la numeroase zvonuri în rândul preoţilor și credincioșilor. Unii spuneau că „Marton Aron este la Sândominic și de acolo merge la Orașul Stalin și nu vine înapoi la Alba-Iulia!", în vreme ce alții se aşteptau la ce este mai rău: „Marton Aron nu [va] semna nimic și [va] merge înapoi în temniță!"[72].

Frământările provocate în dieceza de Alba Iulia de faptul că episcopul fusese nevoit să rămână în București sunt surprinse și în documentul pe care îl vom reda în continuare. Acesta fost întocmit la 28 ianuarie 1955 de informatorul „Mureșan Ioan" al Serviciului Raional Alba din cadrul Direcţiei Regionale Hunedoara a Ministerului Afacerilor Interne și a fost identificat în dosarul de urmărire informativă a lui Márton Áron, aflat acum în Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securității.

---

[66] *Ibidem*.
[67] *Ibidem*, f. 22.
[68] *Ibidem*, f. 40.
[69] *Ibidem*.
[70] *Ibidem*.
[71] *Ibidem*, f. 38.
[72] *Ibidem*.

Pentru a facilita lectura și înțelegerea acestui document, am corectat tacit greșelile de dactilografiere banale și am completat între paranteze drepte cuvintele prescurtate. Totuși, nu am realizat modificări de substanță la nivelul textului, sens în care am păstrat inclusiv unele exprimări nefirești în limba română, pe care le-am evidențiat însă cu „[sic!]”. În schimb, în măsura în care am avut acces la informații, am realizat scurte prezentări biografice ale personalităților menționate în text și am descris, cu ajutorul unor surse complementare, unele evenimente la care face referire informatorul.

DOCUMENT

M.[inisterul] A.[facerilor] I.[nterne]
Serviciul Raional Alba, 29 ian. 1955 3 exemplare
Șeful Grupei III, lt. Pavel Simion 2 la Reg.[iune]
„Mureșan Ioan”, 28.I.1955, ora 17.30 1 la dos.[ar] prob.[lemă] Episc.[opie]
Loc dosnic

Notă informativă

În ziua de 14 ianuarie 1955, Zitzmann a telefonat de la București că nu știu când se vor reîntoarce. Atunci Cziza[73] a întrebat: *Veți veni toți trei, adică și Episcopul Marton*? Zitzmann a răspuns: *Natural că vom sosi toți trei!* Și a dat ordin ca apartamentul episcopesc [sic!] să fie încălzit. În ziua următoare iar a telefonat Zitzmann și a comunicat că duminică în 16 ianuarie seara vor sosi numai doi, adică Adorjan și el. La întrebarea: *Dar episcopul nu vine?* a dat un răspuns evaziv. Aflând această știre, preoții din Alba-Iulia au fost surprinși. Au așteptat cu nerăbdare sosirea lui Adorjan și Zitzmann. În seara zilei de 16 ianuarie canonicul Boros[74] a întâmpinat

[73] Cziza Ferdinand, născut la 23 decembrie 1915, în Iugoslavia. A urmat studiile teologice la Innsbruck (1933-1934) și la Universitatea Gregoriană (1934-1941), doctor în teologie la Roma, hirotonit la 29 octombrie 1939. În perioada 1 decembrie 1951-1 octombrie 1956 a fost profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia. În octombrie 1956 se întoarce la Timișoara, unde a activat ca preot ajutor (1956-1959), protopop de Timișoara (1959-1962), secretar protopopial de Timișoara (1962-1970) (Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eșec previzibil...*, pp. 56-57).

[74] Boros Iosif, născut la 10 octombrie 1880. A absolvit Academia Teologică și a fost hirotonit la 23 octombrie 1905. A funcționat ca preot în diferite localități

pe Adorjan la uşa locuinţei sale /stau în aceeaşi clădire/, întrebând: *Ce este nou?* Adorjan a răspuns: *Sunt foarte obosit, nu-ți spun acum nimica, voi face capitlului un referat, eu sunt pesimist*. Toate acestea Boros a povestit profesorului Pakocs.

În ziua de 17 ianuarie preoţii din Alba Iulia erau în nedumerire: *Pentru ce nu a venit episcopul?* Cam la ora 11, înainte de masă, profesorii Hosszu[75], Pakocs şi Cziza au venit la rectorul [Iosif] Pop cu întrebarea: *Ce*

ardelene, iar în 1922 a fost numit directorul Biroului Episcopal, ocupându-se de finanțele Episcopiei. În dosarul său de urmărire informativă, deschis la 30 noiembrie 1951 de Grupa a III-a, Serviciul Raional Alba-Iulia, Regiunea Hunedoara, se arată că: „Este un om sincer, neascunzând greșelile episcopilor, le-a spus acestora în față, din care cauză a avut frecușuri cu Marton Aron. Marton Aron a căutat să-l înlăture din postul de director, ceea ce a și făcut, schimbându-l cu Gaidatsy Adalbert. Marton Aron nu i-a mai încredinţat nici o funcție de răspundere şi nu l-a invitat la mesele comune pe care le dădea. Nu a fost simpatizat de Marton Aron şi nici de preoţii fideli lui” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 330.047, vol. 1, f. 3). Într-un alt document întocmit după eliberarea episcopului Marton Aron găsim următoarele aprecieri: „Din materialele obţinute în ultima perioadă rezultă că Boros Iosif a avut şi are o poziţie bună în ceea ce priveşte legătura bisericii romano-catolice cu statul. Astfel, Boros Iosif a fost unul din cei care au susţinut acţiunile statului când Marton Aron a fost arestat. După eliberarea lui Marton Aron, Boros încearcă să-i documenteze lui Marton Aron despre importanţa legăturii dintre biserica-catolică şi stat. În multe ocazii combate făţiş atitudinea rigidă a episcopului faţă de stat. În prezent este pensionar, dar totuşi munceşte pe linie administrativă. Este sincer, retras, fără manifestări ostile la adresa regimului, nu comentează evoluțiile politice interne și externe” (*Ibidem*, f. 5).

[75] Hosszú Ladislau (24 martie 1913 – 6 martie 1983) a absolvit Academia de Teologie Romano-Catolică din Oradea, la 23 iunie 1934 şi a fost hirotonit la 11 aprilie 1936. A obţinut licenţa în drept canonic la Universitatea Gregoriană din Roma, la 11 iulie 1936, şi un doctorat în drept canonic la aceeaşi instituţie, la 12 iulie 1938. Între 1936-1940 a funcţionat ca preot ajutor în diferite localităţi, între 1940-1944 și 1946-1948 a lucrat ca profesor de teologie la Oradea, iar între 1949-1951 ca preot auxiliar la Oradea Oloşig. Din 1952 devine lector la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia. În 1968, cu recunoaşterea Ministerului Cultelor a preluat scaunul de vicarius generali, el deja fiind în secret ordinar substitut al fostei Eparhii Romano-Catolice de Oradea. A slujit în parohia din Episcopia-Bihor (Oradea) la Biserica Sfîntul Laurenţiu, conducând totodată și Ordinariatul de Oradea (*Ibidem*, dosar nr. 261.991, vol. 92, f. 166; http://ro.wikipedia.org/wiki/Ladislau_Hossz%C3%BA, accesat la 19 octombrie 2014).

ne facem dacă episcopul Marton va refuza să recunoască situațiunea așa cum este astăzi? Rectorul i-a liniștit pe ei spunând: *Nu trebuie pictat dracul pe perete, să așteptăm ce referat va face Adorjan despre convorbirile sale de mai bine de o săptămână cu episcopul*. Toţi au fost de acord, că trimiterea circularei de către vicarul Adorjan la parohii despre graţierea episcopului înainte de a fi perfect informat și de a cere lămuriri de la Ministerul Cultelor a fost o greşeală, că circularea greşeşte, vorbeşte despre graţiere pe când episcopul, cum s-a aflat, n-a fost încă graţiat, numai i s-a suspendat pedeapsa.

Dimineaţa zilei de 18 ianuarie la dejun prezenţi fiind profesorii Hosszu, Nemecsek[76], Labud[77] şi rectorul Pop a intrat în sufragerie canonicul Farago Francisc[78] şi a întrebat: *Ce este nou?* Toţi au răspuns că nu știu încă nimic pozitiv, ceea ce le este suspect.

Atunci Farago a spus următoarele: el a scos ultimele informaţiuni de la Adorjan, din care s-ar putea deduce că episcopul Marton este mulțumit că catedrala, reședința, seminarul au fost salvate și că preoţii pot funcţiona. Totuşi nu vrea să preia guvernarea episcopiei până când nu vede clar situaţiunea și până când nu va fi complect declarat nevinovat. Episcopul nu vrea să ceară nimic guvernului comunist, nu va cere

---

[76] Nemecsek József (1900-1979) a urmat teologia la Universitatea Teologică din Budapesta între 1920-1924. În 1924 a fost hirotonit preot în Oradea, iar în 1930 a devenit doctor în teologie. Până în 1952 a fost profesor la Institutul Teologic din Oradea, după care s-a transferat la Institutul Teologic din Alba Iulia. Aici a ocupat mai întâi funcţia de econom, iar între 1955-1979 pe cea de rector (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 297, f. 42).

[77] Probabil Labud Anton, născut în 13 octombrie 1911, în Alba Iulia. După revenirea lui Marton Aron la Alba Iulia este trimis ca preot în comuna Dumbrava şi apoi, din 1956, în comuna Zăbala, județul Covasna (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 4, f. 480).

[78] Farago Francisc (28 martie 1905-1973) a absolvit Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, după care și-a continuat studiile la Viena, unde a luat doctoratul în filologie și teologie. A fost profesor de științe biblice şi filozofie la Institutul Teologic din Alba Iulia (din 1933), canonic, protopop de Alba Iulia, director al Şcolii de Cantori. A fost conducătorul „Acţiunii Catolice" din Alba Iulia până la desfiinţarea ei, calitate în care „a depus o intensă activitate, urmând întocmai ordinele și directivele primite de la Márton Áron, a tipărit broșuri și circulare cu caracter religios, în conţinutul cărora, sub masca religiei, se ducea o intensă propagandă împotriva regimului nostru democrat-popular" (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161.863, vol. 2, ff. 21-22, 27-32; *Ibidem*, dosar nr. 261.991, vol. 4, f. 230).

grațierea, cere numai revizuirea procesului său, la care are dreptul fiecare cetățean. Farago vroind să caracterizeze atitudinea episcopului a povestit că mai bine a abzis[79] de fumat decât să facă o cerere pentru ca pe seama lui să fie repartizate chibrituri. Farago a fost de părere că va trebui să se ducă mai mulți preoți la el, să-l convingă de atitudinea sa greșită. Rectorul Pop a întrebat: *Când va face referatul Adorjan capitlul[ui]*? Farago a răspuns că numai mâine. *Atunci*, spuneau cei prezenți, *trebuie să așteptăm ce atitudine va lua capitlul, căci purtarea episcopului interesează în primul rând episcopia originală de Alba-Iulia*.

În ziua de 18 ianuarie, după-masă la orele trei, s-a ținut ședința capitlului, la care afară de canonicii Boros, Adorjan, Peter și Farago a participat Kovacs Bela, care a fost chemat de la Covasna. Canonicul Barath Bela[80] de la Cluj a sosit după ședință, cu el a venit și inspectorul general Rodeanu Ioan[81] de la Culte. Acesta din urmă a venit trimis de Minister să afle părerile preoților din Alba-Iulia.

În ședința capitlului, vicarul Adorjan a făcut dare de seamă despre cele vorbite cu episcopul Marton. Discuțiile din ședințele capitulare sunt secrete. Totuși atâta s-a putut afla, că episcopul Marton în rezumat este de părere că el nu poate jerfi prestigiul ce-l are la Sfântul Scaun și înaintea „poporului său” / az én népemnál /. Pentru a putea înțelege fraza aceasta, trebuie să amintim că în Ungaria, după arbitrajul de la Viena, a apărut o

---

[79] Informatorul de origine maghiară nu folosește corect aici verbul „a abzice” (a nu admite, a refuza, a dezaproba). Mult mai potrivită ar fi fost exprimarea „a renunțat la”.

[80] Baráth Béla (3 noiembrie 1893-16 iunie 1977). Născut în Budapesta, a fost adus în Ardeal de episcopul Majláth Gusztáv Károly în 1909. A urmat doi ani gimnaziul la Alba Iulia, în 1911 a luat bacalaureatul, după care a fost trimis la Roma pentru a-și continua studiile teologice. După șapte ani a revenit în țară și a funcționat ca preot-ajutor la Cluj între 1918-1920. Între 1920-1942 a lucrat ca profesor la Institutul Teologic din Alba Iulia, iar din 1942 a devenit paroh la Catedrala Sfântul Mihail din Cluj și protopop pentru regiunea Cluj. La propunerea episcopului Márton Áron a fost numit canonic. Într-o „caracterizare” realizată de inspectorul de culte Horia Țepeș Hoinărescu la 12 iulie 1964 se arată că: „În activitatea sa a dat dovadă de mult atașament față de regimul nostru democrat popular. Colaborează sincer cu organele Departamentului Cultelor și cele locale. Este loial, modest și corect” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 330.052, vol. 1, ff. 13-15, 47; *Ibidem*, vol. 2, f. 210).

[81] Ion Rodeanu, personaj influent în Ministerul/Departamentul Cultelor, a ocupat, printre altele, funcțiile de inspector general și director al Direcției împuterniciților.

carte zis[ă] de aur cu titlul: *Eroii şi Martirii unguri* şi în aceeaşi carte Episcopul Marton era prezentat ca erou și martir. Capitlul a hotărât ca profesorul Cziza, în calitatea sa de canonic și care a aranjat chestiunea[82] cu episcopul Pacha, să se ducă la Bucureşti şi să încerce a-l determina pe episcopul Marton să jertfească prestigiul său personal intereselor bisericești.

În răstimp, inspectorul Rodeanu a aflat părerile preoţilor din Alba-Iulia în legătură cu eliberarea episcopului Marton, apoi în ziua de 19 ianuarie s-a reîntors la Bucureşti. Tot în 19 ianuarie a povestit Pakocs rectorului Pop că Barath Bela deja a avut o neplăcere la Cluj. Unii credincioşi i-au făcut reproşuri că a afișat circulara vicarului Adorjan pe tabla informaţiunilor. Au excepţionat[83] [sic!] expresia: *„înaltul guvern a exercitat graţiere"*. Ei au spus: *Episcopul nu are nevoie de graţiere, căci episcopul nu a făcut nici o crimă, a fost nevinovat*.

Conform dorinţei capitlului și la urgitarea[84] [sic!] vicarului Adorjan în ziua de 21 ianuarie noaptea spre 22 ianuarie profesorul Cziza a plecat la Bucureşti. În ziua de 22, 23, 24 ianuarie n-a dat semn de viaţă, ceea ce preoţii din Alba-Iulia au considerat ca semn nu prea bun. În ziua de 25 ianuarie au venit la Alba-Iulia preoții Jenaki Francisc[85] din Orăștie și Kulcsar Mihai[86] din Aiud. Au voit să afle noutăţi, căci spuneau [că] în

---

[82] Nu ştim exact la ce anume se referă informatorul. Cert este că, după moartea episcopului Augustin Pacha, i-a urmat ca ordinar substitut, recunoscut ca atare de Sfântul Scaun, Conrad Kernweiss, el fiind secondat de Cziza Ferdinand, ca vicar general (Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican...*, p. 71).

[83] Cuvântul nu există în limba română, dar din context ne putem da seama că are sensul de „i-a nemulţumit".

[84] Acest cuvânt nu există în limba română, dar fraza are sens dacă înlocuim cu „la îndemnul".

[85] Jenaki Francisc s-a născut la 11 februarie 1885. A absolvit studiile teologice în 1908 şi Facultatea de Filologie în 1912. A funcţionat ca preot-ajutor la Braşov (1908-1910), profesor de limba maghiară şi latină la Târgu-Secuiesc (1912-1926), director de liceu în Miercurea Ciuc (1926-1928), profesor de liceu în Braşov (1928-1931), Alba-Iulia (1931-1944) şi Cluj (1944-1947). În 1947 s-a pensionat. Din 1953 era preot-paroh la biserica romano-catolică din Orăştie (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 4, f. 363).

[86] Kulcsár Mihai s-a născut la 3 noiembrie 1913. A urmat studiile teologice la Roma. Hirotonit în 1937, a funcţionat ca profesor de teologie la Baia Mare (1937-1939), paroh la Lugoj (1939-1942) şi Aiud (din 1942). În 1951 a fost recunoscut de Ministerul Cultelor ca profesor la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba

provincie circulă fel de fel de ştiri în legătură cu episcopul Marton. Erau nedumeriţi că episcopul nu este încă la Alba-Iulia, când ei au ţinut deja şi Tedeum-uri. Aici este de notat că din tabăra opoziţioniştilor încă, din ştirea conducerii, nime[ni] nu a venit la Alba-Iulia să se intereseze de episcopul [sic!]. Pare că ei sunt mai bine informaţi.

În ziua de 25 ianuarie la prânz s-a reîntors de la Bucureşti inspectorul general Rodeanu. El a [a]dus vestea că deseară va sosi şi profesorul Cziza. Seara zilei de 25 ianuarie s-a reîntors Cziza, în ziua de 26 ianuarie înainte de masă a venit la rectorul Pop şi l-a pus în curent de cele isprăvite la Bucureşti. Cziza a povestit că sosind la Bucureşti s-a dus direct la Ministerul Cultelor, în ziua de 22 ianuarie dimineaţa. Acolo a aflat o stare nervoasă, Ministerul[87] Cultelor a fost revoltat de încăpățânarea episcopului Marton, care a fost învinuit că nu vrea să recunoască legea cultelor. Cziza spunea că Ministerul s-a gândit la o soluţie nostimă: capitlul de la Alba Iulia să trimită un raport la Roma în care să-l denunţe pe episcopul [sic!] ca pe unul cu care nu poate colabora. Cziza atunci a arătat absurditatea acestui plan din două puncte de vedere: 1. Capitlul nu va cuteza să facă un astfel de raport. 2. Dacă ar face singur îşi va face [singur] groapa, căci Sfântul Scaun episcopul[ui] îi va da câştig de cauză, iar pe capitlul îl va pedepsi. Cziza spunea că el a liniştit pe tov. Ministru, că nerecunoaşterea legii cultelor nu înseamnă şi refuzarea conlucrării cu Ministerul, căci nici el nu recunoaşte valabilitatea articolelor cari sunt în contrazicere cu canoane[le], dar totuşi colaborează. A arătat că legea cultelor a desfiinţat episcopia din Timişoara, dar această episcopie n-a încetat să existe canoniceşte, căci o episcopie numai de Sfântul Scaun se poate desfiinţa. Din cele spuse de Cziza se pot stabili următoarele:

1. Guvernul ar fi dispus să satisfacă dorinţa episcopului Marton şi să[-l] achite de toate pedepsele reabilitându-l complect, dacă ar părăsi încăpățânarea şi ar primi o colaborare sinceră.

2. Episcopul Marton s-a plâns că ştie că la Arhiepiscopia din Bucureşti nu poate vorbi numai [a]cele persoane pe care le lasă Ministerul Cultelor, din cauza aceasta nu se poate pronunţa asupra atitudinii şi activităţii conducerii actuale din Alba-Iulia, ţine în suspensie judecata sa până când nu va cunoaşte motivele preoţilor din opoziţie, de ce a renegat

Iulia, dar a continuat să-şi păstreze şi parohia din Aiud (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 92, f. 162).

[87] Corect este „ministrul”, întrucât se referă la o persoană.

supunerea lui Kovacs şi Adorjan. Cziza nu a putut da lămuriri mulţumitoare episcopului în privinţa aceasta.

3. Episcopul vrea să cunoască ce fel de noi îndrumări a dat Nunciatura de la dispariţia sa până astăzi[88]. Pentru a afla aceste îndrumări vrea să stea de vorbă cu aceia cari ar putea da informaţiuni.

4. Nu va iscăli episcopul nici o declaraţie obligatorie referitor la purtarea sa în viitor, până când toate elementele de judecată nu vor fi în posesiunea sa. Drept aceea doreşte să fie lăsat de a veni la Alba Iulia şi acolo liber să poată sta de vorbă cu cine vrea dintre preoţi.

5. Până când nu-şi va forma judecata liber, nu va prelua guvernarea episcopiei, ci lasă responsabilitatea canonică pe seama lui Kovacs şi Adorjan, fără însă să li se dea autorizaţie să lucreze în numele său. Cziza l-a făcut atent că în momentul când cu el se poate vorbi, jurisdicţiunea lui Kovacs şi Adorjan a încetat şi din cauza aceasta se pot ivi complicaţiuni. Episcopul a răspuns că aşa este, conform canoanelor, dar el are un motiv psihologic care nu-l lasă să se amestece în guvernarea episcopiei până când nu va stabili cine are dreptate între cele două tabere, în consecinţă Kovacs şi Adorjan să continue activitatea pe baza veche, el nu poate da autorizaţie nouă. Aceasta înseamnă că nici Adorjan, nici Cziza nu l-ar putut convinge că totul este în ordine din punct de vedere canonic la Alba-Iulia.

6. Despre memoriul iscălit de episcopul Fiedler[89], părerea episcopului a fost că mai curând va strica, decât va drege, dacă a ajuns la Sfântul Scaun. Cziza, la întrebarea: *Ce impresie a cules la Bucureşti referitor la memoriul episcopului Fiedler, a plecat acesta la Roma?* A răspuns: *Nu crede*.

După masă, în 26 ianuarie, a sosit la Alba-Iulia directorul de studii Köpeczy Ioan[90] care a umblat la Sibiu, la Cluj şi a avut ocaziune să

---

[88] Relaţiile statului comunist român cu Vaticanul au fost întrerupte în 1950. Nunţiatura Apostolică de la Bucureşti a fost închisă, iar 7 iulie 1950 personalul acesteia a fost expulzat din România.

[89] Fiedler István (14 octombrie 1871-23 octombrie 1957), episcop de Satu-Mare–Oradea din 1930. Demisionează, la cererea guvernului român, în data de 14 decembrie 1939, ca urmare a implicării unor colaboratori ai săi în organizaţia „Garda Zdrenţăroşilor”. În ziua următoare este numit episcop titular de Mulia (Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eşec previzibil...*, p. 43).

[90] Köpeczy Ioan s-a născut la 8 august 1907. A absolvit studiile teologice la Alba Iulia (1929) şi a fost hirotonit în 1930. A funcţionat ca preot-ajutor în comuna Plăieşii de Jos (1930-1931), Lupeni (1931), Târnăveni (1931-1932), Reghin (1932-1934)

vorbească cu preoţi din provincie din ambele tabere. A povestit că Barath, parohul din Cluj, face greșeala că în fiecare duminică predică despre eliberarea episcopului Marton și încearcă să convingă credincioșii că Episcopul Marton a încredinţat pe Kovacs Bela cu conducerea episcopiei. Köpeczy spune că prin aceasta face mult sânge rău, că preoţii din opoziţie ştiu cum stau lucrurile. Köpeczy mai spune că a văzut mulţi preoţi în opoziţie la Cluj și a observat pe ei că sunt încrezuţi.

A caracterizat situaţiunea în următorul mod: 70% din preoţime este hotărât contra conducerii actuale a episcopiei și așteaptă că episcopul Marton va fi de partea lor, aceştia vor cere episcopului decapitarea lui Adorjan. Restul de 30% stă în expectativă, majoritatea acestora a participat la adunările din Tg. Mureș, Gheorgheni etc., cunosc mentalitatea episcopului și știu că episcopul nu va aproba atitudinea lor, dar speră că va trage cu buretele peste trecut. Faţă de actuala conducere a episcopiei ambele tabere sunt nemulţumite, așa că Kovacs și Adorjan vor rămâne singuri în fața episcopului, dacă va veni rândul la răfuieli.

Preoţii democraţi se simt jigniţi, că au fost neglijaţi de Adorjan, care prin ei a ajuns în postul ce-l ocupă, sunt nemulţumiţi și de Ministerul Cultelor că acesta de doi ani, mai ales în ultima vreme, nu le-a dat atenţiune cuvenită, ci a arătat o complectă indiferenţă faţă de ei ca și când ar fi voit să le aducă la cunoştinţă: „*maurul și-a făcut datoria, maurul poate pleca*”. Inspectorul general de la culte, Rodeanu, a avut convorbiri cu canonicii din Alba-Iulia și cu Kovacs Bela. El, cum se bănuiește, a fost trimis îndărăt la Alba-Iulia de Minister să vadă de mersul[91] s-ar putea face încă pentru a determina pe episcopul Marton să-și schimbe atitudinea și să primească ca bune toate ce s-au făcut de actuala conducere a episcopiei. Așa se vede că, în urma consfătuirilor, s-a hotărât ca Kovacs Bela și Farago Francisc să se ducă la București, căci în ziua de 28 ianuarie la prânz Kovacs Bela a spus lui Farago să-și caute pentru duminică suplinitor la parohie, căci azi-noapte va pleca cu el la episcopul Marton la

și ca preot-paroh în comuna Stânceni (1934-1939). Între 1939-1943 a fost profesor de liceu în Cluj. În 1944 a plecat pe front ca preot militar şi în 1945 a fost luat prizonier în URSS. Revine în ţară în 1948, când este numit preot la Copşa Mică. În perioada arestării episcopului Márton Áron a fost numit profesor de teologie la Institutul Teologic din Alba Iulia. După eliberare, Márton Áron îl va destitui din această funcţie şi se va întoarce ca preot la Copşa Mică (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 4, f. 363).

[91] Cu siguranță aici este vorba de o dactilografiere greșită. Fraza are sens numai dacă citim „ce demersuri”.

Bucureşti. Este posibil că Rodeanu a telefonat de la Bucureşti, că tov. Ministru este de acord cu plecarea lor. Aici notăm că, conform celor spuse de Cziza, episcopul Marton și-a exprimat dorința să nu fie trimis la el nime[ni], căci acasă vrea să examineze chestiunile.

După-masa zilei de 28 ianuarie s-a aflat apoi că Ministerul Cultelor a telefonat că pot să meargă Kovacs și Farago la Bucureşti. Întrebând pe profesorul Cziza dacă este bine că cei doi se duc nechemaţi de episcopul [sic!], a răspuns: *Prea devreme se duc, abia am venit eu de la București, ar fi fost mai bine dacă episcopul este lăsat să se gândească*.

Dactilo. M.E.

Lt. Pavel Simion

ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 261.991, vol. 144, ff. 54-57.

Sergiu **SOICA**

Episcopul Iuliu Hossu în dosarele Securității*

Bishop Iuliu Hossu in the Securitate files.

After the establishment of Communism in Romania the Greek-Catholic Church was abolished. Consequently the bishops, clerics and other ecclesiastic elites were imprisoned. For all these personalities the detention period lasted (approximately) 16 years (1948-1964) or even until death, like in the case of Iuliu Hossu.

Iuliu Hossu was one of the most important public figures and clerical elites in interwar Romania. Once the communists took power, he became an ideological target. He was arrested in October 1948 and spent five years at the Sighet penitentiary, followed by another 22 years under house arrest, until his death. During his detention period he was closely monitored by the Securitate. If we analyze the 8 personal files issues by the Securitate structures, we realize that in his surveillance process were involved 131 individuals. Concretely, Bishop Iuliu Hossu was monitored by 55 Securitate agents and 76 informers which altogether wrote an impressive number of 365 notes. These notes represent an important source of information not only about the bishop, but also about the clandestine Romanian Greek-Catholic Church, clerical resistance etc. During 1968 various informants issued the highest number of notes due to the semi centenary anniversary of the Great Union. The future cardinal wanted to participate to such an important event in Alba Iulia, but the Securitate officials rejected his request.

Etichete: Biserica Greco-Catolică, regimul comunist, Iuliu Hossu, informatori, cadre ale Securității
Keywords: The Greek-Catholic Church, communist regime, Iuliu Hossu, informants, Securitate agents.

Odată cu terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial, poporul român a făcut cunoștință cu metodele de lucru ale unui stat totalitar și ateu – URSS, care și-a impus voința în toate domeniile. În acest ambient, Bisericii Greco-Catolice din România i s-a interzis să funcţioneze conform drepturilor conferite de Constituția țării din anul 1923, de Legea cultelor din 1928 și să-și desfășoare activitatea potrivit prevederilor lor și ale Concordatului încheiat cu Sfântul Scaun în anul 1927.

Începând cu anul 1946, puterea politică împiedică restabilirea ierarhiei la nivelul Mitropoliei de la Blaj, impune o cenzură[2] și oprește

* Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/159/1.5/S/140863, proiect strategic ID 140863 (2014), cofinanţat din Fondul Social European, prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.
[2] Arhiva Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj, fond Prezidial, 1948, neordonat.

legăturile directe cu Sfântul Scaun. Începe astfel să urmărească întreaga activitate desfășurată de episcopii și preoţii greco-catolici, pentru ca, în cele din urmă, să prezideze unirea forţată a românilor greco-catolici cu Biserica Ortodoxă și să formeze un fals, printr-un abuz de putere. Merge chiar mai departe, trimiţând în închisori întreaga ierarhie a Bisericii Greco-Catolice.

Noul regim politic a găsit Biserica Greco-Catolică fără Mitropolit. La 5 iunie 1941 încetase din viaţă mitropolitul Alexandru Nicolescu, iar din cauza războiului alegerile pentru noul mitropolit au fost amânate până în martie 1946. Atunci electoratul Bisericii Românilor Uniţi a ales ca Mitropolit, cu majoritate de voturi, pe Episcopul de Maramureș, Alexandru Rusu. Sfântul Scaun l-a și numit, dar guvernul român, condus de dr. Petru Groza, a refuzat să-l recunoască. În această situaţie, a fost numit de Sfântul Scaun, ca Administrator Apostolic al Mitropoliei, episcopul de Oradea, Valeriu Traian Frenţiu[3].

O notă informativă detaliază de ce Episcopul Alexandru Rusu ales Mitropolit al Bisericii Române Unite, nu a fost recunoscut de guvernul comunist: „Colegiul elector, format prin noul regulament de alegere de Papa Pius al XII-lea, a fost invitat să ia parte la exerciţii spirituale cu începere de la 11 martie până în ziua votării: 16 martie 1946. Aceste exerciţii au fost ţinute de profesorul Ioan Miclea din Blaj, care nu a cruţat nimic pentru a îngrozi auditorii de actuala situaţie politică. Discuţiile de aproape o săptămână, în jurul prelaţilor capabili a fi aleși au fost foarte animate. Prezenţa la Blaj, cu puţin înainte a lui Ionel Pop (nepotul lui Iuliu Maniu) a făcut ca să fie unanim agreată candidatura Episcopului Alexandru Rusu din Baia Mare – creaţia și omul de absolută încredere a Partidului Naţional Ţărănesc. De această idee au fost convinși chiar și canonicii blăjeni Moldovan și Florea, care sunt în relaţii puţin prietenești cu Episcopul Alexandru Rusu. Cu toate directivele date, prezenţa între alegători a Monseniorului Dr. Emil Iuga a răscolit sufletele. Prelat tânăr, de 43 de ani, cu pregătire apuseană, cu idei noi sociale, adept hotărât al unei acţiuni de progres și organizare nouă a preoţimii. Spre a se apropria din nou de popor, reluând tradiţia veche a slujitorilor altarelor acelor preoţi cu crucea-n frunte și inspirându-se de minunata acţiune modernă a preoţimii franceze socialiste, a putut să prezinte preoţimii ardelene noul

[3] Ioan Ploscaru, *Scurtă Istorie a Bisericii Române,* Timișoara, Editura Helicon, 1999, p. 92.

rol minunat ce-i revine. [...] Dat fiind că nici Concordatul existent între România şi Sf. Scaun nu prevede ca numirea Mitropolitului să se facă în urma rezultatului votării, este firesc că în această chestie dorința și voința Guvernului este hotărâtoare.

Dat fiind că Episcopii Uniţi actuali, la întrunirea lor ţinută la Blaj, în 16 martie 1946, imediat după alegerea de Mitropolit, au adoptat menținerea actualei situații, până la căderea guvernului Petru Groza, pentru a nu da posibilitate regimului actual să-şi formuleze drepturile, este necesar, ca-n baza Concordatului, guvernul să-şi formuleze imediat şi categoric punctul său de vedere. Sau să ceară de la Mitropolit pe omul nou, Mons. Dr. Iuga, necompromis, neamestecat în politica trecută a nici unui partid sau mişcări fasciste, sau să admită numirea Episcopului Rusu, condiționată de numirea concomitentă la Baia Mare a Mons. Iuga, care ar putea totuși, chiar în măsură mai mică, să dea evoluției politicei religioase a Bisericii Unite alt rost. De altfel, în urmă, uşor s-ar putea avea episcopi mai tineri și capabili fie la Oradea, fie la Cluj în locul celor bătrâni și neputincioși.

Ţinând cont de aceste noi realităţi, credem că Dl. Prim-ministru şi Guvernul Ţării trebuie să-şi aibă omul de încredere între conducătorii Bisericii Române Unite ardelene, unde azi toți episcopii sunt creațiile și oamenii devotaţi ai Partidului Naţional-Ţărănist, inclusiv Episcopul Hossu, care împăcându-se cu Maniu în 1942 i-a devenit persoană agreată”[4].

Din acest document putem observa un mecanism al Statului comunist privitor la Biserica Română Unită, încă din anul 1946. Guvernul regimului comunist a găsit pe cineva disponibil să controleze Biserica Greco-Catolică. Emil Iuga „omul nou”, a vrut să ajungă Mitropolit, nu datorită convingerilor sale, ci a dorit sa aibă funcţie de conducere, să fie remarcat. Acest personaj mai apare în istorie, tot în asemenea contexte de câteva ori. Acesta a cerut ca în Cluj-Napoca să fie înființată o nouă Mitropolie Ortodoxă a Ardealului, cu tot ce poate cuprinde o asemenea instituţie (Institut Teologic de grad universitar, Birou de Presă etc.), în locul Mitropoliei de la Blaj, care urma să fie desființată. Dacă aceste cerințe ar fi fost îndeplinite de Biserica Ortodoxă, Emil Iuga ar fi trecut la această Biserică, dar tratativele nu au dus la un rezultat satisfăcător

[4] ANIC, fond CC al PCR-Administrativ Politică, dosar nr. 17/1946, ff. 10-11 (notă informativă, Blaj – Mitropolit, nr. 476 din 17 martie 1946).

pentru Iuga. În final, Emil Iuga, în anul 1963, a trecut la Biserica Ortodoxă fără nici o condiţie, fiind numit la început preot catedral la Cluj, apoi consilier patriarhal la Bucureşti şi, de acolo, într-o parohie din Capitală, unde s-a stins din viaţă în anonimat, în 1975, la vârsta de 71 de ani[5].

Tot în această perioadă a marilor frământări, episcopul Ioan Suciu, unul dintre cei mai tineri prelaţi catolici (avea doar 40 de ani), a fost consacrat episcop auxiliar de Oradea în vara anului 1940, rămânând în teritoriul cedat Ungariei, împreună cu alţi doi ierarhi greco-catolici: Alexandru Rusu şi Iuliu Hossu[6]. După ce, în toamna anului 1944, a supravieţuit unei tentative de execuţie sumară de către armata maghiară aflată în retragere, episcopul Ioan Suciu s-a confruntat cu o nouă provocare: pericolul instaurării în ţară a unui regim de sorginte sovietică. Chiar şi după ce comuniştii români şi-au consolidat poziţiile după falsificarea alegerilor din noiembrie 1946, Ioan Suciu s-a remarcat prin critica violentă a regimului prosovietic instalat prin fraudă.

Presiunile crescânde la care era supusă Biserica Greco-Catolică l-au determinat pe episcop să convoace în februarie 1948 pe toţi preoţii uniţi din dieceza sa. La această reuniune Ioan Suciu a anticipat martiriul la care vor fi împinşi clericii uniţi şi i-a rugat pe preoţii nehotărâţi să părăsească din timp Biserica. Temerile lui Ioan Suciu se vor adeveri chiar la 22 februarie când Gheorghiu-Dej s-a lansat într-un atac nemilos la adresa Sfântului Scaun şi a Bisericii Catolice. Episcopul Ioan Suciu a decis să ia poziţie împotriva „adevărului" oficial promovat de ziarele şi de radioul controlate de autorităţile comuniste. Astfel, la 19 aprilie 1948, Ioan Suciu declară că acest „adevăr" nu face altceva decât „să tâmpească pe om şi să-l încurce şi mai rău la minte"[7].

În primăvara anului 1948 existau destule semne că autorităţile guvernamentale intenţionează să aplice modelul sovietic (experimentat deja cu Greco-Catolicii din Galiţia şi Transcarpatia) şi în domeniul religios, adică să treacă – sub pretextul „reîntregirii" Bisericii Ortodoxe –

---

[5] *Catolicism şi Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite,* vezi online: http://www.bru.ro/istorie/cat-si-ort-capitolul-18/, (accesat la data 10.07.2015).

[6] Ioan Bota, *Istoria Bisericii Universale şi a Bisericii Româneşti,* Cluj-Napoca, Editura Viaţa Creştină, 1994, p. 321.

[7] Cristian Vasile, *Episcopul Ioan Suciu,* în revista „Memoria", nr. 31, februarie 2000, pp. 31-40.

la desființarea Bisericii Greco-Catolice. În aceste împrejurări, un cunoscut adversar al ierarhiei greco-catolice, mitropolitul ortodox al Ardealului, Nicolae Bălan, a rostit chiar la Blaj, pe data de 15 mai 1948 (aniversarea centenarului Revoluției de la 1848), un discurs în care îi chema pe credincioșii greco-catolici, „rătăciți" de la adevărata credință, să se întoarcă în sânul Bisericii Ortodoxe. Dar când a voit să ia cuvântul și episcopul Ioan Suciu de la Blaj, nu i s-a dat voie să vorbească[8].

Văzând primejdiile vremii și tot ce se întâmplă cu Biserica în țările vecine, viitorul cardinal, episcopul Iuliu Hossu, a stat cât se poate de mult în mijlocul fraților preoți și a „scumpilor" credincioși, a ieșit de-a lungul și de-a latul eparhiei, luând parte la toate conferințele (sinoadele) protopopești în toate protopopiatele eparhiei, slujind slujba arhierească credincioșilor care se adunau și din satele din jur, predicând pretutindeni, rostind cuvântul Evangheliei Domnului, cu îmbărbătare și mângâiere pentru toți, îndeplinindu-și din mila Domnului datoria slujbei încredințate[9].

După terminarea slujbelor la toate conferințele le spunea preoților: „Știm cu toții, simțim cu toții primejdiile vremii; ce va aduce ziua de mâine, numai Preabunul Dumnezeu o știe; văzând însă ce se întâmplă în țările din jurul nostru și în lumea întreagă, vă spun tuturor să privegheați; luați seamă de voi și de toată turma încredințată, întăriți-i pe toți în credință, trăiți credința voastră și fiți cu toții încrezători în Domnul, care ne-a făgăduit dumnezeiește că rămâne cu noi, va fi cu noi: «Iată Eu cu voi sunt până la sfârșitul veacurilor» [Matei 28, 20]. Corabia Bisericii Domnului este în larg, izbită de valuri grele, se leagănă, dar nu se scufundă și nu se va scufunda; aduceți-vă aminte de cuvintele Domnului spuse Apostolilor Săi care L-au rugat să-i mântuiască că piereau: «Nu vă temeți, puțin-credincioșilor» [Matei 8, 26]"[10]. Cu asemenea cuvinte i-a mângâiat și întărit Episcopul în sinoadele protopopești, la toate sfințirile de biserici, unde se adunau preoții din jur, cu miile de credincioși și cu toate prilejurile de ieșire în mijlocul lor.

În tot acest timp, în România, presiunile regimului comunist au devenit mai dure, guvernul Groza începând transformarea țării într-un

---

[8] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 259.613, vol. 1, f. 120.

[9] Iuliu Hossu, *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2003, p. 41.

[10] *Ibidem*, p. 42.

stat comunist. Astfel, la început a cenzurat sau a interzis publicaţiile Bisericii Greco-Catolice, apoi a continuat cu arestări masive în rândul preoţilor sub pretextul că au susţinut „partidele reacţionare", în special PNŢ. Învățământul confesional a fost grav afectat, acest fapt fiind stipulat în art. 27 al Constituţiei din 1948: „[...] Nici o confesiune, congregaţie sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreţine instituţii de învățământ general, ci numai şcoli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul statului". Decretul-Lege nr. 175, din 3 august 1948, stipula reorganizarea învățământului, astfel încât toate şcolile confesionale sau particulare deveneau şcoli de stat. Decretul nr. 176 din 1948 a prevăzut trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor, congregaţiilor, comunităţilor sau particularilor, care fuseseră folosite pentru funcţionarea instituţiilor de învăţământ. Denunţarea Concordatului, încheiat între România și Sfântul Scaun, la 12 iunie 1929, s-a produs prin Decretul nr. 151 din 19 iulie 1948, aceasta fiind o altă măsură a guvernului comunist care a afectat Biserica Română Unită. O măsură legislativă care a afectat această Biserică a fost Legea Cultelor din 4 august 1948, care în art. 40 stipula: „Nici un cult religios nu poate întreţine legături cu persoane sau instituţii din afara teritoriului ţării, fără acordul oficial al Guvernului"[11]. Astfel, pentru a comunica cu Sfântul Scaun, Biserica Greco-Catolică din România trebuia să aibă acordul prim-ministrului Petru Groza, ministrului Cultelor, Stanciu Stoian și ministrului de Externe, Ana Pauker. În această lege s-a mai prevăzut ca o Episcopie să poată funcţiona avea nevoie de 750.000 de credincioși, ceea ce însemna că în Biserica Greco-Catolică puteau fi doar două Episcopii, deoarece în anul 1948, conform Anuarului Pontifical, erau 1.726.168 credincioși greco-catolici în România[12]. Legea și-a făcut efectul în septembrie 1948 când episcopii Ioan Bălan, Alexandru Rusu și Valeriu Traian Frenţiu au fost pensionaţi, iar episcopul Ioan Suciu nu a mai fost recunoscut de regimul comunist. Lunile octombrie-decembrie ale anului 1948, au avut semnificaţii importante pentru această Biserică. În orașul Cluj-Napoca, la 1 octombrie s-a format un pseudo-sinod (precum cel din Ucraina), compus din 37 de clerici greco-catolici, care au semnat adeziunea de trecere la Biserica Ortodoxă Română. A doua zi, la 2

[11] Octavian Roske coord., *Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. A-E, București, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2011, pp. 186-189.
[12] Cf. *Annuario Pontificio 1948,* Roma, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1948.

octombrie 1948, episcopul Iuliu Hossu a excomunicat pe preoţii participanţi la acest sinod. În acest context, la sfârşitul lunii octombrie 1948 episcopii şi elitele Bisericii Greco-Catolice au fost arestate, astfel că după aceste arestări a urmat scoaterea în afara legii a Bisericii Greco-Catolice, prin Decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948.

Decretul nr. 358 referitor la Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică a fost un act politic anticonstituţional, antidemocratic şi anticreştin, realizat de Partidul Muncitoresc Român şi de guvernul comunist. Deşi supuşi unor mari presiuni şi torturi, niciun episcop român unit n-a cedat.

În acel moment al desfiinţării (din anul 1948), Biserica Greco-Catolică era formată dintr-o Mitropolie şi patru Episcopii. Conform Anuarului Pontifical din 1948[13], Biserica Română Unită avea: 2.789 de biserici, 1.764 de parohii, 1.722 de preoţi, 262 de seminarişti, 2 Academii teologice şi 1.726.168 de credincioşi. Episcopiile greco-catolice erau: Oradea[14] (107 biserici, 107 parohii, 192 preoţi, 40 seminarişti, o Academie teologică și 200.000 credincioși); Lugoj[15] (253 biserici, 235 parohii, 208 preoţi, 19 seminarişti şi 127.763 credincioşi); Cluj-Gherla[16] (573 biserici, 463 parohii, 417 preoţi, 94 seminarişti şi 425.652 credincioşi); Maramureş[17] (356 biserici, 353 parohii, 258 preoţi, 49 de seminariști și 559.267 credincioşi). Mitropolia avea 1.500 biserici, 606 parohii, 647 preoţi, o Academie teologică şi 60 seminarişti. Biserica Unită mai avea 9 ordine călugărești cu 28 de case, 424 călugări și călugărițe, 20 școli liceale pentru băieţi cu 3.352 interniști, 14 licee de fete cu 2.800 interniste, 4 azile şi orfelinate, 6 tipografii ce imprimau 20 de reviste săptămânale şi lunare în aproximativ 250.000 de exemplare[18]. Astfel s-a ajuns ca un an mai târziu, din anul 1949, să se interzică menţionarea în actele de stare civilă a confesiunii greco-catolice.

După instaurarea regimului comunist din România viaţa episcopului Iuliu Hossu se va schimba. În toamna anului 1948 a mers la

---

[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*, Episcopia Gran Varadino [Oradea], p. 196.
[15] *Ibidem*, Episcopia Lugoj, p. 241.
[16] *Ibidem*, Episcopia Claudiopoli-Amenopoli [Cluj-Gherla], p. 156.
[17] *Ibidem*, Episcopia Maramureș, p. 247.
[18] Cornel Sigmirean, *Intelectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806-1948)*, Târgu-Mureș, Editura Universității Petru Maior, 2007, p. 45.

București, pentru a susține, împreună cu episcopul romano-catolic de Alba-Iulia, Márton Aron, proiectul de Statut al Bisericii Catolice din România în fața ministrului Cultelor, Stanciu Stoian. Atunci, episcopul Hossu a fost arestat de către Securitate din casa fratelui său, inginerul Ioan Hossu, la 29 octombrie 1948, ora unu și jumătate noaptea, și deținut la Ministerul Afacerilor Interne. Ulterior, la 8 noiembrie același an, este depus de aceleași autorități din scaunul episcopal, ca ultimul episcop greco-catolic în funcțiune[19].

Primul loc al detenției, ca și în cazul celorlalți episcopi greco-catolici, a fost mănăstirea ortodoxă de la Dragoslavele, din Muscel. De aici, în luna februarie 1949, au fost escortați la mănăstirea ortodoxă Căldărușani, iar ulterior, în mai 1950, transferați la închisoarea din Sighet.

Episcopii și preoți greco-catolici au ajuns la Sighet în două etape[20], în 26 mai 1950, cei de la Căldărușani, iar în toamna anului 1950 au fost transferați episcopi și preoți greco-catolici de la alte penitenciare din țară. Episcopul Iuliu Hossu descria momentul sosirii la Sighet astfel: „Se deschide o poartă în zidul cam de 6 metri înalt și intrăm într-o curte, nu prea mare în fața unei clădiri cu două etaje; în partea stângă de-a lungul zidului până la intrare, erau înșiruiți o seamă de gardieni în uniforme albastre; erau gardienii penitenciarului din Sighet. Când ne-am coborât din mașini, am auzit față de ai noștri spunând între ei și păzitorilor noștri: «Băgăm bivolii la grajd»; aceasta a fost de bun venit pentru noi. S-au dat jos și bagajele, care trebuiau aduse în urmă; am mers pe rând la intrare; îndată, trecând pragul, mi-am dat seama că intrăm în penitenciar; două etaje despărțite cu pânza de sârmă, cum le-am văzut la penitenciarul din Cluj și cum sunt la toate penitenciarele, pentru a nu se arunca jos cei disperați. La capul scării, cu listele în mână, sta directorul institutului și păzitorii noștri respectiv șeful lor: fiecare cum ajungea la rând spunea numele, pe care îl nota directorul; când a venit rândul meu am zis:

[19] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 4, f. 305.

[20] La penitenciarul din Sighet, pe lângă elita politică a țării din perioada interbelică, au fost reținuți și clerici. Din totalul de 55 de clerici: 16 au fost romano-catolici și 39 greco-catolici. În acest penitenciar au încetat din viață 4 episcopi, 3 greco-catolici și unul romano-catolic, și un prepozit capitular al greco-catolicilor.

«Episcop Iuliu Hossu»; îndată mi-a replicat accentuat directorul: «Aici nu este episcop»; aceasta de bine venit, care spunea ceea ce ne așteaptă”[21].

La Sighet, viaţa deținuților a fost o luptă constantă pentru supravieţuire, orice acţiune a administraţiei penitenciarului fiind menită a-i distruge și mai ales prin regimul alimentar deficitar. Înfometarea a fost o armă a autorităţilor comuniste ce nu a lăsat urme, ci a acţionat constant asupra deţinuţilor, transformându-se într-un mijloc eficient de tortură. Toate zilele la Sighet se desfășurau la fel: trezirea la cinci dimineaţa, stingerea la nouă seara; în acest interval nimic altceva decât o monotonie apăsătoare și foamete.

În majoritatea mărturiilor celor ce au supravieţuit penitenciarului din Sighet se menționează că „cel mai mare chin al acestui penitenciar era foamea”. Iuliu Hossu scria: „La Sighet, am văzut, simţit și trăit foamea”[22]. Persoanele ce au stat cinci ani în acest penitenciar au avut un regim de exterminare. Episcopul Ioan Ploscaru în memoriile sale, *Lanţuri și teroare*, referitor la Sighet scria: „Cel mai mare chin al temniței din Sighet a fost foamea... Noi ne consolam, mai ales când murea vreun episcop, zicând: pe acesta nimeni nu-l va mai sili să treacă la Biserica Ortodoxă, nici foamea, nici frigul, nici boala; moartea lui este un punct câștigat pentru credință”[23].

În ceea ce îl privește pe episcopul Hossu, el a supravieţuit regimului de exterminare din acel penitenciar și i s-a stabilit domiciliu obligatoriu la mănăstirea Curtea de Argeș, apoi la mănăstirea Căldărușani, până la sfârșitul vieții.

Conform Fișei matricole penale de la penitenciarul Sighet, observăm că Episcopul Iuliu Hossu a fost arestat fără să fi avut proces sau hotărâre judecătorească pe tot parcursul detenției. Mai mult, episcopul Iuliu Hossu a fost ţinut în penitenciar și domiciliu obligatoriu timp de 22 de ani, până la sfârșitul vieţii, 28 mai 1970[24].

La închisoarea din Sighet a fost deţinut timp de 5 ani (24 mai 1950 – 4 ianuarie 1955). După această perioadă a fost dus în domiciliu obligatoriu până la sfârșitul vieţii, de aici începând urmărirea informativă

[21] Iuliu Hossu, *Credința noastră este viața noastră...*, p. 212.
[22] *Ibidem*, p. 227.
[23] Ioan Ploscaru, *op. cit.*, p. 172.
[24] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 3, f. 175.

a Securităţii, pas cu pas. Această urmărire era minuţios pregătită prin „planurile de măsuri" întocmite de către ofiţerii Securităţii.

În dosarele de urmărire informativă ale episcopului Hossu am identificat șapte planuri de măsuri. Primul „plan", datat la 1 ianuarie 1956, are în vedere urmărirea episcopilor: Iuliu Hossu, Alexandru Rusu din Baia Mare şi Ioan Bălan din Lugoj, deoarece aceştia erau în acelaşi domiciliu obligatoriu la mănăstirea Curtea de Argeş.

Sarcinile trasate de către locotenentul de Securitate Barbu Dumitru în acest „plan" au fost: „se va trece la identificarea tuturor elementelor ce apar în materialul informativ cât şi a elementelor cu care susnumiţii [Iuliu Hossu, Alexandru Rusu și Ioan Bălan] corespondează și a celor ce-i vizitează pe cei trei episcopi greco-catolici. Se va cere interceptarea corespondenţei episcopilor: Rusu Alexandru, Bălan Ioan şi Hossu Iuliu, în scopul de a stabili cu cine întreţine legături.

Întrucât informatorul necalificat «Bărbulescu Petre» nu are putere de pătrundere pe lângă cei trei episcopi greco-catolici şi în scopul urmăririi și stabilirii activităţii acestora, se va trece la studierea și verificarea numitului: W. M. Elementele de legătură ale celor trei episcopi, în special a elementelor folosite de acești episcopi în activitatea pe care o desfășoară, în ținerea legăturii cu vicari clandestini greco-catolici[25], ce au fost numiţi de Rusu Alexandru pentru a duce activitate clandestină.

Se va cere la Regiunea MAI Cluj, dacă au trecut la recrutarea informatorului «Ivașcu Iulian» și dacă se poate conta pe el, în scopul de a fi marșrutizat la mănăstirea Curtea de Argeş, pentru a lua legătură cu cei trei episcopi greco-catolici. Materialele ce se vor obţine în legătură cu cei trei episcopi, să ne fie înaintate şi nouă în copie. Se va trece la studierea şi verificarea numitei Rusu Maria, în scopul de a stabili dacă se poate recruta sau nu, deoarece îndeplineşte funcţia de intendentă a fostului palat episcopal din Curtea de Argeş, unde domiciliază cei trei episcopi"[26].

Acest „plan de măsuri" iniţiat în ianuarie trebuia îndeplinit în trei luni. Mai mult, acest plan a angrenat în urmărirea episcopului Iuliu Hossu

[25] Cleric care ocupă funcția de întâistătător al unei episcopii, administrații apostolice sau al unei alte forme similare de organizare ecleziastică, în cazul în care Biserica este împiedicată a-și reglementa, în mod oficial și în condiții de libertate, chestiunile de succesiune în cadrul ierarhiei.
[26] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 1, f. 33.

şi alte direcţii regionale ale Securităţii din ţară, precum și recrutarea de noi informatori.

În ultimul plan de măsuri din dosarul episcopului Hossu, întocmit de către Securitate în 1 aprilie 1961, se menţionează materialele care au stat la baza întocmirii acestuia: „Hossu Iuliu, după unificarea cultului greco-catolic cu cel ortodox în 1948, [aflat] în funcţia de episcop greco-catolic, refuză să treacă la ortodoxie, menţinându-se pe o poziţie de rezistenţă şi îndemnând şi alte elemente din clerul greco-catolic să facă la fel. Ca urmare a acestei situaţii, organele noastre au luat măsuri pentru izolarea lui fixându-i domiciliu obligatoriu în mai multe localităţi succesiv; se află la mănăstirea Căldăruşani, pe lângă Snagov, raionul Urziceni.

Episcopul greco-catolic Bălan şi episcopul Hossu au câştigat o serie de elemente din garda MAI care îi supraveghea folosindu-le în scopul restabilirii legăturii cu elementele din afară şi în special cu Nunţiatura Apostolică din Bucureşti.

Printre elementele care au primit scrisori şi au fost îndemnate să ajute materialiceşte pe cei de la Căldăruşani aflaţi în DO se află şi Hossu Traian, Hossu Iustin şi Rusu Victor toţi rude apropiate ale lui Hossu Iuliu (primii fiind fraţi) aflaţi cu domiciliul în Bucureşti.

Din lucrarea acţiunii informative [şi] până în prezent nu au rezultat probleme deosebite, deoarece acţiunea nu a fost acoperită cu agentură de pătrundere şi care să fie infiltrată pe lângă toate elementele cuprinse în acţiune. Singura măsură care s-a menţinut pentru toate elementele a fost interceptarea corespondenţei.

Agentul «Gavrilă Mihai» care a fost recrutat pe lângă Hossu Traian a stabilit că acesta este un element foarte prezent şi calculat în acţiunile pe care le întreprinde. Problemele ce rezultă din contactul agentului cu Hossu Traian sunt de suprafaţă, ele dovedind că obiectivul nu are suficientă încredere în agent.

În ceea ce priveşte pe Hossu Iuliu, aflat cu domiciliul obligatoriu la Căldăruşani, în perioada desfăşurată a acţiunii, obiectivul a fost contactat de agentul «Văleanu Marius», de agentul «Gavrilă Mihai» prin deplasările pe care le-au făcut aceştia la mănăstire, iar într-un mod mai frecvent obiectivul a purtat discuţii ori printr-o terţă persoană, am putut cunoaşte

despre preocupările lui la mănăstire de la doi agenți ai Regiunii București recrutați în mănăstire”[27].

Măsurile luate în acest ultim plan întocmit de către Securitate au fost: „Agentul «Bogdan» al Regiunii București care lucrează în mănăstirea Căldărușani va fi contactat pentru a aprecia posibilitățile informative pe lângă Iuliu Hossu, după care se va face propuneri de predare la noi pentru a-l dirija în continuare.

Întrucât din câteva note ale agentului «Văleanu Marius» rezultă că numitul Rădulescu Gh. doctor dentist a făcut în cursul anului 1958 și 1959 câteva deplasări la Căldărușani cu care ocazie a luat legătura și cu Hossu. Va fi luat Rădulescu în studiu pentru recrutare pe lângă obiectiv.

Din materialul informativ furnizat de un agent al Serviciului I și de agentul nostru «Văleanu Marius» rezultă că numitul Dumitraş Aurel, medic stomatolog, are relaţii cu vârfurile elementelor greco-catolice din București, cum sunt: Mălai Titus, Hortensia Pâclişan, precum și cu Hossu Iuliu de la Căldărușani. Pentru aceasta Aurel Dumitraş va fi luat în studiu pentru recrutare.

Întrucât numitul Olteanu Alexandru urmează a fi recrutat pentru organele Direcţiei a V-a, el fiind ginerele lui Hossu Iustin, vom lua măsuri pentru ca după recrutare agentul să fie dirijat pe lângă Hossu în baza unui plan de dirijare elaborat.

Numitul Rusu Victor din acţiune va fi studiat și verificat la evidenţa noastră operativă în vederea găsirii unor materiale din care să rezulte activitatea intensă împotriva clasei muncitoare desfășurată de el în perioada cât a funcţionat ca secretar general în MAI; de asemenea vom studia relaţiile sale actuale în vederea găsirii unui element corespunzător care să fie recrutat pe lângă cel în cauză. Deoarece din dirijarea agentului «Gavrilă Mihai» a rezultat că fratele acestuia, doctor Simion Iacob, are posibilităţi de informare pe lângă Hossu, vom reanaliza această situaţie în funcţie de care vom propune măsuri corespunzătoare. Vom analiza posibilitățile introducerii de TO la domiciliul lui Rusu Victor sau cel puţin al interceptării telefonului (tel. 17.08.66)”[28].

Mai mult, în toată această perioadă Securitatea a fost extrem de atentă la activitatea episcopului Iuliu Hossu, monitorizând vizitele pe care le-a primit, discuţiile purtate și multe altele. Astfel, a fost introdusă

[27] *Ibidem*, f. 21.
[28] *Ibidem*, f. 23.

„tehnică operativă”, adică aparate de ascultare pentru interceptarea discuţiilor purtate de Iuliu Hossu în locuinţa sa. Raportul din 10 iunie 1969[29] este relevant cu privire la modul în care era urmărit: „Materialele ce le deţinem, arată că Hossu Iuliu, este considerat atât de foştii clerici din ţară, cât şi de cei din străinătate, inclusiv de Vatican, ca fiind unicul reprezentant legal al greco-catolicilor din România.

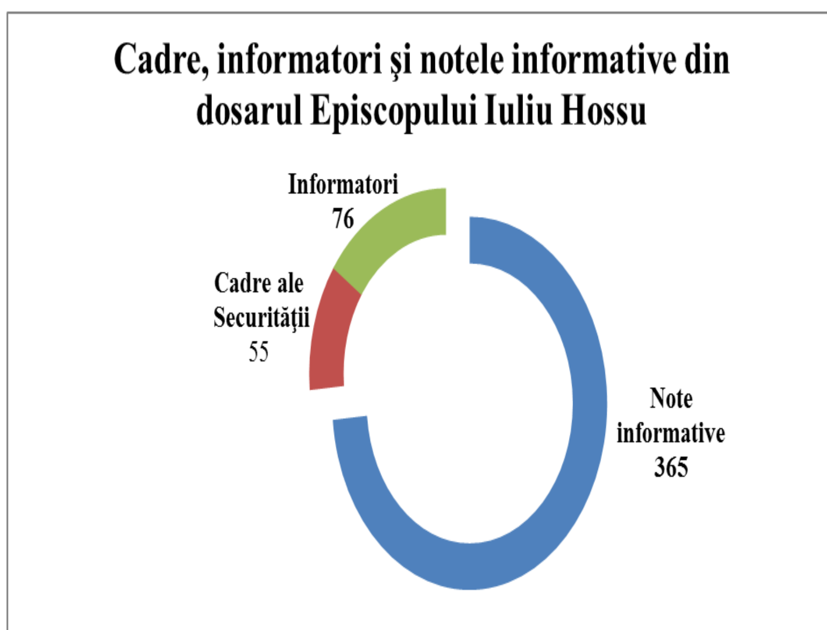
Ca urmare, Hossu Iuliu primeşte deseori vizita unor trimişi speciali ai Vaticanului, cu care poartă discuţii, ce prezintă un interes deosebit pentru organele de Securitate. Totodată, la domiciliul său, vin foarte mulţi foşti preoţi greco-catolici «rezistenţi» pentru a-l informa despre activitatea lor clandestină şi intenţii de viitor. Deşi, pe lângă susnumitul folosim mai mulţi informatori cu calităţi şi posibilităţi de informare, Hossu Iuliu manifestă o deosebită prudenţă, iar încadrarea informativă se dovedeşte a fi insuficientă.

Având în vedere această stare de lucruri, organele de securitate şi-au propus de mai mult timp coroborarea posibilităţilor informative cu sursa «TEOFIL», dar, datorită unor condiţii obiective, această măsură nu a putut fi luată.

Recent, am intrat în posesia unei informaţii care arată că Hossu Iuliu, începând din ziua de 9 iunie 1969, va fi internat în spital, pentru un tratament. Acest lucru ne oferă condiţiile cele mai optime pentru luarea măsurilor ICO, fapt pentru care propunem: A se aproba luarea măsurilor ICO în cele două camere de la Mănăstirea Căldăruşani. Folosirea sursei «TEOFIL» şi în perioada cât Hossu Iuliu va fi internat la spital. Pentru efectuarea ascultării vom solicita Departamentului Cultelor ca mănăstirea să pună o cameră la dispoziţia unor «cercetători meteorologici»”[30].

Pe lângă această „Tehnică Operativă”, în dosarele întocmite de Securitate pe numele episcopului Iuliu Hossu am identificat 55 de cadre ale Securităţii şi 76 de informatori, care au furnizat 365 de note informative în perioada anilor 1955-1971, astfel:

[29] *Ibidem*, vol. 7, f. 101.
[30] *Ibidem*, f. 102.

Menţionăm că în dosarul de la Securitate al Episcopului Iuliu Hossu (8 volume) apare pe documente numărul „342”, acesta fiind indicativul pentru Biserica Catolică. Numărul „342” indica: Direcţia a III-a, Serviciul IV, Biroul 2.

Conform volumului *Securitatea. Structuri / Cadre. Obiective şi metode (1948-1967)*[31]: Direcţia a III-a „duce lupta împotriva acţiunilor teroriste, a grupurilor duşmănoase şi naţionaliste, precum şi împotriva activităţii reacţionare a clericilor şi sectanţilor. Organizează urmărirea informativă activă a legionarilor, a foştilor conducători ai partidelor burgheze, a elementelor naţionaliste, a clerului reacţionar şi sectanţilor; descoperă şi foloseşte în scopuri operative canalele lor de legătură cu centrele de emigranţi, naţionaliste şi religioase din străinătate, care desfăşoară activitate contrarevoluţionară împotriva Republicii Populare Române. În acest scop creează agentură şi efectuează alte măsuri operative. Duce muncă de control şi acordă ajutor practic regiunilor de

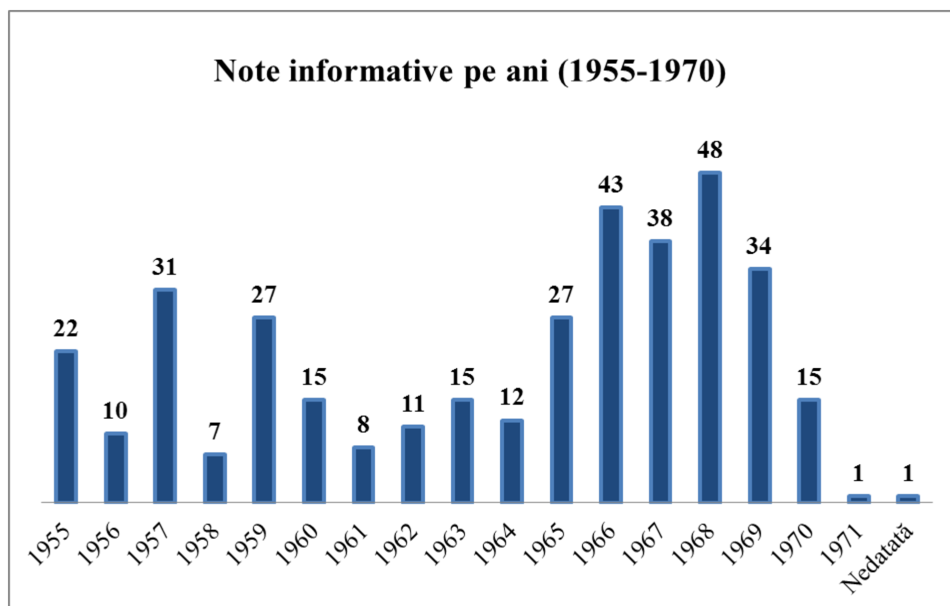
[31] *CNSAS, Securitatea. Structuri/Cadre. Obiective și metode,* vol. 1 (1948-1967), Florica Dobre coord., București, Editura Enciclopedică, 2006, pp. 104-105.

securitate în toate problemele direcţiei. În baza probelor obţinute, face propuneri conducerii Ministerului Afacerilor Interne cu privire la arestarea elementelor a căror activitate duşmănoasă este dovedită. Direcţia este condusă de un şef de direcţie şi de locţiitorii săi. Şeful direcţiei răspunde de activitatea direcţiei în faţa ministrului Afacerilor Interne şi locţiitorilor săi. Pe linie operativă, întreaga activitate a Direcţiei a III-a se împarte pe şase servicii.

Serviciul IV: „Efectuează munca în vederea descoperirii şi lichidării grupărilor duşmănoase şi a elementelor care desfăşoară activitatea lor de subminare împotriva regimului democrat din RPR sub masca cultelor şi sectelor".

Biroul 2: „descoperă activitatea duşmănoasă dusă de elementele reacţionare din rândurile clerului catolic".

Cele 365 de note informative au fost furnizate astfel:

Aici putem observa că în dreptul anului 1968 figurează cele mai multe note informative (48), deoarece se sărbătorea semicentenarul Unirii de la Alba Iulia. În anul 1918, anul de emancipare naţională a românilor,

episcopul Iuliu Hossu participă la Marea Adunare de la Alba-Iulia și se numără printre înfăptuitorii Marii Uniri. Încununarea eforturilor sale s-a văzut prin prezenţa sa în primele rânduri ale românilor participanţi la marele act şi citirea rezoluţiei prin care se înfăptuia unirea Transilvaniei cu România[32]. Mai mult, a fost desemnat să prezinte Regelui Ferdinand I actul respectiv, alături de episcopul ortodox al Caransebeşului, dr. Miron Cristea[33].

Episcopul Iuliu Hossu a descris acest moment de la Alba Iulia în anul 1968, cu ocazia semicentenarului Unirii. Conform documentelor consultate în arhiva CNSAS, Iuliu Hossu a evocat acest moment într-un interviu realizat de Petronela Negoșanu și E. Boșca Mălin: „Întâi decembrie a fost ceas al împlinirii Dreptăţii, de veacuri aşteptată, rostită de Dumnezeu prin poporul său fericit că se unea pe veci cu România. Ceas de lumină revărsată din veacuri, de biruință a Adevărului; ceas al supremei bucurii a unui neam ridicat din suferinţa mileniului cu credinţa tare în dreptatea lui.

[...] Pentru actul prezentării Unirii la București, eram patru: Goldiş, Alexandru Vaida, Miron Cristea, episcopul de Caransebeș, și cu mine. Ne-am urcat într-un tren special compus dintr-un vagon de clasă tras de o locomotivă mânată cu stânjeni de lemne. A doua zi, la București, ne-a așteptat noul guvern. Ni s-au spus vorbe pentru istorie: sunteţi aşteptaţi să sosiţi de 1000 de ani. Să nu ne mai despărţim niciodată. Bucuria nu era a unei generaţii, ci a întregului popor din toate veacurile, neam care a rămas neclintit în credinţa de unire.

Nu erau doi popi însoţiţi de doi laici, ci Transilvania cu prestigiul imens al suferinţelor, al speranţelor şi al prorocirilor; înaintau pe drumul istoriei aducând zornăit de lanţuri sfărâmate prin mijlocul poporului cuprins de frenezia triumfului. Mulţimea era alături de cei în modeste reverenzi şi sărăcăcioase surtuce. Cortegiul înainta flancat nevăzut de umbrele eroilor Transilvaniei românești prăbușiţi năprasnic în nemurire"[34].

În acest context Episcopul Iuliu Hossu, în anul 1968, era singurul în viaţă care a participat activ la Marea Unire din anul 1918, astfel era

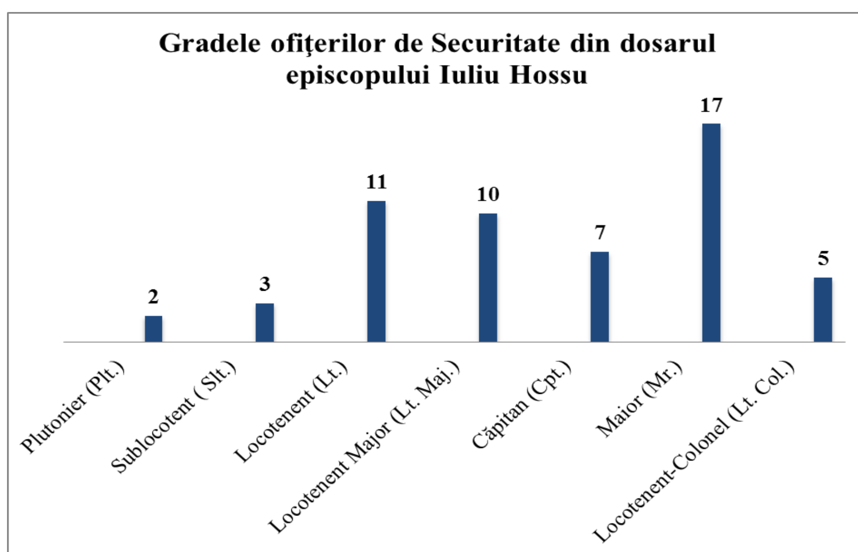
[32] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, ff. 218-222.

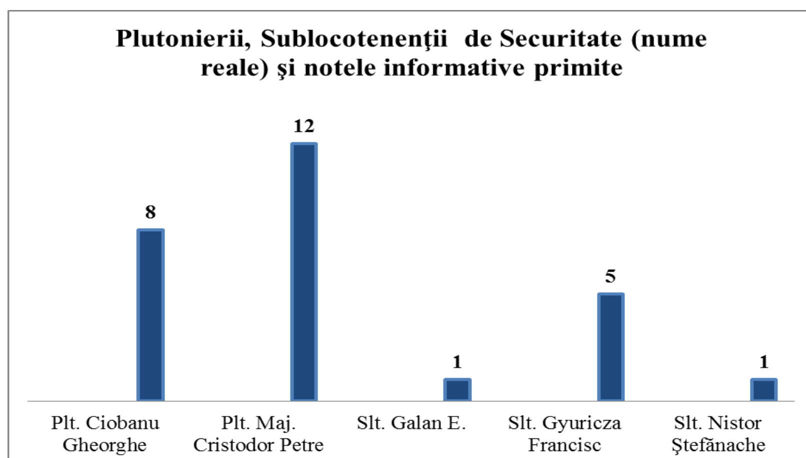
[33] Vezi pe larg: Valer Hossu, *Episcopul Iuliu - sfântul Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2008, *passim*.

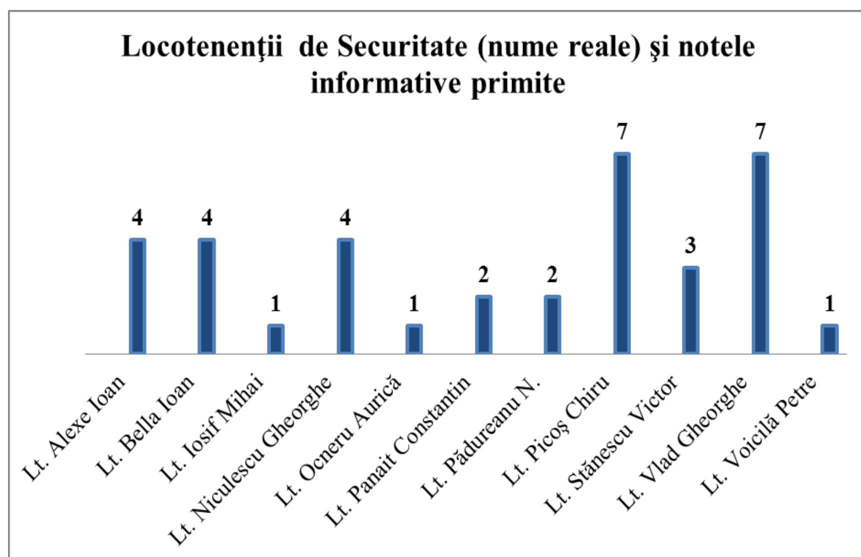
[34] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, ff. 218-222.

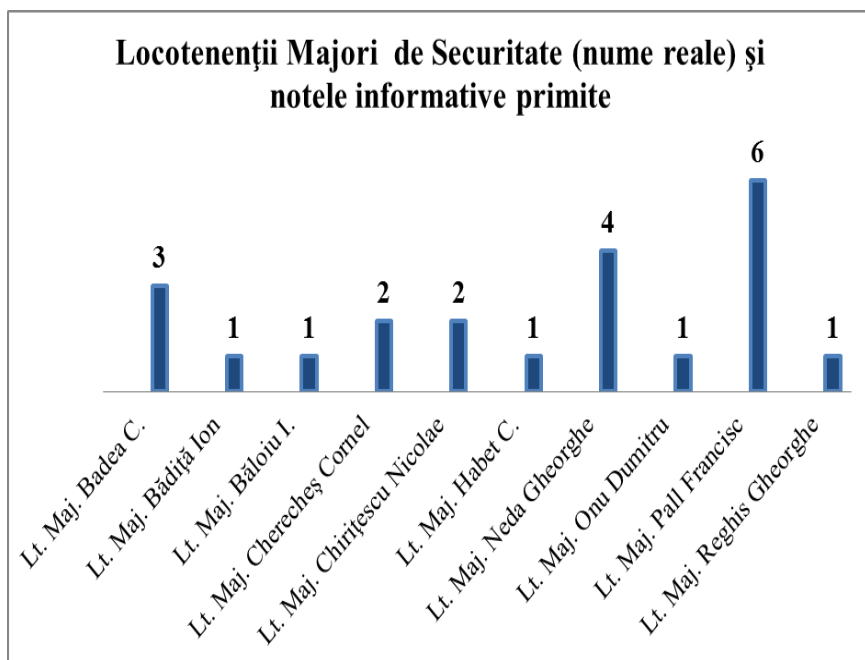
normal să participe la semicentenarul din anul 1968. Din cele 48 de note informative ale anului 1968 observăm că Securitatea şi regimul comunist dezavuau rolul istoric pe care îl avusese episcopul Hossu la Alba Iulia.

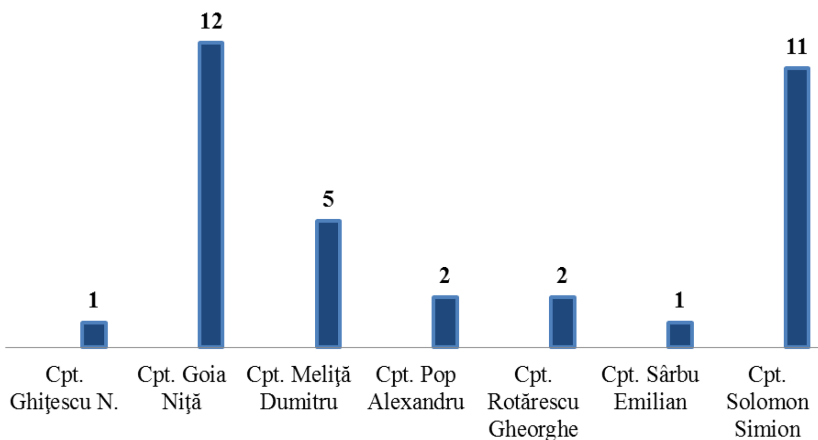
În privinţa gradului lucrătorilor de Securitate care l-au urmărit pe episcopul Hossu şi care se regăsesc în documentele pe care le-am consultat, adică cele 55 de cadre, situaţia este următoarea:

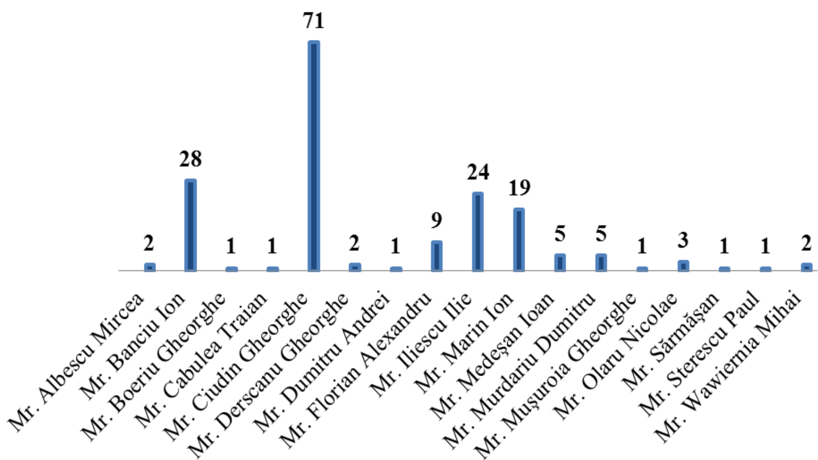

Locotenenţii de Securitate (nume reale) şi notele informative primite
4
4
1
4
1
2
2
7
3
7
1
Lt. Alexe Ioan
Lt. Bella Ioan
Lt. Iosif Mihai
Lt. Niculescu Gheorghe
Lt. Ocneru Aurică
Lt. Panait Constantin
Lt. Pădureanu N.
Lt. Picoş Chiru
Lt. Stănescu Victor
Lt. Vlad Gheorghe
Lt. Voicilă Petre

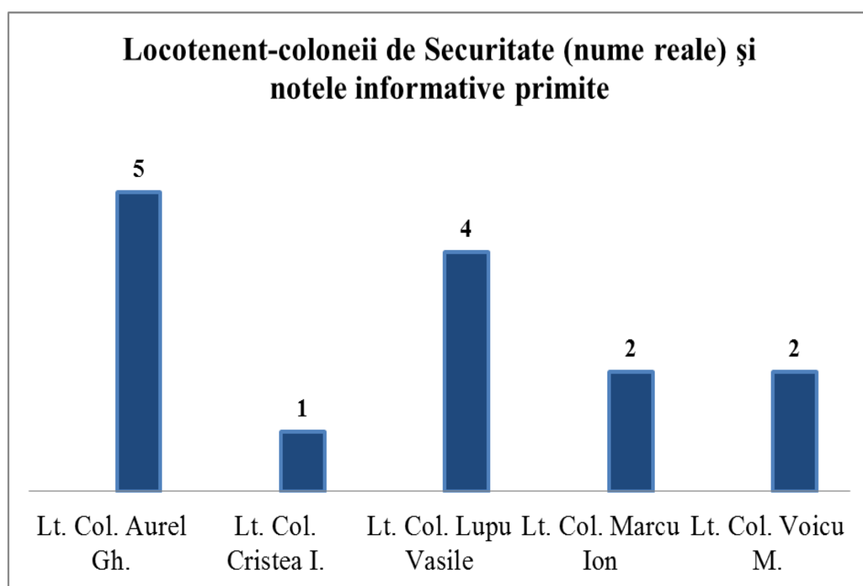

Locotenenţii Majori de Securitate (nume reale) şi notele informative primite
3
1
1
2
2
1
4
1
6
1
Lt. Maj. Badea C.
Lt. Maj. Bădiţă Ion
Lt. Maj. Băloiu I.
Lt. Maj. Chereches Cornel
Lt. Maj. Chiriţescu Nicolae
Lt. Maj. Habet C.
Lt. Maj. Neda Gheorghe
Lt. Maj. Onu Dumitru
Lt. Maj. Pall Francisc
Lt. Maj. Reghis Gheorghe

Căpitanii de Securitate (nume reale) şi notele informative primite
1
12
5
2
2
1
11
Cpt. Ghiţescu N.
Cpt. Goia Niţă
Cpt. Meliţă Dumitru
Cpt. Pop Alexandru
Cpt. Rotărescu Gheorghe
Cpt. Sârbu Emilian
Cpt. Solomon Simion

Maiorii de Securitate (nume reale) şi notele informative primite
2
28
1
1
71
2
1
9
24
19
5
5
1
3
1
1
2
Mr. Albescu Mircea
Mr. Banciu Ion
Mr. Boeriu Gheorghe
Mr. Cabulea Traian
Mr. Ciudin Gheorghe
Mr. Derscanu Gheorghe
Mr. Dumitru Andrei
Mr. Florian Alexandru
Mr. Iliescu Ilie
Mr. Marin Ion
Mr. Medeşan Ioan
Mr. Murdariu Dumitru
Mr. Muşuroia Gheorghe
Mr. Olaru Nicolae
Mr. Sărmăşan
Mr. Sterescu Paul
Mr. Wawiernia Mihai

Câteva detalii despre aceste cadre ale Securității în perioada vizată de noi: Albescu Micea, maior, s-a născut la data de 10 ianuarie 1929, în Orhei, URSS, fiul lui Mihai şi Maria. În perioada anului 1953 a fost sublocotenent în cadrul Direcţiei 3, Serviciul 7, Biroul 3. În anul 1958 are gradul de locotenent-major la Direcţia a III-a, Serviciul 6, Biroul 1. Între 1961-1963 este căpitan la Direcţia a III-a Serviciul 7, Biroul 2. Între anii 1964-1969 este maior la Direcţia a III-a, Serviciul 7, Biroul 2, şi la Direcţia I. Din 1970 este locotenent-colonel la Direcţia I, Serviciul 2 şi Serviciul 5, Biroul 1, până în 1974. A încetat din viaţă în 1989, în Bucureşti[35].

Ciudin Gheorghe, maior, s-a născut la data de 2 februarie 1930, în comuna Dăneşti, judeţul Vaslui, fiul Mariei. Parcursul profesional în Securitate este din anul 1950, când este angajat la secretariat. În perioada anilor 1950-1959 nu are menţionat nici un grad, dar lucrează la: Serviciul H (cifru), Direcţia Cadre, Direcţia a III-a (Informaţii Interne). Din 1959 apare cu gradul de locotenent-major în cadrul Direcţiei a III-a, Serviciul 4, Biroul 3. În perioada 1960-1965 are gradul de căpitan tot la Direcţia a III-a,

[35] Cf. *Cadre ale Securității*, accesibil online la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/ALBESCU_MIRCEA.pdf (consultat la 13 iulie 2015).

Serviciul 4, dar Biroul 2 şi 1. Din 1965 până în 1971 îl găsim cu gradul de maior, la Direcţia a III-a, din 1967 maior la Direcţia Securităţii oraşului Bucureşti, în 1968 maior la Inspectoratul de Securitate al Municipiului Bucureşti, Serviciul 120. Din anul 1972 este locotenent-colonel tot la Inspectoratul Municipiului Bucureşti, până în 1979, când devine colonel la acelaşi inspectorat, până în 1987, când a fost trecut în rezervă, mai precis la 30 iunie 1987. A decedat în anul 2008, în Bucureşti[36].

Cristea Ioan, locotenent-colonel, s-a născut la data de 25 aprilie 1925, în Căneşti, judeţul Buzău, fiul lui Alexandru şi Maria. Parcursul profesional: apare în Securitate din anul 1950. Între anii 1950-1958, apare fără a fi menţionat gradul, la Comandamentul Trupelor de Securitate. Între anii 1958-1959 este căpitan în cadrul Direcției a 3-a, Serviciul 4, Biroul 1; Maior între anii 1960-1964 tot la Direcţia a III-a. A fost locotenent-colonel între 1965-1971 la Direcţia a III-a, Serviciul 4, Biroul 1 si 4; la Direcţia Regională Bucureşti şi la Inspectoratul de Securitate al Municipiului Bucureşti. Din anul 1972 a fost colonel în cadrul Inspectoratului Municipiului Bucureşti Securitate, până la trecerea în rezervă la data de 30 septembrie 1977. A decedat în 2001, în comuna Cernica, judeţul Ilfov[37].

Derscanu Gheorghe, maior, s-a născut la data de 26 decembrie 1925 în Pomârla, judeţul Botoşani, fiul lui Ioan şi Aglaia. Parcursul profesional: apare din 1957, fără grad, la Direcţia a III-a. Din 1958 până în 1960, locotenent tot în cadrul Direcției a 3-a. Din 1960 căpitan, până în 1963, la Direcţia a III-a; maior 1964-1967, la Direcţia a III-a; locotenent-colonel din 1967 până în 1976 în cadrul Direcției a 3-a şi Direcţia I, Serviciul 3 şi 4, iar din 1976, până în 1979 colonel în cadrul Direcţiei I, Serviciul 3, cu funcţia Şef Serviciu. A fost trecut în rezervă la data de 20 decembrie 1979. A decedat în 1998, în Bucureşti[38].

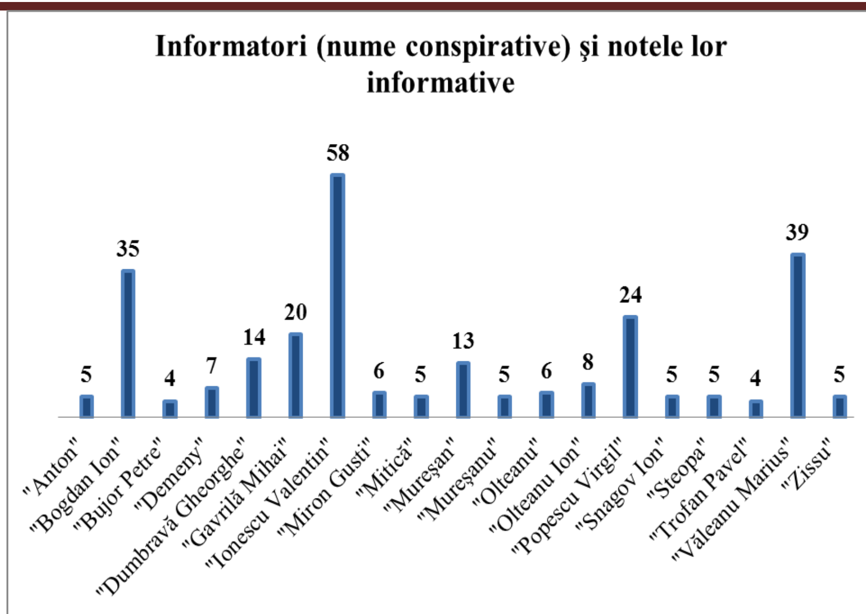
[36] Cf. *Cadre ale Securității*, accesibil online la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/CIUDIN%20GHEORGHE.pdf (consultat la 13 iulie 2015).
[37] Cf. *Cadre ale Securității*, accesibil online la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/CRISTEA_ION.pdf (consultat la 13 iulie 2015).
[38] Cf. *Cadre ale Securității*, accesibil online la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/DERSCANU%20GHEORGHE.pdf (consultat la 13 iulie 2015).

Gheorghe Aurel (nume de serviciu Vasilescu Adrian), locotenent-colonel, s-a născut la 24 februarie 1928, în Galaţi, fiul lui Dumitru şi Maria. Parcursul profesional: locotenent în perioada 1949-1951, locotenent-major 1951-1952 în cadrul DGSS. A devenit căpitan, apoi maior (1952-1956) la MSS, apoi în MAI. Din 1956 până în 1963, locotenent-colonel în Direcţia a III-a, Direcţia Regională București şi Direcţia Generală de Informații Externe. În perioada 1963-1974 a fost colonel la Direcţia de Informaţii Externe, apoi general-maior, între anii 1974-1978 tot în aceeaşi Direcţie. Trecut în rezervă la 19 mai 1983, cu gradul de general-maior şi funcţia de ofiţer specialist principal la IGM. A decedat în 1989, în București[39].

Iliescu Ilie, maior, s-a născut la data de 26 iulie 1932, în Periş, judeţul Ilfov. Parcursul profesional: în perioada anilor 1954-1961 apare încadrat, fără grad, la Direcţia Regională București. Din anul 1962, tot în aceeași Direcţie, apare cu gradul de locotenent-major. În perioada anilor 1963-1972 are gradul de căpitan, apoi maior 1972-1977 la Inspectoratul Judeţean Ilfov, Serviciul 1, între anii 1979-1981 nu este menţionat nici un grad, iar din 1981 până în 1989 Iliescu Ilie are gradul de locotenent-colonel la Inspectoratul Judeţean Giurgiu. A decedat în anul 2004, în București[40].

Cei 76 de informatori sunt:

[39] Cf. *Cadre ale Securității*, accesibil online la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/GHEORGHE%20AUREL.pdf (consultat la 13 iulie 2015).
[40] Cf. *Cadre ale Securității*, accesibil online la adresa: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/ILIESCU%20ILIE.pdf (consultat la 13 iulie 2015).

Pe lângă aceşti informatori, în dosarul episcopului Iuliu Hossu au mai fost identificaţi informatori care au furnizat câte trei note informative, respectiv două note şi câte o notă. Informatorii cu câte trei note informative sunt: „Ardeleanu", „Badea", „Blidaru", „Diaconu Nicolae", „Dumitrescu Anton", „Florică", „George", „Iliescu Ion" şi „Someşan Radu". Informatorii cu câte două note furnizate sunt: „25 V", „Barbu", „Carmen", „Constantin", „Eugen", „Florescu Ioan", „Grădinaru Ion", „Ionescu Claudia", „Lambescu Tudor", „Marcu Ovidiu", „N.E.", „Negrea Plopu", „Ninescu", „Pascu Roxana", „Stoenescu Ion", „Tudor Popa", „Vasile" şi „Vântu". Informatorii cu o notă furnizată sunt: „Aldea Filareta", „Aldea Gabriel", „Aurel", „Bogdan", „Cornescu", „Cristina", „Dumbrăveanu", „Gheorghe", „Eugen Valeriu", „Fănel", „Giurgiu", „H.V.", „Ion", „Ionescu Adrian", „Lucian I.", „Marcu Rusalin", „Marian", „Miron Octavian", „Mureşan Gheorghe", „P.G.", „Pădureanu Aurel", „Pop Otilia", „Popescu Nicolae", „Romanov R.", „Sergiu Vasile", „Radu Someşan", „Stoicescu Gh.", „Traian" şi „Vlăsceanu". Mai menţionăm că au fost note informative în care apar nume reale, nu conspirative, cum ar fi: Gherasim Cristea şi Zudor Francisc.

În ambientul creat de Securitate în domiciliul obligatoriu de la mănăstirea Căldăruşani, în care nu putea pleca nicăieri, ştiind că

permanent este urmărit de informatori, episcopul Iuliu Hossu și-a petrecut restul vieţii. Singurele bucurii ale sufletului i-au fost oficierea Sfintei Liturghii, clipele în care primea vizite şi vestea numirii în demnitatea de cardinal.

Episcopul Hossu este numit cardinal de papa Paul al VI-lea, în Consistoriul din 28 aprilie 1969. Dar cum România se găsea în plin regim comunist, numirea în rangul de cardinal a unui episcop greco-catolic aflat în domiciliu obligatoriu reprezenta o problemă mult prea sensibilă pentru autorităţile comuniste. Acest moment important pentru episcopul Hossu și pentru întreaga Biserică Greco-Catolică din România este creionat într-o notă din 4 februarie 1969, de către o sursă a Securităţii, astfel: „[...] Secretarul general, D. Dogaru a fost chemat în legătură cu problema pusă de Vatican prin ambasada noastră de la Roma – de a i se conferi lui Hossu Iuliu, aflat la Căldărușani, titlul de Cardinal. În nota respectivă a ambasadei se fac referinţe asupra vizitei lui Cheli în ţară, arătându-se satisfacţia manifestată de Papă în legătură cu rezultatele acesteia.

Guvernul român este pus la curent cu dorința Vaticanului în legătură cu Hossu Iuliu. Se precizează că în situaţia aceasta nu poate fi acceptat în calitate de cardinal în ţară, el poate fi lăsat să meargă la Roma. Tovarăşul D. Dogaru pare înclinat a fi de acord cu această ultimă formulă. Totuși, acordul că Hossu Iuliu să fie făcut cardinal va constitui o concesie esenţială făcută Romei şi o încurajare pentru elementele care vor refacerea bisericii greco-catolice din Ardeal. Poate că e bine, cel puţin, să nu ne grăbim”[41].

Atitudinea Episcopului Iuliu Hossu la toate acestea a fost următoarea: „A transmis mulțumiri din inimă Papei Paul al VI-lea, pentru cele comunicate şi darurile primite. Hossu Iuliu a fost de acord cu invitarea la Vatican, dar s-a manifestat pesimist, spunând că nu speră să primească actele necesare călătoriei, întrucât el nu prezintă în faţa organelor de stat garanţii că se mai întoarce în ţară. Dacă, totuși, va primi aprobarea respectivă, va răspunde iniţiativei Vaticanului”[42].

În acest ambient, de detenţie şi domiciliu obligatoriu, urmărit de 76 de informatori, trăieşte episcopul Iuliu Hossu până la sfârşitul zilelor sale. Decesul său a survenit la 28 mai 1970 în Spitalul Colentina din Bucureşti. Nici înmormântarea sa nu a fost lăsată la voia întâmplării, fiind

[41] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, f. 122.
[42] *Ibidem*, ff. 88-89.

atent monitorizată de către Securitate, după cum se poate observa dintr-un referat[43] din 30 mai 1970: „[...] În ziua de 29 mai a.c., orele 14.00 a avut loc în cimitirul romano-catolic «Bellu» înhumarea fostului episcop greco-catolic Dr. Iuliu Hossu, decedat în vârstă de 85 ani.

Asupra desfăşurării serviciului religios de înmormântare arătăm următoarele:

În jurul orei 13.00 au început să vină la cimitir cunoscuți și prieteni ai defunctului, printre care şi preoţi greco-catolici nereveniţi. Majoritatea participanţilor erau persoane în vârstă.

Apreciem că numărul participanţilor a ajuns în timpul oficierii la circa 300 de persoane.

La ora 14.00 maşina mortuară împreună cu membrii familiei a sosit la intrarea în cimitir de unde sicriul deschis cu corpul defunctului îmbrăcat în ornate de episcop, a fost dus cu căruciorul cimitirului până la groapă. În faţa căruciorului mergea un ministrant cu crucea şi preotul Zudor Francisc, de la biserica romano-catolică Bărăţia[44].

După terminarea slujbei oficiale, s-au apropiat de sicriu episcopii clandestini Todea Alexandru[45] din Reghin, judeţul Mureş, şi Dragomir Ioan[46] din judeţul Satu Mare, care unul lângă altul mişcând numai buzele,

---

[43] *Ibidem* vol. 5, ff. 44-48.

[44] *Ibidem*, f. 44.

[45] Alexandru Todea s-a născut la 5 iunie 1912, în localitatea Teleac, judeţul Mureş (părinţii Gheorghe și Maria). Motivele arestării au fost: „activitate religioasă împotriva legii". A avut proces la Tribunalul Militar Bucureşti, mandatul nr. 260 din 1952. Prin hotărârea judecătorească nr. 104 din 1952 a fost condamnat pentru „crimă de înaltă trădare" (descrierea faptei pe scurt: crimă de înaltă trădare, agitaţie publică şi uz de fals). Durata pedepsei a fost muncă silnică pe viaţă, cu începere din 31 ianuarie 1951. În 23 ianuarie 1963 i s-a redus pedeapsa, prin Decretul nr. 5 din 1963, de la muncă silnică pe viață la 25 de ani de detenție, pentru perioada 31 ianuarie 1951 – 24 ianuarie 1976. Episcopul Todea a fost deţinut în penitenciarele: Reghin, Târgu Mureş, Jilava, Sighet, Râmnicu Sărat, Pitești, Dej, Văcărești și Gherla, de unde a fost eliberat la 4 august 1964 (cf. AANP, fișă matricolă penală Alexandru Todea, disponibilă online la adresa: http://86.125.17.36/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/Fise%20matricole%20penale%20-%20personalitati%20publice/Todea%20Alexandru/, consultat la 15.05.2015).

[46] Ioan Dragomir s-a născut la data de 11 octombrie 1905, în localitatea Ariniș, județul Maramureș. Motivul arestării, conform fișei matricole penale de la

fără glas tare, au rostit nişte rugăciuni. Episcopului clandestin Todea Alexandru i-au fost prezentate o serie de persoane cu care a întreţinut scurte convorbiri, şi-au strâns mâinile, s-au sărutat, despărţindu-se cu salutul «să dea Domnul».

După acestea, Todea Alexandru şi-a manifestat dorinţa şi a vizitat mormintele unor conducători greco-catolici, şi anume: Pâclişan, episcopul Bălan, Chira şi Aftenie Vasile (episcop de Bucureşti) [...] făcându-se unele comentarii şi aprecieri în legătură cu succesiunea la jurisdicţia episcopală[47].

Arătăm, de asemenea, că ing. Hossu Vasile a apreciat moartea unchiului său ca fiind grăbită de o alimentaţie unilaterală sau chiar subalimentaţie. Spunându-i-se de către pr. Zudor Fr[ancisc] că Hossu Iuliu i-a afirmat că «niciodată n-am mâncat atâtea prăjituri şi dulciuri ca la Căldăruşani», acesta a replicat «că şi dulciurile pot cauza moartea unui bătrân»"[48].

În perioada celor aproape 22 de ani (mai precis 21 de ani şi 7 luni) de detenţie şi domicilii obligatorii, episcopul Iuliu Hossu a fost la penitenciarul Sighet 5 ani (24 mai 1950 – 4 ianuarie 1955) şi în domicilii obligatorii 17 ani, din care 14 ani la mănăstirea Căldăruşani, până la sfârşitul vieţii, 28 mai 1970.

În această perioadă, Securitatea l-a supravegheat tot timpul pe episcopul Iuliu Hossu. Activitatea Securităţii se poate observa din

Penitenciarul Sighet, era: „nu a vrut să treacă la ortodoxie". În fişa matricolă penală de la Penitenciarul Râmnicu Sărat motivul a fost: „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale". A fost depus la Parchetul Tribunalului Bucureşti cu mandatul nr. 12.969 din 1951 pentru „activitate contra revoluţionară", internat de DGSS cu ordinul nr. 405.943 din 1951. A fost judecat de Tribunalul Militar Bucureşti, cu mandatul nr. 887 din 1952. Prin hotărârea judecătorească nr. 396 din 1952 a fost condamnat pentru „crimă de uneltire contra ordinii sociale" la pedeapsa de 20 de ani, pentru perioada 19 iulie 1950 – 13 iulie 1970. A fost deţinut în penitenciarele din: Sighet, Râmnicu Sărat, Jilava, Piteşti, Galaţi şi Botoşani, de unde a fost eliberat la data de 24 iulie 1964 (cf. AANP, fişă matricolă penală Ioan Dragomir, disponibilă online la adresa: http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2004.%20Doma%20-%20Dragomiroiu/Dragomir%20Ioan%20S/index.php, consultat la 15.05.2015).

[47] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 5, f. 46.

[48] *Ibidem*, vol. 5, f. 47.

„planurile de măsuri” întocmite de ofițerii de Securitate[49]. Prin aceste „planuri” Securitatea a urmărit în special: interceptarea corespondenţei, introducerea de informatori pe lângă episcop, introducerea tehnicii operative de a asculta conversațiile episcopului cu diferite persoane care îl vizitau etc. Activitatea Securității se mai poate observa și din numeroasele cadre folosite, informatori şi notele lor informative.

Cu toate acestea, Cardinalul Hossu a rămas statornic în convingerile sale toată viaţa. Mai mult era convins că se va stinge din viaţă şi nu va fi eliberat. Astfel, pe când se afla la penitenciarul din Sighet i-a transmis episcopului dr. Ioan Cherteş un mesaj pentru credincioșii lui: „Spune-le, dacă ar fi să rămân aici, în Sighet, spune-le că i-am iubit pe toți până la moarte, spune-le că acesta mi-a fost cuvântul din urmă pentru ei”[50].

Episcopul Iuliu Hossu, detaliu din fotografia realizată cu ocazia semicentenarului Unirii, în anul 1968[51]

[49] Securitatea a întocmit șapte planuri de măsuri: 1 ianuarie 1956, 15 octombrie 1956, 16 marie 1957, 2 aprilie 1957, 30 mai 1957, 25 iulie 1957 și 1 aprilie 1961 (cf. ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 1, ff. 21-41).

[50] Iuliu Hossu, *Credința noastră este viața noastră...*, p. 474.

[51] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 736, vol. 7, f. 58.

Jánosi **CSONGOR**

Alegeri episcopale în eparhiile reformate Cluj și Oradea în anii 1960

Episcopal Elections
In the Reformed Dioceses of Cluj and Oradea in the 1960s

For the most part, this study is based on documentary material from ACNSAS, so the sources used only present the prospect of secret services, which makes us think that, from the point of view of historical analysis, the nature of the cooperation of some of those identified as former Episcopal candidates with the Securitate organs is not a defining one. On the other hand, the co-operation of some of them, generated by the boundaries of human nature, can be understood and given the characteristics of the age, and it has its place in a historical presentation.

Etichete: Biserica Reformată, comunism, alegeri episcopale
Keywords: Reformed Church, communism, episcopal elections

Cadrul general al cercetării

Unul dintre subiectele cele mai discutate în istoriografia ecleziastică contemporană[1] este relația dintre stat și biserică în țările comuniste. La început, în aceste scrieri, despre implicarea organelor de securitate cititorilor le-au fost oferite doar simple generalități sau aluzii. Însă după ce în ultimul deceniu arhivele serviciilor secrete au devenit accesibile, alături de cele ale unor organe guvernamentale implicate în punerea în aplicare a politicii oficiale bisericești, probleme noi au ieșit la iveală, iar asupra altora a crescut gradul de confuzie.[2] Cantitatea mare de

---

[1] Istoriografia ecleziastică transilvăneană contemporană nu are antecedente în această temă. Unul dintre motive este lipsa de distanță istorică, mulți dintre martorii la evenimente fiind încă în viață. Un alt motiv este lipsa unei metode de lucru. Subiectul nu a fost supus dezbaterii nici în cercurile științifice maghiare ardelene, nici în cadrul clerului, prin urmare nu au fost exprimate puncte de vedere care să faciliteze prelucrarea acesteia.

[2] Până în prezent nu dispunem de o lucrare științifică cuprinzătoare dedicată relației dintre Biserica Reformată și statul român care să prezinte întreaga epocă comunistă. Tonul subiectiv plasează lucrarea lui István Tőkés în domeniul literaturii memorialistice. Cartea sa *A romániai magyar református egyház élete 1945-1989 [Viața bisericii reformate maghiare din România 1945-1989]*, Magyarságkutató Intézet, Budapesta, 1990; Cluj, 2014; a fost publicată de 2 ori. Lucrările lui János Molnár se bazează pe dosarele fostei Securități, însă abordarea științifică este subordonată eforturilor de demascare: *Szigorúan ellenőrzött evangélium [Evanghelie Strict Controlată]*, vol. I-IV, Partium - Kriterion, Oradea - Cluj, 2009-2014. Într-un context mai larg, dar tot din perspectivă transilvăneană,

documente despre lupta anticlericală a dictaturii ateiste, căile și mijloacele de acțiune dezvăluite de dosare, pregătirea sistematică și apoi recrutarea ca informatori a unor preoți respectabili precum și a unor oficiali ai bisericii, menținerea lor în dependență, influențarea opiniei bisericești, sunt, în sine, suficiente teme care să îi pună pe gânduri pe cercetători. Potrivit acestor noi materiale de arhivă, independența bisericii a încetat aproape complet în anii de început ai regimului comunist, iar conducerea acesteia a fost preluată de străini, atei, desigur, în cooperare cu membri ai clerului. Acest lucru este asociat cu recunoașterea faptului că la decenii după prăbușirea comunismului, informațiile care ies la lumină servesc, în continuare, în mod eficient strategiei reprezentanților vechiului regim, aceea de a distruge biserica din interior, prin strivirea încrederii reciproce între membrii clerului. Prin urmare, ne confruntăm cu o dilemă evidentă în analiza acestor dosare de Securitate – întocmite, în primul rând, în urma unor eforturi anticlericale – dacă ele pot fi considerate surse pentru istoria ecleziastică și, dacă da, în ce mod? Această întrebare primește o semnificație aparte atunci când, ca și în cazul temei de față – alegerile episcopale reformate în România în anii 1960[3] – avem la dispoziție un număr redus de surse de informații alternative.

sunt de menționat lucrări despre anumite momente din istoria contemporană a Bisericii Unitariene. În acest context a se vedea Stefano Bottoni, "Népszolgálat és túlélés. Mikó Imre és a román állambiztonság 1948-1971" [„Serviciu public și supraviețuire. Imre Mikó și organele de securitate române 1948-1971"], *Magyar Kisebbség,* 2013/1, pp. 7-50; János Pál, "Unitárius egyházvezetés 1945-1965" [Conducere bisericească unitariană 1945-1965], *Magyar Kisebbség,* pp. 82-175. În ceea ce privește abordarea catolică a subiectului, eforturile sunt concentrate mai cu seamă pe dosarele de securitate al episcopului Áron Márton. În acest sens a se vedea volumul editat de Zoltán Mihály Nagy și István Zombori (ed.), *Állam és egyház kapcsolata Kelet-Közép-Európában 1945 és 1989 között. Intézmények és módszerek [Relația între stat și biserică în Europa Centrală și de Est între 1945-1989. Instituții și metode]*, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Budapesta, 2014. Din acest volum recomandăm mai ales studiile lui László Csendes, Denisa Bodeanu și Zoltán Mihály Nagy.

[3] Alegerile episcopale reformate din anii '60 sunt analizate în mai multe studii și volume: Csongor Jánosi, "Romanian Church Political Condensations. Bishop Elections in the Reformed Church Districts of Cluj and Oradea in the 1960s", *Religion - Staat - Gesellschaft. Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen*, anul 16 (2015), nr. 1-2, pp. 271-306; Csongor Jánosi, "Püspökválasztások a Kolozsvári és a Nagyváradi Református Egyházkerületekben

Direcția cercetării de față a fost dată de faptul că am fost nevoiți să folosim materiale arhivistice, care au urmărit activitățile și modul de gândire teleologic, și care au fost produse pentru a servi nemijlocit Departamentului Cultelor[4] și Securității[5], și implicit regimului comunist. Dosarele despre alegerile episcopale consultate în 2008 în Arhivele Subsecretariatului de Stat pentru Culte din București ne-au ajutat să schițăm, în primul rând, care a fost relația oficială între elita ecleziastică reformată și Departamentul condus de Dumitru Dogaru. Aceste cercetări

---

az 1960-as években" [Alegeri episcopale în Eparhiile Reformate Cluj și Oradea în anii 1960], *Pro Minoritate,* 2014 Tél, pp. 187-210; Csongor Jánosi, „Alegere de episcop în Eparhia Reformată Cluj: numirea în funcție a protopopului de Sibiu, Nagy Gyula", *Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, vol. III, Iași, Polirom, 2008, pp. 303-318; János Molnár, "Az 1962-es kolozsvári püspökválasztás és a Szekuritáté" [Alegerea episcopală clujeană din 1962 și Securitatea], *Egyháztörténeti Szemle,* anul 13, 2(2012), pp. 52-74; János Molnár, *A Nagyváradi (Királyhágómelléki) Református Egyházkerület története: 1944-1989 [Istoria Eparhiei Reformate de (pe lângă Piatra Craiului) Oradea 1944-1989],* Királyhágómelléki Református Egyházkerület nyomdája, Nagyvárad, 2001.

[4] Cuvântul „schematic" pare cel mai potrivit în ceea ce privește studiile despre Ministerul Cultelor și despre succesorul ei, Departamentul Cultelor. Asta deoarece lipsește istoria instituțională, din care cauză ne-am putut baza doar pe trimiteri relevante și pe lucrări de câteva pagini. În consecință a se vedea George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor '50*, Partener, Galați, 2009, p. 44; Adrian Nicolae Petcu (ed.), *Partidul, Securitatea și Cultele: 1945-1989,* Nemira, București, 2005, p. 363. Despre perioada târzie a Departamentului Cultelor a se vedea Adrian Nicolae Petcu, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenția Securității (1970-1989)*, „Caietele CNSAS", 2(2009), pp. 69-12; Adrian Nicolae Petcu, *Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977-1984*, „Caietele CNSAS", 1-2(2011), pp. 85-108.

[5] Despre organizația care a îndeplinit rolul de „scut și spadă a Partidului", mulțimea izvoarelor documentare, cărți și publicații îi așteaptă pe cercetător. A se vedea Marius Oprea, „«Problema 132»: Biserica Română Unită în atenția Securității", în Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist: 1945-1989. Documente și mărturii,* Polirom, Iași, 2003, pp. 5-22; Florica Dobre și alții, *Securitatea. Structuri - cadre. Obiective și metode. vol. I. (1948-1967),* Editura Enciclopedică, București, 2006; Marius Oprea, *Bastionul cruzimii. O istorie a Securității (1948-1964),* Polirom, Iași, 2008; Cristian Troncotă, *Torționarii. Istoria Instituției Securității regimului comunist din România (1948-1964),* Elion, București, 2006; Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, Humanitas, București, 1998.

au fost continuate în perioada 2008-2011 în Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS). Cercetarea ne-a fost îngreunată de faptul că în Arhivele Eparhiei Reformate Ardelene materialul documentar al Arhivei Episcopale din perioada 1958-1962 lipsește în totalitate, iar materialul Consiliului Dirigent, precum și dosarele episcopale din Arhivele Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului au avut o contribuție modestă la clarificarea evenimentelor. Prin urmare, există posibilitatea ca în evocarea celor întâmplate să fi urmărit logica „Răului”, respectiv a reprezentanților regimului comunist, care au realizat aceste surse arhivistice. Complementar am apelat la o serie de interviuri realizate prin metoda istoriei orale, luând însă, în calcul, că acestea sunt subiective și întotdeauna dependente de o serie întreagă de factori.

În cea mai mare parte acest studiu se bazează pe materialele documentare din ACNSAS, așadar sursele utilizate prezintă doar perspectiva serviciilor secrete, ceea ce ne face să considerăm că, din punct de vedere al analizei istorice, natura cooperării unora dintre cei identificați ca foști candidați episcopali cu organele de securitate nu este una definitorie. Pe de altă parte însă, cooperarea unora dintre ei, generată de limitele naturii umane, poate fi de înțeles și având în vedere caracteristicile epocii, și își are locul ei într-o prezentare istorică.[6]

Problematica alegerilor episcopale

În istoria Bisericii Reformate din România de după cel de-al Doilea Război Mondial[7], în anii ’50 mai exact, a episcopilor de Cluj, János Vásárhelyi, și de Oradea, Aladár Arday, ilustrează în mod fidel dilemele interioare și spațiul de manevră extrem de restrâns rămas în cadrul

[6] În cazul candidaților episcopali din Eparhia Reformată Cluj am stabilit în prelucrarea dosarelor personale ca limită anul 1962. În cazul candidaților din Eparhia Reformată Oradea, am procedat similar, și astfel după anul 1961, respectiv 1967 am încheiat detalierea legăturii acestora cu Securitatea, deși dacă ne-au oferit retroactiv explicații despre evenimentele analizate am făcut referire și la documente datate după aceste date. Procesul alegerilor episcopale fiind criteriul major al analizei noastre, am pus accentul pe evenimentele care au favorizat unele candidaturi și care au fost anterioare alegerilor.

[7] În 1960 Biserica Reformată avea 694.269 de credincioși, dintre care două treimi se găseau în Eparhia de Cluj. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Ministerul Cultelor și Artelor. Direcția de Studii 1937-1963 (în continuare fond DS), dosar 47/1960, f. 6.

guvernării bisericești. În unele cazuri, când directivele de stat încălcau interesele bisericești, episcopii au încercat să se opună implementării acestora și, în acest sens, au cooperat nu doar unul cu celălalt, ci și cu liderii altor denominațiuni religioase. Pe de altă parte, ambii episcopi erau conștienți de faptul că este în interesul bisericii să coopereze cu autoritățile publice și că rezistența sau izolarea totală nu va aduce rezultate. Astfel, deși păstrarea autonomiei bisericești s-a dovedit a fi o utopie, totuși, au încercat să aibă o grijă deosebită față de spațiu de acțiune limitat ce le-a mai rămas la dispoziție.[8] Valul de represiune ce a trecut și prin România ca urmare a revoluției maghiare din 1956[9] a evidențiat și mai mult în fața autorităților necesitatea și importanța

[8] A se vedea Csongor Jánosi, ”Aspecte privind relația dintre Biserica Reformată și statul român în perioada 1948-1960/1961”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Polirom, Iași, 2015, pp. 357-385.

[9] În urma cercetărilor în arhive și a parcurgerii literaturii de specialitate putem grupa procesele care formează „coloana vertebrală” a sintagmei „’56 transilvănean” în mai multe categorii. Printre lucrările care analizează aceste procese amintim: Stefano Bottoni (ed.), *Az 1956-os magyar forradalom és a romániai magyarság (1956-1959)* [Revoluția Maghiară din 1956 și maghiarii din România (1956-1959)], Pro-Print, Csíkszereda, 2006; Gyula Dávid (ed.), *1956 Erdélyben - Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956-1965* (*1956 în Transilvania - bază de date biografică cu deținuți politici 1956-1965*), Erdélyi Múzeum-Egyesület - Polis, Kolozsvár, 2006; Dezső Buzogány, Csongor Jánosi, *A református egyház Romániában a kommunista rendszer első felében*. *Tanulmányok és dokumentumok [Biserica Reformată din România în prima jumătate a regimului comunist. Studii și documente],* L'Harmattan, Budapesta, 2011, pp. 82-88; precum și câteva studii: Csongor Jánosi, „Procesul Organizației Tineretului Maghiar din Ardeal. Studiu de caz”, în Ilie Popa (ed.), „*Experimentul Pitești. Conference proceedings. Comunicări prezentate la Simpozionul Experimentul Pitești - Reeducarea prin tortură. Cultura, Tineretul și Educația în regimurile dictatoriale comuniste. Ediția a VII-a. Pitești, 5-7 octombrie 2007,* Fundația Culturală Memoria Filiala Argeș, Pitești, 2008, pp. 347-360; Csongor Jánosi, ”Rumänien gegen Jehovas Zeugen in der Autonomen Ungarischen Region: die Strafverfahren gegen die Beklagtengruppen um Ungvári, Fülöp und Kovács”, în Gerhard Besier, Katarzyna Stoklosa (eds.), *Jehovas Zeugen in Europa – Geschichte und Gegenwart. Band 2. Baltikum, Großbritannien, Irland, Rumänien, Skandinavien und UdSSR/GUS*, LIT-Verlag, Berlin, 2015, pp. 435-475; Csongor Jánosi, „Procesul membrilor mișcării de reînnoire spirituală «Bethania»”, în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Forme de represiune în regimurile comuniste.* Polirom, Iași, 2008, pp. 318-339.

controlului pe care e bine să îl aibă în ceea ce privește problemele bisericești maghiare. Astfel, în condițiile în care scopul principal al autorităților a devenit acela de a obține controlul total asupra bisericii, după moartea lui János Vásárhelyi (11 decembrie 1960) și a lui Aladár Arday (16 septembrie 1961), era crucial ca succesorii acestora să fie subordonați complet partidului-stat.

Pe parcursul alegerilor episcopale reformate din anii 1960 – distingând în cadrul acestora trei etape, a candidaturii, a alegerilor și a instalării – puterea de stat a urmărit două obiective: în afară de găsirea „candidatului potrivit”, s-au străduit să mențină aparența legalității. Iar pentru aceasta a fost nevoită să se familiarizeze cu tradițiile pe care eparhiile le respectau la alegerile episcopale și, ceea ce a fost și mai important, trebuiau să se adapteze prevederilor stabilite în Statutul Bisericii[10].

I. Problema „candidatului potrivit” implica două aspecte majore. Primul era relația candidatului cu conducerea Partidului Muncitoresc

---

[10] Încă de la început, Biserica Reformată din Republica Populară Română a acționat în conformitate cu dorința organelor centrale. Astfel a răspuns favorabil Legii nr. 62 din 2 martie 1948, care a ordonat confesiunilor religioase ca în decurs de trei luni să-și armonizeze statutele de funcționare cu legea referitoare la reglementarea generală a cultelor și să le trimită spre aprobare la Ministerul Cultelor. Vezi István Tőkés, ”A kultusztörvény módosítása után” [După modificarea Legii cultelor], *Református Szemle*, anul XXXXIII, nr. 7, 15 aprilie 1948, pp. 194-196. Prin convocarea corpului legislativ al Bisericii Reformate din România, Sinodul, la 24 mai 1948 la Oradea, Biserica Reformată a trecut la soluționarea problemei. Vezi János Vásárhelyi, ”A Zsinat egybehívása” [Convocarea Sinodului], *Református Szemle*, anul XXXXIII, nr. 8, 30 aprilie 1948, pp. 219-220; János Vásárhelyi, ”Zsinatunk” [Sinodul nostru], *Református Szemle*, nr. 10 din 31 mai 1948, pp. 279-280; János Vásárhelyi, ”Egyházunk álláspontja. Zsinati megnyitó beszéd” [Poziția bisericii noastre. Discursul de deschidere al Sinodului], *Református Szemle,* anul XXXXIII, nr. 11, 15 iunie 1948, pp. 311-316. Fiind formulată nevoia unui nou statut de funcționare, a fost reconvocat Sinodul Universal la Cluj, unde în 24-27 octombrie 1948 a fost redactat noul statut. Vezi István Tőkés, ”Zsinati megnyitó beszéd” [Discursul de deschidere al Sinodului], *Református Szemle,* anul XXXXIII, nr. 21, 15 noiembrie 1948, pp. 641-650; ”A Román Népköztársaságban lévő Magyar Református Egyház Kolozsvári 1948. október 24-én megnyílt Zsinatának jegyzőkönyve” [Procesul-verbal al Sinodului Bisericii Reformate Maghiare din Republica Populară Română, deschis la Cluj, în 24 octombrie 1948], *Református Szemle,* anul XXXXIII, nr. 22, 30 noiembrie 1948, pp. 668-695. Acesta a fost promulgat de Prezidiul Marii Adunări Naționale prin Decretul nr. 591 din 1 iunie 1949. Vezi ANIC, fond DS, dosar nr. 29/1962, f. 70.

Român (PMR). Potrivit PMR, una dintre cele mai importante cerințe privind viitorul episcop era ca acela să guverneze eparhia în conformitate cu directivele de partid și să coopereze cu securitatea statului. Candidatul selectat a trebuit să accepte să întocmească în mod regulat rapoarte și note informative despre situația internă și externă a Bisericii Reformate, despre activitatea preoților și, dacă era posibil, despre credincioși.

Al doilea aspect se referea la alegerea efectivă a „candidatului potrivit". Conform cercetărilor noastre, pentru a reduce cercul candidaților, împuterniciții Departamentului Cultelor – în calitate de portavoce al PMR în relația cu biserica – și cadrele Securității – în unele cazuri apelând la măsuri dincolo de „consultanță", și jucând rolul de „eminență cenușie" –, au stabilit o serie de criterii exclusive, astfel:

1. Situația și contextul familial (proveniența dintr-un mediu muncitoresc sau din rândurile țărănimii sărace a reprezentat un avantaj);

2. Activitatea socială, politică și religioasă;

3. Activitatea socială, politică și, dacă era cazul, religioasă a membrilor familiei și a rudelor;

4. Relația din trecut cu împuterniciții Departamentului Cultelor și cu securitatea de stat;

5. Natura relației cu organele administrației publice locale;

6. Calificarea profesională, cunoașterea limbilor străine, aptitudinile diplomatice, relația cu clerul și cu credincioși.

În sprijinul ideilor enunțate, dar și pentru a arăta importanta alegerii episcopale din Cluj, primele care s-au desfășurat, menționăm raportul anonim întocmit de Departamentul Cultelor la 11 aprilie 1961. Referindu-se la viitor, în acesta se afirma că acestea trebuie să reprezinte o nouă orientare, un exemplu care să fie urmat la toate viitoarele alegeri episcopale. De la episcopul nou ales se aștepta ca în urma măsurilor luate de el, clerul și credincioșii să fie îndrumați spre o linie de loialitate față de stat. Se stipula, de asemenea, ca episcopul să fie cel care să sesizeze abaterile preoților și să-i sancționeze conform gravității faptului. „Ținând seama că toți episcopii protestanți sunt bătrâni – ep. Müller Frederic, 77 ani, ep. Kiss Alexa, 73 ani, ep. Arday Aladár, 71 ani, ep. Argay Gheorghe, 68 ani –, unii fiind și bolnavi, se poate presupune că în anii care vor veni se vor ține încă alegeri pentru completarea scaunelor rămase vacante, și aceste alegeri trebuie să aibă rolul de a înlătura episcopii cu concepții învechite și înlocuirea lor cu elemente mai tinere, persoane care prezintă garanție că și fără intervenția Departamentului Cultelor vor conduce

eparhia pe o linie justă, de loialitate fată de stat.”[11] Se specifică în încheierea raportului.

II. Departamentul Cultelor a colectat toate informațiile posibile despre alegerile episcopale, atât de la Cluj, cât și de la Oradea. În cazul primelor, în încercarea de a obține o imagine cât mai cuprinzătoare din motive necunoscute[12], a însărcinat pe profesorul de teologie András Mózes cu elaborarea unui referat pe tema succesiunii episcopale de la începuturi până în prezent.[13] Din acesta a reieșit că persoana cu cele mai mari șanse este primnotarul eparhial în funcție. În secolul al XVIII-lea, primnotarul ales de adunarea generală eparhială a moștenit funcția de episcop fără alegeri. Începând din secolul al XIX-lea, episcopul este ales, dar, de obicei, primnotarul era candidatul oficial al Consiliului Dirigent al Eparhiei, care, în toate cazurile, a și fost ales episcop.[14]

Pentru a înțelege importanța funcției deținute de primnotarul eparhial, trebuie să descriem puțin activitatea sa. În Eparhia Ardeleană (de Cluj), Consiliul Dirigent conduce administrația eparhială de la o adunare eparhială la alta. Președintele Consiliului Dirigent este primnotarul, care este ales dintre preoții hirotoniți care funcționează în eparhie. El este membrul și notarul Adunării Generale Eparhiale, al Consiliului Episcopal, precum și al Comisiei de Vizitație Bisericească, este

[11] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 14.

[12] O posibilă explicație pentru delegarea lui András Mózes ar putea fi aceea că profesorul de teologie István Juhász, care s-a bucurat de un mare prestigiu ca istoric bisericesc, se afla printre candidații episcopali, iar expertiza lui ar fi putut influența nefavorabil „succesiunea” și implicit pe primnotarul Gyula Dávid, direct interesat de menținerea acesteia.

[13] Informații de la fiul primnotarului eparhial Gyula Dávid, Dr. Gyula Dávid, născut la data de 13 august 1928, în Araci, județul Covasna, naționalitatea maghiară, religia reformată, studii Facultatea de Litere, Universitatea Bolyai din Cluj, pensionar. Interviul a fost realizat de autor în Cluj-Napoca la 29 octombrie 2008 și se află în arhiva personală a autorului.

[14] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 7. În Eparhia de Cluj, pe parcursul istoriei sale, nu a existat niciodată postul salarizat de vicar sau de locțiitor episcopal. Încă de la început a fost ales un primnotar eparhial care, în funcție de circumstanțe și de necesitate, a îndeplinit anumite sarcini de vicar. Această funcție de primnotar a câștigat o semnificație deosebită în 1726, când a fost implementat așa-numitul sistem de succesiune, conform căruia primnotarul a devenit de fapt alesul timpuriu pentru funcția de episcop. Această practică a rămas în vigoare vreme de mai mult de 150 de ani, fără ca semnificația primnotariatului să sufere vreo modificare. A se vedea István Tőkés, *op. cit.*, p. 300.

notarul Comisiei Disciplinare Eparhiale și, potrivit articolului 125 din Statutul de funcționare, este locțiitorul legal al episcopului.[15]

La moartea episcopului Vásárhelyi, funcția de primnotar eparhial era ocupată de Gyula Dávid. El a câștigat alegerile primnotariale din 12 aprilie 1953 – în fața referentului misionar eparhial István Tőkés, sprijinit la vremea respectivă și de Ministerul Cultelor[16] –, și, deși conducea eparhia în limita posibilităților în conformitate cu cerințele Departamentului Cultelor, persoana lui s-a dovedit a fi necorespunzătoare din punct de vedere politic.[17]

Raportul din 11 aprilie 1961 a făcut o propunere concretă cu privire la modul de desfășurare a alegerii episcopale într-o manieră favorabilă statului: luând în considerare numărul mare de candidați, diferențele de opinie, primnotarul ca potențial câștigător, nețінându-se cont de tradiție, s-a sugerat *întârzierea* alegerilor, în încercarea de a câștiga timp pentru găsirea candidatului adecvat. „Nu va surprinde pe nimeni această temporizare a problemei alegerii episcopului, cu atât mai mult cu cât este cunoscut faptul că fostul episcop al eparhiei reformate de Oradea – Sulyok Ștefan – a fost ales la data de 1 mai 1921 și a fost recunoscut de Stat la data de 24 mai 1940, adică după 19 ani. Chiar și episcopul Vásárhelyi Ioan, ales ca episcop la 30 iunie 1936, a fost recunoscut de Stat numai după un an, în 1937."[18]

Cu problema Eparhiei de pe lângă Piatra Craiului (de Oradea în timpul regimului comunist) – înființată la 16 august 1921 din protopopiatele trunchiate ale Eparhiei Reformate Transtibiscane, atașate României după primul război mondial[19] –, cu dispozițiile și practica

---

[15] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 7.

[16] Informație de la István Tőkés (1916-2016), naționalitatea maghiară, religia reformată, studii Facultatea de Teologie Reformată în Cluj. Interviul a fost realizat de autor în Cluj-Napoca la 20 noiembrie 2008 și se află în arhiva personală a autorului.

[17] În spatele refuzului sunt mai multe motive. Pe lângă „cazierul" familial și referințele negative emise de împuterniciții de culte, sunt bine cunoscute și încercările de denigrare ale organelor de securitate din Cluj. A se vedea Csongor Jánosi, *Alegeri episcopale...*, pp. 307-308.

[18] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 27.

[19] În acest sens a se vedea Béla Csernák, *Adatok a Királyhágómelléki (Nagyváradi) Református Egyházkerület történetéhez [Date despre istoria Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului (Oradea)]*, D. Dr. Harsányi András Alapítvány, Debrecen, 2008; Idem, *„Itt viharzott át felettünk..." [O furtună a trecut peste noi ...]*, vol. II, Debrecen, 2008; Idem, *A Református Egyház Nagyváradon. III. kötet. A debreceni*

alegerii episcopale de aici, ce a urmat modelul electoral al eparhiilor din Ungaria, s-a ocupat, mai detaliat, raportul împuterniciților de culte din 2 noiembrie 1961. S-a constatat mai întâi că Statutul nu conținea nici un articol care să fixeze o anumită dată limită pentru ocuparea funcției de episcop rămas vacant, în schimb prevedea – potrivit art. 125 din Statut – că în Eparhia de Oradea în caz de boală, de absență mai îndelungată, de deces a episcopului, funcțiile și îndatoririle acestuia se împart. Pe când în Eparhia de Cluj primmnotarul eparhial este locțiitorul episcopului, în Eparhia de Oradea primnotarului ecleziastic îi revin doar atribuțiile administrative, iar cele de președinte sunt exercitate de cel mai vechi protopop în oficiu. Punctul „e" al art. 138 din Statut a stabilit că Adunarea Generală Eparhială este autoritatea competentă în cazul alegerii funcționarilor eparhiali, a înalților funcționari, dar și în alegerea membrilor comitetelor eparhiale[20], deci implicit era forul competent și la alegerea episcopului. Cu toate acestea, deoarece în Eparhia de Oradea Adunarea Generală Eparhială a renunțat și a transferat aceste drepturi și competențe Consiliului Dirigent, acestuia din urmă i-a revenit să îi ia toate măsurile impuse de alegerile episcopale. Raportul de culte a precizat că primul pas pentru completarea funcției vacante de episcop este convocarea Consiliului Dirigent.[21]

Rapoartele întocmite de Departamentul Cultelor au detaliat și diferențele în practica de alegere a episcopului. În Cluj, Consiliul Episcopal[22] convocat în acest sens a făcut o propunere nominală asupra candidatului, propunere ce a doua zi a fost dezbătută și confirmată de Consiliul Dirigent. Toate acestea au fost urmate de convocarea Adunării Generale Eparhiale, și de pregătirea acesteia pentru alegerile episcopale,

---

zsinat korától a világháborúkig 1886-1945 [Biserica Reformată la Oradea. Vol. III. *Din timpul Sinodului de la Debrețin până la războaiele mondiale 1886-1945]*, Bihari Református Egyházmegye, Nagyvárad, 2014.

[20] A se vedea *A Román Népköztársaságban levő Református Egyház Statutuma. Alkotta az 1948. évi októberi hónap 24-én megnyílt Kolozsvári Zsinat* [*Statutul Bisericii Reformate din Republica Populară Română. Elaborat de Sinodul de Cluj, deschis la 24 octombrie 1948*, în continuare *Statútum*], Kolozsvár, 1949, p. 59.

[21] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, ff. 26-27, 50.

[22] Conform art. 142. din Statut este un organ care propune și dezbate în chestiuni legate de eparhie, cum ar fi confesiunea, viața religioasă, cateheză, diaconie, conducere și administrație. *A se vedea Statútum*, p. 61.

unde *alegerea/votarea* a păstrat aparența legalității pentru lumea exterioară.[23]

În Oradea, Consiliul Dirigent după ce a anunțat vacantarea funcției de episcop a avut obligația de a numi candidatul într-o circulară, stabilind în același timp și data alegerilor pentru episcop. Responsabil pentru desfășurarea alegerilor a fost preotul paroh, fiind președintele prezbiteriului. „Teoretic este posibil – scria autorul anonim – ca un prezbiteriu să nu voteze în favoarea candidatului oficial, însă, în practică, pe baza celor aflate, în Eparhia de Oradea până acum nu s-a întâmplat ca candidatul oficial să nu reușească să obțină majoritatea generală a voturilor".[24] Procedura de vot – întocmirea procesului verbal, completarea, semnarea și sigilarea buletinelor de vot, plasarea acestora în plicuri, sigilarea plicurilor, trecând pe acestea numele parohiei votante, numărul de voturi, precum și funcția sau postul pentru care s-a votat – la nivel local a fost finalizată cu transmiterea rezultatului către oficiul protopopesc competent. La rândul lor, protopopiatele i-au înmânat plicurile intacte Oficiului Central Eparhial. După aceasta, la expirarea termenului stabilit pentru votare, protopopul cel mai vechi în funcție, în calitate de președinte, convoacă imediat comisia electorală desemnată de Consiliul Dirigent pentru verificarea voturilor; îl informează Prezidiul Eparhial despre rezultat printr-un protocol, iar Prezidiul convoacă imediat Consiliul Dirigent. Cu toate că Statutul prevede convocarea Adunării Generale Eparhiale – afirmă raportul –, întrucât aceasta a renunțat de competențele sale în favoarea Consiliului Dirigent, acesta din urmă urmează să fie convocat, și luând cunoștință de conținutul protocolului, *recunoaște și ia act de faptul* că, în timpul alegerilor episcopale ordonate de Consiliu, candidatul *a câștigat majoritatea generală* din voturile valabile și, prin urmare, a fost ales episcop.[25]

Alegerea „candidatului potrivit" a fost deosebit de importantă, deoarece în conformitate cu articolul 119 din Statutul Bisericii Reformate, „Episcopul se alege pe viață". Terenul pentru implicarea politicului în alegerile episcopale a fost, însă, demult asigurat, încă din 1949, prin promulgarea Statutului de bază, creându-se cadrul legislativ favorabil. Astfel, potrivit articolului 123, episcopul ales de Adunarea Generală Eparhială, respectiv de prezbiteriile parohiale, avea nevoie și de decretul

---

[23] A se vedea conținutul referatului întocmit de împuternicitul anonim de culte din 30 aprilie 1962. ANIC, fond DS, dosar nr. 29/1962, ff. 1-3.
[24] Idem, dosar nr. 47/1960, f. 28.
[25] *Ibidem,* ff. 28-30.

de recunoaștere al Consiliului de Miniștri.[26] Doar în posesia unei asemenea recunoașteri a fost posibil ca instalarea să aibă loc în fața Adunării Generale Eparhiale.[27] În practică însă, această dispoziție a fost pusă în aplicare într-un alt mod: reprezentanții Departamentului Cultelor au transmis conducerii eparhiale, încă înainte de candidatura oficială, numele singurului candidat care va beneficia și de aprobarea Partidului.

Strategii de alegeri episcopale în anii '60

Dacă pornim de la ideea că strategia este planul mai îndelungat al unor acțiuni, pentru obținerea unui anumit scop, care în timp își asigură resursele necesare pentru a fi dus la îndeplinire, atunci aplicarea acestui termen ni se pare potrivită și în cazul alegerilor episcopale, problemă de importanță majoră, hotărâtoare în relația Biserică și Stat în anii '60 al secolului trecut.

Pe baza diferitelor tipuri de material documentar, putem distinge, astfel, două strategii de alegeri episcopale.[28]

I. În Eparhia de Cluj, începând din 11 decembrie 1960 Departamentul Cultelor pune în practică strategia temporizării – prin refuzul consecvent al candidaților propuși de eparhie –, situație care în cele din urmă – după propunerile organelor de Securitate – după un an și jumătate, în 1962, a condus la găsirea și alegerea candidatului „potrivit", în persoana protopopului de Sibiu, Gyula Nagy.

---

[26] Cu recunoaștere s-a ocupat art. 123 din Statut neoferind însă prea multe detalii: „Condițiile recunoașterii de stat pentru instalarea episcopului sunt prevăzute în articolul 21 din Legea Cultelor." A se vedea *Statútum*, p. 51. Conform articolului 21, aliniatul 1 din Legea Cultelor nr. 177/1948, liderii aleși în conformitate cu statutul cultului – mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, superintendenți, etc. – care se bucură și de sprijinul Ministerului Cultelor, în urma unui decret emis la propunerea guvernului, sunt recunoscuți în funcția lor de către Prezidiul Marii Adunări Naționale. Articolul a precizat că cei aleși, înainte de a ocupa funcțiile, sunt obligați să depună jurământul de loialitate în fața ministrului de culte, și a stipulat, de asemenea, textul jurământului în cauză. (ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 15).

[27] Conform art. 123: „Episcopul ales este instalat în funcție de către Adunarea Generală Eparhială prin corpul protopopilor cu depunerea jurământului, cu solemnitatea stabilită în regulamentul privind serviciul religios". A se vedea *Statútum*, p. 51.

[28] A se vedea tabelele anexate la prezentul studiu pentru datele referitoare la persoanele identificate ca fiind candidați episcopali.

În timpuri „normale”, „burghezo-moșierești”, favoritul pentru alegerile episcopale din Cluj ar fi fost Dezső László, dar preotul parohiei Cluj-Centru, fost protopop și director general eparhial, a fost condamnat mai întâi în 1952 pentru activitatea politică dintre 1940-1944, iar a doua oară în 1957, în procesul politic „Dobai”[29] la 7 ani de închisoare. Deși a fost eliberat în aprilie 1961, condamnările l-au eliminat încă de la început dintre candidați.[30]

Pe baza surselor arhivistice, candidații episcopali pot fi împărțiți în mai multe categorii:

1. După episcopul János Vásárhelyi, în cadrul alegerilor episcopale și primnotariale în eparhia de Cluj, întotdeauna s-au făcut simțite două tendințe: una a personalului de la centru, din Cluj, de a fi ales un profesor

---

[29] A se vedea Gyula Dávid (ed.): *op. cit.*, p. 35; Zoltán Tófalvi, *1956 erdélyi mártírjai. III kötet. A Dobai-csoport [Martirii transilvăneni - 1956.* Volumul III. *Lotul Dobai],* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.

[30] Dezső László (1904-1973), scriitor ecleziastic și în domeniul științelor sociale, redactor, protopop de Cluj, referent misionar eparhial. Pentru activitatea politică anterioară a fost reținut la 15 august 1952, conform ordinului nr. 490 Cabinet și internat administrativ la Canal și la colonia de muncă Peninsula, până la 12 septembrie 1954. În urma presiunilor a fost recrutat la Cluj, la 17 septembrie 1954. Motivele care stau la baza schimbării radicale a atitudinii personale necesită cercetări suplimentare. Cert este că până la arestarea sa din 25 iulie 1957 s-a dovedit a fi cel mai valoros informator al Securității în ceea ce privește supravegherea elitei reformate din Cluj. Arestarea lui s-a datorat lipsei de informații și de transparență în rândul organelor de securitate clujene. Serviciul 8 de Anchete penale ale Direcției Regionale Cluj care a fost responsabil în procesul Dobai, pe baza informațiilor din timpul audierilor, a obținut un mandat de arestare pe numele lui László, fără să se consulte, în prealabil, cu Serviciul 3 de Informații interne, pentru care acesta lucra ca informator. Ulterior, pentru a evita deconspirarea agentului, au permis desfășurarea procedurilor penale împotriva lui. După vizita organelor din Cluj în închisoarea de la Galați, printr-un angajament semnat la 16 septembrie 1960, László a fost de acord cu reluarea activității de informator și a acționat în consecință după eliberarea sa, în aprilie 1961. A se vedea ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 177154, ff. 4-5, 8, 10-11, 13-15. Rolul său în procesul Dobai necesită în continuare cercetări suplimentare. În acest sens a se vedea ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 104, vol. 1-7. Despre László, de asemenea, a se vedea Ferenc László, “A «harmadik út» áldozata – László Dezső állambiztonsági ügyiratai” [Victima „căii a treia” - Dosarul de securitate a lui Dezső László], în Cseke Péter (ed.), *László Dezső emlékezete 1904-2004 [În memoria lui Dezső László 1904-2004],* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2004, pp. 147-177; Gyula Dávid (ed.), *op. cit.*, p. 225.

de la Institutul Teologic sau un consilier; și a doua, a preoților și protopopilor, de a fi ales cineva dintre ei.[31] Observația a fost parțial valabilă și în cazul alegerilor din 1962, deoarece am putut identifica mai mulți candidați sprijiniți de centrul episcopal, Dr. Gyula Dávid, primnotar eparhial din 1953[32], fiind candidatul oficial al Consiliului Dirigent.[33] Potrivit anterior amintitei tradiții și sistemului de „succesiune”, încă de la sinodul din 1726 primnotarul eparhial ales, în toate cazurile a fost echivalent cu următorul episcop.[34] Tergiversările și obiecțiunile formulate de Departamentul Cultelor asupra candidatului oficial au obligat Prezidiul Eparhial să-și asigure mai multe variante de alegere, astfel, pe lângă primnotarul eparhial, l-au propus pe directorul general eparhial, Dr. István Tőkés[35], și pe profesorul de teologie, Dr. István Juhász[36].

---

[31] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 11.

[32] Gyula Dávid (1902-1987), protopop de Odorhei, primnotar eparhial. A fost recrutat la 1 aprilie 1953, în lipsa materialelor compromițătoare aparent cu metoda „convingerii”, dar de fapt în urma presiunii exercitate de Securitatea din Odorheiu Secuiesc. Interpretarea particulară a activității de informator în anii anteriori alegerilor au subminat candidatura sa. Aceasta și pentru că a refuzat să prezinte rapoarte scrise și pentru că a preferat să ofere informații verbale și cu un caracter general. ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 251223/1, ff. 3, 8, 16, 31-37; fond Informativ, dosar nr. 017752/1, f. 27.

[33] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 12.

[34] *Ibidem,* f. 7.

[35] István Tőkés (1916-2016), secretar episcopal, membru al sinodului, referent misionar eparhial. Primele sale probleme serioase cu organele de securitate au apărut în legătură cu calendarul reformat editat în februarie 1950 (26.000 de exemplare au fost distribuite, însă difuzarea altor 11.000 de copii a fost interzisă). Semnarea la Cluj în circumstanțe neclare a angajamentului, la 25 iulie 1950, poate fi considerată o consecință a problemei cu calendarul. Cea de-a doua recrutare a avut loc la 26 iulie 1958, tot la Cluj, pe baza unor date compromițătoare, și mai ales datorită unui articol antisovietic și anticomunist publicat în timpul Transilvaniei de Nord, în revista *Kiáltó Szó*. Relația lui cu Securitatea este complicată. La 3 aprilie 1959 el semna la Cluj un document, prin care se angaja că „nu va divulga nimănui” faptul că a colaborat cu organele securității. Acesta, practic, atestă încheierea colaborării. Prezența unui astfel de document este de neînțeles din două motive. Pe de o parte, scrisul de mână nu este identic cu cel din angajamentele anterioare (1950, respectiv 1958). Pe de altă parte, conform practicilor vremii, organele de securitate nu au solicitat de la agenți „fățarnici și trădători” să prezinte o declarație scrisă în caz de excludere din rețea. Mai degrabă, obiceiul era acela că păstrau aparența cooperării, pe când, în realitate, cel în cauză era ținut sub o observație strictă. ACNSAS, fond Rețea, dosar nr.

2. A doua categorie îi cuprinde pe candidații regimului. Aici îi includem pe Gyula Nagy, protopop de Sibiu[37], care a devenit favoritul Departamentului Cultelor[38]. Tot aici îl încadrăm pe preotul Dr. Csaba Csutak, din parohia Cluj-Centru, viitor protopop de Cluj, favoritul inspectorului regional de culte Țepeș Hoinărescu, precum și al organelor de securitate clujene.[39] Până în ultima clipă, la desemnarea candidatului

158848, f. 7; fond Rețea, dosar nr. 189048, ff. 11, 18-19; fond Informativ, dosar nr. 211237/1, f. 13.

[36] István Juhász (1915-1984), profesor de teologie, istoric bisericesc, membru al sinodului, rector al Institutului Teologic Protestant Unic de Grad Universitar din Cluj. Recrutarea s-a a avut loc la 25 mai 1957 la București, pe baza unor materiale compromițătoare. În afară de activitatea publicistică din trecut, i-a fost reproșat și rolul jucat între 1945-1947 în chestiunea Ardealului. Datorită tensiunilor cu Securitatea, la 26 mai 1961 activitatea lui din trecut a fost reevaluată, și în cele din urmă s-a ajuns la semnarea unui nou angajament. ACNSAS, fond Rețea, dosar 179436, ff. 1-5, 37-38. A se vedea și Dezső Buzogány, ”Juhász István (1915-1984)”, în Ferenc Hatházi (ed.), *Akik jó bizonyságot nyertek. A Kolozsvári Református Theológia tanárai 1895-1948 [Cei care au trecut testul. Profesorii Teologiei Reformate din Cluj 1895-1948],* Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpont, Kolozsvár, 1996, 402-427.

[37] Gyula Nagy (1909-1992), preot de Petroșani, protopop de Sibiu, subnotar eparhial, membru al sinodului, episcop. Recrutarea lui a avut loc la 23 martie 1962 la Sibiu, pe baza „sentimentelor patriotice". Nagy, care într-o situație de forță majoră, a preluat funcția de episcop, a fost mai târziu ținta unor atacuri neadecvate. Pentru claritate vom cita din raportul căpitanului Avram Mihuț din București, din 16 februarie 1962, în care se discută despre potențiala candidatură a protopopului de Sibiu: „la reformați episcopul a fost întotdeauna o personalitate, [...] el trebuie să aibă o autoritate bine conturată, cuvântul său să aibă greutate – și nu vede că el s-ar fi impus până a fi [sic!] cu ceva deosebit ca să poată râvni să fie episcop". Mihuț a citat, de asemenea, literalmente opinia protopopului: „1,70 m am sărit, iar eu știu sigur că n-am să reușesc să sar 1,80... așa privesc și la situația de episcop. [...] ca mine mai sunt 60...". ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 289276, ff. 19, 30; fond Informativ, dosar nr. 233523, ff. 147-149.

[38] Aparent acest lucru este clarificat în raportul din 8 septembrie 1971 al sursei ocazionale „Dénes", care oferă o explicație retrospectivă și neconfirmată asupra evenimentelor care au avut loc cu aproape 10 ani în urmă. Potrivit sursei, în perioada 5-21 august 1971 a fost cazat la Geoagiu în vecinătatea episcopului reformat Nagy, iar cu ocazia unei conversații purtate cu el, acesta i-ar fi dezvăluit că funcția deținută i se datorează legăturii de rudenie pe care soția sa ar fi avut cu „tovarășul Gheorghe Maurer". Idem, fond Informativ, dosar nr. 233523, f. 212.

[39] Csaba Csutak (1920-1995), preot ajutor al parohiei Cluj-Centru. A fost recrutat la 15 decembrie 1961 la Cluj pe baza „sentimentelor patriotice". Idem, fond Rețea,

episcopal, antagonismul între centru și provincie și conflictul de interese între anumite elemente care reprezentau puterile statului pot fi documentate.[40]

3. A treia categorie de candidați îi reprezintă persoanele introduse pe listă, cu scop diversionist, pentru a acoperi agentura, favoriții reali al PMR. Astfel după dosarele personale, aici îi amintim pe preotul din Turda-Veche, Árpád Péntek[41], și pe protopopul de Mureș, Benedek Barabás[42]. În cazul primului, o afirmație venită din partea organelor de securitate întărește diversiunea[43], în timp ce protopopul de Mureș a aflat doar după alegeri că și numele lui a fost trecut pe lista candidaților[44].

4. A patra categorie este a „autocandidaților”, formată din persoane care au înțeles greșit sau au supraevaluat bunăvoința afișată față de ei din partea reprezentanților Departamentului Cultelor și din partea organelor de securitate, și care s-au simțit în măsură a îndeplini funcția de episcop. Aici îi includem pe profesorii de teologie Endre Szőcs[45] și Mihály Teleky[46], introduși în Institutul Teologic Protestant din Cluj, nu neapărat

---

dosar nr. 268544/1, ff. 15-16, 56; dosar nr. 289276, f. 26; fond Informativ, dosar nr. 209947, f. 11.

[40] Idem, fond Rețea, dosar nr. 268544/1, ff. 169-171.

[41] Árpád Péntek (1921-1993), preot de Suceag și mai târziu de Turda Veche, deținător al mai multor funcții protopopiale: primnotar al protopopiatului Călata (Cluj-Călata), subnotar al protopopiatului Cluj, primnotar protopopial, consilier al protopopiatului Turda. Idem, fond Rețea, dosar nr. 281208/1, ff. 1-7.

[42] Benedek Barabás (1905-1975), protopop de Mureș, preot al parohiei Tîrgu-Mureș - Orașul de Jos. Idem, fond Rețea, dosar 303259/1, ff. 47 (inclusiv verso), 52; fond Informativ, dosar nr. 68686, f. 4.

[43] A se vedea reacția lt. maj. Ioan Onac pe marginea celor relatate de informatorul „Zöldi” în nota informativă din 11 mai 1962: „PENTEK ARPAD va fi împiedicat de a ocupa acest post. De altfel numele lui a fost introdus de noi pe lista candidaților în scopul acoperirii agenturii noastre.” Idem, fond Informativ, dosar nr. 193734/1, f. 10 (verso).

[44] Idem, fond Rețea, dosar nr. 303259/1, f. 40.

[45] Endre Szőcs (1908-1977), inspector șef al Ministerului Cultelor, protopop de Gurghiu, preot de Voivodeni, membru al sinodului, profesor de teologie. A fost recrutat la 22 februarie 1953 la Tîrgu-Mureș pe baza „sentimentelor patriotice”. Idem, fond Informativ, dosar nr. 236525, ff. 2-5; fond Rețea, dosar nr. 178405, ff. 10, 12-14, 18.

[46] Mihály Teleky (1906-1992), preot de Săvădisla, profesor de teologie. A fost recrutat la 30 ianuarie 1958 la Cluj, pe baza informațiilor compromițătoare. Din lipsa „posibilităților de informare” a fost exclus din rețea fără angajament în scris, pe 8 iunie 1961. Prin a doua recrutare, din 23 aprilie 1962, au vizat controlarea

pentru meritele lor științifice, ci pentru loialitatea și devotamentul demonstrat în cadrul muncii informative depuse în favoarea organelor de securitate[47].

Trebuie să precizăm că fiecare din persoanele amintite – cu excepția lui Árpád Péntek și Benedek Barabás –, până la momentul candidaturii au cooperat, într-un fel sau altul, cu organele de securitate, după cum reiese și din dosarele lor personale de rețea și informative. Faptul, că primnotarul eparhial Dávid, sau directorul general Tőkés nu au primit aprobarea statului pentru a fi aleși în funcția de episcop se datorează exclusiv faptului că au refuzat, până la momentul respectiv, furnizarea de note informative, sau transmiterea în scris a celor discutate cu persoanele cu care au intrat în contact.

Cronologic, candidatul Departamentului Cultelor, Gyula Nagy, a fost ales în funcția de episcop de către Adunarea Generală Eparhială la 28 iulie 1962[48], decretul de aprobare al Consiliului de Miniștri a fost eliberat

---

comportamentului imprevizibil al profesorului în zilele candidaturii episcopale. Idem, fond Rețea, dosar nr. 177884, ff. 1-7, 13-17, 35-39; fond Informativ, dosar nr. 234270/1, f. 16 (verso).

[47] Locotenentul major Ioan Onac, responsabil de supravegherea alegerilor episcopale din Cluj, asistând la comportamentul nedisciplinat afișat de informatorii săi în timpul alegerilor, s-a văzut nevoit să pună întrebarea: la urma urmei, cine sunt în fond profesorii Endre Szőcs și Mihály Teleky? „Din datele de care dispunem rezultă că sus-numiții sunt elemente anarhice, indisciplinate, care, după ce au ajuns în actualele funcții cu sprijinul prorectorului Bende Bela, au început să se amestece în conducerea Institutului și al Episcopiei reformate, fiind chiar pretendenți la ocuparea unor posturi de conducere. Nu respectă ordinele conducerii teologiei și caută orice prilej să-l compromită pe Juhasz Ștefan și Bende Bela.” Idem, fond Rețea, dosar nr. 178405, ff. 49-50.

[48] Punctele adunării extraordinare convocată la 28 iulie 1962 la ora 10 dimineața au fost împărțite în plan de formare și de acțiune. Etapa formării conținea 5 puncte: serviciul religios, deschiderea prezidențială, măsuri referitoare la întocmirea procesului-verbal, citirea listei nominale a membrilor adunării generale, precum și trimiterea telegramelor de salut adresate conducerii de stat. Planul de acțiune pentru prima zi a adunării generale a cuprins următoarele: 3996-1962.I. Prezentarea alegerii episcopale de către Consiliul Dirigent; 3398-1962.I. Delegarea comisiei electorale și stabilirea calendarului alegerilor; 3999-1962.I. Înaintarea Consiliului Dirigent despre hirotonirea tinerilor preoți; 4005-1962.I. Raportul despre numărarea voturilor. Ultimul punct de pe ordinea de zi a fost salutul episcopului ales. Arhivele Eparhiei Reformate Ardelene (Erdélyi Református Egyházkerület Levéltára, în continuare EREL), fond Consiliul Dirigent al Eparhiei Reformate Ardelene (Kolozsvári Református Egyházkerület

la 26 septembrie 1962[49], iar instalarea solemnă a avut loc la 21 octombrie 1962 în biserica parohiei Cluj-Centru din strada Kogălniceanu[50].

II. În Eparhia de Oradea strategia de alegere episcopală în 1961 a fost redusă la alegerea promptă a candidatului „extras" și „promovat" în timp. Acest lucru se datorează și schimbării timpurii a elitei eparhiale din 1951.[51] Nu putem spune nici că ar fi fost candidați, deoarece totul s-a rezumat la alegerea, fără ezitări, a lui Sándor Búthi, preot din Oradea-Rât, primnotar eparhial din martie 1960.[52] Totuși, au fost și alte persoane care au intrat în calcul pentru scaunul episcopal. Astfel, în afară de Búthi, trebuie să-i amintim pe protopopul de Săcueni, Kornél Szablyár[53], pe protopopul de Timișoara, Leó Peuker[54] și pe protopopul de Oradea, László

Igazgatótanácsának Levéltára, în continuare fond ITL), document nr. 33/I.11/1911, ff. 6-9.

[49] ANIC, fond DS, dosar nr. 29/1962, f. 67.

[50] EREL, fond ITL, document nr. 53/I.50/911, f. 8.

[51] Atunci au fost înlăturați dr. István Soós, consilier juridic, dr. Ernő Balogh, primcurator eparhial și István Debreczeni, primnotar eparhial. ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 236849/1, f. 426; dosar nr. 236851, ff. 41-42, 50.

[52] Vince Sándor Búthi (1913-1967), consilier eparhial, preot al parohiei Oradea-Velența, și mai apoi al parohiei Oradea-Rât, primnotar eparhial, episcop. Din anul 1947 a colaborat deja cu predecesorul Securității. Cu toate acestea a semnat angajamentul doar la 15 noiembrie 1952. A fost informatorul Serviciului 3 de Informații interne al Direcției Regionale Oradea până în martie 1958. Pe lângă supravegherea episcopului Aladár Arday, a contribuit la arestarea preotului Kálmán Sass, și datorită lui s-a reușit identificarea betaniștilor transilvăneni condamnați ulterior în 3 loturi. După o perioadă de probă de 6 luni, Búthi în octombrie 1958 a fost definitivat ca agent în cadrul Direcției I-a de Informații Externe. Funcția de episcop a favorizat și cariera de informator, aceasta fiind cea mai de succes a anilor '60 în cadrul Bisericii Reformate. Idem, fond SIE, microfilm 1628/1, ff. 4-5, 10-11, 16, 137-138; microfilm 1628/2, ff. 56-57; fond Informativ, dosar nr. 233520/1, f. 3; Arhivele Eparhiei Reformate de pe lângă Piatra Craiului (Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltára, în continuare KREL), în lipsa altor date suplimentare dosarul intitulat „Püspöki beiktatás okmányai 1962. év" [Documentele instalării episcopale anul 1962], „Buthy Sándor törzskönyvi lapja" [Fișa matricolă a lui Sándor Buthy]; ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 1.

[53] Kornél Szablyár (1918-1977), preot în Tărcaia și în Săcueni, protopop de Marghita, și în cele din urmă preot-protopop de Baia Mare. Încercările de a identifica mai multe informații despre el în ACNSAS nu au dat rezultate până acum.

[54] Leó Peuker (1917-1987), preot în Țipari, preot-protopop de Timișoara. Dosarul său SIE de câteva pagini, menționează doar că a fost recrutat ca informator pe

Papp, care foarte repede și-au dat seama că o cooperare cu organele de securitate poate aduce o serie de avantaje personale și implicit o relansare a carierei ecleziastice. Cu toate acestea, în 1961 singurul concurent serios al lui Búthi a fost protopopul Szablyár, dar brutalitatea lui în relațiile cu colegiul preoțesc și lipsa de diplomație a condus la favorizarea și alegerea primului.[55]

Din punct de vedere cronologic prezbiteriile parohiale l-au ales pe singurul candidat episcopal, Sándor Búthi, la 26 noiembrie 1961[56], alegerea episcopală a fost recunoscută de Consiliul de Miniștri la 25 decembrie 1961[57], iar instalarea solemnă a avut loc la 25 martie 1962, la Oradea, în fața Adunării Generale Eparhiale și a invitaților.[58]

III. Moartea tragică a episcopului de Oradea, Sándor Búthi la 15 martie 1967, a ridicat din nou problema alegerii „candidatului potrivit". În scurta episcopie a lui Búthi însă, dependența față de organele de securitate de stat s-a consolidat, și în mai multe funcții de conducere eparhială sau în diferite foruri ecleziastice au fost plasate persoane „loiale". Această situație a asigurat o situație comodă pentru PCR. Loialitatea candidaților cu șanse reale față de conducerea de stat a fost un

---

teritoriul protopopiatului Timișoara în 1952 pe baza „sentimentelor patriotice". El a oferit un sprijin eficient în privința supravegherii membrilor clerului reformat, mai târziu fiind folosit cu succes și în supravegherea maghiarilor „fasciști-naționaliști" din emigrație. Note informative și rapoarte întocmite de el am întâlnit adesea în dosarele contemporanilor săi. ACNSAS, fond SIE, microfilm 43291, ff. 17-18.

[55] Despre repulsia generată de preotul de Săcueni a informat și „Balog Alomir", protopop de Satu Mare, într-o notă informativă din 9 august 1960: „S-a ales vicar în persoana lui Buthi Alexandru care funcționează și stă în fruntea eparhiei cu tot dreptul episcopului. Se vorbește mult: cine va fi vicar, dacă Buthi va deveni episcop? Că Buthi Alexandru va fi episcop este un lucru știut de toți, și primit cu mulțumire pretutindeni, afară de câțiva pretendenți la scaunul episcopal, între ei și Szablyár Cornel protopopul din Săcueni. Acest lucru se vede și din comportarea lui. Când suntem la adunare, de exemplu la scaunul episcopal, unde sunt prezenți toți protopopii, toată lumea se adresează către Buthi, onor[ate] vicar sau preacucernicul vicar etc., Szablyár Cornel însă: „Sanyi, sau Buthi Sanyi". Idem, fond Informativ, dosar 233520/1, ff. 10-11. (În Eparhia Oradea, semnificația funcției de primnotar eparhial s-a contopit cu cea a cuvântului vicar, locțiitor episcopal).

[56] ANIC, fond DS, dosar nr. 47/1960, f. 58.

[57] Idem, ff. 59-61.

[58] KREL, dosar intitulat „Püspöki beiktatás okmányai 1962. év"; ANIC, fond DS, dosar nr. 28/1962, f. 57.

fapt de mult dovedit. Tocmai pentru acesta considerăm că în cazul alegerii episcopale a lui László Papp, protopop de Oradea[59], în 1967, vorbim mai degrabă despre o alegere strategică, decât despre o strategie de alegere.

Nici în cazul alegerii protopopului de Oradea ca episcop nu putem vorbi despre o listă de candidați. Printre cei cu șanse reale pentru funcția de episcop trebuie să îi amintim pe István Higyed[60], vicarul episcopului Búthi, primnotarul eparhial, care în lipsa episcopului, potrivit art. 125 din Statut, răspundea de atribuțiile administrative al eparhiei, dar și pe Árpád Orosz, protopop de Carei, cel mai vechi protopop în oficiu, și care în lipsa episcopului îndeplinea atribuțiile de președinte în Eparhia Oradea. În categoria candidaților figurează și Kornél Szablyár, protopop de Baia Mare, care însă a avut pe parcursul anilor o atitudine care nu i-a adus popularitate.

În această situație, în care – în afară de protopopul Árpád Orosz[61] – fiecare dintre candidați au cooperat cu organele de securitate, în urma cercetărilor noastre, putem susține că, totuși, au fost câteva criterii care au influențat demersul alegerii strategice:

1. Relația candidatului cu inspectorul cultelor și cu organele de securitate. Acest lucru era definit de activitatea lui anterioară, respectiv în ce măsură a expus biserica și mai precis colectivul ecleziastic față de

---

[59] László Papp (1915-1998), preot al parohiei Oradea - Orașul Nou, protopop de Oradea, episcop. A fost recrutat la 30 ianuarie 1959 la Oradea pe baza „sentimentelor patriotice”. ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 289223, ff. 1-6, 26-28.

[60] István Higyed (1929-2013), preotul parohiei Bodo, protopop de Marghita, primnotar eparhial. A fost recrutat la 10 august 1962 la Oradea pe baza materialelor compromițătoare. A fost exclus din rețea la 3 martie 1967, cu câteva zile înainte de moartea episcopului Búthi, relația lui cu Securitatea pe tot parcursul cooperării fiind una tensionată. „Deși s-a prezentat punctual la întâlniri, evita să relateze aspectele dușmănoase din activitatea elementelor pe lângă care a fost dirijat din baza operativă. Deși a fost prelucrat de nenumărate ori, iar la întâlniri cu el a participat și fostul șef al Serv. III, față de care s-a angajat că va lucra corect, totuși el continuă să aibă rezerve față de organele noastre, fiind un element fanatic. Faptul că a fost menținut în rețea se datorește faptului că deține un post cheie fiind ajutor episcop.” - nota maiorul Gyula Maklári în raportul pentru excludere. Idem, fond Rețea, dosar nr. 292429, ff. 1-9, 25, 75-80 (verso); fond Informativ, dosar nr. 234062, f. 48.

[61] Protopopul Árpád Orosz în timpul alegerilor episcopale nu a fost informatorul Securității. A se vedea Idem, fond Informativ, dosar nr. 211265; fond Rețea, dosar nr. 288392.

reprezentanții regimului. A fost foarte apreciată „onestitatea” informatorului, verificată prin notele celorlalți agenți, colaboratori; lipsa de scrupule în cadrul transmiterii informațiilor, spiritul de inițiativă și capacitatea informatorului de a reuși să furnizeze în permanență informații cu „valoare operativă”.

2. Un alt criteriu important a fost relația candidatului cu organele administrative locale. Cu ocazia alegerilor episcopale din 1967, autoritățile locale au oferit referințe negative sau pozitive organelor centrale despre activitatea candidaților; astfel, pe de o parte îl lăudau pe protopopul László Papp, iar pe de altă parte au evidențiat inflexibilitatea și trăsăturile șovine ale primnotarului István Higyed.[62]

3. Doar după ce au fost avute în vedere aceste aspecte au fost luate în considerare și atuurile personale ale candidaților: pregătirea teologică, cunoașterea limbilor de circulație internațională, capacitatea diplomatică, relația cu colegiul preoților și cu credincioșii.

Desemnarea, alegerea, aprobarea și instalarea lui László Papp, s-a realizat în puțin mai mult de două luni: prezbiteriile celor 231 de parohii l-au ales ca episcop la 7 mai 1967[63], Consiliul de Stat i-a eliberat decretul de recunoaștere la 26 mai,[64] iar instalarea strict supravegheată de către inspectorii de culte și de organele de securitate a avut loc la 25 iunie 1967, la Oradea, în fața Adunării Generale Eparhiale și a numeroși invitați.[65]

Concluzii

Suntem de părere că am demonstrat ipoteza enunțată la începutul studiului, respectiv că factorul principal al alegerilor episcopale nu a fost adunarea generală eparhială, sau prezbiteriul parohiilor – cum a fost stabilit în Statutul din 1949 –, ci Partidul Comunist Român, care cu ajutorul Departamentului Cultelor și a Securității a determinat alegerea

---

[62] A se vedea opinia lui Traian Gîrba, președintele Comitetului Executiv al Consiliului Popular Regional Crișana, precum și rapoartele din 12-13 aprilie 1967 întocmite pe un ton părtinitor de către Dumitru Nicoară și Nicolae Melencu, împuterniciții locali al Departamentului Cultelor (ANIC, fond DS, dosar nr. 40/1967, ff. 184-185, 218, 509-511, 514-517).

[63] *Ibidem,* f. 182.

[64] *Ibidem,* f. 197.

[65] Programul din 25 iunie 1967 a prevăzut procedura de instalare a lui László Papp în 22 de puncte. A se vedea KREL, dosarul intitulat „Papp László beiktatása 1967 júniusában” [Instalarea lui László Papp în iunie 1967], documentul intitulat „Istentisztelet rendje, Vasárnap” [Cursul Serviciului Religios, Duminică].

persoanelor „potrivite”. Biserica Reformată nu a avut, practic, niciun cuvânt de spus în alegerea conducerii sale, iar cele trei alegeri au devenit simple formalități, prin faptul că a fost trecut pe listă doar numele unui singur candidat.

În analiza alegerilor episcopale sesizăm, pe de o parte, asemănări principiale, cum ar fi: scopul comun; metodele și etapele parcurse pentru atingerea scopului (căutarea candidatului „potrivit”, simularea ceremoniei de alegere pentru a susține aparența legalității cu solemnitatea necesară, cu respectul afișat față de organele de stat și cu atragerea opiniei publice) și rezultatul: doi episcopi loiali față de stat în fruntea Bisericii Reformate, simultan. Pe de altă parte observăm diferențe în modul de a rezolva aceeași problemă, care în principal se datorează dezvoltării istorice individuale ale eparhiilor, precum și a unor particularități locale. Astfel amintim poziția diferită a preoțimii în eparhiile studiate față de problema alegerii episcopului dar și diferența legislativă în procedura de alegere a episcopului.

Nu putem vorbi de o „rezistență internă” propriu-zisă, față de alegerile impuse, sau cu siguranță nu în Eparhia Oradea; iar în Eparhia Cluj, asistăm la fărâmițarea pas cu pas a respectului față de tradiție, și până la urmă la o schimbare a atitudinii bisericești, care se conformează nemijlocit directivelor de partid.

În timpul episcopului János Vásárhelyi prestigiul conducătorului Eparhiei Reformate Cluj era mai mare. Odată cu alegerea noilor episcopi, Sándor Búthi și László Papp, Eparhia Reformată Oradea a primit doi episcopi cu aptitudini deosebite, cunoscători de limbi străine, care și în activitatea științifică au fost superiori predecesorului Arday, și care, atât în probleme ecleziastice comune, cât și în menținerea relațiilor internaționale, l-au situat într-un rol secundar pe episcopul de Cluj, Gyula Nagy, care mai târziu a provocat deseori disensiuni între conducerea celor două eparhii.

În timpul alegerilor episcopale din anii ’60, arbitrariul de tip stalinist era deja instaurat de 15-20 ani. În această perioadă Securitatea a devenit mai rutinată, acumulând o bogată experiență, cu prețul suferințelor celor care au căzut victime „în plasa de păianjen” a sistemului. După 1956 a dispărut speranța unei schimbări de regim, legată și de o intervenție a SUA. Pe de altă parte, puterea politică a înțeles că va fi nevoită să conviețuiască pentru o perioadă mai lungă cu credincioșii, cu oficialitățile ecleziastice, precum și cu bisericile. Nu putem așadar afirma că foștii candidați episcopali, protopopii și preoții nu au luat în calcul

interesele Bisericii (ceea ce nu este susținut nici de documentele de la CNSAS) – ceea ce nu era permis nici de profesia și statutul lor. Ei, în persoană, au fost, în același timp, garanția nominativă a continuității bisericii. Deși au semnat „angajamente”, nu putem să-i condamnăm. Înalta funcție ecleziastică deținută a dus, inevitabil, la un interes din partea organelor de securitate față de aceștia, și în lipsa unui refuz deschis, la propuneri de colaborare, care s-au și materializat. Acești oameni în cadrul unei relații interactive inegale au început să învețe „să danseze legați fedeleș”, iar pentru elita ecleziastică cooperarea, această formă forțată a supraviețuirii cu organele de securitate, a asigurat o cale îngustă de supraviețuire socială și confesională, ceea ce a fost de ajuns ca și Biserica să se mențină. În situația dată, supraviețuirea ar fi putut fi singurul scop real. Este inacceptabil ca vina regimului comunist să o atribuim celor strâmtorați, persecutați. Cu atât mai mult cu cât, alegerile episcopale, care din punctul de vedere al regimului s-au terminat cu rezultate favorabile, au amplificat tactica „de sus în jos”, au intensificat procesul de căutare și atragere la cooperare în mediul bisericesc, fenomen care, la sfârșitul anilor ’70 și începutul anilor ’80, l-a atins și pe simplul preot din mediul rural.

Am putea, așadar, să ne punem întrebarea: dacă ei nu ar fi acceptat să facă compromisuri, cei care le-ar fi luat locul, ar fi fost mai buni, mai onești? Aceasta a fost capcana diabolică a sistemului, și în locul unui discurs de condamnare, situația lor revendică mai degrabă o narare care să inspire contemplația și înțelegerea în contextul epocii.

Datele candidaților episcopali din 1962 în Cluj după dosarele personale de securitate

Nr.	Dezső László	Gyula Dávid	István Tőkés	István Juhász	Gyula Nagy
1. Data și locul nașterii	12 iulie 1904, Sf. Gheorghe	6 septembrie 1902, Comolău	8 august 1916, Malnaș	16 aprilie 1915, Aiud	27 septembrie 1909, Chiuruș
2. Starea civilă, nr. copiilor	însurat, 4 copii	însurat, 6 copii	însurat, 8 copii	însurat, 5 copii	însurat, 3 copii
3. Calificare profesională[66]	ATC,[67] Glasgow (1926-1927). Activitate științifică însemnată	ATC, Basel (1926-1927, 1930). Activitate științifică însemnată	ATC, Tübingen, Kassel (1938-1939) și Basel (1940). Act. științifică însemnată	ATC, Debrecen (1940). Act. științifică însemnată	ATC. Fără activitate științifică
4. Cunoaștere limbi străine	engleză	germană	germană	engleză, germană	germană
5. Activitate politică	Deputat PA[68] (1940-1944), membru UPM[69]	Membru PNM[70] și PA, după 23 august 1944 membru UPM	Membru UPM din 1948	Membru UPM din 1945	Membru UPM
6. Poziția clericală în momentul candidaturii	funcționar, arhivar eparhial	primnotar eparhial	director general eparhial	rector ITP[71]	preot-protopop de Sibiu
7. Sprijinul clerical al candidatului	popular	foarte popular	popular	nepopular	popularitate locală
8. Natura relației cu Securitatea în momentul candidaturii	bun	tensionat	tensionat	tensionat	excelent

---

[66] În ceea ce privește calificarea candidaților episcopali, studiile teologice au fost adesea urmate și de altele, efectuate în străinătate. În unele cazuri de numele candidatului s-a legat și o activitate științifică. În tabel am enumerat doar numele localităților din străinătate unde au studiat, iar în lipsa acestora am indicat numele facultății pe care candidatul a absolvit-o, dacă a fost cazul menționând și activitatea științifică.

[67] Academia Teologică din Cluj.

[68] Partidul Ardelean.

[69] Uniunea Populară Maghiară.

[70] Partidul Național Maghiar.

[71] Institutul Teologic Protestant Unic de Grad Universitar din Cluj.

9. Data recrutării, numele conspirativ	prima oară la 17 septembrie, 1954, „Gábor". A doua oară la 16 septembrie 1960, „Szabó Béla"	1 aprilie 1953, „Péter", „Udvarhelyi Péter"	25 iulie 1950 și 25 iunie 1958, „Sándor"	25 mai 1957, „Popescu", „Dénes János"	23 martie 1962, „Kőrösi"
10. Modalitatea recrutării	pe baza materialelor compromi-țătoare	pe baza „convingerii"	pe baza materialelor compromi-țătoare	pe baza materialelo r compromi-țătoare	pe baza „sentimentelor patriotice"
11. Organul responsabil cu recrutarea	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 4, Cluj	Direcția de Informații interne, Serviciul Raional Odorheiu Secuiesc	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 4, Cluj	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 2, Cluj	Direcția de Informații interne, Serviciul III, București
12. Atitudinea afișată față de Securitate[72]	„sinceră", „loială" atitudine cooperativă	atitudine „șovăielnică"	atitudine de refuz	atitudine exploatatoa re, căutătoare de beneficii personale	„sinceră", „loială" atitudine cooperativă
13. Forme de onorare ale cooperării	remunerații în bani, „intervenții" care au vizat interesul personal și familial	„intervenții" care au vizat interesul personal	-	„intervenții" care au vizat interesul personal	„intervenții" care au vizat interesul personal

[72] Pe parcursul cercetării am identificat trei tipuri de atitudine a candidaților episcopali: 1. atitudinea „sinceră", de cooperare, care a urmărit îndeplinirea intereselor personale 2. atitudinea „șovăielnică", care a generat neîncredere în organele securității de stat 3. refuzul cooperării cu organele de securitate.

Nr.	Csaba Csutak	Árpád Péntek	Benedek Barabás	Endre Szőcs	Mihály Teleky
1. Data și locul nașterii	4 aprilie 1920, Cluj	25 martie 1921, Lugoj	7 iulie 1905, Zăbala	29 august 1908, Ciucani	19 noiembrie 1906, Bodoc
2. Starea civilă, nr. copiilor	însurat, 2 copii	însurat, 3 copii	însurat, 2 copii	însurat, 2 copii	însurat, 3 copii
3. Calificare profesională[73]	ATC, UFJC[74], Facultatea de drept. Act. științifică	ATA,[75] Utrecht (1968-1969). Act. științifică	ATC. Fără activitate științifică	ATC. Edinburgh, Aberdeen (1933-1934), Leipzig (1935). Fără activitate științifică	ATC, Paris, Strasbourg (1929-1931) Fără activitate științifică
4. Cunoaștere limbi străine	franceză, germană	germană, franceză	germană	engleză, germană	franceză
5. Activitate politică	Membru UPM	Membru UPM	Membru PA și UPM	Membru UPM și PCR	Membru UPM
6. Poziția clericală în momentul candidaturii	preot parohia Cluj-Centru	preot parohia Turda-Veche	preot-protopop de Tîrgu-Mureș	profesor ITP	profesor ITP
7. Sprijinul clerical al candidatului	„tânăr talent”	„tânăr talent”	popularitate locală	nepopular	nepopular
8. Natura relației cu Securitatea în momentul candidaturii	excelent	supravegheat	supravegheat	tensionat	tensionat
9. Data recrutării, numele conspirativ	15 decembrie 1961, „Balog Márton”	-	-	22 februarie 1953, „Zöldi”	prima oară la 30 ianuarie 1958, a doua oară pe 23 aprilie 1962, „Simon Simon”

[73] În ceea ce privește calificarea candidaților episcopali, studiile teologice au fost adesea urmate și de altele, efectuate în străinătate. În unele cazuri de numele candidatului s-a legat și o activitate științifică. În tabel am enumerat doar numele localităților din străinătate unde au studiat, iar în lipsa acestora am indicat numele facultății pe care candidatul a absolvit-o, dacă a fost cazul menționând și activitatea științifică.

[74] Universitatea Francisc Iosif din Cluj.

[75] Academia Teologică din Aiud.

10. Modalitatea recrutării	pe baza „sentimen-telor patriotice”	.-	-	pe baza „sentimente-lor patriotice”	pe baza materialelor compromi-țătoare
11. Organul responsabil cu recrutarea	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 4, Cluj	-	-.	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 4, Tîrgu-Mureș	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 4, Cluj
12. Atitudinea afișată față de Securitate[76]	„sinceră”, „loială” atitudine cooperativă	-	-.	„sinceră”, „loială” atitudine cooperativă	„sinceră”, „loială” atitudine cooperativă
13. Forme de onorare ale cooperării	„intervenții” care au vizat interesul personal	-	-	remunerații în bani, „intervenții” care au vizat interesul personal și familial	remunerații în bani, „intervenții” care au vizat interesul personal

[76] Pe parcursul cercetării am identificat trei tipuri de atitudine a candidaților episcopali: 1. atitudinea „sinceră”, de cooperare, care a urmărit îndeplinirea intereselor personale 2. atitudinea „șovăielnică”, care a generat neîncredere în organele securității de stat 3. refuzul cooperării cu organele de securitate.

Datele candidaților episcopali din 1961, respectiv din 1967 în Oradea după dosarele personale de securitate

Nr.	Sándor Búthi	Leó Peuker	László Papp	István Higyed
1. Data și locul nașterii	29 ianuarie 1913, Seini	19 mai 1917, Timișoara	19 mai 1915, Ghenci	22 iulie 1929, Timișoara
2. Starea civilă, nr. copiilor	însurat/fără copii	însurat /1 copil	însurat /5 copii	însurat /2 copii
3. Calificare profesională	FTRC,[77] Universitatea Bolyai din Cluj, Facultatea de Filozofie	Teologia Romano-Catolică din Timișoara (1941), FTRC (1946)	FTRC, Strasbourg (1936-1937), Basel (1937-1938)	ITP
4. Cunoaștere limbi străine	Germană	germană, franceză	franceză, germană	franceză
5. Activitate politică	membru UPM, și simultan pentru o perioadă scurtă din 1947 membru PCR	-	Membru UPM din 1949	-
6. Poziția clericală în momentul candidaturii	primnotar eparhial	preot-protopop de Timișoara	preot-protopop de Oradea	primnotar eparhial
7. Sprijinul clerical al candidatului	foarte popular	nepopular	parțial popular	parțial popular
8. Natura relației cu Securitatea în momentul candidaturii	foarte bun	bun	foarte bun	tensionat
9. Data recrutării, numele conspirativ	15 noiembrie 1952, „Kutasi", din octombrie 1958 „Medeșan"	1952, „Fekete Iosif", „F.I.", „F.I.15"	30 ianuarie 1959 „Nagy Iosif"	10 august 1962, „Sandu"
10. Modalitatea recrutării	pe baza „sentimentelor patriotice"	pe baza „sentimentelor patriotice"	pe baza „sentimentelor patriotice"	pe baza materialelor compromițătoare
11. Organul responsabil cu recrutarea	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Biroul 3, Oradea	Direcția de Informații interne, Serviciul III	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Oradea	Direcția de Informații interne, Serviciul III, Oradea
12. Atitudinea afișată față de Securitate	„sinceră", „loială" atitudine cooperativă	„sinceră", „loială" atitudine cooperativă	„sinceră", „loială" atitudine cooperativă	atitudine „șovăielnică"
13. Forme de onorare ale cooperării	remunerații în bani, „intervenții" care au vizat interesul personal și familial	fără date	„intervenții" care au vizat interesul personal	„intervenții" care au vizat interesul personal și familial

[77] Facultatea de Teologie Reformată din Cluj.

Ciprian **BĂLĂBAN**

Trandafir Sandru – arta mersului pe sârmă în relația cu Securitatea

Trandafir Sandru – The Skill of Maintaining a Balanced Relation with the Securitate

The present article emphasizes the relation between the Pentecostal pastor Trandafir Sandru and the communist authorities. Trandafir Sandru's life path was sinuous, both in terms of his relation with the Securitate and the functions he held in the Pentecostal church. He lost his position as a secretary general and chief editor of the Newsletter of the Pentecostal church after being abandoned by the Securitate. Eventually he ceased being a pastor and member of the Pentecostal denomination. Gaining support from abroad, Trandafir Sandru managed to recover all those positions, including his position as a Securitate agent, in spite of the fact that some of his actions defied the communist authorities.

Etichete: penticostal, Trandafir Sandru, Securitate, informator
Keywords: Pentecostal, Trandafir Sandru, Securitate

Copilăria – tinerețea

Trandafir Sandru s-a născut la data de 13 aprilie 1924, în localitatea Secaş, din regiunea Arad. După terminarea celor patru clase primare a urmat, între anii 1936-1944, Liceul Comercial de Băieţi din Arad[1]. Aderă la credinţa penticostală în anul 1941, fiind botezat de Gheorghe Surda, din comuna sa natală[2]. În acea vreme penticostalii, din cauza persecuţiei, erau integraţi în comunităţi baptiste. Grupul din Secaş se pare că este unul dintre grupurile care nu s-au integrat în Cultul Baptist. Astfel, serviciile religioase penticostale erau ţinute în pădure. Trandafir Sandru mărturiseşte că a fost botezat în apă, în secret, într-o pescărie[3]. Gheorghe Surda era liderul unui grup penticostal pe care Gheorghe Bradin îl numeşte în anul 1961 „grup de disidenţi", fiind foarte probabil că aceştia nu s-au integrat niciodată în Cultul Penticostal. După ce a devenit penticostal, Trandafir Sandru a intrat în legătură cu Gheorghe Budean, frate de corp cu Pavel Budean, prin care şi Gheorghe Bradin, considerat primul penticostal din România, primise credinţa penticostală. Prin fraţii Budean, Trandafir Sandru a obţinut literatură religioasă în limba engleză

[1] ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 1, ff. 12-13.
[2] Idem, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 2, f. 64.
[3] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici*, Bucureşti, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1994, pp. 11-12.

care, foarte probabil, l-a ajutat în procesul cristalizării unui sistem doctrinar penticostal încă din tinereţe[4].

În această perioadă, Trandafir Sandru a făcut pregătiri pentru ascunderea prietenului său evreu, Simon Moise, din Arad, în cazul în care acesta urma să fie persecutat. În cursul lunii iulie 1944 a fost încorporat în Regimentul 93 Infanterie din comuna Ghioroc, apoi trimis la Şcoala de ofiţeri în rezervă din comuna Guttenbrun, regiunea Arad. După 23 august 1944, şcoala s-a desfiinţat, iar Trandafir Sandru a fost lăsat la vatră pe data de 1 noiembrie 1944. Începând cu luna ianuarie 1945 a fost angajat la Industria Textilă Arădeană, care mai târziu s-a numit Uzinele Textile Arădene „30 Decembrie”.

În anul 1949 a fost ales secretar general al asociaţiei religioase „Biserica lui Dumnezeu Apostolică – Penticostală”, care în acea vreme îşi avea sediul central la Arad. Începând cu data de 8 mai 1949, în urma cererii Ministerului Cultelor ca asociaţiile religioase să ţină evidenţa contabilă în partidă dublă, Trandafir Sandru este angajat pe postul de secretar general şi contabil al acestei asociaţii. Din anul 1951 a urmat facultatea de istorie a Universităţii „C. I. Parhon” din Bucureşti, deţinând aceeaşi funcţie în Cultul Penticostal, recunoscut de statul român pe data de 14 noiembrie 1950[5].

Activitatea în Cultul Penticostal până în anul 1956

După Al Doilea Război Mondial, Trandafir Sandru a fost cel care a insistat pe lângă Gheorghe Bradin să reorganizeze mişcarea penticostală din România[6]. Din cauza persecuţiilor tot mai numeroase de care au avut parte penticostalii din România, începând cu anul 1938 cei mai mulţi penticostali se integrează în Cultul Baptist, astfel că, după Al Doilea Război Mondial, Gheorghe Bradin, iniţiatorul credinţei penticostale din România, era pastor baptist[7].

Trandafir Sandru a intuit faptul că pentru coeziunea grupurilor penticostale este nevoie de un lider cunoscut, cum era Gheorghe Bradin, totuşi în procesul organizării penticostalilor a avut anumite disensiuni cu acesta, Sandru neacceptând să semneze invitaţia adresată liderilor partidului comunist pentru a participa la congresul penticostalilor din anul 1946. De asemenea, nu a vrut să semneze circulara trimisă în anul

[4] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, f. 4.
[5] Idem, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 1, ff. 12-13.
[6] Trandafir Sandru, *op. cit.*, p. 14.
[7] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.492, ff. 39, 63.

1950 prin Bisericile Penticostale în care se recomanda înscrierea credincioşilor în GAC. Aceste disensiuni dintre el și Trandafir Sandru, Gheorghe Bradin credea că sunt cauzate de concepţia elogioasă a lui Trandafir Sandru despre libertatea religioasă din ţările occidentale şi aveau să cântărească greu când Trandafir Sandru a fost marginalizat în Cultul Penticostal, în anul 1956[8].

În contextul reorganizării mişcării penticostale, din anul 1945 Trandafir Sandru a fost redactorul revistei penticostale „Vestitorul Evangheliei", care a fost publicată la Arad până în anul 1948, când a fost interzisă[9]. Fiind implicat activ în organizarea mişcării penticostale, în mai multe rapoarte ale Securităţii ni se spune că ar fi fost recrutat pe data de 14 iunie 1951 de către lt. Valentin Ficzek de la Securitatea Arad, cu scopul încadrării informative a lui Gheorghe Bradin, care în acea vreme era urmărit prin acţiune informativă individuală, fiind preşedintele asociaţiei religioase „Biserica lui Dumnezeu Apostolică – Penticostală"[10]. Trandafir Sandru a fost recrutat, de fapt, în 8 iunie 1949, dar fără referat cu propunere de recrutare și angajament, fiind depusă la dosar doar o autobiografie a acestuia. Numele său conspirativ din această perioadă, sau cel puţin din anul 1953, când semnează un angajament, a fost „Ghiocel"[11].

Despre colaborarea lui Trandafir Sandru cu Securitatea dintre anii 1949-1956 putem citi într-un raport sinteză: „Acesta a furnizat material fără importanţă, mai ales de când a venit în București. Deși pe alte linii se deţineau informaţii că în comitetul de conducere sunt elemente duşmănoase, el nu le-a semnalat, cu toate că avea posibilitate, întrucât își desfăşura activitatea profesională în mijlocul lor. Faţă de atitudinea neprincipială și de sarcinile pe care le primea din partea lucrătorului de securitate, a fost adus la MAI de două ori şi prelucrat temeinic de tov. cpt. Chiricu Dumitru şi cpt. Florea Eremia. Cu toate prelucrările făcute, rezultatele au fost negative, motivând că în mediul lor nu există elemente duşmănoase. S-a încercat dirijarea lui înspre grupele penticostale dizidente, însă nici aici nu a dat rezultate. [...] Agentul «Ghiocel» s-a

[8] Idem, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, ff. 4, 65.
[9] Idem, fond Rețea, dosar nr. 309.405, vol. 1, f. 53.
[10] Idem, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, f. 64; Idem, fond Rețea, dosar nr. 309.405, vol. 1, ff. 1-2.
[11] *Ibidem*, ff. 7, 8, 10, 11.

dovedit a fi nesincer și fățarnic cu organele noastre, nesemnalând ceea ce cunoștea”[12].

După mutarea sa la București, în anul 1951, Trandafir Sandru preia ca pastor comunitatea din strada Crângași nr. 23, care traversa o criză majoră. Din cauza temperamentului său coleric, Sandru a avut câteva „ieșiri din decor” în fața comunității, raportate de agenții Securității. De la sursa „Iancu” aflăm că, în august 1953, Trandafir Sandru ar fi sfătuit pe membrii bisericii din strada Crângași: „Să fiți foarte atenți și să se păstreze secretul asupra celor ce se petrec în biserică, pentru că sunt oameni care vin numai să iscodească”. Cu altă ocazie, la o ședință cu membrii adunării din 9 august 1953, aflăm că a amenințat că pe cei pe care îi prinde că denunță pe un frate îi dă afară din biserică, pentru că el a fost pus de autorități să supravegheze această casă de rugăciune și va lua cele mai aspre măsuri împotriva celor care nu sunt în acord cu el. În luna octombrie 1953 câteva fraze rostite de Trandafir Sandru într-o predică atrag atenția Securității: „Credincioșii de astăzi sunt ca iarba verde care, deși se taie, totuși crește și mai deasă, așa se întâmplă și cu noi credincioșii, când suntem apăsați atunci ne îndesim, ca iarba când plouă pe ea. Deși iarba este călcată în picioare de toți, ea tot verde rămâne, așa trebuie să fie și credincioșii, să aștepte ploaia care are să cadă pe iarba verde de primăvară”. Apoi, în încheiere a spus: „Această pildă minunată trebuie să fie înțeleasă bine de fiecare credincios”[13].

Și în alte situații Trandafir Sandru mai lansa câte o afirmație subtilă. În anul 1952, în fața păstorilor din filiala Bucovina, trebuind să țină un discurs despre proiectul pentru noua constituție, în special despre articolul 84, referitor la libertatea religioasă, el spune: „Vedeți fraților că și în această constituție regimul prevede libertate religioasă, mai târziu nu știm ce va fi”[14].

Una dintre frământările permanente ale lui Trandafir Sandru este identificarea celor care dau informații Securității și Ministerului Cultelor despre unele detalii din activitatea comunității Crângași. La un moment dat este gata să ia măsuri împotriva lui Petru Ignățoiu, pe care îl suspectează[15].

---

[12] Idem, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, f. 64; Idem, fond Rețea, dosar nr. 309.405, vol. 1, ff. 1-2.
[13] *Ibidem*, ff. 43-49, 84, 85, 95.
[14] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcția Studii, inventar nr. 3206, dosar nr. 101/1952, f. 23.
[15] ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 309.405, vol. 1, ff. 108, 113, 211,212, 216.

Simţindu-se înconjurat de agenţi ai Securităţii, Trandafir Sandru împreună cu Alexandru Vamvu, vicepreședintele cultului, în luna februarie a anului 1953, insistă pe lângă informatorul „Iancu" să mărturisească dacă a fost chemat la Securitate și dacă i s-au cerut informaţii cu privire la persoane din cult. Pentru a-l ajuta în mărturisire, aceștia recunosc faptul că ei au fost puși în astfel de situații, dar au avut grijă să nu dea informaţii care să pună în pericol libertatea cuiva. De asemenea, i-au adus în față exemplul predicatorului Gabriel Apetre care le-a mărturisit că a dat informaţii Securităţii, dar toate astea fără a-l convinge pe „Iancu" să se deconspire[16].

În anul 1954, Gheorghe Bradin, preşedintele Cultului Penticostal, se mută în Bucureşti. Relaţiile lui Trandafir Sandru cu Gheorghe Bradin devin tot mai tensionate, astfel că la congresul al doilea, din 1-2 iunie 1956, Trandafir Sandru nu mai este ales în executivul cultului. De fapt, după aceste alegeri, doar președintele mai rămâne din vechiul executiv. Celelalte funcţii vor fi deținute de Pavel Bochian și Petru Tivadar, ca vicepreședinți, Ion Manea, secretar general și redactor şef al „Buletinului Cultului Penticostal" și Ioan Oprea, casier central[17]. Criza de cadre prin care trece Gheorghe Bradin poate fi văzută în faptul că propune pentru o funcţie în executivul cultului o persoană care nu a fost ordinată, pe Ion Manea, care un an mai târziu va fi determinat să demisioneze, deoarece nu a acceptat colaborarea cu Securitatea[18].

Cu câteva zile înainte de congres, pe data de 28 mai 1956 este propusă abandonarea informatorului „Ghiocel", acesta „constituind un balast în agentura informativă"[19].

Marginalizarea

De la Bochian Pavel aflăm, în luna august 1957, că tensiunile dintre Gheorghe Bradin și Trandafir Sandru s-ar putea datora faptului că Bradin nu vedea bine faptul că Sandru a făcut la începutul anilor 1950 studii universitare, în timp ce era angajat al cultului, astfel neputând să-și

---

[16] *Ibidem*, f. 107.

[17] Trandafir Sandru, *Biserica Penticostală în istoria creştinismului*, Bucureşti, Editura Bisericii lui Dumnezeu Apostolice Penticostale din România, 1992, p. 148.

[18] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 3, f. 2; Ion Manea, *Istoricul bisericii „Vestea Bună" din Bucureşti*, Bucureşti, Editura Pleroma, 2009, pp. 121-129.

[19] ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 1, f. 2; Idem, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 2, f. 70.

îndeplinească obligaţiile de serviciu. Bochian spune că, văzând că aceştia nu mai pot colabora, l-a susţinut pe Bradin în detrimentul lui Sandru, deoarece a ştiut că în Cultul Penticostal şi între păstori popularitatea lui Bradin este mai mare. Pe lângă faptul că nu a mai fost ales secretar general al Cultului Penticostal, Trandafir Sandru a fost înlăturat şi din funcţia de redactor al „Buletinului Cultului Penticostal" pe care o deţinea din septembrie 1953, de la primul număr al revistei, funcţie acordată noului secretar, dar „pentru a nu se da loc la frământări şi discuţii în popor pe motiv că Sandru Trandafir după 12 ani de muncă în cadrul cultului ar fi complet înlăturat" i s-a dat funcţia de colaborator literar al revistei. După demisia lui Ion Manea din cele două funcţii în anul 1957 Trandafir Sandru a fost inclus iniţial în noul comitet de redacţie condus de Pavel Bochian, dar înlăturat repede de Departamentul Cultelor care îl consideră necorespunzător[20].

Trandafir Sandru şi-a atras antipatia autorităţilor comuniste şi prin faptul că a susţinut deschis importanţa şi actualitatea manifestării harismelor în comunitatea creştină. Biserica Penticostală susţine că toate darurile Duhului Sfânt enumerate în capitolul scripturistic 1 Corinteni 12 (darurile înţelepciunii, cunoştinţei, credinţei, vindecărilor, minunilor, profeţiei, deosebirii duhurilor, vorbirii în diferite limbi şi interpretării limbilor), cât şi botezul cu Duhul Sfânt descris în Faptele Apostolilor 2, având ca semn distinctiv glosolalia, pot fi întâlnite şi astăzi printre creştini. În general, limbajul reprezentanţilor de la Ministerul/Departamentul Cultelor şi cel al liderilor penticostali, inclusiv Gheorghe Bradin, deşi asemănătoare, aveau înţelesuri complet diferite. De exemplu, cei din minister spuneau că trebuie interzise profeţiile, în timp ce Gheorghe Bradin trimitea circulare în biserici prin care se cerea să nu fie acceptate profeţiile false. Cei din minister şi Securitate obiectau că acestea sunt în contradicţie cu statutul Cultului Penticostal, dar între manifestarea harismelor şi statut nu era nici o legătură, despre credinţa în manifestarea harismelor existând precizări în „Mărturisirea de credinţă", a cărei publicare nu a fost permisă în perioada comunistă, aceasta fiind publicată o singură dată într-o formă camuflată în „Îndrumătorul păstorului", în anul 1976[21].

[20] *Ibidem*, vol. 1, ff. 34-35; Idem, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 1, f. 68.

[21] Trandafir Sandru, *Îndrumătorul păstorului*, Bucureşti, Editura Cultului Penticostal-Biserica lui Dumnezeu Apostolică din Republica Socialistă România, 1976, pp. 11-18.

Trandafir Sandru îi înfruntă pe cei din minister și îi confruntă cu „Mărturisirea de credință" a Cultului Penticostal după un incident petrecut la Cluj-Napoca, unde cu ocazia consfătuirii de la Cluj, din 28 februarie 1954, domnul Rogojan, împuternicit regional, a afirmat public că Gheorghe Bradin, președintele cultului, și-a luat angajamentul față de minister de a interzice categoric vorbirea în alte limbi[22]. La scurt timp, pe data de 13 aprilie 1954, Trandafir Sandru a depus la Ministerul Cultelor un memoriu în care făcea o apologie a practicării glosolaliei de către creștini[23].

Dintr-o notă din mai 1961, aflăm de la agentul „Scorţar" (Gheorghe Bradin) că Trandafir Sandru, la fel ca toţi dizidenţii, „a fost un susţinător înfocat al proorocirilor și vorbirilor în limbi"[24]. Tot „Scorţar" spune Securităţii că Sandru s-ar plânge că de când a venit Gheorghe Bradin pastor la Crângaşi nu se mai fac rugăciuni în demisolul bisericii şi nu se mai practică glosolalia[25].

Un alt motiv al marginalizării lui Trandafir Sandru a fost faptul că a sprijinit cu ajutoare adunate de la comunitate diferite familii ale unor deţinuţi, între care şi pe soţia lui Curcă Mihai, fost legionar[26].

Pe lângă acestea, Sandru s-a împotrivit cu hotărâre reglementării serviciilor religioase (dispoziție prin care serviciile religioase puteau fi oficiate doar sâmbătă seara după ora 18 și duminica până la ora 14) și pe această temă a avut certuri cu președintele Gheorghe Bradin[27]. În ceea ce privește atitudinea lui Trandafir Sandru față de o reglementare a programului serviciilor religioase impusă de Departamentul Cultelor aflăm de la Gheorghe Bradin că pe data de 14 decembrie 1957 Sandru a întrunit comitetul bisericii din strada Crângași, între aceștia fiind Ion Danciu, Gabriel Apetrei, Vasile Drăghici, care, sub influenţa sa, și-au exprimat atitudinea clară împotriva acestor reglementări. Pe data de 20 decembrie 1957, într-o discuţie la care asistă Ioan Oprea și Dumitru Matache, Pavel Bochian, vicepreședinte al cultului, încearcă zadarnic să-l

[22] ANIC, fond Ministerul Cultelor-Direcţia Studii, inventar nr. 3206, dosar nr. 146/1954, f. 20.

[23] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici*..., p. 16.

[24] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, ff. 4-5.

[25] *Ibidem*, ff. 47-48.

[26] Idem, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 1, f. 101.

[27] *Ibidem*, f. 54.

convingă pe Sandru să-şi schimbe atitudinea faţă de împuterniciţii Departamentului Cultelor[28].

Apoi, un responsabil din minister s-a supărat pe el, pentru că articolul despre 23 August l-a publicat „al doilea din urmă"[29]. Se referă la numărul „Buletinului Cultului Penticostal" din iulie 1954, în care apare un articol despre 23 August pe paginile 14-15, din totalul de 16. Cum în luna iulie nu erau sărbători despre care să se poată scrie un articol politic, acest articol era de fapt o încălzire pentru alte două articole pe aceeași temă care urmau să apară în luna următoare pe paginile 1-2, respectiv 3-4[30].

Ne scapă motivul pentru care Trandafir Sandru, la începutul lunii august 1958, a pierdut slujba de pastor al comunităţii Crângaşi. Este foarte probabil ca motivul principal să fie relaţia apropiată cu Eugen Bodor, duşmanul de o viaţă a lui Gheorghe Bradin. Comunitatea lui Eugen Bodor din strada Colţea nr. 8 a fost desfiinţată în anul 1954 şi integrată în comunitatea Crângași, unde lui Eugen Bodor i s-a promis că va fi pastor și va primi un salariu. Această înțelegere se pare că a durat până la finele anului 1957, când Eugen Bodor este scos de pe statul de plată. De la Gheorghe Bradin aflăm că în urma verificării gestiunii de la comunitatea Crângași, Dan Grigore, revizorul contabil al cultului, a descoperit că Trandafir Sandru a plătit lui Eugen Bodor salariul pe lunile ianuarie-iulie ale anului 1958, în valoare de 4200 lei, neavând aviz din partea Departamentului Cultelor. Dar în urma ameninţărilor din partea lui Trandafir Sandru, spune Bradin, Dan Grigore a trecut în raportul înaintat Departamentului că „banii s-au plătit lui Bodor în baza recomandării făcute de împuterniciţii cultelor și cu aprobarea consiliului bisericesc"[31].

Când a fost îndepărtat din funcţia de pastor, Trandafir Sandru se afla la Arad. După ce, pe data de 17 august 1958 s-a urcat la amvonul bisericii și a condus serviciul religios în locul prezbiterului numit de Gheorghe Bradin, pe data de 24 august comitetul comunităţii, în frunte cu

---

[28] Idem, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, f. 37.
[29] Idem, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 1, f. 54.
[30] ***, *Ziua de 23 August*, în „Buletinul Cultului Penticostal", anul II, nr. 7, iulie 1954, pp. 14-15; Gheorghe Bradin, *Credincioșii Cultului Penticostal din RPR înainte și după 23 August 1944*, în „Buletinul Cultului Penticostal", anul II, nr. 8-9, august-septembrie 1954, pp. 1-2; Redacţia, *Un deceniu, 23 August 1944-23 August 1954*, în „Buletinul Cultului Penticostal", anul II, nr. 8-9, august-septembrie 1954, pp. 3-4.
[31] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, f. 24.

Gheorghe Bradin, decide excluderea lui Trandafir Sandru din drepturile de membru al comunităţii[32].

Într-un document întocmit de Securitate spre finalul anului 1961 ni se spune că Trandafir Sandru a fost înlăturat în anul 1958, din conducerea Cultului Penticostal şi din funcţiile de pastor şi redactor al revistei „Buletinul Cultului Penticostal" din cauza „folosirii unor practici mistico-reacţionare în cadrul ritualului cultului". Ni se spune că tot din aceleași motive a fost abandonat din agentura Securităţii, dar şi pentru făţărnicie și dezinformarea organelor de securitate[33].

Au fost şi persoane care i-au luat făţiş apărarea lui Trandafir Sandru, atunci când i-au fost ridicate drepturile de membru. Este cazul Mariei Chirilă care a împărtășit aceeaşi soartă, fiind reprimită după un timp ca membră, după ce și-a făcut autocritica[34].

Trandafir Sandru mărturiseşte că în această perioadă de criză Dumnezeu i-a vorbit într-un vis, în care i-a descoperit faptul că va ajunge să construiască o biserică în București. Sandru spune că în vis a văzut locul în care urma să construiască acest locaş de cult[35].

În perioada în care a fost dat afara din Cultul Penticostal, Trandafir Sandru a frecventat adunarea „creștinilor după Evanghelie" din Dragoş Vodă și pe cea baptistă din Basarabi, mergând la Crângași doar la sărbători[36].

De la agentul „Roman Ion" aflăm că după ce a fost exclus din cult Trandafir Sandru a ţinut studii biblice în cadrul anumitor grupuri clandestine şi a practicat chiar ungerea cu untdelemn a bolnavilor, rugându-se pentru ei[37].

Cazuri concrete de întâlniri clandestine organizate de Trandafir Sandru aflăm de la agentul „Roman Ion", care ne spune că în luna octombrie 1958 Trandafir Sandru a organizat o strângere clandestină în casa lui Soare Teodor, din strada Orfeu, nr. 5, la care a ţinut un studiu biblic tradus din limba engleză referitor la răpirea la cer a credincioșilor și la mileniu. La întâlnire a fost și agentul „Roman Ion", care participase în acea perioadă și la o altă întâlnire organizată de Trandafir Sandru în casa

[32] *Ibidem*, ff. 15, 65.
[33] *Ibidem*, f. 54.
[34] *Ibidem*, f. 22.
[35] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici...*, p. 17.
[36] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 1, f. 9.
[37] *Ibidem*, ff. 6-7.

lui Zereş Ioan, din Călăraşi, ocazie cu care Sandru a făcut ungeri cu undelemn și rugăciuni pentru bolnavi[38].

De la „Roman Ion” aflăm că, atât faţă de el, cât și faţă de apropiaţii săi, Ioan Drăghici şi Maria Răducanu, Trandafir Sandru vorbea despre un regres al Cultului Penticostal în urma înlăturării sale și a lui Alexandru Vamvu de la conducere, spunând că, dacă el ar fi fost la conducerea cultului, ar fi luptat pentru libertatea religioasă, dar Bradin este „prea supus” și menţinerea sa la conducerea se datorează legăturilor sale cu Departamentul Cultelor și cu Securitatea. Sandru și-a exprimat faţă de agent părerea că dacă ar fi fost alegeri libere, corecte, el ar fi fost ales în fruntea cultului, dar în acest caz, singura sa speranţă este în schimbarea regimului de la conducerea ţării[39].

În martie 1961 agentul „Scorţar” spune despre Trandafir Sandru că împreună cu Eugen Bodor aşteaptă o schimbare de regim în ţară[40]. În perioada în care Eugen Bodor este anchetat, Trandafir Sandru încearcă să se disocieze de acesta, cel puţin în faţa agenţilor Securităţii, spunând că „el nu a avut cu Bodor nici o legătură decât doar că l-a vizitat la spital”[41].

Aflăm de la „Scorţar” că prin luna august 1961 Trandafir Sandru l-a sfătuit pe Traian Marinău (agentul „Roman Ion”) să se mulţumească cu postul de casier din cadrul cultului și să nu-și dorească alte slujbe, pentru că în aceste situaţii va trebui să întreţină legături cu Securitatea, mărturisindu-i că aceasta a fost și situaţia lui, încă de la Arad, doar că el a avut grijă să dea astfel de informaţii, încât cei în cauză, dacă ar fi aflat despre ele, nu ar fi fost supăraţi pe el, dar dacă ar fi dat informaţii despre persoanele despre care i s-a cerut, ar fi rămas pe mai departe în slujba cultului, nefiind marginalizat. De asemenea, Sandru își exprimă faţă de Marinău speranţa în schimbarea regimului de la conducerea ţării, context în care el își va reocupa postul de la conducerea cultului[42].

Tot de la Gheorghe Bradin aflăm că, pe 31 august 1961, Traian Marinău a primit de la Trandafir Sandru o carte de 48 pagini numită „Sfaturi pentru lucrătorii Evangheliei”. Aceasta este scrisă la mașină și datată 20 octombrie 1937. „Scorţar” își exprimă părerea că, după forma literelor, este mașina de scris a lui Eugen Bodor și că există mai multe exemplare, deoarece cel de la Marinău nu era originalul scris de mașină.

[38] *Ibidem*, f. 7.
[39] *Ibidem*, ff. 6-7.
[40] *Ibidem*, f. 10.
[41] *Ibidem*, f. 19.
[42] *Ibidem*, ff. 47-48.

Când i-a dat cartea lui Marinău, Sandru l-a sfătuit pe acesta să nu primească slujba de pastor, „că va fi rău de el". „Scorțar" spune în nota dată Securității că Sandru i-a dat cartea lui Marinău, ca să-l pregătească pentru perioada când la conducerea cultului va fi Sandru și nu va mai fi niciun pericol de a fi pastor sau ca să facă din el un predicator clandestin. Din nota biroului, aflăm că și Marinău, care este agentul „Roman Ion", a semnalat această carte despre care ni se spune că ar „conține unele idei mistice și chiar dușmănoase în problema legăturii dintre stat și biserică"[43].

Revenirea în prim plan

Începând cu anul 1961 Securitatea este tot mai îngrijorată de legăturile lui Trandafir Sandru cu lideri penticostali din străinătate, primind informații despre materiale pe care acesta le primește din străinătate, le traduce și le difuzează mai apoi în mediul penticostal, și despre persoanele străine cu care se întâlnește[44].

De la agentul „Figaro" aflăm că în septembrie 1962 Pavel Bochian a făcut mai multe demersuri la Departamentul Cultelor și împuterniciții cultelor din Capitală în scopul reabilitării lui Trandafir Sandru ca pastor și realegerea lui în funcția de secretar general al cultului. Din nota biroului aflăm că s-au luat măsuri ca prin Departamentul Cultelor să nu se permită numirea lui Trandafir Sandru într-un post din conducerea Cultului Penticostal[45].

De la agentul „Ionescu Mircea" aflăm că, în septembrie 1962, Pavel Bochian i-a propus de mai multe ori lui Trandafir Sandru să preia funcția de președinte al Cultului Penticostal, singura problemă fiind acceptul din partea Departamentului Cultelor. În ce privește votul, Trandafir Sandru mărturisește că se așteaptă să fie ales cu unanimitate de voturi. Trandafir Sandru a mai mărturisit agentului că, dacă va ajunge președinte, îi va înlătura din funcții pe adepții lui Bradin și va pune la conducerea cultului „numai oameni devotați trup și suflet credinței"[46].

Tot de la agentul „Ionescu Mircea" aflăm că în ianuarie 1963 „are relații cu conducerea mondială a penticostalilor, fiind considerat conducător al cultului din țara noastră. De la aceștia Trandafir primește reviste în limba engleză, ale căror articole le traduce și le citește unor

---

[43] *Ibidem*, ff. 2-3.
[44] *Ibidem*, ff. 54, 58, 60.
[45] *Ibidem*, f. 84.
[46] *Ibidem*, f. 81.

credincioşi cu care se vizitează în familie"[47]. Totuşi din controlul corespondenţei făcut de Securitate nu rezultă acest lucru[48]. În luna aprilie 1963 aflăm de la agentul „Stadion Gabriel" că Trandafir Sandru încearcă să intre din nou în structurile de conducere ale cultului, aceasta în contextul în care trecuse deja un an de la decesul lui Gheorghe Bradin[49].

Pe data de 23 ianuarie 1963, Securitatea propune un plan de măsuri bine pus la punct pentru a se stabili dacă activitatea lui Trandafir Sandru este „duşmănoasă" sau doar „mistico-religioasă"[50]. În această perioadă, Trandafir Sandru era contabil la fabrica de porţelan din Militari, din strada Luceafărului, nr. 38[51].

După o perioadă de aproape șapte luni în care a fost urmărit (26 ianuarie-17 august 1963), având dosar de verificare, Securitatea ajunge la concluzia că informaţiile care au stat la baza dosarului de verificare, cum că Trandafir Sandru ar desfăşura activitate clandestină şi că ar fi primit din străinătate materiale de propagandă pe care le traduce și de împărtășește unor grupuri clandestine întrunite în locuința sa, nu se confirmă[52].

După ce, în urma verificării, câștigă încrederea Securității, primeşte o invitaţie, împreună cu biletele necesare, pentru a participa la o conferinţă ce urma să aibă loc la Universitatea „Oral Roberts" din SUA. Nu primeşte aprobarea de a merge la conferinţă, însă pe data de 13 august 1963 este reprimit ca membru al Cultului Penticostal[53].

În luna octombrie a anului 1963, Trandafir Sandru își reia activitatea de redactor al „Buletinului Cultului Penticostal". În această nouă calitate, Trandafir Sandru dă o declaraţie-angajament, prin care se obligă să aibă o atitudine de loialitate faţă de conducerea ţării, de a apăra realizările regimului, de a da o orientare bună credincioşilor, combătând fanatismul, de a culturaliza credincioșii prin revistă, de a lupta pentru pace, de a respecta principiile de credință penticostale și îndrumările pe care le va primi „de la organele superioare" şi de a crește prestigiul patriei în străinătate prin publicarea acestei reviste[54].

---

[47] *Ibidem*, ff. 78-80.
[48] *Ibidem*, f. 106.
[49] *Ibidem*, f. 74.
[50] *Ibidem*, ff. 67-69.
[51] *Ibidem*, f. 71.
[52] *Ibidem*, vol. 2, ff. 49, 67.
[53] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici*... , p. 23.
[54] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 257.963, vol. 2, f. 72.

La începutul anului 1964, în luna februarie, Trandafir Sandru este numit pastor al comunității penticostale din București, strada Miulești. Dintr-o scrisoare interceptată de Securitate pe data de 18 februarie 1964, trimisă de Nicolae Tudorache familiei Papolozi din Bistriţa, rezultă că, deşi situaţia condamnaţilor Caraman şi Gaşpar a rămas aceeaşi după recurs, în adunarea lor a fost aprobat ca pastor Trandafir Sandru, Tudorache înţelegând prin aceasta că „autorităţile încep să cedeze", spunând că se aşteaptă „repunerea în drepturi și a altor fraţi destoinici care au fost destituiţi"[55].

Prin sursa „Manoliu Victor" Securitatea află în iunie 1964 că și Sabina Wurmbrand îl aprecia mult pe Trandafir Sandru, se bucura de numirea sa ca pastor și spera că va ajunge preşedinte al Cultului Penticostal, „fapt ce ar uşura organizarea rezistenţei contra celor necredincioşi, care mai conduc încă". La „creştini după Evanghelie" spera în numirea lui Panaitescu, iar la baptiști a lui Alexa Popovici[56].

Chiar și Securitatea este foarte aproape de a dori reluarea colaborării cu fostul agent „Ghiocel". Pe data de 19 februarie 1964, un ofiţer de Securitate scrie un raport cu propuneri de contactare a lui Trandafir Sandru, ceea ce va duce până la urmă la rapoarte cu propuneri de reactivare ca agent a lui Trandafir Sandru, aceasta în contextul în care în comunitatea pe care de puţin timp o păstorea exista o concentraţie mare de persoane considerate de Securitate „elemente duşmănoase": Constantin Caraman și Vasile Gașpar, care erau condamnați la 5, respectiv 4 ani de detenţie pentru activitate religioasă clandestină şi cei apropiaţi acestora, Vasile Șandor, Nicolae Tudorache, Victor Răscol, Gheorghe Poiană, Elena Radu și alții. Interesant este faptul că atât în declaraţiile date de Trandafir Sandru, cât și în rapoartele Securității, atât înlăturarea lui Trandafir Sandru din funcţia de secretar general al cultului, cât şi excluderea lui din cult la această dată sunt considerate rezultatul unor animozităţi dintre el şi fostul preşedinte al cultului Gheorghe Bradin[57]. Totuși recrutarea sa nu este aprobată[58].

„Driblingul" cu Securitatea

Ajuns pastor și redactor al buletinului cultului, la urechile Securității ajung informații despre sfaturile și acțiunile abile ale lui

[55] *Ibidem*, f. 82.
[56] *Ibidem*, ff. 83-84.
[57] *Ibidem*, ff. 48-55.
[58] *Ibidem*, f. 48.

Trandafir Sandru. Prin agentură, de la „Olaru”, Securitatea află în martie 1964 că Trandafir Sandru a sfătuit comunitatea pe care acum o păstorea să nu se mai adune în grupuri la rugăciune, ci doar doi câte doi să meargă și să se viziteze, și dacă îi întreabă cineva de ce fac lucrul acesta să le spună că el i-a trimis. Credincioșii au apreciat atitudinea lui Trandafir Sandru, spunând că este un om care are curajul răspunderii[59].

În aprilie 1964, agentul „Manoliu Victor” dă informaţii Securităţii, aflate de la Vasile Şandor, din comunitatea Miulești. Şandor i-a mărturisit agentului că Sabina Wurmbrand duce o activitate intensă pentru organizarea unei rezistenţe din partea cultelor împotriva regimului comunist. Conform planului Sabinei, trebuie evitate dizidenţele şi lucrat prin cultele legale, trebuie compromiși în fața credincioșilor actualii lideri care sunt servili statului, apoi credincioșii influenţaţi prin muncă de la om la om, prin pastorale şi prin organizarea unor proteste simultane în mai multe culte. Aflăm de la Șandor că, în acest sens, în Cultul Penticostal s-a reușit atragerea lui Dumitru Matache și repunerea în funcţia de pastor a lui Trandafir Sandru, despre care își exprimă convingerea că va avea un rol important în viitoarea conducere, din care nu va lipsi nici Eugen Bodor, care acum este marginalizat, pentru că fusese condamnat[60].

Dintr-o notă din noiembrie 1964 aflăm de la agentul „Figaro” despre îngrijorarea lui Nicolae Macovei și a lui Vasile Anton în ce privește comportamentul necorespunzător al lui Trandafir Sandru, care acum era pastor al comunităţii Miulești. Ei se tem că adunarea lor va fi închisă, deoarece Sandru dă cuvântul în timpul serviciilor religioase unor foşti condamnaţi, cum sunt: Constantin Caraman, Vasile Gaşpar şi Richard Wurmbrand, dar și altor persoane din anturajul acestora ca: Vasile Şandor, Ion Pânzaru şi Victor Răscol. Aflăm că atât Gaşpar, cât şi ceilalţi ar fi îndemnat comunitatea să se roage pentru schimbarea regimului de conducere din ţară. Pentru susţinerea condamnaţilor eliberaţi din închisoare aflăm că Trandafir Sandru a adunat bani de la membrii comunităţii[61].

Din aceeași notă dată de „Figaro” aflăm că Trandafir Sandru, împreună cu Matei Telegaru şi Leon Cojoc, au fost amendaţi cu 1500 lei pentru mărirea fără autorizaţie a spaţiului casei de rugăciune din strada Miulești. Trandafir Sandru a fost amendat în calitate de pastor, iar ceilalţi

[59] *Ibidem*, f. 73.
[60] *Ibidem*, ff. 85-89.
[61] *Ibidem*, f. 45.

doi pentru că au fost surprinşi în timp ce construiau. Şi aceste amenzi au fost plătite tot cu ajutorul comunităţii. Agentul „Figaro" descrie comunitatea Miuleşti astfel: „[...] Această casă de rugăciune a ajuns într-o situaţie mai rea decât cea care se crease înaintea arestării lui Caraman şi Gaşpar. Aici şi-au găsit refugiul toate elementele reacţionare din cadrul celorlalte comunităţi, devenind astfel neîncăpătoare. În afară de acestea, aici vin elemente din întreaga ţară pentru a asculta predici „tari şi a-i vedea pe fraţii veniţi din închisori"[62].

Prin august 1965 aflăm de la Securitate că Trandafir Sandru este „semnalat că face acte de cult clandestine"[63]. Pentru a verifica informaţia, agentului „Pop Ion" i se dă misiunea de a mima convertirea şi de a-i cere lui Trandafir Sandru să-l boteze. Fără să-i dea prea multe detalii, Trandafir Sandru stabileşte o întâlnire cu „Pop Ion", miercuri 21 iulie 1965, la ceas, la Universitate. Aici vine şi Ion Pânzaru şi merg toţi trei să caute un loc bun pentru botez pe malul Sabarului. Pe drum, Sandru şi Pânzaru îl întreabă pe agent dacă este hotărât să facă acest pas, apoi îi dau anumite sfaturi. După ce îl botează îl avertizează să nu spună nimănui despre botez, iar dacă cineva se sesizează văzând că se împărtăşeşte la Cina Domnului, la orice întrebare să răspundă: „Aceasta este voia Domnului!"[64].

Din cauza oficierii de botezuri clandestine şi pentru că a mărit localul casei de rugăciune din strada Miuleşti, Trandafir Sandru este îndepărtat din activitatea pastorală începând cu data de 15 octombrie 1965. După o perioadă de penitenţă, după ce Trandafir Sandru îşi recunoaşte „păcatele" în faţa conducerii cultului şi a Departamentului Cultelor, ca urmare a unui memoriu redactat de Constantin Caraman şi semnat de 36 persoane din comunitatea Miuleşti, prin care se cerea revenirea lui Trandafir Sandru ca pastor, şi a unei cereri din partea cultului prin care se cerea a fi numit din nou pastor, din luna ianuarie 1967, Trandafir Sandru îşi reia activitatea pastorală la comunitatea Miuleşti. Este din nou acceptat ca redactor al „Buletinului Cultului Penticostal", dar nu i se mai acceptă funcţia de secretar general[65].

---

[62] *Ibidem*, ff. 45-46.
[63] *Ibidem*, f. 28.
[64] *Ibidem*, ff. 29, 30-32.
[65] Idem, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 2, ff. 1-2; Trandafir Sandru, Bucureşti, *Pagini din istoria unei biserici...*, p. 28; *Trezirea spirituală penticostală din România*, Bucureşti, Editura Institutului Teologic Penticostal, 1997, pp. 110-111. Data la care Trandafir Sandru a revenit în pastoraţie pentru a treia oară este

Pe data de 15 martie 1967 Securitatea întocmeşte un raport de patru pagini cu propuneri de contactare în vederea reactivării ca agent a lui Trandafir Sandru, aceasta deoarece s-a observat că are posibilităţi tot mai mari printre emisarii străini, în special pe lângă André Nicolle, pastor penticostal din Paris, care în acea perioadă vizita România de două-trei ori pe an, dar și pentru că era cunoscut între liderii penticostali din străinătate. Deoarece Trandafir Sandru vorbea curent limbile engleză şi franceză şi se descurca și în germană și italiană, ofiţerii de securitate îl văd ca fiind cea mai bună persoană care ar putea da informaţii despre emisarii străini şi că pe viitor ar putea fi folosit și în timpul deplasărilor externe, deși avea nişte „păcate" recente la activ[66].

Totuși, propunerea rămâne pentru un an fără răspuns pozitiv. Un nou raport cu aceleași propuneri este redactat în 24 februarie 1968. Noul nume conspirativ a lui Trandafir Sandru propus de Securitate avea să fie „Andrei Nicolae", foarte probabil inspirat de numele André Nicolle[67]. În cele din urmă este recrutat pe data de 1 martie 1968 sub numele conspirativ „Petru"[68].

Disputa cea mai aprigă și cea mai lungă dintre Trandafir Sandru, ca agent al Securităţii, și Departamentul Cultelor a fost legată de construirea unei biserici pe strada Sebastian din Capitală. Aflăm de la agentul „Valerian" că Trandafir Sandru a obţinut aprobarea să cumpere pe strada Sebastian o locuință pe care să o repare şi să o extindă pentru relocarea comunităţii penticostale din strada Miuleşti. Dar Trandafir Sandru nu a respectat proiectul, ci a demolat casa şi a început construirea unei clădiri de mari dimensiuni cu demisol și parter. Lucrările au fost sistate în anul 1973, urmând o perioadă de negocieri, amenințări şi presiuni pentru demolarea clădirii[69]. Abia pe data de 11 mai 1978 autoritățile au permis reluarea lucrărilor la locașul de cult de pe strada Sebastian, nr. 43[70].

Într-un moment de descurajare din timpul disputelor cu autoritățile, în legătură cu construcţia din strada Sebastian, Trandafir Sandru s-a decis să apeleze la un profet, pentru a înțelege voia lui

---

diferită în cele două cărţi scrise de el. În prima se vorbește de 1 decembrie 1967, iar în a doua de 27 august 1968.

[66] ACNSAS, fond Reţea, dosar nr. 309.405, vol. 2, ff. 1-2.

[67] *Ibidem*, ff. 3-6.

[68] *Ibidem*, ff. 189, 239.

[69] *Ibidem*, ff. 38, 49.

[70] *Ibidem*, f. 106.

Dumnezeu. Trandafir Sandru mărturisește acest gând al său pastorului Gavril Giurgiu, care se afla în București la un curs biblic de trei luni. Înțelegerea dintre cei doi a fost ca Gavril Giurgiu să poarte grija ca o scrisoare să ajungă la profetul Ioan Mureșanu, din Valea Groșilor, care să ceară în rugăciune un răspuns de la Dumnezeu înainte de a deschide scrisoarea și de a ști la ce se referă. Profeția lui Ioan Mureșanu spunea că sunt patru îngeri care păzesc construcția, ea nu va fi demolată, ci va fi dată înapoi credincioșilor. Despre această profeție, cu toate detaliile ei, care constituia un afront și o provocare la adresa Securității și a Departamentului Cultelor, care amenințau cu demolarea construcției, Securitatea a aflat pe data de 26 februarie 1975 prin agentul „Valerian" din Cluj-Napoca[71].

În aprilie 1978, când Nicolae Ceaușescu a vizitat SUA, având o întâlnire oficială cu președintele Jimmy Carter. Cu ocazia unei recepții de la Ambasada Română din Washington, pastorii Petru Tivadar și Ioan Buia au intervenit pe lângă liderul comunist Nicolae Ceaușescu, cerând aprobarea continuării construirii bisericii penticostale din strada Sebastian. Se pare că și președintele Jimmy Carter a adus în discuție această problemă în timpul întâlnirii cu Nicolae Ceaușescu[72].

Presiuni au fost făcute și prin intermediul postului de radio „Europa liberă", care în data de 31 octombrie 1977 a transmis un protest semnat de 40 de credincioși[73].

Greu de explicat în mijlocul acestei crize este acceptul autorităților pentru deschiderea în anul 1976 a Seminarului Teologic Penticostal, mai ales că funcția de director este încredințată lui Trandafir Sandru. Chiar dacă Securitatea se implica atât în admiterea studenților, cât și în alte probleme interne, în anul 1980, la absolvirea primei promoții, Trandafir Sandru, realizând că Departamentul Cultelor nu era dispus să recunoască dreptul acestor studenți de a fi implicați în păstorirea bisericilor și profitând de prezența la festivitatea de absolvire a multor oaspeți din străinătate (Ray Hughes, Jakob Zopfi, Lambert DeLong, Steve Durasoff etc.), i-a invitat pe toți pastorii din sală, atât români, cât și străini, să participe la ordinarea tuturor absolvenților[74].

---

[71] *Ibidem*, f. 61.

[72] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici*..., pp. 35-36.

[73] Vasilică Croitor, *Răscumpărarea memoriei. Cultul penticostal în perioada comunistă*, Medgidia, Succeed Publishing, 2010, p. 207.

[74] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici*..., pp. 47-48; Idem, *Trezirea spirituală penticostală din România*, pp. 112-114.

Trandafir Sandru, asigurându-şi susţinere din străinătate, reuşeşte să evite repercusiunile din partea Securității și a Departamentului Cultelor, ca urmare a unor acte de sfidare și nesupunere. Uneori, chiar în plină conferinţă cu pastorii, Trandafir Sandru făcea afirmaţii provocatoare, de genul: „A trecut vremea ca toate lucrurile să se facă în cult numai cu înțelegerea împuterniciților, nu mai trebuie să ştie împuterniciţii toate lucrurile şi ei nu au ce se amesteca în treburile interne ale bisericilor și cu privire la botezul în apă, de ce trebuie să ştie împuternicitul pe cine botezi și ce facem”[75]. Totuși atitudinea Securității față de el devine una specială, ofiţerii încep să-l trateze pe Trandafir Sandru cu mult respect. Între anii 1976-1982 ofiţerii devin atenţi să nu uite să-i cumpere un cadou de ziua de naștere sau cu ocazia Anului Nou. Din chitanţele al căror scris este inteligibil putem afla care au fost o parte dintre aceste cadouri: un stilou, un fular de mătase naturală, un Lot Cezar, o vază, o fructieră de cristal, un album de artă, o statuetă[76].

Pe data de 16 februarie 1986 un ofițer de Securitate propune încetarea legăturii cu informatorul „Petru”, deoarece atât fiul său, Cristian Sandru, cât și ginerele său, Tiberiu Papană, călătorind ca turiști în RFG în luna august, respectiv septembrie 1985, au refuzat întoarcerea în țară[77]. Trandafir Sandru afirmă că plecarea în străinătate definitivă a unor membri ai familiei este rezultatul acţiunilor Securităţii care încerca determinarea familiei Sandru să aleagă plecarea în străinătate. Tot el spune că acestea s-au petrecut în contextul în care în 1985 i se pregătise un înlocuitor, care totuşi a trebuit să mai meargă în străinătate, să mai facă ceva studii, ca apoi să se întoarcă în ţară „cu măturoiul”, cum spunea el[78].

În rapoartele întocmite de Securitate în anii 1980 se afirmă că Trandafir Sandru „a fost folosit pentru acţiuni de dezinformare, influenţare pozitivă, compromiterea unor elemente cu poziţie ostilă din emigraţie etc...”, dar ţinând cont de faptul că aceste rapoarte sunt făcute pe baza declarațiilor lui Trandafir Sandru despre ce a spus și ce atitudine a avut el însuși în deplasările sale externe, acţiuni care erau greu verificabile de către Securitate, se poate ca realitatea să fi fost mult diferită[79].

---

[75] ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 309.405, vol. 2, f. 64.
[76] *Ibidem*, ff. 11-29.
[77] *Ibidem*, f. 239.
[78] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici...*, pp. 50-51.
[79] ACNSAS, fond Rețea, dosar nr. 309.405, vol. 2, ff. 225, 232, 237.

În anii următori, presiunile făcute de Securitate au fost tot mai mari, în special în anul 1989, când s-a dispus și pus în aplicare demolarea zidului care înconjoară biserica din strada Sebastian[80].

După revoluţia din 1989 activitatea principală a lui Trandafir Sandru a fost legată de învăţământul teologic penticostal. Începând cu anul 1976 Trandafir Sandru a scris o serie de cărţi foarte necesare în vremea respectivă: *Îndrumătorul păstorului* (1976, 1986), *Viața și învățătura apostolului Pavel* (1977), *Pneumatologie-Persoana și lucrarea Duhului Sfânt* (1979), *Evanghelogie, viața și învățătura Domnului Isus Hristos* (1979), *Biserica lui Dumnezeu Apostolică penticostală din România* (1982), o carte de istorie a mişcării penticostale din România, în acelaşi an fiind publicată și ediția în limba engleză *The Pentecostal Apostolic Church of God of Romania*, *Doctrinele biblice ale Bisericii* (1989), *Biserica Penticostală în istoria creştinismului* (1992), *Dogmatica Bisericii lui Dumnezeu Apostolice Penticostale* (1993), *Pagini din istoria unei biserici* (1994) și *Trezirea spirituală penticostală din România* (1997). Prin aceste scrieri, Trandafir Sandru a dat o direcţie clară teologiei penticostale româneşti.

Istoria interacţiunii dintre Trandafir Sandru și Securitate arată că raportul dintre o persoană și Securitate în perioada comunistă nu trebuie privit doar în variantele alb sau negru, el poate fi foarte dinamic. Atât Trandafir Sandru, cât și alți pastori penticostali, cum sunt Eugen Bodor, Alexandru Vamvu și alții, pot fi numiţi agenţi ai Securităţii și eroi în acelaşi timp.

Trandafir Sandru a înţeles că de pe banca de rezervă poţi striga oricât de tare că nu te aude nimeni. A analizat realist care ar fi atuul pentru o nouă ascensiune în conducerea Bisericii Penticostale și pentru un tratament cu respect din partea autorităților și a Securităţii. Asul din mânecă a fost asigurarea susţinerii morale din partea unor lideri religioși din străinătate.

[80] Trandafir Sandru, *Pagini din istoria unei biserici...*, pp. 53-54.

Fabian **DOBOŞ**

Părintele Rafael Friedrich (1914-1969) - o lumină care a strălucit în întunericul comunismului

Father Rafael Friedrich (1914-1969) – A Shining Light in the Darkness of Communism

The present work, divided into four paragraphs, focuses on the life and activity of Rafael Friedrich, a Roman Catholic priest. Father Friedrich and Blessed Anton Durcovici, the Bishop of Iasi, were arrested by the Securitate in June 1949. The first paragraph describes the life of Father Rafael Friedrich until his arrest. His birthplace, his family, as well as his human, cultural and spiritual development are pointed out.

The second paragraph provides a detailed description of the moment of his arrest, which took place on 26 June 1949, while Father Rafael Friedrich and Bishop Anton Durcovici were visiting the congregation of Popesti Leordeni to administer the sacrament of confirmation to a group of 650 children and young people. Subsequently Father Friedrich was the victim of a harsh investigation process launched by the Securitate. In his statements, he argued that he could not embrace the communist doctrine, as communists aimed to remove God from people's life.

The third part focuses on the hard life of Father Friedrich, who remained under incessant surveillance by the Securitate after he had been released from prison until his death (1955-1969).

The last paragraph evokes Father Friedrich's death, on 11 May 1969. He was buried on 14 May in Eternitatea Cemetery in Iasi.

Father Rafael Friedrich remained in the history of the Catholic Church in Romania as a priest who stated his creed until his death.

Etichete: Rafael Friedrich, persecuție, Biserica Catolică, Anton Durcovici, Iaşi, Sighet, Petru Pleşca.

Keywords: Rafael Friedrich, persecution, Catholic Church, Anton Durcovici, Iasi, Sighet, Petru Plesca.

Viața părintelui Rafael Friedrich până la arestarea sa

Rafael Friedrich s-a născut la 13 ianuarie 1914, din satul Colelia, comuna Pantelimonul de Jos, județul Constanța[1]. Părinţii săi, Petru Friedrich, agricultor, și Aurora Rujanski, casnică, cetăţeni români de naționalitate germană, aveau o casă și o gospodărie înfloritoare în cătunul Colelia. Averea familiei Friedrich consta într-un teren de 24 de hectare[2]. A

[1] Cf. Dănuț Doboş, *Friedrich, Rafael*, în „Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist", București, EIBMBOR, 2007, p. 245.

[2] Pe lângă acest teren, familia Friedrich mai avea și 0,5 ha de vie (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 1, f. 16).

fost botezat, la 14 ianuarie 1914, în biserica din satul natal, închinată Preasfintei Inimi a lui Isus, de către părintele Francisc Schindzielorz[3], iar sacramentul mirului l-a primit tot la Colelia, la 13 mai 1923[4]. Tatăl părintelui Rafael a murit în anul 1935. Părintele a avut două surori (Scolastica și Agata). În 1940, odată cu retragerea trupelor germane, mama și cele două fiice, ambele căsătorite, au plecat în Germania[5], într-o localitate din apropierea orașului Dresda. Sora mai mare, Scolastica, a murit în anul 1946.

Rafael și-a început formarea intelectuală la școala primară în satul Colelia, unde a absolvit primele șapte clase în anul 1927. În același an, a fost admis la Seminarul „Sfântul Duh" al Arhiepiscopiei Romano-catolice de București[6]. Primii trei ani de studii i-a făcut la Iași, împreună cu ceilalți seminariști din Moldova și Muntenia[7]. Tânărul Rafael a avut încă din primul an de seminar rezultate deosebite la învățătură, dar și un comportament exemplar. De-a lungul anilor de seminar, atât la Iași cât și la București[8], a avut mereu note mari, fiind în același timp un seminarist de o înaltă ținută spirituală. În ultimul an de seminar (1938-1939), în care a obținut media generală 9,80, a fost clasificat primul din cei unsprezece colegi de clasă[9].

---

[3] AARC București, dosar personal Pr. Rafael Friedrich, f. 59.

[4] *Ibidem*, f. 42v.

[5] Pr. Rafael, care fusese sfințit preot cu un an înainte, nu a vrut să plece din țară odată cu familia sa, „deoarece avea parohia lui proprie" (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 1, f. 22). „Parohia" despre care se menționează în document nu era altceva decât Seminarul „Sf. Duh" din București, la care el fusese numit profesor imediat după hirotonire.

[6] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 322.

[7] AITRC Iași, dosar 1/1906, ff. 518, 521, 535; AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, ff. 9-10, 34, 322, declarațiile date la 13 octombrie 1949 și 27 februarie 1950. Pentru o mai rodnică formare a seminariștilor români din cele două dieceze, episcopul Mihai Robu de Iași și arhiepiscopul Alexandru Theodor Cisar de București s-au pus de acord ca în primii ani de seminar (ciclul filozofic) elevii să studieze la Iași, urmând ca ei să frecventeze studiile teologice la București.

[8] În anul 1930 a fost transferat, împreună cu ceilalți seminariști, pentru studii, la București, unde a urmat cursurile Seminarului arhidiecezan „Sfântul Duh" (AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 10v).

[9] AARC București, dosar personal Pr. Rafael Friedrich, f. 48.

Rafael Friedrich a fost „hirotonit în tonsură" la 8 decembrie 1935 şi a primit ordinul subdiaconatului la 8 decembrie 1938[10]. A fost sfinţit preot la 29 iunie 1939, în catedrala din Bucureşti de către arhiepiscopul Alexandru Theodor Cisar[11]. În acelaşi an, la 1 iulie, tânărul preot a fost numit de către arhiepiscopul său prefect de disciplină şi profesor la Seminarul din Bucureşti. Cât priveşte această numire, în procesul-verbal interogator, pe care pr. Rafael Friedrich l-a semnat, la 17 mai 1955, în faţa anchetatorului de Securitate din Bucureşti, a declarat: „În 1939, după ce am terminat seminarul de la Bucureşti, unde l-am avut ca profesor pe Durcovici Anton, am fost numit ca prefect de disciplină şi profesor de matematică şi muzică la seminarul din Bucureşti, de către episcopul Alexandru Cisar, probabil în urma propunerilor lui Durcovici Anton. Afirm aceasta deoarece Durcovici avea dreptul să propună subalternii săi, iar în relaţiile noastre, el mă aprecia şi cum eram considerat pentru el ca un om de încredere, cred că am obţinut postul respectiv în urma acestei intervenţii"[12].

La 14 septembrie 1940, pr. Friedrich, alături de ceilalţi confraţi preoţi, a depus jurământul faţă de naţiunea română şi Regele Mihai, înaintea arhiepiscopului de Bucureşti, Monseniorul Alexandru Theodor Cisar şi a canonicului Anton Durcovici[13].

În toamna anului 1940, odată cu transferul tinerilor din Seminarul mic de la Bucureşti la Timişu de Jos, părintele Friedrich a părăsit capitala pentru a îndeplini aceleaşi funcţii în noua locaţie. În plus, aici s-a ocupat şi de administraţia seminarului până în anul 1948, când clădirea seminarului a fost naţionalizată[14]. În octombrie 1948, părintele a mers la

---

[10] Ibidem, f. 42v.

[11] Iosif Gabor, Iosif Simon, *Necrolog, 1600-2000*, Iaşi, 2001, p. 111.

[12] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 14. În declaraţia dată în faţa anchetatorului Securităţii la 27 februarie 1950, părintele Friedrich menţionează că a predat şi limba greacă (*Ibidem*, f. 38).

[13] AARC Bucureşti, dosar personal Pr. Rafael Friedrich, f. 55.

[14] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 11. Fiind şi econom al seminarului de la Timiş, pr. Friedrich s-a îngrijit ca situaţia materială a institutului să fie cât mai bună. În acest sens, a primit de mai multe ori susţinere materială pentru seminarişti din partea Ajutorului Catolic American, reprezentat de John Kirk. După numirea lui Anton Durcovici la Scaunul episcopal de Iaşi (30 octombrie 1947), pr. Rafael Friedrich a fost, până la naţionalizarea din 1948, şi directorul Seminarului din Bucureşti (AARC Bucureşti, dosar personal Pr. Rafael Friedrich, ff. 41, 318).

Arhiepiscopia de București, ca ceremonier, majordom și, de la 1 februarie 1949, director spiritual al casei, funcţii ocupate până la 26 iunie 1949, când a fost arestat.

La începutul anului 1948, pr. Rafael Friedrich, dând curs invitaţiei arhiepiscopului de București, din 2 ianuarie 1948, de a depune jurământul de fidelitate față de conducerea țării, a făcut acest lucru în fața părintelui Andrei Despina. Redăm mai jos textul pe care preoţii din România trebuiau să-l pronunțe în fața unui preot catolic sau în fața autorității locale: „Jur de a fi credincios poporului și de a apăra Republica Populară Română împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru. Jur de a respecta legile Republicii Populare Române şi de a păstra secretul în serviciu"[15].

Arestarea și perioada de detenție (1949-1955)

La 26 iunie 1949, pr. Rafael Friedrich a fost arestat de Securitate, pe când se afla în drum spre Parohia Popești-Leordeni, judeţul Ilfov. El îl însoțea pe episcopul de Iași, Mons. Anton Durcovici[16], în vederea administrării sacramentului Mirului unui grup de 650 de copii și tineri[17]. În declarația pe care pr. Friedrich a dat-o în anchetă, la 28 ianuarie 1950, scria: „În ziua de 24 iunie m-a rugat [Anton Durcovici – n.n.] să mă păstrez liber de funcţiuni parohiale duminicale pe duminică, 26 iunie, ca

[15] AARC București, dosar personal Pr. Rafael Friedrich, ff. 67-68. Textul acestui jurământ a fost îmbunătăţit, la începutul lunii aprilie 1948, când la depunerea jurământului de fidelitate, toţi episcopii catolici au susţinut că respectă legile ţării, doar dacă ele „nu sunt împotriva legii lui Dumnezeu şi a mântuirii sufletelor" (AERC Iaşi, dosar 2/1937, f. 380).

[16] Încă de la 17 ianuarie 1949, acesta fusese numit şi administrator apostolic al Arhidiecezei de București, întrucât regimul comunist îl obligase pe arhiepiscopul de București, Mons. Alexandru Theodor Cisar, să-și dea demisia (cf. Ovidiu Bozgan, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii Catolice din România Comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, 2000, p. 56, nota 22). Anton Durcovici a murit ca martir în închisoarea din Sighetu Marmaţiei, la 10 decembrie 1951, şi a fost beatificat la 17 mai 2014, la Iaşi. Despre viaţa, activitatea şi martiriul său au fost publicate în ultimii ani mai multe articole şi cărţi, apărute sub egida Departamentului de cercetare istorică de pe lângă Episcopia Romano-Catolică de Iași. Amintim aici doar volumul apărut în ajunul beatificării: Ștefan Lupu coord., *Episcopul martir Anton Durcovici. De la leagăn până la mormânt*, Iași, 2014.

[17] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, ff. 17, 38; cf. ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 1, ff. 33-34.

să pot merge cu el în satul Popeşti-Leordeni (Ilfov), unde dânsul trebuia să dea taina Sf. Mir și avea nevoie de mine, aceste funcţiuni religioase fiind mai ample și solicitând un număr mai mare de preoţi ajutori. Pe acest drum spre Popeşti-Leordeni am fost ridicat cu Excelenţa Sa, în ziua de 26 iunie 1949"[18].

Într-un interogatoriu din 18 mai 1955 părintele Friedrich afirmă, în anchetă, că nu cunoaște motivul arestării sale[19]. El însuși era foarte mirat de arestarea sa, întrucât „în calitate de preot romano-catolic nu m-am ocupat niciodată cu politica și nici nu mă voi ocupa cu ea"[20].

La rândul său, despre momentul arestării, episcopul Anton Durcovici scria în declaraţia dată la 28 ianuarie 1950, în arestul Securităţii din Bucureşti: „L-am luat cu mine [pe preotul Rafael Friedrich – n.n.] în ziua de 26 iunie 1949, când mergeam la Popeşti-Leordeni, ca să ajute ca preot la ceremonia Sfântului Mir, pe care urma să o săvârşesc acolo. În ultimul timp preotul Rafael Friedrich nu m-a însoţit în altă parte, unde făceam slujbă episcopală, pentru că slujba de la Popești-Leordeni trebuia să fie prima slujbă de acest fel în apropierea capitalei, şi l-am găsit liber pe acest preot de alte obligaţii preoţeşti în acea zi"[21].

În ziua în care episcopul Durcovici și părintele Friedrich au fost arestaţi, părintele Victor Iacobec[22] făcea exerciţii spirituale în vederea consacrării întru preoţie. El îşi amintea bine momentele precedente arestării celor doi: „La 29 iunie 1949 trebuia să fim hirotoniţi preoţi. Făceam exerciţii spirituale cu părintele Ioan Mărtinaş. De pe la 24 iunie în faţa clădirii Arhiepiscopiei se aflau în jur de zece maşini mici; se vedea clar că sunt ale poliţiei. Pe trotuare, 25-30 de agenţi supravegheau clădirea Arhiepiscopiei. De mai multe ori, Mons. Durcovici, care era în casă, venea la etajul II, la fereastra care dădea spre stradă şi privea toată mişcarea de

[18] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 36. Din fişa matricolă penală, rezultă că părintele Friedrich avea înălţimea de 1,82 m, părul castaniu, ochii căprui şi o aluniţă în dreapta gurii.
[19] *Ibidem*, f. 17v.
[20] AARC Bucureşti, dosar personal Pr. Rafael Friedrich, f. 57.
[21] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 18; cf. Dănuţ Doboş, *Pr. Rafael Friedrich*, în „Almanahul Presa Bună", Iaşi, 1999, p. 192.
[22] Acesta l-a cunoscut pe Anton Durcovici încă de copil, din anul 1934. La recomandarea Mons. Durcovici a fost primit la Seminarul arhidiecezan, unde l-a avut ca profesor şi rector pe viitorul episcop de Iaşi (Ştefan Lupu coord., *Episcopul martir Anton Durcovici. De la leagăn până la mormânt*, p. 323).

jos. Nu spunea nimic; era palid, îngândurat, privea, dădea din cap și pleca. Ziua de 26 iunie era duminică. Dimineața a celebrat în capelă. La ora 13 noi eram la masă. Mons. Durcovici, îmbrăcat în reverendă și pardesiu, cu o servietă obișnuită în mână, alături de el părintele Friedrich Rafael în aceeași ținută, intră în sufragerie, spune ceva părintelui Mărtinaș care lua masa cu noi și pleacă. O singură, ultimă privire spre noi; părintele Friedrich revine peste câteva secunde și lasă cheia de la cameră, ne salută și împreună pleacă la Parohia Popești-Leordeni, lângă București, ca să dea Sfântul Mir. Mai târziu ni s-a spus că au plecat ca să nu intre poliția să-i aresteze din casă, căci ar fi făcut și percheziție, iar urmările ar fi fost mai rele. Au plecat cu tramvaiul până la Piața Bellu, de aici au pornit pe jos spre cimitirul Bellu Catolic unde îi aștepta o mașină ca să-i ducă la Popești-Leordeni. Pe această distanță parcursă pe jos au fost arestați. Părintele Friedrich Rafael a revenit după șapte ani și jumătate [sic!], iar Mons. Durcovici după doi ani și jumătate a murit în închisoare"[23].

Un alt martor al momentelor de dinaintea arestării celor doi a fost părintele Ioan Baltheiser, care a fost ceremonier la Liturghia de consacrare întru episcopat a Mons. Anton Durcovici. Mărturia părintelui Baltheiser a fost reținută de preotul Florian Müller, fost elev al fericitului Durcovici, care în anul 1992 a scris o biografie a acestui martir: „La 26 iunie a fost Mirul în Parohia Popești-Leordeni de lângă București. Șase sute cincizeci de tineri așteptau episcopul în biserică. Întrucât arhiepiscopul Cisar fusese eliberat de Sfântul Scaun din funcția de ordinar al Arhidiecezei, a venit episcopul Durcovici de la Iași, ca să administreze Mirul. A înnoptat în palatul episcopal la București, voind să meargă duminică dimineață cu mașina arhiepiscopului.

La orele șapte a venit Jakobek, șoferul arhiepiscopului, și i-a comunicat că palatul este înconjurat de oamenii Securității, iar mașina n-are voie să părăsească locul. Parohului din Popești i s-a spus la telefon că Securitatea împiedică venirea episcopului și că Mirul ar trebui amânat. Și la Popești au fost observate persoane suspecte în jurul bisericii. Preotul Vasile Begu a venit cu un taxi la palatul episcopal și l-a rugat pe episcopul Durcovici să vină și să administreze sfântul Mir, pentru că în biserică așteaptă 650 de tineri. Durcovici a stat de vorbă cu arhiepiscopul Cisar și cu vicarul general Jovanelli. A hotărât să meargă, deși era un pericol mare.

[23] *Processus dioecesanus beatificationis servi Dei Antonii Durcovici, episcopi Iasensis, in odium fidei, uti fertur, interfecti, († dec. 1951). Positio super martyrio*, manuscris în AERC Iași, 2012, ff. 321-322.

A luat cu el pe profesorul de teologie Friedrich Rafael, au ieşit din palat şi au trecut prin faţa catedralei, unde erau deja numeroși oameni veniţi pentru Liturghie. S-au urcat în tramvai şi au mers până la ultima staţie, lângă cimitirul Bellu. De acolo au vrut să meargă doi kilometri pe jos. Când au ajuns în câmp liber, a venit o maşină din urmă, au sărit trei securişti care l-au forţat pe episcopul Durcovici să urce. Preotul Friedrich a vrut să-l apere. Un securist l-a lovit cu o manivelă de fier în cap şi l-a aruncat în maşină. Astfel a dispărut episcopul Durcovici, la 26 iunie 1949, în închisorile Securităţii, unde a și murit la 10 decembrie 1951 în închisoarea din Sighet. Mirul a fost administrat după-amiază de nunţiul apostolic O'Hara"[24].

În momentul arestării, pr. Friedrich nu avea dosar informativ. Singura cauză a arestării sale a fost faptul că îl însoţea pe episcopul Anton Durcovici, şi că a încercat să-l apere. Într-un „Referat privind rezultatul cercetărilor efectuate asupra numitului Friderich [sic!] Rafael, preot romano-catolic", întocmit la Ministerul Afacerilor Interne, la 9 august 1955, este amintit contextul arestării: „Numitul Friderich [sic!] Rafael a fost arestat cu ocazia acestor operaţiuni, la data de 26 iunie 1949, de către organele MAI, pentru că a fost găsit într-o maşină în drum spre Popeşti-Leordeni, împreună cu Anton Durcovici (fost episcop romano-catolic, din Iaşi, în prezent decedat), care era urmărit de către organele MAI, pentru activitate de spionaj"[25].

După arestare a urmat o dură anchetă din partea Securităţii, care dorea să afle ce legături avea părintele Friedrich cu episcopul Anton Durcovici, ce anume trebuia să facă la Popeşti-Leordeni, ce relaţii avea cu anumiţi preoţi, şi, mai ales, ce gândea despre reformele introduse în România de regimul comunist[26].

În toate declaraţiile sale, pr. Friedrich a susţinut că nu poate fi de acord cu doctrina comunistă din cauză că aceasta îl elimină pe Dumnezeu din viaţa omului. Locotenentul de Securitate Gheorghe Enoiu a finalizat prima anchetă, la 19 septembrie 1950, ajungând la concluzia că pr. Friedrich nu a depus activitate duşmănoasă în mod făţiş împotriva regimului comunist, dar rămâne totuşi un duşman al acestui regim. În plus, locotenentul amintit specifică faptul că s-a încercat „prelucrarea" sa,

---

[24] Florian Müller, *Viața episcopului de Iași, dr. Anton Durcovici, martir*, Iaşi, 1993, p. 39.

[25] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 24.

[26] *Ibidem*, ff. 34, 37.

dar fără niciun rezultat. Așadar, nu era posibilă punerea sa în libertate, ofițerul anchetator propunând superiorilor săi internarea părintelui Friedrich pentru doi ani[27]. Securitatea a încercat să-i propună pr. Friedrich să treacă la ortodocși, dar acesta nu a acceptat[28].

Într-o notă a Securității se găsește traseul prizonierului Rafael Friedrich în gulagul românesc: 26 iunie 1949 - 23 mai 1950, arestat la MAI București; în 1950 a fost transferat la Jilava; tot în anul 1950 a fost adus din nou la MAI București; 20 martie 1955 – 9 aprilie 1955, la Sighet; în anul 1955 e readus la MAI București; la 5 august 1955, pr. Rafael Friedrich primește domiciliu obligatoriu la Însurăței, comuna Șchei[29]. De observat că aceste date nu sunt tocmai exacte. Unele documente, mai credibile[30], susțin că pr. Friedrich a fost transferat la Sighet în 1950[31]. În plus, cauza beatificării episcopului Anton Durcovici a demonstrat, prin mărturii verbale și documente, că, înainte de a muri, fericitul Anton a primit dezlegarea sacramentală de la pr. Rafael Friedrich[32].

Se poate ușor observa că cea mai lungă perioadă de detenție a fost cea de la închisoarea din Sighetu Marmației. Deși trecuseră cei doi ani de pedeapsă, propuși de locotenentul Gheorghe Enoiu, pr. Friedrich a rămas închis la Sighet, pentru încă trei ani.

Despre regimul de care a avut parte la Sighet părintele Rafael Friedrich, alături de ceilalți deținuți, amintim aici doar faptul că, dacă erau găsiți vinovați de încălcarea unor reguli (nu aveau voie să stea întinși pe pat în timpul zilei, să dețină obiecte interzise, să privească pe fereastră, să comunice cu vecinul etc.), erau închiși în celula „neagră”, o cameră fără ferestre, cu un lanț în mijloc de care erau legați cei ce se opuneau

---

[27] *Ibidem*, vol. 3, f. 29-30.
[28] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 1, f. 1v.
[29] *Ibidem*, f. 17.
[30] Nota Securității în care se susține că pr. Rafael ar fi fost transferat abia în anul 1955 la Sighet a fost scrisă cu creionul, în grabă și neîngrijit, din punct de vedere caligrafic.
[31] Andrea Dobeș, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia „Dunărea” Sighet (1950-1955)*, Sighetu Marmației, 2010, pp. 181, 184.
[32] *Processus dioecesanus beatificationis servi Dei Antonii Durcovici, episcopi Iasensis, in odium fidei, uti fertur, interfecti, († dec. 1951). Positio super martyrio*, ms. în AERC Iași, 2012, f. 156.

pedepsei, un loc ce devenea vara cuptor, iar iarna congelator[33]. Episcopul Ioan Ploscaru, care a fost la rândul său închis la Sighet, descrie astfel celula „neagră”: „Era o celulă fără ferestre și fără lumină. Era cam de 2/2 metri pătraţi și în mijlocul pavimentului era fixat un lanţ, de care se lega uneori deţinutul într-o poziţie cât mai greu de suportat. Deţinutul era băgat acolo dezbrăcat, numai cu lenjerie și desculţ. Uneori se arunca și apă pe jos, ca să nu se poată așeza. Raţia de hrană era redusă la jumătate. Deci în întuneric, frig, dezbrăcat, înfometat, uneori și legat, condamnatul stătea în picioare toată ziua, săltând de pe un picior pe celălalt”[34].

Am amintit deja de faptul că părintele Rafael Friedrich este cel care i-a dat ultima dezlegare de păcate fericitului Anton Durcovici, pe când acesta se afla în celula 13, care se găsea la parterul închisorii: „A murit [Anton Durcovici – n.n.] în închisoarea de exterminare de la Sighetu Marmaţiei într-o celulă lăsat singur. Părintele Friedrich, care mătura pe coridor a auzit un glas care i-a zis: *Mor de foame și sete. Antonius moribundus*. I-a dat dezlegarea. A murit în noaptea de 10 spre 11 decembrie 1951”[35].

La 7 martie 1955, MAI București a cerut ca pr. Rafael să fie dus în Capitală, pentru a i se clarifica situaţia[36]. Astfel, pr. Rafael a fost transferat de la Sighet la penitenciarul din Jilava, pentru ca în luna aprilie același an să fie din nou readus la București, în stare de arest, unde Securitatea voia să-l cerceteze cu privire la convingerile sale politice și religioase, în legătură cu familia și rudele sale, raporturile avute cu episcopul Iosif Schubert, dar și cu preoţii: Gustav Müller, Ieronim Menges[37], Pojar Matyas, Haider Xaveriu, Ioan Baltheiser, Traian Jovanelli, Horvath Gheorghe, Andrei Despina, Petre Moresievici etc., toţi aceștia acuzaţi de

---

[33] Andrea Dobeș, *Reprimarea elitelor interbelice. Colonia Dunărea Sighet (1950-1955)*, pp. 97-98.

[34] Ioan Ploscaru, *Lanţuri și teroare*, Timișoara, 1994, p. 187.

[35] *Processus dioecesanus beatificationis servi Dei Antonii Durcovici, episcopi Iasensis, in odium fidei, uti fertur, interfecti, († dec. 1951). Positio super martyrio*, ms. în AERC Iași, ff. 156-157.

[36] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 1, f. 33.

[37] După informaţiile găsite în notele Securităţii, acesta ar fi fost consacrat episcop în clandestinitate. Pr. Menges a fost arestat în anul 1952 și eliberat în 1964 (*Ibidem*, vol. 2, f. 21).

„activitate de spionaj” în favoarea Vaticanului[38].

Pentru a avea toate aceste informaţii, Securitatea din Bucureşti a cerut ajutorul Direcţiilor Regionale MAI din Pitești, Oradea și Cluj, care trebuiau să se informeze în mod detaliat asupra legăturilor pe care părintele Friedrich le-a avut cu preoţii menţionaţi. Astfel, pentru a verifica cele declarate de pr. Rafael, au fost interogaţi mai mulţi preoţi şi episcopi: Anton Durcovici, Iosif Schubert, Ieronim Menges, Gustav Müller, Traian Jovanelli, Gheroghe Horvath. Nemulţumiţi că nu puteau să-l prindă în jocul lor, securiştii scriau despre pr. Rafael: „Numitul Friedrich Rafael continuă şi în prezent să se menţină pe aceeaşi poziţie fanatică faţă de curentul catolic de la Roma, şi să aibă o poziţie ostilă faţă de guvernul popular democrat din ţara noastră”[39].

La 19 aprilie 1955, Securitatea din Bucureşti a alcătuit primul „Proces-verbal de interogatoriu”, care a început la ora 9.15 şi s-a încheiat la 13.40. Încă de pe prima pagină, părintele Friedrich declară că nu a făcut niciodată parte din niciun partid politic[40] și că la alegerile din anul 1946 a votat cu PNŢ, iar „după această dată nu am mai voit să particip la alegeri”[41]. Convingerea părintelui Friedrich despre alegerile organizate de comuniști a fost mereu aceea că ele erau făcute numai pentru a le arăta străinilor că în România era democraţie. Acest lucru îi spunea unui prieten, după alegerile din 5 martie 1961: „Eu mă mir de ce se mai face atâta propagandă în jurul alegerilor, căci victoria e sigură de pe acum. Alegerile-s o formalitate care să astupe mai cu seamă gura străinilor. De fapt, nu sunt alegeri propriu-zis, ci o mascaradă căreia în niciun caz nu i se potrivește numele de alegeri. Noi vom vota pe aceia, singurii de altfel, pe care ni-i desemnează partidul”[42].

Revenind la tema alegerilor, Securitatea din Bucureşti insista, în ancheta din 13 mai 1955, asupra motivaţiilor care l-au determinat pe

[38] Pentru a-l cerceta în detaliu, Securitatea i-a prelungit părintelui Friedrich mandatul de arestare până în august 1955 (AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, ff. 31-34).
[39] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 1, f. 35.
[40] Totuși, într-o notă informativă a Securităţii din 28 ianuarie 1968 este menționat faptul că părintele Friedrich ar fi militat, în perioada 1948-1949, pentru crearea unui partid social-creştin (*Ibidem*, vol. 3, f. 36).
[41] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 9.
[42] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 2, f. 201.

părintele Friedrich să voteze cu PNŢ[43]. Redăm aici un fragment din respectivul proces-verbal:

„*Întrebare*: În discuţiile verbale ai arătat că în anul 1946 ai luat parte la alegeri, unde ai votat cu PNŢ. Ancheta îţi cere să arăţi motivul pentru care ai făcut acest lucru.

Răspuns: Am votat cu PNŢ considerându-i pe aceștia mai aproape de Biserica Catolică decât alte partide.

Întrebare: Cum ai ajuns dumneata la părerea că PNŢ este mai aproape de Biserica Catolică decât celelalte partide?

Răspuns: Mi-am făcut această părere pentru faptul că am studiat programul lor.

Întrebare: Când ai studiat acest program?

Răspuns: Am studiat programul înainte de alegerile din 1946.

Întrebare: Ce se spunea în program?

Răspuns: Nu-mi mai aduc aminte ce conţinea. Nu-mi amintesc ce scria în program în legătură cu Biserica Catolică.

Întrebare: Cum poţi spune că nu-ţi aduci aminte ce scria în program, când dumneata ai arătat clar că votând cu PNŢ, Biserica Catolică căpăta o mai mare libertate în activitatea ei și în legăturile cu Papa de la Roma? […]

Întrebare: De ce în alegerile din 1946 nu ai votat cu un alt partid în afară de PNŢ?

---

[43] La alegerile din 1946, Partidul Naţional Ţărănesc a avut ca semn electoral *ochiul*. Preşedintele acestui partid, Iuliu Maniu, îi îndemna pe oameni să voteze *ochiul*, folosind următoarele cuvinte: „Cetăţeni ai Ţării româneşti! Votaţi *Ochiul*! Deschideţi-vă bine ochii şi nu greşiţi. Votaţi lista cu *Ochiul*. Votând *Ochiul*, votaţi contra minciunii, contra silniciei, contra sărăciei. Votând *Ochiul*, votaţi pentru libertate, pentru dreptate, pentru neatârnarea Ţării şi pentru demnitatea neamului; pentru proprietate, pentru familie, pentru religie, pentru Rege, pentru Patrie. Deschideţi ochii şi acelora care nu au învăţat carte, să poată ceti pe nume pe candidaţii noştri. Faceţi-le şcoală, arătaţi-le că votând *ochiul*, votează Partidul Naţional Ţărănesc". Deşi noua putere a încercat prin toate metodele să îngrădească accesul la vot şi să-i intimideze pe alegători, PNŢ a reuşit să obţină majoritatea voturilor. Însă, rezultatele alegerilor au fost măsluite şi astfel Partidul Comunist s-a instalat la conducerea ţării (cf. Oana Ionel, *Cercul, ochiul sau casa? Semnul electoral al PNŢ pentru alegerile din noiembrie 1946*, în „Arhivele Securităţii", Silviu B. Moldovan coord., vol. 4, București, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 46-47).

Răspuns: Aş fi putut vota cu PNL, însă în niciun caz nu votam cu PMR, deoarece nu simpatizez nici regimul de azi din RPR.

Întrebare: De ce nu simpatizezi regimul actual din RPR?

Răspuns: Pentru că doctrina sa este materialistă.

Întrebare: Cu cine ai purtat discuţii după alegerile din 1946, în legătură cu aceasta?

Răspuns: Nu am purtat niciun fel de discuţii cu nimeni în legătură cu rezultatul alegerilor din 1946.

Întrebare: În ce loc ai votat?

Răspuns: Am votat în orașul Stalin.

Întrebare: Cu cine ai mai luat parte la alegeri?

Răspuns: Am fost la orașul Stalin și am votat singur”[44].

Pentru a afla mai multe informaţii despre părintele Friedrich, la 16 mai 1955 Securitatea din Bucureşti l-a anchetat pe părintele dr. Gustav Müller, care era paroh la Popești-Leordeni de circa 30 de ani. Din răspunsurile pe care le-a dat anchetatorilor, reiese că îl cunoştea pe părintele Friedrich de pe vremea când acesta era la Seminarul din Timişu. Părintele Müller a mai afirmat că părintele Friedrich îl însoţea uneori pe episcopul Anton Durcovici în diferite parohii, pentru a-l ajuta la administrarea Sfântului Mir. Așa s-a întâmplat în 1949, când în drum spre Popești-Leordeni ambii au fost arestaţi[45].

În urma anchetelor și a cercetărilor, Securitatea a ajuns la concluzia că părintele este un „element periculos” pentru securitatea poporului, întrucât „a continuat să rămână credincios Romei”, şi s-a propus să i se fixeze domiciliu obligatoriu în una din parohiile izolate ale Diecezei de București[46]. Totuși, prin Decizia MAI nr. 6031, din 22 iulie 1955, se prevedea ca Părintele Friedrich să fie trimis cu domiciliu obligatoriu în comuna Șchei, raionul Însurăţei, regiunea Galaţi, pentru 5 ani[47].

Într-o notă informativă din 11 august 1955 se arată că în comuna Șchei s-au ţinut (în zilele de 7, 8 şi 9 august) slujbe catolice de către un preot romano-catolic în casa unui credincios german. Au participat, în

---

44 AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 13.
45 Ibidem, f. 23.
46 Dănuţ Doboş, *Pr. Rafael Friedrich*, în „Almanahul Presa Bună 1999”, pp. 190-191; Andreea Dobeş, *Pr. Rafael Friedrich (1914-1969). Portret de dosar*, în „Pro memoria”, nr. 9 (2010), Bucureşti, p. 205.
47 ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 3, f. 178.

general, femei germane. La 7 august a fost făcute o slujbă și alte rugăciuni, în stradă. „În ziua de 8 și 9 august s-au botezat copiii locuitorilor germani și s-au făcut cununiile tinerilor germani din localitate". Numărul participanţilor a fost de 120-130 de persoane în fiecare din cele trei zile[48]. Dintr-o notă a Securităţii, datată 22 octombrie 1955, rezultă că pr. Rafael lucra pe atunci la GAC, și nu făcea nici o slujbă pentru catolicii din comuna Şchei[49]. Într-o altă notă informativă, din 26 aprilie 1956, se afirmă că pr. Rafael este deţinut politic în comuna Şchei şi nu este încadrat în câmpul muncii, dar trăieşte din ajutorul financiar pe care părintele Traian Jovanelli îl trimite din Bucureşti[50].

Într-un referat al MAI Iaşi din 9 august 1955, Securitatea a propus ca părintele Friedrich să meargă în Parohia Târgu-Jiu[51]. Tot aici se afirmă că pr. Rafael a fost arestat la 26 iunie 1949, și că „din cercetările efectuale în anul 1949 asupra celui în cauză, nu s-au stabilit în sarcina lui, fapte care să facă obiectul trimiterii în Justiţie [...], însă fiind considerat element periculos a fost încadrat în CM"[52].

La 1 decembrie 1955, Securitatea a cerut ca părintele Friedrich să fie transferat, ca vicar, la Parohia Craiova, „având locuinţa în incinta casei parohiale"[53]. Transferul la Craiova s-a făcut pe considerentul că pr. Rafael cunoştea foarte bine limba română, iar în acel oraş „există mulţi catolici români"[54]. Totuşi, s-a revenit asupra acestei decizii, pe motiv că oraşul Craiova era prea mare, Securitatea cerând numirea sa ca paroh la Târgu Jiu, localitate în care se găseau foarte puţini catolici[55].

La data de 15 mai 1956, părintelui Friedrich i s-au ridicat restricţiile domiciliare[56], impuse de Securitate, „pentru faptul că în urma unificării

[48] *Ibidem*, f. 25.
[49] *Ibidem*, f. 23.
[50] *Ibidem*, f. 26.
[51] *Ibidem*, vol. 1, f. 36. Propunerea nu s-a concretizat, întrucât, în adeverinţa pe care Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti a eliberat-o la 18 noiembrie 1955 era menţionat faptul că pr. Rafael Friedrich „este preot al Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti şi este autorizat să oficieze slujbe religioase pentru credincioşii romano-catolici din comuna Şchei" (*Ibidem*, f. 36).
[52] *Ibidem*, f. 33.
[53] *Ibidem*, f. 21.
[54] *Ibidem*, f. 22v.
[55] *Ibidem*, f. 5.
[56] Pr. Rafael primise domiciliu obligatoriu la Tg. Jiu pe timp nelimitat (*Ibidem*, f. 36).

cultelor romano-catolic cu greco-catolic și ruperea legăturilor acestor culte cu centrul de la Roma, el a continuat să rămână credincios Romei, nutrind sentimente dușmănoase regimului nostru". După ridicarea DO, se continuă în documentul Securității, s-a stabilit cu domiciliul în Tg. Jiu, Casa Patriarhală, Str. Ilie Pintilie, Nr. 13. Conform cap. III, fila 28-29 din directiva MAI, pentru ținerea evidenței informativ-operative, urmează ca sus-numitul să fie luat în evidență de organele Dvs."[57].

La 31 octombrie 1956, Securitatea din Craiova a scris către cea din Galați, rugând ca, dacă are material compromițător despre pr. Rafael, să-l trimită la Craiova[58]. Cei din Galați au răspuns la 14 noiembrie 1956 că nu au asemenea material[59]. Tot la 31 octombrie 1956, Securitatea din Craiova trimite o scrisoare către cea din Constanța, cu aceeași solicitare[60], și primește același răspuns, la 15 noiembrie 1956[61]. De asemenea, la aceeași dată, Securitatea din Craiova a trimis aceeași cerere către Securitatea Orașului Stalin[62] și cea din Iași[63]. Răspunsurile primite de la cele două centre (Stalin – 16 noiembrie 1956[64], respectiv Iași – 9 noiembrie 1956[65]) au fost că nu cunosc nimic compromițător despre pr. Rafael.

O singură dată a evocat părintele Friedrich regimul pe care a trebuit să-l suporte în pușcărie. Pe când era paroh la Târgu-Jiu, în anul 1956, a afirmat următoarele: „Viitorul va arăta opere de artă minunate create în închisoare. Ele vor arăta omenirii crime făcute de anumite [...] ale Securității, care vor îngrozi lumea întreagă. Am auzit că, după ce mi-au dat drumul, Securitatea ar fi pus mâna pe niște asemenea documente și au rămas până și ei îngroziți de ceea ce cuprindeau documentele"[66].

Pr. Rafael nu și-a judecat și nici condamnat vreodată torționarii, ci dimpotrivă i-a respectat mereu și s-a rugat pentru ei. Într-o notă din 10 februarie 1965, informatorul susține că l-a vizitat pe pr. Rafael la 6 februarie și, printre altele, au discutat și despre ce anume trebuie să

---

[57] *Ibidem*, f. 10.
[58] *Ibidem*, f. 29.
[59] *Ibidem*, f. 29v.
[60] *Ibidem*, f. 30.
[61] *Ibidem*, f. 30v.
[62] *Ibidem*, f. 31.
[63] *Ibidem*, f. 32.
[64] *Ibidem*, f. 31v.
[65] *Ibidem*, f. 32v.
[66] Dănuț Doboș, *Friedrich, Rafael*, în „Martiri pentru Hristos...", p. 251.

gândească față de cei care persecută Biserica. Pr. Rafael a răspuns astfel: „Dumnezeu nu cere de la noi nici să judecăm, nici să ne răzbunăm, şi ca atare nici ca să necinstim statul. Această formă de guvernare nu se datoreşte nimănui, decât lui Dumnezeu, căruia nu i se pot şti intenţiile. Să nu uităm că Isus a spus: «Să-i daţi Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu». Așadar, orice fel de guvernare noi trebuie să ne rugăm pentru ea, deoarece face parte din această societate”[67].

Liber, dar urmărit de Securitate (1955-1969)

După eliberarea din închisoarea Sighet, „duşmanul poporului” a fost urmărit pas cu pas de către Securitate, care, cu ajutorul multor informatori din întreaga ţară, știa aproape totul despre pr. Friedrich[68]. De exemplu, Securitatea cunoştea faptul că în perioada în care a avut domiciliu obligatoriu, părintele Friedrich era ajutat material de către vicarul general de București, părintele Stanislav Jovanelli; că primea colete poştale din străinătate (obiecte de uz personal, cărţi religioase); că în anul 1957 a făcut o călătorie în zona Timișoarei, ocazie în care s-a întâlnit cu foști colegi de detenţie, dar și cu anumite familii care l-au ajutat în timpul în care avea domiciliu forţat; că în anul 1959 îşi îndemnase familia să plece din RDG în RFG[69]; sau că în 1959 fusese vizitat în România de către familia sa[70].

La 16 noiembrie 1956, a fost aprobată „Cererea de verificare la cartotecă”, prin care Securitatea voia să-l ia în evidenţă, cu scopul de a afla „tot ce interesează Securitatea”[71]. Dar, după ce au făcut verificările de

[67] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 2, f. 115.
[68] Dănuţ Doboş, *Friedrich, Rafael*, în „Martiri pentru Hristos...”, pp. 248-249.
[69] Familia părintelui Friedrich (mama și sora mai mică) a reușit să plece în RFG abia în anul 1961, „lăsând toată gospodăria lor la Dresden [...] şi trăieşte mult mai îmbelşugat în RFG” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 2, f. 467).
[70] Dănuţ Doboş, *Friedrich Rafael*, în „Martiri pentru Hristos...”, p. 248. După oraşul Iaşi, timp de mai multe zile, părintele Friedrich şi-a condus familia în Dobrogea, la câteva rude. Cu această ocazie, „părintele Friedrich a luat legătura cu mai mulţi cetăţeni de naţionalitate germană din comuna Mihail Kogălniceanu, cărora le-a spus că ei au făcut o mare greşeală că nu au plecat în RDG, întrucât îşi vor pierde limba maternă şi mai ales religia, sugerându-le acestora să ceară repatrierea” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 2, f. 466).
[71] *Ibidem*, f. 11.

rigoare, securiştii din Iaşi au declarat că pentru ei pr. Rafael era un personaj necunoscut[72]. La aceeași concluzie s-a ajuns în urma verificărilor din primăvara anului 1959[73].

Totuşi în opinia Securităţii, pr. Rafael trebuia să aibă de ascuns ceva, atâta timp cât avea familia în străinătate și trăise în preajma faimosului „duşman al poporului”, episcopul Anton Durcovici. Pentru a afla tainele pr. Rafael, Securitatea a apelat la numeroase persoane din anturajul său. Dar a trebuit să facă eforturi mari pentru a găsi buni informatori, pentru că pr. Rafael nu se destăinuia oricui[74]. Pentru securiști, pr. Rafael era „un element activ pe linia cultului catolic, [că] educă tineretul împotriva educaţiei ce o primește la școală”[75].

Prin vizita făcută în 1957 foștilor colegi de pușcărie, părintele Friedrich și-a respectat cuvântul dat în închisoarea din Sighet față de foști colegi de suferință din detenţie. Printre aceştia se găsea și părintele greco-catolic Ioan Belle, care deși fusese eliberat din închisoare în anul 1955, era urmărit constant de Securitate. Astfel, în ancheta din 20 noiembrie 1959, el declara: „În anul 1951 am cunoscut în penitenciarul Sighet – unde am fost încarcerat – mai mulţi preoţi dintre care: Rafael Friedrich, preot catolic la Seminarul catolic român din Iași, domiciliat în Iași; Vasvary Aladar, preot romano-catolic la Biserica catolică din orașul Stalin, unde domiciliază și în prezent. [...] În discuţiile purtate cu preoţii de mai sus, am stabilit ca după eliberarea noastră din detenţie să continuăm a întreţine legături, să ne ajutăm materialicește reciproc. În acest sens, am stabilit ca aceia dintre noi care vor avea posibilităţi materiale mai bune – datorită serviciilor ce le vor primi – să ajute materialicește pe cei ce nu vor reuși să-și primească serviciu, prin intenţii liturgice și altele. De asemenea, am stabilit ca după eliberare să ne ajutăm reciproc și în privinţa reintrării în cultul catolic roman, respectiv să ne plasăm ca preoţi catolici români prin Moldova, unde acest cult are mulţi enoriași. [...] După eliberarea mea din detenţie [...], la scurt timp, am solicitat de la preoţii catolici Rafael Friedrich, Aldea Octavian, și preotul romano-catolic Vasvary Aladar

[72] *Ibidem*, f. 11v.
[73] *Ibidem*, ff. 12, 12v.
[74] *Ibidem*, f. 17v. La 21 decembrie 1964, pr. Rafael se găsea la Luizi Călugăra pentru a ajuta la slujbele de Crăciun. Acolo, a fost întrebat de pr. Gheorghe Lenghen dacă are ceva noutăţi de la preoţii care au fost la Roma, la invitaţia Vaticanului, la care părintele i-a răspuns: „Nu e cazul să afli de la mine noutăţi” (*Ibidem*, f. 18).
[75] *Ibidem*, f. 10.

ajutoare materiale, pe care aceştia mi le-au trimis, prin diferite sume de bani, sub formă de intenţii liturgice. De asemeni, în perioada 1955-1959 am făcut mai multe deplasări prin orașul Stalin, Iași, Galaţi, București, Craiova etc., în care ocazie am luat legătura cu preoţii de mai sus și cărora le-am cerut să mă plaseze ca preot catolic român, însă nu am reușit să fiu plasat”[76].

În procesul verbal de interogatoriu, semnat la 31 octombrie 1959, la Timişoara, părintele greco-catolic Ioan Belle mărturisește că, în vara anului 1957, după o vizită pe care i-a făcuse la Caransebeş, pr. Rafael îi trimisese de la Iași suma de 350 lei, drept ajutor[77].

Într-o notă datată 23 ianuarie 1957, un informator făcea referiri la o discuţie pe care Ioan Belle o purtase la 17 ianuarie cu pr. Rafael și în care afirmase: „Duminică sunt alegeri în Polonia. Rușii stau de jur-împrejurul Poloniei cu armată numeroasă. Ei stau acum ca niște observatori, dar dacă comuniştii pierd alegerile, Polonia va fi încă o dată incendiată de trupe sovietice. De aceea, acum Biserica catolică duce o luptă să participe 100% în alegeri, să fie aleși comuniștii pentru ca să-și poată câștiga cu încetul libertatea[78].

Într-o altă notă informativă, din 13 august 1957, se afirmă că pr. Rafael „este o fire extrem de pedantă și supus mătăniilor bisericești fără nici un compromis de nici un ordin”[79].

Deși era conștient de faptul că Securitatea îl urmărește pas cu pas, părintele Friedrich și-a trăit și exprimat în mod liber și senin legătura sa cu Biserica, familia și prietenii. Din acest motiv, cei din Securitatea au decis să ia măsuri împotriva părintelui Friedrich. Astfel, la 5 noiembrie 1959, s-a redactat un „plan de acţiune privind urmărirea informativă a preotului catolic Friedrich Rafael din Iaşi”, în care, printre altele, se specificau următoarele: „În măsura pătrunderii pe lângă Friedrich a agenţilor arătaţi mai sus și a rezultatelor obţinute, li se vor trasa sarcini corespunzătoare. În afară de agentură, vom mai lua și alte măsuri operative care să ducă la documentarea activității dușmănoase a acestuia. Vom identifica toate persoanele ce sunt semnalate că întreţin legături intime cu Friedrich și se vor strânge date despre ei. În cazul în care acesta

[76] *Ibidem*, vol. 3, f. 237.
[77] *Ibidem*, vol. 2, f. 231. De altfel, Securitatea era convinsă că pr. Rafael „a ajutat deseori pe mulţi preoţi greco-catolici” (*Ibidem*, f. 61).
[78] *Ibidem*, f. 227.
[79] *Ibidem*, f. 223.

se va deplasa în alte localităţi, va fi semnalat pentru a fi ţinut în supraveghere informativă și dacă va fi cazul va fi pus și în supraveghere operativă"[80].

Alarmată de intensa activitate a părintelui Friedrich, Securitatea din Iași a deschis, la 7 decembrie 1959, un dosar de verificare pentru 12 luni. Scopul acestui dosar individual era acela de a clarifica următoarele chestiuni: „Dacă sub masca legăturilor sale oficiale cu o serie de elemente din ţările capitaliste, pr. Frideric [sic!] Rafael desfășoară activitate de spionaj, folosindu-se în acest sens și de alte canale ilegale. Dacă are vreun rol în ierarhia clandestină, catolică; care anume și cum este el folosit? Care este activitatea lui duşmănoasă împotriva regimului nostru. Identificarea tuturor legăturilor sale din ţară și stabilirea naturii acestor legături. Dacă are vreo misiune pe linia cultului interzis greco-catolic etc."[81].

Urmare a informaţiilor obţinute de la diverși agenţi ai săi, Securitatea a conchis că părintele Friedrich „întreţine legături cu o serie de elemente din ţările capitaliste prin intermediul corespondenţei şi primește de la aceștia cărţi, precum și faptul că instigă o serie de elemente de naţionalitate germană din diferite regiuni ale ţării să emigreze în Germania, fiind semnalat cu o serie de manifestări duşmănoase la adresa regimului"[82].

Având în vedere bogata activitate a părintelui Rafael Friedrich, Securitatea a decis, la 7 decembrie 1960, să-i schimbe dosarul de verificare (nr. 923) într-unul individual de urmărire informativă, cu numele de cod „Ferenţ"[83]. Încă din luna noiembrie a anului 1960, Securitatea din Iași a întocmit un „Plan de măsuri privind urmărirea informativă a pr. catolic Friderich [sic!] Rafael din orașul Iași pe perioada 25 noiembrie 1960-30 iunie 1961"[84].

---

[80] *Ibidem*, f. 68. Securitatea se îngrijea să ştie din timp localităţile în care pr. Rafael își propunea să-și petreacă vacanţele, pentru „a cere regiunilor respective să-l încadreze informativ" (*Ibidem*, f. 25).
[81] *Ibidem*, f. 4.
[82] *Ibidem*, f. 5. În nota din 29 septembrie 1959 se afirmă că pr. Rafael, în relaţiile sale cu unii credincioşi și preoţi, avea „manifestări duşmănoase şi instigă pe unii credincioşi de origine germană să plece din ţară" (*Ibidem*, f. 211).
[83] Andrea Dobeș, *Pr. Rafael Friedrich (1914-1969). Portret de dosar*..., p. 207.
[84] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 2, ff. 59-61.

Prima decizie luată în acest plan a fost chiar transformarea dosarului de verificare în „acțiune informativă individuală”. Scopul acestui nou dosar era cvadruplu: dacă părintele Friedrich are activitate de spionaj; dacă are vreun rol în ierarhia greco-catolică; identificarea activităților pe care le întreprinde împotriva regimului comunist; identificarea tuturor prieteniilor suspecte pe care le are cu persoane din Iași, dar și din alte localități din țară. Pentru a cunoaște mai bine toate aceste aspecte, Securitatea s-a servit de informațiile pe care apropiații părintelui Friedrich i le ofereau. Pe lângă aceasta, „pentru stabilirea legăturilor sale cu străinătatea se va cere la MAI interceptarea corespondenței externe. Tot în scopul stabilirii legăturilor sale cu străinătatea, se va cere la Direcția a I-a din MAI să ne comunice relații asupra familiei obiectivului din RFG, cât și asupra preotului Nik Geyer din Viena, Austria. Termen: 20 dec. 1960”.

În urma urmăririi informative, Securitatea avea să afle poziția anticomunistă a pr. Rafael exprimată în diferite ocazii. În nota informativă din 1 mai 1961, un agent povestea cum s-a spovedit la părintele Friedrich[85]. La începutul lunii noiembrie 1961, fostul profesor de chimie al seminarului din Iași, suferind de astenie nervoasă, fusese găsit spânzurat în casa sa. Într-o discuție avută cu un alt profesor de la seminar, părintele Friedrich îi găsea vinovați pe comuniști de această tragedie, după cum afirma: „Această boală duce în mod firesc la acest sfârșit tragic și este răspândită astăzi în rândul intelectualilor. E și firesc pentru că intelectualii în regimul comunist sunt urâți și considerați dușmani. Ei, cu doctrina lor fără logică, nu pot avea încredere în intelectualii care judecă lucrurile. De aceea, se îndreaptă asupra lor tot felul de persecuții: darea afară din serviciu, critici, amenințări de tot felul și ocupații peste ocupații ca să nu aibă timp de meditații, de gândire, de odihnă. Ținuți într-o asemenea încordare, cei care au nervii slabi se îmbolnăvesc de astenii nervoase și sfârșesc în chip tragic, cum s-a întâmplat cu Busuioc, destituit de la Agronomie, de la noi, pe motiv că e fiu de preot, și trimis să lucreze în GAS Bucium. Omul s-a îmbolnăvit și și-a luat zilele”[86].

Un alt „Plan de măsuri” a fost redactat de către Securitatea din Iași la 6 noiembrie 1961[87], unde se arăta, încă din introducere, că părintele Friedrich se ocupă, în Seminarul din Iași, cu studiul materialismului pentru a-l putea combate în lecțiile pe care le preda seminariștilor. În

[85] *Ibidem*, ff. 198-200.
[86] *Ibidem*, f. 184.
[87] *Ibidem*, ff. 55-58.

acest plan, există şi „o sarcină de rezolvat în mod treptat”: infiltrarea unui agent al Securităţii în seminar, pentru o perioadă de câțiva ani, care să declare, în mod fals, că doreşte să fie preot, cu scopul de a putea obţine mai multe informaţii despre părintele Friedrich[88].

De asemenea, primirea unor pachete de la firma „Palatinus” din Zürich, printr-un fost coleg de seminar, pr. Richard Spiess, din Elveţia[89], și încercările de a-i ajuta pe unii preoţi din România, cu greutăţi materiale, reprezentau fapte grave în ochii ofiţerilor de Securitate.

De aceea, s-a trecut la o serie de investigaţii. La 20 martie 1962, MAI Bucureşti (Direcţia a III-a) trimitea o adresă către MAI Iași în care se afirma că la Zürich funcţiona firma „Palatinus”, care se ocupa cu trimiteri de colete în România, cu vama plătită la expediere. Prin această firmă ajungeau în România „un număr însemnat de colete ce conţin îndeosebi obiecte de îmbrăcăminte şi alimente”. Cei care primeau astfel de colete aparţineau „unor culte și secte religioase, mai frecvent catolici și luterani”. Coletele veneau fără să fi fost solicitate de destinatari, iar expeditorii își ascundeau numele. Aceeași notă continua astfel: „Din raza regiunii Dv. a primit asemenea colete preotul catolic Friedrich Rafael din Iași”. În consecință, într-un termen de 10 zile, ofițerilor de Securitate din Iași li se cerea să afle alte detalii despre firmă, expeditori și ce anume trebuia să facă pr. Rafael în schimbul coletelor[90].

În nota informativă din 11 iulie 1962 se arăta că pr. Rafael avea un coleg în Elveția, de la care a primit mai multe pachete. De la același coleg primise pachete și preoții Ioan Jicmon și Anton Bișoc[91].

Despre înverșunata luptă a regimului comunist împotriva Bisericii Catolice, mai ales împotriva franciscanilor, aflăm opinia pr. Rafael în nota din 13 iunie 1962: „Și pe la noi au venit multe vești despre apropiatul proces al franciscanilor, căci nu e numaidecât al lui Albert [...], dar fondul procesului îl formează înscenări obișnuite pe baza declarațiilor smulse cu forța de la cei în cauză, căci ei caută acum să folosească acest prilej pentru a lovi în Biserică și în religie, în general, ceea ce fac în fiecare zi[92].

---

[88] *Ibidem*, f. 57.

[89] AMJ, DIM, fond Penal, dosar nr. 15.398, vol. 2, f. 36 (declarația din 28 ianuarie 1950).

[90] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 2, f. 274.

[91] *Ibidem*, f. 164.

[92] *Ibidem*, f. 174.

La 31 ianuarie 1962, Securitatea din Iași a redactat un alt „Plan de acțiune” în vederea urmăririi părintelui Friedrich[93]. Din acest document rezultă dezamăgirea comuniștilor, care „cu toate măsurile informative luate până în prezent, nu s-au putut strânge probe concrete care să demaște în întregime întreaga activitate dușmănoasă desfășurată de acesta”[94].

Următorul „Plan de acțiune” al Securității împotriva părintelui Friedrich datează din 6 aprilie 1962[95]. În acest plan, noutatea este reprezentată de introducerea tehnicii operative: „Întrucât obiectivul este suspect de activitate de spionaj, precum și semnalat cu o serie de legături la domiciliul său, se vor lua măsuri ca în timpul vacanței de vară a seminariștilor să introducem tehnică operativă atât la locuința obiectivului, cât și la ceilalți preoți suspecți ce domiciliază în incinta seminarului”[96].

Prin nota datată 22 noiembrie 1963 Securitatea Iași s-a adresat unităților din orașele Ploiești, Târgoviște, Câmpina, Turnu Severin, cerându-le să cerceteze cu ce preoți și laici a luat legătura pr. Rafael în aceste localități, unde a mers în concediu vara trecută, pentru a ține locul preoților din comunitățile respective. Toate informațiile trebuiau să fie trimise până la 20 decembrie 1963”[97].

Despre asasinarea lui Kennedy, nota informativă din 28 noiembrie 1963 redă ceea ce pr. Rafael îi spunea unui bun prieten la 26 noiembrie același an: „Președintele Kennedy a fost cel mai tânăr președinte din istoria SUA, dar și primul președinte catolic care a dus o politică înțeleaptă, după principiile cele mai sănătoase și a fost intransigent în hotărârile sale. Probabil de aici și-a atras mânia și dușmănia celor ce i-au grăbit sfârșitul. În momentele de față, moartea lui e grea pierdere pentru lumea întreagă și mai ales pentru SUA. La înmormântare au participat reprezentanți a peste 100 de țări, ceea ce e o dovadă a personalității sale marcante. E curios însă cât de greoi merg cercetările privind făptașii acestui groaznic atentat. Am impresia că e vorba de o organizație foarte

[93] *Ibidem*, ff. 51-54.
[94] *Ibidem*, ff. 51-52.
[95] *Ibidem*, ff. 46-50.
[96] *Ibidem*, f. 50.
[97] *Ibidem*, f. 385.

puternică din statul Texas. Oricum nu se poate să nu se descopere ucigașii direcți și indirecți ai președintelui celui mai puternic stat din lume”[98].

Tot despre politica externă, conform unei note informative din 27 mai 1964, pr. Rafael afirmase că citise cu deosebită atenție recenta declarație a PMR și ar fi spus: „Am înțeles că ai noștri nu sunt nici de partea rușilor și nici de cea a chinezilor [...]. Am auzit la radio că delegația țării noastre a fost primită cu multă căldură în SUA și se întrevăd posibilități de dezvoltare a comerțului și cu țările capitaliste. Aceasta ne bucură, căci în fond cu toții voiam mai multă libertate și un trai mai bun”. Conform declarației, pr. Rafael s-a bucurat enorm de atacurile date împotriva URSS: „Bine că s-au trezit în sfârșit și românii la realitate și spun adevărul în față. Aceasta este o acțiune curajoasă, îndrăzneață și riscantă, dar îmi închipui că s-au luat toate măsurile să nu pățim și noi ca Ungaria în 1956”[99].

„Planul de acțiune” din 29 iunie 1964[100] avea ca scop principal interceptarea discuțiilor pe care părintele Friedrich le-a purtat cu sora și cumnatul său (Agata și Iosif Kozlovski) care urmau să vină din R.F.G. în România în luna august a acelui an[101].

La 10 iulie 1964, Securitatea din Iași a redactat o *Notă sinteză privind rezultatul urmăririi informative a preotului catolic Friedrich Rafael de la Institutul Romano-Catolic din Iași*[102]. Aceasta se încheie astfel: „Din cele expuse mai sus rezultă că părintele Friedrich Rafael, prin poziția sa

[98] *Ibidem*, f. 139. Într-o notă datată 14 iunie 1961, informatorul afirma că a fost la seminar la 7 iunie pentru a-l vizita pe pr. Rafael. Acesta, printre altele, îi spunea cu privire la politica dusă de Kennedy: „Recenta întâlnire de la Viena între Kennedy și Hrușciov arată că lumea întreagă e condusă în prezent de acești șefi de guverne, care vor hotărî soarta omenirii. Printre rândurile comunicatului se observă clar că doresc să evite un nou război, însă o serie de neînțelegeri sunt de așa natură încât clarificarea lor o va face numai un asemenea război. Ne dăm seama apoi că războiul va limpezi și problema libertăților fundamentale ale omului, călcate în picioare cu atâta cinism de regimul sovietic, care întinde dominația în tot mai multe țări de pe globul terestru” (*Ibidem*, f. 190).
[99] *Ibidem*, f. 127.
[100] *Ibidem*, ff. 26-28.
[101] Aceștia au stat la Mamaia între 3 și 18 august 1964. Părintele Friedrich a rămas în Dobrogea mai mult de o lună, timp în care a celebrat Liturghia în Biserica „Sf. Anton” din Constanța și a avut discuții cu numeroase persoane din acest oraș și din satele învecinate (*Ibidem*, f. 261).
[102] *Ibidem*, ff. 464-470.

duşmănoasă faţă de regim şi ca urmare a legăturilor suspecte ce le are cu străinătatea, este un element ce prezintă importanţă pentru organele noastre, fiind şi în atenţia Dir. a III-a. Pentru urmărirea informativă viitoare a celui în cauză s-a întocmit un nou plan de măsuri la acţiune"[103].

Conducerea Direcţiei Regionale Iaşi a Securităţii, după ce a analizat cu grijă toate informaţiile privitoare la activitatea părintelui Friedrich, din cauza faptului că agenţii nu veneau cu material compromiţător consistent împotriva celui urmărit, a emis o rezoluţie foarte aspră la adresa ofiţerilor care se ocupau de cazul Rafael Friedrich: „Câte planuri şi note de lucru mai faceţi? Sunt deja 11 şi acesta este al 12-lea... Vă atrag atenţia în modul cel mai categoric pentru a lichida cu formalismul, lipsa de răspundere şi delăsarea dovedită în urmărirea informativă a elementelor ce prezintă interes pentru organele noastre. Din cele 92 de note informative pe anul 1964, rezultă că nu dovediţi preocupare pentru rezolvarea sarcinilor. În termen de 3 luni să se clarifice sarcinile principale ale dosarului informativ prevăzute în notele de lucru din 18 noiembrie 1963 şi 29 iunie 1964, după care raportaţi cu propuneri corespunzătoare"[104].

La 24 septembrie 1966, într-o notă informativă se arăta rezerva pe care o manifesta pr. Rafael faţă de potenţialii informatori ai Securităţii care l-ar putea denunţa pentru atitudinea sa anticomunistă: „Pr. Friedrich Rafael e unul din cei care vorbesc puţin, nu se amestecă în problemele care nu-l privesc, e întotdeauna rezervat, îşi are un program fix, cu greu poate fi schimbat. Despre viaţa şi faptele lui vorbeşte puţin şi preferă să fie jignit decât să jignească pe alţii"[105]. Astfel, celor din Securitate le-a fost greu să afle detalii despre pr. Friedrich[106].

---

[103] *Ibidem*, f. 470.

[104] *Ibidem*, f. 26v.

[105] *Ibidem*, f. 76. La 22 septembrie 1963 o notă informativă dată de un agent al Securităţii Câmpina susţine că preotul de acolo fusese plecat, în iulie, la Constanţa cu mama sa, şi timp de două săptămâni l-a înlocuit pr. Rafael. Acesta s-a ferit de discuţii politice şi l-a rugat să nu se supere că nu mai discută despre asemenea evenimente, căci „cine se arde cu supă suflă şi în iaurt". Informatorul îşi continuă declaraţia: „Mi-a mai spus să ocolesc discuţiile politice, căci sunt extrem de nesănătoase şi mai ales astăzi. Nu fac decât să ne învenineze sufletul şi să ne aducă zile de suferinţă [...]. El vorbeşte din experienţă. În urma celor pătimite şi-a luat hotărârea ca în nici o ocazie să nu mai discute, cu riscul de a suporta orice părere a prietenilor din cerc" (*Ibidem*, f. 143).

În ciuda tuturor eforturilor depuse, Securitatea nu a reuşit să demonstreze că părintele Friedrich ar fi fost cu adevărat un pericol pentru regim, și a decis, la 24 noiembrie 1966 să închidă dosarul individual pe care îl deschisese la 7 decembrie 1960: „Din materialele informative aflate la dosar rezultă că preotul romano-catolic Friedrich Rafael nu desfăşoară vreo activitate duşmănoasă împotriva regimului nostru, având doar unele manifestări duşmănoase în mod izolat şi la intervale destul de mari”[107].

Cu toate acestea, Securitatea nu a încetat să-l urmărească pe părintele Friedrich, analizând fiecare mișcare a sa. Astfel, la 2 decembrie 1966, Direcţia Securităţii Iaşi trimite o scrisoare către MAI Bucureşti cu scopul de a primi informaţii din trecutul părintelui[108]. La 14 decembrie același an, lucrătorul operativ care a verificat în arhivă istoria părintelui Friedrich, scria în nota sa: „În perioada 1927-1939 a urmat cursurile seminarului romano-catolic, apoi, până în anul 1948 a fost preot al acestui cult, însă în anul 1948 a refuzat să treacă la ortodoxism, după care a avut o serie de manifestări duşmănoase la adresa partidului şi guvernului din ţara noastră. Pentru aceste fapte, la 26 iunie 1949 a fost arestat şi încadrat în CM pe timp de 26 de luni, de unde în anul 1955 a fost preluat pentru cercetări de organele fostei Dir. VIII MAI”[109].

În februarie 1965, părintele Friedrich a depus o cerere pentru primirea paşaportului, cu intenţia de a merge în Germania să-şi viziteze rudele, dar cererea „s-a rezolvat negativ”, pentru că „se tem grozav că nu voi mai veni înapoi şi au un motiv bine întemeiat. În Germania se duce o viaţă de Paradis în comparaţie cu viaţa din ţara noastră. Ei ştiu foarte bine lucrul acesta şi de aceea dau greu vize pentru plecare în Germania” [110],

---

Astfel, deseori informatorii plecau de la pr. Rafael fără a-și atinge scopul. De exemplu, în nota din 25 noiembrie 1965, informatorul conchide: „Dar s-a observat că nu vrea să discute această problemă. În general, a fost foarte rezervat în discuţii asupra a ceea ce îl întrebam. Altele nici nu am îndrăznit să mai discut” (*Ibidem*, f. 100).

[106] *Ibidem*, f. 175.

[107] *Ibidem*, f. 481. Redăm textul unei note din 23 noiembrie 1966: „Hotărâre pentru închiderea dosarului individual nr. 677 privind pe Friedrich Rafael şi clasarea lui la arhivă. Dosarul s-a deschis la data: 7.12.1960. Acţiunea s-a închis la data 24.11.1966” (*Ibidem*, ff. 481-486).

[108] *Ibidem*, vol. 1, f. 1.

[109] *Ibidem*, f. 1v.

[110] *Ibidem*, vol. 2, f. 78.

spunea pr. Rafael. Abia în vara anului 1968 părintele Friedrich a primit permisiunea de a merge în Germania, pentru a-și vizita rudele, și în alte ţări din Occident.

La întoarcerea sa în ţară, la 12 noiembrie 1968, a fost vizitat la seminarul din Iaşi, la 14 noiembrie, de către doi securişti, care i-au cerut informaţii amănunţite despre vizita în Germania[111]. Văzând ei răspunsurile evazive ale părintelui, și-au încheiat raportul cu aceste cuvinte: „Dat fiind poziţia lui nesinceră, nu i s-au pus întrebări, încheind discuţia cu el".

După revenirea în România, părintele Friedrich îi mărturisea unui prieten: „Am văzut locuri și oameni deosebiţi, care duc o viaţă așa cum și-o doresc; câştigă cinstit, dar suficient pentru a nu fi preocupaţi de grija zilei de mâine, ca la noi. Sunt liberi în adevăratul sens al cuvântului și duc o viaţă civilizată potrivit cerinţelor erei noastre moderne"[112].

La 16 noiembrie 1968, Securitatea a întocmit din nou un „Plan de măsuri privind urmărirea informativă a pr. catolic Friedrich Rafael". În acest document se arătau motivaţiile principale pentru care acest preot trebuia urmărit mai intens. Se aminteşte de faptul că pr. Rafael, în vara anului 1968, a fost în vizită la rudele sale în RFG, „cu care ocazie a contactat unele elemente cunoscute de noi cu misiuni de spionaj în favoarea Vaticanului". Nota aminteşte de preoţii: Menges Ieronim şi Müller Otto, ambii plecaţi din ţară, după ce ispăşiseră pedepse pentru infracţiuni de „spionaj". În plus, pr. Rafael l-a mai contactat și pe preotul greco-catolic Vasile Zapârţan, care fugise din ţară și era un „cunoscut element ce desfăşoară activitate duşmănoasă împotriva RSR". De aceea, Securitatea a propus „măsuri mai clare" în vederea obţinerii următoarelor informaţii: natura acestor raporturi; dacă folosea vreun canal clandestin pentru diversele legături; dacă desfăşura activitate de „spionaj" în favoarea Vaticanului. Pentru a ajunge la cunoașterea acestor lucruri, s-au luat următoarele măsuri informativ-operative: „apelarea la 3 informatori [...]; se va pune din nou în interceptare corespondenţa externă [...]; se va studia posibilitatea introducerii TO la domiciliul lui"[113].

Imediat după reîntoarcerea în ţară a părintelui Friedrich, Securitatea Regională Iaşi i-a deschis un nou dosar de acţiune informativă, la 21 noiembrie 1968, cu numele conspirativ „Baltag Vasile", din cauza faptului că, „în cursul călătoriei sale în RFG a contactat mai multe

---

[111] *Ibidem*, vol. 3, f. 23.
[112] *Ibidem*, f. 24.
[113] *Ibidem*, ff. 5-7.

elemente străine cunoscute, că desfăşoară activitate duşmănoasă împotriva ţării noastre”[114]. Dosarul a fost închis anul următor, la 16 mai, după decesul părintelui care a avut loc la 11 mai[115]. Scopul primordial al deschiderii acestui nou dosar a fost acela de a afla dacă părintele Friedrich desfăşoară „activitate de spionaj în favoarea Vaticanului”[116].

În acest sens, încă de la 16 noiembrie 1968, Securitatea din Iași a întocmit un „Plan de măsuri privind urmărirea informativă a pr. catolic Friedrich Rafael”[117]. Iar măsurile Securităţii erau simţite direct de către pr. Rafael. La 18 martie 1969, el trimitea o scrisoare sorei Maria Benedicta Blaj în care își cerea scuze pentru că, din cauza Securității, nu o poate vizita: „Venerabilă Mater Benedicta, Primiţi din parte-mi cuvintele urări pentru ziua Dumneavoastră onomastică; vin din inimă sinceră și binevoitoare. Vă doresc şi implor toată binecuvântarea cerească, pentru Dumneavoastră - personal şi pentru comunitatea ce o conduceţi. Nu ştiu dacă mai pot îndrăzni să vin în vizită la Sf. Agnez. Văd că e pericol de moarte. Bunul Dumnezeu să vă protejeze și să vă dea multă fericire și pace în comunitate”[118].

Securitatea a încercat, pe parcursul mai multor ani, să introducă în camera pr. Rafael microfoane, dar fără succes. Astfel, la 6 aprilie 1962, Securitatea a decis ca în vacanţa de vară să introducă TO atât în camera pr. Rafael, cât și în camerele unor preoţi „suspecţi” care locuiau în seminar[119]. Totuși, într-un „plan de acţiune” din 11 octombrie 1962, se afirmă că această propunere nu fusese aprobată pentru că acest plan nu ar fi reușit[120]. Ideea introducerii microfoanelor în camera pr. Rafael a fost readusă în discuţie în anul următor, Securitatea propunându-și să concretizeze ideea în timpul vacanţei de vară a anului 1963, când pr. Rafael s-ar fi aflat în călătorie prin ţară[121]. Într-o notă din anul următor (19 februarie 1964) se propunea urgentarea introducerii TO în camera pr.

[114] *Ibidem*, f. 2.
[115] *Ibidem*, f. 2v.
[116] *Ibidem*, f. 5v.
[117] *Ibidem*, ff. 5-7.
[118] *Ibidem*, f. 106.
[119] *Ibidem*, vol. 2, f. 50.
[120] *Ibidem*, f. 43.
[121] *Ibidem*, f. 41.

Rafael, pentru că dacă în vara acelui an trebuia să vină în țară sora, pentru întrevederea celor doi „trebuia să fie totul pregătit”[122].

Nu se cunosc cauzele pentru care ofițerii de Securitate nu au reușit nici de această dată să introducă TO în camera pr. Rafael. Însă, această idee i-a preocupat pe mai departe. Astfel, în nota din 13 februarie 1965[123], Securitatea își propunea ca, odată cu introducerea caloriferelor în seminar, lucrare ce trebuia realizată în vara aceluiași an, să se introducă TO în camera pr. Rafael. Termenul acestei operațiuni era 1 septembrie 1965[124]. Dar și acest plan a eșuat, pentru motive necunoscute nouă până astăzi.

O ultimă încercare pe care Securitatea a făcut-o în vederea introducerii TO în camera pr. Rafael a avut loc în anul 1968. Astfel, în documentul „Plan de măsuri privind urmărirea informativă a pr. catolic Friedrich Rafael”, din 16 noiembrie 1968, se susținea că „se va studia posibilitatea introducerii TO la domiciliul lui”[125]. Având în vedere că nu am găsit în nici o discuție interceptată în camera pr. Rafael tragem concluzia că, în ciuda tuturor eforturilor făcute, ofițerii de Securitate nu au reușit să introducă niciodată microfoane așa cum se propuseseră.

După moartea (11 mai 1969) și înmormântarea (14 mai 1969) pr. Rafael, Securitatea a decis să-i închidă dosarul informativ. În nota din 16 mai 1969 se motivează încetarea urmăririi pr. Rafael. Amintind de trecerea la cele veșnice a pr. Rafael, nota se încheia astfel: „Fapt pentru care propun, închiderea acțiunii informative și clasarea ei la *C*”[126].

Vizita familiei și a prietenilor în România

Într-o notă datată 21 decembrie 1961 se susține că pr. Rafael va merge la vară, în august, la Constanța, Kogălniceanu și Oituz pentru a se întâlni cu Rafael Wagner, venit din RFG la fiica sa. Aceeași notă afirmă că mama și sora părintelui Rafael au plecat în RFG, lăsând toată gospodăria lor la Dresda. Părintele s-a bucurat foarte mult pentru pasul făcut de familia sa, și i-a spus informatorului că el însuși le-a dat acest sfat când au fost în vizită în România, în anul 1958. Din cauza asta, cei din Departamentul Cultelor au încercat să-l înlăture de la seminarul din Iași,

[122] *Ibidem*, f. 135.
[123] *Ibidem*, f. 17.
[124] *Ibidem*, f. 24.
[125] *Ibidem*, vol. 3, f. 7.
[126] *Ibidem*, f. 2v.

dar Mons. Pleşca s-a opus. Ca urmare, Departamentul a trebuit să renunţe[127].

La 4 iulie 1964 o notă a Securităţii aviza că sora părintelui Rafael, Agata Kozlovski trebuia să sosească la 3 august la Mamaia, unde avea rezervare la hotel Standard[128], urmând a se întâlni cu el. Acest lucru s-a întâmplat, așa cum reiese și din nota informativă din 22 august 1964, în care agentul Securităţii declară că s-a întâlnit, la 15 august același an, pe stradă, în Constanţa cu pr. Rafael, care i-a spus că e foarte ocupat pentru că toată ziua merge prin satele vecine să-și viziteze rudele, care erau numeroase. În momentul în care informatorul l-a întâlnit, mergea la Mamaia, pentru a se vedea cu sora sa. În această perioadă, pr. Rafael celebra în parohia „Sf. Anton", unde era solicitat zilnic la spovedanii. Pr. Rafael a stat la Constanţa timp de mai mult de o lună[129].

După un an, mai exact la 7 septembrie 1965, Securitatea regională Dobrogea trimitea către cea din Iași o adresă prin care o avertiza că pr. Rafael l-a vizitat, la 10 august 1965, pe Kress Elfride din RFG, cazat la Hotel „Histria" din Mamaia[130]. O altă adresă primită la Iaşi de la aceeaşi unitate de Securitate susținea că pr. Rafael a vizitat-o, la 13 august 1965 la hotelul „Midia", camera 22, din Mamaia pe Ruzsinski Klara, născută la 4 august 1882 în Caramurat[131].

În nota informativă din 27 noiembrie 1965 se afirmă că pr. Rafael a vizitat mai mulţi turiști în vara lui 1965, pe litoralul Mării Negre. Astfel, la 12 august l-a vizitat, la Hotelul „Perla", pe englezul Downs Kenneth Charles, care în acea vară a lucrat la Mamaia în funcţia de delegat permanent al firmei de turism englez „Swans". Securiștii vedeau în acest

---

[127] *Ibidem*, vol. 2, f. 182.
[128] *Ibidem*, f. 264.
[129] *Ibidem*, f. 126.
[130] *Ibidem*, f. 297. Corespondenţa dintre cele două Direcţii ale Securităţii pe acest caz au fost mai intense. De exemplu, la 12 aprilie 1962, MAI Iași a scris către MAI Dobrogea, raionul Medgidia, rugând să se trimită un raport de investigaţii detaliat privind persoana lui Mocanu Anton din Oituz, comuna Sibioara, raionul Medgidia, pentru că acesta apărea printre legăturile pr. Rafael. Adresa specifica faptul că părintele avea rude în RFG şi, la 3 aprilie 1962, i-a trimis lui Mocanu Anton nişte scrisori pe care le primise din RFG. Ofiţerii de Securitate din Iași îi rugau pe cei din Dobrogea ca rezultatul să le fie comunicat până la 1 mai 1962. Scrisorile au data 27 februarie 1962 şi conţin informaţii despre rudele lui Mocanu din RFG (*Ibidem*, vol. 3, ff. 72- 73).
[131] *Ibidem*, vol. 2, f. 289.

englez un suspect de activitate de spionaj şi credeau că ar putea fi un membru al *Intelligence Service*.

Același document notează că pr. Rafael l-a vizitat, la 10 august, la Hotel „Histria" din Mamaia, pe turistul Kress Elfride din RFG. La 13 august l-a vizitat la Hotelul „Select", camera 410, din Mamaia pe turistul Wagner Iohann. La aceeași dată, la hotelul „Midia" din Mamaia a vizitat-o pe Ruzsinski Klara din RFG. Securitatea nu cunoştea nimic despre scopul acestor numeroase vizite. Tocmai de aceea a dirijat un informator care să afle detalii despre aceste întrevederi[132].

La 16 mai 1966 sora părintelui, Agata Kozlovski, îi trimitea o scrisoare de la Stuttgart, interceptată de Securitatea din Iaşi la 20 mai 1966, prin care îl informa că va veni la Mamaia în vara aceluiași an, în perioada 11-25 august. Agata îi cerea părintelui Rafael să vină și el acolo pentru a se putea întâlni[133]. Acest lucru s-a întâmplat în luna august. Într-o notă datată 13 august 1966, ora 23.50, și trimisă de MAI Dobrogea către MAI Iași se afirmă că la 12 august 1966, pr. Rafael a vizitat-o în camera 213 a hotelului „Select" din Mamaia pe turista Kozlovski Agata din RFG. Nota specifică: „De menţionat că Friedrich Rafael s-a autoverificat dacă nu era urmărit când a intrat în camera susnumitei"[134].

La 21 decembrie 1968, Mathias Müller, un nepot al pr. Rafael i-a scris din SUA (Chicago), informându-l că nu s-au mai văzut de când el avea 22 de ani, iar în momentul redactării scrisorii avea 40. Anul următor ar fi vrut să vină în România și deci să-și viziteze unchiul[135].

Agata Kozlovski, sora părintelui Rafael, i-a scris din nou la 22 februarie 1968 din Stuttgart, anunțându-l despre planurile din vara acelui an: „Acum ceva despre noi. Iosef și cu mine vom pleca la Mamaia pe data de 7 august 1968. Vom locui la Hotel Dunărea"[136].

Viza pentru Germania

La 14 ianuarie 1965, pr. Rafael a trimis mamei sale, aflată în Germania, un plic cu 2 fotografii și, totodată, o ruga să-i procure viza de

[132] *Ibidem*, ff. 248, 291.
[133] *Ibidem*, f. 285.
[134] *Ibidem*, vol. 3, f. 79.
[135] *Ibidem*, f. 129.
[136] *Ibidem*, f. 148.

intrare în RFG, de care avea nevoie pentru a-și scoate pașaport, cu intenția de a-i face o vizită în Germania, în vara lui 1965[137].

La 13 februarie 1965, Securitatea își propunea să elucideze următoarele enigme, în privința pr. Rafael: „Dacă legăturile acestuia cu rudele sale din RFG sunt de natură dușmănoasă și prin intermediul acestora să aibă legături suspecte cu diferite elemente din țările capitaliste; dacă acesta folosește pentru legăturile sale cu străinătatea vreun canal ilegal și care anume; identificarea tuturor legăturilor suspecte ale acestuia din țară cât și natura acestor legături; stabilirea activității dușmănoase pe care acesta o desfășoară în cadrul seminarului și documentarea acestei activități"[138].

La 15 februarie 1965, pr. Rafael i-a scris pr. dr. Ieronim Menges. Printre altele, îl informa despre cererea pe care a făcut-o pentru a merge în RFG, să-și viziteze mama bolnavă: „La 12 ianuarie am înaintat o cerere pentru pașaport pentru RFG, mai ales pentru mama mea, care nu poate veni aici. Nu prea am speranțe, dar am avut o datorie față de mama"[139].

La 18 iulie 1965, pr. Rafael a trimis o scrisoare surorii sale, Agata, din Stuttgart, prin care o înștiința că pașaportul i-a fost respins, așa că nu mai putea merge la ea în vizită. Totuși, „în locul meu vă va vizita altcineva. Vă rog să-l primiți bine"[140].

La 22 februarie 1968, sora pr. Rafael, Agata Kozlovski, îi trimite acestuia o scrisoare din Stuttgart în care vorbește despre refuzul Securității de a-i acorda viza pentru Germania: „De ce sunt oamenii așa de răi și nu te lasă să vii în vizită la mama ta bolnavă. Ei nu te pedepsesc pe tine, ci pe mama ta. Nu știu de ce refuză să-ți dea drumul. Să știi că zilele ei sunt numărate. Inima este foarte slabă. Sunt foarte îngrijorată pentru că toată ziua stă singură"[141].

În nota informativă din 14 martie 1968, agentul Securității declara că la 11 martie a stat la masă cu pr. Rafael, care, când a auzit că informatorul va merge în Franța, i-a spus să viziteze și alte țări, cum ar fi: Italia și RFG. I-a mărturisit că el a făcut până în acel moment trei cereri

---

[137] *Ibidem*, vol. 2, f. 20.
[138] *Ibidem*, ff. 22-23.
[139] *Ibidem*, f. 256v.
[140] *Ibidem*, f. 303v. Plicul nu avea numele expeditorului. Cu toate acestea, scrisoarea a fost interceptată de Securitate, pentru că avea ca destinatar un nume străin (Kozlovski Agata).
[141] *Ibidem*, f. 148.

pentru paşaport, dar a fost mereu respins. „Îmi pare foarte bine, spunea el, că mergeţi cel puţin dvs. în apus, căci nouă, preoţilor, nu ne dă voie. Se tem că nu vom mai veni înapoi”[142].

Probabil această scrisoare i-a determinat pe ofiţerii de Securitate ca, până la urmă, să-i dea voie să meargă în Germania pentru a-și vedea mama. Pr. Rafael a trimis, la 5 ianuarie 1969, o scrisoare doamnei Mariei Gajdzinski din Medgidia, exprimându-și bucuria că a primit aprobare de a merge, pentru întreaga lună septembrie acelaşi an, în RFG[143]. Totuși, la 29 aprilie 1969, unul din informatori afirmă că pr. Rafael era foarte preocupat pentru a obţine paşaport și în vara acelui an[144]: „Dacă aprobă am de gând să vizitez: Germania, Franţa, Spania şi Italia. Să mă întâlnesc cu toţi colegii și cunoscuţii pe care nu i-am văzut de multă vreme. [...] Acum vreau să fac și prelungire să stau vreo 3 luni. Cât privesc condiţiile materiale, aceasta nu e o problemă pentru mine. [...] Bănuiesc, am o presimţire mai bine zis, că nu-mi vor da drumul, căci vara trecută nu prea am fost cuminte și am făcut exact contrariul de ce ar fi voit ai noștri să fac. Cu toate acestea, voi încerca”[145].

Decesul și înmormântarea părintelui Rafael Friedrich

În seara zilei de 4 mai 1969, pr. Friedrich a mers să facă baie. În acest timp a făcut o comoţie cerebrală şi, în cădere, s-a lovit la cap. A fost găsit a doua zi dimineaţa, de seminariști. Transportat de urgenţă la spitalul „Sf. Spiridon” din Iași, apoi la Socola, a fost operat, dar fără succes[146].

La câteva zile după accident, în vizită la pr. Rafael a venit și episcopul Petru Pleşca. În ziua de 8 mai 1969, ora 15.56, la parohie Securitatea a interceptat un telefon dat de la seminar (nr. 1.16.27), de către părintele Pal. Acesta o ruga pe sora care răspunsese să-i comunice părintelui Bachmeier că episcopul Petru Pleșca a sosit și că în câteva

---

[142] *Ibidem*, vol. 3, f. 33.
[143] *Ibidem*, f. 128.
[144] Este foarte probabil ca pr. Rafael să se fi arătat sceptic în privinţa plecării în Germania, pentru a-l pune în încurcătură pe agentul Securităţii.
[145] *Ibidem*, f. 12.
[146] *Ibidem*, f. 11. Mărturia aceasta ne-a fost dată de pr. Eduard Ferenţ, fiu spiritual al pr. Rafael, la 8 decembrie 2014.

minute va fi la parohie. Pr. Pal a mai spus: „Părintele Friedrich se simte mai bine”[147].

Părintele Rafael Friedrich a murit la 11 mai 1969, fiind înmormântat, la 14 mai, în cimitirul „Eternitatea” din Iași[148]. Se pare că moartea i-ar fi fost cauzată de lovitura de manivelă pe care o primise de la un securist, la 26 iunie 1949, în timp ce încerca să se opună arestării episcopului Anton Durcovici[149].

După înmormântare, cei prezenți au primit o fotografie cu chipul părintelui. Pe verso era scrisă, pe scurt, biografia răposatului, din care extragem câteva pasaje: „Discipol al marelui savant și Sfântului ascet Msgr. Durcovici, pășește pe urmele dascălului său, și devine, în scurt timp, profesor de teologie, la Seminarul Teologic din București, apoi la Institutul Teologic din Iași.

Inteligența lui clară și pătrunzătoare, formată în spirit tomist, caracterul lui tenace, ascetismul lui auster, puterea de muncă inepuizabilă, duhul lui contemplativ au creat din profesorul Rafael Friedrich un preot model apreciat de confrații săi și admirat de discipolii săi, fapt manifestat prin participarea a peste 100 de preoți la înmormântarea lui.

Biserica Catolică din România a pierdut în Rafael Friedrich unul din cei mai vrednici slujitori ai ei, va avea însă desigur în decedatul un mare protector la Tronul Tatălui ceresc”[150].

Unii prieteni ai pr. Rafael Friedrich susțin că Biserica Catolică din România, odată cu moartea sa, ar fi pierdut nu doar un preot, ci un episcop consacrat în clandestinitate. În acest sens, redăm o notă informativă din 6 mai 1969: „În legătură cu păr. Friedrich circulă zvonuri (oarecum întemeiate) că ar fi episcop (cu jurisdicție), dar că nu știe nimeni și dânsul ține secret acest lucru. De unde se știe? De acolo că la moartea părintelui Trifaș (fost rector [al Seminarului din Iași – n.n.]),

---

[147] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 3, f. 112.

[148] Arhiva Parohiei Romano-Catolice „Adormirea Maicii Domnului” din Iași, „Matricula mortuorum (1968-1985)”, vol. VI, p. 8. În registrul parohial este notat că a fost îngrijit din punct de vedere spiritual la 5 mai, iar cauza morții a fost „commotio cerebralis”.

[149] Dănuț Doboș, *Pr. Rafael Friedrich*, în „Lumina creștinului”, nr. 6 (2008), Iași, p. 11.

[150] Fotografia ne-a fost pusă la dispoziție, la 8 iulie 2014, de către Doamna Elena Cojocaru, din Iași, fiică spirituală a părintelui Rafael Friedrich.

Friedrich i-ar fi dat binecuvântarea din urmă făcând dezlegarea de 3 ori (semnul crucii), lucru caracteristic episcopilor cu jurisdicție (calitate clericală superioară). Se crede că dânsul ar fi neglijat faptul că în cameră ar mai fi fost cineva și de aceea nu s-a ferit să binecuvânteze ca un episcop [...]. Apoi, cu diferite ocazii, Friedrich ar fi manifestat dorința ca la moarte să fie îngropat simplu, numai într-o cotă și reverendă"[151].

La 14 aprilie 1970, conducătorul Arhidiecezei de București, Mons. Francisc Augustin, i-a scris părintelui rector al Seminarului din Iași, Gaspar Bachmeier, că dorea să înfrumusețeze mormântul părintelui Rafael Friedrich cu un monument funerar special făcut la cimitirul Bellu din București[152].

Cei care i-au cunoscut viața și mărturia de credință, pot susține fără nici o reținere că părintele Rafael Friedrich a reprezentat un adevărat coșmar pentru regimul ateu, și, în același timp, un punct de referință pentru orice creștin care dorește să meargă până la capăt în trăirea credinței.

---

[151] ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 84.518, vol. 3, f. 9.

[152] AITRC Iași, dosar nr. 5/1968-1976, f. 151.

II. Bibliografii

Raluca Nicoleta **SPIRIDON**

Literatura confesională şi de istorie religioasă în Fondul Bibliotecă al CNSAS. Ghid alfabetic

În anul 2005, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii a preluat de la Serviciul Român de Informaţii un inedit Fond Bibliotecă, provenit din depozitul documentar al fostei Securităţi. Un inventar complet al acestuia se regăseşte postat pe site-ul instituţiei[1].

Acest fond are însă o alcătuire destul de eclectică în măsura în care a integrat titluri privind legislaţia și tehica poliţienească, în temeiul cărora și-au desfășurat activitatea fostele structuri de informaţii de până în 1948, provenite, posibil, din Biblioteca Ministerului de Interne[2], cărţi interzise după 1945, confiscate după percheziţiile operate de Securitate de-a lungul evoluţiei sale, dar și ordine, norme de aplicare și instrucţiuni ale Ministerului Afacerilor Interne din perioada comunistă.

Preocuparea pentru asigurarea unei baze de studiu pentru ofiţerii de Securitate, în contextul asigurării controlului politic, după graţierile intervenite între 1961-1964, a pus problema recuperării unei întregi literaturi de specialitate din Biblioteca Ministerului de Interne referitoare la activităţile specifice fostelor structuri de informaţii de până în 1948, și a constituirii unei Biblioteci de Specialitate, de data aceasta a Consiliului Securităţii Statului.

Acestui embrion i s-au alăturat, așa cum am menţionat, cărţi confiscate din biblioteci individuale cu ocazia percheziţiilor domiciliare. De pildă, într-o notă a Direcţiei Generale a Securităţii Poporului, cu nr. 32.843/22 martie 1949, către Ministerul Artelor și Informaţiilor se arăta: „Avem onoarea a vă face cunoscut că la Biblioteca din Ciucea, instalată în fostul castel al lui Octavin Goga, se găsesc foarte multe cărţi cu conţinut reacţionar, fascist și antimarxist. Astfel se află și cartea lui Trotzky, *Mein*

---

[1] Vezi adresa de web: http://www.cnsas.ro/documente/arhiva/Biblioteca%20Securitatii.pdf

[2] Capitolul VII, art. 107-112 din Regulamentul de aplicare al Legii pentru organizarea serviciilor administraţiei centrale a Ministerului de Interne, publicat în „Monitorul Oficial", nr. 62 din 21 iunie 1913 a marcat organizarea Bibliotecii Ministerului de Interne.

Leben. Întrucât biblioteca este liberă, aceste cărţi pot fi citite de oricine”[3]. Desigur că braţul înarmat al partidului își făcea datoria, dar totodată avea să intre în posesia unor apariţii editoriale interzise publicului larg, dar utile ofiţerilor de Securitate în activitatea lor informativ-operativă.

Valul represiv lansat la începutul anului 1958 împotriva mediilor intelectuale și nu numai a generat numeroase descinderi în scopul confiscării titlurilor interzise considerate apoi corpuri delicte la procesele penale orchestrate de Securitate. Spre deosebire de epurarea bibliotecilor în perioada de instaurare a comunismului, confiscările din 1958 poartă o invariabilă notificare: „Găsit la mine, astăzi... cu ocazia percheziţiei”, urmată de semnătura celui percheziţionat. În fapt, acest procedeu denumit „întărirea corpurilor delicte” - era parte componentă a construirii proceselor politice în perioada deschisă de anul 1958[4]. O parte a cărţilor astfel confiscate vor ajunge după 1969 în Biblioteca Consiliului Securităţii Statului. De aceea, parte din acestea, pe pagina de gardă sau copertă, poartă ștampila dreptunghiulară cu însemnarea: „CONSILIUL

[3] ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13.024, ff. 105-106.

[4] „Prin întărirea corpurilor delicte se înţelege totalitatea măsurilor luate de organele de anchetă penală, în vederea legalizării corpului delict și a faptului că acesta aparţine unei anumite persoane. Întărirea corpurilor delicte se făcea prin semnătura învinuitului – atunci când existau corpuri delicte pe care se putea semna, prin audierea de martori, precum și prin întocmirea unor expertize de specialitate și procurarea de documente oficiale, obligaţie considerată a izvorî din art. 207 CPP al RPR. Întărirea corpurilor delicte de către învinuit presupunea ca, imediat ce organele de anchetă penală au descoperit cu ocazia percheziţiei scrisori, hârtii, cărţi, fiţuici cu caracter contrarevoluţionar, coduri cifrate, să ceară învinuitului, chiar la faţa locului, să scrie pe ele «Găsit la mine, astăzi... cu ocazia percheziţiei» și să semneze. Întărirea corpurilor delicte se mai făcea și prin ascultarea de martori care, fie au asistat la percheziţie atunci când corpul delict a fost descoperit de organele de anchetă penală, fie că în decursul anchetei penale rezultă că aveau cunoștinţă de faptul că învinuitul posedă un anumit obiect, pe care l-a folosit în activitatea sa infracţională. Organele de anchetă penală iau măsuri de a întări corpurile delicte tocmai ca învinuitul, atunci când va fi demascat pe baza acestora, să nu poată nega că-i aparţin și să fie pus în situaţia de a recunoaște că în adevăr a săvârșit infracţiunea de care este învinuit” (Ovidiu Mateușan, *Folosirea în ancheta penală a corpurilor delicte, a înscrisurilor și a concluziilor experţilor,* Serviciul Învățământ, MAI, 1957, p. 11, aflat la ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 4050).

SECURITĂŢII STATULUI, UM nr. 0768, București – BIBLIOTECA – nr. înreg…”[5].

Conform unui material de informare apărut în revista „Securitatea”, semnat de căpitan Ion Protopopescu și căpitan Dumitru Hârjea, „crearea și punerea la dispoziţia ofiţerilor de securitate a Bibliotecii de specialitate a CSS, care funcţionează în cadrul Centrului Triere-Dispecerat – Cercetare - Documentare și Arhivă, este o dovadă a atenţiei care se acordă pregătirii superioare a cadrelor noastre. Un sprijin real pentru viitoarea activitate a Bibliotecii de Specialitate a CSS a constituit-o vizita pe care au făcut-o mai mulţi tovarăși cu munci de răspundere din cadrul Consiliului, în frunte cu tov. gen. maior Constantin Stoica, vizită care a avut loc la data de 2 octombrie 1969. Dotată la început doar cu câteva zeci de volume, în răstimp de numai câteva luni, Biblioteca de Specialitate a CSS și-a îmbogăţit progresiv fondul, fiind capabilă în prezent să pună la dispoziţia cititorilor un număr de aproximativ 12.000 de titluri din cele mai diverse domenii ale activităţii organelor de securitate. De asemenea, Biblioteca dispune de un fond de benzi de magnetofon, o filmotecă, o colecţie de sinteze privind munca de Securitate în diverse etape, precum și o colecţie de ziare de epocă, organe de presă ale unor partide burghezo-moșierești sau ale unor organizaţii fasciste din România”[6].

Așadar, în temeiul Legii nr. 187/7 decembrie 1999, privind accesul la propriul dosar și deconspirarea Securităţii ca poliţie politică, la 19 decembrie 2005, CNSAS a preluat o parte a acestei Biblioteci, în ordinea tematică a titlurilor de carte, așa cum a fost ea constituită în 1969. Esenţială în momentul de faţă este readucerea în circuitul documentar a mai multor lucrări, care în perioada comunistă au fost interzise și retrase din circulaţie, și nu de puţine ori s-au mai păstrat doar în acele fonduri speciale ale unor Biblioteci, care aveau drept de depozit legal, sau în bibliotecile instituţiilor de învăţământ superior.

Deschidem o prezentare tematică a acestora prin realizarea unei Bibliografii privind Literatura confesională și de istorie religioasă existentă în Fondul Bibliotecă al CNSAS. Lista este împărţită în două capitole: I.

---

[5] A se vedea, de exemplu, ACNSAS, fond Bibliotecă, nr. 1868 sau nr. 1875.

[6] Căpitan Ion Protopopescu, căpitan Dumitru Hârjea, *Biblioteca de specialitate a CSS*, în revista „Securitatea”, nr. 3/1969, p. 90, aflat la ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 3334, vol. 1.

Literatura confesională și II. Literatura comunistă despre confesiuni. Precizăm că ordinea lucrărilor prezentate este alfabetică, cu menţionarea cotei în dreptul fiecăreia, adică Fond Biblioteca (FB) din Arhiva CNSAS.

I. Literatura confesională

1. ****Acte și memorii referitoare la situația comunității evanghelice adventiste din România*, București, Editura „Cartea Românească" S.A., 1932 (FB 3405, vol. 1-2);

2. ****Actele, dezbaterile și hotărârile Adunării Eparhiale în Sesiunea ordinară și extraordinară din anul 1932*, Sfânta Mitropolie a Ungrovlahiei, Arhiepiscopia Ortodoxă Română a Bucureştilor, Cernica, Tipografia Seminarului Monahal, 1932 (FB 1807);

3. ****Actul constitutiv și statutele Asociației „Frățiorii Domnului Isus Hristos". Instituție de educație și binefacere creștină sub înaltul patronaj al sanctității sale Patriarhul României*, Bucureşti, Tipografia „Mercantila", 1938 (FB 2149);

4. ****Adevărul creştin. Foaie de Zidire Sufletească*, revistă, anul XX, nr.1/1945 Tipografia Gh. Vlădescu-Câmpulung (FB 1860);

5. ****Adevărul prezent și ploaia târzie prin solia îndreptățirii prin credința în jertfa lui Isus*, București, editată de revista „Păzitorul Adevărului", [f.a.] (FB 1480);

6. ****Album aniversar–Congresul Episcopiei „Vatra Românească"*, published by The Romanian Orthodox Episcopate of America, 3-5 iulie 1954 (FB 4355);

7. ****Almanahul provinciei mitropolitane unite de Alba-Iulia și Făgăraș pe ziua de 1 ianuarie 1942*, Blaj, Tipografia Lumina, 1942 (FB 1505);

8. ****Almanahul Revistei Populare Catolice Viața*, Săbăoani, Tipografia „Serafica", Roman, 1938 (FB 533);

9. ****Almanahul tineretului român*, sub îngrijirea PS Ioan Suciu, Oradea, Tipografia „Grafica", 1947 (FB 2574);

10. ****Altarul Banatului,* revistă de zidire sufletească și de știință teologică a Eparhiei Caransebeşului, anul I, mai-iunie 1944, Caransebeş, Tiparul Tipografiei Diecezane (FB 1938, vol. 5);

11. *** *Altarul Banatului,* revistă de zidire sufletească și de știință teologică a Eparhiei Caransebeşului, anul II, ianuarie-februarie 1945, Caransebeș, Tiparul Tipografiei Diecezane (FB 1938, vol. 4);

12. ****Altarul Banatului,* revistă de zidire sufletească şi de ştiinţă teologică a Eparhiei Caransebeşului, anul II, martie-aprilie 1945, Caransebeş, Tiparul Tipografiei Diecezane (FB 1938, vol. 2);

13. ****Altarul Banatului,* revistă de zidire sufletească şi de ştiinţă teologică a Eparhiei Caransebeşului, anul II, mai-iulie 1945, Caransebeş, Tiparul Tipografiei Diecezane (FB 1938, vol. 3);

14. ****Altarul Banatului,* revistă de zidire sufletească şi de ştiinţă teologică a Eparhiei Caransebeşului, anul III, iulie-august 1946, Caransebeş, Tiparul Tipografiei Diecezane (FB 1938, vol. 1);

15. ****Amvonul,* revista Societăţii „Ajutorul" a clerului ortodox din Capitală şi Arhiepiscopia Bucureştilor, anul al XX-lea, nr. 2, februarie 1941, București (FB 1968, vol. 2);

16. ****Amvonul,* revista Societăţii „Ajutorul" a clerului ortodox din Capitală şi Arhiepiscopia Bucureştilor, anul al XX-lea, nr. 9, septembrie 1941, București (FB 1968, vol.1);

17. ****A nepek parancsoka*, Oradea, Asociația „Martorii lui Iehova", 1945 (FB 1344);

18. ANGELESCU, A., *Un an printre protestanți*, Brăila, Tipografia Românească, 1927 (FB 1985);

19. ****Anuarul Liceului romano-catolic din Miercurea Ciuc*, publicat de Ioan Papp, director, Miercurea Ciuc, Tiparul Tipografiei Vákár, 1937 (FB 2288);

20. ****Apostolul*, revista Arhiepiscopiei Ortodoxe a Bucureştilor, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1940 (FB 1851);

21. ARSENIEV, Nicolae, *Biserica răsăriteană*, traducere de Tit Simedrea, arhiereu-vicar, București, Editura „Cartea Românească", [f.a.] (FB 1967);

22. ****Aurora Franciscană,* curierul Terţiarilor Franciscani din România, An X, Nr. 9-10, septembrie-octombrie 1938, Săbăoani, Tipografia „Serafica" Roman (FB 532);

23. ****Avertismente preţioase*, Bucureşti, Editura Păzitorul Adevărului, [f.a.] (FB 1419);

24. BAIT, Z., *Svideatelistvo dlea Obţinî*, Bucureşti, Editura Păzitorul Adevărului, 1935 (FB 1417);

25. BANK, Joseph, *Îndatoririle Canonice (Connubia Canonica)*, Roma, 1948 (FB 1329);

26. BARCINOVSCHI, Edmond, C*arte de religie catolică, prescurtare de catehism și istorie biblică*, București, Editura „Bucovina" I.E. Torouțiu, 1941 (FB 1908);

27. BATZARIA, N., *Paravulii*, București, Tipografia „Cultura Neamului Românesc", 1928 (FB 1516, vol. 1-2);

28. BĂDESCU, D.I., *Studii biblice pentru frații predicatori. Un dar al Conferinței. Cu ocazia cursului de predicatori la Brașov, 25-31 iulie 1938* (FB 1777);

29. BĂLIBANU, Teofil, *Călăuza vieții creștine pe calea sfințeniei*, Cluj, Tipografia „Înfrățirea", 1948 (FB 1547);

30. BEACH, R., *Câteva observațiuni cu privire la scrierile sorei E. G. White* (FB 1779);

31. BEDAE, P.M., HESS, M., *Manuale de regula et constitutionibus ordinis fratrum minorum conventualium ad codicem iuris canonici accommodatum*, Vatican, Typis Polzglottis Vaticanis, 1928 (FB 1498);

32. BELA, Gyarmati, *Akit neum tud befogadni a vilag*; *Vilagvalsag. A megoldas elott*. *A jelekbol iteljetek*, Budapesta, [f.a.] (FB 1347);

33. BELLARMINO, San Roberto, *Ascensioni Spirituali (De ascensione mentis in Deum). Versione italiana di Mons. Guido Bellincini*, Padova, Libreria Gregoriana Editrice, 1930 (FB 6301);

34. BERDEAEV, Nicolae, *Creștinismul și activismul omului*, București, Editura Poligrafiei „Fântâna Darurilor", 1933 (FB 1214);

35. BERDIAEFF, Nicolae, *Un nou Ev Mediu*, Sibiu, 1936 (FB 1416);

36. BERLIOUX, A., *Luna inimii lui Isus*, Iași, Institutul de Arte Grafice și Editură „Presa Bună", 1932 (FB 2473);

37. ****Betania – Adevăr, Siguranță, Bucurie,* foae de îndrumări creştineşti, anul VII, mai-iunie 1937, Ploiești, Tipografia „Comerțul" (FB 2394);

38. *BIBLIA adică Dumnezeiasca Scriptură*, tradusă după textele originale ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction, din înalta inițiativă a Majestății Sale Regelui Carol II, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II", 1938 (FB 2481);

39. ****Biserica Basarabeană*, organul Eparhiei Hotinului, Bălți, Tipografia Eparhială, 1943 (FB 4552, vol. 1-2);

40. ****Biserica noastră și cultele minoritare – marea discuție parlamentară în jurul Legii Cultelor,* cu o introducere de ARDELEANU RUSU N., București, 1928 (FB 4545);

41. ****Biserica Ortodoxă Română, martie-aprilie 1937,* revistă, redactor Dimitrie G. Ionescu (FB 862);

42. ****Biserica Ortodoxă Română,* revista Sfântului Sinod, anul LVII, iulie-august 1939, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti (FB 1490, vol. 2);

43. ****Biserica Ortodoxă Română,* revista Sfântului Sinod, anul LVIII, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1940, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti (FB 6352);

44. ****Biserica Ortodoxă Română.* Revista Sfântului Sinod, numere din anii 1939-1942, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti (FB 4548-4551);

45. ****Biserica Ortodoxă Română,* revista Sfântului Sinod, iulie–septembrie 1943, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti (FB 1490, vol. 3);

46. ****Biserica Ortodoxă Română. Hotărârile Sfântului Sinod*, buletin oficial al Patriarhiei Române, mai 1955, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Bucureşti (FB 1490, vol. 1);

47. ****Biserica Ortodoxă Română. Îndrumările date clerului de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu prilejul Sfintelor Paşti*, buletin oficial al Patriarhiei Române, anul LXXIV, nr. 5, mai 1956, Bucureşti, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă (FB 6336);

48. ****Biserica Ortodoxă Română. Zece ani de la reîntregirea BOR din Ardeal*, buletin oficial al Patriarhiei Române, octombrie-noiembrie 1958, Bucureşti, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă (FB 1490, vol. 4);

49. ****Biserica și problemele sociale*. *Conferințe ținute la Fundația Dalles 24 ianuarie 1933-8 aprilie 1933 sub auspiciile Consiliului Central Bisericesc, București*, Tipografia „Cărţilor Bisericești”, 1933 (FB 381);

50. BIȘOC, P. A., *Discurs funebru rostit în biserica catolică din Săbăoani la înmormântarea preotului Ion Gârleanu în ziua de 18 martie 1944*, Beiuş, Tipografia Doina, 1944 (FB 1403);

51. BOGDAN, Petru, *Viața în Hristos. Predici Morale pentru toate Duminicile și Sărbătorile Anului*, Arad, Tipografia Diecezană, 1943 (FB 2575);

52. BOILĂ, Romul, *Proprietatea și învățăturile creștinești*, Blaj, Tipografia Seminarului Greco-Catolic din Blaj, 1944 (FB 2070);

53. BOROŞ, Fortunat, *Ce este adevărul? Tratat despre rătăcirile pocăiţilor, cultul romano-catolic*, Cluj, Tipografia Diecezană, 1938 (FB 1926);

54. BOTIŞ, Teodor, *Istoria Şcolii Normale (Preparandiei) şi a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad*, Editura Consistoriului, 1922 (FB 2088);

55. ****Brebiarium Romanum. Ex Decreto Sacrosancti Concilii Tridentini Restitutum Summorum Pontificum Cura Recognitum. Editio tertia juxta novam Typicam. Pars Hiemalis* Romæ, Tornaci, Parisiis, Neo-Eboraci Typis Societatis S. Joannis Evangelistæ, Desclée&Socii, 1952-1955 (FB 3101, vol. 1-12; FB 3231, vol. 1-3; FB 3232, vol. 1-3);

56. ****Buletinul Cultului Penticostal*, anul II, nr. 1-11, 1954 (FB 3592);

57. ****Buletinul Cultului Penticostal*, anul IV, 1956 (FB 1243, vol. 1-3);

58. ****Buletinul Episcopiei Cetăţii Albe-Ismail*, anul XVII, aprilie 1940, Tipografia Eparhială Ismail (FB 530, vol. 12);

59. ****Bună vestire,* organ de zidire bisericească, anul VII, nr. 4, octombrie-decembrie 1968, Roma (FB 3217, vol. 2);

60. ****Bună vestire,* organ de zidire bisericească, anul X, nr. 2, aprilie-iunie 1971, Roma (FB 3217, vol. 1);

61. BURJAKOVSCHI, Vadim, *Biserica şi tineretul. Conferinţă ţinută la 29 noiembrie 1931*, Chişinău (FB 1314);

62. BURKHARDT G. H., *Dispoziţiuni pentru predici*, Bucureşti, Editată de Cultul Creştin Adventist de Ziua a Şaptea-Uniunea de Conferinţe, [f.a.] (FB 1845);

63. BURKHARDT G.H., *Culegere de dispoziţii pentru predici*, Bucureşti, Editată de Cultul Creştin Adventist de Ziua a Şaptea-Uniunea de Conferinţe, [f.a.] (FB 1847);

64. BUZDUG, Andrei, profesor la Academia Teologică Ortodoxă Română din Cluj, *Carte de Religie pentru Clasa a VII-a Primară aprobată de Sf. Sinod cu nr. 541 din 7 aprilie 1936*, Cluj, Tiparul Eparhiei Ortodoxe Române, 1936 (FB 2487);

65. BUZDUG, Andrei, profesor la Academia Teologică Ortodoxă Română din Cluj, *Cuvântări funebre*, Cluj, Tiparul Eparhiei Ortodoxe Române, 1937 (FB 2100);

66. ****Calea credinţei,* organ al Uniunii Cultului Creştin după Evanghelie, octombrie–decembrie 1963; iulie–septembrie 1963; iulie-septembrie 1962; ianuarie-martie 1962; aprilie-iunie 1962, Bucureşti, 1962-1963 (FB 1618);

67. *****Calea către Hristos,* București, Editura Cuvântul Evangheliei (FB 1351);

68. ****Calea spre adevăr. Rugăciuni, învățături și cântece creștinești cu aprobarea superiorilor bisericești*, Cluj, 1948 (FB 1704);

69. ****Calendarul 1938,* Sibiu, Tipografia „Oastea Domnului" (FB 3178);

70. ****Calendarul Arhiepiscopiei Bucureștilor cu date statistice pe anul mântuirii 1939,* Patriarhia Română, Mitropolia Ungrovlahiei, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1939 (FB 1497, vol. 1);

71. ****Calendarul Biblic săptămânal ilustrat pe anul 1945*, Sibiu, Editura și Librăria „Cartea de Aur", 1945 (FB 1806);

72. ****Calendarul Bisericii Catolice Române din Statele Unite pe anul 1943*, Cleveland, 1942 (FB 3215);

73. ****Calendarul Bisericii Catolice Române din Statele Unite pe anul 1951* (FB 3523);

74. ****Calendarul Credința pe anul domnului 1962 publicat de Biserica Ortodoxă Română din America și Episcopia Canonică Misionară pentru toți românii ortodocși de peste hotare* (FB 3525);

75. ****Calendarul creștinului ortodox, 1941*, Arad, Editura Institutului de Arte Grafice Diecezan, 1940 (FB 1695);

76. ****Calendarul creștinului ortodox pe anul 1950*, Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă, 1950 (FB 1901);

77. ****Calendarul Eparhiei ortodoxe române Oradea pe anul 1930*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1929 (FB 3247);

78. ****Calendarul Episcopiei ortodoxe române Oradea pe anul 1939*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1939 (FB 3216);

79. ****Calendarul familiei creștine pe anul de la Domnul 1946*, Sibiu, Tipografia Săteanului, 1946 (FB 1805);

80. ****Calendarul Lumina Satelor pe anul de la domnul 1933. Anul al șaptelea*, Sibiu, Tiparul Editurii „Oastea Domnului", 1933 (FB 2099);

81. ****Calendarul ortodox pe 1925*, Cluj, Editura „Viața", 1925 (FB 1954);

82. ****Calendar pe anul Domnului 1968 editat de Episcopia ortodoxă Română din Emisfera de Vest* (FB 2309);

83. ****Calendarul revistei Vestitorul Evangheliei pe anul de la Domnul 1948*, Arad, Institutul de Arte Grafice „Presa Democrată", 1948 (FB 2094);

84. ****Calendarul SOLIA. Publicat pentru românii din America și din toată lumea pe anul Domnului 1954*, Episcopia Ortodoxă din America, 1954, Calendar aniversar-25 de ani de când s-a înfiinţat Episcopia (FB 1711);

85. ****Calendarul SOLIA pe anul 1976 publicat pentru românii din America și din toată lumea, sub îngrijirea P. Sf. Valerian D. Trifa*, Episcopia Ortodoxă din America, 1976 (FB 3548);

86. CARMAGNOLA, Albino, *Il Purgatorio, Discorsi ed Esempi per la Novena e L'Ottavario dei Morti*, Torino, Società Editrice Internazionale, 1938 (FB 1904);

87. CARNARU, Gheorghe, *Domnul Iisus Hristos. Pesoana, Divinitatea și învățătura*, Tulcea, Tipografia Dobrogea, 1934 (FB 1503);

88. ****Carte de predici pentru toate sărbătorile [catolice]* (FB 1693);

89. ****Cathehismul romano-catolic*, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de Bucureşti-Iaşi, 1954 (FB 1544);

90. CATHREIN, Victore, *Philosophia Moralis*, Friburgi Brisgoviae, MCMXXV HERDER & CO. Typographi Editores Pontificii, 1921 (FB 2020);

91. CĂLUGĂR, Dumitru, *Hristos în școală. Manualul catehetului ortodox pentru școala supraprimară*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1936 (FB 2019);

92. CĂLUGĂR, Dumitru, *Hristos în școală. Manualul catehetului ortodox pentru școala primară*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1937 (FB 4144);

93. CÂNDEA, Romulus, *Sfârșitul unei ireligiozități: al Marxismului*, Cernăuţi, Institutul de Arte Grafice și Editura „Glasul Bucovinei", 1926 (FB 1240);

94. ****Cântările zorilor mileniului. O alegere de cântări și imnuri spirituale pentru adunările creştine a studenților în Biblie*, Cluj, Editura Societăţii de Editură şi Publicitate, Cluj, 1924 (FB 1702);

95. CERNĂIANU, Codin, *Cancerul Bisericii noastre. Studiu istoric și scripturistic*, Bucureşti, Tipografia „Apollo", 1935 (FB 535);

96. CERNĂIANU, Codin, *Un episod tragi-comic din Istoria contemporană a Bisericii Ortodoxe Române. Semnele timpului în Biserica noastră,* publicaţie specială pentru cazuri extraordinare, Tipografia „Capitalei", Bucureşti, 1933 (FB 536 şi FB 3376);

97. CERNĂIANU, Codin, *Țiganii și Biserica*, București, Tipografiile Române Unite, 1928 (FB 741);

98. ****Ce spun scripturile despre iad. O Examinare a tuturor textelor scripturale în care se află cuvântul „iad”*, Cluj, Tipografia „Cartea Românească” (FB 1545);

99. ****Ce trebuie să știi!,* editată de Asociația „Martorii lui Iehova din România”, 1946 (FB 3568);

100. CHALLAND, Ch., *George Müller, viața și lucrarea lui. O minune din vremurile noastre*, București, editată de „Societatea Evanghelică Română”, 1922 (FB 1928);

101. CHATEAUBRIAND, *Misiunile (din geniul creștinismului),* traducere de Maria Lungu, cu o prefață de Prof. V. G. Ispir, București, Tipografia „Graiul Românesc”, 1938 (FB 1984);

102. ****Christianisme social*, 62 anée, nr. 9-10, sept-oct 1945, Coopérative D'Editions et de publications, Paris, 1954 (FB 537);

103. CIUBOTARU, Daniil, arhimandrit, *Puncte de apropiere între ortodoxie și catolicism*, Blaj, Tipografia Seminarului Blaj, 1945 (FB 2301);

104. CISAR, Th. Alexandri, HERING, Julii, *Schematismus Archidioeceseos Romano-Catholicae Bucarestiensis Anno Domini MCMXXXIII,* București, Tipografia P. Merlan, 1933 (FB 1501);

105. COMAN, Ioan, *Sf. Grigore de Nazianz despre Împăratul Iulian. Încercare asupra discursurilor IV și V*, București, Editura Institutului Român de Bizantinologie, 1938 (FB 1884);

106. ****Comandamentul popoarelor,* București, Editura Asociației „Martorii lui Iehova din România”, 1946 (FB 3267, vol. 1-6);

107. ****Comentariu Biblic Adventist de Ziua a Șaptea. Cartea lui Daniel*, Cultul Creștin Adventist de Ziua a-7-a. Uniunea de Conferințe București, 1956 (FB 1772);

108. ****Conferința Română Ortodoxă-Anglicană ținută la București 1-8 iunie 1935*, București, Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, 1938 (FB 2138);

109. ****Congresul Național Bisericesc. Sesiunea octombrie 1932*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1933 (FB 1474);

110. CONSTANTIN-ȚĂRANUL, Marin C., *Scrisori către eretici cu temeiuri din Sfânta Scriptură*, Câmpina, 1927 (FB 1799);

111. CONSTANTINESCU, Al. N., *Biblie și Știință*, București, Tipografiile Române Unite, 1928 (FB 1814);

112. CONSTANTINESCU, I., *Prin credință la mântuire. Pocăitul*, Editura „I. C. Văcărescu” (FB 679);

113. CORDUN, D. Galaction, arhimandrit, Mitropolia Ungro-Vlahiei, *Ce este adventismul?*, București, Imprimeria Căilor Ferate, 1922 (FB 2313);

114. COSMA, A. C., POPESCU, C, *Țiparii se pescuiesc pe întuneric sau Sectele din România. Istoric, Doctrină și Combatere*, Adjud, Tipografia „Unirea”, 1933 (FB 4509);

115. COTOŞMAN, Gheorghe, protoiereu, profesor la Academia Teologică Caransebeş, *Episcopia Mehadiei din Banatul Severinului*, Timişoara, 1943 (FB 1982);

116. CRAINIC, Nichifor, *Ortodoxie și etnocrație cu o anexă: programul statului etnocratic*, București, Editura Cugetarea, [f.a.] (FB 6092);

117. CRISTIAN, V., *Paladinul Păcii, Pius XI*, Bucureşti, Editura ziarului „Farul Nou”, 1939 (FB 2393);

118. CRONŢ, Gheorghe, *Clericii în serviciul Justiției*, Bucureşti, Tipografia „Cărţilor Bisericeşti”, 1938 (FB 1473);

119. CRUCEANU, Dem., *Prin locurile sfinte. Impresii de la fața locului*, Bucureşti, Editura Negreanu, 1924 (FB 1802);

120. *** *Cultura creştină*, revistă lunară, Blaj, numerele din februarie 1936, martie-aprilie 1938, octombrie-decembrie 1937, noiembrie-decembrie 1936 (FB 1327, vol. 1-4);

121. ****Curierul misionar*, organ al Cultului Adventist de Ziua a Şaptea, Bucureşti, 1940-1941; 1942; 1945; 1948 (FB 3078 şi FB 3275);

122. ****Curs de mistică germană. Magistrul Eckart și școala sa. Prelegeri ținute de prof. Nichifor Crainic în anul 1941-1942*, Bucureşti, Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Teologie, editarea îngrijită de Radu N. Dumitru, Mihail Grobnic, 1941-1942 (FB 6349);

123. ****Cuvântul Bisericii pentru Războiul Sfânt. Pastorală către clerul și poporul drept-credincios*, extras al revistei „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 7-8/1941 (FB 1527);

124. CZAPIK, Gyula, *Aldjukaz Urat! (Să pomenim pe Domnul)*, Budapesta, 1960 (FB 1365 şi FB 3103, vol. 1-2);

125. DANCIU, Ioan, *Raportul lui Pilat către împăratul Tiberiu*, Bucureşti, Editura „Cuvântul Adevărului”, [f.a.] (FB 2474);

126. DOBRA, Ștefan, preot, *Dostoiewski și tineretul*, Bucureşti, 1938 (FB 4908, vol. 1-2);

127. ****Doctrine Biblice (7 aprilie 1956-30 martie 1957)*, Cultul Creştin Adventist de Ziua a Şaptea, Bucureşti, Întreprinderea Poligrafică nr. 2, 1957 (FB 1724, FB 2106 şi FB 3378);

128. ***Documentele de Seamă ale statusului romano-catolic–luate din istoria dreptului și publicate de Consiliul lui Dirigent*, Cluj, Institutul de literatură şi tipografie „Minerva”, 1926 (FB 2921);

129. ***Darea de seamă către Congresul Eparhial din 28-29 octombrie 1937 ținut la Tg. Jiu*, Societatea preoţească „Renaşterea”, Craiova, Tipografia „Apărarea Naţională”, 1937 (FB 1482);

130. DRON, C., *Canoanele*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1932 (FB 1401);

131. ***Duh și adevăr–organ omiletic al preoțimii din Eparhia Ortodoxă a Timişoarei*, revistă, an IV, nr. 10-12, octombrie-decembrie 1944, Timişoara, Tipografia „Rapid”, 1944 (FB 3356);

132. ***Duh și adevăr–organ omiletic al preoțimii din Eparhia Ortodoxă a Timişoarei*, revistă, an V, nr. 7-9, iulie-septembrie 1945, Timişoara, Tipografia „Rapid”, 1945 (FB 1921);

133. DUMITRU, Ilie, *Predicatorul Bourdaloue și respectul cuvenit predicii*, Ploiești, Editura „Librăriei Centrale” Ştefan Herjescu, 1915 (FB 1948);

134. ***Enekeskonyv. Magyar Reformatusok Hasznalatara*, Budapesta, 1965 (FB 1358);

135. ***Evangeliumi karenekek*, Oradea, 1928 (FB 1415);

136. FELELÖS, Szerkesztö Ravasz László, *Protestás Szemle*, Budapest, Hornyanszky Viktor cs. Es. Kir. Udvari Könyvnyomdája, 1918 (FB 2485);

137. ***Feuille Federale*, revistă, Berna, The Herald of Christian Science, 1940-1945 (FB 1406, vol. 1-9);

138. FLICHE, Augustin, *La Réforme grégorienne et la Reconquête chrétienne 1057–1123*, Bloud&Gay, 1950 (FB 1882);

139. FRANCISCUS XAV, Calcagno S.J., *Philosophia scholastica, secundum, “Rationem, doctrinam et principia” S. Thomae Aquinatis, volumen secundum, Psychologia, Theologia naturalis*, Napoli, M. D’Auria, Pontificius Editor, Calata Trinita Maggiore 52, 1952 (FB 1747);

140. FRANCISCUS XAV, Calcagno S.J., *Philosophia Scholastica, Ethica*, M. Napoli, D’Auria, Pontificius Editor, 1958 (FB 1753);

141. FRENŢIU, Gh., *Biblia. Cartea cărților*, Bucureşti, Tipografia şi Editura „Cuvântul Evangheliei”, 1942 (FB 1817, vol. 1-2);

142. FOERSTER, Fr. W., *Hristos și viața omenească. partea I-a,* în română de Nicolae Colan, Sibiu, Tiparul Tipografiei Săteanului, 1925 (FB 6341);

143. FROLLO, I., *Românism și catolicism*, Bucureşti, Tipografia Bucovina (FB 868);

144. GASPAR, Karoli, *Uj Testamenton*, Londra, 1957 (FB 1359);

145. GASPARRI, Ardenal, *Catecismo Católico, libro de adultos,* traducción del R. P. Alejandro Mendoza, S. J., Novena Edicion, editată de Acción Católica Mexicana, Comisión Central del Instrucción Religiosa, Mexico, 1949 (FB 1909);

146. GĂICULESCU, C. N., *Creştinismul. Doctrină utopică?*, Bucureşti, Editura Cultura Românească (FB 870, vol. 1-2);

147. GÂLDĂU, M. Florea, *Un an de presă creștină*, Bucureşti, Editura Pace, 1934 (FB 673);

148. GEMELI, Agostino, *Il francescanesimo*, Società Editrice Vita e Pensiero, 1956 (FB 1940);

149. GEORGESCU, D. econom, *Istoria Sfântă a Vechiului şi Noului Testament pentru clasa I a liceelor de băieți și fete și a școlilor normale de învățători și învățătoare*, Bucureşti, Editura „Universala" Alcalay&Co., 1931 (FB 2395);

150. GHEORGHIŞOR, I. I., *Adevărata zi de odihnă*, Bucureşti, „Graiul Literar" S.A., Institut de Arte Grafice și Editură, [f.a.] (FB 1719);

151. GHIBU, Onisifor, *Acțiunea Catolicismului Unguresc și a Sfântului Scaun în România Întregită. Raport înaintat Regelui Carol II*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1934 (FB 1949, vol. 1; FB 4878);

152. GHIBU, Onisifor, *Nulitatea Concordatului dintre România și Sf. Scaun*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul", 1935 (FB 2465);

153. GHIBU, Onisifor, *Ordinul Canonic premonstratens din România*, Bucureşti, Editura Ligii Antirevizioniste Române, Tipografia ziarului „Universul", 1936 (FB 3782 vol. 1-2);

154. GHIBU, Onisifor, *Ordinul Franciscanilor Conventuali (Minoriții) din Transilvania,* vol. II (studii și documente din arhiva Ordinului, a Ministerului Educaţiei Naţionale, a Ministerului Cultelor și a Ministerului Afacerilor Externe), Bucureşti, Tipografia ziarului „Universul", 1937 (FB 2778);

155. GHIBU, Onisifor, *Sfinții unguri din România – eliminarea lor din cărțile liturgice de către Papa – măsurile care trebuie să le ia românii*, Bucureşti, Editura Ligii Antirevizioniste Române, 1936 (FB 4024, vol. 1-9);

156. GILL, Everett, *Țara cărții (geografie biblică)*, Bucureşti, Tipografia Comercială, 1938 (FB 1522);

157. ****Glasul tineretului baptist,* organ al Uniunii Tineretului Baptist din România, București, Tipografia Gustav Albrecht, 1926 (FB 1476);

158. GRECU, Nicolae, *O pastorație ideală în Biserica noastră ortodoxă, Ce se poate realiza în domeniul misionarismului practic*, cu o prefață de Nicolae Iorga, București, Tipografia „Gândul”, 1940 (FB 1714);

159. GREDT, Iosepho, *Elementa Philosophiae Vol. II Metaphysica/Etica*, Friburgi Brisgoviae, Herder & Co. Typographi Editores Pontificii, 1937 (FB 1881);

160. GRIGORE, Comșa, episcop al Aradului, *Călăuza cunoașterii și combaterii sectelor*, București, Editura Noii Reviste Bisericești, Tipografia Bisericească din Sfânta Mănăstire Cernica, 1925 (FB 2318);

161. GRIGORE, Comșa, episcop al Aradului, *Datoriile preoțimii în fața problemelor sociale*, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1925 (FB 6356);

162. GRIGORE, Comșa, episcop al Aradului, *Păstor și turmă. Cuvântările P.S. domnului episcop al Aradului, Grigore Comșa*, Arad, Tipografia Diecezană Arad, 1925 (FB 1348);

163. GRIGORE, Comșa, episcop al Aradului, dr. POPOVICI, Nicolae și dr. POPOVICI, Gheorghe, profesori la Academia Teologică din Arad, *O mie de pilde pentru viața creștină. Carte folositoare pentru preoți, profesori, învățători, conferențiari și pentru toți iubitorii de educație creștină*, Tipografia Diecezană Arad, 1929 (FB 1798);

164. GRIGORIE, Leu Botoșăneanu, arhiereu-vicar al Arhiepiscopia Iașilor, *Sectele în România*, Chișinău, 1931 (FB 5530);

165. GROSS, Otto, *Papa Paul VI „Im namen des Herrn"*, Leipzig, St. Benno-Verlag, 1964 (FB 3643);

166. GROȘAN, Ion, *Meditații la Evangheliile din Duminicile și sărbătorile de peste an*, Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române, 1940 (FB 1894, vol. 1);

167. GRUMĂZESCU, Corneliu, *Mișcarea celor fără Dumnezeu și acțiunea lor în lume (1917-1936)*, Imprimeria Chișinău, 1937 (FB 1813);

168. GUIRE MAC, Meade, *Crucea Domnului Hristos și Crucea Mea*, București, Editura „Graiul Literar”, 1943 (FB 1808);

169. GUIRE MAC, Meade, *Viață de biruință*, București, Editura „Graiul Literar”, 1943 (FB 1888 și FB 3362);

170. GURIE, Grosu, Mitropolit al Basarabiei, *Procesul și apărarea mea. Denunțarea complotului apocaliptic*, București, Tipografia „A-B-C”, 1937 (FB 1398);

171. HAASSE, Felix, *Biserica rusă și socialismul*, București, Tipografia „Capitalei” [f.a.] (FB 740);

172. HAȚEGAN, Vasile, *Fifty Years of the Romanian Orthodox Church in America,* Michigan, The Romanian Orthodox Episcopate of America, Michigan, 1959 (FB 3263);

173. HEGEDUS, Janos, *Protestans egyhazi kozigazgatasi törvenytar [Legile protestante ale religiei protestante]*, Nagybecskerek, 1913 (FB 1360);

174. HEINDEL, Max, *Vederea spirituală și lumile spirituale*, Aninoasa, Editura „Ram”, 1938 (FB 1479);

175. HERING, Juliu, canonic, *Monografia parohiei catolice din Craiova cu ocazia serbării primului centenar de la întemeierea ei în 1827*, Craiova, Tipografia „Boboc”, 1927 (FB 1677);

176. HERMANN, F.W., *Cartea profetului Iona*, București, Tipografia Bucovina, 1947 (FB 1477);

177. HERMANN, Teodor, *Monografia istorică a Protopopiatului Ortodox Român Dej. Lupte, treceri și procese regionale*, Cluj, Tipografia Dr. S. Bornemisa, 1925 (FB 1525);

178. HOKA, Imre, *Korunk Vandora es a Katolicizmus*, Budapesta, 1930 (FB 1356);

179. ****Hristos dreptatea noastră. Marea Taină a îndreptățirii prin credință în Mântuitorul iertător de păcate descoperită nouă*, București, Tipografia „Vulturul”, [f.a.] (FB 1783);

180. HUNERMAN, Wilhelm, *Brennendes Feur. Papst Pius X*, München, 1959 (FB 1217);

181. IACOB, Ioan, *Hrană Duhovnicească. Carte cu cele mai minunate și umilicioase cugetări care sue pe om cu sufletul la cer scrisă de Ieroschimonahul Ioan Iacob care a sihăstrit la Schitul Sfintei Ana din Mânăstirea Hozeva în pustiul Iordanului,* Ierusalim, tipărit de Monahul Ioanichie la Mănăstirea Neamț, 1968 (FB 4925, vol. 2);

182. IACOB, Ioan, *Hrană Duhovnicească. Carte cu vedenii înfricoșate și scrieri prea minunate care ajută sufletul să scape de moarte scrisă de Ieroschimonahul Ioan Iacob care a sihăstrit la Schitul Sfintei Ana din Mânăstirea Hozeva în pustiul Iordanului,* Ierusalim, tipărit de Monahul Ioanichie la Mănăstirea Neamț, 1970 (FB 4925, vol. 1);

183. ILIESCU PALANCA, D., *Predicile și panegiricele lui Ilie Miniatis. Episcopul Cernicăi și Kalavritiei din Peloponez, 1669-1714*, vol. II, București, Editura Gazetei „Păstorul Creştin Ortodox, 1944 (FB 1506);

184. ****Il Rosario e la Nuova Pompei. Periodico Bimestrale Benedetto Sommi Pontifici Leone XIII. Piox Benedetto XV e Pio XI Scuola Tipografica Pontif-Pompei, anno LIV aprilie - mai 1937*, nr. 2 (FB 531, vol. 2);

185. ****Il Rosario e la Nuova Pompei. Periodico Bimestrale Benedetto Sommi Pontifici Leone XIII. Piox Benedetto XV e Pio XI Scuola Tipografica Pontif-Pompei, anno LIV iulie-august 1937*, nr. 4 (FB 531, vol. 1);

186. ****Imitațiuni ale lui Cristos*, Padova, Editura Il Messaggero di S. Antonio, 1956 (FB 1540, vol. 1-2);

187. IOAN, Suciu, episcop auxiliar greco-catolic, *Eroism*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", 1943 (FB 2279 și FB 3203);

188. IOAN, Suciu, episcop auxiliar greco-catolic, *Morala Creștină pentru școlile secundare*, Tipografia Seminarului Blaj, 1939 (FB 1363);

189. IOAN, Suciu, episcop auxiliar greco-catolic, *Rănile Domnului*, București, Editura „Sf. Vasile", 1943 (FB 2279);

190. IONESCU, C. Marin, *Fermentul creștin și undele lui sociale. Raport asupra constatărilor făcute în Franța și Germania din însărcinarea Arhiepiscopiei Bucureștilor*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1940 (FB 2438 și FB 6311);

191. IONESCU, C. Marin, *Preotul și armonizarea claselor sociale*, București, Tipografia „Națională" Jean Ionescu & Co.,1925 (FB 2448);

192. IONESCU, C. Marin, *„Rătăciți, neștiind scripturile". Pe drumuri noi în domeniul catihetic și omiletic*, București, Tipografia „Națională" Jean Ionescu & Co., 1931 (FB 2316);

193. IONESCU N., *Dogma ortodoxă în cugetarea și viața poporului nostru. Conferință ținută la cursurile de vară de la Vălenii de Munte*, București, Tipografia „Capitalei", 1931 (FB 6102);

194. IONIȚĂ, Nicodem, *Îndrumări pentru viață creștină*, Chișinău, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1940 (FB 1513);

195. IORDĂCHESCU, Valeriu, profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, *Comunism și creștinism* (FB 3542, vol. 1);

196. IMBRESCU, Ilie, *Apostrofa unui teolog. Biserica și Mișcarea Legionară*, București, Editura „Cartea Românească", 1940 (FB 68, FB 2526, FB 2555, FB 4559);

197. ****Imnuri creștine pentru lăuda numele lui Dumnezeu*, București, Editată de Adventiștii de Ziua a-7-a, 1924 (FB 4147 și FB 4148);

198. ****Inima omului. Un templu al lui Dumnezeu sau un atelier al Satanei. Cu zece figuri*, Detroit, Tipărită de Asociația Baptistă Română din România, [f.a.] (FB 6114, vol. 1-2);

199. INOCHENTIE, Mitropolit al creştinilor de cult vechi, *În apărarea religiei. Lecţie. Combaterea ateismului*, Iaşi, Tipografia „Alexandru Ţerek", 1941 (FB 1970);

200. IRINEU, Mihălcescu, arhiereu-vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor, VASILESCU, Emilian, *Apărarea credinței. Lecturi apologetice*, Bucureşti, Editura „Cugetarea", 1937 (FB 2397);

201. ****Isagogia*, Editată de Cultul Creştin Adventist de Ziua a-7-a. Uniunea de Conferinţe, Bucureşti (FB 1846);

202. ****În aşteptarea lui Isus*, Bucureşti, Editura revistei „Păzitorul Adevărului",[f.a.] (FB 3269, vol. 1-3);

203. ****Îndrumător bisericesc*, Tiparul Tipografiei Reîntregite, 1954 (FB 1791);

204. ****Îndrumător bisericesc pe anul comun de la Hristos 1962*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Eparhiale, 1962 (FB 1787);

205. ****Învăţăminte din viaţa trecutului pentru timpul nostru. Pe timpul de la 5 ianuarie până la 30 martie 1946*, revistă, Bucureşti, Tipografia „Vulturul", 1946 (FB 1859);

206. JONE, Heribert, *Katholische moraltheologie auf das Leben angewandt*, Editura Ferdinand Schoningh Paderborn, 1958 (FB 879);

207. JOHNSON, O. A., *Studii Biblice*, Bucureşti, 1938 (FB 1778);

208. ****Jubileul de aur al Bisericii Ortodoxe Române „Sfânta Maria" din oraşul Cleveland, Ohio, Duminică, 15 August, 1954* (FB 3524);

209. JUSTINIAN, Marina, Patriarhul BOR, *Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 1952 (FB 1399);

210. JUSTINIAN, Marina, Patriarhul BOR, *Apostolat social pentru pacea a toată lumea. Pilde și îndemnuri către cler*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1955 (FB 1935, vol. 1-2);

211. JUSTINIAN, Marina, Patriarhul BOR, *Apostolat social. În slujba bisericii și patriei. Pilde și îndemnuri către cler*, Bucureşti, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, 1958 (FB 2074);

212. KAZIMIROVICI, N. Radovan, *Situația actuală de drept bisericesc a Bisericilor Ortodoxe Răsăritene – supliment la Dreptul Oriental*, Tiparul Tipografiei Diecezane Ortodoxe Române din Arad, 1927 (FB 2536, vol. 1-2);

213. ****Kereszteny Magyar Kozeleti Almanach (Almanahul creştinilor maghiari)*, Budapesta (FB 1413);

214. KETTER, Peter, *Das Neue Testament*, Stuttgart, 1965 (FB 1357);

215. KULCSAR MIHALY, P., *Papa Pius XII*, Arad, Tipografia „Vasarnap” (FB 1894, vol. 2);

216. KOTLIN, Jan, *Svate prijimani. Rozjimani a modliby*, Berna, 1897 (FB 1410);

217. KUNCZ, Franciscus, ZAMORA Daniel, *Apostoli Rozsafuzer*, Albae in Transsylvania, 1922 (FB 1705);

218. ****La măsuța cu nisip – folosirea „măsuței cu nisip la predarea unui studiu biblic”* (FB 1717);

219. LASCAROV-MOLDOVANU, Al., *Evanghelia în război. Prin credință la izbândă*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1944 (FB 1796);

220. LASCAROV-MOLDOVANU, Al., *Viețile Sfinților*, Editura „Cugetarea” (FB 1800);

221. LAZARIE, Constantin, *Sâmbăta adventiștilor și Sfânta Duminică*, București, Tipografia „Cărților Bisericești, 1914 (FB 1496);

222. LĂNCRĂNJAN, Ioan, *Două altare. Credința și cultura,* București, Tipografia Cărților Religioase, 1940 (FB 2310, vol. 1-2);

223. LĂNCRĂNJAN, Ioan, inspector general la Culte, *Între Naționalism și Democrație,* București, Tipografia Cărților Bisericești, 1945 (FB 1852);

224. LĂNCRĂNJAN, Ioan, *Probleme moral-religioase*, București, Tipografia Cărților Religioase, 1940 (FB 670);

225. ****Le heraut de la science chretienne. Edition française*, Boston, The Herald of Christian Science, 1954 (FB 1405, vol. 1-2);

226. ****Le messager orthodoxe, revue de Pensee et D’Action Orthodoxes. N. 53, Trimestriel, I – 1971* (FB 6307);

227. ****Lecțiuni Biblice pentru timpul de la 2 ianuarie 1937 și până la 26 iunie 1937,* București, Editura „Păzitorul Adevărului”, 1937 (FB 1868);

228. ****Lecțiuni Biblice. Viața și învățăturile Domnului Hristos.* Revistă, trimestrul IV, 2 octombrie 1948-25 decembrie 1948, Cultul Creştin Adventist de Ziua a 7-a din RPR, București, Uniunea de Conferințe, București, Tipografia „Graiul Literar”, 1948 (FB 1804);

229. ****Legea lui Dumnezeu e neschimbătoare*, București, Editura „Păzitorul Adevărului”, [f.a.] (FB 1546 și FB 3268, vol. 1-4);

230. ****L’Eglise Orthodoxe Roumaine en 1973*, București, Édité par le Département des Relations Ecclésiastiques Extérieures du Patriarcat Roumain, 1974 (FB 6342);

231. LEON, P., MANU, I., *Cuvântul Domnului. Predici și chestiuni pastorale*, Tipografia „Diecezană”, Cluj, 1943 (FB 3204);

232. LEON, P., MANU, I., *Predici mariane*, Satu Mare, Tipografia Ordinului Sfântul Vasile, 1928 (FB 1499);

233. LESNIC, Evdochim, *Cauzele necredinței religioase din punct de vedere psihologic*, Chișinău, 1934 (FB 1314);

234. LESNIC, Evdochim, *Dovedirea existenței lui Dumnezeu cu argumentul fizico-teologic*, Chișinău, 1925 (FB 1314);

235. LESNIC, Evdochim, *Psihologia în slujba învățământului religios*, Chișinău, 1934 (FB 1314);

236. ****Libertate în Lumea Nouă*, revistă, București, Editura Asociaţiei „Martorii lui Iehova” din România, 1947 (FB 3536, vol. 1-21);

237. ****Limbi și dialecte*, Londra, Editată de Societatea Biblică Anglicană şi Străină, 1899 (FB 2108);

238. ****Literae pastorales et circulares per dioecesim transsilvaniensem. Anno domini 1866 Dimissae* (FB 2096);

239. LUCA, Ion, *Bolșevism și creştinism*, București, Cartea Românească, [f.a.] (FB 1504);

240. ****Luminătorul*, revistă bisericească, București, Tipografia „Valuna”, 1941 (FB 1486);

241. LUNGULESCU, D., șeful Serviciului Religios, *Rolul preotului militar în timp de pace și de război*, Craiova, Tipografia „Naţională”, 1933 (FB 1722);

242. ****Luptă pentru libertate pe frontul intern*, Bucureşti, Editura Asociaţiei „Martorii lui Iehova din România”, 1943 (FB 3562, vol. 1-66 și FB 3265, vol. 1-11);

243. NICA, Antim, arhimandrit, *Aspecte misionare în Basarabia*, Chișinău, Tipografia „Cartea Românească, 1942 (FB 1715);

244. NICA, Antim, arhimandrit, *Monahismul în Basarabia 1812–1918*, Tipografia Eparhială, Bălţi, 1940 (FB 6093);

245. NICODIM, Munteanu, Patriarhul României, *Când și cum trebuie să te duci la Biserică*, Editura „Bucium Ortodox”, 1943 (FB 1875);

246. NICODIM, Munteanu, Patriarhul României, *Ortodoxia și creştinismul apusean*, ed. a III-a (ed. I-1915, Editura „Bucium Ortodox”), București, Tipografia „Cărţilor Bisericești”, 1943 (FB 6104);

247. NICOLAE, mitropolit Krutiţki, *Cuvântări bisericești*, traduse din limba rusă de preotul Niculae M. Popescu, Bucureşti, Editura Institutului Biblic și de Misiune, 1953 (FB 1871);

248. NICOLAE, Bălan, arhiepiscop și mitropolit al Ardealului, *Biserica și viața*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1947 (FB 2133);

249. NICOLAE, Bălan, arhiepiscop și mitropolit al Ardealului, *Evanghelia și democrația. Ortodoxia și Neamul. Statul și Biserica*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1923 (FB 1418);

250. NICOLAESCU, N. I., *Cheia interpretării istorice a Apocalipsei*, București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1949 (FB 1890);

251. NICOLAU-STROEȘTI, C., *Cavalerii apocaliptici și fiii Satanei*, București, Tipografia A.B.C., 1936 (FB 1523 și FB 3621);

252. NISTOR, Dumitru, *Despre post, studiu exegetico-polemic la Cap VI, Vers. 16-19 din Ev. Mateiu*, Tipografia profesională Dimitrie C. Ionescu, 1919 (FB 1867);

253. NOLDIN, H., *De Principiis Theologiae Moralis, Scholarum Usui, Accommodavit*, Oeniponte. Typis et Sumptibus fel. Rauch (L. Pustet), Ratisbonae, Romae et Neo Eboraci apud Fridericum Pustet, 1911 (FB 1902);

254. MANEA, Mihail, *O scurtă expunere a mărturisirii de credință a Adventiștilor de Ziua a Șaptea*, București, Cultul Creștin Adventist de Ziua a 7-a din R.P.R., București, Uniunea de Conferințe, [f.a.] (FB 1850);

255. MANEA, Mihail, *Manual de Studii Biblice – patruzeci și șapte de lecțiuni biblice întocmite pentru pregătirea candidaților pentru botez,* București, Editura și tipografia „Graiul Literar”, [f.a.] (FB 2443);

256. ****Manualul comunității*, Uniunea Comunității Evanghelice Adventiștii de Ziua a 7-a din România, București, 1936 (FB 3365 și FB 3127);

257. ****Manualul comunității*, Uniunea Comunității Evanghelice Adventiștii de Ziua a 7-a din România, București, 1951 (FB 6109);

258. ****Manualul evangheliștilor voluntari*, Departamentul Misiunii Interne Uniunea Română, București, Tipografia „Graiul Literar”, [f.a.] (FB 2093);

259. ****Manualul predicatorului* (FB 515);

260. ****Manualul terțiarilor franciscani*, Iași, Institutul de Arte Grafice „N.V. Ștefăniu&Co.”, 1916 (FB 974);

261. MAGIERU, Cornel, preot misionar eparhial, *Ce-i preoția? Sfânta taină a preoției*, Oradea, Tipografia Diecezană, 1929 (FB 3137);

262. MAIOR, Gheorghe, *Pentru zidirea împărăției lui Dumnezeu. Predici*, Sibiu, Tipografia Școlii Militare Infanterie, 1927 (FB 1349);

263. MALINOWSKI, Iosif M., *Călăuza creștinului pe calea mântuirii. Rugăciuni, meditații și învățături trebuincioase fiecărui catolic culese și*

traduse de Fr. Iosif M. Malinowski, Roman, Editura Seminarului Franciscan, 1927 (FB 2067);

264. MARGA, Iacob, *Predici la morţi,* Cluj, Institutul de Arte Grafice A. Anca, 1920 (FB 1526);

265. MARINI, Ioan, DORZ, Traian, *Calendarul Familia Creştină pe anul de la Domnul 1945* (FB 1809);

266. MATEIU, I., *O instituţie de educaţie ortodoxă. Internatul Teologic din Bucureşti*, 1927-1930, vol. I, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1930 (FB 1514);

267. MAXWELL, A. S., *Înapoi la Dumnezeu*, Bucureşti, Tipografia „Graiul Literar", 1943 (FB 1856);

268. MĂRTINAŞ, I., *Mitropolitul Petru Movilă şi catolicismul*, Iaşi, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună", 1943 (FB 1531);

269. MĂNDIŢĂ, Nicodim, *Aurora Creştinismului*, Bucureşti, Tipografia Misionară „Fântâna Darurilor", 1942 (FB 2319);

270. ****Meditaţii*, traducere Iosif Vezoc, Societatea „Sf. Ioan Gură de Aur" (FB 1742);

271. ****Memoriul sau scurtă expunere a principiilor de credinţă penticostală*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Rotative", 1940 (FB 1234);

272. ****Mergeţi şi propovăduiţi. Mitropolia Olteniei în opera misionară din Transnistria*, 1943, Craiova, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1943 (FB 2151);

273. MICLEA, Ioan, *Ecouri din veşnicie. Reflexii pe marginea Evangheliilor din toate duminicile anului*, Blaj, Tipografia „Lumina", 1944 (FB 2442);

274. MICLEA, Ioan, *Ecouri din veşnicie. Predici pentru toate sărbătorile anului*, Blaj, Tipografia Seminarului Blaj, 1945 (FB 1812);

275. MINISTERUL CULTELOR ŞI ARTELOR, *Decizia nr. 4781 din 1937 privitoare la reglementarea sectelor şi asociaţiilor religioase*, Bucureşti, Monitorul Oficial, 1937 (FB 762);

276. MINISTERUL CULTELOR ŞI AL CULTELOR, *Pământ şi suflet românesc. Pagini alese pentru cursul primar superior*, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor şi a Culturii Poporului, 1943 (FB 6340);

277. MIHĂLCESCU, Ioan, *Noţiuni de filozofia religiei pentru clasa VII secundară*, Bucureşti, Editura „Cugetarea", [f.a.] (FB 1752);

278. MIHĂLCESCU, Irineu și VASILESCU, Emilian, *Apărarea credinței. Lecturi Apologetice*, București, Editura „Cugetarea”, 1937 (FB 2397);

279. ****Misionarul,* revistă bisericească, apare sub conducerea secției culturale a Consiliului Eparhial Chişinău, anul II, martie 1930, nr. 3, Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1930 (FB 1939, vol. 1);

280. ****Misionarul,* revistă bisericească, apare sub conducerea secției culturale a Consiliului Eparhial Chişinău, anul II, decembrie 1930, nr. 12, Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, 1930 (FB 1939, vol. 2);

281. ****Missale Romanum SS. Concillii Tridentini Restitutum S.Pii V Pontificis Maximi Jussu Editum Aliorum Pontificum Cura Recognitum a Pio X Reformatum et Benedicti XV Auctoritate Vulgatum, Torino,* Tipografia della Casa Editrice Marietti, 1950 (FB 263);

282. ****Missionar*, Editura Salvator, 1955 (FB 1488);

283. *** *Mitropolia Ardealului,* revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiilor Clujului și Oradiei, anul III, nr. 9-10, septembrie–octombrie 1958, Sibiu, Arhiepiscopia Ortodoxă Română (FB 1936, vol. 2);

284. ****Mitropolia Ardealului,* revista oficială a Arhiepiscopiei Sibiului și a Episcopiilor Clujului și Oradiei, anul VI, nr. 9-10, septembrie–octombrie 1961, Sibiu, Arhiepiscopia Ortodoxă Română (FB 1936, vol. 1);

285. MITROPOLIA BUCOVINEI, Administrația Fondului Bisericesc, *Averile Bisericești din Bucovina*, Cernăuți, Editura Mitropoliei Bucovinei, 1939 (FB 1952);

286. ****Mitropolia Moldovei și Sucevei*, revista oficială a Arhiepiscopiei Iașilor și a Episcopiei Romanului și Hușilor, vol. 1 (anul XXXVII, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1961); vol. 2 (anul XXXI, nr. 7-8, iulie-august 1955); vol. 3 (anul XXXI, nr. 12, decembrie 1955), Tipografia Centrului Mitropolitan Iași, Mănăstirea Neamț (FB 2116, vol. 1-3);

287. MLADIN, Nicolae, *Doctrina despre viață a profesorului Nicolae Paulescu*, editat de „Revista Teologică”, Sibiu, 1942 (FB 1713);

288. MOISESCU, Iustin, *Ierarhia Bisericească în epoca apostolică*, Editura Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1955 (FB 728);

289. MÜLLER, Lajos, *Tizparancsolat. Isteni erenyek*, Budapesta, 1924 (FB 1354);

290. ****O lume, un guvern,* București, Editura Asociației „Martorii lui Iehova din România”, 1946 (FB 3266, vol. 1-4);

291. ****O scurtă expunere a principiilor comunității evanghelice a adventiștilor de ziua a șaptea*, Cartea Românească (FB 1391);

292. ****Oecumenica,* revue de l'Anglicanisme et des Questions Oecumenicues, Paris, ianuarie 1939 (FB 1378, vol. 1);

293. ****Oecumenica,* revue de l'Anglicanisme et des Questions Oecumenicues, Paris, aprilie 1939 (FB 1378, vol. 2);

294. ****Opîtî i videnia takje i darî*, Bucureşti, Editura Păzitorul Adevărului, 1932 (FB 1328, vol. 1-2);

295. OPRIŞAN, I. Gr., *Cartea Biruințelor,* alcătuită din îndemnul și cu binecuvântarea ÎPS Sale Nicolae, mitropolit al Ardealului, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1939 (FB 1797);

296. OPRIŞAN, I. Gr., *Noutatea „Oastei Domnului”*, Sibiu, Tipografia „Oastea Domnului”, 1934 (FB 1390);

297. OPRIŞAN, I. Gr., *Voluntariatul „Oastei Domnului”*, Sibiu, Tipografia „Oastea Domnului”, 1933 (FB 1371);

298. ****Ordinea cerească*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului” (FB 1538);

299. ****Ordinul Pocăinței, călăuza creştinilor pe calea adevăratei pocăințe, întocmit pe temeiul Sfintei Scripturi și al Regulii Sfântului Francisc*, Cluj, Editura „Viaţa creştină”, 1948 (FB 1741);

300. ****Orientări*, revista preoţimii prahovene, Ploiești, 1941 (FB 1475);

301. ****Ortodoxia,* revista Patriarhiei Române, anul I, nr. 2-3, aprilie-septembrie 1949, număr dedicat temei „Libertatea religioasă în RPR”, Bucureşti, Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă (FB 6335);

302. ****Ortodoxia,* revista Patriarhiei Române, anul XIII, Nr. 2, aprilie-iunie 1961, Bucureşti, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă (FB 4106, vol. 1);

303. OUATU, C., *O lămurire a stărilor de lucruri din Biserica Adventiştilor de Z. Ş.*, Tipografia „Naţională” Jean Ionescu & Co.,1929 (FB 1716);

304. OUATU, I. Vasile, *Maglavitul*, Bucureşti, 1935 (FB 1384);

305. ****Pace – putea-va ea dura?*, Bucureşti, Editura Asociaţiei „Martorii lui Iehova din România”, 1942 (FB 3264, vol. 1-6);

306. PAGET WILKES, A., *Puterea misiunii,* Arad (FB 2583);

307. PAL, Klinda, *Orok Misekonyv. Eletunk Minden Vasar-es Unnepnapjara Imakkal es Enekekkel*, Budapesta, 1938 (FB 1394);

308. PALAU, Gabriel, *Creştinul activ*, Beiuş, editat de revista „Observatorul”, 1905 (FB 2110);

309. PASCHIA, Gh., *Despre Dumnezeu. Dialoguri în Transnistria*, București, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1943 (FB 1537);

310. PAPA PIUS XI, *Situația Bisericii Catolice în Germania și rătăcirile naţionalismului*, Institutul de Arte Grafice Bucovina, 1937 (FB 681);

311. PAPA PIUS XI, *Trei scrisori papale*: *Comunismul ateu; Situaţia Bisericii Catolice în Imperiul German; Situația religioasă în Mexic;* Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1937 (FB 6096);

312. PAPA PIUS XII, *Apostoli Körlevele. Jézus krisztus misztikus testéről és abban krisztussal való kapcsolatunkról*, Budapest, Szent István-Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1943 (FB 2300);

313. PAPINI, Giovanni, *Viaţa lui Isus*, traducere în limba română de Alexandru Marcu, Bucureşti, Editura „Cartea Românească", [f.a.] (FB 2564);

314. ****Paraclisul și acatistul Cuvioasei Maicii Noastre Paraschiva*, Bucureşti, Editura Schitul Darvari, [f.a.] (FB 1393);

315. PATAKI, Jozsef, *Evkonyve az 1942-1944 Tanevrol*, Csikszereda, 1942-1944 (FB 1377, vol. 1-3; FB 1379; FB 1380);

316. ****Patericul ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale sfinților bătrâni care s-a tipărit pentru întâia oară în zilele lui Grigorie Dimitrie Ghica Voevod Domnul Munteniei cu osârdia celui de atunci Mitropolit al Ungrovlahiei Kiriu Kir Grigorie – 1828*, tipărit a doua oară cu osteneala smeritului Arhiereu Antim Petrescu Botoșeneanu, vicarul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei, Iași, Tipografia Naţională I.S. Bogdan și M. Bogdan, 1913 (FB 2402);

317. PATRIARHIA ROMÂNĂ, *Congresul Național Bisericesc, sesiunea 1932*, Bucureşti, Tipografia „Cărţilor Bisericeşti", 1932 (FB 1474);

318. PAULINI, P. Petre, *Ca în zilele lui Noe*, Bucureşti, Editura „Graiul Literar" S.A., 1947 (FB 2396);

319. PAULINI, P. Petre, *Sfârșitul lumii după ipotezele științei moderne și în lumina profeţiilor biblice*, Bucureşti, Editura „Bucovina" I. E. Torouţiu, 1946 (FB 1698);

320. PAVAI, Vitez, ȘANDOR, Mathyas, *85-Ik Gyalogezred Tortenete, 1914-1918*, Budapesta, 1941 (FB 1414);

321. PĂCESCU, T[eodor], efor al Bisericii Ortodoxe Române, *Ortodoxismul românesc*, Bucureşti, Editura „Nouei Reviste Bisericești", 1938 (FB 6101);

322. PĂVĂLOIU, Gamaliil, *Acatistier*, Tipografia Sfintei Mănăstiri Neamţ, 1935 (FB 1492);

323. ***Păzitorul Adevărului*, revistă, anul XIII, nr. 2-6 și 9/1920, București (FB 3160);

324. ***Păzitorul Adevărului*, revistă, București, 1930 (FB 1489);

325. ***Păzitorul Adevărului*, revistă, anul XXXVI, trimestrul I-II, 1945 București, Tipografia „Vulturul”, 1945 (FB 4116);

326. ***Păzitorul Adevărului*, revistă, anul XXXVIII, trimestrul I, 4 ianuarie 1947–29 martie 1947, București, Tipografia „Vulturul” (FB 4117);

327. ***Păzitorul Adevărului*, revistă, anul XXXVIII, trimestrul I și II 3 ianuarie 1948–26 iunie 1948, București, Tipografia „Vulturul” (FB 4118);

328. ***Pentru unirea tuturor Domnului să ne rugăm*, Apostolul Rugăciunii cu binecuvântarea ÎPSS dr. Iuliu Hossu, Cluj, Editura Asociației „Sfântul Nichita”, 1944 (FB 1548);

329. ***Personalitatea juridică a ordinelor călugărești și rectificările arbitrale ale inscripțiunilor funduare. Recursul Ordinului Premonstratens din România în contra încheierii nr. 70 din 20 februarie 1937 a Tribunalului Bihor*, redactat de Dr. Elemer Patzkó, avocatul Ordinului Canonic Premonstratens, cu o introducere de Dr. E. Gyárfás, avocat, președintele Consiliului Diecezan Catolic de Alba-Iulia, Cluj, Tiparul Tipografiei Minerva, 1938 (FB 2280);

330. PERVA, Gheorghe, *Cazanii pentru azi câte cinci minute de cultură duhovnicească*, Arad, Editura Diecezană, 1941 (FB 2482, vol. 1-2);

331. PLĂMĂDEALĂ, Antonie, *Romanian Ortodox Church*, Bucharest, The Bible and Ortodox Mission Institute Publiching House of The Romanian Ortodox Church, 1987 (FB 4274);

332. PLUS, Raul, *Înfruntă vieața*, Blaj, Editura Reuniunilor Mariane, 1933 (FB 3206);

333. POPESCU, M. Teodor, *Cum falsifică baptiștii istoria creștinismului*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1931 (FB 2317);

334. POPESCU-PRAHOVA N., Gr., *Creștinism și națiune. Patrie și religiune*, București, Editura ziarului „Universul”, 1941 (FB 1721);

335. POPESCU-STREJNICU, Alex. Al. *Cuvânt și faptă. Probleme preoțești pentru prezent și viitor*, Ploiești, Tipografia D. Mircescu, 1933 (FB 1539);

336. POPOVICI, Eusebiu, *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, București, Tipografia „Cărților Bisericești”, 1928 (FB 1397);

337. ***Pravila Oastei Domnului. Chemări la o viață nouă,* cu binecuvântarea ÎPS Mitropolitului NICOLAE al Ardealului, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1937 (FB 3518);

338. ****Predania*, revistă de critică teologică, director G. Racoveanu, anul I, nr. 2, din 1 martie 1937 (FB 6098, vol. 1);

339. ****Predania*, revistă de critică teologică, director G. Racoveanu, anul I, nr. 12-13, din 1–15 noiembrie 1937 (FB 6098, vol. 2);

340. ****Predicatorul și predica sa*, București, Editată de Cultul Creștin Adventist de Ziua a 7-a din RPR, Seminarul Teologic, [f.a.] (FB 1849);

341. ****Principiile de credință ale comunității adventiștilor de ziua a șaptea „Mișcarea de reformațiune" și organizația comunității (O scurtă expunere alcătuită de Conferința generală a Adventiștilor de Ziua a Șaptea. "Mișcarea de reformațiune", la întrunirile Conferinței din 14-20 iulie 1925 (La Gotha),* Tipografia „Cultura", 1926 (FB 1913);

342. PROHASZKA, Ottokar, *Osszegyujtott Munkai. Soliloquia*, Budapesta, 1929 (FB 1361, vol. 2);

343. PROHASZKA, Ottokar, *Osszegyujtott Munkai. Elet igei*, Budapesta, 1929 (FB 1361, vol. 3);

344. PROHASZKA, Ottokar, *Psszegyujtott Munkai. A kereszteny Bunbanat es Bunbocsanat*, Budapesta, 1927 (FB 1361, vol. 1);

345. ****Psaltirea Prorocului și Împăratului David tipărită în al XL-lea an al domniei Majestății Sale Carol I, regele României. Cu aprobarea și binecuvântarea Sf. Sinod al Sfintei Biserici Autocefale Ortodoxe Române,* ediţia a III–a, București, Tipografia Cărţilor Bisericești, 1906 (FB 3162);

346. ****Psaltirea Prorocului și Împăratului David*, tipărită cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Justinian, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1957 (FB 1524);

347. RADU, Iacob, canonic, *Biserica Sfintei Uniri din Tâmpăhaza-Uifălău*. *Monografie*, Oradea Mare, Tipografia „Nagyvárad", 1911 (FB 6164, vol. 2);

348. ****Rapoarte ale Consiliului Central Bisericesc, Situația Bisericii Ortodoxe Române pe anii 1935-1938*, București, Tipografia „Cărţilor Bisericești", 1939 (FB 374);

349. ****Raze de lumină*, revista studenţilor în Teologie din București, anul X, nr. 1-14, ianuarie-decembrie 1938, București, Tipografia Carpaţi (FB 6094);

350. RĂDULESCU, A. C., *Libertatea religioasă în RPR*, București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1949 (FB 1889);

351. REED, Lucas, *Astronomia și Biblia*, Editura și Tipografia „Cuvântul Evangheliei", [f.a.], (FB 1879);

352. ****Reforma sanitară și importanța ei în planul de mântuire*, revista „Păzitorul Adevărului", trimestrul I-II/1945, București, Tipografia „Vulturul" (FB 2104);

353. ****Regulament de organizarea și funcționarea instituțiilor de învățământ pentru pregătirea personalului bisericesc și de recrutare a corpului didactic din Patriarhia Română,* București, extras din Revista „Biserica Ortodoxă Română", iunie-iulie 1956 (FB 2640);

354. *** *Religious life in Romania. Essential information*, The Consultative Council of the Religious Denominations in the Socialist Republic of Romania, Bucharest, The Printing Press of the Biblical and Missionary Institute of the Romanian Ortodox Church, 1987 (FB 3553);

355. ****Renașterea,* revistă de cultură și viață bisericească ortodoxă, Craiova, Editată de Organul Societății Preoțești „Renașterea" din Oltenia, 1938 (FB 1404);

356. ****Revărsatul Zorilor,* revistă, nr. 18, 15 septembrie 1931; nr 1, din 1 ianuarie 1932; nr. 2 din 15 ianuarie 1932; nr. 3 din 1 februarie 1932 (FB 3142);

357. ****Tomis*, revistă oficială lunară eparhială de Constanța sub patronajul Prea Sfințitului Episcop Gherontie, ianuarie-decembrie 1942 (FB 1532);

358. RIUREANU, I. M., *Nouĕ istorioare pentru copii, urmate de rugăciuni. Diferite caractere numerice, a cincia edițiune*, col. „Din biblioteca de lectură pentru tinerimea română de ambe-sexe", Bucuresci, Tipografia modernă Gr. Luis, 1896 (FB 3205, vol. 1-2);

359. ROBERTSON, Archibald, *Originea creștinismului*, București, Editura Politică, 1958 (FB 1941);

360. ****Rodiri misionare de acum și odinioară* (FB 4421);

361. ROMAN, Dumitru, *Jertfa inimii*, 1938 (FB 6105);

362. ROMAN, Ioan, *Naționalism Biblic,* Craiova, 1942 (FB 3546);

363. ROVENȚA, Haralambie, profesor universitar și directorul Internatului Teologic București, *Explicarea Noului Testament. Epistola Întâia către Tesaloniceni a Sfântului Apostol Pavel. Introducere și comentar*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1938 (FB 1472);

364. ROVENȚA, Haralambie, profesor universitar și directorul Internatului Teologic București, *Situația Bisericii Ortodoxe române pe anii 1935–1938*; *Pregătirea clerului în spiritul vremii,* Editura Tipografiei Sfintei Mănăstiri Neamțu, 1940 (FB 1472);

365. RUTHERFORD, J. F., *Ambasadorii Teocrației*, București, Editori Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I. S.A. de Editură și Asociația „Martorii lui Iehova”, 1945 (FB 1929 și FB 4531, vol. 1-2);

366. RUTHERFORD, J. F., *Carte anuală cu texte zilnice și comentarii biblice*, București, Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I.”, Soc. Anonimă de Editură, [f.a.] (FB 2386);

367. RUTHERFORD, J. F., *Cântări de laudă lui Iehova*, București, Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I.”, Soc. Anonimă de Editură, [f.a.] (FB 2384);

368. RUTHERFORD, J.F., *Dezastrul lumii. De ce? Remediul*, Cluj, Societatea de editură „Viața” (FB 2378);

369. RUTHERFORD, J. F., *Domnie și pace*, Cluj, Editor responsabil Székely Francisc, Tipografia „Victoria”, 1945 (FB 2380);

370. RUTHERFORD, J. F., *Domnitorul Drept explicat în două studii biblice*, București, Tiparul „Cartea de Aur”, 1934 (FB 3586);

371. RUTHERFORD, J. F., *Instrucțiuni de organizare pentru Vestitorul Împărăției*, București, Editura Asociației „Martorii lui Iehova” din România, 1946 (FB 2377);

372. RUTHERFORD, J. F., *Împărăția un loc de adăpost–expusă în trei tractate biblice de J. F. Rutherford*, București, Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I.”, Soc. Anonimă de Editură, 1932 (FB 2386 și FB 2376);

373. RUTHERFORD, J. F., *Îngeri. Un studiu biblic de J. F. Rutherford*, București, Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I.”, Soc. Anonimă de Editură, 1932 (FB 2382);

374. RUTHERFORD, J. F., *Jenseits*, Copyright 1933 and published by Watch Tower Bible and Tract Society (FB 2388);

375. RUTHERFORD, J. F., *Mângâiați pe cei întristați*, București, Editura traducătorului Ranca Petre, [f.a.] (FB 2381);

376. RUTHERFORD, J. F., *Scopul lui Dumnezeu*, București, Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I.”, Soc. Anonimă de Editură, 1945 (FB 2386);

377. RUTHERFORD, J. F., *Teokrácia*, București, Institutul de Arte Grafice „Standard Graphica”, 1945 (FB 4491);

378. RUTHERFORD, J. F., *Teremtes*, 1931 (FB 1355);

379. RUTHERFORD, J. F., *Wer wird die Welt regieren?*, București, Societatea de Biblie și Tractate „M.D.I.”, Soc. Anonimă de Editură, 1935 (FB 2379);

380. ****Salvarea Mișcării Adventiste de Învățăturile Panteiste*, broșură bătută la mașină (FB 1773);

381. SASDI, Sandor, *Magyar Mesgyen. Szivrehulloko (Piatra care cade pe inimă)* (FB 1353);

382. SĂBĂREANU, Cornilie, arhimandrit, *Drepturile românilor din Macedonia la Biserica Națională*, București, Tipografia „Gutenberg", 1906 (FB 2130);

383. ****Schematismus Venerabilis Cleri. Dioecesis Magno-Varadinensis Latinorum pro anno Domini 1929*, Oradea, Tipis Soc. Act. Ladislai, 1929 (FB 1509);

384. SCHEURLEN, Paul, *Adventiștii*, Brăila, Tipografia Românească, 1923 (FB 1230);

385. SCHOTT, Anselm, *Das Mekbuch der Heiligen Kirche*, Freiburg, 1961 (FB 1367);

386. SCRIBAN, Ioan, *Împotriva ateismului*, Soroca, Tipografia Mânăstirii Dobrușa, 1932 (FB 1478);

387. SCRIBAN, Iuliu, directorul Seminarului Central din București, *Evenimente actuale din Biserica Catolică,* extras din „Revista Teologică", Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1911 (FB 6113);

388. ****Scurte notițe despre adventism* (FB 1801);

389. *** *Semnele timpului*, revistă, anul XXVII, nr. 3-4/1937, director Florea D., redactor responsabil Florescu V., București, Tip. și Edit. „C. E." (FB 2137);

390. ****Semnele timpului*, revistă, anul XXIX, nr.7-8/1939, director Florea D., redactor responsabil Florescu V., București, Tip. și Edit. „C. E." (FB 2135);

391. ****Semnele timpului*, revistă, număr special „Omenirea în suferință", director Florea D., redactor responsabil Florescu V., București, Tip. și Edit. „C.E.", [f.a.] (FB 2136);

392. ****Semnele timpului*, Dearborn, 1955 (FB 1487);

393. ****Seventh-day Adventist. Bible commentary*, Washington, Review and Herald Publishing Association, 1957 (FB 1494);

394. ****Sfânta Cruce,* foaie creștină pentru mântuirea sufletului, anul VII, nr. 7-8/1934, Iași, Institutul de Arte Grafice „Tătărași" (FB 2686);

395. ****Sfinții Arhangheli,* revistă de spiritualitate ortodoxă, anul VI, nr.19/1967 editată de Biserica Ortodoxă Română din Paris (FB 3543);

396. SIMENSCHY, Th., *Studii asupra Noului Testament și a Septuagintei*, Chișinău, 1934;

397. *** *Slăvit să fie Domnul. Culegere de poezii religioase populare, ce se cântă de Oastea Domnului și se pot ceti cu folos, de oricare creștin,*

volumul I, Piteşti, Tipografia Tr. Novacovici, 1943 (FB 2315, vol. 1-2 şi FB 3556);

398. SOARE, I. Gheorghe, *Mitropolia în dreptul canonic ortodox*, Bucureşti, 1939 (FB 534);

399. SOARE, I. Gheorghe, *Biserica și asistența socială. Doctrina și organizarea în primele șase secole*, București, Tipografia „Cărților Bisericești", 1948 (FB 1402);

400. SPATHARIS, Avrilios, *The Ecumenical Patriarchate a Many Century Old Institution*, Athens, „Contantinople Greeks Center", 1958 (FB 2348);

401. ****Spicuitorul*, revistă editată de Uniunea Română a Comunităţilor Evanghelice, A.Z.Ş., 1935 (FB 1810);

402. ****Statut,* Uniunea Comunităţii Evanghelice ale Adventiştilor de Ziua a Şaptea din România, Bucureşti, 1928 (FB 2635);

403. ****Statutele clerului român–ortodox „Ajutorul" din Arhiepiscopia Bucureştilor, Sfânta Mitropolie a Ungrovlahiei cu modificările introduse în anul 1940*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Cugetarea", 1940 (FB 1408);

404. ****Statutele Societății de înmormântare a locuitorilor români greco-catolici din com. Comlăuș*, Arad, Tiparul Tipografiei Diecezane Greco-Catolice, 1916 (FB 2488);

405. ****Statutele Societății „Octavian Goga" pentru munca și ajutorul femeii creştine*, Bucureşti, Tiparul „Cartea Românească", 1940 (FB 2714, vol. 1-2);

406. ****Statutul comunității ortodoxe albaneze din București*, București, Tipografia Albaneză, 1928 (FB 3555);

407. ****Statutul Cooperativei de consum Societății Treimei Ortodoxe „Renașterea"*, Chișinău, Tipografia Societății Culturale a Românilor Basarabeni, 1919 (FB 1652);

408. ****Statutul de Organizare al Asociației Religioase „Biserica lui Dumnezeu Apostolică-Penticostală" din România. Aprobat de Ministerul Cultelor prin decizia Nr. 64803/1946 publicată în Monitorul Oficial (Partea I), Nr. 3 din 3 ianuarie 1947*, Arad, Tipografia „Presa Democrată", 1947 (FB 2111);

409. ****Statutul de organizare și funcționare al Cultului Creștin Adventist de Ziua a Șaptea din R. P. România*, București, [f.a.] (FB 2689);

410. ****Statutul și regulamentul Asociației Generale a Clerului Ortodox Român*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1944 (FB 2302);

411. ***Statutuma Reformatus Egyhaz*, Kolozsvar, A Kolozsvaries Nagyvaradi Reformatus Egyhazkerulet, 1949 (FB 2501);

412. GHEORGHIU, G., parohul Bisericii Dobroteasa, *Religiune, Artă și Naţionalism. Conferinţă ţinută cu ocazia înfiinţării Bibliotecii Populare a Societăţii Ortodoxe a Femeilor române la școala Tabaci*, Tipografia Cărţilor Bisericești, 1923 (FB 528);

413. STĂNESCU, Dumitru, *Vechile episcopii la români*, București, Editura „Ancora", 1927 (FB 1573);

414. STĂNESCU, Dumitru, *Viaţa religioasă la români și influenţa ei asupra vieţii publice*, București, Tipografia Cărţilor Bisericești, 1906 (FB 2174);

415. STEINER, Rudolf, *Meditationsvorgänge (exemple de meditaţii: Cum se dobândesc cunoștinţe despre lumile înalte? Concepţii filosofice despre lume, spirit),* Dornach, (Schweiz) Philosophisch-Anthroposophicher Verlag am Goetheanum, 1931 (FB 1750);

416. ***Studentul,* revista studenţilor în teologie din Chișinău, Tipografia Eparhială „Cartea Românească", 1932 (FB 2091);

417. ***Studii Biblice: 7 aprilie 1956-30 martie 1957*, Cultul Creștin Adventist de Ziua a-7-a, București, Întreprinderea Poligrafică nr. 2, 1956 (FB 2081);

418. ***Studiu Biblic. Istoria apostolilor*, București, Tipografia „Vulturul", [f.a.] (FB 1411);

419. ***Studii teologice,* revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, seria a-II-a, anul IV, București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, mai-iunie 1952 (FB 6338);

420. ***Studii teologice,* revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, seria a II-a, anul V, București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, ianuarie-februarie 1953 (FB 6337);

421. ***Studii teologice,* revista Institutelor Teologice din Patriarhia Română, București, Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1955-1957 (FB 1491, vol. 1-4);

422. SUCIU, Vasile, *Teologia dogmatică specială,* vol. II (Sacramentele în general, Sacramentele în special și Eshatologia), Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1908 (FB 1865 și FB 2115);

423. SUCIU, Vasile, *Teologia dogmatică specială,* vol. I, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, 1927 (FB 2118 și FB 3684);

424. SVETLOV, Alexandru, *Creștinismul și arta*, Chișinău, 1929 (FB 1314);

425. SVETLOV, Alexandru, *Împotriva frontului antireligios. Conferință ținută la 24 iunie 1931*, Chișinău, 1931 (FB 1314);

426. ȘAVELSCHI, Gh. I., *Dreptul din Vechiul Testament*, Chișinău, 1934 (FB 1314);

427. ȘERPOIANU, Mihail, *Munca după Evanghelie*, București, Editura Arhiepiscopiei Bucureștilor „Apostolul”, 1938 (FB 1373);

428. TAMÁS, Paul, *Convingere. Cugetări pentru timpurile de față*, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună” (FB 2314);

429. TANQUEREY, Ad., *Synopsis Theologiae Dogmaticae (Teoriile fundamentale ale teologiei dogmatice)*, Paris, 1930 (FB 1333);

430. TARNAVSCHI, Teodor, VOIUTSCHI, Emilian, *Predici populare religioase*, Caransebeș, Tipografia Diecezană, 1911 (FB 2781);

431. TATAR, Augustin, canonic mitropolitan, *Dogmatică specială. Manual pentru școlile secundare*, Blaj, Tipografia Seminarului Greco-Catolic, 1946 (FB 2098);

432. TĂUTU, Aloisie, profesor de Teologie, *Compendiu de teologie morală*, Oradea, Tipografia și Litografia Românească, Societatea Anonimă Oradea, 1932 (FB 1707);

433. TERCHILĂ, Nicolae, *Tâlcuirea Sfintelor Taine*, Sibiu, Tiparul Tipografiei „Oastea Domnului”, 1932 (FB 1543);

434. TIHAMER, Tòth, mons. dott., Vescovo di Veszprém, *Dio la Providenza. Il simbolo degli apostoli,* volume II, edizione italiana a cura di Mons. dott. Ugo Camozzo, Padova, Tipografia del Seminario di Padova, 1952 (FB 6308);

435. TIHAMER, Tòth, mons. dott., Vescovo di Veszprém, *La Fede L'Esistenza Di Dio. Il simbolo degli apostoli,* volume I, edizione italiana a cura di Mons. dott. Ugo Camozzo, Padova, Tipografia del Seminario di Padova, 1952 (FB 6309);

436. THOMPSON, Newton, STOCK, Raymond, *Concordance to the Bible*, Londra, Herder Book, 1942 (FB 1495);

437. TONDI, Alighiero, *Testimonianze del tempo, volume V, I Gesuiti, nella storia di una crisi di conscienza, Alla luce del XX secolo, Il Noviziato, L'Educatione dei sentimenti, Esperienze confessionale, Il codice teologico del piacere, Divagazioni filosofiche, Verso il socialismo, Confessioni e ricordi di Alighiero Tondi*, Firenze, Parenti Editore, 1953 (FB 1905);

438. TREFAN, Leonard, *Katholikus Vilag,* Cluj, Szent Bonaventura Könyvnyomda, 1930 (FB 2479);

439. TRIFA, Iosif, *Calendarul 1938*, Sibiu, Tipografia „Oastea Domnului”, 1938 (FB 2449);

440. TRIFA, Iosif, *Cântați Domnului carte de cântări pentru Oastea Domnului*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1935 (FB 760);

441. TRIFA, Iosif, *Corabia lui Noe*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1928 (FB 1381);

442. TRIFA, Iosif, *Ce este Oastea Domnului?*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1934 (FB 760);

443. TRIFA, Iosif, *Duhul Sfânt*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1932-1933 (FB 3380, vol. 1-2);

444. TRIFA, Iosif, *Fiul cel pierdut. Pilda din Evanghelie tâlcuită de Iosif Trifa*, Sibiu, Tipografia „Oastea Domnului”, 1936 (FB 2102);

445. TRIFA, Iosif, *Fricoșii de la Apocalips 21, 8*, Editura „Oastea Domnului” (FB 2095);

446. TRIFA, Iosif, *Intrați în Oastea Domnului. Chemări de luptă și de mântuire sufletească*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1928 (FB 1507);

447. TRIFA, Iosif, *Intrați în Oastea Domnului. Chemări de luptă și de mântuire sufletească*, Sibiu, 1931 (FB 2080);

448. TRIFA, Iosif, *Spre Canaan*, Sibiu, Tipografia „Oastea Domnului”, 1930 (FB 2101);

449. TRIFA, Iosif, DORZ, Traian, *Calendarul foii „Isus Biruitorul” pe anul de la Domnul 1948*, Sibiu, Tipografia „Cartea de Aur”, [f.a.] (FB 1803);

450. TUDUSCIUC, I., *100 cugetări creştine scrise în poezie*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1935 (FB 759);

451. ****Turnul de Veghere. Vestirea prezenței lui Hristos*, colecţia revistei din anii 1923-1948, Cluj, Editura Asociației „Martorii lui Iehova” 1923-1948 (FB 3105, FB 3106 vol. 1-4; FB 3295, FB 4005, 4006 și 4008);

452. ****Turnul de veghe. Vestitorul Împărăției lui Iehova*, revistă, București, Tipografia „Standard Graphica Marvan”, 1946 (FB 4402-4403);

453. UDIȘTEANU, Dionisie Ierom., *Ogor înțelenit*, Cernica, Editura Seminarului Monahal, 1936 (FB 1874);

454. ****Udves Adventi Enekek*, Budapesta (FB 1366);

455. ****Urmarea lui Hristos,* cu o prefaţă de preot profesor Toma Chiricuţă, Bucureşti, Editura şi Tipografia „Fântâna Darurilor”, 1938 (FB 2337);

456. VALERIAN, Zaharia al Oradiei, *Îndrumător pastoral*, Editura Episcopiei Române cu centrul la Oradea, 1952 (FB 1789);

457. VALERIAN, Zaharia al Oradiei, *Omenirea la răspântie*, Tiparul Tipografiei Diecezane Oradea, 1957 (FB 2502);

458. VALERIAN, Zaharia al Oradiei, *Pace și libertate*, Oradea, Editura Episcopiei Române, 1953 (FB 731);

459. VALERIU, Traian Frenţiu, episcop, *Carte de intenţiuni sacre*, Oradea, Tiparul „Transilvania”, 1924 (FB 913);

460. VĂCĂREANU, Arthur, *O mie de întrebări și răspunsuri biblice* (FB 514 și FB 6099, vol. 1-2);

461. ****Veac Nou. Cuvânt de deschidere rostit la al cincilea Congres General al Frăţiei Ortodoxe Române, ţinut la Târgu Mureş în 26–28 noiembrie 1938 de Sextil Pușcariu*, Cluj, Tipografia Eparhiei Ortodoxe Române (FB 2729);

462. ****Veacul Unirii cu Roma* (FB 5680);

463. ****Veseliţi-vă naţiuni*, Bucureşti, Editura Asociaţiei „Martorii lui Iehova din România”, 1946 (FB 3245, vol. 1-11);

464. ****Vestitorul,* organ al Eparhiei Române Unite de Oradea și revistă de cultură religioasă, 1934-1936 (FB 6107, vol. 1);

465. ****Vestitorul,* organ al Eparhiei Române Unite de Oradea și revistă de cultură religioasă, anul XV, nr. 1 – 24, ianuarie-decembrie 1939 (FB 6107, vol. 2);

466. ****Vestitorul,* organ al Eparhiei Române Unite de Oradea și Revistă de cultură religioasă, anul XIII, nr. 1 – 24, ianuarie-decembrie 1937 (FB 6107, vol. 3);

467. ****Vestitorul,* publicaţie religioasă, morală și naţională a Bisericii Ortodoxe Române din Paris, seria II, anul I, nr. 2, octombrie 1972 (FB 3559);

468. ****Vestitorul numelui lui Iehova*, colecţia revistei din anii 1932-1937, București, Societatea de Biblii și Tractate, Tipografia „Cartea Românească” (FB 3294);

469. ****Viaţa adevărată,* revista Societăţii „Solidaritatea” a clerului ortodox român–Tulcea, Tulcea, Tipografia Dobrogea, 1938 (FB 1502 și FB 3282);

470. ****Viaţa adevărată,* organul cultural al preoţilor din jud. Tulcea, revistă creştină pentru intelectuali şi popor, „Omagiu P.S.S. D.D. Episcopului Cosma Petrovici al Dunării de Jos cu prilejul împlinirii a 15 ani de vrednică și binecuvântată arhipăstorire”, anul V, nr. 6, iunie 1939, Tulcea, Tipografia „Curierul Tulcei”(FB 3282);

471. ****Viaţa adevărată,* organul cultural al preoţilor din jud. Tulcea, Revistă creştină pentru intelectuali şi popor, anul V nr. 7, septembrie 1939, Tulcea, Tipografia „Curierul Tulcei” (FB 3282);

472. ****Viaţa adevărată,* organul cultural al preoţilor din jud. Tulcea şi revistă creştină pentru intelectuali şi popor, anul VI nr. 5, mai 1940, Tulcea, Tipografia „Curierul Tulcei” (FB 3282);

473. VIEBAHN, Christian von, *Das Neue Testament,* zweiter, Wurttemberg, [f.a.] (FB 1481);

474. VINTILESCU, Petre, decanul Facultăţii de Teologie din Bucureşti, *Facultatea de Teologie din Bucureşti în ultimii zece ani*, Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1940 (FB 2097);

475. VISARION, Puiu, episcopul Hotinului, *În chestiunea căminului românesc de la Ierusalim. Corespondenţa şi referatele delegaţiei române din 1931,* Chişinău, Imprimeria Statului, 1933 (FB 1811);

476. VITEZ SOMOGYVARY, Gyula, *Es Mihaly Harcolt...Regeny*, Budapesta, 1940 (FB 1352);

477. VUILLEUMIER, Jean, *Apocalipsul, traducere din originalul francez de D. Florea şi Şt. Demetrescu*, Institutul de Arte Grafice „Graiul literar”, 1945 (FB 1937, vol. 1-2 şi FB 2075);

478. WEARNER, J. Alonzo, *Arta Evanghelismului personal*, Braşov, Tipografia Institutului Biblic, 1934 (FB 2505);

479. WEARNER, J. Alonzo, *Probleme fundamentale din Doctrina Biblică*, Braşov, Tipografia Institutului Biblic, 1934 (FB 2505);

480. WHITE, E.G., *Cugetări de pe Muntele Fericirilor*, Bucureşti, Editată de Cultul Creştin Adventist de Ziua a 7-a, Uniunea Dunăreană, Mişcarea de Reformă, 1924 (FB 1351 şi FB 3611, vol. 1-3);

481. WHITE, E.G., *Culegere de manuscrise şi scrisori de la E. G. White către persoane din conducerea Mişcării Advente Grupa „E”, cu privire la Servirea Personală, Lucrarea de Ajutorare Creştină şi Evanghelismul Medical*, Elmshaven Office, St. Helena, Galif, 1931, traducere D. Florea, Cultul Creştin Adventist de Ziua a 7-a din RPR, Bucureşti, Uniunea de Conferinţe, 1956 (FB 1774);

482. WHITE, E. G., *Educaţie*, Bucureşti, Editura „Graiul Literar”, 1946 (FB 382);

483. WHITE, E. G., *Experienţe şi viziuni*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului”, 1937 (FB 2092);

484. WHITE, E. G., *Hristos, lumina lumii*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Graiul literar”, 1946 (FB 1346 şi FB 3148);

485. WHITE, E. G., *Istoria Faptelor Apostolilor. Vestirea Evangheliei despre Isus Hristos*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", 1933 (FB 2480);

486. WHITE, E. G., *Mărturii pentru comunitate*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", 1940 (FB 5399 și FB 6089);

487. WHITE, E. G., *Mărturii pentru predicatorii și slujbașii Evangheliei*, Melbourne, 1892 (FB 1848);

488. WHITE, E. G., *Mărturii pentru şcoala de Sabat*, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Graiul literar" (FB 1932, FB 3554 și FB 3157);

489. WHITE, E. G., *Mărturii speciale pentru predicatorii Evangheliei*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", [f.a.] (FB 1493 și FB 3164);

490. WHITE, E. G., *Patriarchii și profeții sau marea luptă între bine și rău descrisă pentru învățătură din viața bărbaților sfinți din vechime*, Bucureşti, Tipografia Cultura, [f.a.] (FB 1928);

491. WHITE, E .G., *Pildele Domnului Hristos*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", 1929 (FB 384);

492. WHITE, E. G., *Predica lui Isus de pe munte. Cele nouă fericiri*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", [f.a.] (FB 2368);

493. WHITE, E. G., *Sfaturi pentru scriitori și redactori*, Bucureşti, Editată de Cultul Creştin Adventist de Ziua a 7-a, Uniunea de Conferințe (FB 1880);

494. WHITE, E. G., *Slujitorii Evangheliei. Instrucțiuni pentru toți conlucrătorii lui Dumnezeu. Adunate din scrierile publicate și din manuscriptele nepublicate ale autoarei*, Bucureşti, Tipografia „Cultura", 1925 (FB 2303);

495. WHITE, E. G., *Solia Martorului Credincios către comunitatea Laodiceea*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", [f.a.] (FB 2368);

496. WHITE, E. G., *Un apel solemn*, Bucureşti, Editura „Păzitorul Adevărului", 1940 (FB 385 și FB 3133);

497. ZIDĂRESCU, Stelian, *Despre sfintele posturi ale Bisericii Ortodoxe*, Bucureşti, Editura Arhiepiscopiei Bucureştiului, 1938 (FB 782);

II. Literatura comunistă despre confesiuni

498. ****Activitatea contrarevoluționară desfășurată de secta interzisă „Martorii lui Iehova"*, Bucureşti, Serviciul Învățământ al MAI, 1 martie 1956 (FB 3988);

499. BELEAEV, E. A., *Călăuza ateistului*, Bucureşti, Editura Politică, 1968 (FB 3669);

500. CONSILIUL PENTRU RĂSPÂNDIREA CUNOŞTINŢELOR CULTURAL-ŞTIINŢIFICE, *De vorbă cu credincioșii*, București, Editura Ştiinţifică, 1962 (FB 1947);

501. FRAŢEV, I. P., *La izvoarele religiei și ale liberei cugetări*, București, Editura Ştiinţifică, 1968 (FB 6095);

502. HASNAŞ, Alexandru, *Sinteză asupra cazului unor preoţi şi călugări franciscani de la Mânăstirea din Dej*, Bucureşti, CSS, Direcţia Învăţământ, 1967 (FB 4034, vol. 1-4);

503. MANHATTAN, Avro, *Vaticanul*, Bucureşti, Editura de Stat, 1949 (FB 1362);

504. OPRESCU, Vasile, *Când şi de ce a apărut religia?* Bucureşti, Editată de Societatea pentru răspândirea ştiinţei şi culturii, 1962 (FB 674);

505. SIDOROV, D. I., *Despre sărbătorile, posturile şi ritualurile creştine*, Bucureşti, Editura Militară, 1960 (FB 671);

506. SKVORŢOV, N. V., *Educaţia ateistă în şcoală*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1960 (FB 672);

507. ŞTEFAN, I. M., *Adevărul despre năluciri*, Bucureşti, Editura de Societatea pentru Răspândirea Ştiinţei şi Culturii, 1961 (FB 386);

Adrian Nicolae **PETCU**

Bibliografia post-decembristă referitoare la Biserica Ortodoxă Română în perioada regimului comunist (1945-1989)

Puţin consultate atunci când se dorește abordarea unui subiect istoric, indiscutabil bibliografiile rămân instrumente de primă mână pentru oricare investigator al trecutului. Chiar şi astăzi, în epoca internetului, când multe apariţii editoriale pot fi găsite pe diferite site-uri, cercetătorul are nevoie de o minimă bibliografie a subiectului în cauză. Iar un astfel de instrument istoriografic este demersul de faţă, care apare la o a doua ediţie, după cea din 2005[1]. Evident că, după un deceniu de istoriografie românească, lista lucrărilor s-a înmulţit exponenţial, atât datorită accesului la arhivele fostelor structuri de stat comuniste, cât şi al interesului manifestat de tot mai mulţi investigatori ai trecutului recent. Ne referim la numeroase studii şi articole apărute în urma cercetărilor efectuate mai ales în arhivele de la Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii şi ale fostului partid comunist de la ANIC. Remarcăm abordări istoriografice substanţiale cu documentare în unele arhive confesionale, dar şi în cele diplomatice (din ţară şi străinătate).

Dacă am analiza istoriografia acestei probleme din punct de vedere cantitativ şi calitativ ar trebui să o facem într-un demers separat. Însă, considerăm necesar să facem câteva observaţii.

Volumul editorial este mare şi tematica diversă, deoarece alături de o temă mai veche, precum victimele din rândurile clericilor şi mărturisitorilor, remarcăm o atenţie acordată mecanismelor instituţionale şi raporturilor cu structurile, în general represive, ale regimului comunist, problematicii afirmării intelectualilor în viaţa Bisericii sau exilului religios. Altfel spus, spectrul istoriografic pe tema Bisericii în comunism a căpătat o diversitate, care contribuie în mod substanţial la cunoaşterea trecutului într-o viziune cât mai obiectivă şi cuprinzătoare.

Din punct de vedere metodologic ne aflăm în faţa unui mozaic de abordări. Constatăm că tipurile de analiză istorică sunt din cele mai diverse şi unele, chiar dacă au pretenţia de abordări ştiinţifice, în fapt sunt materiale contraproductive demersului istoriografic. Concret, a edita documente fără a respecta standardul academic minimal, adică realizarea unui studiu introductiv şi a unor note şi comentarii adecvate pe

[1] Adrian Nicolae Petcu, *Bibliografia postdecembristă referitoare la Biserica Ortodoxă Română în perioada regimului comunist (1945-1989)*, „CNSAS, Partidul, Securitate şi cultele", vol. coord. de Adrian Nicolae Petcu, Nemira, [2005], pp. 395-427.

documente, considerăm că reprezintă un demers inutil, dacă nu chiar de dezagregare a unui subiect istoric de maximă importanţă. Totodată, preluarea unor idei şi teme în aceeaşi termeni din alte lucrări, într-o prezentare lipsită de coerenţă, în scopul obţinerii unor titluri ştiinţifice sau câştigării unei notorietăţi, la fel considerăm că sunt contraproductive într-un domeniu de cercetare în care activitatea efectivă în arhive, scoaterea la lumină a unor documente şi prezentarea lor într-o formă academică reprezintă ingredientele discursului istoric menit să contribuie la cunoaşterea şi conştientizarea trecutului. Nu în ultimul rând, un fenomen interesant, care se regăseşte tot mai mult în istoriografia românească post-decembristă este semnarea ca autor/autori a unor volume de documente (inedite sau nu), când, de fapt, aceştia au doar rolul de editori.

De aceea, prin demersul de faţă, încercăm să contribuim la cercetarea trecutului recent al Bisericii Ortodoxe Române, inclusiv din cele două provincii ocupate de Uniunea Sovietică (Basarabia şi Bucovina), prin utilizarea unui instrument indispensabil în activitatea ştiinţifică de cercetare. Precizăm că, la alcătuirea acestei bibliografii, am consultat inclusiv „Bibliografia istorică a României", volumele XI (2004-2006), XII (2007-2008), XIII (2009-2010) şi „Anuarul istoriografic al României", volumele I (2011) şi II (2012), realizate de cercetătorii şi bibliotecarii de la Institutul de Istorie „George Bariţiu" al Academiei Române şi Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga"[2], ambele din Cluj.

Bibliografia de faţă este împărţită în patru mari capitole: *I. Izvoare* (Documente, Jurnale, Memorii, Istorie orală), *II. Lucrări generale*, privind istoria confesională şi politica regimului comunist faţă de entităţile religioase, cu trimiteri la Biserica Ortodoxă Română; *III. Lucrări speciale, studii şi articole*, cu referire directă la subiectul anunţat, şi *IV. Recenzii, note de lectură, discuţii.* Lucrările sunt prezentate după autori/editori, în ordine alfabetică.

[2] Toate acestea se regăsesc postate online la adresele: http://www.history-cluj.ro/Istorie/Ro/startIstorie_BibliografiaIstorica.htm şi http://documente.bcucluj.ro/altedoc.html (consultate la 2.09.2015).

I. Izvoare

Documente

1. *„Am înţeles rostul meu…”. Părintele Arsenie Papacioc în dosarele Securităţii*, ediţie îngrijită de Andrei Tudor, Mariana Conovici şi Iuliana Conovici, București, Editura Humanitas, [2014], 399p.

2. AMBROZIE, Sinaitul, *O perspectivă ortodoxă asupra reunificării bisericeşti din 1948*, în „Studii teologice”, an I, nr. 2, aprilie-iunie 2005, București, pp. 7-26.

3. ANDREICA, Dumitru Marcel, *Din corespondenţa personală a mitropolitului Visarion Puiu cu protoprezbiterul Constantin Moraitakis (1948-1951)*, în *„Omagiu profesorului Emilian Popescu”*, Iași, Editura Trinitas, 2003, pp. 783-796.

4. ANTONIE, Plămădeală, *Rugul aprins*, Sibiu, Editura Arhiepiscopiei Sibiului, 2002.

5. ANTONIE, Plămădeală, *Visarion Puiu. Documente*, Sibiu, Editura Arhiepiscopiei ortodoxe române, 2005, 151p.

6. ANTONIE, Plămădeală, *Visarion Puiu. Corespondenţă*, Sibiu, Editura Arhiepiscopiei ortodoxe române, 2005, 181p.

7. BICHIR, Florian, *Andrei Scrima, poştaşul lui Dumnezeu*, Sibiu, Editura Agnos, 2014.

8. BICHIR, Florian, *Când Satana își dă târcoale… George Racoveanu, ucenicul lui Nae Ionescu, în documentele Securităţii*, Sibiu, Editura Agnos, 2013, 195p.

9. BICHIR, Florian, *Dosarul „Mitropolitul Galaction Cordun”. Aventurier în reverendă, agent secret sau victimă a comunismului?*, Sibiu, Editura Agnos, 2012.

10. BICHIR, Florian, *Părintele Arsenie Boca în Arhivele Securităţii*, vol. 1, Sibiu, Editura Agnos, 2013; vol. 2, 2014.

11. BICHIR, Florian, *Părintele Teofil Părăian, orbul care vedea suflete. Dosarul de Securitate al duhovnicului „iubitor de Dumnezeu”*, Sibiu, Editura Agnos, 2014.

12. BOCA, Arsenie, *Scrisoare către Prea Sfinţitul Andrei Magieru, episcopul Aradului, cu privire la reînfiinţarea mănăstirii Geoagiului ca mănăstire de maici, din 7 mai 1952*, în „Gândirea”, serie nouă, an II (1993), nr. 5, pp. 39-40.

13. BOZGAN, Ovidiu, *Nu doar 1 Mai şi 23 August…*, în „Dosarele Istoriei”, an VIII (2003), nr. 9 (85), pp. 27-28.

14. CIUCEANU, Radu, PĂIUŞAN Cristina, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I (1945-1958), INST, București, 2001.

15. CRAINIC, Nichifor, *Scrisoare către Părintele Arsenie Boca*, în „Gândirea", serie nouă, an II (1993), nr. 1, p. 19.

16. DANCĂ, Wilhelm, *Dorința de unire a Bisericilor la mitropolitul ortodox Visarion Puiu*, în „Dialog Teologic", an III (2000), nr. 5, pp. 205-219.

17. DANIIL SANDU TUDOR*, poet schivnic, neoimnograf și martir. Imn acatist la „Rugul Aprins"*, ed. îngr. Ioan I. Ică, în „Revista Teologică", an I (1991), nr. 3, Sibiu, pp. 109-122.

18. DRĂGOI, Marius Dan, *Graiul documentelor: Mănăstirea „Sf. Elisabeta" din Cluj [1936-1958]*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, seria Teologia ortodoxă", 2002, 47, nr. 1-2, Cluj Napoca, pp. 213-227.

19. ELISCHER, Diana, *„Reîntregirea" Bisericii ortodoxe în județul Maramureș (1948). Contribuții documentare*, în „Satul maramureșean 1945-1989. Viața socială, economică, politică, culturală și religioasă. Studii și documente", vol. 1, Sighetul Marmației, 2005, pp. 144-152.

20. ENACHE, George, *Daniil Sandu Tudor – pagini din dosarul de anchetă 113.668*, în „CNSAS, Arhivele Securității", vol. 1, București, Editura Pro Historia, 2002, pp. 169-202.

21. ENACHE, George, *Părintele Daniil Sandu Tudor, un sfânt al Gulagului românesc*, în „Rost", an I, nr. 6, august 2003, p. 2-6.

22. ENE, Ionel, *Chipul mitropolitului Nicolae Bălan după documente de arhivă*, Presa universitară clujeană, 2012, 290p.

23. ****Episcopia Aradului în vremuri de răscruce istorică: 1918-1948. Colecție de documente*, prefață de Episcop Timotei Seviciu, studiu introductiv de Vasile Popeangă și Vasile Pop, note și comentarii de Vasile Popeangă, Arad, Editura Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, 2006, 805p.

24. IMBRESCU Ilie, *Poezii din închisoare*, ediţie îngrijită de Xenia Mămăligă, Bucureşti, Editura Bonifaciu, [2000].

25. IMBRESCU, Ilie, *V-am scris vouă tinerilor! Gândurile și încercările unui preot mărturisitor*, Bucureşti, 2011.

26. IORGOVAN, Moise, *Sfântul închisorilor: mărturii despre Valeriu Gafencu*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2012.

27. *Mărturii din Țara Făgărașului despre părintele Arsenie Boca*, ediţie îngrijită de Ioan Cişmileanu, Făgăraş, Editura Agaton, 2004, 127p.

28. MIRONESCU, Alexandru, *Valea lui Iosafat/Scrisori, jurnale, albume, acte, registre*, ediție de Ileana Mironescu și Mihail Constantineanu, București, Editura Eminescu, 2001, 271p.

29. ****Nae Ionescu și discipolii săi în arhiva Securității, vol. V: Mircea Vulcănescu*, prezentarea, selecţia şi îngrijirea documentelor de Dora Mezdrea, Cluj Napoca, Eikon, 2013, 795p.

30. NEAGA, Nicolae, *Episcopul martir Nicolae Popovici. Epistolar*, în „Revista Teologică”, an I (1991), nr. 3, pp. 108-110.

31. *Noi mărturii despre părintele Arsenie Boca*, ediție îngrijită de Ioan Cișmileanu, Făgăraș, Editura Agaton, 2005, 128p.

32. *Părintele Arsenie Boca, obiectivul „Bratu”*, editor Vasile Manea, Cluj Napoca, Editura Patmos, 2009, 152p.

33. *Părintele Arsenie Boca, „Sfântul Ardealului”*, vol. coord. de Romeo Petrașciuc, Sibiu, Editura Agnos, 2012, 188p.

34. PENTELESCU, Aurel, PETCU, Ionuţ-Constantin, *Episcopul Armatei Române, dr. Partenie Ciopron, în război cu ECP. Documente inedite*, în „Valori perene”, an I, nr. 1, ianuarie-iunie 2010, Roman, pp. 44-66.

35. PETCU, Adrian Nicolae, *Aspecte inedite privind exilul mitropolitului Visarion Puiu*, în „Valori perene”, an I, nr. 1, ianuarie-iunie 2010, Roman, pp. 30-37.

36. PETCU, Adrian Nicolae, *Chestiunea monahală în RPR*, în „Dosarele Istoriei”, an VII (2002), nr. 10 (74), pp. 55-58.

37. PETCU, Adrian Nicolae, *Cum a murit Părintele Daniil [Sandu Tudor]*, în „Rost”, an I, nr. 6, august 2003, pp. 7-8.

38. PETCU, Adrian Nicolae, *Documente privind atitudinea patriarhului Justinian față de aplicarea Decretului nr. 410/1959*, în „Caietele CNSAS”, an II, nr. 2 (4)/2009, pp. 333-343.

39. PETCU, Adrian Nicolae, *Epistolar monahal: Pr. Ilie Cleopa către Pr. Arsenie Boca*, în „Rost”, an I, nr. 2, aprilie 2003, pp. 33-35.

40. PETCU, Adrian Nicolae, *Morții de la Winnitza*, în „CNSAS, Arhivele Securității”, vol. 1, București, Editura Pro Historia, 2002, pp. 203-218.

41. PETCU, Adrian Nicolae, *Organizarea și funcționarea Departamentului Cultelor între anii 1977-1984*, în „Caietele CNSAS”, an IV, nr. 1-2 (7-8)/2011, pp. 85-108.

42. PETCU, Adrian Nicolae, *Ortodocșii și uniții în viziunea unui informator al Securității*, în „Dosarele Istoriei”, an VIII (2003), nr. 9 (85), pp. 29-35.

43. PETCU, Adrian Nicolae, *1989. Sărbătoarea Paştilor în atenţia Securităţii*, în „Dosarele Istoriei”, an VIII (2003), nr. 7 (83), pp. 58-63.

44. PETCU, Sorin, *Documente din arhive germane despre mitropolitul Visarion Puiu*, în „Valori perene”, an I, nr. 1, ianuarie-iunie 2010, Roman, pp. 71-74.

45. PLATON, Mircea, *O scrisoare de la Sandu Tudor*, în „Rost”, an I, nr. 6, august 2003, pp. 12-13.

46. *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securităţii, 1959-1962*, Dorin Dobrincu editor, Bucureşti, Editura Scriptorium, 2004.

47. ****O pseudo-epistolă inedită a lui Sandu Tudor către Mircea Eliade*, în „Rost”, an I, nr. 6, august 2003, pp. 10-11.

48. POPESCU, Vasile M., *Un martir al crucii. Viaţa și scrierile lui Teodor M. Popescu*, Bucureşti, Editura Christiana, 2006.

49. SASU, Aurel, *Cazul Policarp Morușca. O cronologie a faptelor*, Cluj Napoca, Editura Limes, 2002, 244p.

50. SĂSĂUJAN, Mihai, *Dezvăluiri istorice. Documente inedite despre Părintele Arsenie Boca, stareţul mănăstirii Prislop*, în „Calea Mântuirii”, nr. 11/2002, Arad, p. 4.

51. SĂSĂUJAN, Mihai, *Relaţia Stat-Biserică în gândirea mitropolitului Nicolae Bălan*, în „Teologia”, an VIII, nr. 1-2/2004, Arad, pp. 206-220.

52. *Seminţe duhovniceşti. Un caiet al părintelui Arsenie Boca*, Bucureşti, Editura „Lumea credinţei”, 2009, 143p.

53. SPĂTĂRELU, Mihai, *Testamentul integral al Patriarhului Justinian Marina [facsimil]*, în „Omagiu profesorului Emilian Popescu”, Iaşi, Editura Trinitas, 2003, pp. 797-830.

54. STAVARACHE, Dumitru, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente din pribegie (1944-1963)*, vol. I, Paşcani, Editura Moldopress, 2002, 446p.

55. STAVARACHE, Dumitru, NEGOESCU, Ion, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relaţiile cu Biserici din Athos. Documente (1905-1957)*, Târgovişte, Artpress, 2008, 304p.

56. STAVARACHE, Dumitru, NEGOESCU, Ion, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relaţiile cu Biserici din Canada și SUA. Documente (1912-1963)*, Bucureşti, Editura Publirom, 2005, 320p.

57. STEINHARDT, Nicolae, *Autobiografie*, în „Renașterea”, I (1990), nr. 12, p. 3, 8.

58. TOMESCU, Constantin N., *Prietenul meu Visarion Puiu*, ediţie, note şi addenda, Dumitru Valenciuc şi Dragoş-Radu Mihai, Suceava, 2005, 93p.

59. VELICU, Dudu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul regimului comunist. Însemnări zilnice*, vol. 1 (1945-1947), ediţie îngrijită de Alina Pavelescu, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 2004.

60. VELICU, Dudu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul regimului comunist. Însemnări zilnice*, vol. 2 (1948-1959), ediţie îngrijită de Alina Pavelescu, Bucureşti, Arhivele Naţionale ale României, 2005.

61. VICOVAN, Ion, *Memoriu de activitate al preotului Ioan Marina-viitorul patriarh*, în „Analele Ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza. Teologie", 2001, 6, Iaşi, pp. 163-174.

62. ZBUCHEA, Gheorghe, *1955: Apelul mitropolitului Visarion Puiu [pentru macedonenii din Balcani]*, în „Dosarele Istoriei", an VIII (2003), nr. 9 (85), pp. 21-23.

Jurnale. Mărturii. Memorii

63. AMBROSINI, Gianfranco, *Mărturie despre mitropolitul Visarion Puiu în timpul șederii la Maguzzano*, în „Valori perene", an I, nr. 1, ianuarie-iunie 2010, Roman, p. 67.

64. ANANIA, Valeriu, *Memorii*, Iaşi, Polirom, 2008, 696p.

65. ANTONESCU, Virgil, *Mărturii*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an II, nr. 4-5, 15 februarie-1 martie 1990, p. 4.

66. ANTONIE, Plămădeală, *Vlădica Partenie [Ciopron], generalul sufletelor ostașilor*, în „Revista de Istorie Militară", nr. 6/1996, pp. 26-27.

67. BARTOLOMEU, Anania, *Clujul universitar al generației 1946 în memoriile lui Valeriu Anania*, Cluj Napoca, 1996, 47p.

68. BARTOLOMEU, Anania, *„I-am citit ultimele rugăciuni din timpul vieții și primele de după moarte" [despre episcopul Partenie Ciopron]*, în „Revista de Istorie Militară", an 1996, nr. 6, pp. 28-29.

69. BARTOLOMEU, Anania, *Una din formele exilului: starea de fugar*, în *Analele Sighet*, vol. II, 1995, pp. 402-405.

70. BARTOLOMEU, Anania, *Amintiri despre Patriarhul Justinian*, în „Biserica Ortodoxă Română", an CXVI (1998), nr. 1-6, pp. 110-130; „Renaşterea", an VIII (1998), nr. 10, pp. 1, 6-7; nr. 11, pp. 1, 6-7.

71. BĂBUȘ, Grigore, *Strădanii la temeluirea Bibliotecii Sf. Sinod*, în „Biserica Ortodoxă Română", an CXV (1997), nr. 7-12, p. 294-301; „Vestitorul Ortodoxiei", nr. 189, 1-15 octombrie 1997, p. 2; nr. 190, 15 octombrie – 15 noiembrie 1997, p. 2.

72. BĂLAȘA, Dumitru, *Sfânta Liturghie în celulă*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an X, nr. 195, 1-15 ianuarie 1997, p. 2.

73. BĂLDESCU, Ene, *Noi familia de preoți...*, în „Memoria”, nr. 9, 1993, pp. 18-26.

74. BĂRDAȘ, Ioan, *Calvarul Aiudului. Din suferințele unui preot ortodox*, cuvânt înainte de Ana Blandiana, Editura Anastasia, 1999.

75. BĂRDAȘ, Ioan, Cu părintele Stăniloae la Aiud, în „Telegraful român”, an 141, 1 noiembrie, nr. 41-42/1994, pp. 1-2.

76. BĂRDAȘ, Ioan, *Mărturiile Aiudului*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 164, 15-30 septembrie 1994, p. 2.

77. BĂRDAȘ, Ioan, *Momente duhovnicești în detențiune*, în „Buna Vestire”, an IV, nr. 2-3 (23), februarie-martie 1996, p. 15.

78. BÂRLĂNESCU, Ioan, *Dureri care nu trebuie uitate*, în „Timișoara”, an II, nr. 203, 17 octombrie 1991, p. 4.

79. BEG, Ioan, *Traian Dorz la capăt de călătorie: Mărturisiri*, ed. a II-a revizuită, Simeria, Editura Traian Dorz, 2012, 228p.

80. BEJAN, Dimitrie, *Bucuriile suferinței. Evocări din trecut*, vol. I-II, Chișinău, Cartea Moldovei, 1995, 190 p., 200p.

81. BEJAN, Dumitre, *Bucuriile suferinței. Viața unui preot martir*, Hârlău-Iași, 2002, 192p.

82. BEJAN, Dimitrie, *Oranki – Amintiri din captivitate [în lagărele din URSS – 1942-1948]*, cuvânt înainte de Gabriel Țepelea, Editura Tehnică, 1995, 308 p.; ediția a II-a, 1998, 306 p.; [ediția a III-a], Petru Vodă, Mănăstirea „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril”, 2005, 188p.

83. BEJAN, Dumitre, *Vifornița cea mare*, București, Editura Tehnică, 1995, 300p.

84. BERZESCU, Atanasie, *Din frământatul Aiud*, în „Altarul Banatului”, an VII (1996), nr. 10-12, pp. 95-97.

85. BERZESCU, Anastasie, *Martiriul profesorului Ion V. Georgescu*, în „Altarul Banatului”, an III (1992), nr. 10-12, pp. 153-160.

86. BERZESCU, Atanasie, *Zile și ani la Periprava*, în „Altarul Banatului”, an VI (1995), nr. 4-6, pp. 130-141.

87. BODOGAE, Teodor, *În amintirea părintelui Arsenie [Boca],* în „Telegraful Român”, an 138, nr. 2-4, 15 ianuarie 1990, p. 4.

88. BOGHIU, Sofian, *Rugul Aprins și temnița*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr, 157, 1-15 iunie 1996, p. 2.

89. BRÂNZAȘ, Liviu, *Raza din catacombă-jurnal de închisoare*, București, Editura Scara, 2001.

90. BRIA, Ion, *Al doilea botez. Itinerarele unei credințe și teologii de deschidere (Autobiografie)*, Alba Iulia, 2005, 379p.

91. BUDEANU, Delia, *Calvarul unui popor, calvarul unei familii,* în „România Liberă”, nr. 483, 11 septembrie 1991, p. 5.

92. BURZA, Gavril, *Aspecte din prigoana împotriva Bisericii [despre Florea Mureșan]*, în „Telegraful Român”, an 139, nr. 25-28, 1 și 15 iulie 1991, p. 3; nr. 29-32, 1 și 15 august 1991, pp. 5-6.

93. CHIȚU, Vasile, *„Fii risipitori” ai închisorii*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an X, nr. 203, 15 mai 1998, p. 2.

94. CHIȚU, Vasile, *Drumul spre casă*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an X, nr. 204, 1 iunie 1998, p. 2.

95. CHIȚU, Vasile, *Paștele în închisoare*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an X, nr. 202, 1 mai 1998, pp. 6-7.

96. CUNESCU, Gheorghe, *Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului – evocare memorială*, în „Revista Teologică”, an I (1991), nr. 3, p. 7.

97. DIACONU, Ioan Ion, *Am fost și eu în temnițele comuniste (I)*, în „Altarul Banatului”, an II (1991), nr. 1-3, pp. 91-102; nr. 4-6, pp. 126-140.

98. DIMULESCU, Nicodim, *Părintele Arsenie Praja pustnicul,* Vasile Manea editor, Cluj Napoca, Editura Patmos, 2004, 119p.

99. DOBZEU, Mina, *Prin pronia divină Nicolae Steinhardt este o mână întinsă către intelectuali,* în „Vestitorul Ortodoxiei”, an IX, nr. 177-178, aprilie 1997, p. 2.

100. DORZ, Traian, *Istoria unei jertfe. Vol. II. Cernerea. Mărturii despre luptele și biruințele Oastei Domnului din 1935, până la sfârșitul anului 1947; vol. III. Rugul. Testamentul meu. Jurnalul meu. Memoriile mele. Spovedania mea. Mărturii despre jertfele și biruințele Oastei Domnului din anul 1948, până în anul 1976*, Sibiu, Editura Oastea Domnului, 2007, 560p., 590 p.

101. DRĂGULIN, Gheorghe, *O amintire dureroasă*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an II (1990), nr. 7-8, p. 6.

102. DRĂGULIN, Gheorghe, *Spovedanie cu lacrimi*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 155, 1-15 mai, 1996, p. 2; nr. 156, 16-31 mai 1996, p. 2.

103. DRĂGULIN, Gheorghe, *Un sfânt ortodox neînvins de prigoana totalitarismului ateu*, în „Vestitorul Ortodoxiei Românești”, an III, nr. 43-44, 1-15 iulie 1991, pp. 1, 3.

104. DRĂGULIN, Gheorghe, *Vieți și biserici întemnițate*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an CX (1992), nr. 1-3, pp. 57-59.

105. DURĂ, Ioan, *Mărturii despre patriarhul Iustin*, în „Glasul Bisericii", an XLV (1990), nr. 3-4, pp. 113-116.

106. FĂGEȚEANU, Adrian, *Viața mea. Mărturia mea*, interviuri de Andrei Dârlău, coord. Ciprian Voicilă, București, Editura Areopag/Meditații, 2011, 192p.

107. GAFENCU, Valeriu, *Calea spre fericire. Scrisori trimise din închisoare*, Făgăraş, Editura Agaton, 2006.

108. GANȚA, Simion, *Amintiri despre activitatea misionară a episcopului Dr. Andrei Magieru*, în „Telegraful Român", an 138, nr. 29-30, 1 august 1990, p. 3.

109. GHERASIM, Putneanul, *„Am avut norocul să-l am profesor pe episcopul dr. Partenie Ciopron"*, în „Revista de Istorie Militară", an 1997, nr. 2, pp. 28-30.

110. GIOSANU, Iosefina, *Episcopul general de brigadă dr. Partenie Ciopron așa cum l-am cunoscut*, în „Revista de Istorie Militară", an 1998, nr. 1, pp. 20-23.

111. GREBENEA, Nicolae, *Amintiri din întuneric*, Iaşi, Editura Agora, 1999.

112. GURĂU, Mariana, EFREMOVA, Pașa, *Un martor al Canalului: Părintele Leon Leonida Dumitrăchescu*, în „Vestitorul", an V, nr. 94, 15 mai 1993, p. 3.

113. IANOLIDE, Ioan, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, ediţie îngrijită de Mănăstirea Diaconești, București, Editura Christiana, 2006, 535p.

114. IONESCU, Florian N., *Anchetat în clădirea schingiuirilor și a morții*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an IX, nr. 183-184, iulie 1997, p. 2; nr. 185-186, august 1997, p. 2.

115. IONESCU, I., *În beciurile securității de la Pitești*, în „Vestitorul Ortodoxiei", nr. 177-178, aprilie 1997, p. 3.

116. IONESCU-STĂNILOAE, Lidia, *„Lumina faptei din lumina cuvântului". Împreună cu tatăl meu, Dumitru Stăniloae*, ed. a II-a revăzută, București, Humanitas, [2010], 444p.

117. IOVAN, Ioan, A fost frumos la Gherla, Cluj Napoca, Patmos, 2009.

118. IRIMIA, Vasile, *„Dă Doamne, ca mâine să mă trezesc pe perna mea"*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an X, nr. 197, 1-15 februarie 1998, p. 2.

119. IRINEU, Slătineanu, RĂDULESCU, Mihai, *Preoți în cătușe*, București, Editura Ramida, 1997, 151p.

120. IVANCIUC, Cornel, *Țara de glonț și lacrimă a Vrâncioaiei*, în „Tinerama”, nr. 55, 29 noiembrie-5 decembrie 1991, p. 7.

121. JUSTINIAN, Marina, *Amintiri*, ediţie, studiu introductiv și note de Remus Rus și Dorin Demostene Iancu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011, 144p.

122. ****Lacrimă și har. Preotul martir Constantin Sârbu*, ediţie îngrijită de mănăstirea Diaconeşti, Editura Bonifaciu, 2010, 197p.

123. MANOLACHE, Dumitru, *Golgota mea s-a numit Siberia*, în „Tineretul Liber”, an III, nr. 526, 528, 529, 530, 533-535, 1, 5-7, 12 noiembrie 1991, pp. 1, 5.

124. MAZĂRE, Nicu, *Prinos trimis mănăstirii Vladimireşti din temniţa Aiudului*, în *Filocalia*, supliment a ASCOR Cluj în „Renașterea”, an V (1995), nr. 11, p. 1.

125. MIRONESCU, Alexandru, *Admirabila tăcere. Jurnal (2 iulie 1967-29 septembrie 1968)*, ediţie îngrijită și prefaţă de Marius Vasileanu, Cluj Napoca, Eikon, 2014.

126. MIRONESCU, Șerban, *„Rugul Aprins”, un mod de a trăi Ortodoxia*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an III (1991), nr. 35-36, p. 2; în „Renașterea”, an III (1993), nr. 12, p. 8; în „Memoria”, 2008, nr. 62, pp. 60-67.

127. MITOIU, Dumitru, *Crimele inchiziției comuniste*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 158, 16-30 iunie 1996, p. 2.

128. MOISE, Victor, *Părintele Adrian*, în „Timișoara”, an II, nr. 183 (337), 19 septembrie 1991, p. 4.

129. MUNTEAN, Alexandru, *Memorialul durerii. „Coleg de facultate” la Aiud cu părintele profesor Stăniloae*, în „Telegraful român”, an 140, 1 și 25 octombrie, nr. 37-40/1993, pp. 2, 4.

130. MUNTEANU-DRĂGĂNESCU, Lia, *Câteva rânduri despre tatăl meu, preotul Liviu Galaction Munteanu*, în „Memoria”, nr. 24, pp. 86-89.

131. MUREȘAN, Florea, *Grai și suflet românesc*, vol. îngr. de Dorel Man, Cluj Napoca, Ed. Arhidiecezană, 1997, 384 p.

132. NEGRESCU, Sever, *Mănăstirea Mrăcunea*, în „Vestitorul”, an V, nr. 89, 28 februarie 1993, p. 5.

133. OANCEA, Zosim, *Mormânt fără cruce. File din jurnal sub tenebre*, în „Telegraful Român”, an 138, nr. 17-18, 1 mai 1990, pp. 1-2; nr. 33-34, 1 septembrie 1990, pp. 3-4.

134. OANCEA Zosim, *Datoria de a mărturisi. Închisorile unui preot ortodox*, ed. I, București, Editura Harisma, 1995, 159p; ed. a II-a, Bucureşti, Editura Christiana, 2004.

135. ONIGA, Dumitru, *Părintele Juncu*, în „Memoria”, 2001, nr. 35, pp. 52-57.

136. P., I., *Zece zile în podul Securității*, în „Credința Neamului”, foaie religioasă bilunară în Sfânta mănăstire Bistrița-Neamţ, an I (1990), nr. 1, p. 2.

137. PANDREA, Petre, *Călugărul alb*, ediţie de Nadia Marcu Pandrea, Bucureşti, Editura Vremea, 2003, 350p.

138. PAVEL, D., *A iubi înseamnă a trăi viața celuilalt*, în „22” an I, nr. 7, 2 martie 1990, pp. 12-13, 22.

139. PAVEN, Justin Ştefan, *Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit? Reeducări-Camera 4 Spital*, Bucureşti, Editura Ramida, 1996.

140. PĂCURARIU, Mircea, *Adevăruri care supără,* în „Renașterea”, I (1990), nr. 3, p. 7.

141. PĂRĂIAN, Teofil, *Amintiri despre duhovnicii pe care i-am cunoscut*, Cluj Napoca, Editura Teognost, 2003, 180p.

142. PĂRĂIAN, Teofil, *În amintirea celui care a fost arhimandritul Ioan Dinu*, în „Telegraful Român”, an 138, nr. 25-26, 1 iulie 1990, p. 3.

143. PĂRĂIAN, Teofil, *În amintirea mitropolitului Nicolae Mladin*, în „Telegraful Român”, an 139, nr. 25-26, 1 și 15 iulie, p. 6; nr. 27-28, 1 și 15 august 1991, p. 3.

144. PĂRĂIAN, Teofil, *Un om de care s-au bucurat oamenii: Arhimandritul Serafim Popescu*, în „Telegraful Român”, an 139, nr. 1-4, 1-15 ianuarie 1991, p. 7.

145. POLICARP, Moruşca, *Drumul vieții*, ediţie de Aurel Sasu, București, Editura Atos, 2001.

146. POP, Georgeta, *Amintiri despre tata, un preot ortodox [Gheorghe Coman din Oradea]*, în „Memoria”, 2001, nr. 1(34), pp. 57-59.

147. POPESCU-VÂLCEA, Gheorghe, *Cuvinte din temniță,* Editura IBMBOR, București, 1993.

148. RĂDULESCU, Banu, *Memoria în conștiința românească*, în „Renașterea”, an VI (1995), nr. 11, p. 7.

149. ROȘCA, Sergiu C., *În închisorile comuniste pentru Basarabia*, în „Magazin Istoric”, an XXX (1996), nr. 3 (348), pp. 16-18.

150. ROŞU, Titus L., *Un martir al Bisericii românești și al demnității naționale: Episcopul orădean dr. Nicolae Popovici. Amintiri și documente*, în „Aletheia” (Societatea oamenilor de știință și scriitorilor, Universitatea din Oradea), 1995, nr. 5, pp. 32-44.

151. SARRY, Achille, *De la întinderile înghețate ale Siberiei în Bărăganul „Gulagului" românesc*, în „România liberă", nr. 732, 29-30 august 1992, p. 5.

152. SCORȚEA, Bogdan, *Mărturii. Pătimirea Bisericii în închisorile comuniste*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 151, 15-29 februarie 1996, pp. 5, 7.

153. STĂMĂRÂNGĂ, Elena, *La mănăstire [Bistrița olteană]*, în „22", an II, nr. 25 – 28, ianuarie – 4 iulie 1991, p. 8.

154. STEINHARDT, Nicolae, *Jurnalul fericirii*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1997.

155. STREZA, Nicolae, *Mărturii despre Părintele Arsenie Boca*, Editura „Credința strămoșească", 2005, 458p.

156. TĂNASE, Petroniu, *Întâmplări din vremea Patriarhului Nicodim*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VII, nr. 132-133, 16 martie-15 aprilie 1995, p. 3.

157. TĂNASE, Petroniu, *Întâmplări din timpul patriarhului Justinian*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an X, nr. 209-210, 1 septembrie 1998, p. 2.

158. TEODOREANU, Elena, *Preotul Dimitrie Balaur și ai săi…*, în „Memoria", nr. 9, pp. 27-37.

159. ȚEPORDEI, Vasile, *„Am răspuns suferinței cu o bucurie și o fericire pentru care, azi, mă simt privilegiat"*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an IX, nr. 182, 15-30 iunie 1997, p. 2.

160. ȚEPORDEI, Vasile, *Amintiri din Gulag*, prefață de Victor Crăciun, București, Casa editorială pentru Turism și Cultură „Abeona", 1992, 176 p.

161. *Un iconar de suflete-Părintele Sofian Boghiu. Mărturii*, ediție îngrijită de arhimandrit Mihail Stanciu și protosinghel Veniamin Goreanu, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2009, 111p.

162. *Un sfânt printre noi, părintele Constantin Sârbu*, ediție îngrijită de Danion Vasile, Galați, Editura Bunavestire, 2002, 189p.

163. VASILACHE, Vasile, *Another world. Memories from communist prisons*, New York, [1987], 94p.

164. VASILACHE, Vasile, *Bobâlna și bobâlnenii. Jurnal parohial*, New York, 1992, 95p.

165. VASILACHE, Vasile, *De la Antim la Pocrov. Mărturii și mărturisiri*, Detroit, [1984], 216p.

166. VOICESCU, Constantin, *Viața religioasă în închisoarea Târgul Ocna*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 154, 16-30 aprilie 1996, p. 2; „Analele Sighet", vol. 1, 1994, pp. 279-294.

167. VISARION, Puiu, mitropolit, *Însemnări din viața mea*, ediţie, note şi addenda de Dumitru Stavarache şi Gheorghe Vasilescu, Iaşi, Editura Trinitas, 2004, 180p.

168. ZUB, Alexandru, *Despre rezistenţa spirituală anticomunistă*, în „Memoria”, nr. 15, pp. 8-11; „Renaşterea”, VI (1995), nr. 11, p. 6.

169. WURMBRAND, Richard, *Cu Dumnezeu în subterană*, Bucureşti, Editura „Casa Şcoalelor”, 1993, 269 p.; ed. a II-a, Bucureşti, Editura Stephanus, 2001.

Istorie orală

170. BĂCIUŢ, Nicolae, *Pr. Filaret Gămălău: „Ştiam că le taie lanţurile, iar seara se duceau şi-i executau”*, în „Vatra”, Târgu-Mureş, 1992, nr. 3, p. 4.

171. BUZILĂ, Boris, *Gulagul românesc şi Biserica [interviu cu Radu Ciuceanu]*, în „România liberă”, nr. 589, 15-16 februarie 1992, p. 5.

172. BUZILĂ, Boris, *Părintele Anania: „Biserica nu m-a chemat la uşor, ci la greu”,* în „România Liberă”, nr. 859, 30-31 ianuarie 1992, p. 9.

173. CHIŞIU, Valeriu, *Golgota Aiudului [interviu cu pr. I. Bărdaş]*, în „Buna Vestire”, an III, nr. 3 (15), martie 1995, p. 12.

174. CONSTANTIN, Cristi, SCORŢEA, Bogdan, *Aduceri aminte: Preot Ioan Sabău despre Părintele Iulian Stoicescu*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 165, 1-15 octombrie 1996, p. 2; nr. 166, 16-31 octombrie 1996, p. 2.

175. DUMITRIU, Carmen, ŞEULEANU, Dragoş, *Amintirile mitropolitului Antonie Plămădeală*, Bucureşti, Editura Cum, 1999.

176. GĂMĂLĂU, Filaret, *Visul meu din celula 297 a Aiudului*, în „Memoria”, nr. 14, pp. 56-64.

177. GHERASIM, Putneanul, HREHOR, Constantin, *Tămâie şi exil. Dialoguri despre pribegia fraţilor*, Bucureşti, Editura Geea, 2003, 267p.

178. GHERASIM, Putneanul, HREHOR, Constantin, *Iarba din roata amurgului-alte convorbiri de seară*, Bucureşti, Editura Geea, 2001, 262p.

179. GREBENEA, Nicolae, *Întâlnire cu distinsul arhimandrit Ilie Cleopa*, în „Telegraful Român”, anul 140, nr. 25-26, 1 iulie 1992, p. 3.

180. HREHOR, Constantin, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenţei/Anii suferinţei*, Iaşi, Editura Timpul, 2002, 297p.

181. MANOLACHE, Dumitru, *Pelerini la obârşiile creştinismului românesc (reportaj)*, în „România liberă”, nr. 1013, sâmbătă, 31 iulie 1993, p. 7.

182. MARINESCU, Adrian, *Pr. Dumitru Bălaşa: un om, o istorie*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 163, 1-15 septembrie 1996, p. 2.

183. MARINESCU, Adrian, *Pr. Dumitru Bălașa: BOR în cătușe*, în *Vestitorul Ortodoxiei*, an VIII, nr. 171, 1-15 ianuarie 1997, p. 2.

184. MARINESCU, Octavian, *Pr. Dumitru Bălașa: închisoarea câştigată ca libertate*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 167, 1-15 noiembrie 1996, p. 2.

185. MURGEANU, Ion, *Pr. Dr. Ion Dură: „Se întoarce acasă Dumnezeu"*, în „Curierul Românesc", nr. 4, aprilie 1994, p. 18.

186. MUŞLEA, Ioan, *Un memorial tragic. Din viaţa unui deţinut politic. Preotul ortodox Ioan Bunea*, în „Tribuna", 1997, nr. 10, pp. 8-9.

187. NEGREŞ, George, *Un preot ortodox mărturiseşte. Dialog cu părintele Pavel Glăvan*, în „Gazeta de Vest", nr. 67, noiembrie 1991, Timişoara, p. 6.

188. NISTEA, Cornel, *În căutarea sensului suferinţei – interviu cu părintele Ioan Iovan de la mănăstirea Recea*, în „Lumea Magazin", an X (2002), nr. 10 (114), pp. 30-31.

189. ****Pagini de și despre părintele Dometie de la Râmeț*, București, Editura Lumea credinţei/Oferta, 2007, 295p.

190. POP, Iulia, *Dumnezeul închisorii/Dumnezeu în închisoare. Experienţe religioase în memorialistica românească de detenţie*, în „Anuarul de Istorie orală", 2007, 8, Cluj Napoca, pp. 249-277.

191. POP, Sânziana, *Dumitru Stăniloae. Învierea lui Hristos*, în „Curierul românesc", an III, nr. 5-6, aprilie 1991, p. 14.

192. POPA, Maricel, *Dialog cu Înalt Prea Sfinţitul Pimen Suceveanul*, în „Vestitorul Ortodoxiei Româneşti", an IV, nr. 67, 1-15 martie 1992, p. 4.

193. SĂVAN, Dan, *Pr. Ioan Iovan: Am răspuns suferinţei cu o bucurie pentru care azi mă simt privilegiat*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an IX, nr. 176, 15-31 martie 1997, p. 2.

194. SCORŢEA, Bogdan, *Monahul Nectarie (Nicolae) Ciolacu de la mănăstirea Brâncoveanu*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 148, 15-31 ianuarie 1997, p. 2.

195. SCORŢEA, Bogdan, *Părintele Constantin Hodoroagă, un slujitor al adevărului*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an III, nr. 153, 1-15 aprilie 1996, p. 2.

196. SCORŢEA, Bogdan, *Pr. Vasile Ţepordei: Din toate relele pe care le-am întâlnit, cel mai teribil a fost gulagul sovietic*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an IX, nr. 174, 15-28 februarie 1997, p. 2.

197. SCORŢEA, Bogdan, *Pr. Vasile Ţepordei: Oriunde vei întâlni un român să-l socoteşti frate cu tine*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an IX, nr. 175, 1-15 martie 1997, p. 2.

198. SCORŢEA, Bogdan, *Părintele Buda Gheorghe: Uneltire împotriva orânduirii comuniste*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 168, 15-30 noiembrie 1996, p. 2.

199. SCORŢEA, Bogdan, *Pr. Anca Ilie: un legionar nelegionar*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 169-170, decembrie 1996, p. 2.

200. SCORŢEA, Bogdan, *Părintele Sergiu Roșca: N-am făcut altceva decât să apăr Biserica strămoșească și drepturile neamului românesc*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an IX, nr. 179, 1-15 mai 1997, p. 2; nr. 180, 15-31 mai 1997, p. 2.

201. SCORŢEA, Bogdan, CONSTANTIN, Cristi, *Aduceri aminte: Preot Ioan Sabău despre Părintele Iulian Stoicescu*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 165, 1-15 octombrie 1996, p. 2; nr. 166, 15-31 octombrie 1996, p. 2.

202. ****Un mare mărturisitor creştin. Preotul Constantin Sârbu*, Bucureşti, Editura Bonifaciu, 2000, 299p.

203. URSU, Dragoş, URSU, Ioana, *Aiudule, Aiudule! Fragment de memorie încarcerată*, Bucureşti, Editura Christiana, 2011.

204. VASILEANU, Marius, *„Eu n-am văzut asemenea preot care să plângă atunci când vorbește...". Arhitectul Emanoil Mihăilescu, fost condamnat în lotul „Rugului aprins"*, în „Tabor", an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 115-120.

II. Lucrări generale

205. *Academia teologică ortodoxă română Oradea. 70 de ani de la înființare*, Oradea, 1995, 156p.

206. *Alexandru Mironescu. Centenarul nașterii 1903-2003. Mărturii despre gânditor și operă adunate și publicate de Ileana Mironescu Sandu*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, 291p.

207. ANANIA, Valeriu, *Pledoarie pentru Biserica neamului*, ediţie îngrijită și postfață de Sandu Frunză, Craiova, Editura Omniscop, 1995, 182 p.

208. ANANIA, Bartolomeu, *Atitudini*, Cluj Napoca, Editura Arhidiecezană, 1999, 124 p.

209. AUGUSTIN, Vasile, *Episcopia Maramureşului între 1937-1948*, în „Ortodoxia maramureșeană. Universitatea de Nord", 1999, 4, nr. 4, Baia Mare, pp. 132-152.

210. BARBU, Constantin, POPESCU, Alice, *București-Vatican, dialog cu sincope [vizita lui Ion Gh. Maurer din 1968],* în „Magazin Istoric", an XXXIV (2001), nr. 11 (416), pp. 39-43.

211. BARBU, Ioan, *Franța ortodoxă și România*, Editura Antim Ivireanu, Edition Langues et Culture Europennes, France, [2001].

212. BARTOLOMEU, Anania, *Credință și cultură, avanposturile rezistenței în închisori*, în „Tabor", an III, nr. 9, decembrie 2009, pp. 5-6.

213. BASARAB, Mircea, *Mitropolia Ortodoxă Română pentru Germania și Europa Centrală-scurt istoric*, în „Biserica Ortodoxă Română", 1999, 117, nr. 1-6, pp. 290-299.

214. BĂLAN-MIHAILOVICI, Aurelia, *Slujirea în focul inimii aprinse de Duhul Sfânt. Despre Alexandru Mironescu*, în „Tabor", an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 22-26.

215. BICHIR, Florian, *Ortodocșii de lângă noi. Studiu istoric și canonic al Bisericii Ortodoxe de stil vechi din România. Documente inedite din arhiva Securității*, Timișoara, Editura Mirton, 2011, 290p.

216. BODEANU, Denisa, *Din culisele unei misiuni eșuate. Vizita întreprinsă în primăvara anului 1987 în SUA de reprezentanții cultelor din România*, în „Caietele CNSAS", an I, nr. 1/2008, pp. 37-52.

217. BONDOC, Dumitru, *Un promotor al monahismului și învățământului interbelic vâlcean: Maica Olga Gologan de la mănăstirea Bistrița*, în „Studii vâlcene", 2011, 7, Râmnicu Vâlcea, pp. 443-462.

218. BOZGAN, Ovidiu, *Biserica Română Unită între rezistență și „unificare religioasă". Contribuții documentare*, în „Studii de Istoria Bisericii", sub redacția lect univ. Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, 2000, pp. 125-167.

219. BOZGAN, Ovidiu, *Considerații privind viața religioasă a Bucureștilor la sfârșitul regimului comunist*, în „București. Materiale de Istorie și Muzeografie", an XV(2001), pp. 98-110.

220. BOZGAN, Ovidiu, *Diplomația franceză despre lichidarea Bisericii Române Unite*, în „Timpul istoriei I. In honorem emeritae Ligiae Bârzu", București, 1997, pp. 392-423.

221. BOZGAN, Ovidiu, *Mișcarea petiționară greco-catolică din 1956*, în „Studii de Istoria Bisericii", sub redacția lect. univ. Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, 2000, pp. 168-184.

222. BOZGAN, Ovidiu, *Nunțiatura Apostolică din România în anii 1948-1950*, în vol. „Biserică, Putere, Societate. Studii și documente", sub redacția lect. univ. Ovidiu Bozgan, București, 2001, pp. 130-154.

223. BOZGAN, Ovidiu, *România versus Vatican. Persecuția Bisericii catolice din România comunistă în lumina documentelor diplomatice franceze*, București, Editura Sylvi, 2000, 200p.

224. BOZGAN, Ovidiu, *Stat, ortodoxie și catolicism în România comunistă*, în „Dosarele Istoriei”, an VI (2001), nr. 5 (57), pp. 19-24.

225. BOZGAN, Ovidiu, *The Romanian Orthodox Church and the Roman-Catholic Church at the time of the second Vatican Council*, in „Totalitarianism Archives”, vol. 10 (2002), no. 34-35, pp. 192-214.

226. BOZGAN, Ovidiu, BOZGAN, Evantia, *Diplomația franceză despre viața religioasă a Bulgariei comuniste*, în vol. „Biserică, Putere, Societate. Studii şi documente”, sub redacţia lect. univ. Ovidiu Bozgan, Bucureşti, 2001, pp. 194-257.

227. BOZGAN, Ovidiu, BOZGAN, Evantia, *În căutarea dialogului. Biserica Ortodoxă Română și Biserica romano-catolică în primul deceniu postconciliar*, în „Revista Istorică”, tom XIII (2002), nr. 5-6, pp. 69-95.

228. BRIA, Ion, *Orientări teologice române în Ortodoxia contemporană*, în „Slujitor al Bisericii şi al neamului, Părintele Prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române la împlinirea vârstei de 70 de ani”, Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2002, pp. 630-635.

229. BUCHET, Constantin, *Bisericile naționale și procesul de comunizare în Europa de est, 1944-1947*, în „Arhivele Totalitarismului”, an VI (1998), nr. 1 (18), pp. 22-29.

230. BUCUR, Marius, *Situația Bisericii Române Unite (Greco-catolice) în perioada 1949-1964*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, seria Theologica Catholica”, an XLIII (1998), nr. 1, Cluj Napoca, pp. 85-99.

231. BUCUR, Marius, *Tentative de manipulare a Bisericii Române Unite. Sinodul electoral din martie 1946*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai, seria Theologica Catholica”, an XLIII (1998), nr. 1, Cluj Napoca, pp. 77-83.

232. BUCUR, Marius, *Stat și Biserică în România postbelică, 1945-1948. Câteva considerații,* în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca”, vol. XXXV (1996), pp. 303-315.

233. CAITAR, Mihai, *Rezistența și lupta oamenilor Bisericii din exilul românesc în Europa de vest împotriva regimului comunist din România*, în „Analele Sighet”, vol. II, 1995, pp. 480-488.

234. CARAVIA, Paul, ILOAIE, Ștefan, CONSTANTINESCU, Virgiliu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 1995, 85p.

235. CARAVIA, Paul coord., *Biserica Întemnițată. România 1944-1989*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1998, 461 p. și ediția în limba engleză, București, 1999, 415p.

236. CEMÂRTAN, Romeo, *Persecutarea clericilor și a comunităților religioase din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească de către statul sovietic în perioada 1945-1952*, în „Stalinizare și destalinizare. Evoluţii instituţionale și impact social", vol. coord. de Cosmin Budeancă și Florentin Olteanu, IICCMER, Polirom, 2014, pp. 323-337.

237. CEMÂRTAN, Romeo, *Situația și evoluția vieții bisericești din R.S.S.M. în perioada 1945-1962*, în „Destine individuale și colective în comunism", vol. coord. de Cosmin Budeancă și Florentin Olteanu, IICCMER, Polirom, 2013, pp. 347-359.

238. CHERESCU, Pavel, *Istoriografia Bisericii Ortodoxe Române în perioada 1948-1988*, în „Revista Teologică", serie nouă, an I (1991), nr. 2, pp. 45-54.

239. CHIVU-DUȚĂ, Carmen, *Cultele din România între prigonire și colaborare*, Iaşi, Polirom, 2007, 220p.

240. CIUHANDU, Petru, *Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-catolică în fața neamului,* Beiuș, Editura Buna Vestire, 1994, 89p.

241. COAJĂ, Costel, *Relația stat-biserică în perioada 1938-1948. Cazul Bisericii Ortodoxe Române*, Iaşi, Editura Princeps Edit, 2007, 438p.

242. CONOVICI, Iuliana, *L`Église Orthodoxe Roumaine, du communisme au postcommunisme*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană", 2007, 6, pp. 175-187.

243. CONSTANTINIU, Florin, *Biserica și ateismul de stat*, în „Dosarele istoriei", 2002, 7, nr. 11, pp. 2-3.

244. COTAN, Claudiu, *Biserica Ortodoxă Rusă în timpul celui de-al doilea război mondial,* în „Theologia pontica", nr. 1, 2009, Constanța, pp. 262-271.

245. COTAN, Claudiu, *Biserica Ortodoxă Rusă la încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial*, în „Analele Universităţii Ovidius din Constanţa. Seria Teologie ortodoxă", 2008, 6, nr. 1, p. 176-184.

246. DAMȘA, Teodor V., *Biserica Greco-Catolică din România în perspectivă istorică*, Timişoara, Editura de Vest, 1994, 319p.

247. DELETANT, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc, 1948-1965*, trad. Lucian Leuștean, Editura Polirom, 2001, 271p.

248. DOLGHIN, Florentina, *1917-1930, Biserica Rusă nu crede în lacrimi*, în „Magazin Istoric", an XXXVI (1991), nr. 3 (300), pp. 63-67.

249. *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803-2003). Volum aniversar*, coord. Mihai Vizitiu, Dragoş Bahrim și Adrian Timofti, Iași, 2003, 271p.

250. DUDNIC, Veronica, *Persecuţiile religioase în perioada dezgheţului hrușciovist (1958-1964) în RSS Moldovenească*, în „Repere ale dezvoltării la început de mileniu", Târgu Mureş, 2004, pp. 201-212.

251. DUMITRIU-SNAGOV, Ion, *Relaţiile Stat-Biserică*, Bucureşti, Editura Gnosis, 1996, 188p.

252. ENACHE, George, *Jocurile dialecticii și regândirea rolului Bisericii la început de ev comunist*, în „Tabor", an III, nr. 9, decembrie 2009, pp. 47-60.

253. ENACHE, George, *Lupta împotriva religiei în URSS și promovarea valorilor ateiste. Fundamente doctrinare, forme și metode de acţiune*, în „CNSAS, Arhivele Securităţii", vol. 4, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2008, pp. 132-173.

254. FLOREA, Călin-Valentin, *„Revenirea" la ortodoxie în fostele județe Mureş-Turda, Târnava Mică și Târnava Mare. General și particular*, în „Analele Universităţii Dimitrie Cantemir din Târgu Mureş, seria Geografia", 1998, pp. 287-317.

255. GĂINĂ, Dumitru, *Ortodoxia românească în Australia*, Bucureşti, Editura RCR Print, 2007, 131p.

256. GÂRDAN, Gabriel-Viorel, *Episcopia Ortodoxă Română din America-parte a Ortodoxiei americane*, Cluj Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2007, 569p.

257. GHIMICI, Mihaela, *Dependenţa de cale și Bisericile majoritare în contextul instaurării regimurilor comuniste în România și Polonia*, în „Studia politica", 2007, 7, nr. 3, pp. 639-654.

258. GRAMA, Remus, *Contribuţii la reluarea legăturilor dintre cele două Arhiepiscopii Ortodoxe Române din SUA, înainte și după 1990*, în „Slujitor al Bisericii și al neamului, Părintele Prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, membru corespondent al Academiei Române la împlinirea a 70 de ani", Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2002, pp. 648-656.

259. GRIGORESCU, Liviu Daniel, *Politica de laicizare a slujitorilor Bisericii și a credincioșilor*, în „Analele Sighet", vol. VII, 1999, pp. 99-110.

260. GRIGORESCU, Liviu-Daniel, MORARU, Constantin, *Secretariatul CC al PMR în alertă*, în „Magazin Istoric", an XXXIII (1999), nr. 1 (382), pp. 42-45.

261. GROSSU, Sergiu, *Apărând adevărul*, București, Editura „Duh şi Adevăr”, 2002, 237p.

262. GROSSU, Sergiu, *Calvarul României creştine*, [Chişinău], „Convorbiri literare” – ABC DAVA, 1992, 381p.

263. GROSSU, Sergiu, *Cultele religioase din România și represiunea comunistă*, în „Experimentul Pitești, vol. 2. Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste”, Piteşti, 2003, pp. 107-116.

264. GROSSU, Sergiu, *Rezistența spirituală în România comunistă (1954-1960),* în „Analele Sighet”, vol. VIII, 2000, pp. 158-169.

265. GUINLET-LORINET, Sylvaine, *Bisericile din România în anii cinzeci, văzute de Vatican*, în „Memoria”, nr. 1(34), 2001, p. 62-69.

266. ****Evoluția legislației cu privire la culte: 1928-prezent. Dezbateri parlamentare: Biserica Ortodoxă Română și cultele minoritare*, coord. Georgeta Dimisianu, București, Historia, 2007, 135p.

267. HRISTODOL, Felicia, HRISTODOL, Gheorghe, *Istoria bisericii şi a religiilor în istoriografia din România după 1989*, în „Analles Universitatis Apulensis. seria historica”, 2003, 7, pp. 79-83.

268. HRISTODOL, Gheorghe, *Istoria bisericii şi a religiilor în istoriografia română, 1944-1989*, în „Analles Universitatis Apulensis. seria Historica”, 2003, 7, pp. 75-78.

269. ILOAIE, Ştefan, CARAVIA, Paul, CONSTANTINESCU, Virgiliu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 1995, 85p.

270. IONIȚOIU, Cicerone, *Cartea de Aur a rezistenței româneşti împotriva comunismului*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Hrisovul, 1995-1996, 365, 347p.

271. IONIȚOIU, Cicerone, *Preoţi cu crucea-n frunte*, în „Altarul Banatului”, 1996, 7, nr. 1-3, pp. 77-87.

272. IONIȚOIU, Cicerone, BOTA, Ioan, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989),* ed. a III-a, Cluj-Napoca, Casa de Editură „Viaţa Creştină”, 2001.

273. IVĂNESCU, Sorin, *Securitatea și cultele în perioada 1948-1958*, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, 2009, 46, Iași, pp. 287-313.

274. LANGA, Tertulian, *Relaţia Biserică-Stat*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Seria Theologia Catholica”, an XL (1996), nr. 1, pp. 81-92.

275. LISNIC, Ioan, *Mitropolitul Visarion Puiu: Viața și opera sa bisericească*, Chişinău, Editura „Labirint”, 2010, 145p.

276. MANER, Hans-Christian, *Trecutul și cultura memoriei confesionale în România după 1989*, în „Revista teologică", 2009, 19, nr. 1, pp. 64-77.

277. MARCU, Vasile, *Drama Bisericii Române Unite cu Roma (greco-catolică). Documente și mărturii*, București, Editura Crater, 1997.

278. MATEI, Dorin, *Arhiva Mitrohin [Biserica Rusă în 1975]*, în „Magazin Istoric", an XXXIV (2001), nr. 2 (407), pp. 79-82.

279. MIHOC, Blaga, *Religie și naționalitate*, Oradea, Ed. Logos, 1998, 343p.

280. MIHOC, Blaga, *Din viața religioasă a orașului Beiuș în perioada 1918-1948*, în „Familia", an XXX (1994), nr. 6, pp. 54-57.

281. MOISIN, Anton, *Istoria marii prigoane contra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-catolice între anii 1948-1989*, vol. I, Parohia Română Unită cu Roma, greco-catolică Victoria şi Munţii Făgăraş, 1998.

282. MOISIN, Anton, *Glasuri din prigoană*, în „Unirea", an IV, nr. 2 (19), februarie 1993, pp. 2-3; nr. 6 (23), iunie 1993, pp. 2-3.

283. MOISIN, Anton, *O gravă lovitură dată neamului românesc. Calomnierea Bisericii române unite cu Roma, greco-catolice*, [f.l.], 1996, 350p.

284. MOISIN, Octavian, *Concluzii la cadrul canonic juridic și la cadrul canonic al situației bunurilor aparţinătoare Bisericii Române Unite (1948-1991)*, în „Unirea", an II, nr. 5, august 1991, pp. 2, 4.

285. MOISIN, Octavian, *Necanonicitatea și invaliditatea așa-zisei „reveniri" a cultului greco-catolic român la cultul ortodox român*, în „Unirea", an II, nr. 3, mai 1991, p. 4; nr. 4, iunie 1991, p. 4.

286. MORAR Vulcu, Călin, *Catolicismul în discursul oficial al Bisericii Ortodoxe Române în primii ani postbelici*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Theologia Catholica", 1999, 44, nr. 2, Cluj Napoca, pp. 3-12.

287. MORARU, Constantin, GRIGORESCU, Liviu-Daniel, *Secretariatul CC al PMR în alertă*, în „Magazin Istoric", an XXXIII (1999), nr. 1 (382), pp. 42-45.

288. MUNTEANU, Alexandru-Armand, *Ghid bibliografic pe teme și probleme din publicațiile revistei mitropolitane „Glasul Bisericii" (1973-2002)*, [București], Sfânta Arhiepiscopie a Bucureştilor, 2004, 267p.

289. MUREȘANU, Camil, *Propaganda în pregătirea și desfășurarea suprimării Bisericii greco-catolice în anii 1945-1948*, în „Hyperboreea", an II (1999), nr. 4-5, pp. 3-6.

290. ONIŞORU, Gheorghe, *Atitudini politice ale clerului din România, 1944-1948,* în „Arhivele Totalitarismului", an V (1997), nr. 2-3 (15-16), pp. 51-56.

291. *CNSAS, Partidul, Securitatea și cultele,* volum coordonat de Adrian Nicolae Petcu, București, Editura Nemira, 2005, 429p.

292. PĂCURARIU, Mircea, *Adevăruri care nu se cunosc [despre uniaţie],* în „Telegraful Român", an 138, nr. 5-6, 1 februarie 1990, pp. 1-2.

293. PĂCURARIU, Mircea, *Cărturari sibieni de altădată,* Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002.

294. PĂCURARIU, Mircea, *Dicţionarul teologilor români,* Bucureşti, Univers Enciclopedic, 1996, 504p; ediţia a II-a, revăzută şi întregită, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, 550p.

295. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, EIBMBOR, 1994, 606p.

296. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1994.

297. PĂCURARIU, Mircea, *Pagini din istoria bisericească românească*, în „Buna Vestire", 1997, 5, nr. 1-2, pp. 16-18; nr. 3, pp. I-IV; nr. 4, pp. 14-15; nr. 5-6, pp. 14-16; nr. 7-8, Beiuș, pp. 14-16.

298. PĂIUȘAN, Cristina, *Problema cultelor în rapoartele securităţii, 1949,* în „Arhivele Totalitarismului", 1999, nr. 3-4 (24-25), pp. 90-98.

299. PETCU, Adrian Nicolae, *Activitatea Departamentului Cultelor în atenţia Securităţii (1970-1989),* în „Caietele CNSAS", an II, nr. 2(4)/2009, pp. 60-120.

300. PETCU, Adrian Nicolae, *Cultele din România în anii `80-date statistice,* în „Dosarele istoriei", 2004, 9, nr. 5, București, pp. 61-63.

301. PETCU, Adrian Nicolae, *Împuternicitul de culte între conformism și asigurarea libertății religioase*, în „Caietele CNSAS", an VI, nr. 1-2 (11-12)/2013, pp. 7-82.

302. PETCU, Adrian Nicolae, *Ministerul Cultelor și slujitorii altarului în anii „democrației populare"*, în „Pro memoria", 2004, nr. 3, Bucureşti, pp. 295-344.

303. PETCU, Adrian Nicolae, BODEANU, Denisa, *Contribuţii la întocmirea unui dicţionar al ofiţerilor de Securitate,* în „Caietele CNSAS", an II, nr. 1 (3)/2009, pp. 55-69.

304. PLĂIANU, Clemente, PRUNDUŞ, Silvestru Augustin, *Măsluirea istoriei,* în „Viaţa Creştină", an III, nr. 18 (64), septembrie 1992, pp. 1, 3.

305. PLOSCARU, Ioan, *Scurtă istorie a Bisericii Române*, Timișoara, Editura Helicon, 1995, 120p.; ediția a II-a, 1998, 128p.

306. PLOSCARU, Ioan, *Desființarea Bisericii greco-catolice*, în „Analele Sighet", vol. VI, 1998, pp. 679-684.

307. POPA, Eugen, *Legea strămoșească și Unirea cu Roma*, Cluj-Napoca, Casa de editură „Viaţa creştină", 1992, 30p.

308. POPESCU, Alice, BARBU, Constantin, *Bucureşti-Vatican, dialog cu sincope [vizita lui I. Gh. Maurer din 1968]*, „Magazin Istoric", an XXXIV (2001), nr. 11 (416), pp. 39-43.

309. POPESCU, Traian, *Măsuri opresive ale statului român ateu asupra monahismului*, în „Experimentul Pitești", vol. 2. (Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste), Piteşti, 2003, pp. 179-186.

310. POPOVICI, Justina, *Mănăstirea „Sfânta Ana" și ctitorul ei Pamfil Șeicaru*, Craiova, Editura Craiova, 2008, 79p.

311. PREDA, Radu, *Comunismul sau o modernitate eşuată. Schiţă social-teologică a unei idei politice*, în „Tabor", an III, nr. 9, decembrie 2009, pp. 28-46.

312. ****Preotul Constantin E. Moraitakis. Viaţa și opera sa după documente inedite publicate și comentate de Euripide C. Moraitakis*, București, Editura Enciclopedică, 2004, 229p.

313. PRUNDUȘ, Silvestru A., PLĂIANU, Clemente, CUCERZAN, Eugen S., *Denaturări grave privind istoria Bisericii Române Unite (Greco-Catolice)*, Cluj, Casa de Editură „Viața creștină", 1993, 30p.

314. PRUNDUȘ, Silvestru A., PLĂIANU, Clemente, *Catolicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al bisericii române unite*, Cluj-Napoca, 1994.

315. PRUNDUȘ, Silvestru A., PLĂIANU, Clemente, *Cei 12 episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Cluj-Napoca, Editura Viaţa Creștină, 1998, 223p.

316. PRUNDUȘ, Silvestru A., PLĂIANU, Clemente, *Biserica Română Unită și misiunea ei națională*, în „Tribuna", an VI (1994), nr. 39-40, pp. 1, 6.

317. RAȚIU, Alexandru, *Persecuția Bisericii Române Unite*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 1994, 156p.

318. RĂDULESCU, Mihai, *Casa lacrimilor neplânse. Martor al acuzării în procesul „reeducatorilor"*, Bucureşti, Editura Ramida, 1993, 160p.

319. RĂDULESCU, Mihai, *Dumnezeule al meu de ce m-ai părăsit? Reeducări camera 4 spital, Pitești*, București, Editura Ramida, 1996, 76p.

320. RĂDULESCU, Mihail, *Istoria literaturii române de detenţie*, vol. I-II, Editura Ramida, 1998.

321. RĂDULESCU, Mihai, *Sânge pe Râul Doamnei*, Bucureşti, Ramida, 1992, 158p.

322. ROBERTI, Jean-Claude, *Les Uniates*, Paris, Les Editions du Cerf, 1992.

323. ROSKE, Octavian coord., *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. I (A-E), INST, Bucureşti, 2011, 666p; vol. II (F-O), 2012, 718p.

324. RUSU-BLĂJAN, Maria Ramona, *Ipostazele exilului la Constantin V. Gheorghiu*, în „Annales Universitatis Apulensis. Seria Philologica. Universitatea 1 decembrie 1918", 2011, 12, nr. 3, pp. 99-110.

325. ****Securitatea şi cultele*, în „Expres", Bucureşti, nr. 91, 22-28 octombrie 1992, p. 11.

326. SIMUŢ, Ioan, *Destinul unei cărţi, cartea unui destin*, în „România literară", nr. 35, noiembrie 1992, p. 10.

327. SOLOVEI, Rodica, *Activitatea Guvernământului Transnistriei în domeniul social-economic şi cultural (19 august 1941-29 ianuarie 1944)*, Iaşi, Casa editorială „Demiurg", 2004, 182p.

328. STĂNCIULESCU-BÂRDA, Alexandru, STĂNCIULESCU-BÂRDA, Cristian, *Bibliografia revistei „Biserica Ortodoxă Română*, vol. 1 (1874-1994), Bârda, Editura „Cuget românesc", 2001, 389p; vol. 2 (1874-2004), 2008, 704p; vol. 3 (1874-2004), 2008, 925p.

329. STĂNCIULESCU-BÂRDA, Alexandru, STĂNCIULESCU-BÂRDA, Cristian, *Bibliografia revistei „Ortodoxia", 1949-2008*, Bârda, Editura „Cugetul românesc, 2011, 555p.

330. STĂNCIULESCU-BÂRDA, Alexandru, STĂNCIULESCU-BÂRDA, Cristian, *Bibliografia revistei „Studii teologice" (1929-2008)*, Bârda, Editura „Cugetul românesc", 2010, 806p.

331. SUTTNER, Ernest Christian, *Recunoaşterea Bisericii Ortodoxe ca Biserică soră de către Conciliul Vatican II*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Theologia Catholica", an XLIII (1998), nr. 1, pp. 111-118.

332. ŞANDRU, Dumitru, *Biserica din România, 1944-1948*, în „Arhivele Totalitarismului", an VI (1998), nr. 1 (18), pp. 210-228.

333. ŞINCAN, Ana, *On the relationship of church and state in communist Romania. Theoretical and comparative framework*, în „Anuarul Institutului de cercetări socio-umane Gheorghe Şincai", 2010, 13, Târgu Mureş, pp. 185-199.

334. ŞTIRBAN, Codruţa Maria, ŞTIRBAN, Marcel, *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Editura Muzeului Sătmărean, 2000.

335. ****Teologi şi ierarhi. Biserica Ortodoxă Română*, vol. I, Bucureşti, Rompres, 1997, 237p.

336. TURCAN, Nicolae, *Marx şi religia. O introducere*, Cluj Napoca, 2013.

337. TURCU, Constantin Gh., *Sfântul Petrache Lupu de la Maglavit. Partea a II-a şi a III-a*, Craiova, Editura Contrafort, 2007, 217p.

338. TURCU, Monica, *Glasuri din prigoană*, în „Unirea", nr. 4 (21), aprilie 1993, pp. 2-3.

339. TURCUŞ, Şerban, *Papa Paul al VI-lea şi Biserica Română Unită*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Theologia Catholica", an XLIII (1998), nr. 1, pp. 101-109.

340. TURCUŞ, Şerban, *Vaticanul în discursul politic românesc (1947-1953)*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj Napoca", XXXVI (1997), pp. 185-196.

341. TURCUŞ, Veronica, TURCUŞ, Şerban, *„La civiltà cattolica" şi evenimentele din România dintre anii 1948-1952*, în „Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureşan", Cluj Napoca, 1998, pp. 514-533.

342. ŢÂRĂU, Liviu, *Percepţii americane privind situaţia religioasă din România, 1944-1946*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Theologia catholica", 2000, 45, nr. 2, Cluj Napoca, pp. 3-18.

343. ŢÂRĂU, Virgiliu, *„Democraţiile populare" şi atitudinea lor faţă de religie şi Biserică în anul 1948*, în „Analele Sighet", vol. VI, 1998, pp. 670-678.

344. ŢURCANU, Ion, FURTUNĂ, Petru, *Campania sovietică de lichidare a lăcaşurilor de cult din Basarabia*, în „Experimentul Piteşti", vol. 2 (Opresiunea cultelor religioase din România în timpul dictaturii comuniste), Piteşti, 2003, pp. 127-134.

345. URS, Mariana Alina, *Un pas spre comunizare: eliminarea educaţiei religioase din şcolile publice*, în „Stalinizare şi destalinizare. Evoluţii instituţionale şi impact social", vol. coord. de Cosmina Budeancă şi Florentin Olteanu, IICCMER, Polirom, 2014, pp. 225-236.

346. VASILE, Cristian, *Atitudini ale clerului ortodox şi catolic faţă de Uniunea Sovietică şi faţă de regimul de tip sovietic*, în „Biserică, Putere, Societate. Studii şi documente", sub redacţia lect. Ovidiu Bozgan, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001, pp. 155-181.

347. VASILE, Cristian, *Biserica Romano-catolică din Europa răsăriteană 1945-1950*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană”, vol. I, 2002, pp. 109-122.

348. VASILE, Cristian, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist,* București, Curtea Veche, 2003, 381p.

349. VASILE, Cristian, *Politica religioasă a PCR*, în *Ziarul de duminică*, supliment al „Ziarului Financiar”, an II, nr. 497, vineri 3 noiembrie 2000, p. I, IV.

350. VASILE, Cristian, *Securitatea și problema greco-catolică în anii 1965-1989*, în „Despre Holocaust şi Comunism”, anuarul Institutului Român de Istorie Recentă, vol. I, 2002, pp. 245-267.

351. VASILE, Cristian, *The Apostolic Nunciature in Romania at the beginning of the Communist Regime 1945-1950*, in „Annuario”, a cura di Şerban Marin, Ion Bulei, Rudolf Dinu, anno 4, 2002, Istituto Romeno di Cultura i Ricercea Umanistica, Casa Editrice Enciclopedica, Bucarest, 2002, pp. 256-261.

352. VASILE, Cristian, *The Romanian Communists and the Churches, 1945-1948*, în „Totalitarianism Archives”, no. 1-2/2002, pp. 131-135.

353. VOLOKITINA, Tatiana, *Stalin – Biserica Rusă: o relație interesantă*, în „Magazin Istoric”, an XXXIV (2001), nr. 1 (406), pp. 15-20.

354. XENOFONTOV, Ion, *Activitatea împuterniciților în problemele Bisericii Ortodoxe de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS pentru RSS Moldovenească (1944-1965)*, în „Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social”, vol. coord. de Cosmina Budeancă și Florentin Olteanu, IICCMER, Polirom, 2014, pp. 311-322.

355. ZUBAŞCU, Ion, *Desființarea bisericii greco-catolice în documentele securității*, în „Analele Sighet”, vol. VI, 1998, pp. 685-694.

356. ZUBAŞCU, Ion, *Scurtă istorie a Bisericii române*, Timișoara, Editura „Signata”, 1994, 120p.

III. Lucrări speciale. Studii și articole

357. AIOANEI, Constantin, MORARU, Frusinica, *Biserica Ortodoxă Română în luptă cu „diavolul roșu”,* în „Altarului Banatului”, an XII (2001), nr. 1-3, pp. 89-99.

358. AIOANEI, Constantin, TRONCOTĂ Cristian, *Contra „armatei negre a călugărilor și călugărițelor”*, în „Magazin Istoric”, XXX (1996), nr. 1 (346), pp. 3-5, 8; nr. 2 (347), pp. 17-21; „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 159-160, iulie 1996, p. 2; nr. 161-162, august 1996, p. 2.

359. AIOANEI, Constantin, TRONCOTĂ, Cristian, *„Desfiinţaţi mănăstirile”- un ordin care nu a mai sosit,* în „Magazin Istoric”, an XXXII (1998), nr. 8 (377), pp. 29-32.

360. ALIC, Daniel, *Episcopii Caransebeşului Vasile Lăzărescu şi Veniamin Nistor-doi ierarhi retraşi din scaun de autorităţile comuniste*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015, pp. 107-118.

361. ALPETRI, Sorin, *Între timp și veșnicie. Viața părintelui Arsenie Papacioc*, [Suceava], Editura Accent Print, 2014, 259p.

362. ALUPEI, Silviu, *Pe urmele deciziei de achitare a lotului „Rugul Aprins”,* în „Rost”, an I, nr. 6, august 2003, p. 14.

363. ALBU, Alin, *Preoţi ortodocşi din Arhiepiscopia de Alba Iulia care au suferit detenţie în închisorile comuniste*, în „Revista teologică”, an XV (87), nr. 1, ianuarie-martie 2005, Sibiu, pp. 16-37.

364. ANDREI, Andreicuţ, *Mărturisitori pentru Hristos*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2005, 174p.

365. ANDREI, Andreicuţ, *Un luminător din perioada „marelui întuneric”-Sofian Boghiu*, în „Tabor”, an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 5-8.

366. ANDREICA, Dumitru-Marcos, *Jertfă și slujire – Pr. Florea Mureșan*, în „Renaşterea”, an VIII (1997), nr. 11, Cluj Napoca, p. 8.

367. ANDREICA, Marcel, *Preotul Liviu Brânzaș*, în „Renașterea”, an X (1999), nr. 1, Cluj Napoca, p. 10.

368. ANDREICA, Marcel, *Un vajnic slujitor al apostolatului laic: Traian Dorz*, în „Vestitorul Ortodoxiei Românești”, an II (1990), nr. 11, 1-15 iunie, p. 6.

369. ANTOCI, Siluan, *Monahii ortodoxe purtătoare de lumină în întunericul comunist*, vol. 1, Iași, Doxologia, 2010; vol. 2, 2012.

370. ANTONIE, Plămădeală, *Dictatul durerii naționale. Golgota Bisericii Române*, în „Ortodoxia Maramureşeană”, an II (1997), nr. 2, pp. 215-219.

371. ANTONIE, Plămădeală, *Episcopul Dr. Nicolae Popovici s-a întors întru ale sale*, în „Telegraful Român”, an 140, nr. 31-34, 1 septembrie 1992, p. 4.

372. ANTONIE, Plămădeală, *Obrazul curat al Bisericii*, în „Telegraful Român”, an 140, nr. 31-34, 15 august și 1 septembrie 1992, p. 3.

373. ARDELEANU, George, *Un scenariu de tip hold-up: botezul într-o celulă de închisoare*, în „Și cerul s-a umplut de sfinți...”, București, 2012, pp. 393-412.

374. ARGATU, Alexandru, *Viața arhimandritului Ilarion Argatu*, Bacău, Editura Plumb, 2000, 142p.

375. ****Arhiepiscopul Dr. Antim Nica, prinos la centenarul nașterii (1908-2008)*, vol. îngrijit de Eugen Drăgoi, Galați, Editura Episcopiei Dunării de Jos, 2008, 286p.

376. ****Arhiepiscopul Teofil Herineanu-100 de ani de la naștere*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Pr. Ioan Chirilă, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2010, 250p.

377. BANCIU, Liorean Gheorghe, *Protopopul Liviu Boldura al Bradului,* în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 279-282.

378. BARTOLOMEU, Anania, *Păstorirea Patriarhului Justinian stă sub semnul providenței dumnezeiești*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an X, nr. 205, 15 iunie 1998, p. 2; nr. 206-207, 15 iulie 1998, p. 2; nr. 208, 1 august 1998, pp. 2, 7.

379. BASA, Gabriel Valeriu, *Slujitorul, jertfitorul, biruitorul. Crâmpeie din cununa unei vieți-preotul Ioan Sabău (1914-2009),* în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 229-236.

380. BĂLAN, Ioanichie, *Chipuri de călugări îmbunătățiți*, vol. 1, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2008, 423p; vol. 2, 2009, 384p.

381. BĂLAN, Ioanichie, *Viața părintelui Cleopa*, Iași, Editura Trinitas, 2002, 335p.

382. BERARIU, Paul, *Din viața episcopului Andrei Magieru al Aradului, 1936-1960*, Arad, 1997.

383. BEȘLEAGĂ, Vladimir, *Bisericile și mănăstirile sub regimul comunist totalitar în RSSM (1950-1960)*, în „Destin românesc”, 1996, 3, nr. 1, pp. 121-136; nr. 3, pp. 60-77; nr. 4, pp. 85-100.

384. BICHIR, Florian, *Episcopul Victor-Vasile Leu a fost răpit de KGB și condamnat la moarte,* în „Evenimentul Zilei”, ediția I, nr. 2687, 21 aprilie 2001, p. 11.

385. BIZĂU, Ioan, *Arhiepiscopul Teofil Herineanu (1909-1992),* în „Renașterea”, an VIII (1997), nr. 11, Cluj Napoca, pp. 2, 11.

386. BIZĂU, Ioan, *Viaţa liturgică a Bisericii şi rezistenţa românească împotriva comunismului*, în *Filocalia*, publicaţie a ASCOR Cluj, în „Renaşterea", nr. 11, 1995, pp. 1-2.

387. BODEA, Cornelia, *Spiritul „rugului aprins" de la mănăstirea Sf. Antim-Bucureşti*, în „Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice şi arheologie a Academiei Române", 2000, 25, Bucureşti, pp. 141-147.

388. BOLDUR-LĂŢESCU, Gheorghe, *Viaţa lui Pahomie [despre schitul cu acelaşi nume]*, în „România Liberă", 13 iulie 1991, p. 3.

389. BOTEZAN, Liviu, *Greco-catolicii şi raportul lor cu ortodocşii în cadrul României Mari (1918-1948)*, în „Tribuna", 1990, 2, nr. 50, pp. 1, 7.

390. BOZGAN, Ovidiu, *Biserica ortodoxă română din Paris în anii postbelici*, în vol. „Studii de Istoria Bisericii", sub redacţia lect. univ. Ovidiu Bozgan, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2000, pp. 43-66.

391. BOZGAN, Ovidiu, *Partenie Ciopron: de la Episcopia Armatei la Eparhia Romanului*, în „Analele Universităţii din Bucureşti", seria Istorie, tom XLVII (1998), pp. 111-128.

392. BOZGAN, Ovidiu, *Stat, ortodoxie şi catolicism în România comunistă*, în „Dosarele Istoriei", an VI (2001), nr.5, pp. 19-24.

393. BOZGAN, Ovidiu, *Teologul Spiridon Cândea între extremismele politice*, în vol. „Biserică, Putere, Societate. Studii şi documente", sub redacţia lect. univ. Ovidiu Bozgan, Bucureşti, 2001, pp. 258-271.

394. BOZGAN, Ovidiu, *The Romanian Orthodox Church and the Roman-Catholic Church at the time of the second Vatican Council*, in „Totalitarianism Archives", volume 10 (2002), no. 34-35, pp. 192-214.

395. BOZGAN, Evantia, BOZGAN, Ovidiu, *În căutarea dialogului. Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Romano-catolică în primul deceniu postconciliere*, în „Revista istorică", 2002, 13, nr. 5-6, pp. 69-95.

396. BOZGAN, Evantia, BOZGAN, Ovidiu, *Independenţă, politică externă şi politică religioasă. Consideraţii asupra cazului românesc în anii 1970*, în „Studii şi Materiale de Istorie Contemporană", serie nouă, vol. I (2002), pp. 245-264.

397. BOZGAN, Evantia, BOZGAN, Ovidiu, *Lunga aşteptare a unui episcop ortodox. Din viaţa şi activitatea lui Antim Nica*, în „Arhivele totalitarismului", 2001, 9, nr. 3-4, pp. 134-148.

398. BOZGAN, Ovidiu, BOZGAN, Evantia, *În căutarea dialogului. Biserica Ortodoxă Română şi Biserica romano-catolică în primul deceniu postconciliar*, în „Revista Istorică", tom XIII (2002), nr. 5-6, pp. 69-95.

399. BRIA, Ion, *Un mare teolog ortodox intelectual român Pr. Ioan Coman*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an CXV (1997), nr. 1-6, pp. 233-241.

400. BRIA, Vasile, *Nici cimitire nu au fost cruțate*, în „Magazin Istoric”, an XXIV (1990), nr. 3 (276), p. 16.

401. BUCURESCU, Adrian, *Așezăminte monahale. Mănăstirea Piteșteanu*, în „România liberă”, an III, nr. 714, 8-9 august 1992, p. 6.

402. BUCUROIU, Florentina, *Nicolae Steinhardt. Experiența închisorii politice românești*, București, Mustang, 2011, 158p.

403. BUNEA, Ion, *Liviu Galaction Munteanu*, în „Telegraful Român”, an 138, 15 martie 1990, nr. 11-12, p. 3.

404. BUTEANU, Ioan, *În amintirea unui apostol – Preotul dr. Florea Mureșan*, în „Renașterea”, an I (1990), nr. 9, Cluj Napoca, p. 5.

405. BUZAN, Sever, *BOR și catehizarea*, în „Renașterea”, an I (1990), nr. 5, Cluj Napoca, p. 3.

406. CALCIU Gheorghe, *Biserica Românească din Paris Sf. Arhangheli Mihail, Gavriil și Rafail*, în „Buletinul Parohiei Înălțarea Sfintei Cruci”, nr. 9, septembrie 2003, pp. 4-7.

407. CALINIC, Episcopul Argeșului și Muscelului, *Biserica Neamului în pumnii tiranului (1945-1947)*, Curtea de Argeș, Dacpress, 2006, 48p.

408. CANDU, Teodor, MOȘIN, Octavian, *Clerul din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Registrul oficial din 1945-1948 (I)*, în „Archiva Moldaviae”, 2009, 1, pp. 244-282.

409. CATALAN, Gabriel, *Înscăunarea Patriarhului Justinian,* în „Analele Sighet”, vol. VI, Fundația Academia Civică, 1998, pp. 706-711.

410. CEMÂRTAN, Romeo, *Politica bisericească a Patriarhiei Ruse în RSSM*, în „Maluri de Prut”, 2010, 2, nr. 7-8, Huși, pp. 10-11.

411. CHIȚULESCU, Policarp, *Lumini și umbre din viața și activitatea unui ierarh misionar-Mitropolitul Nifon Criveanu*, în „BOR”, 2010, nr. 2, mai-august, pp. 186-198.

412. CIORBĂ, Veaceslav, *Biserica ortodoxă din Basarabia și Transnistria (1940-2010)*, Pontos, 2011, 460p.

413. CIORBĂ, Veaceslav, *Situația preoțimii basarabene în timpul ocupației sovietice din anii 1940-1941*, în „Maluri de Prut”, 2009, 2, nr. 3, Huși, pp. 1, 8-10.

414. CIMBRU, Mihai, *Părintele Ioan Sabău-o viață în slujba lui Hristos și a oamenilor*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 217-219.

415. CIOROIANU, Adrian, *Biserica Ortodoxă Română între tradiţie şi compromis, anul 1945 (partea I)*, în „Studii de Istoria Bisericii", sub redacţia lect. univ. Ovidiu Bozgan, Editura Universităţii, 2000, pp. 27-42.

416. CIOVEIE, Valentin, *Părintele Andrei Scrima*, în „Tabor", an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 71-84.

417. CIUHANDU, Petru, *Biserica Ortodoxă Română și Biserica Greco-catolică în fața neamului*, Beiuş, Editura Buna Vestire, 1994.

418. CLIPA, Sorin Toader, *Fondul bisericesc al Bucovinei şi lichidarea lui: 1948-1949*, Suceava, Editura Universităţii din Suceava, 2006, 147p.

419. CODRESCU, Răzvan, *Sandu Tudor în pragul canonizării,* în „Rost", an I, nr. 6, august 2003, p. 9.

420. CORBAN, Camelia, *Părintele Iustin Pârvu: izvor al demnității românești,* în „Memoria", nr. 3-4/2001, (36-37), p. 160-168.

421. CORMOŞ, Graţian, *Metamorfoza creştină a femeilor în închisorile comuniste din România*, în „Tabor", an III, nr. 9, decembrie 2009, pp. 75-82.

422. CRISTEA, Mihaela, *Les monastères orthodoxes roumaines dans les archives de la Securitate*, în „Revista Arhivelor", 2008, 85, nr. 2, pp. 208-224.

423. CRIȘAN, George, *Credința dă curaj,* în „Curierul Românesc", an VII, nr. 4-5, aprilie-mai 1995, p. 28.

424. DAVID, Gheorghe, *Monumente victime ale dictaturii ceaușiste – Mănăstirea Cotroceni*, în „Magazin Istoric", an XXIV (1990), nr. 9 (282), pp. 6-7.

425. DAVID, Petre I., *Patriarhul Justinian un vizionar al veacului ce va să vină*, în „BOR", an CXVI (1998), nr. 1-6, pp. 130-136.

426. DAVID, Petre I., *Învățământul pentru folosul Bisericii și Patriei, o preocupare de vocație a Patriarhului Justinian*, în „Studii Teologice", an LIII (2001), nr. 3-4, pp. 24-47.

427. DAVID, Petru I., *O celebră biserică ce nu mai este: Sfânta Vineri*, în „Magazin Istoric", an XXIV (1990), nr. 2 (275), pp. 14-16.

428. DAVID, Petre I., *Profesorul doctor Gheorghe Popescu-Vâlcea, un om al suferinței (1912-1998)*, în „BOR", an CXVI (1998), nr. 7-12, pp. 288-290.

429. DESPINESCU, Anton, *Mitropolitul Visarion Puiu. Un ierarh român luminat*, în „Dialog Teologic", an I (1998), nr. 2, Iași, pp. 233-244.

430. DOBREI, Florin, *Preotul Ioan Sabău din Bobâlna (1914-2009)-un pătimitor hunedorean în temnițele comuniste*, în „Pătimitori și pătimire în

închisorile comuniste", vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 245-256.

431. DRĂGOI, Eugen, *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de jos, 1964-1989*, Galați, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de jos, 1990, 354p.

432. DRĂGOI, Marius-Dan, *Aspecte privind activitatea pastoral-misionară a protosinghelului Nicodim Măndiță în Mitropolia Ardealului*, în „Revista teologică", 2002, 12, nr. 2, pp. 91-106.

433. DRĂGULIN, Gheorghe, *Biserica Ortodoxă Română și prigoana comunistă*, în „Vestitorul Ortodoxiei Românești", an II (1990), nr. 7-8, pp. 15-16.

434. DRĂGULIN, Gheorghe, *Profesorul dr. Teodor M. Popescu – eminent istoric bisericesc ortodox și consecvent caracter creștin*, în „Ortodoxia", an XLVII (1995), nr. 3-4, pp. 70-100.

435. DRĂGULIN, Gheorghe, *Uniația ardeleană și o necesară reinterpretare a istoriei ei*, în „Studii Teologice", an XLVIII (1996), nr. 3-4, p. 89-95; „BOR", an CVIII(1990), nr. 1-3, pp. 32-39.

436. DRĂGULIN, Gheorghe, *Victimele pușcăriilor comuniste și ale revoluției în atenția aghiografului contemporan*, în „BOR", an CIX (1991), nr. 7-9, pp. 91-98.

437. DUBNEAC, Felix, *Evocări și mărturisiri din urmarea lui Hristos*, Editura „Gândire și Artă", Detroit, 1993.

438. DUBNEAC, Felix, *Mitropolitul Visarion Puiu*, în „Învierea", an I, nr. 16, 15 noiembrie 1990, Timișoara, p. 2.

439. DUBNEAC, Felix, *Taina Rugului Aprins – la mănăstirea Antim*, în „Mărturie ortodoxă", an X (1991), nr. 15, Haga, pp. 13-18.

440. DUMBRAVĂ, Costel, ENACHE, George, *Ierarhi, preoți, monahi, monahii și teologi de la Dunărea de Jos, victime ale represiunii comuniste*, în vol. „Credință, istorie și cultură la Dunărea de jos", Galați, Editura Episcopiei Dunării de jos, 2005, pp. 533-587.

441. DUMITRESCU-BUȘULENGA, Zoe, *Întâlnire cu „om al lui Dumnezeu". Pr. Roman Braga*, în „Teologie și Viață", an V (1995), nr. 4-7, Iași, pp. 212-213.

442. DURĂ, Ioan, *BOR și exercitarea autorității sale canonice asupra diasporei ortodoxe din anul 1948 până astăzi*, în „BOR", an CX (1992), nr. 11-12, pp. 136-143.

443. DURĂ, Ioan, *Edițiile Bibliei tipărite în România cu aprobarea Sf. Sinod al BOR după cel de-al doilea război mondial până în decembrie 1989*,

în „BOR”, an CX (1992), nr. 4-6, pp. 66-71; „Credinţa (The Faith)”, 1992, Detroit, pp. 88-93.

444. DURĂ, Ioan, *Din istoria Bisericii Ortodoxe Române a anilor 1945-1989. Evidenţe şi realităţi din viaţa acesteia*, postfaţă de Mihai Rădulescu, Bucureşti, Editura Ramida, 1994, 128p.

445. DURĂ, Ioan, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtaţi din scaun şi trimişi în recluziune monastică de către autorităţile comuniste în anii 1944-1981*, în „Altarul Banatului”, serie nouă, an XIII (2002), nr. 10-12, pp. 34-56.

446. DURĂ, Ioan, *La mănăstirea Sihăstria*, în „Luceafărul Românesc”, an III, nr. 35, noiembrie 1993, Montreal, pp. 20-21.

447. DURĂ, Ioan, *Monahismul românesc în anii 1948-1989*, prefaţă de Mina Dobzeu, Bucureşti, Editura Harisma, 1994, 127p.

448. DURĂ, Ioan, *Pătimirea Bisericii Ortodoxe Române (1945-1989)*, Bucureşti, Editura Ramida, 1994.

449. DURĂ, Ioan, *Pătimirea Bisericii Ortodoxe Române în cei patru zeci şi cinci de ani de dictatură comunistă,* în „Din documentele Rezistenţei”, nr. 4, 1992, pp. 13-21.

450. DURĂ, Ioan, *Priviri asupra unor aspecte mai puţin cunoscute ale lucrării marilor părinţi duhovnici din ultimele patru decenii şi jumătate*, în „Telegraful Român”, an 139, nr. 37-38, 1 octombrie 1991, pp. 1, 3.

451. DUŢU, Alexandru, *Orthodoxie et totalitarisme*, în „Sud-Estul şi contextul european”, buletin al Institutului de Studii Sud-Est Europene, an VII (1997), Bucureşti, pp. 53-86.

452. EMILIAN, Nica, *Monahismul din Moldova şi Decretul 410 din 1959*, în „Teologie şi Viaţă”, 2009, 19, nr. 1-4, Iaşi, pp. 165-187.

453. ENACHE, George, *Arestarea şi condamnarea lui Dumitru Stăniloae*, în „Rost”, an I, nr. 9, noiembrie 2003, p. 4-7.

454. ENACHE, George, *Decretul 177 din 7 august 1948 şi consecinţele acestuia pentru viaţa religioasă din România. Privire comparativă*, în „Studii danubiene. Documente. Studii de istorie, monografii”, 2010, 2, nr. 2, Galaţi, pp. 22-33.

455. ENACHE, George, *Episcopul Antim Nica şi poziţia sa faţă de relaţiile stat-biserică în România comunistă*, în „Analele Universităţii Dunărea de Jos-Historia”, 2003, 2, Galaţi, pp. 159-172.

456. ENACHE, George, *Episcopul-martir Nicolae Popovici sau despre curajul de a rosti*, în „Rost”, an I, nr. 5, iunie 2003, pp. 21-23.

457. ENACHE, George, *Ilarion Felea*, în „CNSAS, Arhivele Securităţii", vol. I, Bucureşti, Editura Pro Historia, 2002, pp. 97-101.

458. ENACHE, George, *Însemnări despre o frumoasă și îndelungată prietenie: arhiepiscopul Antim Nica și arhimandritul Varlaam Chiriță*, în „Teologie şi educaţie la Dunărea de Jos", an IV(2005), Galaţi, Editura Episcopiei Dunării de Jos, pp. 307-318.

459. ENACHE, George, *O martiră a Bisericii Ortodoxe Române din perioada comunistă: maica Mihaela Iordache*, în „Analele Universităţii Dunărea de Jos-Historia", 2005, 4, pp. 303-312.

460. ENACHE, George, *O pagină din vremea represiunii religioase în România comunistă „Rugul aprins"*, în „Dosarele istoriei", 2002, 7, nr. 11, pp. 49-57.

461. ENACHE, George, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București, Nemira, 2005.

462. ENACHE, George, *Politică și religie în primele decenii ale Războiului Rece. Problema diasporei ortodoxe române din Occident*, în „Tabor", 2008, 1, nr. 11, pp. 53-64.

463. ENACHE, George, *Puterea politică și Biserica Ortodoxă Română. Considerații istorice*, în „Rost", an I, nr. 8, octombrie 2003, pp. 25-30; nr. 9, noiembrie 2003, pp. 27-32.

464. ENACHE, George, *Rugul Aprins*, în „Dosarele Istoriei", an VII (2002), nr. 11 (75), pp. 49-57.

465. ENACHE, George, *„Rugul aprins" din perspectivă istorică*, în „Tabor", an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 55-70.

466. ENACHE, George, *Statul și Biserica Ortodoxă Română în anii „democrației populare"*, în „Dosarele Istoriei", an VIII (2003), nr. 9 (85), pp. 11-21.

467. ENACHE, George, *Strategii de infiltrare și atragere la colaborare a cultelor religioase, elaborate de autoritățile procomuniste din România în perioada 1945-1948, cu o privire specială asupra cazului Bisericii Ortodoxe Române*, în „Caietele CNSAS", 2008, 1, nr. 1, pp. 53-92.

468. ENACHE, George, *Viața creștină în închisorile din România comunistă. Studiu de caz: Valeriu Gafencu*, în „Studii danubiene", an III-IV, (2011-2012), nr. 3, Galaţi, Editura Partener, pp. 56-68.

469. ENACHE, George, PETCU, Adrian Nicolae, *Biserica Ortodoxă Română și Securitatea. Note de lectură*, în „CNSAS, Totalitarism şi rezistenţă, teroare şi represiune. Studii", Bucureşti, 2001, pp. 108-136.

470. ENACHE, George, PETCU, Adrian Nicolae, *Despre curajul de a rosti: Episcopul Nicolae Popovici al Oradiei*, Galaţi, Editura Partener, 2009, 167p.

471. ENACHE, George, PETCU, Adrian Nicolae, *Monahismul ortodox și puterea comunistă în România anilor `50*, Galaţi, Editura Partener, 2009, 177p.

472. ENACHE, George, PETCU, Adrian Nicolae, *Patriarhul Justinian Marina și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Galaţi, Editura Partener, 2009, 268p.

473. ENACHE, George, PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galaţi, Editura Partener, 2009, 127p.

474. ENE, Ionel, IVAN, Silviu Mihai, *Jertfă în spațiul mioritic*, Focșani, 2001.

475. ****Episcopul martir Grigore Leu*, în „Magazin Istoric”, an XXVIII (1994), nr. 7, pp. 53-54.

476. ERDEI, Miron, *Noi orientări în domeniul Omileticii și al Cateheticii în timpul păstoririi patriarhului Justinian Marina*, în „Orizonturi teologice”, Universitatea Oradea, 2001, 2, nr. 2, pp. 61-80.

477. FUMURESCU, Adrian, *Părintele Stăniloae este teologul care și-a aureolat opera prin suferință*, în „NU”, nr. 81, 30 iunie-6 iulie 1992, Cluj Napoca, p. 15.

478. GABOR, Adrian, *Părintele profesor Dr. Ioan Rămureanu*, în „Glasul Bisericii”, an LIV (1999), nr. 5-8, pp. 172-192.

479. GABOR, Adrian, *Profeția Patriarhului Justinian*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an XIV, nr. 286, 1 martie 2002, p. 1.

480. GABOR, Adrian, *Un mărturisitor al Bisericii Ortodoxe Române: prof. dr. Teodor M. Popescu*, în „Glasul Bisericii”, an LVII (2002), nr. 1-3, pp. 185-224.

481. GABOR, Adrian, *Un preot fără reverendă – profesorul academician dr. doc. Alexandru Elian*, în „Glasul Bisericii”, an LIII (1998), nr. 9-12, pp. 160-183.

482. GABOR, Adrian, PETCU, Adrian Nicolae, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă în timpul Patriarhului Justinian*, în „Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universității București”, an II (2002), Bucureşti, 2003, pp. 93-154.

483. GABOR, Codrea, *Mitropolitul Visarion Puiu și Italia*, în „Valori pășcănene”, an I, nr. 1, februarie 2006, pp. 69-75.

484. GANŢA, Simion, *Amintiri despre activitatea misionară a episcopului dr. Andrei Magieru*, în „Telegraful Român”, an 138, 1 august 1990, nr. 29-30, p. 3.

485. GÂRDAN, Gabriel Viorel, *Drama diasporei ortodoxe române din America de Nord în perioada instaurării regimului comunist din România*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015, pp. 43-68.

486. GAVRILĂ, V., *Oaze spirituale în ținuturi vrâncene*, în „Vestitorul Ortodoxiei Româneşti”, an III, nr. 37-38, 16-31 mai 1991, p. 7.

487. GHIŢEANU, Marian, *Demolată de comuniști, jefuită de securiști, o mănăstire renaște din propria cenușă [mănăstirea Piteșteanu]*, în „Flacăra”, nr. 18, 5-11 mai 1993, p. 24.

488. GIOSANU, Cosma, *Duhovnicii Sihăstriei sub cenzura comunistă. Filantropia cuvântului și a faptei la mănăstirea Sihăstria în perioada comunistă*, Cluj Napoca, Editura Eikon, 2013, 238p.

489. GIOSANU, Cosma, *Monahismul românesc sub dictatura comunistă între anii 1950-1959*, în „Teologie şi Viaţă”, 2009, 19, nr. 9-12, Iași, pp. 145-169.

490. GIOSANU, Cosma, *Răstignirea monahismului românesc la mijlocul secolului al XX-lea. Studiu de caz: mănăstirile Sihăstria și Slatina*, Iași, Editura Sf. Mina, 2009, 352p.

491. GIURESCU, Dinu C., *Voci în apărarea patrimoniului național*, în „Magazin Istoric”, an XXIV (1990), nr. 1 (274), pp. 18-22.

492. GOIA, Eugen, *Arhimandritul Dosoftei Moraru, mare teolog și iscusit misionar în Țara Moților*, în „Credința Străbună”, an XI (2000), nr. 4, 15 februarie, Alba Iulia, p. 2.

493. GRAMA, Remus, *Policarp Moruşca-primul episcop al românilor din America. Scrisori din captivitate. Tragedia despărțirii bisericești a românilor americani*, Cluj Napoca, Editura Eikon, [2004], 230p.

494. GRIGORESCU, Liviu D., *Propaganda ateistă cu vorba și cu palma*, în „Magazin Istoric”, an XXXIII (1999), nr. 9 (390), pp. 19-23.

495. GURIE, Georgiu, *Comunismul o monstruoasă încercare de reconfigurare interioară a omului*, în „Pătimitori şi pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea şu Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 5-8.

496. HOLUBEANU, Ionuţ, *Despre aşezămintele monahale din cuprinsul Episcopiei Constanța (1923-1950)*, în „Revista de teologie Sfântul Apostol Andrei”, 2000, 4, nr. 7, pp. 58-75.

497. HUIDEŞ, Gabriel, *La monahia Veronica icoana Maicii Domului a plâns*, în „Expres magazin”, nr. 44 (118), 4-11 noiembrie 1992, p. 31.

498. HURJUI, Nicolae, *Chipul demnității în suferință: episcopul Grigorie Leu (1881-1949)*, în „Omagiu profesorului Emilian Popescu”, Iași, Editura Trinitas, 2003, pp. 771-781.

499. HURJUI, Nicolae, *Ortodocși români victime ale închisorilor comuniste,* în „BOR”, an CIX (1991), nr. 10-12, pp. 123-134.

500. IANCOVESCU, Ioana, *Părintele Voicescu, un duhovnic al cetății*, București, Editura Bizantină, 2002.

501. IANCU, Ana Maria, *File din suferința preoților basarabeni în secolul al XX-lea. Viața părintelui Theodor Petcu (1897-1957)*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 307-328.

502. IANCU, Dorin Demostene, *Preotul Marin Neamțu (1909-1992)*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 329-348.

503. *Iată duhovnicul. Părintele Arsenie Papacioc*, ediție integrală alcătuită de Benedict Stancu, București, Editura Sofia, [2010], 335p.

504. *Ieroschimonahul Nil Dorobanțu, „nebun pentru Hristos” și flacără vie a monahismului secolului XX*, ediție îngrijită de Ionel Dumitru Adam, [Bacău], Editura Babel, 2015, 189p.

505. ILOAIE, Ștefan, *Slujitori ai Bisericii ortodoxe în temnițele comuniste sau despre cum poate suferi o majoritate*, în „Analele Sighet”, vol. VII, 1999, pp. 92-94.

506. IONEL, Oana, *Situația bunurilor personale ale mitropolitului Visarion Puiu după începerea urmăririi penale și condamnarea la moarte*, în „Valori pășcănene”, an I, nr. 1, februarie 2006, pp. 88-95.

507. IONESCU, Zicu, *Biserica Ortodoxă Română în timpul regimului comunist*, în „Experimentul Pitești”, Pitești, 2008, pp. 323-327.

508. IONIȚOIU, Cicerone, MANEA, Vasile, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica Ortodoxă,* Editura Patmos, 1998.

509. IOSIPESCU, Sergiu, *Din istoricul unui asasinat cultural - distrugerea mănăstirii Văcărești*, în „Magazin Istoric”, an XXIV (1990), nr. 3 (276), pp. 14-16.

510. IOSIPESCU, Sergiu, *Cu buldozerul împotriva mănăstirii Pantelimon*, în „Magazin Istoric", an XXIV (1990), nr. 7 (280), pp. 8-11.

511. IOVA, Zaharia Gh., *Personalitatea ierarhului arădean Andrei Magieru*, în „Altarul Banatului", an XL (1990), nr. 5-6, pp. 107-115.

512. IRICINSCHI, Eduard, *O organizație din care ieșeai numai mort*, în „Expres", an IV, nr, 28 (179), 13-19 iulie 1993, p. 12.

513. IRINEU, Slătineanu, RĂDULESCU, Mihail, *Preoți în cătușe*, București, Editura Ramida, 1997.

514. JINGA, Constantin, *Mișcarea Rugul Aprins de la mănăstirea Antim*, în „Altarul Banatului", an XII (2001), nr. 10-12, pp. 49-58.

515. JINGA, Constantin, *Ieroschimonahul Daniil Sandu Tudor. Omul și opera*, București, Editura Christiana, 2005, 285p.

516. JITĂREANU, Monica, *Uitați de lume, dar iubiți de Ioan Botezătorul*, în „Expres", an IV, nr. 19 (170), 11-17 mai 1993, p. 12.

517. KOM, André, *Unificarea Bisericii Române Unite cu Biserica Ortodoxă Română în 1948*, în vol. „Studii de Istoria Bisericii", sub redacția lect. univ. Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, 2000, pp. 88-124.

518. LAZĂR, Costel Cristian, *Câteva aspecte privind Biserica ortodoxă Română în 1945-1946*, în „Sangidava", vol. 3, Târgu Mureș, Editura Ardealul, 2009, pp. 189-201.

519. LAZĂR, Ioachim, *Persecuțiile preoților ortodocși din Deva în perioada 1947-1955*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste", vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 191-210.

520. LĂCUSTĂ, Ioan, *Camioanele umilirii [Ministerul Cultelor și mănăstirile]*, în „Magazin Istoric", an XXXIII (1999), nr. 9 (390), pp. 24-27.

521. LECHINȚAN, Vasile, *Aspecte ale rezistenței la comunizare și la unificarea bisericilor românești în județul Cluj (1949)*, în „Studia universitatis Babeș-Bolyai. Theologia catholica", 2000, 45, nr. 2, Cluj Napoca, pp. 19-68.

522. LEUȘTEAN, Lucian N., *Orthodoxy and the Cold war. Religion and political power in Romania, 1947-1963*, Palgrave Macmillan, 2009, 273p.

523. LIȚIU, Gheorghe, *Întru pomenirea episcopului martir dr. N. Popovici al Oradei*, în „Telegraful Român", an 138, nr. 27-28, 15 iulie 1990, pp. 1-2.

524. LIȚIU, Gheorghe, *Oastea Domnului – o problemă a Bisericii*, în „Telegraful Român", an 138, nr. 29-30, p. 3.

525. LIŢIU, Gheorghe, *Preocupări misionare în slujirea arhierească a episcopului Andrei Magieru al Aradului*, în „Biserica şi Şcoala", an IX (2000), nr. 4-5, Arad, p. 3; „Telegraful Român", an 138, nr. 21-22, 1 iunie 1990, p. 3.

526. LUCHIAN, Nicolae Cătălin, *Monahismul moldav în primele decenii ale comunismului românesc (1947-1977)*, Iaşi, Doxologia, 2010, 199p.

527. LUCHIAN, Nicolae Cătălin, *Preoţi din Mitropolia Moldovei în închisorile comuniste-repere biografice*, în „Pătimitori şi pătimire în închisorile comuniste", vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea şi Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015, pp. 291-306.

528. LUNGU, Petre, *Traian Dorz*, în „România Liberă", nr. 156, 1 iulie 1994, p. 4.

529. MAN, Dorel, *Teologul şi cărturarul martir protopop dr. Florea Mureşan*, în „Anuarul Institutului teologic ortodox Cluj Napoca", an 1990-1992, nr. 1, p. 307-314; „Renaşterea", an VIII (1997), nr. 11, p. 8.

530. MANDACHE, Bogdan Mihai, *La Canal a existat o brigadă de muncă numai pentru preoţi*, în „Cronica", 1991, nr. 24, p. 5.

531. MANEA, Vasile, *Preoţi ortodocşi în închisorile comuniste,* Editura Patmos, 2000 şi ediţia a II-a, revăzută şi îmbunătăţită, Editura Patmos, 2001, 273p; ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2004, 272p.

532. MANEA, Vasile, IONIŢOIU, Cicerone, *Martiri şi mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989). Biserica Ortodoxă,* Editura Patmos, 1998.

533. MANOLE, Ilie, *Clerul militar între pastoraţie, înregimentare şi desfiinţare (1944-1948),* în „Analele Sighet", vol. III, 1996, pp. 268-284.

534. MANOLE, Ilie, *Clerul militar al României între presiunea şi opresiunea regimului (1947)*, în „Revista de Istorie Militară", 4/1997, pp. 17-19.

535. MANOLICĂ, Mihai, Vasile *Militaru-un martir al credinţei, aureolat de nimbul poeziei*, în „Iassidava", 2010, 1, nr. 1, Iaşi, pp. 71-83.

536. ****Mănăstirea Sfânta Ana din Orşova, o nouă mănăstire a BOR*, în „Vestitorul Ortodoxiei Româneşti", an II, nr. 23-24, decembrie 1990, p. 7.

537. MARCHIŞ, Justin, *Ajunul Sfintei Maria Mare din 1952 pentru preoţii ortodocşi*, în „Analele Sighet", vol. VII, pp. 95-98.

538. MARGA, Irimia, *Dialogul ortodoxo-catolic în perioada contemporană*, în „Revista Teologică", an III (1993), nr. 1, pp. 24-41.

539. *Martiri pentru Hristos din România, în perioada regimului comunist*, studiu introductiv de Adrian Nicolae Petcu, București, EIBMBOR, 2007, 804p.

540. *Mărturisirea unui creştin. Părintele Marcu de la Sihăstria*, ediţie alcătuită de Filoteu Bălan, Petru vodă, [f.a.], 208p.

541. MÂȚĂ, Cezar, *Război împotriva crucii. Alungarea episcopului*, în „Document, buletinul Arhivelor Militare Române", an I (1998), nr. 2-3, pp. 77-78.

542. MILITARU, Vasilică, *Biserica din temniță: mărturisire și jertfa creștină în închisorile comuniste: România 1948-1964*, Bacău, Vicovia, 2008, 260p.

543. MOCANU, Mihail, *Mitropolitul Bucovinei, Visarion Puiu, un nedreptățit al istoriei*, în „Teologie și Viață", an IV (1994), nr. 1-4, Iași, pp. 147-157.

544. MOISA, Gabriel, *Impactul stalinizării asupra Bisericii Ortodoxe Române: cazul preoților Ioan Crișan și Florian Rațiu*, în „Stalinizare și destalinizare. Evoluţii instituţionale şi impact social", vol. coord. de Cosmin Budeancă şi Florentin Olteanu, IICCMER, Polirom, 2014, pp. 237-245.

545. MOLDOVEANU, Cerasela, *Preoţi militari în primii ani ai comunizării României*, în „Revista de Istorie Militară", 1/2001, pp. 10-13.

546. MOLDOVEANU, Ion, *Biserici bucureștene demolate în timpul comunismului*, în „BOR", an CII (1993), nr. 10-12, pp. 178-193.

547. MORARU, Alexandru, *Arhiepiscopia Clujului la 80 de înființare*, în „Renașterea", an XII (2001), nr. 12, pp. 4-5.

548. MORARU, Alexandru, *Biserica ortodoxă română sub dictatura comunistă*, în „Studia universitatis Babeş-Bolyai. Theologia ortodoxa", 2001, 46, nr. 1-2, Cluj Napoca, pp. 31-40.

549. MORARU, Alexandru, *Pr. Prof. dr. Liviu Galaction Munteanu – omagierea de la Cluj*, în „Renașterea", an VIII (1998), nr. 9, p. 7.

550. MORARU, Alexandru, *Viața și activitatea [Arhiepiscopului Teofil Herineanu] (1909-1992)*, în vol. „Arhiepiscopul Teofil Herineanu-100 de ani de la naștere", ediție îngrijită și cuvânt înainte de Pr. Ioan Chirilă, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Cluj Napoca, Editura Renașterea, 2010, pp. 19-76.

551. MORARU, Alexandru, *Uniți și ortodocși între 1918-1948*, în „BOR", an CXVII (1999), nr. 1-6, pp. 265-290.

552. MUNTEAN, Mihai, Protopopul Marcu Ulpiu Traian Moşic din Petroșani, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste", vol. coord.

de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 283-288.

553. M.R.S., *Arhimandrit Theofil S. Niculescu*, în „Cetatea creștină", an I, nr. 7, noiembrie 2002, Craiova, p. 5.

554. NAE, Aurel, VASILESCU, Gheorghe, *Semnul reașezării diasporei românești din America?*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VII, nr. 138, 16-30 iunie 1995, p. 5.

555. NEAGA, Nicolae, *Episcopul martir dr. Nicolae Popovici*, în „Mitropolia Ardealului", an XXXV (1990), nr. 6, pp. 99-104; „Telegraful Român", an 138, 15 februarie 1990, nr. 7-8, p. 2.

556. NEDELCEA, Tudor, *Biserica Ortodoxă Română sub comunism*, în „Analele Universității Craiova. Seria Istorie", 2003, 8, nr. 8, pp. 229-236.

557. NICOLAU, Nicu, *Pătimirea Bisericii în închisorile comuniste*, în „Vestitorul Ortodoxiei", an VIII, nr. 151, 15-29 februarie 1996, pp. 5, 7.

558. NIȚĂ, Lavrentia, *Mănăstirea Agafton*, în „Viața monahală", foaie religioasă editată de Mănăstirea „Izvorul Miron", an IV, nr. 7-9, iulie-septembrie 1993, p. 2.

559. OANCEA, Iulian Aurelian, *Preotul Amos Florea-un pătimitor în temnițele comuniste*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste", vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 289-290.

560. OANCEA, Dorin, *Biserica Ortodoxă Română în raport cu regimul comunist din România*, în „Revista Teologică", an VII (1997), nr. 4, pp. 30-48.

561. ****Omagiu lui Nicolae Colan,* vol. îngr. de Alexandru Moraru, Cluj Napoca, Editura Arhidiecezană, 1995, 223p.

562. OTESCU, Daniel Gabriel, *Mitropolia Banatului între 1947-1964*, în „Experimentul Pitești", București, 2007, pp. 429-437.

563. OTU, Petre, *Din activitatea episcopului general de brigadă dr. Partenie Ciopron*, în vol. „Armata și Biserica", București, 1996, pp. 232-238.

564. PAVLINCIUC, Iosif, *Arhimandritul Varlaam Chiriță și lupta sa pentru păstrarea credinței ortodoxe*, în „Partidul, Securitatea și cultele. 1945-1989", București, Editura Nemira, 2005, pp. 325-336.

565. PĂCURARIU, Mircea, *Constantin Bursan-ctitor de biserici hunedorene și martir al credinței creștine*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste", vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 9-26.

566. PĂCURARIU, Mircea, *Episcopul martir dr. Nicolae Popovici al Oradiei*, în „Revista Teologică”, an XI (2001), nr. 1, pp. 3-11.

567. PĂCURARIU, Mircea, *Nicolae Mladin, profesor de teologie, apoi mitropolit al Ardealului*, în „Revista Teologică”, an XI (2001), nr. 2, pp. 28-41.

568. PĂCURARIU, Mircea, *Preoţi sibieni şi braşoveni în închisorile comuniste*, în „Revista teologică”, an XIV (86), nr. 4, octombrie-decembrie 2004, Sibiu, pp. 33-64.

569. PĂCURARIU, Mircea, *Preoţi şi teologi din Arhiepiscopia Sibiului morţi în închisorile comuniste*, în „Revista teologică”, an XV (87), nr. 1, ianuarie-martie 2005, Sibiu, pp. 11-15.

570. PĂCURARIU, Mircea, *Şi-a făcut Biserica datoria?*, în „Vestitorul Ortodoxiei Româneşti”, an II, nr. 7-8, 1-30 aprilie 1990, p. 5.

571. PĂIUŞAN, Cristina, *Politica patriarhilor României şi „colaboraţionismul” cu organele statului*, în „Analele Sighet”, vol. VII, 1999, pp. 111-117.

572. PĂIUŞAN, Cristina, *Vizita Patriarhului Alexei I al Moscovei în România*, în „Historia”, 2007, 7, nr. 62, pp. 39-42.

573. PĂLIMARU, Nicoleta, *Valeriu Anania şi Rugul Aprins*-o *etică a distanţării*, în „Tabor”, an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 109-114.

574. ****Părintele Arsenie Boca, mare îndrumător de suflete din secolul XX*, cu un cuvânt de preţuire de arhim. Teofil Părăian, Cluj Napoca, Editura Teognost, 2002, 262p.

575. ****Pătimirea Bisericii în închisorile comuniste,* în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VIII, nr. 151, 1996, pp. 5, 7.

576. PĂTULEANU, Constantin, *Personalitatea şi activitatea Patriarhului Justinian*, în „BOR”, an CXVI (1998), nr. 1-6, pp. 137-154.

577. PELIN, Mihai, *Faţa necunoscută a Patriarhului Justinian Marina*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an XI, nr. 221-222, 15 martie 1999, p. 2.

578. PENTELESCU, Aurel, *Episcopia Armatei sub presiunea evenimentelor politice din anul 1946,* în „Analele Sighet”, vol. III, 1996, pp. 285-293.

579. PETCU, Adrian Nicolae, *Arhiepiscopul Teofil Herineanu în documentele Securităţii*, în „Tabor”, an III, nr. 9, decembrie 2009, pp. 61-74; în vol. „Arhiepiscopul Teofil Herineanu-100 de ani de la naştere”, ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Pr. Ioan Chirilă, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Cluj Napoca, Editura Renaşterea, 2010, pp. 77-113.

580. PETCU, Adrian Nicolae, *Atelierele meşteşugăreşti din mănăstirile ortodoxe în perioada 1949-1960,* în „Caietele CNSAS”, an III, nr. 2 (6)/2010, pp. 229-254.

581. PETCU, Adrian Nicolae, *Biserica Ortodoxă Română în timpul Patriarhului Justinian*, în „Dosarele Istoriei”, an VII (2002), nr, 11 (75), pp. 38-48.

582. PETCU, Adrian Nicolae, *Cazul Nicolae Popovici*, în vol. „Teologie şi politică de la Sf. Părinţi la Europa unită”, Miruna Tătaru-Cazaban coord., Anastasia, 2004, pp. 219-281.

583. PETCU, Adrian Nicolae, *Clerici hunedoreni sub persecuţia comunistă*, în „Pătimitori şi pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2015, pp. 119-176.

584. PETCU, Adrian Nicolae, *Episcopul Emilian Antal în documentele Securității*, în „Sangidava”, vol. 1, Târgu Mureș, Editura Ardealul, 2007, pp. 305-321.

585. PETCU, Adrian Nicolae, *Mitropolitul Visarion Puiu în Croaţia și Austria. Începutul exilului*, în „Euharistirion Patriarhului Daniel al României”, coord. Varlaam, episcop-vicar patriarhal, și prof. Emilian Popescu, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2011, pp. 614-640.

586. PETCU, Adrian Nicolae, *Mitropolitul Visarion Puiu și organizarea bisericească a românilor din exil*, în „Valori pășcănene”, an I, nr. 2, decembrie 2006, pp. 24-33.

587. PETCU, Adrian Nicolae, *Monahul Antonie Plămădeală în anii `50*, în „Studii teologice”, an I, nr. 4, octombrie-decembrie 2005, București, pp. 174-214.

588. PETCU, Adrian Nicolae, *O cronologie a Rugului aprins*, în „Tabor”, an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 102-108.

589. PETCU, Adrian Nicolae, *Patriarhul Justinian Marina și monahismul în perioada comunistă*, în „Monahismul ortodox românesc. Istorie, contribuţii, repertorizare”, vol. I (Istoria monahismului ortodox românesc de la începuturi până în prezent), București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2014, pp. 895-917.

590. PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Arsenie Boca în documentele Securității*, în „Rezistenţa anticomunistă. Cercetare ştiinţifică şi valorificare muzeală”, vol. coord. de Cosmin Budeancă, Iulia Pop şi Florentin Olteanu, Cluj Napoca, Argonaut, 2006, pp. 187-211.

591. PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Arsenie Boca în percepţia poliţiei politice din România*, în „CNSAS, Arhivele Securităţii", Nemira, 2004, pp. 194-275.

592. PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Arsenie Papacioc în documentele Securităţii (1938-1958)*, în „Caietele CNSAS", an V, nr. 1-2 (9-10)/2012, pp. 249-280.

593. PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Cleopa Ilie în documentele Securităţii*, în „BOR", 2011, nr. 1, ianuarie-aprilie, pp. 238-266.

594. PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Dumitru Stăniloae în conştiinţa foştilor deţinuţi politici*, în „Tabor", an VII, nr. 11, noiembrie 2013, pp. 110-118.

595. PETCU, Adrian Nicolae, *Părintele Gherasim Iscu pe frontul anticomunist*, în „Rost", an I, nr. 7, septembrie 2003, pp. 29-31.

596. PETCU, Adrian Nicolae, *Preoţii basarabeni şi bucovineni în atenţia Securităţii*, în „Caietele CNSAS", an II, nr. 1(3)/2009, pp. 147-178.

597. PETCU, Adrian Nicolae, *Preoţi făgărăşeni în atenţia Securităţii*, în „Forme de represiune în regimurile comuniste", vol. coord. de Cosmin Budeancă şi Florentin Olteanu, Polirom, 2008, pp. 271-303.

598. PETCU, Adrian Nicolae, *Profesorul Teodor M. Popescu şi regimul comunist*, în „CNSAS, Arhivele Securităţii", vol. I, Bucureşti, Editura Pro Historia, 2002, pp. 80-96.

599. PETCU, Adrian Nicolae, *Strategii ale Patriarhului Justinian Marina pentru organizarea şi dezvoltarea monahismului ortodox în perioada comunistă*, în „Dialog teologic", an XIII, nr. 25, 2010, Iaşi, pp. 101-107.

600. PETCU, Adrian Nicolae, *Translatări şi demolări: bisericile bucureştene, victime ale sistematizării ceauşiste*, în „Dosarele Istoriei", 2003, 8, nr. 12, pp. 39-46.

601. PETCU, Adrian Nicolae, ENACHE, George, *Biserica Ortodoxă Română şi Securitatea. Note de lectură*, în „CNSAS, Totalitarism şi rezistenţă, teroare şi represiune. Studii", Bucureşti, 2001, pp. 108-136.

602. PETCU, Adrian Nicolae, GABOR, Adrian, *Biserica Ortodoxă Română şi puterea comunistă în timpul Patriarhului Justinian*, în „Anuarul Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universităţii Bucureşti", an II (2002), Bucureşti, 2003, pp. 93-154.

603. PETCU, Adrian Nicolae, ENE, Ionel, *Martiri ai Buzăului şi Vrancei*, în „Glasul Adevărului", an XVII, nr. 144, aprilie-iunie 2006, Buzău, pp. 237-260.

604. PETCU, Ionuţ-Constantin, *Episcopul Dr. Partenie Ciopron, ultimul ierarh al Armatei Române*, în „BOR", 2010, nr. 2, mai-august, pp. 155-179.

605. PLĂMĂDEALĂ, Mihai, PETCU, Adrian Nicolae, *Mitropolitul Antonie Plămădeală. Detalii biografice, partea I, „Dosarele nu știu tot!"*, Sibiu, Editura Andreiană, 2011, 163p.

606. PLEŞU, C., *Biserica Ortodoxă la răscruce de drumuri*, în „Timişoara", an I, nr. 14, 24 februarie 1990, p. 2.

607. POP, Flore, *Preot profesor D. Stăniloae: formație și trăire isihastă în contextul european contemporan – 95 de ani de la naștere*, în „BOR", an CXI (1998), nr. 7-12, pp. 250-263.

608. POP, Olivian, *Biserica Ortodoxă Română și mișcarea ecumenică*, Timişoara, Ed. Ando-Tours, 1998, 61p.

609. POP, Simion, *Dumitru Stăniloae, Învierea lui Hristos*, în „Curierul românesc", an III, nr. 5-6, aprilie 1991, p. 14.

610. POPESCU, Florentin, *Detenția și sfârșitul lui Vasile Voiculescu*, Bucureşti, Vestala, 2000.

611. POPESCU, Florentin, *Viața lui Vasile Voiculescu*, București, Editura Vestala, 2000.

612. POPEANGĂ, Vasile, *Viața bisericească din eparhia Aradului în anii 1945-1947*, în „Altarul Banatului", an XL (1990), nr. 7-8, pp. 48-56.

613. POPESCU, Adrian, *Prof. Teodor M. Popescu. O sută de ani de la naștere și douăzeci de ani de la moarte*, în „BOR", an CXI (1993), nr. 4-6, pp. 84-91; „Glasul Bisericii", an LI (1995), nr. 1-5, pp. 100-105.

614. POPESCU, Ion Longin, *Episcopatul ortodox român din America (I)*, în „Curierul românesc", an IV, nr. 7-8, aprilie 1992, p. 16.

615. PREDA, Radu, *Părintele Constantin Voicescu*, în „Renașterea", an VIII (1997), nr. 9, p. 11.

616. PREDA, Radu, *Rezistența anticomunistă*, în „Renașterea", an VI (1995), nr. 11, p. 5.

617. ****Protestul unor oameni de știință și cultură contra dărâmării monumentelor istorice și de artă*, în „Magazin Istoric", an XXIV (1990), nr. 2 (275), p. 13.

618. RACU, Bogdan, *Mitropolitul Irineu Mihălcescu al Moldovei şi instaurarea regimului comunist*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste", vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea şi Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015, pp. 69-106.

619. RĂDULESCU, Mihai, *Cuvântul lui Dumnezeu în pușcărie*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an V, nr. 95, 31 mai 1993, p. 2; nr. 98-99, iulie 1993, p. 2; nr. 100, august 1993, p. 2; nr. 101, 15 septembrie 1993, p. 2; nr. 103, 15 octombrie 1993, p. 2; nr. 104, 1 noiembrie 1993, p. 2; nr. 105, 15 noiembrie 1993, p. 2; nr. 106, 1-15 decembrie 1993, p. 2; nr. 108, 15 ianuarie 1994, p. 2; nr. 109, 31 ianuarie 1994, p. 2; nr. 110, 15 februarie 1994, p. 2; nr. 111, 28 februarie 1994, p. 2; nr. 112, 15 martie 1994, p. 2.

620. RĂDULESCU, Mihai, *Martiriul Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, Editura Ramida, 1994, 156p.

621. RĂDULESCU, Mihai, *Rugul Aprins. Duhovnicii ortodoxie, sub lespezi, în ghearele comuniste*, Bucureşti, Editura Ramida, 1993, 264p.

622. RĂDULESCU, Mihail, *„Rugul Aprins” de la mănăstirea Antim la Aiud*, Bucureşti, Editura Ramida, 1998.

623. RĂDULESCU, Ana-Maria, *Clerici ortodocşi în închisorile comuniste. Judeţul Olt*, [Craiova], Editura Aius, 2006, 310p.

624. RĂDULESCU, Ana-Maria, *Clerici ortodocşi în închisorile comuniste. Judeţul Dolj, A-B*, [Craiova], Editura Aius, 2011, 350p.

625. RĂDULESCU, Ana-Maria, *Clerici ortodocşi în închisorile comuniste. Judeţul Dolj, C*, [Craiova], Editura Aius, 2012, 334p.

626. RĂDULESCU, Ana-Maria, *Desfiinţarea mănăstirilor din Arhiepiscopia Craiovei: 1958-1960*, în „Studia politica”, 2007, 7, nr. 3, pp. 675-696.

627. RĂDULESCU Toma, *Preotese părtașe la suferința soților persecutați*, în „Femeia ortodoxă”, revistă de cultură și spiritualitate ortodoxă, nr. 4, 25 decembrie 2002, Craiova, pp. 21-23.

628. RĂDULESCU Toma, *Preotul Alexandru Șterfenitu (1905-1994), duhovnicul mitropolitului Nestor*, în „Cetatea creştină”, periodic de spiritualitate, informare şi atitudine al Arhiepiscopiei Craiovei, an I, nr. 3, iulie 2002, p. 3.

629. RĂDULESCU Toma, *Preotul Constantin Pătuleanu 1903-1978)*, în „Cetatea creştină”, an II, nr. 5 (13), mai 2003, p. 3.

630. RĂDULESCU Toma, *Preotul Dumitru Cinciu (1904-1982)*, în „Cetatea creştină”, an I, nr. 4, august 2002, p. 3.

631. RĂDULESCU Toma, *Preotul Gheorghe Lungu (1910-1990)*, în „Cetatea creştină”, an II, nr. 1 (9), ianuarie 2003, p. 3.

632. RĂDULESCU Toma, *Preotul Marcel Turbatu*, în „Cetatea creştină”, an I, nr. 8, noiembrie 2002, p. 3.

633. RĂDULESCU Toma, *Preotul Nicola Ghinescu (1914-1984)*, în „Cetatea creştină”, an I, nr. 7, noiembrie 2002, p. 3.

634. RĂDULESCU Toma, *Preotul Radu N. Rusu (1909-1986),* în „Cetatea creştină”, an I, nr. 2, iunie 2002, p. 3.

635. RĂDULESCU Toma, *Preotul Victor Lungănoiu din Craiova*, în „Cetatea creştină”, an I, nr. 6, octombrie 2002, p. 3.

636. RÂPEANU, Valeriu, *Nichifor Crainic, memorialistul (I),* în „Curier Naţional Magazin”, nr. 62, 10 octombrie 1992, Bucureşti, p. 7.

637. ROMAN, Emilian-Iustinian, *Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române de la 1948 până la 2008. Prezentare comparativă*, Iaşi, Performantica, 2009, 262p.

638. RUSU, Dorel Octavian, *Arhidiacon profesor dr. Teodor Savu*, în „Buna Vestire”, an IV, nr. 2-3 (23), februarie-martie 1996, pp. 19-20.

639. RUSU, Dorel Octavian, *Un duh nemuritor: Episcopul Vasile Coman al Oradiei*, în „Buna Vestire”, an IV, nr. 7-8 (26), iulie-august 1996, pp. 10-11, 19.

640. SASU, Aurel, *Libertatea în duh. Referat asupra publicaţiilor religioase [despre cenzurarea revistelor bisericeşti în 1948]*, în „Tabor”, an III, nr. 9, decembrie 2009, pp. 85-97.

641. SAVU, Teodor, *Episcopul martir Nicolae Popovici al Oradei – date inedite*, în „Telegraful Român”, an 139, nr. 5-8, 1-15 februarie 1991, p. 8.

642. SAVU, Teodor, *La moartea unui episcop pe nedrept uitat: Valerian Zaharia de Oradea*, în „Buna Vestire”, an IV, nr. 4 (24), aprilie 1996, pp. 16-18; nr. 5-6 (25), mai-iunie 1996, pp. 21-22, 24.

643. SĂSĂUJAN, Mihai, *Academia teologică din Arad în anul şcolar 1944-1945*, în „Teologia”, an IV, nr. 2/2000, Arad, pp. 89-107.

644. SĂSĂUJAN, Mihai, *„Calea Mântuirii”, foaie religioasă pentru popor (1935, 1942-1948)-o recuperare istorică necesară,* în „Analele Universităţii Aurel Vlaicu din Arad, fascicola Teologie şi Ştiinţe umaniste”, 2000, Arad, pp. 249-257.

645. SĂSĂUJAN, Mihai, *Institutul Teologic de grad universitar din Bucureşti (1948-1989),* în vol. „Istoria învăţământului teologic din Bucureşti (1881-2013)”, Bucureşti, Editura „Basilica” a Patriarhiei Române, 2013, pp. 71-118.

646. SĂSĂUJAN, Mihai, *Învăţământul teologic arădean în contextul politicii antireligioase represive din anul 1948*, în vol. „Zece ani de învăţământ teologic universitar la Oradea”, Oradea, 2001, pp. 80-92.

647. SĂSĂUJAN, Mihai, *Măsuri represive comuniste împotriva preoţilor chiaburi din anii 1952-1954*, în „Arca”, nr. 10-12/2001, pp. 178-200.

648. SĂSĂUJAN, Mihai, *Părintele Dumitru Stăniloae. Fragment biografice*, în „Teologia”, an VIII, nr. 4/2004, Arad, pp. 142-161.

649. SĂSĂUJAN, Mihai, *Preoţi ortodocşi din Eparhia Aradului deţinuţi şi arestaţi în anii 1948-1953*, în vol. „Facultatea de Teologie din Arad la zece ani de existenţă”, Arad, 2001, pp. 251-261.

650. SĂSĂUJAN, Mihai, *Schimbare de atitudine la Conferința de la Moscova (iulie 1948)*, în „Teologia”, an VI, nr. 1/2002, Arad, pp. 99-115.

651. SCRIMA, Andrei, *Ortodoxia și încercarea comunismului*, București, Humanitas, 2008.

652. SCRIMA, Andrei, *Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiţia răsăriteană*, volum îngrijit de Anca Manolescu, ediţia a II-a revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000, 190p.

653. SEBEȘAN, Nicolae, *Rezistența anticomunistă în Banat [preoți deținuți în închisorile comuniste]*, în „Altarul Banatului”, an XVII, nr. 10-12, octombrie-decembrie 2006, pp. 144-151.

654. SEICHE, Fabian, *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, București, Editura Agaton, 2010.

655. STAN, Constantin, *Preoţi martiri din Basarabia şi Bucovina de nord (1940)*, în „Glasul adevărului”, 2000, 11, nr. 110-112, pp. 117-125.

656. STAN, Constantin, GAIȚĂ, Alexandru, *Biserica Ortodoxă Română din Basarabia şi Bucovina de nord în anii 1940-1941*, în „Destin românesc”, 1997, 4, nr. 3, pp. 99-110.

657. STAVARACHE, Dumitru, *Mitropolitul Visarion Puiu văzut de Constantin Tomescu*, în „Omagiu istoricului Gheorghe Buzatu”, Focşani, 1999, pp. 920-925.

658. STAVARACHE, Dumitru, ISTRĂȚESCU, Elena, *Pentru neam și cruce*, în „Document, buletin al Arhivelor Militare Române”, an II (1992), nr. 2, pp. 55-56.

659. STĂNCIULESCU-BÂRDA, Alexandru, *Mănăstirea profanată [Sf. Ana-Orşova]*, în „Cuget românesc, revistă de cultură și atitudine”, an I (1992), nr. 1, p. 8.

660. STĂNILOAE, Dumitru, *Prigonirea Bisericii Ortodoxe strămoșești sub comunism*, în „Vestitorul Ortodoxiei Româneşti”, anul I (1990), nr. 3, pp. 1-3; „Ortodoxia”, an XLII (1990), nr. 1, pp. 1-6; „Telegraful Român”, an 138, nr. 7-8, 15 februarie 1990, pp. 1-2.

661. STĂNILOAE, Dumitru, *Témoignage. La persécution de l'Eglise Orthodoxe Roumaine sous le régime communiste*, în „Nouvelles de l'Eglise Orthodoxe Roumaine”, an XX (1990), pp. 8-11.

662. STEINHARDT, Nicolae, *Dialogul polifonic*, în „Renaşterea”, supliment, nr. 4, 1990, p. 1.

663. STRATON, Cezar, *Renaşterea mănăstirilor Neamţului. Nazaria după Nazaria*, în „Tineretul Liber”, 13 august 1992, p. 5.

664. SURUIANU, Camelia, *Rugul aprins-un drum spre desăvârșire*, în „Tabor”, an VII, nr. 3, martie 2013, pp. 85-101.

665. TĂVALĂ, Emanuel, *Un mărturisitor al Ortodoxiei din Mărginimea Sibiului în timpul regimului comunist: preotul Ioachim Călin*, în „Pătimitori și pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea și Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015, pp. 349-352.

666. TEODOREANU, Emil, *Preotul Dimitrie Balaur și ai săi...*, în „Memoria”, nr. 9, p. 1993, pp. 27-37.

667. TEODORESCU, Paul, *Securitatea şi Biserica Ortodoxă*, în „Lumea liberă”, nr. 478, 29 noiembrie 1997, New York, p. 8.

668. THEODORESCU, Răzvan, *Acesta a fost începutul [despre biserica Enei]*, în „Magazin Istoric”, an XXIV (1990), nr. 3 (276), pp. 9-10.

669. THIRA, Viorel, *Patru preoţi și un cântăreţ bisericesc din Ţara Lăpuşului – uciși de fiara comunistă*, în „Ortodoxia Maramureșeană”, an II (1997), nr. 2, Baia Mare, pp. 220-227.

670. TIHONOV, Ludmila, *Politica comunistă de marginalizare a vieţii bisericești din Basarabia*, în „Partide politice și minorităţi naţionale din România în secolul XX”, vol. 3, Sibiu, 2008, pp. 244-251.

671. TIHONOV, Ludmila, *Politica regimului sovietic faţă de Biserica Ortodoxă din Basarabia ocupată (1940-1941)*, în „Cugetul”, 2003, 2, Chişinău, pp. 13-19.

672. TIHONOV, Ludmila, *Politica statului sovietic faţă de cultele din R.S.S. Moldovenească*, Chişinău, Editura Prut Internaţional, [2004], 168p.

673. TIMARU, Mihai, *Valoarea trupului în viziunea unei ideologii materialiste*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an III, nr. 55-56, 1991, p. 2.

674. TIRA, Justin, *Preotul profesor Ioan Bunea*, în „Renaşterea”, an I (1990), nr. 8, p. 3.

675. TOLCEA, Marcel, *„Nu am venit să fac, ci sunt chemat să fiu”. De la Marcel Avramescu, la părintele Mihail Avramescu. Repere ale unei biografii spirituale*, în „Trivium”, 2012, nr. 2, Iași, pp. 265-281; nr. 3, pp. 488-501; nr. 4, pp. 693-705.

676. TOMA, Eugen, *Un moment de neuitat al terorii ateiste: condamnarea grupului „Rugului Aprins”*, în „Analele Sighet”, vol. VIII, 2000, pp. 364-368.

677. TOMA, Ileana, *Părintele Alexie [Bârcă], preotul lui Dumnezeu*, ediţie îngrijită de Costion Nicolescu, Bucureşti, Editura Bizantină, [2002], 159p.

678. TRIFON, Radu, *Părintele Crăciun Opre din Cinciş (1925-2012)-slujire şi mărturisire*, în „Pătimitori şi pătimire în închisorile comuniste”, vol. coord. de Florin Dobrei, Alba Iulia-Deva, Editura Reîntregirea şi Editura Episcopiei Devei şi Hunedoarei, 2015, pp. 257-279.

679. TRONCOTĂ, Cristian, AIOANEI, Constantin, *Contra „armatei negre a călugărilor şi călugăriţelor”*, în „Magazin Istoric”, XXX (1996), nr. 1 (346), pp. 3-5, 8; nr. 2 (347), pp. 17-21; „Vestitorul Ortodoxiei”, nr. 159-160, iulie 1996, p. 2; nr. 161-162, august 1996, p. 2.

680. TRONCOTĂ, Constantin, AIOANEI, Constantin, *„Desfiinţaţi mănăstirile”- un ordin care nu a mai sosit,* în „Magazin Istoric”, an XXXII (1998), nr. 8 (377), pp. 29-32.

681. TULCAN, Ion, *Profesorul, teologul şi preotul martir dr. Ilarion Felea*, în „Altarul Banatului”, serie nouă, an IV (1993), nr. 4-6, pp. 116-121.

682. ŢEPORDEI, Vasile, *Ani de gulag*, în „Magazin Istoric”, an XXXI (1997), nr. 6 (363), pp. 18-22.

683. ŢINTĂ, Ilie, *Teologi şi preoţi ortodocşi în temniţele comuniste*, în „Telegraful Român”, an 139, nr. 15-16, 15 aprilie 1991, pp. 1, 3.

684. ŢURCANU, Ion, *Câteva fapte şi consideraţii relativ la istoria Bisericii din Basarabia*, în „Patrimoniu”, revistă de lectură istorică, nr. 2/1992, Chişinău, pp. 59-81

685. *Un stâlp puternic în vremuri de furtună. Dr. Iustin Moisescu, mitropolitul Moldovei şi Sucevei (1957-1977). In memoriam*, număr omagial al revistei „Teologie şi viaţă”, nr. 1-6/2006, 378p.

686. VALENCIUC, Dumitru, *Arhiereul Emilian Antal Târgovişteanul, lt. mitropolit de Bucovina, 1945-1948*, Editura Mioriţa, 2005, 258p.

687. VALENCIUC, Dumitru, *„Candela”, revistă teologică şi bisericească. Seria a II-a (1923-1946). Ghid bibliografic*, Suceava, Grupul editorial „Muşatinii/Bucovina viitoare”, 1999.

688. VALENCIUC, Dumitru, *Fondul bisericesc ortodox român din Bucovina. Probleme controversate*, Câmpulung moldovenesc, Biblioteca „Mioriţa”, 2010, 260p.

689. VALENCIUC, Dumitru, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul editorial „Muşatinii/Bucovina viitoare”, 2000.

690. VASILACHI, Vasile, *Rugul aprins. Cercul literar – cultural de la Mănăstirea Antim din Bucureşti,* în „Calendarul Credinţa (The Faith)”, 1992, Detroit, pp. 66-71.

691. VASILE, Augustin, *Reorganizarea Episcopiei Maramureşului (1937-1948),* în „Dosarele istoriei”, 2003, 8, nr. 2, pp. 43-45.

692. VASILE, Cristian, *Ascensiunea comunistă şi tentativele de control şi influenţare a Bisericii Ortodoxe Române 23 august 1944-6 martie 1945*, în „Studii şi Materiale de Istorie Contemporană”, serie nouă, volumul II, 2003, pp. 79-97.

693. VASILE, Cristian, *Atitudini ale clericilor ortodocşi şi catolici faţă de URSS şi faţă de regimul de tip sovietic (1944-1948)*, în „Biserică, putere, societate”, sub redacţia lect. univ. Ovidiu Bozgan, Bucureşti, 2001, pp. 155-181.

694. VASILE, Cristian, *Autorităţile comuniste şi problema mânăstirilor ortodoxe în anii '50*, în „Analele Sighet”, vol. VIII, 2000, pp. 179-189.

695. VASILE, Cristian, *Autorităţile comuniste şi problema mânăstirilor ortodoxe în anii '50*, în „România Liberă”, suplimentul *Aldine*, anul IV, nr. 224, sâmbătă 22 iulie 2000, pp. II-III.

696. VASILE, Cristian, *Biserica Ortodoxă Română în anul electoral 1946*, în „Studii şi Materiale de Istorie Contemporană”, 2004, 3, pp. 43-60.

697. VASILE, Cristian, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, Bucureşti, Curtea veche, 2005, 291p.

698. VASILE, Cristian, *Biserică şi Stat la începuturile regimului comunist: poziţia ierarhiei ortodoxe faţă de lichidarea Bisericii Greco-catolice*, în „Revista de Istorie”, an XIII (2002), nr. 1-2, pp. 65-89.

699. VASILE Cristian, *Ingerinţele politice în viaţa Bisericii Ortodoxe în primii ani ai regimului comunist*, în „Teologie şi politică de la Sfinţii Părinţi la Europa Unită”, Bucureşti, 2004, pp. 209-218.

700. VASILE, Cristian, *Intelectualii şi clerul monahal ortodox. Asociaţia „Rugul Aprins”, 1945-1948*, în „Revista istorică”, 2003, 14, nr. 1-2, Bucureşti, pp. 213-226.

701. VASILE, Cristian, *Mănăstirile în perioada comunistă*, în „Altarul Banatului”, an XI (2000), nr. 7-9, pp. 165-170.

702. VASILE, Cristian, *Rezistenţa antisovietică în România (1944-1948). Clerici şi ierarhi*, în „Destin Românesc”, an VII (2000), nr. 3 (27), Chişinău, pp. 132-136.

703. VASILESCU, Gheorghe, *Încercarea Patriarhului Nicodim de a înzestra Patriarhia cu un post de radio emisie propriu*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VI, nr. 139, iulie 1995, p. 2.

704. VASILESCU, Gheorghe, *Patriarhul Justinian Marina, un apostol al Bisericii și neamului românesc*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an XII, nr. 264-265, 15 martie 2001, pp. 3-5; nr. 266-267, 15 aprilie 2001, pp. 4-5; nr. 268-269, 15 mai 2001, p. 8; nr. 270, iunie 2001, p. 7; nr. 273-274, august 2001, p. 6.

705. VASILESCU, Gheorghe, *Patrimoniul bisericii Domnița Bălașa a fost salvat de la expropriere în 1948 de patriarhul Nicodim Munteanu și Justinian Marina*, în „Glasul Bisericii”, an LIV (1998), nr. 1-4, pp. 124-130.

706. VASILESCU, Gheorghe, *Personalitatea Patriarhului Justinian Marina reflectată în presa străină,* în „Vestitorul Ortodoxiei”, an IX, nr. 205, 15 iunie 1998, p. 5.

707. VASILESCU, Gheorghe, *Sfintele Moaște ale Cuvioasei Parascheva au fost la București în anul 1944*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VII, nr. 140, august 1995, p. 2.

708. VASILESCU, Gheorghe, NAE, Aurel, *Semnul reașezării diasporei românești din America?*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an VII, nr. 138, 16-30 iunie 1995, p. 5.

709. VICOVAN, Ion, *Aspecte legate de alegerea preotului Ioan Marina ca episcop-vicar la Iași*, în „Teologie și viață”, 2001, 11, nr. 8-12, Iași, pp. 148-157.

710. VIDENIE, Nicolae, *Atitudinea anticomunistă, calvarul și martiriul preoților ortodocși reflectate în presa exilului românesc (1945-1989),* în „Rezistența anticomunistă. Cercetare științifică și valorificare muzeală”, vol. 2, coord. Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu și Iulia Pop, Cluj Napoca, Argonaut, 2006, pp. 32-51.

711. VIDENIE, Nicolae, *Imaginea mitropolitului Visarion Puiu în prea exilului românesc (1945-1989),* în „Valori pășcănene”, an I, nr. 2, decembrie 2006, pp. 39-53.

712. VIDENIE, Nicolae, *Biserica-mamă în revista „Sfinții Arhangheli” a Bisericii Ortodoxe Române din Paris (1960-1966),* în „Dosarele Istoriei”, an VIII (2003), nr. 9 (85), pp. 24-26.

713. VIDENIE, Nicolae, *Presa emigrației române-revista Bisericii Sfinții Arhangheli din Paris (1961-1966)*, în „CNSAS, Partidul, Securitatea și cultele, 1945-1989”, București, Editura Nemira, 2005, pp. 261-324.

714. VISARION, Episcopul Tulcii, *Biserica Ortodoxă Română și rezistența ei în lupta contra statului totalitar comunist*, în „Revista teologică”, 2009, 19, nr. 3, pp. 9-20.

715. VOICESCU, Constantin, *Oameni ai bisericii în rezistența anticomunistă din munții și codrii României*, în „Analele Sighet”, vol. II, 1995, p. 279-294; „Renașterea”, nr. 11, p. 1995.

716. ZAMELA, Petrică, *Mitropolitul Vasile Lăzărescu al Banatului (1894-1969). Monografie istorică*, Editura Universităţii din Oradea, 2011, 410p.

IV. Recenzii. Note de lectură. Discuții

Recenzii

717. Andrei, Andreicuţ, *„S-au risipit făcătorii de basme”. Amintiri care dor*, Alba-Iulia, Editura Reîntregirea, 2001, 141 p., recenzie de Cristian Vasile, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană”, serie nouă, vol. I (2002), pp. 366-369.

718. Paul Caravia coord., *Biserica întemnițată*, recenzie de Adrian Carebia, în „Revista Teologică”, an IX (1999), nr. 1, pp. 174-175.

719. Ioan Dură, *Monahismul românesc în anii 1948-1989*, prefaţă de Mina Dobzeu, Bucureşti, Editura Harisma, 1994, 127 p., recenzie de Ion Ionescu în „Biserica Ortodoxă Română”, an CXII (1994), nr. 7-12, pp. 402-407.

720. Ioan Dură, *Monahismul românesc în anii 1948-1989*, prefaţă de Mina Dobzeu, București, Editura Harisma, 1994, 127 p., recenzie de Petre Ciuhandu, în „Buna Vestire”, an IV, nr. 2-3 (23), februarie-martie 1996, pp. 17-18.

721. George, Enache, *Ortodoxie și putere politică*, în București, Editura Nemira, 2005, recenzie de Cătălin Pălimaru în „Inter”, revista română de studii teologice și religioase, an I, nr. 1-2/2007, Cluj Napoca, pp. 494-496.

722. Olivier Gillet, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, București, Editura Compania, 2001, 313 p., recenzie de Cristian Vasile, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană”, serie nouă, vol. I (2002), pp. 355-361.

723. Policarp Morușca, *Drumul vieții*, București, 2001, recenzie de Claudia Dumitriu, în „Revista Teologică”, an XII (2002), nr. 1, pp. 101-102.

724. Teodor M. Popescu, *Meditaţii teologice*, Bucureşti, 1997, recenzie de Florin Iancu Roşca, în „Glasul Bisericii”, an LIV (1998), nr. 1-4, pp. 214-130.

725. Vasile M. Popescu, *Un martir al crucii. Viaţa şi scrierile lui Teodor M. Popescu*, Bucureşti, Editura Christiana, 2006, recenzie de Alexandru-Ionuţ Tudorie în „Studii teologice”, an II, nr. 3, iulie-septembrie 2006, Bucureşti, pp. 189-193.

726. Gheorghe Popescu-Vâlcea, *Cuvinte în temniţă,* Bucureşti, Editura IBMBOR, 1993, recenzie de Ioasaf, Popa, în „BOR”, an CXI (1993), nr. 10-12, pp. 214-216.

727. Mihai, Rădulescu, *Rugul Aprins. Duhovnicii Ortodoxiei, sub lespezi, în ghearele comuniste*, Bucureşti, Ed. Ramida, 1993, 264 p., recenzie de Petre Ciuhandu, în „Buna Vestire”, an III, nr. 8-9 (19), august-septembrie 1995, pp. 15-16.

728. Daniil Sandu Tudor, *Taina Rugului Aprins. Scrieri şi documente inedite*, ed. îngr. de Gh. Vasilescu, Editura Anastasia, 1999, 154p., recenzie de Constantin Jinga, în „Altarul Banatului”, an X (1999), nr. 7-9, pp. 139-142.

729. Vasile Ţepordei, *Amintiri din Gulag…*, recenzie de Sergiu Roşca în „Telegraful Român”, nr. 37-38, 1 octombrie 1992, p. 2.

730. Vasile Ţepordei, *Amintiri din Gulag…*, recenzie de Dorin Dobrincu, în „Anuarul Institutului de Istorie A. D. Xenopol”, vol. XXXIV (1997), pp. 111-136.

731. † VISARION, Puiu, *Însemnări din viaţa mea*, prez. Ioan Lăcustă, în „Magazin Istoric”, an XXXI (1997), nr. 4, pp. 51-54.

Note de lectură. Discuţii

732. CONSTANTINESCU, Zamfira, *Aţi întrecut măsura D-lor intelectuali de la revista „Transilvania” – Sibiu*, în „Gândirea”, serie nouă, an III (1994), nr. 3-4, pp. 97-98.

733. CONSTANTINESCU, Zamfira, *O lămurire necesară*, în „Telegraful Român”, an 140, nr. 3-4, 1992, p. 3.

734. CONSTANTINESCU, Zamfira, *Precizări*, în „Gândirea”, serie nouă, an V (1996) nr. 1-2, pp. 38-39.

735. ENACHE, George, *Berdiaev şi comunismul*, în „Dialog teologic”, an XIII, nr. 25, 2010, Iaşi, pp. 93-100.

736. ENACHE, George, PETCU, Adrian Nicolae, TUDORIE, Ionuţ-Alexandru, BRUSANOWSKI, Paul, *Biserica Ortodoxă Română în anii regimului comunist, observaţii pe marginea capitolului dedicat cultelor din*

Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru analiza dictaturii comuniste din România, în „Studii teologice”, an V, nr. 2, aprilie-iunie 2009, pp. 7-103.

737. GABOR, Adrian, *Un neadevăr în locul unui mare adevăr!*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an XIV, nr. 283-284, ianuarie 2002, p. 13.

738. GABOR, Adrian, *Biserica și teroarea comunistă*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, an XIV, nr. 303-304, decembrie 2002, p. 10.

739. MARINICĂ, Mihai, *Conștiința ortodoxă din Ardeal în cumpăna vremii*, în „Gândirea”, serie nouă, an III (1994), nr. 1-2, p. 101-105.

740. MOȘNEAGU, Bogdan, *Writing the Past: Communism and the Romanian Orthodox Church*, în „Xenopoliana”, 2003, 11, nr. 1-2, Iași, pp. 14-18.

741. NEDELCEA, Diana, *Biserica Ortodoxă Română în timpul dictaturii comuniste*, în „Femeia Ortodoxă”, nr. 4, 25 decembrie 2002, pp. 24-27.

742. PENCIU, Gheorghe, *Din jurnalul unui deținut politic din „Rugul Aprins”*, în „Gândirea”, serie nouă, an VII (1998), nr. 1-3, p. 117-119.

743. PETCU, Adrian Nicolae, *Un caz puțin cunoscut, o discuție abia începută [note pe marginea unei cărți despre Mitropolitul Visarion Puiu]*, în „Dosarele Istoriei”, an VIII (2003), nr. 4 (80), pp. 13-18.

744. PETCU, Adrian Nicolae, *Un personaj istoric mult discutat, dar puțin cunoscut – Mitropolitul Visarion Puiu*, în „Rost”, an I, nr. 3, mai 2003, pp. 34-35.

745. PRUNDUȘ, Silvestru Augustin, PLĂIANU, Clemente, *Destăinuiri ale unui ierarh ortodox [N. Corneanu]*, în „Viața Creștină”, an V, nr. 18 (112), septembrie 1994, p. 4.

746. STOENESCU, Daniil, *Între contestări și exagerări*, în „Gândirea”, serie nouă, an III (1994), nr. 3-4, pp. 94-95.

747. TOADER, Cristian, *„Brazii se frâng dar nu se îndoiesc” sau Michael Jackson și „debarcarea” americanilor pe pământ românesc*, în *Filocalia*, publicație a ASCOR Cluj în „Renașterea”, nr. 11, 1995, pp. 1-2.

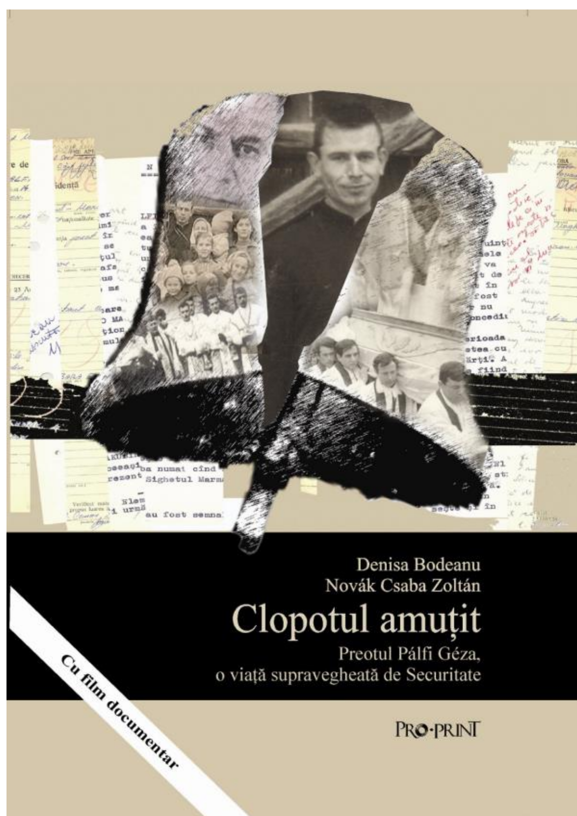
748. VARONA, Alexandr, *Comentarii la o istorie recentă a Bisericii Ortodoxe Ruse contemporane*, în „Studii de Istoria Bisericii”, sub redacția lect. univ. Ovidiu Bozgan, Editura Universității din București, 2000, pp. 185-192.

749. ZUB, Alexandru, *Aspecte spirituale în închisorile regimului comunist*, în „Dialog teologic”, an XIII, nr. 25, 2010, Iași, pp. 11-16.

750. ZUBAȘCU, Ion, *Statura uriașă a mitropolitului Visarion Puiu*, în „România Liberă”, nr. 3855, 21 noiembrie 2002, supliment, p. II.

III. Recenzii. Note de lectură

***„Clopotul amuțit". Preotul Palfi Geza - o viață supravegheată de Securitate*, volum editat de Denisa Bodeanu şi Novak Csaba Zoltan, studiu introductiv de Denisa Bodeanu şi Novak Csaba Zoltan, prefață de Marton Jozsef, interviuri de Maksay Agnes, Miercurea Ciuc, Editura Pro-Print, 2011, 282 p.**

„În ultimii ani au apărut tot mai multe publicaţii ştiinţifice, memorii, articole şi analize despre liderii şi instituţiile comuniste sau despre cele întâmplate între 1945-1989, o perioadă nefastă din istoria recentă a României. Mai multe personalităţi au publicat documente referitoare la supravegherea lor de către Securitate, însă rareori am întâlnit volume despre urmărirea informativă a unui preot" (p. 7). Aceste aprecieri, care deschid prefaţa scrisă de către dr. Marton Jozsef, sunt *astăzi* amendabile prin prisma „rarităţii" pe care o semnalează (având în vedere apariţia, în special *ulterioară*, a relativ numeroase lucrări referitoare la urmărirea preoţilor de diferite confesiuni), însă indică cititorului, de la bun început, un mare merit al editorilor acestui volum. În ceea ce ne priveşte, am merge şi mai departe, elogiind nu numai domeniul „de nişă" abordat de cei doi istorici, ci şi modalitatea aleasă pentru diseminarea rezultatelor cercetării lor. Din acest punct de vedere, „tactica" pentru care au optat Denisa Bodeanu şi Novak Csaba Zoltan este încă şi mai rară, mult mai rară. Nu numai că lansarea volumului a fost coordonată cu cea a unui film documentar pe aceeaşi tematică (al cărui DVD este anexat fiecărui exemplar al cărţii), dar

volumul însuşi a apărut, simultan, în două versiuni: cea în limba română și cea în limba maghiară (vezi precizările în acest sens ale autorilor, de la p. 10). Departe de a constitui o simplă tactică publicitară, acest demers este unul extrem de lăudabil şi prin prisma comparaţiei, inspirate de practicarea asiduă, de către istoricii români și maghiari deopotrivă, a unor discursuri paralele, care prea adesea nu comunică între ele (și din teama, uneori justificată, a izbucnirii unor polemici mai degrabă contraproductive). În acest fel, lucrarea este în mod egal disponibilă publicului românofon, ca și celui maghiarofon. Totodată, cititorul este uşurel introdus și în atmosfera pregătitoare pentru receptarea filmului documentar realizat de Maksay Agnes, intitulat *Dosarul „Filip”. Viața sub observație a lui Palfi Geza* (pe care precizăm că, personal, nu l-am vizionat deocamdată) prin parcurgerea interesantului grupaj fotodocumentar de la pp. 261-273.

Tema volumului nu e neapărat una foarte facilă, având în vedere multitudinea zvonurilor și a „legendelor” care au circulat, încă din 1984, pe seama destinului lui Palfi Geza şi, în special, pe seama decesului prematur al preotului romano-catolic. Astfel, „cazul Palfi Geza este unul special în viața publică transilvăneană, moartea lui stârnind mai multă neliniște decât viața și activitatea sa”, afirmă prefațatorul (p. 7). În același timp, acesta incită interesul cititorului tocmai către viața lui Palfi, indicând, din loc în loc, fie că „singurul lui scop era ca teologii să primească o educaţie cât mai bună”, fie că „a fost un orator excelent”, că avea o bibliotecă impresionantă, sau că „a fost un om de caracter, hotărât, care avea curajul să înfrunte falsele acuzaţii care i se aduceau” și chiar că a refuzat, din considerente ce ţineau de modestie profesională, distincţia de prelat papal (pp. 7-9).

Conștient de faptul că orice confruntare cu documentul de epocă poate zgudui mai vechi convingeri și fidelități, prefațatorul îl previne pe cititor asupra faptului că arhivele nu sunt depozitarele adevărului absolut (fapt care este adevărat): „Documentele Securității întocmite cu privire la Palfi Geza ne oferă mai degrabă informații despre modul de funcționare a regimului comunist, decât despre adevărata imagine a preotului. Cu ajutorul acestui volum generația mai veche are ocazia să cunoască sau să rememoreze practicile regimului comunist, în vreme ce tinerii au șansa să depisteze noi elemente specifice acelei epoci” (p. 9). Desigur că acest tip de reflecţie recomandat de dl. Marton poate începe chiar cu prefața; de pildă citatul complet referitor la oratorie, semnalat mai sus („Palfi Geza a

fost un orator excelent, care avea capacitatea să vorbească atât pe înțelesul oamenilor simpli, cât și pe înțelesul intelectualilor” – p. 8) poate fi analizat în contextul epocii, în care, cel mai probabil, tocmai acest talent persuasiv era considerat de către Securitate ca un factor de risc, prin natura convingerilor pe care oratorul le putea astfel răspândi, în medii diverse.

Născut la 14 aprilie 1941, în comuna Satu Mare (jud. Harghita), Palfi Geza a fost hirotonit în 1964 și a servit ca preot până în 1971, când este numit profesor la Institutul Teologic și la Școala de cantori, ambele din Alba Iulia. Mutat de episcopul Jakab Antal, de la 1 septembrie 1980, la parohia din Joseni, iar un an mai târziu la Odorheiu Secuiesc, Palfi decedează la 13 martie 1984, într-un spital din municipiul Târgu Mureș (localitate unde servise, în calitate de capelan, între 1968-1971).

Din acest moment, cititorul este captivat de misterul creat ulterior prematurului deces, mai ales că cei doi editori ai volumului (îi vom numi, în continuare, autori) semnalează, chiar de la începutul *Notei asupra ediției*, că decesul s-a produs „în condiţii misterioase”, evocând, totodată, că „încă de la începutul anului 1984, în mediul catolic din țară și din străinătate s-a răspândit zvonul că în decembrie 1983 Palfi Geza, care funcţiona pe atunci ca preot în Odorheiu Secuiesc, fusese bătut crunt de securiştii din oraș, deoarece, în timpul predicilor ţinute de Crăciun, criticase deschis regimul comunist” (p 10). Autorii se referă la „controversele iscate de moartea suspectă” și după ce precizează, foarte rapid după fragmentul citat mai sus, că „ipoteza că Securitatea i-ar fi provocat moartea s-a dovedit a fi neîntemeiată” (p. 10). Această concluzie nu rupe „vraja” creată în mintea cititorului de ipoteza îndelung cultivată a unui asasinat, ci, din contră chiar, consolidează importanţa cercetării efectuate de către dna. Bodeanu și dl. Novak între 2008 și 2010, în arhivele fostei Securităţi, cele 81 de documente inedite publicate în volum având o importanţă evidentă pe un plan mult mai larg, deoarece „ele reflectă probleme majore precum situaţia Bisericii Catolice în perioada comunistă, constrângerile impuse de statul ateu preoţilor și credincioșilor, eforturile întreprinse de preoţi pentru a-și îndeplini menirea” și conţin „elemente care ne permit să înțelegem mecanismele de funcţionare ale societăţii comuniste pe mai multe paliere: stat-biserică, biserică-individ, individ-stat” (p. 10).

Volumul conţine documente emise de Securitate între 1972 și 1986, însă cele mai vechi documente informative referitoare la Palfi Geza

datează din 1963, când acesta este semnalat în proximitatea episcopului Marton Aron, căruia îi relata o călătorie efectuată în Ungaria[1]. Autorii apreciază că apariţia conflictului dintre viitorul preot şi Securitate era oricum „inevitabilă", chiar dacă discuţia din 1963 cu episcopul ar fi rămas necunoscută acesteia, deoarece „întreaga evoluţie ulterioară" a lui Palfi l-a plasat „pe poziţii ireconciliabile" cu dogmele politice ale vremii, acesta asumându-şi în mod „conştient misiunea de a educa şi de a sluji comunitatea catolică atât pe plan moral-religios, cât și pe plan național-cultural", cele două planuri definind motivaţiile (religioase şi etnice, deopotrivă) ale actelor sale critice faţă de politica regimului condus de Nicolae Ceauşescu (p. 30). Securitatea, la rândul ei, deşi renunţa rapid la suspiciunile iniţiale privind eventuala utilizare a tânărului Palfi drept „canal de legătură" cu Vaticanul, a rămas concentrată, pe întreaga perioadă până la decesul „obiectivului", asupra manifestărilor „de natură naționalist-șovină" ale acestuia, precum și asupra relațiilor avute cu cetăţeni străini şi a eforturilor deosebite pe care preotul le depunea în vederea catehizării copiilor romano-catolici.

Trecerea la problema decesului se produce foarte brusc în succesiunea documentelor selectate, insistându-se asupra tristului eveniment în grupajul substanţial de documente emise ulterior acestui eveniment (începând cu documentul nr. 67, de la p. 208 şi până la p. 235). Afirmaţiile făcute la slujba de Crăciun a anului 1983 apar, la rândul lor, abia în documentul nr. 70, datat 21 iulie 1984 (notă informativă a lui „Bela"), însă, aşa cum sunt acestea rezumate, nu au un caracter de demascare a regimului comunist, ci numai forma unei critici la adresa

[1] Iniţial, Palfi fusese suspectat că putea fi un intermediar între Marton Aron şi Vatican, prin oficiile unor persoane pe care le cunoscuse în Ungaria. Suspiciunea a fost însă abandonată în 1964 de către Securitate, care a considerat-o în final ca nefondată (p. 42). Autorii explică apariţia acestor suspiciuni prin „debusolarea care i-a cuprins pe angajaţii Securităţii după decizia liderilor comunişti de a-i elibera pe deţinuţii politici din închisori", fapt care a făcut ca „în 1964 sistemul de valori după care se ghidaseră până atunci ofițerii de securitate în activitatea lor să se prăbușească, obligându-i să caute noi debușee prin care să le dovedească celor aflaţi la putere că poziţia lor este indispensabil legată de vigilenţa şi forţa acestui corp de elită al aparatului represiv" (p. 43). Considerăm această explicaţie ca importantă, inovativă şi apropiată de adevăr, cu menţiunea că 1964 a fost anul în care Securitatea din Alba Iulia a închis acţiunea informativă „Helius", care fusese deschisă în toamna anului precedent (într-un moment în care, ce-i drept, decizia graţierii colective fusese deja luată).

faptului că sărbătorile religioase nu erau recunoscute ca zile nelucrătoare în România, incluzând și o comparaţie defavorabilă (și justificată în acel moment) din acest punct de vedere cu situaţia existentă în Ungaria (vezi p. 213).

Vădind o obiectivitate din păcate relativ rar întâlnită, cei doi autori au inventariat toate argumentele existente, atât pro, cât și contra ipotezei asasinatului, reușind să ne ofere o excelentă analiză a tuturor posibilităţilor (vezi, în special, pp. 81-86; nu vom reda aici informaţiile prezentate, ci doar concluzia autorilor, conform căreia „teoria că Palfi a fost bătut după slujba de Crăciun nu pare să aibă un fundament solid, deoarece atât documentele de arhivă, cât și majoritatea persoanelor intervievate au infirmat-o"). De la bun început, autorii s-au regăsit (credem noi), într-o situaţie dificilă, având în vedere multitudinea de zvonuri care au circulat, fiind acreditate și în diferite lucrări, în legătură cu asasinatele comise de Securitate, în deceniile opt și nouă ale secolului trecut, precum și o anumită pudoare, specifică surselor românești, în a le contrazice (probabil din credinţa greșită că în acest fel s-ar diminua motivele pentru care este criticat astăzi regimul comunist). Această postură oarecum incomodă se simte din contradicţia evidentă între afirmaţia de la primul paragraf al p. 91 („O retrospectivă a modului în care au fost reduse la tăcere în anii `70-`80 personalităţile incomode pentru regimul de la București ne demonstrează că acest lucru s-a realizat fie prin atentate comise de profesioniști ai domeniului, fie prin moartea subită a acestora, cauzată de maladii devastatoare, provocate, se pare, prin metoda iradierii") și cea din nota 403 de la subsolul aceleiași pagini („Deși astăzi se vorbește de radierea unor personalităţi ca de o certitudine, în realitate implicarea Securităţii nu a putut fi demonstrată niciodată").

Importantă este însă nu atât discuţia de ordin general, ci analiza efectuată de autori cazului Palfi. Aceștia pornesc de la supoziţia că „dacă ar fi fost interesată de lichidarea fizică a preotului Palfi Geza, conducerea Securităţii ar fi ales o metodă mult mai subtilă, care să nu implice direct instituţia sau cel puţin nu atât de evident" (p. 91). În același timp, aceștia sesizează faptul că „din păcate, identificarea și cercetarea dosarelor preotului din Arhiva CNSAS a adâncit suspiciunile cu privire la moartea acestuia, în loc să le înlăture" (*Ibidem*)[2]. Documentele mai timpurii ale

[2] Rezerva autorilor (cu care ne declarăm de acord) provine din faptul că documentele existente în dosare nu acoperă în mod convingător ultimele luni de viaţă ale lui Palfi.

Securităţii înregistrau că „la sfârşitul anului 1983, preotul Palfi Geza se îmbolnăvește” (p. 207) și că orele de cateheză nu se mai ţineau la parohia din Odorhei la începutul lui 1984, „datorită îmbolnăvirii preotului” (p. 205).

Şi grupajul de interviuri realizate de Maksay Agnes (pp. 237-258) confirmă impresia că decesul a fost provocat de probleme de sănătate. Astfel, preotul Venczer Laszlo, unul din cei mai apropiaţi prieteni ai lui Palfi, care l-a și vizitat la spital, spune că acesta „nu i-a spus nimic” despre vreo bătaie care i-ar fi fost administrată de către Securitate (p. 243), medicul Zoltan Andras, care l-a internat pe Palfi în decembrie 1983, confirmă că acesta era grav bolnav înainte de presupusa confruntare cu Securitatea, precum și graba (lăudabilă) cu care acesta și-a cerut externarea, motivându-și cererea prin obligaţiile sale profesionale ocazionate de apropiatul Crăciun (vezi pp. 244-245), iar preotul Csato Bela, chiar cel căruia i-a revenit misiunea de a-i da lui Palfi vestea iminenţei morţii, l-a întrebat pe acesta, în mod explicit, dacă a fost bătut la Securitate și a primit răspunsul negativ (p. 248).

Începând din anul 1984 şi în special din 1985, presupusa asasinare a lui Palfi (mai precis presupusul său deces ca urmare a maltratărilor suferite din partea Securităţii) a devenit un subiect vehiculat pe plan internaţional în contextul în care, cum pe drept sesizează autorii, „regimul comunist condus de Nicolae Ceaușescu era tot mai izolat pe scena politică internaţională și orice motiv de a-i aduce critici a început să fie speculat” (p. 90). Audienţa teoriei nu a fost una de neglijat, problema fiind ridicată nu numai de presa internaţională, ci și la Vatican, în cadrul Conferinţei Mondiale Evanghelice din 1984, dar și la Parlamentul European sau Departamentul de Stat al SUA (cel mai adesea însă, sub forma solicitării unor clarificări din partea autorităţilor române, nu ca și o concluzie clară). Izbucnirea acestui scandal a determinat Securitatea să adopte planuri de contracarare, în al cărui succes (care a implicat și împiedicarea realizării unui film documentar dedicat de emigraţia maghiară lui Palfi) a fost înlesnit și de mărturiile (contrare ipotezei asasinatului) depuse atât de episcopii romano-catolici din Alba Iulia (Jakab Antal și Balint Lajos), cât și de medicii de la spitalele din Odorheiu Secuiesc și Târgu Mureş.

Succesul acestor contramăsuri nu a fost însă niciodată unul deplin, din moment ce zvonurile au persistat în continuare (chiar până în zilele noastre), fapt datorat în mare măsură tocmai politicii contrare transparenţei pe care a dus-o regimul Ceaușescu în domeniul

informaţiilor publice. Cititorii din România au fost, de altfel, îndelungă vreme obişnuiţi cu teoria asasinatului, consacrată oarecum ca un adevăr prin repetiţie în lucrările larg accesibile, iar acesta este încă un motiv pentru care apreciem în mod deosebit apariţia volumului *Clopotul amuţit*, singurul de până acum în care este abordată controversa într-un mod cu adevărat ştiinţific. Acreditarea tezei asasinatului s-a făcut, în faţa cititorului român, în special prin memoriile fostului ambasador David S. Funderburk (vezi *Un ambasador american între Departamentul de Stat și dictatura comunistă din România, 1981-1985,* Constanţa, Editura Dacon, 1994, pp. 95-97). Credem însă că acest cititor nu a fost foarte atent la maniera stranie (deloc singulară în ansamblul memoriilor) în care Funderburk argumentează ipoteza asasinatului. Fostul ambasador susţine că „informaţiile care au ajuns la Washington demonstrau cât se poate de clar implicarea guvernului român în asasinarea părintelui Palfi", însă „elita de la Departamentul de Stat părea a se interesa mai degrabă de mușamalizarea informaţiilor și știrilor ce aruncau o lumină proastă asupra României, decât de scoaterea la lumină a adevărului şi chemarea la ordine a Bucureştiului" și era, în plus, „hipersensibil la disputa româno-maghiară în legătură cu Transilvania", iar președintele Subcomitetului Comisiei Senatoriale pentru Comerţ Internaţional din Senatul SUA a manifestat, la rândul lui, „o stranie lipsă de interes". Mai mult, acuzat direct de procurorul american Alfred Moses că „nu avea nici un interes să asculte și versiunea românească a cazului Palfi", ambasadorul recunoaște franc că acest lucru era adevărat, deoarece „ştia că versiunea românească era o minciună". Preluând opinia lui Funderburk din ediţia *princeps* a memoriilor (apărută în 1987), istoricul britanic Dennis Deletant menţionează extrem de fugitiv, în fundamentala-i lucrare referitoare la regimul Ceaușescu, că Palfi „a fost bătut crunt și lăsat să moară la un spital din Târgu Mureş, fără să i se acorde îngrijire medicală" (Dennis Deletant, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidenţă în România anilor 1965-1989*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 212). Lucrurile stau diferit într-o lucrare mult mai recentă, al cărei autor, deși implicat în acţiunile clandestine desfășurate de emigraţia maghiară pe teritoriul României în anii `80 (calitate în care a inclus în paginile cărţii o serie de revelaţii), afirmă constant că ipotezele privind diferite acte de asasinat sau de terorism comise de Securitate pe teritoriul ţării, în Vestul Europei sau în America de Nord nu au putut fi confirmate niciodată (vezi Arpad

Szöczi, *Timişoara. Adevărata poveste despre revoluţia română*, Oradea, Editura Partium, 2014, *passim*).

Ca o curiozitate, notăm şi un paradox care a circulat în mediile catolice maghiare sub forma unui zvon (consemnat de Securitate, care însă nu pare a-i fi acordat mare credit, mizând în acelaşi timp pe profitul ce-l putea scoate, pe plan operativ, din această împrejurare) conform căruia Palfi ar fi „influenţat" decesul unuia dintre profesorii cu care nu se afla în relaţii prea bune. Astfel, într-un plan care prevedea o serie de măsuri ce urmau a fi luate în acţiunea informativă „Filip", I.J. Alba-Securitate propunea a fi exploatate şi „neliniştile celor doi episcopi [Marton Aron şi Jakab Antal – n. SBM] cu privire la faptul că Palfi Geza a influenţat prin comportare decesul fostului profesor Baly Ludovic. Se va trimite o scrisoare ca din partea unui adolescent care a participat la ore[le] de catehizare ţinute de Baly şi care a aflat în aceste împrejurări despre teroarea făcută de Palfi. Aceasta va stimula pe cei doi episcopi să ia măsuri, deoarece sunt interesaţi a nu se discuta de acest aspect" (p. 186). Dintr-o notă de subsol de la pp. 113-114, cititorul îşi poate explica raporturile într-adevăr tensionate existente între Palfi şi profesorul Bali Lajos (cel puţin aşa cum se înfăţişau acestea cu 6 ani înaintea decesului celui de al doilea), pe baza unei convorbiri interceptate între Marton Aron şi Bali. Episcopul era de părere că Palfi „are alte puncte de vedere în ce priveşte educaţia şi are manifestări brutale" şi că „a făcut multe lucruri negândite", iar Bali că „n-ar fi rău să se abţină puţin, pentru că cu ei [cu Palfi Geza şi Simon Istvan – n. SBM] nu se poate discuta, explodează imediat amândoi"[3]. Firea mai impulsivă a lui Palfi pare o certitudine, însă Marton Aron ţine să adauge aspecte importante, din care reiese că Palfi îşi conştientiza defectul şi încerca să lupte contra lui: „Eu ştiam că între voi există o anumită încordare şi ştiu că gelozia lui pe tine are o anumită bază, probabil aceea că vede că băieţii au încredere în tine în problemele sufleteşti. El este mai temperamental şi se manifestă brutal, tu eşti mai liniştit şi te consumi în tine, nu exteriorizezi. Şi tu îl tratezi cu suspiciune şi el pe tine la fel. [...] Îmi pare rău că între voi este încordarea aceasta şi

[3] De remarcat că episcopul auxiliar Jakab Antal a folosit o exprimare asemănătoare în octombrie 1979, atunci când i-a adus la cunoştinţă lui Marton Aron unele comportări ale lui Palfi, considerate neconforme cu statutul său clerical: „Dacă credeţi, îi pot spune, dar rezultatul va fi că va respinge tot ce-i spun, aşa cum s-a mai întâmplat" (p. 175).

eu i-am atras atenţia lui Palfi că e brutal şi încăpăţânat şi mi-a spus că se luptă cu sine din cauza asta, dar autoeducarea este, în general, grea".

Memoria lui Palfi Geza nu are însă nevoie de ipoteza ajutătoare a asasinatului pentru a rămâne în mod meritoriu fixată în conştiinţa Bisericii romano-catolice din România, şi nu numai. Chiar cazul Palfi demonstrează faptul că, deşi Securitatea era aproape perfect informată în legătură cu acţiunile şi ideile „duşmănoase" existente în societate, aceasta nu a reuşit niciodată să controleze în totalitate convingerile cetăţenilor români, care îşi puteau menţine ideile, afirmându-le deseori cu aplomb, chiar în condiţiile supravegherii informative generale. În perioada activităţii profesorale a lui Palfi, atmosfera de la Şcoala de cantori, cât şi cea de la Institutul Teologic din Alba Iulia devenise, în aprecierea autorilor, „insuportabilă" (p. 70), fapt care, până la urmă, l-a afectat sufleteşte şi pe Palfi, fapt remarcat de informatorii dirijaţi în proximitatea lui[4], precum „Felix": „Din câte am observat în cadrul Institutului Teologic [...] profesorii s-au separat, nu mai există nici o încredere în nimeni. La masă nu mai vorbeşte nimeni nimic. Chiar spunea Palfi că astăzi nu mai poţi avea încredere nici în cămaşa ta" (*Ibidem*). Cităm şi din semnalarea unui alt informator, căruia Palfi i-ar fi confiat că „acolo nu există nicio viaţă, că episcopii, rectorii şi profesorii sunt în mare parte bătrâni. Printre profesori nu există prietenie, ci invidie şi disensiuni; chiar şi el s-a săturat" (*Ibidem*). Din formularea citată („chiar şi el") reiese faptul că Palfi era conştient de poziţia lui cvasisingulară şi de propria-i capacitate de rezistenţă, sau cel puţin că informatorul însuşi conştientiza tăria de caracter a „obiectivului Filip".

Cititorului îi sunt extrem de clare atât tabăra contestatarilor lui Palfi din instituţiile de învăţământ catolice (tabără care îl avea în frunte pe Jakab Antal, viitorul succesor al lui Marton Aron), cât şi susţinerea pe care episcopul Marton i-o acorda tânărului profesor idealist. Surprinzător este faptul că la un moment dat, Palfi şi-a îndreptat săgeţile revoltei chiar şi asupra lui Marton Aron, pe care-l considera inactiv şi chiar depăşit de situaţie: „Prin unele măsuri pe care le ia episcopul Marton Aron nu face altceva decât să ştirbească autoritatea sa, dar la ce te poţi aştepta de la un

[4] În total, în cele două dosare de urmărire informativă a lui Palfi Geza există note informative furnizate de 84 de informatori (p. 33). De asemenea, pentru amploarea urmăririi informative este relevant faptul că în cele două dosare se regăsesc 183 de scrisori interceptate (între 1964-1983) şi 123 de note de transcriere a informaţiilor obţinute prin intermediul tehnicii operative (1963-1983) – p. 35.

om aproape de 80 de ani. De altfel, se pare că pe el nu-l mai interesează prea mult ce se va întâmpla cu preoţii după ce el se retrage din activitate" (conform informatorului „Marosi", în 1973 - p. 69). Reiese de aici că Securitatea nu a născocit neapărat anumite stări de fapt, dar a acţionat pentru valorificarea acestora în propriu-i folos, inclusiv prin exagererea unor atitudini reale adoptate ocazional de Palfi. În mai 1979, locotenent colonelul Vasile Chealda propunea chiar utilizarea, în acest scop, a plastografiei: „Pentru a crea o atitudine de repulsie din partea unor profesori și în special a rectorului și episcopului auxiliar propun să trimitem o scrisoare rectorului (expediată din alt judeţ) în care să se arate că acesta ponegrește pe superiorii săi" (p. 171).

Este totuși foarte clar că Securitatea a acţionat în mod constant pentru îndepărtarea lui Palfi din instituţiile de învăţământ catolic din Alba Iulia, inclusiv prin compromiterea acestuia. Totodată, s-au întreprins și măsuri pentru verificarea informativă a preotului Marton Jozsef, care era propus pentru a-l înlocui pe Palfi la Institutul Teologic, „în scopul stabilirii posibilităţii folosirii sale sau împiedicării promovării sale în situaţia în care este un element dușmănos" (vezi p. 186; de notat că Marton Jozsef este chiar prefaţatorul volumului!).

Operaţiunea de îndepărtare a fost încununată de succes, dar în baza documentelor cunoscute se poate considera că acest lucru s-ar fi întâmplat, după succesiunea lui Marton Aron, chiar și fără implicarea Securităţii. Chiar dacă termenul „repulsie" utilizat de lt.col. Chealda poate surprinde prin duritatea lui, se pare că au existat și astfel de sentimente[5], alimentate, în felul lor, atât de Palfi cât și de adversarii lui din cadrul Institutului Teologic. Acest lucru nu este de natură să compromită imaginea postumă a tânărului profesor, deoarece mai toate personalităţile puternice provoacă în jurul lor polarizarea opiniilor, cu atât mai mult cu cât există și forţe dinafară interesate în a o provoca.

Volumul realizat de Novak Csaba Zoltan și Denisa Bodeanu este important și pentru memoria lui Marton Aron însuși, nu numai pentru cea a lui Palfi. Există redate în volum mai multe interceptări ale convorbirilor avute de episcop cu protejatul său, cele din anul 1978

[5] Cei doi autori se referă și ei la „o aversiune personală a episcopului auxiliar [Jakab Antal] faţă Palfi Geza datorată atitudinii sale rebele, scandalurilor permanente pe care le provocase în cadrul celor două instituţii de învăţământ și, nu în ultimul rând, faptului că acesta era, totuși, omul de încredere al episcopului Marton Aron" (p. 75).

relevându-ne starea sufletească agitată în care se afla Palfi, supus presiunilor insidioase ale Securității, care căuta să îl atragă la colaborare. Într-un astfel de context, așa-numitul „obiectiv Urania" (Marton Aron) dă măsura măreției lui spirituale, dar și a realismului său, bazat pe lipsa iluziilor în posibilitatea schimbării într-un orizont de timp previzibil a sistemului politic din Europa de Est. În aceeași măsură și simțul etic al lui Palfi se afirma și își căuta, în paralel, confirmarea din partea unei autorități inatacabile, însă și din partea lui lipsesc iluziile în privința presupusului caracter imbatabil al conștiinței umane:

„P[alfi]: Eu chiar mă supăr dacă un preot spune că episcopul i-a spus să facă așa sau altfel. Mie conștiința trebuie să-mi spună ce să fac, nu episcopul. Episcopul îmi poate da doar un sfat, dar eu sunt un om matur și trebuie să hotărăsc. Așa că eu nici nu m-am gândit la asta. Nici nu m-am referit la dvs. că mi-ați spus așa sau așa. Eu trebuie să-mi asum răspunderea dacă am făcut sau n-am făcut ceva. Totuși, omul se simte bine dacă cineva, chiar episcopul, îi dă o indicație. Văd însă că în problema aceasta nici dvs. nu puteti da sfaturi. Îngrozitor este faptul că ei de la an la an pretind mai mult în toate privințele și problema este care este punctul la care omul poate spune că mai mult de atât nu mai pot da?

Ob[iectivul]: Cred că aici dictează conștiința. Când dictează conștiința nu, nu.

P[alfi]: Dar sunt mai multe feluri de conștiințe.

Ob[iectivul]: Dar acesta este un lucru care nu poate fi limitat în regulament.

P[alfi]: Pentru că și conștiința mea este de un fel când sunt complet liniștit și alta dacă sunt mai puțin liniștit. Deci, conștiința se schimbă chiar în același individ" (pp. 159-160).

Într-o eventuală crestomație a textelor care atestă frământările de conștiință în perioada comunistă, acest fragment (selectat din conversația avută în biroul episcopului, la 22 septembrie 1978) ar trebui să ocupe un loc meritat. Departe de a fi rodul unei „manii a persecuției", această stare de spirit era pe deplin justificată. Securitatea a menținut într-adevăr o presiune constantă asupra celui vizat (fără succes) pentru atragere la colaborare, recurgând și la avertizarea acestuia, în ziua de 24 februarie 1978 (finalul *Declarației* date cu această ocazie de către Palfi, fiind unul exemplar și, considerăm noi, sincer: „Dacă avertizarea de mai sus ar răspunde realității, m-aș angaja să nu mai comit asemenea acte. Dar însă consider că nu sunt vinovat, nu am ce răspunde" – vezi p. 146), încercând

şi compromiterea[6] lui (remarcăm, în acest sens, exprimarea aproape sibilinică de la p. 193: „Rugăm ca după identificarea şi obţinerea unor date de cunoaştere cu privire la Sanda, să apreciaţi oportunitatea recrutării acesteia în mod fictiv, cu scopul ca ulterior s-o putem folosi – în mod combinativ şi legendat – la realizarea compromiterii, neutralizării sau punerii în dependenţă faţă de organele Securităţii a preotului romano-catolic Palfi Geza").

Nu la fel de clară precum starea frământată a conştiinţei lui Palfi este, din cauza informaţiilor contradictorii, şi tipul de personalitate a acestuia, în special situarea lui în cadrul clasicei (şi uşor reducţionistei, în opinia noastră) dihotomii conservatori-liberali. Autorii pun includerea lui Palfi, de către organele de Securitate din Alba Iulia, în rândul celor mai periculoase „elemente" catolice pe seama temerii că „Palfi Geza va reuşi să-şi impună punctul de vedere la Şcoala de cantori şi Institutul Teologic şi că ideile sale privind imperioasa nevoie de modernizare a Bisericii vor găsi aderenţi în rândul preoţilor" (p. 70). Într-adevăr, informatorul „Mureşan" îşi exprima nedumerirea faţă de motivul pentru care „Palfi nu este înţeles de nimeni", deoarece „el este foarte mult iubit de studenţi pentru că e modernist, vrea să introducă ceva nou în regulamentul interior" (p. 67). Un alt informator, „Marinescu", semnala că a „izbucnit un conflict deschis între gruparea formată în jurul său [a lui Palfi – n. SBM] şi cea care era adepta unui stil de predare conservator" (p. 68). Alte informaţii culese de Securitate din mediul-ţintă atestau existenţa unei polemici deschise cu semnificaţii mult mai largi, întrucât tentativele moderniste ale lui Palfi s-ar fi înscris în spiritul deciziilor Conciliului Vatican II, însă ele displăceau profund preoţilor vârstnici conservatori din rândul minorităţii maghiare (vezi p. 69). Parcă pentru a complica şi mai mult înţelegerea contextului în care se produceau toate aceste tensiuni, Palfi a susţinut, în aprilie 1974, o conferinţă în care părea să-şi revizuiască serios orientarea liberală anterioară, criticând vestimenţatia prea liberală a unor teologi tineri (sursa „Műller"[7] punea această reorientare pe seama

---

[6] La un moment dat, s-a încercat chiar să se realizeze un flagrant, în scopul „documentării activităţii sale imorale" şi urmărindu-se o finalitate uşor de dedus (vezi p. 124). Alte detalii despre tentativele Securităţii de compromitere a lui „Filip", la p. 62.

[7] Remarcăm, contextual, că Palfi intrase, la un moment dat, în „regulile jocului" creat de existenţa unor informatori în proximitatea sa, nu numai prin sesizarea unor cunoscuţi în legătură cu „comportarea ciudată" a unor elevi care „cam

„discuţiilor” avute de Palfi cu Marton Aron – vezi p. 112). Impresia noastră este că interpretarea lui „Műller” este mai mult decât plauzibilă, știindu-se faptul că, deși ţinea mult la Palfi, episcopul nu agrea „excesele” liberal-reformiste ale acestuia (iar preotul-profesor nu-şi permitea să piardă susţinerea liderului administrativ și spiritual al catolicilor maghiari), însă considerăm că la mijloc se afla, în plus, și o rezervă critică sinceră a lui Palfi faţă de depășirea cadrelor liberalismului pe care le recomandase el, în special în comportamentul public și ţinuta vestimentară a tinerilor teologi. În ceea ce ne privește, nu-l bănuim pe Palfi de inconsecvență în idei, aprecierea/catalogarea acestora depinzând mult și de poziţia ideologică/spirituală a celui care emitea aprecierile. Astfel, Palfi era într-adevăr liberal din perspectiva preoţimii care rămânea fidelă cadrelor tradiţionale consacrate, pe care mai tânărul preot-profesor încerca să le aducă mai aproape de sufletul tinerilor care aspirau către cateheză şi chiar de spiritul vremurilor în care aceştia trăiau. În acelaşi timp, el părea conservator faţă de cei înclinaţi să considere cateheza şi chiar credinţa ca atare ca un fapt depăşit de evoluţia societăţii sau chiar faţă de foarte tinerii credincioși care aspirau să depășească, prin preocupări, limitele reformismului acceptate de Consiliul Vatican II. În mod particular, Palfi provenea din rândul secuilor, consideraţi îndeobște ca cei mai conservatori din rândul maghiarofonilor din România și, în special, ca cei mai fideli confesiunii catolice.

Și în ceea ce privește activitatea desfășurată de Palfi în parohii, părerile au fost uneori împărţite. Diverşi enoriaşi apreciau că acesta a reușit să creeze o adevărată efervescență a spiritului religios. Conform lui

---

trăgeau cu urechea”, în opinia lui, dar şi a unor fideli ai lui, care „îl informaseră” (?!) în acest sens, ci și prin crearea unui soi de „reţea informativă” proprie (opusă celei aflate în contactul Securităţii). De pildă, în aprilie 1974, Palfi l-a îndrumat pe unul din apropiaţii săi să „stea de vorbă” cu unul din elevii pe care îi suspecta şi chiar să îl fileze, atunci când acesta se deplasa în oraş. Fidelul lui Palfi, care „de două ori a fost în oraş cu elevul Duma, dar nu a observat nimic suspect”, i-a comunicat lui Palfi concluziile lui, însă acesta s-a arătat nemulţumit de rezultat. Este uşor de dedus că, în cazul în care Securitatea a aflat de acest comportament al lui Palfi (destul de straniu pentru un om al Bisericii), acesta l-a făcut şi mai suspect în ochii autorităţilor. Și a aflat cu certitudine, deoarece omul de încredere la ale cărui servicii de natură informativă recursese Palfi nu era altul decât informatorul „Tivadar” al Securităţii (vezi, pentru cele de mai sus, doc. nr. 7, de la p. 110).

Szöcs Oszkar, de la venirea în Odorhei a lui Palfi „bisericile sunt pline, a înnebunit lumea și mai ales tineretul, inclusiv tineretul școlar”, acesta fiind de părere că fostul profesor de la Institutul Teologic „va câștiga de partea lui toţi credincioşii catolici indiferent de apartenenţa lor politică” (p. 79). Din contră, în opinia capelanului Rethi György, Palfi era „cel mai fanatic om cunoscut de el în cadrul bisericii, care întrece orice limită” (p. 197). Autorii apreciază chiar că „din pricina pasiunii cu care își îndeplinea îndatoririle de preot și a intransigenţei manifestate faţă de cei care nu înţelegeau să se supună regulilor Bisericii Catolice, Palfi Geza nu se bucura nici de simpatia unei părţi consistente a credincioşilor din Sândominic” (p. 54).

Într-un *Plan de măsuri informativ-operative* în acţiunea „Filip” datat din 1980 (când îndepărtarea lui Palfi din Alba Iulia devenise aproape o certitudine), acesta era numit „un element fanatic şi duşmănos care a iniţiat în rândul elevilor cantori și teologilor acţiuni ce au favorizat activităţi naţionalist-iredentiste” (p. 185). Terminologia folosită este însă cel puţin discutabilă, deoarece în acelaşi document se apreciază că în cadrul avertizării lui din 24 decembrie 1978[8], Palfi ar fi „avut o poziţie de negare a activităţii dovedind fanatism” (cât de nedreaptă era această categorisire, vezi în citarea de mai sus, de la p. 146).

În privinţa relaţiilor interetnice, există și câteva sesizări care pot ridica semne de întrebare. În februarie 1980 a fost semnalat faptul că Palfi intervenise cu scopul de a-l împiedica pe studentul Nicolae Marcu să absolve Institutul Teologic, pe motiv că acesta nu învăţase limba maghiară; acest demers a fost respins de rectorul Institutului, deoarece studentul respectiv se pregătea să servească într-o parohie de limbă română din Banat (vezi p. 177). Trei ani mai târziu, Palfi a refuzat să oficieze căsătoria unui tânăr maghiar cu o româncă ortodoxă (p. 80).

Documentele reproduse în volum nu ne permit să tragem concluzia clară că astfel de incidente ar fi fost inspirate de şovinismul lui Palfi, din moment ce și unii etnici maghiari au fost puşi în aceleaşi situaţii de boicot. De pildă, în calitate de paroh în Odorheiu Secuiesc, Palfi a refuzat înmormântarea cu ceremonial bisericesc a fostului notar public Nagy Iosif, „pe motivul că nu a trăit o viaţă religioasă, copiii lui nu au fost

---

[8] Trebuie spus că avertizarea din 24 septembrie 1978 venea după anchetarea lui Palfi, în zilele de 21-22 februarie. Ulterior, accesta a recurs şi la alte mijloace de opoziție, precum în septembrie 1978, când a refuzat să dea curs invitației de a se prezenta la sediul Securităţii (vezi p. 73).

botezaţi şi nici nu a plătit impozitul către biserică" (p. 204). În 1977, Palfi era semnalat și cu puncte de vedere antigermane (a afirmat public că „elevii și teologii germani nu au ce căuta" în instituţiile de învăţământ catolice din Alba Iulia – p. 141). Conform unei descrieri extrem de interesante pe care „Davis" o făcea atmosferei de la Institutul Teologic chiar în cursul recrutării sale, Palfi Geza și Simon Istvan ar fi instrumentat „unele manifestări de desconsiderare a tot ce este român, a tot ce nu este secui", făcând, totodată, „reproşuri acelora care nu cunosc limba maghiară sau nu sunt «maghiari fanatici»" (p. 127). Bănuim că sub aparenţa unor manifestări de desconsiderare a maghiarilor nu se ascundea altceva decât o formă de valorizare superioară a secuilor, pe care probabil că Palfi îi considera ca „cei mai maghiari dintre maghiari"[9]. În general vorbind, credem că cea mai exactă interpretare a acestor manifestări mai puţin tolerante (inclusiv a celei mai puţin agreabile dintre acestea, anume refuzul de a oficia o cununie interconfesională[10]) este una care pornește de la fidelitatea lui Palfi faţă de formele canonice ale catolicismului (care îl aşează, astfel, poate decisiv, în tabăra conservatorilor) şi nu unor tendinţe şovine ale acestuia (chiar dacă, ocazional, unii etnici români le-au căzut, sub o formă sau alta, victimă). În acest context, chiar unele abordări mai agresive ale lui Palfi erau expresia unei nelinişti crescânde, probabil puţin motivate, dar reale, pe care acesta o căpătase faţă de viitorul comunităţii maghiare în cadrul culturii române. Considerăm ca extrem de edificatoare din acest punct de vedere stenograma discuţiei avute în 9 martie 1977 cu Marton Aron, în cadrul căreia episcopul și-a dat încă odată măsura înțelepciunii și a experienței de viaţă acumulate, pledând pentru acceptarea situaţiei de fapt și pentru valorificarea acesteia în scopul perpetuării tradiţiilor maghiare, „chiar învăţând în limba română"; Palfi, la rândul lui, se declara tulburat de intenția unor cunoscuţi de a emigra, la care însă nu adera, afirmând că „pentru mine este firesc să consider că aici îmi este locul" (vezi pp. 129-130). Într-o altă convorbire spectaculoasă, de asemenea interceptată de Securitate, din 22 septembrie 1977, Palfi, care era tulburat de ultima lui întâlnire cu cei care îl urmăreau informativ, afirma că nu ştie ce aspecte din activitatea sa ar „putea leza România",

[9] Conform sursei „Szöcs Janos", în perioada petrecută de Palfi la Alba Iulia (cea mai intensă, din punctul de vedere al urmăririi lui de către Securitate), anturajul acestuia era format aproape în totalitate din tineri secui (p. 38).

[10] Acest gest l-a determinat pe tatăl tânărului maghiar să reclame în faţa episcopului auxiliar Balint Lajos comportamentul lui Palfi (p. 80).

deoarece „eu o iubesc[11], o respect” (p. 158). În cazul în care era vorba de alte confesiuni creștine, și nu de persoane care puteau „submina” din interior formele consacrate ale catolicismului, Palfi se arăta foarte tolerant, așa cum arăta informatorul „Popovici”, în noiembrie 1975 („Şi cu ocazia discuţiilor avute cu Palfi, acesta a relatat că punctul său de vedere despre ecumenism este că parohiile de aici să facă cât mai mult cu scopul de a șterge contradicţiile dintre ei şi să ofere mai multă posibilitate de a se cunoaște mai mult între ei[12]. Nu condamnă celelalte religii, ci încercă să înțeleagă rolul acestora în slujirea oamenilor” – p. 123).

Există şi mărturii ale unor episoade în care Palfi i-ar fi declarat, în public, proşti pe alţi profesori de la Institutul Teologic (p. 165). Pe de altă parte, documentele atestă faptul că Palfi critica dihonia existentă în „secuime” între preoţii romano-catolici şi cei reformaţi, cerând chiar ajutorul lui Marton Aron în vederea depăşirii acesteia, pentru a se ajunge „la acelaşi numitor comun” bazat pe solidaritatea etnică, fapt care a inspirat, în oglindă, Securităţii planul de a „menţine şi stimula neînţelegerea existentă între preoţii romano-catolici şi reformaţi din secuime, pentru ca Marton Aron să nu-şi realizeze scopul” (p. 173).

Nu există nici un dubiu asupra fidelităţii lui Palfi faţă de vocaţia sa misionară în plan religios şi nici faţă de loialitatea sa faţă de etnia şi cultura maghiară. În plus, aşa cum pe bună dreptate apreciază autorii, acesta „s-a dovedit unul dintre cei mai curajoşi preoţi romano-catolici din Transilvania” (p. 48). De aici încolo însă, lucrurile sunt mai puţin clare. Este însă şi inevitabil să fie aşa. Nu numai din cauza intruziunii directe a Securităţii în biografia lui Palfi, ci și în condițiile percepţiilor şi sensibilităţilor diferite existente în epocă. Considerăm că Palfi şi ceilalţi preoţi cu o structură spirituală asemănătoare nu se confruntau numai cu intruziunile Securităţii ori cu aprehensiunile regimului comunist faţă

[11] Cunoscând câte ceva din tiparele de gândire specifice persoanelor cu adevărat animate de şovinism, considerăm că dacă Palfi ar fi fost un astfel de om, nu putea formula, de pildă, comparaţii între diferiţi inspectori ai Departamentului Cultelor, în cadrul căreia îl aprecia pe cel de naţionalitate română (Rădeanu) ca un „om cult”, în contrast cu cei de naţionalitate maghiară (Tanko, Kolozsvari), care „discutau dur cu el” (p. 50).

[12] În prelegerea *Predicaţie în stil contemporan-modern*, din 6 mai 1974, Palfi sublinia, de asemenea, tactul de care preoţii romano-catolici „trebuie să dea dovadă faţă de enoriaşii aparţinători altui cult. Să nu fie nimic jignitor la adresa acestora” (p. 68).

probelmatica religioasă, ci, independent de acestea, şi cu evoluţia progresivă a opiniei publice către laicism. Aceasta explică de multe ori percepţiile contradictorii ale activităţii protagonistului acestui volum, care ar fi persistat cu siguranţă şi în condiţiile specifice României democratice de după decembrie 1989 (avansul laicismului și chiar a ateismului fiind mai evidente în 2016 decât în perioada în care a activat Palfi, la nivelul opiniei publice).

Credem că este destul de exactă descrierea din *Planul privind măsurile informativ-operative ce vor fi luate în dosarul de urmărire informativă „Filip”*, din 9 martie 1977: „Activitatea pe care o desfăşoară Palfi Geza depăşeşte limitele caracterului religios îmbrăcând aspectul unor acţiuni naţionaliste și iredentiste. Astfel, în cadrul școlii de cantori menţine un spirit aşa-zis maghiar şi în unele situaţii îşi exteriorizează poziţia sa naţionalistă şi iredentistă” (p. 131). Nu am găsit în cuprinsul volumului dovezi conform cărora Palfi ar fi avut obiective iredentiste asumate ca atare, menţionarea acestora fiind, cel mai probabil, doar rodul terminologiei specifice documentelor Securităţii, care în cazul etnicilor maghiari asociau totdeauna (în ultimele trei decenii de existenţă ale regimului comunist) naţionalismul cu iredentismul. În privinţa naţionalismului, acesta era evident, constând în devotamentul faţă de naţiunea maghiară, al cărui component se simţea şi în militantismul pentru conservarea cât mai intactă a tradiţiilor religioase și culturale ale acesteia. Aceste obiective nu-l făceau pe Palfi incompatibil cu statul român și cu integritatea teritorială a acestuia, însă implicau colportarea de mesaje adverse tipului de regim (comunist) existent în momentul respectiv.

În tentativa de a descrie convingerile obiectivului „Filip”, corespondenţa între diversele unităţi de Securitate includea ocazional chiar mostre de umor involuntar, ca într-o adresă a Securităţii Municipiului Odorheiu Secuiesc din 21 ianuarie 1982, conform căreia Palfi Geza era „lucrat prin D.U.I.”, dar și „cunoscut cu activitate naţionalist-iredentistă și imorală” (p. 194).

Ca o ironie a sorţii, într-un raport informativ din 15 iulie 1981, Palfi este comparat cu Gheorghe Calciu, a cărui activitate ar fi anticipat-o pe cea a preotului secui („Pentru a se face mai înțeles, «Mureșan» mi-a explicat că, în prezent, Palfi Geza face în Biserica romano-catolică, respectiv educaţie tineretului, cum a făcut la timpul său preotul Calciu Gheorghe în Biserica ortodoxă” – p. 190). Nu ne dăm seama din ce motive

informatorul „Mureşan” a simţit nevoia să se facă „mai bine înţeles”, dar considerăm comparaţia cu părintele Calciu ca una foarte potrivită și bănuim îngrijorarea produsă în cadrul Securităţii de proliferarea unui astfel de model catehetic, în ipoteza răspândirii necontrolate a acestuia. Comparaţia între cele două cazuri rezistă şi din lectura documentelor, inclusiv prin portretizarea celor doi propovăduitori ai credinţei creștine drept „naţionalişti” periculoşi (român, respectiv maghiar, după caz) şi prin tentativele de compromitere a ambilor care au fost întreprinse de autorităţi în rândul simpatizanţilor acestora, români și maghiari deopotrivă.

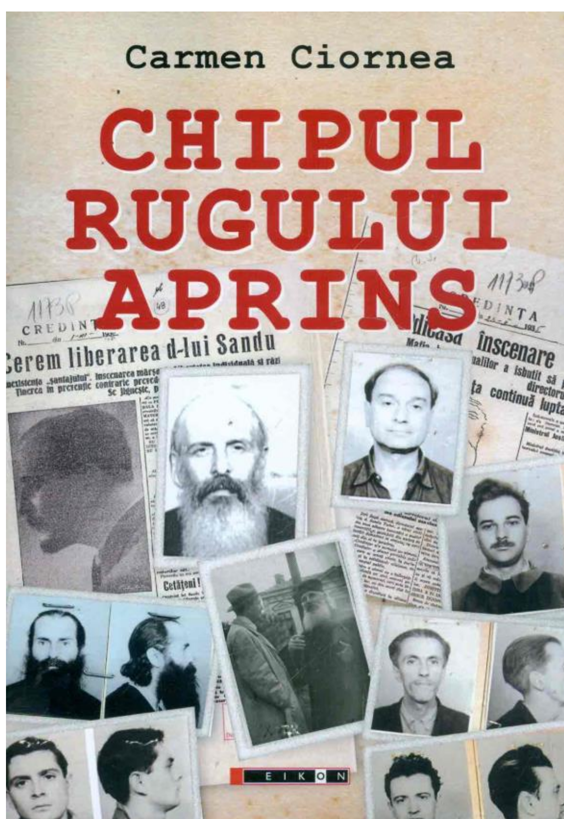
Nu în ultimul rând, recunoaştem că ne place şi asumarea de către autori a unui mesaj moral (şi încă unul de actualitate!), în modul în care relevă intervenţia indirectă a Securităţii, în vederea valorificării stării de nemulţumire create în rândul credincioşilor catolici din Sândominic, în momentul în care Palfi (care era paroh în localitate) le-a solicitat acestora o contribuţie financiară de „cel puţin 10 lei”, pentru electrificarea bisericii: „În opinia noastră, localnicii care au avut o reacţie negativă fie au fost provocaţi de agenţii Securităţii, fie nu făceau parte din rândul celor cu sentimente religioase sincere, întrucât un credincios adevărat nu se dă în lături atunci când trebuie să-şi aducă propria contribuţie la propășirea Bisericii” (p. 46). După părerea noastră, aceasta a fost una din cele mai ușoare sarcini asumate de Securitate, care nici măcar nu avea nevoie să-i „provoace” pe credincioşii din Sândominic, ci doar să valorifice, în mod „oportunist”, o stare de spirit laică, ce se răspândea chiar şi în mediile cunoscute îndeobște ca mai conservatoare, precum comunităţile rurale din ceea ce numim „Secuime”. Merită precizat faptul că Palfi nu solicitase contribuţia financiară de 10 lei (oricum, una destul de modestă) în scopuri egoiste, ci pentru a putea aduce Biserica catolică din localitate la nivelul de civilizaţie care exista deja în Sândominic, după cum și explicase în cadrul predicii: „Din cele mai vechi timpuri fiecare preot a avut unele planuri. Astfel şi el a planificat să electrifice biserica fapt pentru care cere tuturor credincioșilor să-l ajute pentru îndeplinirea acestui plan. A mai spus că destul de urât arată faptul că grajdurile CAP-urilor să fie electrificate şi biserica să nu fie electrificată” (*Ibidem*).

Considerăm că volumul realizat de către Denisa Bodeanu și Novak Csaba Zoltan este o reușită de seamă a istoriografiei dedicate cultelor religioase din România comunistă. Totodată, este şi o lucrare care deschide drumuri mai puţin bătătorite în ultimii ani, prin adresabilitatea

ei către majoritatea românească şi minoritatea etnică maghiară, în egală măsură. Cu riscul de a ne repeta, dar cu mulţumirea că avem ocazia să o facem, subliniem faptul că nu sunt foarte mulţi autorii care au reuşit abordări atât de obiective şi nu ne rămâne decât să ne exprimăm direct speranţa că exemplul celor doi va fi urmat, cât de curând, şi de alţi specialişti din România.

Silviu B. Moldovan

Carmen Ciornea, *Chipul Rugului Aprins*, prefață de Marius Vasileanu, București, Editura Eikon, 2015, 298 p.

Una din surprizele plăcute ale Târgurilor de carte organizate în anul 2015 a fost și volumul universitarei constănțene Carmen Ciornea, dedicată uneia din cele mai surprinzătoare formule spirituale ale României contemporane, grupul îndeobște cunoscut ca promotorul „Rugului Aprins". Cu atât mai incitant a fost anunțul lansării acestei cărți, cu cât prin titlu ni se promitea și reconstituirea fațetei celei mai misterioase a grupului, anume „Chipul" lui. Venită dinspre zona literaturii, predispusă spre o meditație îndoită între un anume tip de sensibilitate contemplativă și raționalitatea credinței meditative, autoarea face, îndrăznim s-o credem, un mare pas în acest sens.

Pornind de la constatarea perfect îndreptățită că „puțini dintre noi suntem dispuși a vedea omul într-o anume dinamică”, prefațatorul volumului, dl. Marius Vasileanu, face precizări foarte importante pentru modalitățile în care putem reflecta asupra trecutul nostru recent („De ce să nu acceptăm că un personaj destul de contradictoriu în tinerețe – ce-i drept, vulcanic și năbădăios precum un cal nărăvaș, cum a fost, pare-se, Sandu Tudor, dar despre care se relatează că este autorul/purtătorul unor adevărate miracole în ultimii ani de viață, când era deja călugăr cu numele Daniil –, de ce să nu admitem că ar fi putut realiza profunde schimbări în propria sa viață, în propriul comportament? Nu cumva aceasta este provocarea creştinismului, încă de la Sf. Pavel, a cărui viaţă este ce mai clar exemplu de metanoia?” – pp. 5-6). Conform tuturor surselor analizabile, Sandu Tudor a reuşit într-adevăr o evoluţie spectaculoasă în planul personalităţii (care nu a fost una unică în perioadă, cea mai lesnicioasă comparaţie care ne stă la îndemână fiind poate cea a lui N. Steinhardt, nu întrutotul similară însă). Acest fapt explică poate, odată în plus, teama inspirată organelor represive de experimentul spiritual început la Mânăstirea Antim, sub aspectul ipotezei că evoluţia unui grup ar putea inspira transformarea similară a unor pături largi ale societăţii, generând consecinţe imprevizibile în plan politic.

Nu este aşadar de mirare operaţiunea de mistificare a „chipului” acestui experiment (care nu era menit unor scopuri politice), aşa cum cititorul află repede, din interviul luat domnului Nicolae Rădulescu: „Anchetatorul pune întrebări despre fapte care, în realitate, nu aveau nimic subversiv, la care răspundeam în mod firesc, pentru că nu consideram că ar fi fost ceva de ascuns. La sfârşit, când citeam procesul-verbal rămâneam, cel puţin la primele interogatorii, consternat. Era altceva, totul căpăta determinantele unei ideologii diforme unde adevărul, firescul, prietenia, credinţa, deveneau crime de uneltire împotriva regimului democrat popular din RPR” (pp. 36-37). Nicolae Rădulescu a fost confruntat cu bunul său prieten Șerban Mironescu, ce fusese anterior supus „relelor tratamente aplicate de anchetatori”, personal fiind, la rândul său, protagonistul unui episod violent minor: „Ameninţarea cu bătaia a fost mereu prezentă şi odată chiar m-a pălmuit, când n-am vrut să semnez un proces-verbal de anchetă” (p. 36). Prin acest incident însă, anchetatul fusese conştientizat atât asupra „liniei roşii” pe care nu avea permisiunea să o încalce, cât şi asupra inutilităţii sub aspect practic a rezistenţei, care nu ar fi schimbat rezultatul final al confruntării: „Era

evident că anchetatorii dispuneau de mijloace nelimitate ca să afle «adevărul» lor. Faptul că semnam procesele-verbale scrise de anchetator, în care răspunsurile mele erau falsificate, cu calificative acuzatoare, mă făceau să mă simt mizerabil, neputincios şi vinovat. Alternativa era să refuz să le semnez și să fiu bătut" (p. 38). În cursul executării condamnării, tânărul Rădulescu devine martorul scufundării în bezna violenţei lipsite de control, în coloniile de muncă din Delta Dunării, unde „bătaia căpătase o dimensiune ritualizată" (p. 48). Retrospectiv, fostul condamnat consideră că generaţia sa a avut nenorocul de a se confrunta cu o nouă „specie": „Torţionarii, fie din postura de ofiţeri anchetatori, aroganţi şi brutali, profund necinstiţi, care au confecţionat dosare, prin falsificarea declaraţiilor celor anchetaţi, fie că erau simpli subofiţeri, toţi au maltratat și au omorât în bătaie pe cei arestaţi, probând un sadism greu de imaginat, demn de statutul unor criminali abominabili, specia aparte în care s-a întrupat răul" (p. 52). Fiind deja, cu siguranță, edificat asupra naturii activităţii desfăşurate de către torţionari, cititorul rămâne totuşi puţin nelămurit în privinţa posibilităţii de etichetare a tuturor *anchetatorilor*, întrucât intervievatul afirmă, cu o tentă de truism, numai că toţi *torţionarii* și-au făcut o vocaţie din bătăi și maltratări.

Extrem de importantă este, în acest context, observaţia autoarei, inspirată de dialogurile cu cei trei ucenici ai lui Sandu Tudor[13], privind „nevoia manifestă de respingere a eventualei eroizări a experienţei personale, chiar și-atunci când evocarea dezvăluie imaginile terifiante ale unui timp convulsiv" (p. 19). În modesta noastră opinie, tocmai acest lucru dovedește eficienţa aventurii spirituale de la Antim, deoarece din partea celor care au trecut prin ea avem aşteptări speciale în problema poziţionării faţă de problema „revanşei" în faţa călăilor. Singura „abatere", dacă putem spune astfel, de la aceste aşteptări îi aparţine, în volum, domnului Emanoil Mihăilescu, care, după ce explică cititorului care este motivul pentru care „detestă comunismul" (tocmai datorită fanaticului exclusivism ideologic al adepţilor lui – p. 133), nu-și reţine asperităţile de limbaj (meritate, totuși) faţă de speţele judiciare care-i privesc pe cei doi

[13] Daniil Sandu Tudor este perceput de autoare (care ştim că are la activ şi preocupări biografice extinse asupra personajului) şi, pe urmele acesteia, şi de cititor, drept figura centrală a Rugului Aprins și nu își înfrânează deloc admiraţia pe care i-o poartă (vezi precizările de la p. 18, pe care nu le mai reproducem aici). Volumul se încheie, de altfel, cu *O filă inedită din biografia lui Sandu Tudor* (pp. 273-295).

torţionari (reali) aflaţi în viaţă („A prezenta românilor arestarea şi judecarea celor 2 brute subdezvoltate, Vișinescu și Ficioru, denotă un tupeu greu de întrecut, asemănător oarecum cu așa-zisa condamnare a comunismului din Parlament, evitând a pune lucrurile în adevărata lumină" – pp. 170-171), însă mai apoi se contrazice singur, recurgând (fără să fie corectat de autoarea interviului)[14] la o informaţie eronată („După 25 de ani de tranziţie, pentru greşelile şi crimele făcute de regimul comunist nimeni nu a răspuns într-un fel sau altul. Niciun comandant de lagăr, securist sau torţionar nu a fost deranjat (decât să i se ia, eventual, un interviu la televiziune" – p. 229).

Încercăm, pe cât posibil (în condiţiile în care nu am suferit o astfel de experienţă concentraţionară) să conștientizăm intreaga dificultate a confruntării cu propria traumă, însă ne declarăm, ca și cu alte ocazii, fermecaţi de cei care au reuşit să iasă învingători (şi încă învingători în domeniul spiritului) din ea și acesta a fost unul din motivele pentru care ne-am îndreptat curiozitatea și către misterioasa poveste a Rugului Aprins. O curiozitate augmentată şi de însemnări precum cele de mai jos, scrise de Alexandru Mironescu (într-un *Jurnal* altminteri, nu întrutotul străin de patima politică, așa cum se vede, de pildă, în analiza pe care o face crizelor politice din Franţa anului 1968), după o vizită efectuată la un alt faimos fost deţinut politic, Nichifor Crainic: „Cu oamenii, văd, a rămas la vechile lui reacţii aspre, intransigente, vreau să spun, lipsite d*e o oarecare generozitate pe care credeam că o aduce suferinţa* [subl. S.B.M.], totuși cu dozate urme de răutate, ceea ce e foarte important pentru sufletul unui om. Sentimente, resentimente, cuvinte aspre, dar nu ură, nu răutaţi; e ceva!" (Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014, p. 244). În interviul cu un ucenic al lui Al. Mironescu, dl. Alexandru Paleolog, cu care Marius Vasileanu a ales (într-un mod extrem de inspirat) să încheie ediţia *Jurnalului*, acesta dezvăluie o veritabilă conduită autoimpusă noilor fideli ai fostului grup de la Antim, conduită care ne explică, odată în plus, sursele temerilor inspirate de acesta în rândul autorităţilor comuniste: „Pentru cei care, mai mult sau mai puţin, au gravitat în jurul lui Alexandru Mironescu, Rugul Aprins nu a fost un subiect «tabu» și nici o dubioasă afacere de «dizidenţă politică» ce trebuia uitată sau tratată cu tăceri şi

[14] Facem această observaţie cu deosebită prietenie faţă de dl. Emanoil Mihăilescu, ale cărui comportament public şi atitudine etică o admirăm de mult timp. În aceeași idee, precizăm că nu subscriem la exagerările autoarei de la p. 273, referitoare la „sutele de milioane de victime" ale comunismului, în întreaga lume.

subînţelesuri. [...] Dar noi, cei ce aveam 20 de ani în 1965, nu ne-am hrănit din «eroismul» lor, ci din experienţa extremă prin care au trecut fiecare pe măsura resurselor şi caracterelor lor. Ne-am interzis să evităm sau să comentăm atitudinea în detenţie a unuia şi a altuia şi am trăit timp de două decenii şi mai bine cu conştiinţa că drame similare pot să se repete în orice moment” (p. 401).

În ceea ce priveşte volumul prezentat aici, remarcăm în treacăt un anume stil greoi al citărilor (în genul „documentul de arhivă din 19 ianuarie 1959 de la filele 70-71 ale volumului 5, Fond Penal, Dosarul nr. 000202, Lotul «Teodorescu Alexandru și alții» de la A.C.N.S.A.S.” – p. 40). Pe alocuri, nu este deloc clar unde se întrerupe interviul pentru a se interpola comentariile autoarei (vezi pp. 39 și 47, unde sunt citate documente ale procesului din 1958 și ale recursului în anulare acceptat de Curtea Supremă de Justiție în 1996). În același timp, din preaplinul fascinației autoarei pentru eroii mișcării spirituale Rugul Aprins, aceasta lasă ocazional frâu liber unor formulări pe care le putem aprecia ca (prea) pompoase, precum în prima notă (nr. 40) de la p. 67: „Formule stereotipe pe care le regăsim, cu mici variații, în majoritatea proceselor-verbale de interogatoriu inițiale. Ele deconspiră procedura standard utilizată de anchetatori: eficacitatea intervievatorului era probată prin demascarea posturii inițiale de martor mincinos. Succesul dominației totalitare ține și de incapacitatea oamenilor de a face distincția dintre realitate și ficțiune, dintre adevăr și fals. Așadar, statul totalitar a perfecționat constrângerea terorii totale, iar limbajul de lemn a fost exploatat nemilos în acest sens, dovedindu-se un instrument de o cutremurătoare eficacitate”. Nota imediat următoare (nr. 41) acestui pasaj, provocată de recunoaşterile din anchetă ale unuia dintre intervievaţi (Nicolae Rădulescu), semnalează, odată în plus, „stilul standard, clișeele ca tehnici de manipulare” (p. 67). La nota nr. 56 de la p. 86, autoarea insistă odată în plus pe „golul ideatic” şi pe „«amprenta totalitară», a discursului de lemn, rupt de realitate” cuprinsă în documentele anchetei lui Nicolae Rădulescu (interogatoriul din 18 august 1958). Toate aprecierile citate sunt justificate, opinăm însă că în acest loc ar fi meritat insistat mai mult asupra semnificaţiilor politice ascunse pe care anchetatorul le atribuie unor predici ale călugărului Daniil („deși acesta nu se exprima direct împotriva regimului democrat-popular din RPR, totuși, prin anumite expresii, ne da de înțeles nouă, celor care îl știam, ceea ce ponegrea, legat de suprastructura regimului democrat-popular din RPR” – vezi pp. 85-86). Cititorul ajuns la p. 67 este

însă familiarizat din timp cu „fronda” autoarei față de textul documentar, prin evidențierea unei „mostre a limbajului de lemn în care obsedantele reluări ale formelor-șablon încifrează doctrina comunistă” (p. 23), sau a „frecvenţei formulelor stereotipe, specifice limbajului de lemn, [care] sugerează amploarea suspiciunii generalizate și arbitrariul persecuţiei Bisericii” (p. 24). Chiar dacă subscriem pe deplin observaţiilor programatice ale autoarei, conform cărora „lectura documentelor din A.C.N.S.A.S. trebuie realizată cu circumspecţie și vigilenţă”, ca și cu invitația adresată cititorului „la o privire comparativă a proceselor-verbale de interogatoriu” (p. 16), suntem de părere că aceasta are bune șanse să reia problematica atât de des enunțată aici în cadrul unei noi lucrări, care să fie dedicată unor obiective hermeneutice mai bine definite. Autoarea a avut și inspirata idee de a-i solicita domnului Rădulescu să „ofere o cheie de lectură[15] a proceselor-verbale de interogatoriu din dosarul său”, iar acesta i-a semnalat „repetarea șabloanelor verbale specifice «limbii de lemn»” în care sunt redactate documentele, precum și faptul că în acestea „nu se spune cum şi în ce fel” urmăreau anchetaţii să submineze ordinea constituţională a Republicii Populare. Aceleași gen de explicaţii/demonstraţii pot fi însă oferite și asupra modului în care stereotipurile (reale) semnalate „încifrau doctrina comunistă”, pentru a da un exemplu.

De-a dreptul fascinantă rămâne reconstituirea în timp a atitudinii personale a tânărului Rădulescu față de personalitatea lui Sandu Tudor, chiar dacă aceasta este ocazional falsificată de condiţiile în care s-a desfășurat ancheta. Astfel, în interogatoriul din 18 august 1958, ucenicul povestește un straniu episod, care însă dovedește complexitatea veritabilului război psihologic desfășurat de Securitate înaintea arestărilor, ca și mijloacele extinse utilizate în acest scop. Astfel, „prin toamna anului 1957”, studentul arhitect a fost abordat în tramvai de „un bărbat în vârstă de circa 50 de ani” (identificat astăzi ca un ofiţer de Securitate responsabil de filaj), care a denigrat cu mult aplomb trecutul

[15] De menţionat faptul că și dl. Marius Vasileanu folosește aceeași expresie în prefaţa jurnalului post-concentraţionar al unuia din animatorii Rugului Aprins: „Alexandru Mironescu este un mărturisitor autentic al creştinismului pe care oricine îl va situa în ultima categorie [cea a „mărturisitorilor autentici” – n. SBM] și aceasta este cheia principală de lectură a scrierilor sale, în ansamblu, mai cu seamă a acestui *Jurnal*” - Alexandru Mironescu, *Admirabila tăcere. Jurnal (2 iulie 1967-29 septembrie 1968)*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2014, p. 12.

celui de care Rădulescu tocmai se despărţise în stradă. Prin urmare, acesta a declarat în anchetă (în condițiile explicate mai sus) că din acel moment a fost făcut să înţeleagă că „trecutul călugărului Daniil este cu totul pătat şi că nu are nimic comun cu haina pe care o poartă şi că, nu întâmplător, caută să ne educe în mod duşmănos împotriva regimului din RPR contrar programei analitice a facultății și să ne sustragă de la activitatea politică și socială” (p. 89). La p. 54 însă, găsim percepţia actuală, nefalsificată, a lui Nicolae Rădulescu: „Pentru mine, părintele Daniil Sandu Tudor, de care m-am atașat fără rezervă, a fost maestrul spiritual absolut, autoritatea de care mă simt şi în prezent la fel de aproape. El era un deţinător al «ştiinţei de taină, al măiestriei cea bună a înduhovnicirii» care prin «puterea Numelui de lumină» trece omul de la moarte la viaţă, cu firea îndumnezeirii, despre care vorbeşte în Acatistul «Rugului Aprins» al Maicii Domnului”.

Dincolo de contribuţia adusă prin aceste precizări, autoarea reușește să reconstituie, prin intermediul mărturiilor directe pe care le-a culese[16], activităţile spirituale desfăşurate de membrii grupului între 1956-1958, în diverse locații: Schitul Rarău (loc esențial pentru Daniil Sandu Tudor), Mănăstirea Slatina (pentru Arsenie Papacioc), apoi în București, la Mănăstirea Plumbuita și la câteva adrese particulare (punctul de pornire al întregii aventuri fiind însă tot în Bucureşti, la Mânăstirea Antim). Este, probabil, una din ultimele cărți care valorifică mărturiile directe, culese personal de autor. Din nefericire, deși a fost intens accesată după 1989, acest tip de investigaţie istorică (bazat pe istorie orală) este, datorită împuţinării extrem de rapide a martorilor mărturisitori încă neintervievaţi, destul de aproape de a-și epuiza mijloacele[17]. Din acest

[16] „Ceea ce mai constaţi în convorbirile cu oamenii minunaţi despre care vorbim aici este responsabilitatea uriașă pe care şi-o asumă. Sunt conştienţi că sunt protagoniști ai unor vremi atât de vitrege, anii «obsedantului deceniu», în special, dar şi că au datoria de a da mărturie, astăzi, când se poate vorbi liber” (din prefaţa lui Marius Vasileanu - p. 8). Autoarea precizează la rândul ei, în *Argumentul* cu care a simţit nevoia să deschidă volumul, că „este un act de curaj şi o imensă responsabilitate să vorbeşti despre Rugul Aprins, fenomen a cărui unicitate este certificată de simbioza, fără precedent, între cult şi cultură, cu atât mai mult cu cât manifestarea acestuia a avut loc sub privirea cruntă a totalitarismului comunist” (p. 13).

[17] Remarcăm în context faptul că ultimul cleric supravieţuitor al Rugului Aprins a decedat la 29 aprilie 2015, cu puţin timp înainte de lansarea cărţii. Autoarea

punct de vedere, Carmen Ciornea a realizat tot ceea ce putea realiza astăzi, prin interviurile substanţiale luate foştilor deţinuţi politici Nicolae Rădulescu, Emanoil Mihăilescu şi Nicolae Bordaşiu, pe care le însoţeşte (şi a procedat foarte bine că nu a amânat această operaţiune pentru un alt volum) cu o selecţie substanţială de documente din arhiva fostei Securităţi. Aceste două surse sunt însoţite de confruntarea cu izvoarele bibliografice deja existente în problema Rugului Aprins. Din acest punct de vedere, ne face plăcere și citarea (vezi pp. 118 și 141) lucrării dedicate de George Enache anchetei lui Daniil Sandu Tudor, într-unul din primele volume editate sub egida CNSAS (*Arhivele Securității*, vol. I, Bucureşti, Editura Pro Historia, 2002, la pp. 169-202), alături de lucrările aparținând lui Marius Oprea, Antonie Plămădeală sau Mihai Rădulescu.

Nu numai informațiile aduse și percepțiile asupra propriului trecut traumatic sunt de natură să ne rețină în mod serios atenția. Pe lângă acestea, modalitățile discrete dar persuasive în care intervievații introduc treptat cititorul în propriul lor trecut este unul remarcabil și, de ce să n-o recunoaștem, nu chiar unanim. Nu putem să nu remarcăm modestia domnului Nicolae Rădulescu („Nu am nicio calitate care să mă îndreptățească să adresez tinerilor un mesaj"), deși ceea ce urmează după această precizare arată că avea calitatea (nu în ultimul rând prin precizarea elementară, dar șocantă prin raritatea ei crescândă în spațiul public, că și-ar „dori mai multă solidaritate, mai multă bunăvoință și chiar politețe în relațiile dintre oameni" – p. 58).

O primă, dar și abruptă (prin profunzimea scriiturii) inițiere a cititorului român în temă a adus-o, după 1989, unul din tinerii participanți la întâlnirile grupului - André Scrima[18], *Timpul Rugului Aprins. Maestrul spiritual în tradiția răsăriteană*, prefață de Andrei Pleșu, volum îngrijit de Anca Manolescu, București, Editura Humanitas, 2012, 238 p. (ediția *princeps* în 1996). Acesta relevă cu cuvinte proprii de ce autoritățile comuniste au prins teama misticilor a căror aventură spirituală a început sub acoperământul mânăstirii bucureștene Antim[19]: „Dar, încercând să

remarcă în mod justificat faptul că cercetările anterioare au fost concentrate asupra clericilor care au iniţiat grupul şi în mică măsură asupra grupului de studenţi care au devenit aderenţi fervenţi ai acestora (p. 15).

[18] Andrei (André) Scrima este menţionat ocazional şi în volumul lui Carmen Ciornea (pp. 80, 93).

[19] Redăm aici desemnarea de către André Scrima a acestei mânăstiri drept „ctitoria bucureşteană lângă a cărei prezenţă tutelară avea să primească *chip*

facem loc în cuvânt unei experiențe parcurse în durata ei concretă, sosește clipa explicitării de sine, a transpunerii acestei experiențe în adevăratul ei orizont de claritate și sens: conștiința. Finalmente, dacă un fapt, o stare personal asumată accede la statutul enigmatic de *experiență*, nu este oare pentru că undeva – altundeva decât în extensiunea orizontală a evenimentului – ele stau sub veghea conștiinței trezite? S-ar putea ca *experiența* – asemenea unei operații alchimice, simbolic totdeauna posibilă – să realizeze transmutația în conștiință a «părții de ființă» ce ne revine. Complementar, ea poate actualiza «trezirea» conștiinței, prin urcarea până la nivelul ei a trăirii ce are loc în substanța ființei... Să încercăm așadar să dezvăluim selectiv trei eventuale «capitole de conștiință» înscrise în experiența de la Antim. Proiectate pe acest orizont, ele nu mai reprezintă concluzii subiective, ci înțelesuri paradigmatice. Ni s-a dat, personal, să le găsim, cu chipuri modelate de locul și tradiția respective, sub ceruri apropiate sau mult îndepărtate. (Dar poate fi oare departe cerul?)" – pp. 170-171.

Acest specific era cu siguranță agravat de iradierea forței grupului către mediile laice, așa cum tot Andrei Scrima ne dezvăluie, fără greș: activitatea de la Antim se desfășura „în normalitatea tradiției unanime a Răsăritului, care nu ridică îngrădiri între mireni și monahi atunci când, porniți întru aceeași căutare, se descoperă la aceeași distanță de Infinitul viu" (p. 148), toți cei din prima categorie (atât „intelectualii"[20], cât și „cei săraci și umili") regăsindu-se „în căutarea unei trăiri de rugăciune, cunoaștere, împlinire" (p. 168). Un alt factor agravant l-a constituit, cu siguranță, „și altă particularitate: originea, în mare parte basarabeană, a obștei" de la Antim (p. 168). O conducere politică atât de aservită Uniunii Sovietice, precum cea românească din acei ani, nu putea să nu considere ca subversivă această particularitate, chiar dacă obștea fusese inspirată de întâlnirea cu un pelerin rus[21] (rămas cunoscut în tradiție drept Ioan cel

[subl. SBM] Grupul de la Antim" (p. 130). Termenul reapare la p. 168, unde Scrima vorbește despre strădaniile stareţului Benedict de a da „coeziune și un chip propriu acestei comunități cu structură aparte".

[20] Ghilimele îi aparțin lui Andrei Scrima.

[21] Comportamentul iconic este mai mult decât în vizibil în construcția acestui episod al „întâlnirii fondatoare". Conform lui Scrima, „străinul este și un *chip* [subl. S.M] al îngerului" (p. 38). Lectura volumului lui Scrima (care nu a cunoscut episodul represiv de la sfârșitul deceniului al șaselea, datorită plecării lui la studii

Străin) sau chiar cu atât mai mult, având în vedere și arestarea acestuia, în anul 1946 (vezi p. 23).

Probabil că, din perspectiva unui cititor mediu (în rândul cărora ne plasăm), după reconstituirea poveștii Rugului Aprins, se relevă existența unui „ceva" imperceptibil care se ridică deasupra patimilor politice mai mult sau mai puțin mărunte. Acest „ceva" perceput ca „ceva înalt", elitist în sensul cel mai bun al cuvântului, apare nu numai în cazul Rugului Aprins, ci și în celelalte (puține, cum e și normal, la urma-urmei) cazuri de transmitere a experiențelor spirituale, în diferitele lor ipostaze: de la harul singular al lui Arsenie Boca (vezi trilogia documentară completă apărută la Editura Agnos, prin grija trio-ului Florian Bichir, Romeo Petrașciuc și Raluca Toderel, precum și „Caietele CNSAS", nr. 2(14)/2014, pp. 273-282) la impresionanta hotărâre cu care un alt fost deținut politic, Ion Vulcănescu, și-a neutralizat aproape complet furia, prin creație și dăruire (vezi *Analele Sighet, 3*, București, Fundaţia Academia Civică, 2003, pp. 441-460), de la sobrietatea solitară, aparent ușor excentrică, a lui Vasile Lovinescu (perfect opac în fața antenelor Securității, care rețineau banalități precum că „citește foarte multe cărți în diferite limbi și tot timpul cât stă la București este un client permanent al Bibliotecii Centrale, unde stă toată ziua citind diferite tratate vechi", ba chiar că „în general, lumea din orașul Fălticeni îl consideră ca un om foarte cult, dar și oleacă țicnit, tocmai din cauza cititului prea mult" – ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 172173/București, vol. 1, f. 137), până la entuziasmul insolit pentru „arhetipul tărâmului originar" al lui Anton Dumitriu, cel „creștin cum și Heraclit este, când își invită oaspeții în fața cuptorului, la bucătărie, pentru că sunt și acolo zei" (H. R. Patapievici, *Zbor în bătaia săgeții. Eseu asupra formării*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 1996, p. 134), de la calitățile de „geniu sufletesc" și „geniu spiritual" constatate în cazul episcopului greco-catolic clandestin Iuliu Hirţe (constatate chiar în acești termeni - ! - de către Securitate: vezi ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 1192, vol. 10, ambele la f. 21) până la cripticele învățăminte ale masoneriei universale (aluzii vagi la francmasonerie par a se regăsi și în cartea citată a lui André Scrima, la pp. 130, 133, 143).

---

de indianistică, încă din 1956) ne ajută să înțelegem mai bine geneza titlului volumului semnat de Carmen Ciornea.

Familiarizat deja cu noțiunile de „grup spiritual”, sau chiar de „mișcare spirituală”, utilizate deja în paralel în lucrările edite față de ușor, de-acum, perceptibila (empiric), dar greu măsurabila (spiritualmente) colectivitate așa-numită „de la Antim” (Carmen Ciornea utilizează chiar termenul de „mișcare duhovnicească” – p. 14), cititorul mediu nu-și poate reprima impulsul de a studia măcar cât de cât și voluminosul dosar creat de fosta Securitate. Nu este un demers dificil, actualmente dosarul, cunoscut drept cel al „lotului Rugul Aprins” fiind identificat sub cota P 202 din arhiva CNSAS (fond Penal, dosar nr. 202, cu 10 volume). Având în vedere retorica specifică Securității (plină, într-adevăr, de stereotipii), care e mult diferită de așteptările noastre actuale, această masivă lectură riscă să fie dezamăgitoare, deoarece nu relevă „din prima” minunile spirituale de la Antim, la a căror confirmare directă ne așteptăm.

Arhivat de fosta instituţie represivă sub denumirea „Teodorescu Alexandru și alții”, dosarul penal este în schimb mai mult decât revelator pentru metodele și mecanismele represiunii directe aplicate în România deceniului șase al secolului trecut. Curiozitatea cititorului care a parcurs anterior volumul lui Carmen Ciornea este, din acest punct de vedere, pe deplin confirmată. Astfel, în „Tabelul cu arestații din prezentul dosar” (P 202, vol. 1, ff. XIX-XX), se regăsesc atât Nicolae Rădulescu, cât și Emanoil Mihăilescu (arestați la 29 iulie 1958, respectiv la 18 septembrie 1958), dar și Gheorghe Văsâi (arestat la 14 iunie, același an)[22]. În succintul fragment intitulat „Corpuri delicte” din „Concluziile de învinuire” a celor 16 arestaţi, finalizate de anchetatorii penali de Securitate la 26 septembrie 1958 (vezi P 202, vol. 2, ff. 467-495; a se remarca aici intervalul de timp scurt trecut de la arestarea domnului Mihăilescu, aflat astfel într-o postură oarecum asemănătoare cu cea a lui Nicolae Steinhardt în cadrul „lotului Noica-Pillat”, constituit aproximativ în aceeași perioadă), se menționează în cel mai sec mod cu putință: „Manuscrise și materiale în fotocopie, privind activitatea contrarevoluționară desfășurată de învinuiți” (la f. 493).

Din câte cunoaștem, urmează să mai fie publicate, în curând, și alte lucrări dedicate problematicii Rugului Aprins, inclusiv un volum masiv cuprinzând documentele procesului din 1958. O menţiune cu totul specială merită, în acest context, eforturile Editurii Eikon (mai nou,

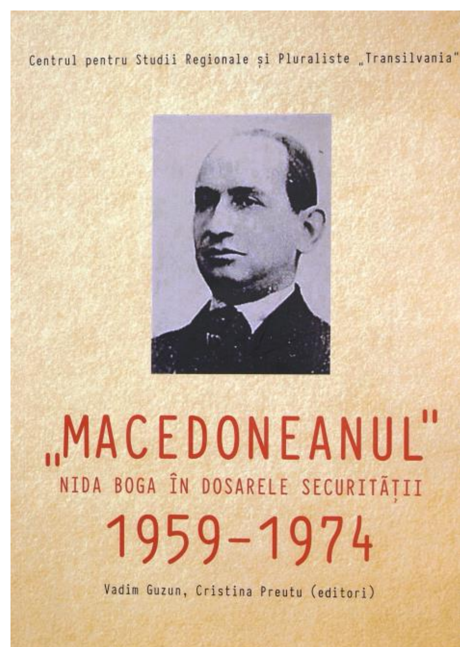
[22] George Văsâi s-a sinucis la 11 septembrie 2001, ca urmare a unei boli ce începuse să se manifeste încă din perioada detenției (vezi p. 223).

transferată din Cluj-Napoca în Bucureşti), care a dedicat o întreagă colecţie acestui mereu surprinzător fenomen spiritual.

Astfel de lecturi, urmate, cum e recomandabil, de meditație, sunt de natură să ne deschidă multe portițe către spirit, pe care putem intra, sau nu. Pentru că și noi, cititorii, putem, parafrazându-l pe dl. Vasileanu, urma o anume „dinamică", sau nu. Tocmai pentru a ne menţine posibilitatea unei dinamici ulterioare pe planul analizei şi al decriptării unor sensuri ascunse ale „chipului" (şi a Timpului) Rugului Aprins, ne oprim deocamdată aici, fără a mai comenta în acest cadru, al unei simple prezentări de carte, multe alte aspecte pe care le selectasem în timpul lecturii, extrem de plăcute, a volumelor menţionate mai sus.

Silviu B. Moldovan

***„Macedoneanul": Nida Boga în dosarele Securității. 1959-1974*, [Seria „Afaceri Orientale", vol. 22], Centrul pentru Studii Regionale şi Pluraliste „Transilvania", editori: Vadim Guzun, Cristina Preutu, prefață de Maria Pariza, Bucureşti, Mediadocs Publishing, 2017, 352 p.**

Prezentul volum de documente[*] - în număr de 93 -, selectate din fondurile Arhivei Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (fond *Informativ*, dosar nr. 211827, vol. I-II și dosar 161960, vol. III și VII, fond *Reţea*, dosar nr. 395706, vol. I-II, referitoare la Nida Boga; fond *Penal*, dosar nr. 1100, vol. II, fond

[*] Titlul a fost lansat la 4 mai 2017, la sediul Societăţii Culturale Aromâne, Strada Vasile Lascăr, nr. 26-28, Bucureşti. La eveniment, au participat, ca *speakeri*, editorul Vadim Guzun, Maria Pariza, semnatara *Prefeței*, Silviu B. Moldovan, Florin C. Stan şi Alexandru Gica, moderator.

Informativ, dosar nr. 435783, vol. III, referitoare la Petre Guciujna - avocat, viceprimar al orașului Orhei în perioada războiului - și Nicolae Coban, poet de origine basarabeană)[**], a fost editat, sub egida Centrului pentru Studii Regionale şi Pluraliste ,,Transilvania", de doi cercetători care au dat deja măsura maturităţii scrisului istoric. Dr. Vadim Guzun, diplomat de carieră, autor şi editor al cunoscutei şi valoroasei serii ,,Afaceri Orientale" - iniţiată în anul 2011 - şi asistent univ. dr. Cristina Preutu, din cadrul Facultăţii de Istorie a Universităţii ,,Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi, autoare a deja mai multe titluri substanțiale circumscrise istoriei regimului comunist.

Precizăm, de la început, că cercetarea arhivistică a fost dublată aici de atenţia cuvenită unei personalităţi complexe care a marcat în mod fast viaţa intelectuală interbelică din Basarabia, precum şi instituţia Arhivelor Statului, Leon Boga (n. 1886, localitatea Veles, regiunea Macedonia/Imperiul Otoman - d. 1974, Vaslui) fiind director, după momentul 1918, al nou createi Direcţii Regionale a Arhivelor Statului din Basarabia, apoi director al prestigiosului liceu ,,Alexandru Donici" din Chişinău, precum şi prolific publicist la „Pagini Basarabene", „Basarabia", ,,Cuvânt Moldovenesc" - gazete pe care le-a şi condus -, editor de documente şi istoric neobosit. A se vedea doar colecţia *Documente basarabene (1928-1938)* şi titlurile *Românii din Serbia şi Bulgaria* (Bucureşti, 1919), *Populaţia Basarabiei* (Chişinău, 1926), *A doua ocupaţie rusească a Ţărilor Române după Arhiva Ministerului Justiţiei din Moscova* (Chişinău, 1930), *Lupta pentru limba românească şi ideea unirii la românii din Basarabia după 1812* (Chişinău, 1932). De altfel, editorii subliniază dintru început, în *Nota asupra ediţiei*, că acesta este ,,unul dintre cei mai prolifici scriitori de sorginte aromână", ,,militant pentru cunoaşterea istoriei basarabenilor şi aromânilor" (p. 9).

De aici, reiese multiplul interes faţă de prezentul volum.

În primul rând, avem *interesul faţă de una dintre personalităţile reprezentative ale culturii române*, care încă nu beneficiază de o monografie aparte asupra căreia arhiviştii, în primul rând, ar trebui să se aplece. Doc. 31 (pp. 132-135), datat 9 februarie 1961 (o *Notă informativă* referitoare la activitatea literară a lui Boga, contactele cu refugiaţi basarabeni şi poziţia politică a acestuia), devoalează una din activităţile de

[**] Editorii au accesat şi fondul personal *Boga Leonida (Nida Voshopoleanu), 1886-1974*, păstrat la Arhivele Naţionale ale României, din care au selectat imagini pentru ilustrarea studiului introductiv.

bază ale Arhivelor Naţionale - cea de servire a interesului public şi de sprijinire a obţinerii unor drepturi fireşti de către cetăţeni. În perioada în care Boga a ocupat funcţia de director al Arhivelor de la Chișinău, actele eliberate din fondurile Arhivelor Statului furnizate unui mare număr de basarabeni i-au ajutat pe aceștia, în perioada interbelică, să-și redobândească numele patronimic românesc înstrăinat anterior de către ruși.

În al doilea rând, regăsim în volum *coordonate esențiale pentru nuanțarea unor aspecte relevante ale operării instituției Securității* - instrument al regimului totalitar. Istoricul regimului comunist poate regăsi aici noi piese care se adaugă cuprinzătorului *puzzle* al totalitarismului impus în România. Menţionăm că Securitatea îl avea în evidenţă pe eroul nostru, între altele, întrucât, la Chișinău, desfășurase ,,o intensă activitate naţionalistă", grupând în jurul său ,,multe elemente din localitate" și, mai mult decât atât, după cum se arăta în *Nota informativă* din 4 noiembrie 1959 (doc. 2, pp. 55-57), ,,nu există intelectual pe care să nu-l fi cunoscut" (p. 56). De exemplu, se afla în legătură cu Ion Buzdugan, fostul secretar al *Sfatului Țării*, ,,excelentul român", după expresia marelui istoric Nicolae Iorga. De asemenea, se cunoștea că, la domiciliul său, Boga ,,adună un grup de români, macedoneni şi alte naţionalităţi *interzise* [a se citi *cenzurate*]", după cum se poate reține din rezoluția doc. 12 (pp. 89-90), *Nota informativă* din 15 iulie 1960.

În al treilea rând, parcurgând documentele 3, 4, 5, 9, 11, 15, 35, *se poate evidenția un lucru relevant în cadrul analizei dizidenței statului titoist*. A se vedea, în acest sens, legătura cu nepotul său, Vlado Obradovici, şef al delegaţiei iugoslave la consfătuirile Tineretului din statele balcanice, aspect din care transpare, la firul ierbii, o realitate paralelă din interiorul aceluiași ,,lagăr socialist". Bunăoară, în *Nota informativă* din 23 noiembrie 1959 (doc. 3, pp. 58-63) este reprodusă perspectiva regimului iugoslav în urma vizitei făcute de Vlado unchiului său, Boga, acesta arătând, între altele, următoarele: ,,Am înţeles, din spusele băiatului, că din moment ce s-a desprins de sub tutela sovietică, Iugoslavia a revenit la viaţă. Mi-a adus unele lucruri, cadouri, adevărate bijuterii, așa de bine sunt lucrate, ceea ce denotă că muncitorii de acolo sunt cointeresaţi să dea marfă bună și de calitate, nu să lucreze de mântuială, cum se face la noi. (...) Acolo, în Serbia, e deplină libertate (...), nu mai e un regim pur poliţist şi servicii de cadre aproape că nu mai există (...). Când a venit vorba de religie, mi-a spus băiatul că la ei bisericile sunt

în floare, că nu există niciun fel de restricţie în materie religioasă şi că nici propagandă antireligioasă nu se face. Ce uimit a rămas când i-am spus că la noi se desfiinţează mănăstirile, se alungă călugării, se închid bisericile" (p. 59)[23].

În al patrulea rând, - dar poate cel mai important aspect pe care am putea să-l etalăm parcurgând documentele propuse -, *decelăm aici conturul unei personalităţi elevate a românilor originari din Balcani*. Faptul sesizat nu este lipsit de semnificaţie, în contextul amplitudinii care marchează în prezent dezbaterile asupra istoriei aromânilor[24].

Fără a fi o paranteză, subliniem o idee care trebuie remarcată, aceasta fiind reţinută într-unul din cel mai importante documente selectate de către editori. Este vorba de doc. 16, o *Notă informativă* datată 27 septembrie 1960, de la pp. 99-102, care surprinde, prin lupa unui agent

[23] Cu puțin timp înainte de data *Notei informative* din care am redat, fusese adoptat *Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale nr. 410 din 28 octombrie 1959, privind completarea Decretului nr. 177 din 4 august 1948, pentru regimul general al cultelor religioase*, publicat în ,,Buletinul Oficial", nr. 28 din 19 noiembrie 1959. Despre acest act și urmările sale, a se vedea la Bogdan Georgescu, *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945-1964). Contribuții la studiul relațiilor între Biserică și stat*, Bucureşti, Editura EIKON, 2015, p. 141 și urm. Prin aplicarea prevederilor acestui decret au fost desființate 114 mănăstiri și schituri, fiind îndepărtați din monahism 4.061 de viețuitori. *Ibidem*, p. 144.

[24] Fără a insista, menţionăm aici doar două titluri recente, relevante pentru orice dezbatere asupra istoriei aromânilor: Stoica Lascu, *Românii balcanici în Dobrogea. Două studii şi mărturii arhivistice inedite. Cu două scrisori către aromânii din județele Constanța și Tulcea. Lucrare tipărită cu prilejul primului Congres Național al Istoricilor Români (Cluj-Napoca, 25-28 august 2016)*, [Academia Oamenilor de Ştiinţă din România, Secţia de Ştiinţe Istorice şi Arheologice], Bucureşti, Editura Etnologică, 2016, 276 pp. De precizat că, pentru această lucrare, la 26 aprilie 2017, istoricul, profesor univ. la Facultatea de Istorie și Științe Politice din cadrul Universității ,,Ovidius" Constanța, a fost distins cu Premiul ,,Theodor Capidan", oferit de Fundaţia Culturală ,,Magazin istoric" pentru ,,cele mai importante contribuţii ale cercetărilor istoric pe anul 2016". Cel de-al doilea titlu pe care dorim să-l amintim este cel al lingvistului francez de origine română Nicolas Trifon, *Unde e Aromânia? Intervenții, dezbateri, cronici. 1994-2014/Jurnal de călătorie. 2015*, ediția a II-a, Cartier, Chișinău, 2016, 260 pp. Autorul, fără a poseda încheierile specifice istoriografiei problematicii românilor din Balcani, încearcă să demonstreze aici că de-a lungul istoriei moderne s-a conturat ,,o imagine deformată a realităților aromânești în ansamblul balcanic". *Ibidem*, p. 7.

al Securităţii, o parte din ,,activitatea literară a lui Boga şi românii macedoneni" (arătăm că, nu întâmplător, era urmărit de poliţia politică sub codul de ,,Macedoneanul"). Redăm un citat reprezentativ care circumscrie sintetic, dar relevant, cu toată subiectivitatea autorului, o parte însemnată a istoriei *românilor originari din spațiul balcanic*. Se arăta aici că L. T. Boga s-a destăinuit sursei afirmând că ,,românii macedoneni sunt un popor, cu predilecţie, de păstori și agricultori, dar din rândurile lor s-au ridicat multe elemente intelectuale, ca doctori, avocaţi, profesori, etc. și, în special, românii macedoneni, cărora le place să vorbească mult și să se agite mereu, s-au hazardat, de regulă, în politică, așa că elemente româneşti se pot găsi astăzi în RPR, în Bulgaria, în Germania, în Grecia şi în Iugoslavia (...). Ceea ce este mai ciudat și mai dureros în chestiunea aceasta - continuă Boga - o constituie faptul că intelectualitatea românilor macedoneni se asimilează cu poporul în mijlocul căruia se găseşte şi încearcă să uite și să-și renege originea sa românească. Intelectualii macedo-români din Bulgaria, bunăoară, se socot bulgari, cei din Grecia, greci şi aşa mai departe, fapt care tinde la dispariţia dialectului macedo-român şi a unei ramuri româneşti, cu o populaţie destul de numeroasă şi destul de viguroasă" (p. 100).

Demn de remarcat este această purtare cu mândrie de către Boga a originii sale *macedo-vlahe* (termen prea bine cunoscut din *Dodecalogul aromânilor*, transmis de Matilda Marioţeanu-Caragiu[25]). Doc. 25 (pp. 118-122), o *Notă informativă* din 23 decembrie 1960, ne dezvăluie că Leon Boga se întâlnea ,,cu macedoneni la tot pasul în Bucureşti" şi, ,,de câte ori se întâlnește cu ei discută în dialect și-i îndeamnă să nu-și uite <<limba și neamul din care fac parte>>" (p. 119). Amintim aici un ilustru macedo-vlah cu care se vizita, în persoana profesorului Tache Papahagi. Doc. 58 (pp. 225-227), *Procesul-verbal de ascultare a martorului*, elaborat în cadrul Direcţiei Anchete Penale din MAI, datat 20 februarie 1962, pune în lumină latura morală a conduitei marelui filolog. Chemat ca martor privind pe Leon Boga, anchetatorul Securităţii insistă, sub imperiul sancţiunilor Codului Penal, pe ,,demascarea" atitudinii ,,macedoneanului" faţă de ,,orânduirea social-economică și de situaţia din RPR". În pofida cunoașterii detaliate a atitudinii lui Boga, profund critice la adresa

[25] Lucrare de referinţă publicată pentru prima oară în ,,România literară", an XXVI, nr. 33, Bucureşti, 1-7 septembrie 1993.

regimului, T. Papahagi a negat că ar cunoaște ceva în acest sens (pp. 226-227).

Fără a mai insista, precizăm că în volum sunt reproduse şi 22 de facsimile sugestive, cartea încheindu-se cu atât de necesarul *Indice* (pp. 345-352), toponimic și antroponimic. Între recomandările pe care le-am putea transmite editorilor, în eventualitatea unei a doua ediții, ar fi recolaţionarea textului în vederea eliminării câtorva mici erori de tehnoredactare, precum și redactarea unor note de subsol biografice referitoare la persoanele identificate în documente (Florica Bagdasar, Marcu Beza, Gheorghe Bezviconi, Nicolae Caratană, Anton Crihan, Pantelimon Halippa, Tache Papahagi, Gherman Pîntea, Ionel Zeană ș.a.). Este evident însă că lipsa acestora nu scade din valoarea intrinsecă a titlului.

În concluzie, considerăm că avem suficiente motive pentru a aprecia volumul drept o apariție editorială marcantă, drept pentru care inițiatorii proiectului editării documentelor care circumscriu persoana cărturarului Nida Boga în dosarele Securităţii merită felicitaţi.

Florin C. Stan

Abrevieri

AES – Archivio Storico della Seconda Sezione, Rapporti con gli stati della Segreteria di Stato (Arhiva Istorica a celei de a doua Sectiuni a Secretariatului de Stat, Raporturi cu statele), Vatican

AANP-Arhiva Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor

AARC București-Arhiva Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București

ACNSAS-Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

ACO-Archivio Congregazione per le Chiese Orientali (Arhiva Congregaţiei pentru Bisericile Orientale), Vatican

AERC Iași-Arhiva Episcopiei Romano-Catolice de Iași

AFDPR-Asociaţia Foștilor Deţinuţi Politici din România

AITRC Iași-Arhiva Institutului Teologic Romano-Catolic din Iași

AMAE-Arhiva Ministerului Afacerilor Externe

AMJ, DIM-Arhiva Ministerului Justiţiei, Direcţia Instanţelor Militare

AMMB-Arhiva Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei

ANIC-Arhivele Naţionale Istorice Centrale

ANR-Arhivele Naţionale ale României

ARCB-Arhiepiscopia Romano-catolică de București

Arhim.-Arhimandrit

ARLUS-Asociaţia Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică

ASJAAN-Arhiva Serviciului Județean Alba al Arhivelor Naționale

ASTN-Arhiva Seminarului Teologic Neamţ

ASV-Archivio Segreto Vaticano

AUBCBR-Arhiva Uniunii Bisericilor Creştine Baptiste din România

BOR-Biserica Ortodoxă Română

BRU-Biserica Română Unită

CA-Confesiune Augustană

CAG-Comitetul Antifascist German

CC al PCR/PMR-Comitetul Central al Partidului Comunist/Muncitoresc Român

CM-Colonie de Muncă

CP-Codul Penal

CPP-Codul de Procedură Penală

Caroman-Asociaţia de ajutorare a românilor refugiaţi în exil

CSS-Consiliul Securităţii Statului

DGP-Direcţia Generală a Poliţiei

DGSP/DGSS-Direcţia Generală a Securităţii Poporului/Statului

DO-Domiciliu Obligatoriu

DUI-Dosar de Urmărire Informativă

EIBMBOR-Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române

FP-Fond Penal, provenit de la Arhiva Ministerului Justiţiei, Direcţia Instanțelor Militare sau arhivele Tribunalelor Militare (Timiş, Cluj și Iași), în prezent la ACNSAS

GAC/GAS-Gospodăria Agricolă Colectivă/de Stat

GEG-Grupul Etnic German

Ierom.-Ieromonah

IGM-Inspectoratul General de Miliţie

INCOOP-Institutul Naţional al Cooperaţiei

IPS-Înaltpreasfinţitul

IPSS-Înaltpreasfinţia Sa

KGB-Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Comitetul Securităţii Statului)

MAI-Ministerul Afacerilor Interne

MAN-Marea Adunare Naţională

MGB-Ministerstvo Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Ministerul Securităţii Statului)

Mons.-Monsenior

MSS-Ministerul Securităţii Statului

NKGB-Narodny Komissariat Gosudarstvennoy Bezopasnosti (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului)

PC-Prea Cucernicul/Cuviosul

PMR-Partidul Muncitoresc Român

PNȚ-Partidul Național Țărănesc

Pr.-Preot

Protos.-Protosinghel

PS-Preasfințitul

RDG-Republica Democrată Germană

RFG-Republica Federală Germania

TO-Tehnică Operativă

UPM-Uniunea Populară Maghiară

UTM/UTC-Uniunea Tineretului Muncitoresc/Comunist

Lista autorilor

Ciprian BĂLĂBAN - lector universitar la Institutul Teologic Penticostal din Bucureşti, licenţiat în teologie (2003) şi istorie (2008), master în istorie (2007), doctor în teologie al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca (2013), cu teza *Harisme şi instituţie în istoria mişcării penticostale din România (1922-1989).* Studii recente publicate: *Subtle Ways of Limiting the Religious Freedom,* în Georgeta Raţă şi Patricia-Luciana Runcan, „Education and Continuous Education" Cambridge Scholars Publishing, UK, 2014, pp. 177-188; *Wandering, Faith and Anti-Communist Resistance. Vasile Motrescu,* în Constantineanu, C., Rață, G., Runcan, P. (coord.), „Christian Values vs. Contemporary Values", Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 2014, pp. 253-260.

Denisa BODEANU - licenţiată a Facultăţii de Istorie şi Filosofie din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca (2002); master în „Istorie contemporană – Istorie orală" la Facultatea de Istorie și Filosofie din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" (2003); doctor în istorie al Universităţii „Babeş-Bolyai" (2009). Autoare a numeroase volume şi studii ştiinţifice referitoare la istoria minorităţilor etnice și religioase din România comunistă. Volume recente: *„Afacerea «Evanghelistul». Vizita lui Billy Graham în România (1985)"*, Argonaut, Cluj-Napoca, 2010; *„«Clopotul amuţit»... Preotul Pálfi Géza – o viaţă supravegheată de Securitate"*, Miercurea Ciuc, Pro-Print, 2011.

Emanuel Apostol COSMOVICI – absolvent al Institutului Politehnic București (1969); co-realizator al arhivei documentare și de istorie orală pentru perioada comunistă, care se păstrează la Arhiepiscopia Romano-Catolică de Bucureşti. A editat mai multe volume, a scris articole și a prezentat comunicări pe tema rezistenței Bisericii Romano și Greco-Catolice din România în anii comunismului. Membru al postulaturilor cauzelor de beatificare a Monseniorului Vladimir Ghika, a episcopului Anton Durcovici de Iași, iar în prezent a celor șapte episcopi greco-catolici români morți în faimă de martiri. În toate cele trei postulaturi a avut responsabilitatea prezentării persecuției și a argumentării martiriului cu documente de arhivă din ţară şi din străinătate. Coautor al volumului *Vladimir Ghika, profesor de speranță,* București, Editura ARCB, 2013.

Fabian DOBOȘ - preot romano-catolic, lector la Facultatea de Teologie Romano-Catolică din cadrul Universității „Alexandru I. Cuza" din Iași. Membru în postulatura beatificării și canonizării episcopului Anton Durcovici, martir, declarat fericit la 17 mai 2014, la Iași. A obținut doctoratul în Istoria Bisericii la Universitatea Pontificală „Gregoriana" din Roma, în anul 2008. Cea mai recentă operă publicată: *Părintele Rafael Friedrich. Mărturisitor al credinței într-o țară comunistă*, Iași, Editura Sapientia, 2015.

Melek FETISLEAM - profesor, Liceul Teoretic „George Călinescu, Constanța, licenţiată a Facultăţii de Litere, Universitatea din Bucureşti (1992), doctorandă a Facultăţii de Istorie şi Filosofie,Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. Dintre studiile publicate amintim: Coman Virgil și Fetisleam Melek, *Turco-tătarii din România în timpul guvernării Ion Antonescu-repere arhivistice* în vol. *Tradiţie. Istorie. Armată,* Bucureşti, Editura Muzeului Militar Naţional, „Regele Ferdinand I", 2015, pp. 158-173.

Pál JÁNOS - preot unitarian, licențiat în istorie la Universitatea Babeș-Bolyai (2002) și teologie protestantă pastorală la Institutul Teologic Protestant din Cluj Napoca (2005). Doctor în teologie al Universității Babeș-Bolyai (2015). Domeniul de cercetare: istoria Bisericii Unitariene din secolul al XX-lea.

Csongor JÂNOSI - doctor în teologie la Facultatea de Teologie Reformată, Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca (2014); cercetător postdoctoral al Centrului de cercetare Științe umaniste, Institutul de Istorie, Academia de Științe a Ungariei (2016); cercetător ICUB (2017). Autor al mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *A református egyház Romániában a kommunista rendszer első felében. Tanulmányok és dokumentumok* [Biserica Reformată din România în prima jumătate a regimului comunist. Studii și documente], L'Harmattan, Budapesta, 2011 (împreună cu Dezső Buzogány).

Adrian Nicolae PETCU - consilier superior la CNSAS; licenţiat al Facultăţii de Istorie a Universităţii din Bucureşti (2000). Domeniu de interes: Istoria recentă a vieţii religioase din România; participant la

conferinţe interne şi internaţionale şi autor a numeroase articole şi studii ştiinţifice; coordonator al volumului *Martiri pentru Hristos din România în perioada regimului comunist*, Bucureşti, 2007; coautor al volumelor: *Partidul, Securitatea şi Cultele*, Bucureşti, 2005, apărut sub egida CNSAS; *Monahismul ortodox şi puterea comunistă în România anilor `50*, Galaţi, 2009; *Părintele Arsenie Boca în atenţia poliţiei politice din România*, Galaţi, 2009 (ultimele două în colaborare cu George Enache); *Mitropolitul Antonie Plămădeală – detalii biografice*, partea I, Editura Andreiană, 2011 (în colaborare cu Mihai Plămădeală); editor al volumului Mihai Plămădeală, *Refugiul –deznădejde şi speranţe*, Muzeul Brăilei, 2012; coautor al proiectului online „Fototeca Ortodoxiei Româneşti" (www.fototecaortodoxiei.ro); din octombrie 2009 este autor al rubricii *Memoria Bisericii* din „Ziarul Lumina" al Patriarhiei Române.

Andreea PETRUESCU – cercetător la Institutul de Istorie Est-Europeană, bursier al Academiei de Științe din Austria, doctorand la Universitatea din Viena. Are în pregătire o teză de doctorat referitoare la „Mișcarea stilistă" din Basarabia.

Sergiu SOICA - cercetător la Universitatea de Vest din Timișoara, doctor în istorie al Institutului de Istorie „George Bariţiu" al Academiei Române, Cluj-Napoca. Domenii de interes: Istoria Bisericii Greco-Catolice din România în perioada regimului comunist; regimul de detenție în comunism; forme de represiune; clerici în comunism etc. Volume recente: *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și securitatea în anul 1948,* Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014; *Clerici ai Eparhiei Greco-Catolice de Oradea în detenție sub regimul comunist din România*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014; *Biserica Greco-Catolică din Banat în primele două decenii ale regimului comunist*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

Raluca Nicoleta SPIRIDON – consilier superior la CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti (1999); master în Istoria ideilor şi mentalităţilor, Facultatea de Istorie, Universitatea din Bucureşti (2005); coeditor al volumului *Intelectualii români în arhivele comunismului*, Bucureşti, Editura Nemira, 2006.

Valentin VASILE – consilier principal la CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Istorie, Universitatea din București (2002); doctor în istorie al Universităţii din București (2011). Autor al mai multor studii și articole referitoare la aspecte de viaţă socială și economică din anii regimului totalitar comunist (1948-1989). Volum recent: *Viaţa cotidiană a românilor între anii 1941 – 1965*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.

Tipărit la tipografia Editurii Univers Juridic,
Bucureşti

Comenzile pentru revistă se primesc pe adresa
CNSAS:
str. Matei Basarab, nr. 55-57, cod poştal 030 671,
Bucureşti, sector 3,
tel. 037 189 142 sau la email: editura@cnsas.ro